

ספר

החינוך

על התורה

מאת רבן של ישראל . גאון קדמון . מופלא
שבסנהדרין . רבינו אהרן נשיא הלוי מברצלוני ז"ל .
המכונה בשם הרא"ה .

הספר הזה אשר אין דוגמתו כמעט בכל הספרים הקדושים
שחברו הקדמונים ז"ל . היה עד הנה כספר החתום מסיבות
המבוארות בפתיחת הספר . ורבים ראו כן תמוה על ספר
נפלא כזה שיהיה כסתום לפני כל רואיו .

לכן נדפס כעת עם פירוש מספיק

הנקרא בשם

מנחת יצחק

לפרש כל דבריו הקדושים . ולבאר מקור כל הרברים והלכותיהן אשר
נם בזה היה כספר החתום . ולתקן כל השבשים הרבים מאד שהיו בו .
ולישב כמעט בכל המקומות מה שהקשו עליו הנאונים הגדולים המשנה
למלך ור' ישעיה פיק והמנחת חינוך ז"ל . ולהוכיח שדברי רבינו הם
לאמיתת של תורה ונוגעים במקומות רבות מאד להלכה ולמעשה .

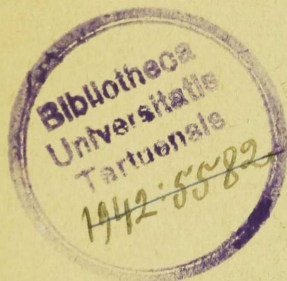
חברתי בעור צורי . יצחק הכהן אראנאווסקי , בלא"א המפורסם בתו"י
מו"ה יעקב קאפיל הכהן זל"ה . בעהמ"ח ספר יד יצחק שני
חלקים . הכוללים חרושים על כל התלמוד וחרושים על הרמב"ם ז"ל
וררושים . וספר תרומת יצחק על יורה דעה . מו"צ דק"ק קאיונא .

ווילנא

בדפוס שרגא פייבל גארבער

שנת ה'רס"ח לפ"ק

4 III B

1139

«СЕФЕРЪ ГАХИНУХЪ» съ коментар. „МИНХАСЪ ИЦХОКЪ“.

Комментаріи къ 613 заповѣдямъ

Раввина ИСААКА АРОНОВСКАГО.

Часть первая.

ВИЛЬНА. Тип. Ф. Гарбера Завальная ул. д. 26.

1908.

ספר

החינוך

מאת רבן של ישראל, גאון קדמון, מופלא שבסנהדרין,
רבינו אהרן נשיא הלויים מברצלונה ז"ל,
המכונה בשם הרא"ה.

חלק ראשון

בראשית ושמות

הספר הזה הוא נפלא מאד במינו. וכמעט שאין דוגמתו בכל הספרים הקדושים של רבותינו הראשונים ז"ל. כי בו מבואר יסוד כל התרי"ג מצות שנתנו מפי הגבורה בסיני עם שרשיהן בתורה שבעל פה. אשר חוב קדוש הוא על כל איש ישראל לידע אותם, ועם טעם על כל מצוה ומצוה בפני עצמה. ובכללו הוא מלא אהבת ה' ומדות יקרות מאד הנחמדות מזהב ומפז רב.

ומפני שעד כה היה כספר החתום מסיבות שונות המבוארות בפתיחת הספר (הוא ראשית דבר).
ע"כ נדפס כעת עם פירוש מספיק

נקרא בשם

מנחת יצחק

א) לפרש כל הדבר הקשה אשר רבו מאד בספר הזה. ב) לבאר מקור כל הדברים והלכותיהן מש"ס בבלי וירושלמי ספרא וספרי ומכילתא ותוספתא ומדברי הקדמונים ז"ל. ג) לתקן כל השבוישים הרבים מאד שהיו בו מסיבת המעתיקים והמדפיסים. ד) לישוב כמעט בכל המקומות מה שהקשו עליו הגאונים המפורסמים המשנה למלך ור' ישעיה פיק והמנחת חינוך ז"ל. ה) לברר שדברי רבינו ז"ל בספר הזה הם לאמיתתה של תורה ונוגעים במקומות רבות מאד להלכה ולמעשה.

חברתי בעור צורי. יצחק הכהן אראנאווסקי. בלא"א המפורסם בתו"י מהור"ד יעקב קאפיל הכהן זללה"ה. בעהמ"ח ספרי יד יצחק שני חלקים שנדפסים מכבר בוויילנא. הכוללים חרושים על כל התלמוד וחרושים על הרמב"ם ז"ל ודרושים. וספר תרומת יצחק על יורה דעה שנדפס בווארשא בשנת הרס"א העבר. מו"צ דק"ק קאוונא.

דברים אחדים.

ספר הקדוש הזה אשר נכלל בו כל שרשי התורה הכתובה והמסורה. עם שרשי ההלכות מכל המקצעות שבתורתנו הקדושה. והרבה דינים מחודשים. וטעם על כל מצוה ומצוה מהתרי"ג מצות בפני עצמה בכדי להגדיל כבוד התורה ולחבבה על כל אדם. ומלא אהבת ויראת ה' המהורה ומדות יקרות וחמודות מאד אשר כל הפצים לא ישוו בו. ונאמרו במועצות ודעת ליישר עקמומיות שבלב ולקרב לבן של ישראל לאביהם שבשמים. עד שבמעט הוא ספר הכולל שאין למצוא כמוהו בין כל ספרי רבותינו הראשונים ז"ל. מחבר ספר הקדוש הזה הי בתחלת אלף הששי (וכמ"ש בעצמו להלן בסוף מצוה ש"ל דשנת השמיטה היא שנת י"ז לפרט והזכרתי מזה בתחלת הקדמת רבינו במנחת יצחק שם). והיה מראשי גולת אריאל וכמ"ש הש"ך ביו"ד סי' פ"ד ובח"ה סי' שפ"ח שמחברו הוא רבינו הרא"ה ז"ל. וכן כתבו לדבר ברור גם המ"ל והשער המלך ושאר גאונים האחרונים ז"ל שהרא"ה ז"ל חברו. והוא היה רבו של הריטב"א ובדורו של הרשב"א ז"ל. ועם כל זה אין להפלא מאשר נראה שהספר הזה נדפס בפעם הראשון בוויניצא בשנת רפ"ג (וכמ"ש להלן בראשית דבר) וזה היה כשתי מאות וחמשים שנה אחר שעלה נשמתו למרום. דסיבת הדבר הוא כמו שידוע שעד קרוב לזמן ההוא לא היו דפוסים בעולם. וע"כ נשארו הרבה ספרים מגדולי הדורות שלא נתפשטו כלל ולא נודעו בקהל רב. ויש מהם שלא נדפסו עד זמנינו כמו ספר האשכול מהראב"ד הראשון ז"ל ועוד הרבה ספרים כאלה.

ראשית דבר

כי שם ה' אקרא הכו נודל לאלהינו (דברים ל"ב).

יפתירו החכמים ויעריצו הנביאים אל דורש נועם יצוריו אשר לשמו הגדול יתלו כעודם ציה בהם איותותיו ומופתיו תאמיים צדקתו לדור ודור יגדו אשר נתן לעמו אש דת מפרום וחוקים ומשפטים צדיקים וישרים חסדמים לב ופאירים עינים קסרו לבניהם יספרו אשר אצל סרוחו על נאמן ביתו וספר לו תעלומות חכמה להורותם והוא היה איש הכינים קדושתו לעולמי עד ימריצו אשר בחר בעבדיו הנביאים ואצל סרוחו עליהם ודבריהם אמת וצדק ומאירים מאור השמש בנהרים בפייהם יברכו שם קדשו אשר הבטיח בהסדו שלא תמוש התורה ספי זרעם עד העולם ותתקיים בהם ימי השמים נצח ירונו לשמו על אבירי הרועים עד אנשי כנסת הגדולה אשר אין חקר לצדקתם ואין לפו פלם ומאונים יפארוהו בקהל עם על רבותיו התנאים והאמוראים אשר הרוו מתכמתם לכל הדורות הבאים כמו חלב אם ליונקי שרים עוד יהללוהו וירוממוהו אשר נטע בכרם בית ישראל רבנן סבוראי ונאוני הדורות והם עשו פארות לחכמה ולתורתו אונים קהילות הקודש יתנו צדקתו בקהל רב אשר הציל אותם סכף צורריהם ומעניהם ואויביהם לכשו בשת וגבולם שולם ככפליה בטהרה יקדמו פניו כתרועה וקול תודה כאשר יחיש ישועה ויסהר נאולה להבואם אל הסנוחה ואל הנחלה שפיתלים סיופים הגה גם תוכתי להודות ולהלל לשמו הגדול אשר החייני וקיימי כהיום הזה ברחמי הרבים וחיוק כחי זאמצני בידים כהנה וכהנה גמלני רב טוב לחלצני מתחלואים קשים אשר סביב שתי עלי סיסים רבים ונעלו בקרי דלת ודלתים הגדיל והוסוף עוד דרכי טובו להאיר עיני במאור תורתו לישב בעדת אל לדון ולהורות וללכת בדרכיה הישרים בנתיבותים נועם דבריה למדני ומשפטיה הטובים הכינני ולהתכונן בדברי גדולי ונאוני ישראל חנני וליישב דעת קדשם פתח לי שפתים זה מנת חלקי ועתירתי לפניו תבוא לחוק לכבינו ולב צאצאינו לעבדו בלב שלם ללמוד וללמד סתורתו הסמולה לפים לעולם יהי נעמו עלינו ויקבץ נפוצותינו מארבע כנפות הארץ ויופיע מהרה על עם סגולתו וישיב שכונתו לציון וירושלים אכ"ר .

ספר החינוך הזה מאת רבן של ישראל אחד מהנאונים הקדמונים מאור עיני הגולה רבינו **הרא"ה ז"ל** נדפס כמה פעמים בדפוסים שונים (בוויניצא נדפס שני פעמים בשנת רש"נ ובשנת ש"ס. באמשטרדם בשנת תפ"א. בפפד"א בשנת תקס"ג עם הגהות המ"ל ז"ל. כבדון בשנת תקנ"ג בסוף החומשים שנדפסו שם עם שלשה תרגומים ועם מכלל יופי. בוויין בשנת תקפ"ז עם הגהות מהמ"ל ז"ל הנ"ל ועם הגהות שהנאון ר' ישעיה פיק ז"ל. בפדעס בורג בשנת ת"ר. בלעמבערג בשנת תרכ"ט עם המנחת חינוך ז"ל. בווארשא ב' פעמים בשנת תיל"ג ובשנת תר"ס, ועוד כשאר דפוסים) וזהו מן האותות הנאונים שדבריו ז"ל חביבים ומקובלים מאד לבית ישראל. אב"ד עכ"ז היה כספר החתום לפני ההונים בו מפני סבות שונות. או מפני שדבריו הקדושים צריכים באור ורבו בו מקומות שהם מקושי ההבנה מאד ועד עתה לא נתפרשו דבריו ז"ל. והנאון בעהמ"ה מנחת חינוך ז"ל לא עשה פירוש עליו כמו שפירשו המ"ס והכ"ס את דברי הרמב"ם ז"ל והב"י והדרישה ופרישה והב"ה את דברי הטור ז"ל. רק הוא בא לעורר ענינים בכל מקצעות ים התלמוד כמו שידוע. וע"כ נשאר ספר החינוך כמעט כספר חתום גם עתה. (ב) שרבינו בספר הזה נהג כדרך הרמב"ם ז"ל בחבורו הגדול שלא כתב מקור לדבריו (רק במקומות מעטים מאד) אך על הרמב"ם כבר ביארו המ"מ והכ"מ והלח"מ ז"ל מקור דבריו הקדושים אבל דברי רבינו נשארו כסתומים עד הנה. (ג) שרבו מאוד שבושי הדפוס מסיבת המעתיקים והמדפיסים וכמעט שםבלבלים דעת ההוגה בו. (ד) שרבינו ז"ל ברצותו להזכיר שרשי הדינים הזכרים בלשון שאלה וכתב במקומות אין ספורות למו דבר פלוני ופלוני מה דינו ואינו משיב מאומה ע"ז. ולפעמים הם כעשרה או כעשרים פעמים ועוד יותר במצוה אחת. ולב הרואה תערונו לידע לפחות איזה פתרון כל שהוא על השאלות כאלו, (ה) שהנאונים הגדולים המל"ס ור' ישעי' פיק והמניה תמהו על דבריו ז"ל בהרבה מקומות והעלו בצ"ע, ובאמת שמאד יתמה לכ כל איש על הספר הקדוש הזה שמחברו היה אחד מן רבותינו הראשונים ז"ל והוא נפלא מאד ביסודו. וכמעט שאין דומה לו בכל הספרים הקדושים של רבותינו הקדמונים ז"ל יהי כספר החתום. לכן

ראשית דבר

ראיתי לפרשו ולבאר עד מקום שידי יד כהה מגעת בעדה. וְזָקַן טשפט הפירוש ומעשהו. א) בכל מקום שדבריו הקדושים צריכים פירוש פירשתי ובפרט במקומות שהם מקושי ההבנה. ב) בכל המקומות שרבינו סתם מקור ההלכות ולא הודיע מאיזה מקום הם אם מש"ס בבלי וירושלמי וכדומה בארתי. ג) כל השבושים הרבים שהיו בו תקנתי (ובכמה מקומות הוספתי את התקון בפנים בשני חצוי מרובע ואת הנוסח הקודם בשני חצוי עגולה). ד) בכל מקום שרבינו כתב בלשון שאלה מה דינו כתבתי בקיצור נמרץ מה שאמרו ע"ז במשנה ובגמרא בכלל הדין. ומובן מאליו כי לבאר כל ההלכות בפרטיהן יעלה לכרך גדול מאד ולא יספיק ע"ז ספר אחד. ה) כמעט בכל המקומות שתמחו על דבריו ז"ל הגאונים הגדולים הנ"ל ישבתי דעתו בעז"ה. ואת החגהות של הגאונים המ"ל והרי"פ ז"ל הנ"ל העתקתי בלשונם ממש בתוך פירושי (לא על הגליון כמו שנדפס עד כה) בכדי שלא יהא נדרש בעת ישוב דעת רבינו להכפיל ולהביא עוד הפעם מה שהקשו עליו כמובן. ועתה הא לכם זרע קודש ספר החינוך הזה נדפס כמעט בתכלית היופי אשר לא היה מעולם כמותו. עם פירוש מספיק וביאור מקור כל הדברים וההלכות. ומתוקן מכל השבושים הרבים. ומיושב כמעט כל מה שהקשו עליו הגאונים הגדולים הנ"ל. ומפני הוצאות הדפוס שרבו מאד בעתים האלו נדפס כעת רק על ספר בראשית ושמות. ואיחל להסדו ה' שיחנני ויהויק בימיני להרפיו בקרוב עד תומו.

וקראתי שם הפירוש מנחת יצחק כי הוא מנחתי מנחת עני לפני אל עליון קוני וצורי לכבוד תוה"ק. **ואתם** ברוכי ה' יערב לפניכם מנחתי הקטנה הזאת. וכבוד ה' יהופף עליכם ולא תמוש ברכתו ושפע טובו מאתכם כל הימים. **וברכה** מיוחדת בחיים טובים מוצלחים ונעימים ורב טוב מגנוי טרומים לה"ג המפורסמים נכבדי עדתינו בעיר קאוונא ולכל בני העיר ה' עליהם יהיו. אשר זה כארבעים שנה שאנכי יושב בתוכם לתורות ולדון בדבר ה'. היא העיר החשובה קריה הנאמנה אשר ישכן כבוד בתוכה אדמו"ר גאון ישראל וקדושו רשכבה"ג המפורסם ככל קצוי ארץ ר' **יצחק אלחנן** זצ"ל. ובימין קדשו הוקירני והבכני מאד באהבה נפלאה. והושיבני בראש בית דינו הצדק. ובירך מטעמי לבבו הטובה לכל המחויקים במעונו כמ"ש במכתבו הטחור שנדפס בספרי יד **יצחק ותרומת יצחק**. ובמכתב בנו כבוד הרב הגאון הגדול המפורסם הנאכ"ד דעירינו שליט"א הנדפס שם.

ובאשר שכבר נדפסו כמה מכתבי תעודה מגאוני הדור המפורסמים בספרי יד **יצחק** הלק ראשון שנדפס בוויילנא בשנת תרכ"ז העברה ע"כ למותר יחשב להוסיף עליהם כעת. ואם לגדור גדר בפני כל אדם להדפיס פירושי זה ואפילו מקצת ממנו בכל אופן שהוא בלתי רשותי ורשות ב"ב. הלא הרשות ביד האדם בעצמו לאסור דבר שלו על אחרים הבאים להשיג נבולו. וע"כ חלילה לשום אדם בעולם למיסק בארור. וגם חוקי המדינות נדרו גדר בפני עושי עול, והמונע מעשות כל רע ישכן במה כל הימים.

שפתי צדיק ידעון רצון ורבינו ז"ל ברצונו הטחור שחספר הקדוש הזה יהיה מונה ומתוקן חפץ בברכה. וכתב להלן בהקדמה בזה"ל והמתקן בו כל שניאה אחר העיון המכוון מאל שדי תהיה שלימה משכורתו.

לכן תחינתי לפני אב הרחמן שיעלה לרצון נטיעתי שנמעתו בתורתו הקדושה שאין בה שום דופי. ויאר עיני במאור תורתו לאהבה וליראה שמו הגדול כי זהו חלקינו בחיים ועתירתי כמו פי, ולראות ברכה ושפע טוב מצאצאי ומהתני הרה"ג שיחיו ומכלל עמו טהורי לב המצויינים במדותיהם ליופי.

כותב ותותם בירח אדר השני שנת הברכה גאולה ישועה לפרט פה קאוונא.

יצחק הכהן אראנאווסמי, בלא"א המפורסם כתו"ר מהור"ר **יעקב קאפיל הכהן** וללה"ה. כהרב מהור"ר **ארי' הכהן** וללה"ה. נכד להצדיק והחסיד האמיתי איש אלהים קדוש הנקרא ר' **ליב המיד** זצ"ל מטעלו. (שנזכר מעט משבחו ומצדקתו וקדושתו בספר עליית אליהו. ועליו אמר הגר"א זצלה"ה שהוא כנשמה בלא גוף כמו שמוכא שם). ולהצדיק והחסיד האמיתי הגאון ר' **שמואל הקטן** זצ"ל. ולמעלה בקדש גאוני ישראל זי"ע ועל כל ישראל לעולם.

הקדמה לספר החינוך.

אגרת רבינו המחבר ז"ל.

אולי יחשוב מעיין בספר זה שמחברו קבץ כל דיניו בניגעו וטוב עיונו מדברי התנאים והאמוראים. ואילו כן היה יתחייב להיות המחבר בקי בכל פנות נמרתנו בבליית ירושלמית וספרא וספרי ותוספתא. לכן הוא היודע עצמו וחכמת מה לו (א) אורי לפרסם האמת לכל השומע קולו. ואל יעשה מלאכת השם תמימה כקשת רמיה בצדיה וערמה. כמתהדר בילדי נכרים. כחלש מזדיין בשלמי הנכורים. וכשפל אנשים מתעטר בכתרי המלכים. הנה הוא קורא ממקומו ומעיד עדות נאמנה לכל קורא בו שרוב דברי הספר נלקטים מספרי עמודי הארץ המפורסמים במעלה וחכמה בכל הגוים הרב יצחק אלפסי והרב רבי משה בר מיימון לטובה וזורים להם משפט הבכורה ההוד והגדולה בהבור זה. ואל החוט המשולש בהכמה בתבונה ובדעת הרב רבי משה בר נחמן ז"ל הוא הבר ספר נכבד מאד בחשבון המצות לבד כמה וכמה הבורים יקרים. אלה הנכורים אשר מעולם שהוציאו רוב זמנם לברר דברי הכמים לברכה זכרם. צללו במים אדירים והעלו מדברי הנמרא פנינים בידם. ויום בואנו אל בית מקדשם ואל הדר הוראתם מצאנו שם באר מים חיים גנות ופרדסים גלוסקאות וכלי מילת לפנינו ערוכים. אמרתי במה אתרצה לבוא לשמש לפני הנכורים וכבר ביררו לנו הם כל הדברים. הלא בסדר תרי"ג מצות על דרך הסדרים. אולי יתעוררו יותר בהן מתוך כך הנערים. (ב) ישימו לב בהם בשכתות ובהגים וישבו מהשתגע ברחוב הערים. לאור באור החיים. איש אל רעהו הילדים רכים ישאלו מצות שבת זו כמה. ומלאה הארץ דעת ומוכה. והנה פירוש כל אחת נכון לפניהם. ומבלי יגיעה ימצאו דברי הפץ בסימניהם. זרע קדש יתברכו מאלהים ובניהם וכל אשר להם. בכל מקומות מושבותיהם. ואני

מנחת יצחק

(א) אורי לפרסם האמת לכל השומע קולו וכו', כל מה שכתב רבינו זכאן הוא רק מרוב ענוותנותו בזמנת היה מראשי גולת אריאל בתחלת אלף הששי, והוא רבינו הרא"ה שהיה בדורו של הרשב"א תלמידו של הרמב"ן ז"ל וכמ"ס הש"ך בחו"ה סי' שפ"ח ס"ק כ"ב וז"ל וגם מלאתי בספר החינוך להרא"ה פרשה קדושים מלוא רמ"ג וז"ל וכדעתיא ישראל שאנסוהו והרא"ה ממון חזירו פטור ופירש מורנו דלא סוף דבר אנסוהו בגופו אלא אפילו אנסוהו בממון כו' עכ"ל הרא"ה כו' מ"מ כיון דידוע דמורו של הרא"ה היה הרמב"ן וא"כ הרמב"ן והרשב"א והרא"ה סוברים דאף באונס ממון פטור כשהרא"ה נראה לי דיכול לומר קים לי כוותיהו עכ"ל הש"ך, וכן כתבו הרבה מהגאונים האחרונים שהרא"ה ז"ל חיבר ספר החינוך וכמ"ל, והיה בתחלת אלף הששי כמ"ס להלן בסוף מלוא ש"ל דשנת השמיטה הוא שנת י"ז לפרט לדעת רש"י ז"ל במס' ע"ג דף ט' ב' ולדעת ר"ח המובא בתוס' שם היא שנת י"ח ועי"ש, וע"כ מה שכתב זכאן הוא רק ממדת הענוה הגדולה שהיתה בו, (ב) ישימו לב בהם בשבתות ובהגים כו' לאור באור החיים, בשבת דף קט"ו א' על הא דקתני שם במשנה ומפני מה אין קורין בהן (בכתובים) מפני ביטול בית המדרש כתב רש"י וז"ל צין שאין קורין בהן כגון כתובים ורבינו הלוי אמר דאפילו יחידים אין קורין בהן כדקתני טעמא משום ביטול בית המדרש דמשכי ליבא ובשבת היו דורשין דרשה לבעלי בתים שעסוקין במלאכה כל ימות החול ובתוך הדרשה היו מורין הלכות איסור והיתר וטוב להן לשמוע מלקרות בכתובים עכ"ל, הרי דבזמן רבותינו התנאים בעלי המשנה נעשה תקנה שלא לקרות אפילו בכתובים בכדי שלא יבטלו העם מלשמוע דברי הלכה, ומכ"ש שהחוב מוטל על כל מי שדבריו נשמעים להזהיר לבני הנעורים שלא יבלו

אגרת רבינו המחבר

בכלל הכרכה עמהם. ומשיביע אני בשם המיוחד לכל מעתיקו שיכתוב אגרת זו כראשו. והחיים והשלוש יהיו אתו (ג) למען יתנו הכל הודו ותפארתו ליולדו ולהורתו. והמתקן בו כל שניאה אחר העיון המכוון מאל שדי תהיה שלימה משכורתו ושלומו על ישראל אמן:

יש מצות הנוהגות בזמן הזה והם בין כולם ג' מאות ששים ותשעה. ויש מאלו הנוהגות שלא יתחייב בהן האדם כי אם כסכה. ופעמים שלא תבא הסכה לו לאדם בכל ימיו ונמצא שלא יעשה אותה לעולם כגון מצות נתינת שכר שכיר ביומו שיש מבני אדם שלא ישכור שכיר בימיו וכל כיוצא בה. וכן מן הלאוין יש קצת מהן שלא יתחייב עליהן האדם כי אם מרצונו ועל ידי סבת מעשיו ובהמנעו מאותה המעשה לא יהיה עליו בו הטא ולא יהסר אליו דבר. כגון מוציא שם רע שלא יגרש אשתו לעולם שהוא הגורם על עצמו להתחייב ובלאו הזה כי הוא הוציא שם רע. וכן לאו דלא תאחר בנדרים הוא גם כן גורם אותו ומי שיחדל לנדור לא יהיה בו הטא וכן כל כיוצא בזה. והם בין כולם תשעה ותשעים. מהן שמנה ושבעים עשה ואחד ועשרים לא תעשה. אבל אותם מצות שהיובין בהם כל אדם מישראל מבלי שיתחדש בו סבה בעולם הם בין כולם מאתיים ושבעים. וסימנם אני ישנה ולבי ע"ד. מהם שמונה וארבעים עשה ושנים ועשרים ומאתים לאוין ותמצא כל אחת בסדר שלה בתוך הספר. והחייב של אלו לעשותן אינו בכל עת רק בזמנים ידועים מהשנה או מן היום מהן שהיובן תמיד לא יפקדו מעל האדם אפי' רגע בכל ימיו. ואלו הם. (א) להאמין בשם. (ב) שלא להאמין בזולתו. (ג) ליהדו. (ד) לאהבה אותו. (ה) ליראה אותו. (ו) שלא לתור אחר מהשבת הטב וראיית העינים. סימנם שיש ערי מקלט תהינה לכם:

הקדמת רבינו המחבר ז"ל

האמת הברור במין האנושי הוא מה שהסכימה עליו דעת רוב בני אדם שבעולם. וכבר הסכימה דעת כולם להאמין עדות אנשים. וברכות המעידים על הרבר שיעידו עליו או יתאמת הענין יותר בעיני שוטעיו ובהיות המעידים מועטים יפול קצת ספק בדבר לפקחים. והענין הזה נתחזק כל כך אצל בני אדם עד שקבעו בנימוסיהם כל אומה ואומה להמית איש אחד על פי שנים עדים או שלשה. ואם מן השלשה הכי נכבד גם תורת משה השלימה צותה כן. והסכימה דעת הכל מטעם זה לקבל מפי אבותיהם וקניהם עדותם במה שמספרים להם שאירע בימיהם או בימי אבותיהם או בימי אבות אבותיהם. ואין ספק כי בהיות אבות המעידים רבים ואותם שאירע בימיהם המעשה וראו אותו בעיניהם רבים יתחזק הדבר בלב הבנים השוטעים. על כן כשרצה האלהים לתת תורה לעמו ישראל נתנה להם לעיני שש מאות אלף אנשים גדולים מלבד טף ונשים רבים להיות כולם עדים נאמנים על הדברים. גם למען תהיה העדות יותר חזקה ונאמן וכו' כולם למעלה הנבואה לפי שאין במה שיודע מצד הנבואה נופל ספק לעולם. והוה שאמר השם למשה בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם. כלומר הם ובניהם לעולם יאמינו כך ובנבואתך כי אז ידעו ידיעה נאמנה כי ידבר אלהים את האדם וחי ושכל נבואתך אמת. ולולא שוכו לנבואה בכל

מנחת יצחק

דבריו בטלה את יום השבת שהו' קדוש לה' וכדכתיב בפ' תשא וזיום השביעי שבת שבתון קדש לה' וכן כתיב בפ' ויקהל וזיום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון לה' ועוד הרבה מקראות כאלו בתורה ובנביאים ובכתובים ולזה המליץ גם רבינו איזה תקנה לבני הנעורים וכמ"ס כאן, (ג) למען יתנו הכל הודו ותפארתו ליולדו ולהורתו, נכאה דר"ל שע"כ יעתיקו אגרת זו כראשו למען ידעו כל ההוגים בו מה שכתב רבינו למעלה שרוב דברי הספר נלקטים מספרי הרי"ף והרמב"ם והרמב"ן ז"ל, ועליהם נתכוין במ"ס כאן למען יתנו הכל הודו ותפארתו ליולדו ולהורתו ר"ל להם ולא לו, ומרוב ענוותנותו ולדקתו הגדולה כתב גם זה והשביע לכל המעתיקים שיכתבו האגרת הזו כראש הספר:

וידעו

האותות שעשה משה לעיני פרעה ולעיניהם היה לבעל דין לחלוק ולומר מי יודע אם עשה הכל בתחבולת חכמת השדים או בכח שמות המלאכים, ואע"פ שחכמי מצרים וכל חרטומיה שהיו בקיאים בחכמת השדים והכישוף יותר מכל שאר העולם הורו בעל כרחם למשה ואמרו לפרעה כי בכח השם עשה כמו שכתוב אצבע אלהים היא אעפ"כ הרוצה להתעקש יאמר ביתרון חכמתו מהם עשה והודו לו. אבל אחרי הנבואה לא נשאר להם שום צד פקפוק בענין (א) וידעו בבירור כי כל המעשים נעשו במצות ארון העולם ומידו הגיע עליהם הכל. והם שראו בעיניהם וידעו הדבר ידיעה אמיתית שאין לבני אדם אמת חזק יותר מזה העידו לבניהם אשר ילדו אחר כן כי כל דברי התורה אשר קבלו על יד משה מבראשית עד לעיני כל ישראל אמת ונרור בלי שום ספק בעולם ובניהם העידו לבניהם ג"כ ובניהם עדיני. נמצאת תורתנו תורה אמת מפי שש מאות אלף עדים נאמנים שהוא חשבון הכולל כל דעות בני אדם מלבד טף ונשים:

ועתה

אם ימעון עלינו אשר לבנו פונה מעם ה' ויאמר מה לך איש יהודי וקבלתך ומה לך לשאול איך וזקניך חקור ודרוש בדעתך הטוב והעמק סברותיך פקח עיניך וראה מה בעולמך הנועת הגלגל וארבע היסודות שבאדמה מהם תראה ותבין העלומות חכמה ובשכלך חקור ותלמוד האחד איך יחד. נשוב אליו כי מצד חקירתנו לא נוכל להשיג לעולם בדבר אלהים כלום כי גם בעינינו העולם השפל לא יכלו כל חכמי הטבע לבוא עד תכליתם כי מי יגלה בחכמת המחקר סגולת העשבים והפירות וסגולת אבנים טובות ויקרות וסבת הנועת הברזל באבן תחתיות. כי שם עמדו מתמיהים כל חכמי הטבע וכל אנשי תבונות. אף כי נאמר להבין מהם חכמות נכבדות ודעת אלהים נמצא. חלילה לנו חלילה רביא אחרי המלך נגבחינו ולהרים יד ולחשוב מחשבות ממה שלמעלה ממחשבותינו ואין צורך אלינו. כי הנה אבותינו ז"ל המה סדרו שלחן לפנינו הם העמיקו שאלה ובאו אל תכלית הידיעה האמתית והשיגו לדעת כי ידבר אלהים את האדם וחי. ומה לנו אחרי זאת לחקור ולחטט אחר דבריהם האמת אתם. רק לשתות בצמא את דבריהם ככתבם ולשונם. והמשל בזה מי שהעידו לו אלפי אלפים אנשים שלא לשתות ממימי נחל אחד לפי שראו אותם ממימים שהיו וניסו על דבר זה אלף פעמים שונים ובאישים מוחלקים בארצות. ואמר אליו חכם אחד רופא מובהק אל תאמן לכלם כי אני מודיעך מצד החכמה שאין אותם המים ראויים להמית לפי שהן זכים וקלים והעפר שעוברים עליו טוב שמהם כנפשוך. הטוב לזה להניח עדות הכל המפורסם ולעשות כדבר החכם. באמת לא טוב הדבר ואיש משביל לא ישמע אליו וכדבריו לא יעשה. הוא הדבר אשר הקדמנו כי אמתת עינינו העולם נודעת מפי רבוי בני אדם המעידים על אורה (דבר) אמת יותר מהמכריחים דבריהם מצד שכלם וחקירתם. כי בהיות האדם חסר השלמות אין שכלו משיג אל תכלית הדברים. ועל כן הדרך הנבחר לאדם לעשות ככל דברי התורה המקיבלת מן העדים הנאמנים אשר נתן ארון החכמה לבני אדם ובם נכלל כל דעת יקר וכל חכמה מפוארה: **ואם** ישאל שואל מהו הענין שנתן השם הורה יקרה כזו לבני אדם הלא לשם ברוך הוא הכל ולמעלתו ולכבודו אין שיעור ובידיעת בני אדם כח מעשיו אין תוספת לכבודו. כי לתכלית הכבוד וההוד לא יהיה תוספת וגרעון בשביל דבר. תשובתו של זה פשוטה שאין דעת בני אדם משיג כדרכו יוצרו לדעת טעם מעשיו למה כי גבהו דרכיו מדרכיהם ומחשבותיו ממחשבותיהם. ואע"פ שאין טעם הדבר נגלה לנו יש לנו להאמין כי אב החכמות ארון הכל כל אשר עשה לצורך

מנחת יצחק

(א) וידעו בבירור כי כל המעשים נעשו במצות ארון העולם בו, תוכן דברי רבינו [כחן] כתב גם הרמב"ם ז"ל בפ"ח מהלכות יסודי התורה הלכה א' וב'. ומוהר"י אלבז ז"ל בספר העיקרים פרק י"ח הוסיף עוד בזה וכתב שסו"ל ולזה תמנא שאמר השם למשה צעת מתן תורה הגה אנכי בא אליך צעב הענין בעצור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם כלומר אני רוצה לאמת להם מליאת הנבואה עלמה אמות עלמיי וגם לאמת להם שאתה שלוח מאתי לתת תורה על ידך, וזה כשהם עלמס ישיגו למעלת הנבואה וזה יתאמת להם מליאות הנבואה עלמה ועוד שישמעו אותי מדבר עמך שאני רוצה לתת תורה על ידך וזהו אמות עלמיי לנבואה ולשליחות השליח, ולזה הו אפשר שיסאך אחר אותו המעמד הנכבד שום ספק ולא שום חשש זיוף אחר שנתאמתו בנועמד ההוא השני דברים שהם הכרחיים לאמת

הקדמה

עשה ולענין מחויב. ומ"מ אפשר לנו למצוא בדבר קצת טעם ולומר כי ידיעת בני אדם דרכי השם מחוייבת למעלתו ית' שאחר שעלה במחשבה לפניו לבראות עולם ראוי להיותו בתכלית השלימות כי השלם כל מעשיו שלימות. וכן הוא האמת כי ב"ה השלימו בכל כי לא חסר ממנו דבר שיהא אדם יכול לומר עליו למה לא עשה בעולמו כן שיודע ממנו יתרון חכמה ובינה. כי הנה ברא בעולמו שכלים נבדלים והם המלאכים. וכן ברא שכלים בגוף קיים והם השמים וכל צבאם. וברא בארץ בריות גופניות בלי שכל כלל והם הבהמות והעופות ושאר המינין כיוצא בם. ועוד ברא בארץ בריות גופניות בשכל והוא מין האדם להודיע כי לא נמנע לפניו כל דבר. שאע"פ שהחומר והשכל הפכים גמורים ערבם יחד בגודל חכמתו ועשה בהם את האדם. ואם כן עכ"פ יתחייב שיהיה אותו שכל המעורב בחומר והוא האדם יודע יוצרו ומכירו כדי להשלים הכוונה בכריאתו. ואם לא היתה התורה שנתן לו ימשך השכל אחר החומר בכל תאותיו לגמרי ונמשל כבהמות נדמו ובכן לא תשלם המלאכה לפי שיהיה גוף האדם וגוף הבהמה אחד בענין אע"פ שאינו אחד בצורה ונמצא ביצירה חסרון. (ב) נמצא לפי דברינו שנתנית התורה להשכיל לבות בני אדם מחוייבת לתשלום היצירות :

התורה הזאת שאמרנו שנתן השם לעמו על יד משה נביאו מעיקריה לדעת כי ה' האלהים אשר בשמים ממעל שנתן זאת התורה לישראל הוא המצוי הראשון שאין התחלה ותכלית למציאותו ב"ה. ושהוא המציא וברא ברצונו וביכלתו יש מאין כל הנברא. ושיעמוד קיים כל מה שברא הזמן שירצה הוא ולא יותר אפי' רגע. ושאין נמנע לפניו לעשות כל דבר. ולהאמין כי הוא אחד בלי שום צד שיתוף בעולם. ולהאמין כי בקיים האדם מה שכתוב בה תוכה נפשו לתענוג גדול לעולמים. ולהאמין כי האל משגיח במעשי בני אדם ויודע כל פרטי מעשיהם ומשלם לכל אחד כפי פעולתו. ומעיקרי התורה ג"כ להאמין שפירוש התורה האמתית הוא הפירוש המקובל בדינו מחכמי ישראל הקדמונים. וכל שיפרש בה דבר הפך כוונתם הוא טעות ודבר בטל לגמרי. לפי שחכמינו קבלו פי' התורה ממושה רבינו ע"ה שקבלו מאת השם ב"ה כשעמד בהר ארבעים יום. ואע"פ שבזמן מועט מזה היה אפשר ללמוד בכח המלמד רצה השם לרמוז ללומדים שילמדו במתון.

בנחת יצחק

לאמת מליאות תורה מן השמים, האחד מליאות הנבואה לפי שכולם היו נביאים באותה שעה ושמעו קול ה' אלהים אומר להם עשרת הדברות, והשני ששמעו את הקול אומר למשה לך אומר להם שצו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי ואדברה אליך את כל המורה והחוקים והמשפטים אשר תלמדם לעשות כן בקרב הארץ, וזה נחאמת להם אמת עלמי כי משה היה שליח להגות תורה מתמדת לדורות על ידו ועי"ש מה שכתב עוד בזה, (ב) נמצא לפי דברינו שנתנית התורה להשכיל לבות בני אדם מחוייבת לתשלום היצירות, אם אמנם שדברי רבינו ז"ל נחמדים הם צמה שנתן טעם לשבח בזה מ"מ טוב להוסיף מעט על דבריו וזהו דכמו שגדרש לקיום הגוף לחיי הזמני מוזן גשמי ומבלעדס אי אפשר לו להתקיים וכולו תמס יהלך. כן נדרש לקיום הנפש לחיי הנלחי מוזן רוחני, אך מפני שמאתנו קרולי חומר נעלם מהות הנפש ע"כ נעלם מאתנו גם מהות המזון הרוחני הזה, אבל המקום ב"ה אשר לפניו נגלו כל תעלומות והוא בורא כל הנפשות הוא לבדו יודע שהתורה הקדושה עם התרי"ג מצות שבה הם המזון הרוחני להנפש, דכשם שיש רמ"ח איברים ושס"ה גידים גשמיים באדם כן יש לעומתם רמ"ח איברים ושס"ה גידים רוחניים וכנגדם הם הרמ"ח מצות עשה ושס"ה מצות לא, והם הנותנים קיום נלחי להנפש ועל ידן יזכה לחיות בנועם ה' וכמו שאמר דוד המלך ע"ה [בתהלים כ"ז] אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש וגו' לחיות בנועם ה' וזהו תכלית כל האדם, ועל התענוג הנפלא הזה אשר אין למעלה ממנו אמרו חז"ל צפ"ד דאבות משנה י"ז יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה, רק כל זמן שהאדם מוקף מכל לך בחומריותו אי אפשר לו להשיג העונג הקדוש והנעלה הזה אשר אין ערוך אליו ואין דומה לו בכל תענוגי העולם הזה, וזהו מה שאנו מזכרין בצרכת התורה אשר נתן לנו תורת אמת וחי עולם נטע בהוכיחו וכדכתיב צפ"ד אחרי ושמתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ומתרגמין ותטרון ית קימי וית דיני די יעבד יתהון אנשא ויחי בהון חיי עלמא וזהו פשוטו

והפירוש האמתי שאמרנו הוא הפירוש הכתוב בתלמוד הבבלי והירושלמי שחברו חכמינו הקדמונים שקבלוהו דור אחר דור ממשה רבינו ע"ה. והבבלי הוא יותר ארוך ומבואר ועליו אנו סומכים יותר והוא עשוי לששה סדרים ויש בו ס' מסכתות לפי חלוק הענינים. סימנם ששים המה מלכות. ותקכ"ב פרקים. וכן יתבאר פירוש התורה האמתי מספרים אחרים שחברו קצת מהחכמינו הקדמונים ונקראים ספרא וספרי ותוספתא ומכילתא. כל אלה ספרים שכל ישראל מאמינים בהם וסומכים על דבריהם במה שיהיה שם בלי מחלוקת. ובמה שיש בו מחלוקת כבר פירשו הם ג"כ ההכרע שנקח מהם הכל מבואר יפה בלי שום ספק וערבוב למבינים. וכל מי שלבו נוקפו בעניינים אלה אינו בכלל עם הקדש לפי שמפשט כתובי התורה בלתי פירושיהם וקבלתם האמתית לא נסכים אל האמת לעולם. כי יש כמה כתובים בתורה נראים כסותרים זה את זה ויודע פירושם יבין ויראה כי ישרים דרכי השם. הרי שכתוב בתורה ומושב בני ישראל וגו' ומצינו בקהת בן לוי שהיה מיורדי מצרים ואם אתה מונה כל שני חייו ושני חיי עמרם בנו ושמונים שנה של משה שהיה בן שמונים בעמדו לפני פרעה לדבר אליו להוציא את בני ישראל מצרים לא יעלו כולם כי אם ש"נ שנה. אלא שבא הפירוש על זה דמשעה שנאמר לאברהם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך מתחיל השבון הת"ל שנה. (ג) ופירוש הפסוק כן ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות כלומר שהתחילו לגלות ת"ל שנה. דמשעה שנאמר לו לאברהם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך וגו' התחיל עליו הצער והתחלת החשבון. ואל יקשה עליך אומרו בני ישראל שהרי אמרו במדרש אברהם נקרא ישראל שנאמר ומושב בני ישראל. ומה שאמר בני ישראל כלומר בני ישראל וישראל אבל מפני שהתחיל הצער לאב בכשורת גלות הבנים הוציאו הכתוב בלשון זה. ומה שאמר במצרים ג"כ לאו דוקא אלא כלומר בגלות. ומה שהוציא הכל בלשון מצרים לפי ששם היה עיקר הגלות ואחר העיקר הכל הולך ועליו נקרא לעולם. וכן כהוב בתורה בשבעים נפש ידרו אבותיך מצרימה וכשאתה מונה פרטן המצא ס"ט נפשות. (ד) אלא שבא הפירוש שיוכבד נולדה בין החומות ולא נחשבה בפרט (ה) וכן כתוב אחד אומר שבעת ימים האכל מצות וכתוב אחד אומר ששת ימים. וכאלה יש רבים לא יתבררו לעולם כי אם בפירוש התורה המקובל בידינו ממשה רבינו ע"ה שנתנה לנו:

ועתה

דע לך לפי מה שקבלנו מחכמינו ז"ל ומפירושיהם כי חשבון המצות הנוהגות לדורות שנכללו בספר התורה שנתן לנו השם עולה הרי"ג מצות בין אותן שצוה לנו לעשות ואותן שהוזהרנו שלא לעשות כי הכל נקראים מצות. ואותן שצוה לעשות עולה חשבונם רמ"ח. ושלא לעשות עולה שס"ה. ומהן שחייבין בהן כל ישראל בכללם זכרים ונקבות ובכל מקום ובכל זמן. ומהן שאין חייבין בהן אלא ישראלים בכל מקום ובכל זמן ולא כהנים ולוים. ויש שאין חייבין בהן אלא ליום בלבד. ויש שאין חייבין בהן אלא כהנים בלבד בכל מקום ובכל זמן. ויש שאין חייבין בהם אלא מלך ישראל בלבד. ומהן שאין חייבין בהן יחיד לבד אלא הציבור כולו. ומהן מצות שאין חייבין בהן ישראל אלא במקום ידוע ובזמן ידוע והוא ארץ ישראל ובזמן שרוב ישראל שרוין שם. ובאותו מקום ובאותו זמן יש חילוק ג"כ במצות ידועות בין אנשים לנשים ובין ישראלים לכהנים ולוים. ומן המצות אלו יש שאדם חייב בהן לקום ולעשותם בהתמדה כגון מצות אהבת השם ויראתו וכיוצא בם. ויש שחייב לקום ולעשותן בזמן ידוע ולא קודם לכן. כגון מצות סוכה

מנחת יצחק

פשוטו של קרא וכן פרש"י ז"ל סס, וכן אמר להו משה רבינו לישראל צסוף פ' האזינו שימו לבצבס לכל הדברים אשר אנכי מעיד צכס היום אשר תלווס את צניכס לשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת כי לא דבר ריק הוא מכס כי הוא חייכס והוא כמ"ס לעיל שהתורה הקדושה ומרי"ג מלוותיה הם המזון הרוחני להנפש ועל ידן יחיה חיי עולם, (ג) ופירוש הפסוק כן ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות כו', כן איתא צמגילה דף ט' א' צצרייתא דזה אחד מן הדברים שסינו לתלמי המלך, (ד) אלא שבא הפירוש שיוכבד נולדה בין החומות ולא נחשבה בפרט, כן איתא צצ"ב דף קכ"ג ב' צצמרא, (ה) וכן כתוב אחד אומר שבעת ימים האכל מצות וכתוב אחד אומר ששת ימים, כדאיתא צמכילתא סדר צא פ' י"ז על הא דכתיב סס צצעת ימים תאכל מלות והוצא גס צפסחיס דף ק"כ א' צצרייתא ועי"ס, (ו) וכאלה יש רבים, רבינו משה מקולי ז"ל צצקדמה

הקדמה

לולב ושופר ושבתת המועדים וקריאת שמע וכל כיוצא בהן שיש להן זמן קבוע לעשותן בשנה או ביום. ויש מהן שאין אדם חייב לעשותן לעולם אלא א"כ תהיה סבה שהבא לידו ענין שיצטרך לעשות בו אותה מצוה הראויה לאותו ענין כאלו האמר שנתינת שכר שכיר בזמנו מצוה אחת. וכודאי אין אדם חייב לשכור פועלים כדי לקיים מצוה זו. וכן קצת כיוצא בה כמו שנברר הכל בע"ה על כל מצוה ומצוה שנכתוב. ואחת מן המצוות והיא עיקר ויסוד שכולן נשענות עליו היא מצוה לימוד התורה כי בלימוד ידע האדם את המצוות ויקיים אותן. ועל כן קבעו לנו הכמינו ז"ל לקרות חלק אחת מספר התורה במקום קיבוץ העם שהוא בית הכנסת לעורר לב האדם על דברי התורה והמצוות בכל שבוע ושבוע עד שיגמרו כל הספר. ולפי מה ששמענו רוב ישראל נוהגים היום לקרותו כולו בשנה אחת. ועוד חייבנו חכמים ז"ל לקרותו כל אחד ואחד מישראל בביתו בכל שבוע ושבוע כמו שקורין אותו במקום הקיבוץ (ז) והוא אמרם ז"ל לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור כדי שישכיל בדברים יותר בקרותו אותם בביתו:

ועתה

בהיות תרי"ג מצוות שנספר ספורות בתוכו הנה והנה בתוך ספורים אחרים שנכתבו בספר לעיקר גדול ולצורך שיש למצוות בהם. אולי לא יתן לבו הקורא כסדר לתומו לראות כמה מצוות קרא באותו שבוע ולא יעיר לבו לזרז עצמו בהן. על כן ראיתי טוב אני הרל כאלפי תלמיד התלמידים שבזמני איש יהודי מבית לוי ברצלונני. לכתוב המצוות על דרך הסדרים וכסדר שנכתבו בתורה זו אחר זו לעורר לב הנער בני והילדים חביריו בכל שבוע ושבוע אחר שילמדו אותו הסדר כחשבון המצוות. ולהרגיל אותו בהם ולהתפוס מחשבתם במחשבה מהורה וחשבון של עיקר טרם שיכניסו בלבם חשבונות של שחוק ושל טה לך ומה בכך. וגם כי יזקינו לא יסורו ממנו. ודעתי לכתוב על כל אחת רמז אחד משרשי המצוה הנגלה בכתוב אכתוב כמו שהוא ובסתום אניד מה ששמעתי בו מפי חכמים ומה שאבינה בדבריהם. ואינני חושב וגוזר להגיע אל האמת עב"פ כי מי כמוני תולעת ולא איש שלא ראה מאורות החכמה כל הימים. להרים יד במה שלא השיגו חכמים מחוכמים. אמנם כי לא חסרתי דעת כי הנמלים לא יוכלו שאת משא הנמלים. וקטן שאינו יודע למי מברכין לא ידרוש מעשה מרכבה וסיד חשמלים. אלא שרוב חשקי למבול קצה המטה ביערת דבש המצוות דחקני ליכנס ביער שאין לו תחומין. עם דעתי שהרבה גדולים נכנסו שם והוציאו פחמין. אך אמרתי מי יתן ותהי מחשבתי נטרדת בזה כל הימים. ולא תפסל ולא הפגם בזמנות עמל ואין כמו רשעים אשמים. וחותרם על יד ימיני אשים אותן. וכל מעייני אשית כל היום בעבודתן. אעשה להן בלבבי בית נאמן מושב איתן. ויתר מעשי כולן אכילה ושתייה עם אנשים ונשים דיין שעתן. (ח) הלא כולן צרופות וטהורות כל אבן יקרה מסוכתן. (ט) ואם במה שיכתב בפירושו פסולת נמצא לעתים יהברר האוכל מתוכו לשמן. והוא חוזר לבית הבעלים. והרוצה לסעוד אצלי יאכל הבשר ויניח בשלחן עצמות וקליפין. וראש דברי אני מזכיר לזכות עלי (י) כל מה שארז"ל כל פטמאי בישיין ופטמאי דאורייתא טבין (יא) ועוד דרו"ל לחזק לב הלמד. ודגלו עלי אהבה. לגלוני עלי אהבה:

מנחת יצחק

של ספר מלות גדול הוסיף להביא עוד כתובים בתורה שגראים כסותרים זא"ז, (ז) והוא אמרם ז"ל לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור, כן איתא בצרכות דף ט' ח' גמרא, (ח) הלא כולן צרופות וטהורות כו', קאי על הא דכתב לעיל בסמוך וכל מעייני אשית כל היום בעבודתן ואעשה להן בלבבי בית נאמן מושב איתן ע"ז נתקטע משום שכולן לרופות וטהורות כל אבן יקרה מסוכתן, אבל על אכילה ושתייה וכיוצא בהן על זה כתב מקודם לזה שדיין שעתן כלומר שאין לבלות עליהן זמן גדול ביום, (ט) ואם במה שיכתב בפירושו פסולת כו' והוא חוזר לבית הבעלים כו', נראה דרו"ל דעלם המלות הלא כולן לרופות וטהורות וע"כ אף אם נכתב בפירושו מה שאינו לרוץ כ"כ (ורבינו מכנה פירושים כאלו בשם פסולת) מ"מ הלא נמלא לעתים שמתוך הפסולת מתברר האוכל אם מתעסק בהן לשמן. וממילא שיש להבעלים זכות בדבר דהא מתוך דבריהם יבורר לנו טוב האוכל וזהו מ"ש והוא חוזר לבית הבעלים, והוסיף לומר שהמעיינים בדבריו יקבלו האמת ממי שאמרו ויניחו השאר וזהו מ"ש והרולה לסעוד אצלי יאכל הבשר ויניח בשלחן עצמות וקליפין, (י) כל מה שאמר ז"ל כל פטמאי בישיין ופטמאי דאורייתא טבין, כן איתא בירושלמי בצרכות סוף פרק הרוחה, (יא) ועוד דרו"ל לחזק לב הלמד ודגלו עלי אהבה לגלוני עלי אהבה, כן איתא בשיר השירים רבה פ"ב על הא קרא דדגלוני עלי אהבה ופירש המ"כ לגלוני דבורו המגומגם ועי"ש:

ספר החינוך

מן ספר בראשית

(א) בראשית יש בה מצות עשה אחת והיא מצות פריה ורביה שנאמר ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו. משרשי מצוה זו כדי שיהיה העולם מיושב (א) שהשם ב"ה הפץ בישבו כדכתיב לא תהו בראה לשבת יצרה. והיא מצוה גדולה שבסיבתה מתקיימות כל המצות בעולם (ב) כי לבני אדם ניתנו ולא למלאכי השרת: דיני המצוה מתי הייב אדם לעסוק בה (ג) וכמה בנים יהיה לו ויפטר (ד) ומאיו מצות הוא פטור בעסקו בזו (ה) ויתר פרטיה מבוארים ביבמות בפ"ו ובברכות. (ואכן העור סי' א' וא"ה סי' ע' סעיף ג') :

ונוהגת בכ"מ (ו) ובכ"ז (ז) והייב אדם להשתדל בה משהוא ראוי לה והוא הזמן שנתנו חכמים

מנחת יצחק

(א) משרשי מצוה זו כדי שיהיה העולם מיושב בו, כעין לשון רבינו ז"ל איתא בגיטין דמ"א ב' במשנה והלא לא נברא העולם אלא לפו"ר שנא' לא תהו בראה לשבת יצרה, (ב) והיא מצוה גדולה שבסיבתה מתקיימות כל המצות בעולם בו. מהא דאיתא במגילה דכ"ז א' בגמ' שמוטר למכור ס"ת בכדי לישא אשה מוכח דפו"ר היא מלוה גדולה וגם התוס' ז"ל בגיטין דמ"א ב' דר"ה לא תהו ובשאר מקומות בש"ס כתבו דפו"ר הוי מלוה רבה, ורבינו הוסיף טעם לזה ודבריו ז"ל הם כמ"ש רש"י ז"ל בתחלה פרשה בראשית דברייתא שמים וארץ היה בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו ובשביל ישראל שנקראו ראשית תבואתו והיינו דכל הבריאה כולה אינה אלא בשביל ישראל שיקיימו את התורה, ומקור הדברים הם מדברי המדרש בבראשית רבה פרשה א' וביקרא רבה פרשה ל"ו ועי"ש בבראשית רבה בחדושי הרד"ל ז"ל, (ג) דיני המצוה מתי חייב אדם לעסוק בה, בפ"ה דאבות משנה כ"א מפורש דבן שמונה עשרה לחופה ובקדושין דכ"ט ב' איתא בבבלייתא עד כ' שנה מלפני הקב"ה לאדם שישא אשה, אך כשעוסק בתורה ומתירא לישא אשה כדי שלא יטרח במזונו ויתבטל מן התורה מותר להתאחר יותר כשאין ילדו מתגבר עליו וכמ"ש בטוש"ע אהע"ז סי' א' ס"ג ועי"ש, (ד) וכמה בנים יהיה לו ויפטר, ביבמות דס"א ב' דס"ב א' וכן גם בטוש"ע מבואר שקיים מלוה זו כשיהיה לו זכר ונקבה הראוין להוליד ואם מתו והניחו זכר ונקבה אע"ג שהזכר הוא בן בתו והנקבה היא בת בנו מ"מ קיים מלוה זו, ואעפ"כ לא יעמוד בלא אשה וישא אשה בת בניו אם יש סיפק בידו בלתי אם מכיר בעלמו שאינו ראוי להוליד אז יוכל לישא אשה שאינה בת בניו אבל לא יסב בלא אשה פן יתגבר ילדו עליו, (ה) ומאיו מצות הוא פטור בעסקו בו, בברכות דט"ז א' איתא במשנה חתן פטור מק"ש לילה הראשונה ועד מולאי שבת אם לא עשה מעשה, אבל עכשיו גם חתן חייב בק"ש וכמו שמבואר בא"ח סי' ע' ס"ג ועי"ש, ובסוכה דכ"ה ב' איתא בגמ' דחתן והשופטין וכל בני חופה פטורין מן הסוכה כל ז' ומ"מ כתבו האחרונים ז"ל שאם אפשר להחתן בקל לקיים מצות סוכה יקיים עי' בט"ז באו"ח סי' תר"מ סק"ט ובמג"א שם סק"א, ובכתובות דף ד' א' איתא בבבלייתא הרי שהיה פתו אפוי וטבחו טבוח ויינו מזוג ונתן מים ע"ג בשר ומת אביו של חתן או אמה של כלה מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובו על בעילת מלוה ופורש ונהג ז' ימי המשחה ואח"כ נוהג ז' ימי אבילות בו, והאחרונים ז"ל כתבו דחתן בתוך ימי חופתו לא יתענה ת"ח עי' בשע"ת באו"ח סי' תרפ"ו סק"ה אבל שאר לומות מתענה ואין להאריך כ"כ בפרטים אלו, (ו) ונוהגת בכל מקום, דהכי איתא בקדושין דל"ו ב' במשנה דכל מלוה שאינה תלויה בארץ נוהגת בין בארץ בין בחו"ל, (ז) ובכל זמן, כמו כל המלות שבתורה שנוהגין לדורות עולם וילפינן לה מהא דכתיב גבי עמא במוקדשין בפ' אמור אמור אליהם לדרותיכם ואמרו ע"ז שם בספרא וכן איתא בב"ב דק"כ בבבלייתא אמור אליהם לאותן העומדין על הר סיני לדרותיכם אלו דורות הבאים אם לאמר אבות למה לאמר בניו

ז"ל לישא אשה. ומצוה זו אינה מוטלת על הנשים והמבטלה בטל עישה ועגשו גדול מאד שמראה בעצמו שאינו רוצה להיטלים הפין השם לישב עולמו:

מנחת יצחק

בנים ואם נאמר בנים למה נאמר חבות מפני שיש בחבות מה שאין בבנים ויש בבנים מה שאין בחבות כו' הולרך לומר חבות הולרך לומר בנים, וכתב הרשב"ם שם וז"ל אמור אליהם היינו לאותן העומדין על הר סיני נשנה פסוק זה ומכאן תלמוד לשאר מצוות האמורות בתורה סתם שנאמרו בין לחבות בין לדורות הבחין כו' הולרך לומר לחבות והולרך לומר לבנים שאם נכתב סתם ולא פי' לא חבות ולא בנים הוי אוקימנא ליה בחבות מדלא כתיב כי תבואו כדכתיב בשאר מצוות האמורות לבנים ה"ג הוי ילפינן או בג"ש או בבנין או בכו"ו מאחד ממצוות המפורשות לבנים או לחבות והוי אוקימנא ליה בחבות מהן להכי כתיבי תרזוייהו ומהשתא נילף מהכא לכל מצוות הסתומות שנוהגות בין בבנים בין בחבות עד שיפרט לך הכתוב כי תבואו או יכתב לך זה הדבר להעמידו בדור הזה כדלקמן עכ"ל, הרי להדיא דילפינן מהתם לכל מצוות האמורות בתורה סתם שהם נוהגין בכל הדורות, ולכן בכל המקומות שכתב רבינו שהמורה היא נוהגת בכל מקום אין מהולרך לכפול דברים האלה, בהתורה והמצוה צפ' אמור סי' ס"ז כתב ליתן טעם למה שמלינו בכמה מצוות דכתיב גבייהו לדרותיכם ולא ילפינן כולהו מהאי קרא דאמור אליהם לדרותיכם הג"ל ולבסוף כתב וז"ל הרי יגענו ומלאנו ישוב בכל המקומות רק כמה שכתוב גבי יליית לדרותם לא מלאנו לו טעם כו' הגה הראני ה' שצבל מקום שכתוב לדרותיכם היה בו מקום לטעות או יש בו דרוש וביתר המצוות שלא כתיב לדרותיכם רוצם ילמדו מפה (היינו מהאי קרא דאמור אליהם לדרותיכם) שנוהגים לדורות וכמ"ס הרשב"ם ז"ל עכ"ל, אמנם מהא דכתיב צפ' לך גבי מצוות מילה ואתה את צריתי תשמור אתה וזרעך אחרך לדרותם מזה לא הזכיר כלל בתורה והמורה שם, אך אולי י"ל דהתם צמולה שהיא מזה שניתנה לא"ה קודם מתן תורה כתוב בתורה כלשון שאמר לו הקב"ה, דצמילה ודאי שהדבר נריך לאמרו שתהא מזה שנוהגת לדורות דהא עדיין לא ניתנה תורה ולא נכתב האי קרא דאמור אליהם לדרותיכם דנילף מיניה גם למצוות מילה שתהא נוהגת לדורות, ופשוט גם כן דממצוות מילה א"ה ללמוד לשאר מצוות שבתורה שנהגו לדורות משום דהא היא עשה שלפני הדבור וחמירא טפי וכדאיתא ביצמות ד"ה ב' בגמ', ועיין בקדושין דל"ח א' בתום ד"ה אקרוז עומר דמשמע מדבריהם דעשה שלפני הדבור קיל יותר אבל כבר עמדו ע"ז האחרונים ז"ל ע"כ אין להאריך כאן בזה, דהבנה"ח ז"ל כתב צכאן בסוף מצוה זו וז"ל ועיין רמב"ם דכופין על מצוה זו וכן משמע בשו"ע שהיא ככל המצוות דכופין עד שתלא נפשו ועיין רמ"א דעכשווין אין כופין ע"ש הטעם דמעיקר הדין כופין וקלת ל"ע על הרהמ"ח שבמצוה זו גבי אכילת פסח כתב וכלל גדול בכל התורה לכל האומר שיצטל מ"ע שכופין אותו ב"ד עד שיקיים ולמה לא כתב צמ"ע זו כלל זה ונטר עד להתם כו' עכ"ל, והנה הא דכתב משם הרמב"ם דכופין על מצוה זו לא דק בזה במחכ"ת הגדולה דהרמב"ם ז"ל בפט"ו מהלכות אישות לא כתב כלל דכופין ע"ז, ובשו"ע אהע"ז סימן א' סעיף ג' שכתב דמי שעברו עליו כ' שנה ואינו רוצה לישא ב"ד כופין אותו לישא כדי לקיים מצוות פו"ר הוא מדברי הטור שם בשם אביו הרא"ש ז"ל וכמ"ס הב"ה ג' שם, והנה עיקר דבר זה שכופין אותו עד שתלא נפשו הוא בכתובות דפ"ו א' בגמרא דאיתא שם א"ל רב כהנא לר"פ לדיך דאמרת פריעת צע"ח מצוה אמר לא ניחא לי דאיעבד מצוה מאי א"ל תנינא ב"ד א מצוות ל"ת (שם לוקה ארבעים וכפרש"י) אבל צמ"ע כגון שאומרין לו עשה סוכה ואינו עושה לולב ואינו עושה מכין אותו עד שתלא נפשו. ובצרייתא זו הוצאה גם בחולין דקל"ב ב' בגמרא אבל הרמב"ם ז"ל לא הביאה ולכאורה הדבר תמוה למה השמיט צרייתא מפורשת שאין מי שחולק עליה, ואין לומר דע"כ לא הביאה משום דסמך על מה שכתב צפ"ו מהלכות חמץ ומלה הלכה י"ב וז"ל אסרו חכמים לאכול מצוה בערב הספח כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב ומי שאכל מצוה בערב"פ מכין אותו מכות מדרות עד שתלא נפשו עכ"ל, וכיון שכתב שמכין אותו עד שתלא נפשו באיסור דרבנן מכ"ש באיסור תורה ומשום זה לא הזכיר דין זה גבי סוכה ואינו עושה ולולב ואינו נוטל, דבאמת עדיין אין זה מעלה ארוכה כ"כ דהא התם עובר על איסור דרבנן צמעשה ממש שהם אסרו לאכול מצוה בערב"פ והוא עובר על דבריהם צמעשה ואוכל, ובצרייתא הא קתני שמכין אותו עד שתלא נפשו כשאינו רוצה לקיים מצוות עשה ואל תעשה ולא בשעובר על ד"ת ועושה, ואדרבה כשעובר ועושה

מעשה

מעשה מלקין אותו רק מלקות ארבעים ולא עד שתלא נפשו, ובפרט אם נפרט דברי הרמב"ם כמשמען דמיירי כשעבר ואלו ומכין אותו בשביל העבירה שעשה ולא בשעובר ואוכל ודאי שאין ללמוד זה מזה כיון שאין הענינים שוים ולמה ח"כ השמיט הרמב"ם מה שמפורט בהדיא בצרייתא, והאמת דבהר"ג ז"ל בפ"ד דכתובות על מש"כ הרי"ף ז"ל שם והמוליא שם רע ולא בעל לוקה מכת מרדות מדרבנן משמע קלה מדבריו דמפרט דברי הרמב"ם ז"ל כמשמען דמיירי כשעבר ואלו אך אינו מוכרח כ"כ ועי"ש, ומלבד זה יש לדקדק בעיקר דברי הרמב"ם שם (ואפילו אם נפרט שכונתו הוא שעובר ואוכל מלה בערה"פ ומכין אותו בכדי שלא יאכל עוד) דהא מפורט בסנהדרין דע"ג א' במשנה דרק ברודף אחר חבירו להרגו או הרודף אחר עריות מלין אותו בגפשו והיינו היכא דח"א להלין בחד מאבריו וכדומה אבל הרודף אחר בהמה והמחלל את השבת והעובד ע"ג אין מלין אותו מן העבירה בגפשו וא"כ איך אפשר שמי שרולה לעבור איסור דרבנן ולאכול מלה בערה"פ ילילו אותו מן העבירה בגפשו (דהא כיון שמכין אותו עד שתלא נפשו זהו ממש מלין אותו מן העבירה בגפשו) וחמור ממי שרולה לעבור ע"ג שאין מלין אותו בגפשו אמתה, ולפ"ז אינו מוכן כ"כ גם דעת הר"ג ז"ל שכתב שם בכתובות וז"ל ומיהו ודאי מכת מרדות שהיא על עבירה נמשכת מכין אותו עד שתלא נפשו או עד שיקבל עליו דברי חכמים עכ"ל ותקשה איך יהיה חמור מן עובד ע"ג שאין מלין אותו בגפשו בכדי שלא יעבוד ע"ג, ואם אמנם שכדברי הר"ג ז"ל איתא בתוספתא סוף פ"ג דמכות דהכי איתא שם נכנס לבית הפרס או לארץ העמים או שיואל לחו"ל מכין אותו מכות מרדות, מכת תורה מ' חסר אחת אומדין אותו אם יש לו ללקות לוקה ואם לאו אינו לוקה מכת מרדות אינו כן אלא מכין אותו עד שיקבל עליו או עד שתלא נפשו ע"כ לשון התוספתא, מ"מ עיקר הדבר טעמא בעיא דאיך יהי' חמור מי שרולה לעבור אדרבנן ממי שרולה לעבוד ע"ג, אך אולי י"ל בטעם הדבר דהא שאין מלין אותו בגפשו בעובד ע"ג וכדומה זהו משום דעגשו מפורט בתורה וא"כ יקבל עגשו אח"כ בצ"ד וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות רולח הלכה י"ח וז"ל אבל הרודף אחר הבהמה לרבעה או שרדף לעשות מלאכה בשבת או לעבוד ע"ג אע"פ שהשבת וע"ג עיקרי הדה חין ממיתין אותו עד שיעשה ויציאוהו לצ"ד וידיניהו וימות עכ"ל, וע"כ מכיון דעגשו מפורט אין לחוש פן יפרטו העם לעשות כמוהו דהא ייראו מן העונש שעתיד לבוא עליהם, משא"כ בשעובר על איסור של דבריהם שאין עגשו מפורט יש לחוש פן יפרטו העם לעשות כן ולהכי קתני בתוספתא שמכין אותו עד שיקבל עליו או עד שתלא נפשו, ולפ"ז אפשר דהיינו טעמא ג"כ דצרייתא דכתובות הג"ל דקתני דכשומרים לו עשה סוכה ואינו עושה כו' מכין אותו עד שתלא נפשו משום דכשעובר על ד"ת ואין עגשו מפורט בתורה יש לחוש גם לזה לפירולת העם פן יעשו גם הם כמוהו ולכן מכריחין אותו ומכין אותו עד שתלא נפשו בכדי שלא יוסיף לעבוד על ד"ת, ומלשון התוספתא מוכח כמעט להדיא דמיירי בעבירה נמשכת ומכין אותו שלא יוסיף לעבור ולא בשעונשין אותו על מה שעבר מדקתני מכין אותו עד שיקבל עליו או עד שתלא נפשו ואם איתא דמיירי בשמכין אותו על מה שעבר מאי עד שיקבל עליו דקתני, יאפשר דעל פי זה מיושב קלת הא שהשמיט הרמב"ם הצרייתא דכתובות הג"ל דמכיון דעיקר הטעם של התוספתא בהא דמכין אותו עד שיקבל עליו או עד שתלא נפשו הוא משום דעגשו אינו מפורט והיא עבירה נמשכת יש לחוש לפירולת העם א"כ ממילא נשמע דה"ה כשומרים לו עשה סוכה ואינו עושה לולב ואינו עושה שמכין אותו ג"כ עד שתלא נפשו דכיון שאין עגשו מפורט יש לחוש לפירולת העם, וע"כ כיון שכבר כתב הרמב"ם גבי אוכל מלה בערה"פ דמכין אותו עד שתלא נפשו ממילא נשמע שגם באומרין לו עשה סוכה ואינו עושה ג"כ הדין כן, דהא כמעט שכל העובר על מצות עשה אין עגשו מפורט בתורה וא"כ ודאי שיש לחוש בהן לפירולת העם שיעברו על המצות אם לא יעשו בהן דין לכופן עליהן, ובעין סייג לזה הוא מדברי הרמב"ם ז"ל בפירושו על התורה בפ' יתרו בפסוק זכור את יום השבת לקדשו שכתב שם וז"ל ומפני זה יהיה העונש במצות ל"ת גדול ועושין בו דין כגון מלקות ומיתה ואין עושין בו דין במ"ע כלל אלא במורדין כגון לולב וליילת אינו עושה סוכה אינו עושה שמכין אותו עד שיקבל עליו לעשות או שתלא נפשו עכ"ל, ובאמת דצרייתא בכתובות שם לא נזכר כלל מהא דעד שיקבל עליו לעשות שכתב הרמב"ם רק הכי איתא שם אבל במ"ע כגון שאומרין לו עשה סוכה ואינו עושה לולב ואינו עושה מכין אותו עד שתלא נפשו וכנ"ל וא"כ י"ל דלא סגי במה שיקבל עליו לעשות מה שאומרין לו רק בעינן שיעשה דוקא המצוה בפועל ממש. אלא בעל כרחן שהרמב"ם למד לומר כן מהא דאיתא בתוספתא דמכות הג"ל גבי מכת מרדות שמכין אותו עד שיקבל עליו או עד שתלא

שתלא נפשו וס"ל כמ"ש הערוך ז"ל באת מ' ערך מרד וז"ל שבת (מ' ז') לוקה מכת מרדות מדרבנן פי' מלקות דאורייתא הוא על חייבי לאוין באומד ובהתראה ובעיני מכה משולשת כדכתיב ארבעים יכנו כו' אבל מי שעובר על מ"ע שאומר לו עשה סוכה עשה לולב ואינו עושה מכין אותו עד שתלא נשמתו בלא אומד ולא מכה משולשת וכן מי שעובר על דברי חכמים מכין אותו בלא מספר ובלא מכין ובלא אומד ולמה קורין אותו מכת מרדות שמרד בד"ת ובר"ס עכ"ל והביאו הר"ג שם בפ"ד דכתובות, והשו"ט ז"ל כתב ע"ז בפ"ד דזויר משנה ג' בד"ה תספוג מכת מרדות וז"ל וכתב הר"ג בפ"ד דכתובות ולמה קורין אותו מכת מרדות מפני שמרד בד"ת ובר"ס עד כאן. והטעם שכ' שמרד בד"ת אחיה אליבא דסבירא ליה דמכין על מ"ע ומכין על ד"ס שניהם שוין בלא אומד ובלא מספר ועד שתלא נפשו וכן דעת הרמב"ם בהלכות חמץ ומלה פרק ו' כו' עכ"ל, הרי להדיא שכתב לדעת הערוך מכין על מ"ע ומכין על דברי סופרים שניהם שוין בלא אומד ובלא מספר ועד שתלא נפשו (דהא הערוך הוא שכתב דמכת מרדות הוא מפני שמרד בד"ת ובר"ס), והיכה דהוי עצירה ממושכת משמע מדברי הר"ג דכ"ע מודים להערוך ועי"ש, וע"כ מכיון דגבי מכת מרדות קתני בתוספתא שמכין אותו עד שיקבל עליו לעשות או שתלא נפשו לכן כתב הרמב"ן ז"ל גבי עשה סוכה ואינו עושה שהוא ג"כ מורד שמכין אותו עד שיקבל עליו או שתלא נפשו, ומשום שכל המורדין דינייהו שוין בין שמורד על ד"ס ובין שמורד על ד"ת, והטעם הוא כמו שכתבנו לעיל דאם לא נעגוש אותם יפרו העם ויעברו על מצות עשה של תורה ועל ד"ס, ומשום זה י"ל כיון דשניהם נקראים מכת מרדות ודיניהם שוין ע"כ סמ"ך הרמב"ם ז"ל על מש"כ בפ"ו מהלכות חמץ ומלה וכמש"ל, והאמת שהרמב"ם ז"ל בספר המלות סוף פרק י"ד כתב וז"ל אמנם מ"ע בכללם כל מצוה מהם כשתחייב עשייתה יש לנו שכלקה הנמנע מלעשותה עד שימות או יעשה אותה כו' עכ"ל הרי להדיא שכתב מה דא"י בדברייתא דכתובות הג"ל וכל דבריו הוא רק למה לא הזכיר זה בספרו הגדול וע"כ שפיר יש מקום לומר שהוא מטעם שכתבנו.

אמנם

עיקר דברי הרמב"ן הג"ל לריך באור קצת והגאון מהר"מ בן חביב ז"ל בתוספות יום הכפורים כתב על דבריו שיש היכחה מסוגיות הש"ס בפרק התכלת במנחות ובסוף יומא דלא כוותיה וגם סמך בגמרא דריש אלו נערוה בכתובות ובסוף פרק האומר בקדושין דלא כהרמב"ן. ע"כ ראיתי לבאר דבריו ושאלו סתירה לדעתו ז"ל מסוגיות הג"ל, והנה זה לשונו שם בפ' יתרו ולכן מ"ע גדולה ממלות ל"ת כמו שהאזהרה גדולה מהיראה כי המקיים ועושה בגופו ובממונו רלון אדונו הוא גדול מהנשמר מעשות הרע בעיניו ולכן אמרו דאחי עשה ודחי ל"ת ומפני זה יהיה העונש במלות ל"ת גדול ועושיין בו דין כגון מלקות ומיתה ואין עושיין בו דין במ"ע כלל אלא במורדין כמו לולב ולינית אינו עושה סוכה אינו עושה שמכין אותו עד שיקבל עליו לעשות או שתלא נפשו עכ"ל, ולכאורה אין דבריו מבוארין כ"כ דמעיקרא כתב שמ"ע גדולה ממלות ל"ת ולכך אמרו דאחי עשה ודחי ל"ת ואח"ז כתב ומפני זה יהיה העונש במלות ל"ת גדול ועושיין בו דין כו' ואין עושיין בו דין במ"ע כלל כו', וא"כ כיון שהעונש במלות ל"ת גדול יותר ממ"ע הו"ל לומר שאין עשה דוחה ל"ת, אך ביאור דבריו כן הוא דהא דעשה דוחה ל"ת הוא משום דמ"ע גדולה ממלות ל"ת ומטעם דהמקיים מצוה עשה עושה רלון הקצ"ה בגופו ובממונו במעשה ממש משא"כ המקיים מצוה ל"ת עושה רלון ב"ה ע"י שיושב ואינו עושה, וזהו מ"ש כי המקיים ועושה בגופו ובממונו רלון אדונו הוא גדול מהנשמר מעשות הרע בעיניו דכזה אינו עושה מעשה רק הוא בשב ואל תעשה, ובאמת שכדבריו ז"ל דעשה גדולה מל"ת משמע בקדושין דל"ט ב' בגמרא דבמשנה שם איתא כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ונחל את הארץ ופריך שם בגמרא ע"ז תנן כל העושה מצוה אחת מטיבין לו עשה אין לא עשה לא ורמיניהו ישב ולא עבר עצירה נותנים לו שכר כעושה מצוה ומשני התם כגון שבא דבר עצירה לידו ונילל הימנה, הרי להדיא דעיקר השכר הוא על מ"ע ולא על מה שמקיים מצוה ל"ת, וממילא מוכח דמ"ע גדולה ממלות ל"ת כיון דעיקר שכר הזמני והגלחי הוא בעבורה וזהו מפני שמקיים רלון בוראו ב"ה במעשה ממש, וע"כ מטעם זה עלמו גדול עונש מי שעובר על ל"ת ממי שאינו מקיים מצוה עשה דהא העובר על ל"ת עושה מעשה לעבור רלון ב"ה שהוא ל"ת עושה מעשה והוא עובר ע"ז ועושה משא"כ כשאינו מקיים מ"ע עובר ואינו עושה מעשה, ואפילו אם עשה איזה מעשה בשעה שעובר על מ"ע כגון שלבש בגד של ד' כנפות ולא הטיל בו לינית מ"מ עיקר העצירה הוא על מה שלא עשה מה שגלגלוהו במ"ע לעשותה, אבל העובר על ל"ת עושה מעשה מה שגלגלוהו שלא לעשות

לעשות ולכן עונשו גדול יותר ממי שאינו מקיים מ"ע, וזהו מש"כ הרמב"ן ומפני זה יהיה העונש במל"ת גדול ועושי' בו דין וכו' ואין עושי' בו דין במ"ע כלל וכו' וכנ"ל, אולם אע"פ שהעונש על ל"ת גדול יותר מהעונש שעל עשה מ"מ עשה דוחה ל"ת דמכיון דאיכא בזה עשה ול"ת ואם יקיים העשה יעשה רלונו ב"ה ע"י מעשה ואם יקיים הל"ת יעשה רלונו ב"ה שלא ע"י מעשה ע"כ מאחר שהמקיים ע"י מעשה גדול יותר ממי שמקיים שלא ע"י מעשה לכן העשה דוחה את הל"ת, ופשוט קצת דהא דליתא ביבמות ד"ז א' בגמרא אימר דאמרין דליתא דליתא עשה ודחי ל"ת ל"ת גרידא ל"ת שיש בו כרת מי שמעט ליה הדר אמר אטו עשה דוחה ל"ת לאו ל"ת חמור מיניה (ופרש"י שהרי לוקין עליו) וקאתי עשה ודחי ליה מה לי חומרא זוטא ומה לי חומרא רבה אין סתירה מזה על דעת הרמב"ן, דליתו מפרש דהכי קאמרי אטו עשה דוחה ל"ת לאו ל"ת חמור מיניה בעונשו דהלא העובר על ל"ת לוקה (ומטעם שעבר על רלונו ב"ה ועשה מעשה) ואילו העובר על עשה אין בו שום דין ומ"מ קאתי עשה ודחי ליה ומשום דעדוף טפי לעשות רלונו ב"ה ע"י מעשה ולקיים העשה מלקיים הל"ת ולא יעשה מעשה וכנ"ל א"כ מה לי חומרא זוטא ומה לי חומרא רבה, וכן מהא שחייב להביא חטאת על ל"ת שיש בו כרת ולא על עשה שיש בו כרת (כמו שמפורש במושגה דריש כריתות ובשאר מקומות בש"ס) ג"כ אין סתירה לדעת הרמב"ן דהא החטאת בא לכפר עליו שלא יענש על חטאו והעונש הא הוא גדול יותר כשעובר על ל"ת ממה שאינו מקיים עשה ומטעם דכשעובר על ל"ת עשה מעשה צידים וכנ"ל, ואע"ג דגם בהעשה דפסח ומילה איכא כרת מ"מ הא אכן קי"ל דכל חייבי כריתות שהתרו בהן לוקין ופגורין מן הכרת וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"ז מהלכות סנהדרין הלכה ז' ושם בפ"ח הלכה א' וע"כ בכל חייבי כריתות דאיכא בהו לאו לוקין עליהם אבל המצטל פסח ומילה אינו לוקה כיון שהם רק במ"ע ולית בהו ל"ת, וא"כ רואין אנו דאע"פ שעל פסח ומילה איכא כרת כמו בשאר חייבי כריתות דלית בהו לאו מ"מ מלקות לית בהו והו מטעם דשאר חייבי כריתות עבר במעשה ממש משא"כ בפסח ומילה עבר ולא עשה מעשה, ע"כ גם בשוגג דידהו לא דמיין לשאר חייבי כריתות דבהו כיון שעבר בשגגה ע"י מעשה ממש לריך כפרה יותר וחייב להביא חטאת לכפר עליו אבל בפסח ומילה שעבר בשגגה ולא עשה מעשה א"ל להביא חטאת, והא דאמרו ביומא דפ"ה א' בגמ' השתא על ל"ת מכפרת על עשה מיבעיא ושם בדפ"ז א' אמרו עוד עבר על עשה ושם אינו זו משם עד שמוחלין לו אבל עבר על ל"ת ושם תשובה תולה ויוה"כ מכפך ג"כ לא תקשי על דעת הרמב"ן דכל מה שטועג לכפרה לריך העובר על ל"ת יותר כפרה ממי שלא קיים עשה דהא עבר על רלונו ב"ה במעשה ממש ועונשו יותר גדול ממי שאינו מקיים עשה וע"כ לריך לכפרה מרובה שלא יבוא העונש עליו, וגם מהא דליתא במנחות בפ' התכלה דמ"א א' בגמרא דשאל ליה רב קטינא למלאכה ענשיתו אעשה וח"ל בזמן דאיכא ריתחא ענשינן ג"כ לא קשיא לדעת הרמב"ן דהא גם איהו ז"ל כתב דהעונש ממזות ל"ת גדול ועושי' בו דין כגון מלקות ומיתה משא"כ בעשה שאין עושי' בו דין וכנ"ל, והא דליתא בכתובות בריש פרק אלו נערות דכ"ט ב' ובקדושין סוף פרק האומר דס"ח א' דלר"ע הוי ממזר מחייבי לאוין ולא מחייבי עשה גם מזה לא נשמע נגד דעת הרמב"ן דהא אפשר לומר דס"ל לר"ע דרק ממי שעשה עבירה שעונשין אותה עליו כגון חייבי לאוין הוי ממזר ופסול אבל לא מחייבי עשה שאין עונשין עליו כלל, אך מ"מ עיקר השכר הוא על מ"ע וכמו שמפורש במשנה ובגמרא בקדושין דל"ט ב' ומזה הוי הוכחה גמורה דעשה גדול מל"ת ומטעם דהוא מקיים במעשה ממש רטון בוראו ב"ה ולא כן בל"ת דמקיים רטון בוראו בשב ואל תעשה ולכן עשה דוחה ל"ת וכמ"ל, ובזה מבוארין דברי הרמב"ן ומיושבין לדעתו כל המקומות בש"ס שכתב בתוספות יום הכפורים דאיכא מהם הוכחה וסמך נגד דבריו ז"ל, אח"ז רחיתי בס' יד מלאכי סימן תקט"ו שהביא עוד ראיות נגד דעת הרמב"ן מרש"י ותוס' ומדברי הרמב"ם אבל המשיין יראה שכל מה שכתב שם מהורן הכל כמה שכתבנו לעיל דל"ת חמור מעשה לענין עונשין וכמ"ש הרמב"ן ז"ל בעלמו (וזהו מה שאמרו בגמרא ביבמות שם דל"ת חמיר מיניה וכמ"ל) וע"כ למותר יחשב להביא כל דבריו ולהשיב על כל פרט ופרט שיעלה לאריכות דברים, ומ"ש מרש"י ותוס' ביבמות דע"ז ב' מהורן כמה שכתבנו לענין ממוזר אליבא דר"ע, ומ"ש מדברי הרמב"ם בפכ"ד מהלכות אישות הלכה ד' שכתב וחייבי עשה היסורן קל ג"כ ר"ל דלא ענשינן ליה עליהו, ובפרט דהתם לא הוי עשה מפורשת בתורה רק הוי לאו הבא מכלל עשה ואע"ג דקי"ל לאו הבא מכלל עשה עשה מ"מ העשה אינו מפורש בקרא ורק מדיוקא איתא ואפשר דמלך זה כתב הרמב"ם דאיסורן קל, ומה

פרשת נח אין בה מצוה :

ב לך לך יש בה מצות עשה אחת והיא מצות מילה שנא' זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריו המול לכם כל זכר. ונכפלה בסדר אישה כי תזרע דכתיב ביום השמיני ימול בשר ערלתו. והרבה מצות כמו כן נכפלו במקומות הרבה בתורה וכולן לצורך כמו שפירשום חכמינו ז"ל (א) וענין מצוה זו היא שחותרין הערלה המפסה ראש הגויה ופורעין קרום רך שלמטה ממנה (ב) כדי שתגלה ראש העטרה שבאותו אבר כידוע למכניס שתשלום

מנחת יצחק

ומה שהביא מדברי רש"י במנחות דמ"ד ח' שכתב בד"ה לילית מלוא קלה עשה בעלמא, אפשר דר"ל דהיא אינו חובת גברא כלל רק חובת מנה ואינו חוב עליו להשתטף דוקא בצנר של ד' כנפות ולזה כתב עשה בעלמא, ומה שכתב דהא דחתי עשה ודחי ל"ה כבר נתן טעם לזה בהליכות עולם שער ד' פ"ד, באמת שדברי הלכות עולם ז"ל המוסין בזה וכמ"ש ביבין שמועה שם והעלה בל"ע, וע"כ ודאי דמסתבר יותר מנ"כ הרמב"ן ז"ל בטעמו והכל מתורץ בזה שכתבנו בעו"ה.

ובזה יש מקום ליישב דעת רבינו ז"ל שכתב להלן במלוא ר"ט וז"ל אבל אפשר לומר שכלמוד איסור לשפחה בכלל איסור כל האומות שאסור לדבק בהן וכמו שדרשו עליהם חכמים מדכתיב כי יסור את בנך מאחרי להרבות כל המסורים וכמו כן שפחה כנענית מכיון שאינה ישראלית גמורה בכלל מסורין היא שהרי קלה מלוא יש שהיא אינה חייבת בהן והן אומן שכתוב בהן בפירוש בפרשה דבר אל בני ישראל למעוטי כל שאינו מצני ישראל כמפורש בגמרא במקלת מקומות ובכלל מסורין היא בכך נמלא לפי דברינו כי פירוש המתרגם היא אמיתית כי יש בשפחה לאו אלא שאנו למדין אותה ממקום אחר עכ"ל, והמנה"ח ז"ל הקשה על דבריו ז"ל וכתב שם וז"ל אך אם איכא לאו אחר (בשפחה) כדעת הראשונים אינו יודע איך יתכן הקושיא היאך יכול ממזר לישא שפחה אם הוא איסור דאורייתא לדבריו ר"ה כיון דלידתו בעצירה הוא קדוש ועומד ואינו עובר על לאו זה דלא יהי' קדש אבל על לאו אחר הוא מותר כמו שמוהר"ר על הנכרית א"כ היאך יכול לישא שפחה ול"ע עכ"ל, אך ע"פ דברי הרמב"ן הנ"ל אפשר ש"ל בישוב דעת רבינו דעל הא דק"ל בחליו עבד וחליו ב"ח כופין את רבו ועושה אותו ב"ח הקשו התוס' צ"ב ד"ג ח' בד"ה כופין וז"ל וה"ל ויכוי כפינן לשחררו והא אמרינן ב"ה השולח דל"ח ב' דכל המשחרר עבדו עובר בעשה כו' ואומר ר"י דמשום מלוא רבה שרי אע"ג דעובר בעשה כו' וא"ה וישא ממזרת דלד עבדות מותר בממזרת כדתנן בהאימר בקדושין דס"ט ח' יכולין ממזרין ליתסר כילד ממזר נושא שפחה ובלד חירות נמי מותר כדתנן בפרק עשרה יוחסין שם ס"ט ח' ממזרים ומתירין לבוא זב"ו ואומר ר"י דחזן זה תקנה להרבות ממזרים בישראל עכ"ל, וא"כ רואין אנו דאע"ג דבאמת אפשר שישא ממזרת מ"מ התירו לאדון שיעבור על עשה דלעולם בהם תעבדו ולשחררו בכדי שלא להרבות ממזרים בישראל אע"פ דעשה גדולה יותר מל"ה, וא"כ מטעם זה עלמו דכדי שלא ירבו ממזרים בישראל י"ל שהתירו לממזר שישא שפחה ויעבור על הל"ה (שכתב רבינו) בכדי לטהר את זרעו ולא ירבו ממזרים בישראל דאם ישא גיורת וכיוצא בה ישארו בניו ממזרים, ומ"מ לא התירו לו לישא נכרית דכעין זה מלינו שהחורה התירה לאדון שיתן שפחה כנענית לעבד עברי להשה ולא נכרית וע"כ גם לממזר התירו לישא שפחה ולא נכרית ועי"ש.

(א) והרבה מצוה כמו כן נכפלו במקומות הרבה בתורה וכולן לצורך כמו שפירשום חכמינו ז"ל. ועל האי קרא דביום השמיני ימול בשר ערלתו שכתב להלן איתא בשבת דף קל"ב ח' בצרייתא שכתב ללמד דביום השמיני ימול אפילו כשחל בשבת (וכר' יוחנן סס) ומבשר למדו שאפילו אם יש שם בהרה ימול ומעלתו למדו שם בדרך קל"ה ח' דערלתו ודאי דוחה את השבת ולא כשנולד ביה"ש ועי"ש עוד.

(ב) וענין מצוה זו היא שחותרין הערלה המפסה ראש הגויה ופורעין קרום רך שלמטה ממנה וכו'.

מדלא הזכיר רבינו כאן בתוך דבריו שגם מליצה היא מענין המלוא משמע מזה להדיח דס"ל דמליצה אינה אלא משום סכנה ואינה מעיקר המלוא וכן משמע פשטיות הסוגיא בשבת דף קל"ג ב' ועי"ש, וגם בדברי הר"ף והרמב"ם והרשב"א והרא"ש והר"ם והטור והמחבר ז"ל בהלכות מילה לא מלינו לאחד מהם שאמר בפירוש שהמליצה היא מלוא מעיקרי מילה כמו חתיכת הערלה והפריעה. ואדרבה מפשטיות דבריהם משמע יותר דס"ל שהמליצה היא רק משום סכנה וגם בדברי שאר הראשונים ז"ל לא

צורת האדם בהסיר ממנו אותה ערה שהיא תוספת בו. משרשי מצוה זו (ג) לפי שרצה השי' לקבוע בעם אשר הבדיל להיות נקרא על שמו אות קבוע בגופם להבדילם משאר העמים בצורת גופם כמו שהם מובדלים מהם בצורת נפשותם אשר מוצאם ומזבאם איננו שוה. ונקבע ההבדל בגולת הזהב לפי שהוא סבה לקיום המין מלבד שיש בו תשלום צורת הגוף כמו שאמרנו והעם הנבחר חפץ השי' להשלים תבונתו. ורצה להיות ההשלמה על יד האדם ולא בראו שלם מבטן לרמוז כי כאשר תשלום צורת גופו על ידו כן בידו להשלים צורת נפשו בהכשר פעולותיו: דיני המצוה על מי מוטלת מילת הקטנים וכן מילת העבדים (ד) יליד בית ומקנת כסף והחילוק שביניהם (ה) ובאיזה ענין דוחין בשבילה שבת ויום טוב (ו) ואיזה קטן משהין מילתו יותר

מנחת יצחק

לא נמלא שיאמרו שהמילה היא ממוצת המילה עלמה, רק בחידושי הר"ג על מס' שבת (סנדפס זה לא כביר בווארשא מתבד יד שנמלא בירושלים עיה"ק ת"ו המיוחס להר"ג ז"ל כמ"ס הרבנים דסס בהסכמתם) שם משמע קלת שמסתפק בזה. דעל הא דאיתא שם בדף קל"ג ב' בצרייתא המל כל זמן שהוא עוסק במילה חוזר בין על לילין המעכבין את המילה בין על לילין שאין מעכבין את המילה פירש על לילין המעכבין את המילה חוזר על לילין שאין מעכבין את המילה אינו חוזר כתב שם בד"ה אלא וז"ל ומסתברא דכל זמן שהוא מתעסק בלרכי מילה כגון חתיכתה ופריעתה ומליצתה לא מקרי פירש דכולהו לורך מילה ניגהו אבל אם סילק ידיו אחר מיכן היינו פירש אע"פ שעדיין יש לו ליתן אספליגית וכמון וחלוק דהני לרכי רפואה ניגהו ואפילו במילה עלמה יש לעיין דכל שפרע הרי סיים לרכי מילה ודלמא המילה מיקריא רפואה ולא לורך מילה היא עכ"ל. ולכאורה משמע מדבריו דספיקו הוא אם המילה היא ממוצת המילה עלמה או לא, אבל באמת שאין הכרח לומר דזהו ספיקו רק אפשר לומר דספיקו הוא דכיון דבמילה איכא סכנה אם לא מייך היקף ומיד אחר המילה כשמהעורר הדם ללאת ע"כ מקרי מחמת זה שהוא עוסק בלרכי מילה וחוזר אפילו על לילין שאין מעכבין את המילה ולא דמי לאספליגית וכמון וחלוק דבהו ליכא סכנה כ"כ אף אם לא יתגס היקף ומיד אלא אח"כ וע"כ לא מקרי לרכי מילה, או דילמא שגם המילה מיקריא רפואה כאספליגית וכמון וחלוק וכיון שפירש אחר שכל ופרע טוב אינו חוזר על לילין שאין מעכבין את המילה אע"פ שעדיין לא עשה המילה אבל גם הוא ז"ל כ"ל דממוצת המילה עלמה לא הוי אלא חתיכת הערלה והפריעה וכמ"ס רביע, וכבר האריכו האחרונים ז"ל הרבה בענין המילה ולא באתי להכריע בדבר הזה אלא ליישב דעת רבינו ולומר דהא קלא הזכיר כאן מדבר המילה הוא משום דס"ל שהמילה אינה ממוצת המילה עלמה רק היא משום סכנה וכמו שמשמע גם מדברי שאר הראשונים ז"ל וע"כ אין מקום לתפוס על רבינו ז"ל בזה, (ג) משרשי מצוה זו כו' עד סוף הענין, דברי רבינו בטעם המילה הזאת הם כדכתיב [במשלי כ"ה] תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אפניו, אך היפה תואר ז"ל בצראשית רבה פרשה מ"ו ביאר עוד איזה טעמים בזה לדעת רבותיו צמדש שם, והיינו דיש מהם דס"ל שהוא כמו שמפרישין מעשר מן התבואה כן יפרוש מעיקר איבריו ממקום שעושה פירות חלק לה' והוא ג"כ כעין ביכורים, ויש מהם דס"ל דזהו כמו קרבן לה' דעיקר הכפרה הוא בדם וכעין זה הוא דם המילה מהאדם עלמו, ויש מהם דס"ל דזהו בכדי להחליש כח התאוה שבאדם ועל ידי זה יתוקנו כל המדות וכדכתיב תאוה נהיה (ר"ל נשברה) תערב לגפש, ויש מהם דס"ל דזהו בכדי להסיר מיני תחלואים שונים וזה גם דעת קלת מחכמי הרופאים וע"ס, (ד) דיני המצוה על מי מוטלת מילת הקטנים וכן מילת העבדים כו'. בקדושין דף כ"ט א' איתא בצרייתא שעל האב מוטל למול את בנו ואם לא מלו חייבים ב"ד למולו ואם לא מהלוהו ב"ד הוא עלמו חייב להמול כשיגדל, ומילת העבדים מוטלת על האדון כמו שפורש בתורה בסוף פ' לך ומבואר ביו"ד סי' רס"ז שאם עבר האדון ולא מלו מטה על ב"ד למולו, (ה) והחילוק שביניהם, בשבת דף קל"ה ב' מבואר בצרייתא שיש חילוק ביניהם דלפעמים הם נימולים לח' ולפעמים נימולים באותו יום שגלקחו וסגולדו ועי"ס ואין להאריך בדבר שאינו מלוי בזמניו, (ו) ובאיזה ענין דוחין בשבילה שבת ויו"ט, בשבת דף קל"ג א' בצרייתא ושם דף קל"ז א' במשנה מבואר דדוקא מילה בזמנה דומה שבת אבל שלא בזמנה אינה דומה אפילו יו"ט ואפילו ספק אם היא בזמנה כגון הטולד בין השמשות מ"מ אינה דומה

דוחה לא שבת ולא יו"ט, וציו"ד סימן רס"ו סעיף ח' כתב המחבר שהפילו יו"ט שני של גלויות ג"כ
 אינה דוחה ונרשם שם בשו"ע על זה עור ריש סימן זה בשם תשובת רא"ש והיא בכלל כ"ו, והדגול
 מרצבה כתב ע"ז וז"ל הפילו יו"ט שני של גלויות ואף דהוה ס"ס שמא היום זמנו ואת"ל שלא בזמנו
 שמא היום חול נלע"ד דכ"ל דדבר שיש לו מתירין אסור הפילו ס"ס ואף שבה"ח סי' תנ"ז סעיף
 ד' פסק דספק מוכן מותר ביו"ט שני היינו משום דמוקלה דרבנן והרי הוא ס"ס דרבנן ועי' לעיל
 סי' ק"י בט"ז ס"ק י"א ולכן נלע"ד שמה שגרסו כאן עור בשם הרא"ש הוא טעות שהרא"ש מתיר
 ס"ס הפילו בדאורייתא בדבר שיל"מ כמבואר בש"ך סי' ק"י ס"ק נ"ו אם שני הספיקות בגופו והרא"ש
 באמת לא כתב רק שמילה שלא בזמנה אינו דוחה יו"ט שני של גלויות אבל המחבר נלע"ד שהכריע
 כן מסברא דנפשיה וכנ"ל עכ"ל, וגם בחדושי הגאון רעק"ה ז"ל שם כתב ג"כ בטעמו של המחבר
 משום דהוי ס"ס דשיל"מ ובדאורייתא וכמ"ס הדגול מרצבה (ובדחי' שלא ראהו כיון שלא הזכירו)
 אך הוא ז"ל דקדק ע"ז דהכה במלוא ים לומר דלא שייך לומר דהוי דשיל"מ משום דראוי להקדים
 המלוא ולכן לא ניחא ליה בדעת המחבר ועי"ש, אמנם אפשר לומר דהאי סברא שכתב לחלק בדבר
 מלוא לא שייך לומר דהוי דשיל"מ לא נראה להמחבר ז"ל משום דמוקוד הדין דס"ס בדבר שיש
 לו מתירין לא נשמע כן, דמוקוד דין זה הוא במרדכי סוף פ"ג דע"ג סי' מ"ט והביא רמ"א לזה
 מהא דאיתא בב"ב דף ג' ב' בצרייתא שם דבילה שנוודה ביו"ט ספיקה אסורה ואם נתערבה בחלק
 כולן אסורות והאי ספיקה אסורה היינו ספק אם נולד ביו"ט או בחול ובאוקימתא דרב אחי שם דף
 ד' ה' בגמרא וקתני שם בצרייתא שאם נתערבה בחלק כולן אסורות משום דהוה ליה דשיל"מ
 ואע"ג דהוי ס"ס ועי"ש, וה"כ משם מוכח דאפילו בזמנה אמרינן גם כן דהוי דבר שיש לו מתירין
 דהא לא חילקו כלל בצרייתא ובגמרא בין אם יש לו לקיים מלוא שמחת יו"ט במאכל אחר ובין אין
 לו שום דבר כי אם צלים אלו (שנתערב בהן בילה זו שנוודה ספק ביו"ט ספק בחול) רק בכל
 אופן שהוא אסורין כל הצבים, והלא שמחת יו"ט ר"ל לאכול ולשתות ביו"ט מלוא הוא וכמ"ס הרמב"ם
 ז"ל בפ"ו מהלכות יו"ט הלכה י"ט וז"ל אע"פ שאכילה ושתיה ביו"ט בכלל מלוא עשה כו' עכ"ל
 (וכן הוא גם דעת המרדכי והר"ג ושאר פוסקים ז"ל וכמ"ס בשו"ת שאגת אריה סימן ס"ה) ומ"מ
 אסור לאכול צלים אלו שנתערב בחלק מהן בילה אחת שהיא ספק איסור ומשום דהוי דבר שיש לו
 מתירין ואע"ג דמבטל ע"י זה שמחת יו"ט, וע"כ שפיר יש לומר דטעמיה של המחבר שכתב דספק
 מילה שלא בזמנה אינו דוחה הפילו יו"ט שני הוא משום דהוי ליה דשיל"מ וכמ"ס הדגול מרצבה
 ז"ל, וגם התשב"ץ ז"ל כתב בחלק שלישי סי' רפ"ד דספק מילה בזמנה אינו דוחה הפילו יו"ט שני וכדעת
 המחבר וכמ"ס בחדושי רעק"ה שם, אך הוא ז"ל כתב על התשב"ץ שלא הבין ראייתו וז"ל וראיתי
 בתשובת תשב"ץ ח"ג סי' רפ"ד דכתב דספק מילה אינו דוחה יו"ט ב' אבל ראייתו שם דמתניתין
 דקתני ב' ימים של ר"ה לאו דוקא דה"ה לדין ב' ימים של גלויות לא הבנתי דהא התם בנווד
 בה"ש של ע"ש ויו"ט הוא ציוס ב' דיו"ט הוי ודחי' שלא בזמנה אבל בספק לא שמענו עכ"ל, והנה הוא
 ז"ל הבין שהתשב"ץ הביא רמ"א ממשנה זו דספק מילה שלא בזמנה אינו דוחה יו"ט שני של גלויות
 וע"כ כתב דממשנה זו אין ראייה לזה דהתם הוה ודחי' מילה שלא בזמנה דהא מתניתין מיירי
 שנווד בה"ש של ערב שבת וא"כ יו"ט שני שחל בשבוע הבאה ציוס שני ודחי' שאינו יוס ח' ללידתו
 והספק הוא רק אם הוא יוס י"א ללידתו או הוא יוס י"ב ללידתו ולכן כיון שהוא ודחי' מילה שלא
 בזמנה ע"כ אינו דוחה הפילו יו"ט ב' משא"כ היכא דיו"ט שני הוא ספק בזמנו וספק שלא בזמנו
 לעולם אימא לך שדוחה יו"ט ב', אבל לפי האמת נראה שאין כונה התשב"ץ ז"ל להביא רמ"א ממשנה
 זו דמילה שהוא ספק שלא בזמנה אינו דוחה יו"ט שני של גלויות אלא כונתו הוא שאין להוכיח ממשנה
 זו להיפך ולומר דמתקני ב' ימים עובדים של ר"ה ש"מ דוקא הוא אבל יו"ט של גלויות דוחה (וזהו
 סוכן כל דבריו שם בתשובתו) ומכיון שאין הוכחה לזה ממשנה זו נלמד ממילא שהפילו ספק שלא
 בזמנה ג"כ אינו דוחה יו"ט שני של גלויות, וכמעט שאי אפשר לפרש דברי התשב"ץ באופן אחר
 ומ"ס בחדושי רעק"ה ז"ל הוי כעין שגגה שיו"ט מלפני השליש, ובכדי לברר הדברים נדרש להעתיק
 לשון התשב"ץ ז"ל שם בתשובתו אף שהאריך קצת בזה וז"ל ענין רפ"ד בפרק שתי הלחם (דף
 ק' ב') שנינו להם הפנים נאכל לתשעה לעשרה ליה"א פירוש שלחם הפנים אפייתו לא היתה דוחה
 שבת ולא יו"ט וכשאופין אותו ע"ש נאכל לשבת הבאה לט' ואם חל יו"ט ע"ש אופין אותו בחמישי
 ונאכל לעשרה וכשחל ר"ה בחמישי ובשמי' כגון שלא באו עדים יוס ה' מן המנחה ולמעלה שהיו
 נוהגין

נוהגין ב' הימים קדש נאפה בד' ונאכל בשבת ל"א ורש"י ז"ל בפירושו בזה הפרק הקשה והלה
 י"ב הם דהא אין נאכלות עד מולאי שבת דאותו שבת הוא יום הכפורים ותירץ דהא לא קשיא
 דלענין קדשים הלילה הולך אחר היום שעבר כדאיתא ב"א ותו ב"א ואת בנו הלכך מקרי י"א כו' וזכר'
 אלו עוברין (דף מ"ז א') שהביאו משנה זו כתב רש"י ז"ל דאותה שנה יום שבת לאו יום לום הוא
 דכשהיו באים עדים מן המנחה ולמעלה היו עושין חלול מעובר ומוגים מיום שני כדאמרינן שלא
 היו מקבלין לעדים לקדש בו ציוס א"כ באו קודם המנחה כו' וכתב רש"י ז"ל שם דדוקא נקט
 ב' ימים טובים של ר"ה בזמן לחם הפנים לא היו שם ב' ימים טובים של גלויות ונראה מדבריו
 שאם היה אפשר שיהיה ב' ימים טובים של גלויות כמו שאינו דוחה יו"ט הראשון כך אינו דוחה
 יו"ט ב', ולמדנו מדבריו כי מה ששנינו בפרק המילה (שבת דף קל"ז א') במשנה) יש נימול לח' ויש
 נימול לט' ולפסרה ולי"א ולי"ב (כל"ל דהא כן איתא במשנה) אם חל ר"ה יום א' ויום ב' לדידהו
 דמיקלע דהוא הדיון ב' ימים טובים של גלויות דמילה שלא בזמנה אינו דוחה יו"ט ב' של גלויות אלא
 דתנא נקט ב' ימים טובים של ר"ה תנא דירושלמי הוא דלית להו ב' ימים טובים של גלויות ובזמן
 שמקדשין ע"פ הראייה מיתנייא מתניתיין דאלו בזמן הזה לא משכחת לה בשני ימים טובים של ר"ה
 דאין תשרי הל יום א' דקי"ל לא אד"ו ראש אלא ודאי בזמן שמקדשין על פי הראייה מיתנייא דלית
 להו ב' ימים טובים של גלויות ומש"ה נקט ב' ימים של ר"ה וסברא דמתניתיין דמנחות דנקט ב' ימים
 טובים של ר"ה בדוקא נקט הכא נמי וה"ה לדיון דלית לן ב' ימים טובים של גלויות כי היכי דלא
 דחיא ספק מילה יו"ט שני של ר"ה ה"ה יו"ט ב' גלויות. והרמב"ם ז"ל תפס לשון המשנה כפשטה שאין
 ספק מילה דוחה יו"ט ב' של ר"ה אבל יו"ט ב' של גלויות דוחה וכן כתב בספר המלות הגדול
 ונראה כי בלא השגחה כתב כן. וראיתי בס' (טור) יורה דיעה שהרא"ש ז"ל כתב בתשובה שאינה
 דוחה יו"ט ב' של גלויות ולא פירש לנו טעמו ונראה שמטעם זה אמרה הרא"ש ז"ל וראוי לסמוך
 עליו כ"ש להחמיר ולפי שהוא דבר נוהג תדיר כתבתי זה שמעון בה"ר למ"ח זלה"ה עכ"ל, וכוננתו
 כן הוא דפשיטא ליה דספק מילה שלא בזמנה אינה דוחה יו"ט ב' של גלויות דכיון דקתני בשבת דף
 קל"ב ב' בצרייתא דמילה אינה דוחה יו"ט אלא בזמנה בלבד (ומשום דיו"ט הוא עשה ול"ת ואין
 עשה דוחה ל"ת ועשה וכרב אשי שם דף קל"ג ב') ודאי דגם ספק מילה שלא בזמנה אינה דוחה
 את יו"ט ראשון כמו שאינה דוחה את השבת, ואע"ג דשם בדרף קל"ה א' קתני בצרייתא ערלתו
 ודאי דוחה את השבת ולא נולד בה"ש דוחה את השבת ויו"ט לא נזכר שם, מ"מ הא כבר כתבו
 הסו"ס ז"ל שם בד"ה ולא ספק וז"ל נראה לר"י דאסמכתא בעלמא הוא ולא אינטריך קרא להכי
 כו' ומשום נולד ביה"ש לא אינטריך נמי קרא דמוטב דמיטבט מלות מילה בשמיני מספיקא בשב ואל
 תעשה ואל יחלל שבת בידים מספק עכ"ל וטעם זה הא איכא נמי ביו"ט. וכן כתב הרמב"ם ז"ל
 בהדיא בפ"א מהלכות מילה הלכה ט"ו וז"ל הוליא העובר ראשו חוץ למעי אמו בין השמשות אע"פ
 שלא ילא כולו אלא בלילי שבת אין מלין אותו בשבת וכל מי שאינו דוחה את השבת אינו דוחה
 את יו"ט ראשון כו' עכ"ל, וכיון דספק מילה שלא בזמנה אינו דוחה יו"ט ראשון ובגמרא לא אמרו
 דאיכא חילוק בדיון זה בין יו"ט ראשון ליו"ט שני כמו שאמרו לגבי מת צבילה דף ו' א' דביום
 טוב ראשון יתעסקו בו עמומין וביו"ט שני יתעסקו בו ישראל א"כ ממילא שמעינן דספק מילה שלא
 בזמנה אינה דוחה גם יו"ט שני, דכל שאסור ביו"ט ראשון אסור ג"כ ביו"ט שני וכמ"ש גם הרמב"ם
 ז"ל בפ"א מהלכות יו"ט הלכה כ"ב וז"ל יו"ט שני אע"פ שהוא מדברי סופרים כל דבר שאסור בראשון
 אסור בשני כו' ואין ביניהם הפרש אלא לענין מת בלבד כו' עכ"ל ועי"ש בלח"מ מ"ש ע"ז. וכן
 כתב הטור בא"ח ריש סימן תנ"ו וז"ל ואנו שעושין ב' ימים כל מה שאסור בראשון אסור
 גם בשני כו' ולענין מת לבד הוא חלוק שני מן הראשון כאשר יתבאר בעו"ה וכן לכחול את העין
 אע"פ שאסור בראשון אלא ע"י עו"ג א"כ יש בו סכנה בשני מותר אפילו ע"י ישראל אע"פ שאין
 בו סכנה וביו"ט שני של ר"ה אסור אם לא ע"י עו"ג או שיש בו סכנה עכ"ל (ותן זה דמויכחל
 עינא שיש חילוק בין יו"ט ראשון לשני מבואר ג"כ בגמרא צבילה שם דף כ"ב א'), ולכן כיון דלענין
 זה לא מצינו בגמרא שיש חילוק בין יו"ט ראשון לשני ע"כ פשיטא ליה להתשב"ך ז"ל דכמו דספק
 מילה שלא בזמנה אינה דוחה יו"ט ראשון כמו כן אינה דוחה יו"ט שני, וכל מה שהאריך בתשובתו
 הנ"ל הוא רק משום דבמשנה דשבת דף קל"ז א' קתני שני יו"ט של ר"ה נימול לי"ב ומשמע להדיא
 מזה דבשני יו"ט של גלויות נימול בי"א דמילה שלא בזמנה דוחה יו"ט ב' וא"כ הא הוא כמו שמפורש
 להדיא

להדיא במשנה דלענין זה יש חילוק בין יו"ט ראשון לשני, לזה הביא מה שכתב רש"י ז"ל בפסחים
 שם ומה שנראה מדבריו וע"כ גם הא דקתני במשנה דשבת שני ימים של ר"ה זהו משום דתנא
 דירושלמי הוא דלית להו שני ימים טובים של גלויות להכי נקט בלשוננו שני ימים של ר"ה, ולכן אין
 הוכחה ממשנה זו לומר שיש חילוק בדין זה בין יו"ט ראשון ובין יו"ט שני של גלויות, ומכיון שאין
 הוכחה שיש חילוק בנייהם בדין זה ובצרייתא דשבת דף קל"ב הג"ל קתני בסתם דמילה אינה דוחה
 יו"ט אלא בזמנה ולא חילקו בין יו"ט ראשון לשני וגם בגמרא לא מלינו חילוק בזה ע"כ יש לנו
 לנקוט לדינא כן דספק מילה שלא בזמנה אינה דוחה אפילו יו"ט ב' של גלויות זהו כוונת התשב"ץ
 ז"ל בתשובתו, ועפ"י זה ספיר השיג על הרמב"ם וכתב וז"ל והרמב"ם ז"ל תפס לשון המשנה כפשטה
 שאין ספק מילה דוחה יו"ט ב' של ר"ה אבל יו"ט ב' של גלויות דוחה (ור"ל דהרמב"ם ז"ל הו"א
 חילוק זה מדקתני במתניתין שני ימים של ר"ה ולא קתני שני ימים של גלויות וכדומה ש"מ דדוקא
 קתני) וגראה כי בלא השגחה כתב כן כו' וכנ"ל, דהאמת הוא שאין הוכחה לזה ממשנה זו דהא יש
 לומר דתנא נקט לשון זה משום דירושלמי הוא דלית להו שני ימים טובים של גלויות וכמש"ל, אבל
 אי אפשר לפרש דהתשב"ץ ז"ל הו"א עיקר דין זה שאין חילוק בין יו"ט ראשון ובין יו"ט שני של
 גלויות ממשנה זו דאם אנוס שיש מקום לומר כן דהא דקתני שני ימים של ר"ה במשנה הוא משום
 דתנא ירושלמי הוא מ"מ איזה הוכחה יש לו לזה והלא יש לומר דתנא דמתניתין דוקא נקט שני
 ימים של ר"ה וא"כ איך אפשר להו"א מזה דה"ה שני ימים של גלויות. ובפרט לומר על הרמב"ם
 (שלא רצה להו"א דינים מחודשים נגד פשטה דמתניתין) דשלא בהשגחה כתב כן אמתה, אלא ודאי
 שהוא כמו שכתבנו דהתשב"ץ ז"ל לא הו"א דין זה ממשנתנו ואדרבה הרמב"ם ז"ל הו"א דינו
 ממשנה זו מדקתני שני ימים של ר"ה ש"מ דבשני ימים של גלויות איכא חילוק בין ראשון לשני, וע"ז
 ספיר כתב התשב"ץ ז"ל דשלא בהשגחה כתב כן דבאמת אין הוכחה לזה מלישנא דמתניתין וכמ"ש
 התשב"ץ דתנא דירושלמי הוא וכנ"ל.

אמנם

הע"פ שדברי התשב"ץ מיושבים ממה שעמד עליהם בחידושי רעק"א ז"ל מ"מ עדיין יש
 לדקדק על עיקר דבריו מלד אחר דלכאורה אכתי יש להוכיח מדנקט תנא דמתניתין שני
 ימים של ר"ה ולא נקט שני ימים של יו"ט בסתם דדוקא נקט ר"ה, ומה שכתב התשב"ץ דסרכא
 דמתניתין דמנחת נקט והאי תנא דירושלמי הוא דלית להו ב' ימים טובים של גלויות ובזמן שמקדשין
 עפ"י הראייה מיתנייה מתניתין כל זה אינו מעלה ארוכה, דהא אפילו בזמן שהיו מקדשין עפ"י
 הראייה מ"מ במקומות שלא היו השלוחין מגיעין לשם להודיע באיזה יום קדשו ב"ד את החודש היו
 עושים שני ימים טובים מספק וא"כ אם איתא דלאו דוקא נקט שני ימים של ר"ה הו"ל לתנא
 לנקוט שני ימים טובים בסתם ומדנקט שני ימים של ר"ה ודאי דדוקא הוא וכדעת הרמב"ם ז"ל,
 אך על זה יש לומר דכיון דתנא דירושלמי הוא ובזמן שהיו מקדשין עפ"י הראייה א"כ יש רבותא
 טפי במה דנקט שני ימים של ר"ה והיינו דאפילו יום ב' של ר"ה אינו דוחה אותו מילה שלא בזמנה
 ומכ"ש שאינו דוחה יום ב' של שאר ימים טובים היכא דהשלוחין אינן מגיעין לשם, דהא איתא
 בבבלי דף ו' א' בגמרא ובשאר מקומות בש"ס דמימות עזרא ואילך לא מלינו אלו מעובר וא"כ
 עיקר הקדושה הוא ביום א' של ר"ה ולא ביום ב' ומ"מ מילה שלא בזמנה אינה דוחה גם יום ב'
 דר"ה א"כ מכ"ש בשאר ימים טובים היכא דאין השלוחין מגיעין דהוי ספק הסקול דלמא באמת יום ב'
 הוא יו"ט והראשון הוא חול ודאי דמילה שלא בזמנה דוחה אותו, ולכן מלד זה לא ניחא לתנא
 דמתניתין למיתני שני ימים טובים בסתם בכדי שלא נטעה לומר דהו דוקא בשאר ימים טובים
 היכא דאין השלוחין מגיעין אבל לא ביו"ט ב' דר"ה ומטעם הנ"ל, וע"כ נקט יותר שני ימים של
 ר"ה וממילא ידעין דכ"ש שאר ימים טובים היכא שאין השלוחין מגיעין לשם וכנ"ל, ומ"ש התשב"ץ
 ז"ל בסוף דבריו וז"ל וראיתי בס' (טור) יורה דעה שהר"ש ז"ל כתב בתשובה שאינה דוחה יו"ט
 ב' של גלויות ולא פירש לנו טעמו וגראה שמטעם זה אמרה הר"ש ז"ל וכו' וכנ"ל ר"ל דהטור
 לא פירש טעמו של הר"ש ז"ל בזה דהלא במשנה קתני שני ימים של ר"ה והו"ל לומר דדוקא
 קתני, וע"ז כתב וגראה שמטעם זה אמרה הר"ש ז"ל והיינו כמ"ש הוא ז"ל לעיל דתנא דנקט ב'
 יו"ט של ר"ה דירושלמי הוא דלית להו ב' ימים טובים של גלויות וע"כ אין הוכחה ממשנה זו לומר
 דדוקא ר"ה קתני וכיון שאין הוכחה ממתניתין ממילא דהדרינן לכללא שאין בין יו"ט ראשון ליו"ט
 שני אלא לענין מת ולענין לחול את העין וכמש"ל, ואע"ג דהתשב"ץ לא ראה רק מה שהטור הביא
 בשם

משמונה ימים (ז) ויתר פרטים מכוארים בפיו"ט משבת ובפרק ד' מיבמות. ושם בשבת נתבאר כי המל מברך בא"י אמ"ה אקב"ו על המילה ואבי הבן או ב"ד במקום שאין אב מברכין (ח) בא"י אמ"ה אקב"ו להכניסו בכריתו של אכרחם אבינו. והעומדים שם עונים כשם שזכה לברית כן יזכה האל לתורה ולהופה ולמעשים טובים (י"ד מס"י ר"ס עד רס"ו):

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן ואין הנשים חייבות במילת בניהן (ט) אלא האב או ב"ד במקום שאין להם אב. והעובר על מצוה זו ולא מל עצמו משהגיע לכלל עונשין שהוא י"ג שנה ויום אחד חייב כרת אבל אין לאב חיוב כרת במילת בנו (י) אלא שעובר על מצות עשה. ואין בכל התורה מצות עשה שחייבין על ביטולה כרת כי אם זו ושחיטת הפסח (יא):

מן פרשת וירא עד כאן אין בו מצוה:

ג) וישלח יעקב יש בה מצות לא תעשה אהת והיא אזהרת גיד הנשה שנאמר על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה והאי לא יאכלו לא נאמר על דרך ספור כלומר מפני שאירע דבר זה באב נמנעים הבנים מלאכול אותו הנוד אלא אזהרת הש"י שלא יאכלוהו. משרשי מצוה זו כדי שתהיה רמו לישראל שאע"פ שיסבלו צרות רבות בגלות מיד העמים ומיד בני עשו יהיו בטוחים שלא יואבדו אלא לעולם יעמוד זרעם ושםם ויבא להם גואל וינאלם מיד צר. ובזכרם תמיד ענין זה ע"י המצות שתהיה לזכרון יעמדו באמונתם ובצדקתם לעולם. ורמו זה הוא לפי שאותו מלאך שנאלחם עם יעקב אבינו שבא בקבלה שהיה שרו של עשו

מנחת יצחק

בשם הרא"ש ז"ל מ"מ חכס עדיף מנביא דאח"ז הגיע לידי שו"ת הרא"ש ז"ל ורחיטי שכתב שם בכלל כ"ו סי' ה' וז"ל מילה שלא בזמנה אינה דוחה יו"ט שני של גלויות והא דקתני בפרק ר"א דמילה (קל"ז א') שני ימים טובים של ר"ה נמול ל"ב ה"ה ביו"ט של גלויות אלא שהמנהג נשנית בארץ ישראל דדוקא גבי מת התירו לדחות יו"ט שני והתירו אפילו ביו"ט שני של ר"ה אבל במילה שפבר עבר זמנה לא התירו לדחות יו"ט שני בשבילה עכ"ל, הרי להדיא שכתב כמ"ש התשב"ץ ז"ל שהמנהג נשנית בארץ ישראל וגם מבואר בדבריו ז"ל דעיקר דינו דמילה שלא בזמנה אינה דוחה יו"ט ב' של גלויות הוא משום דרק גבי מת מלינו חילוק בין יו"ט ראשון לשני ולא לגבי מילה וכמו שמבואר לעיל בדבריו, (ז) ואיזה קטן משהין מילתו יותר משמונה ימים, בשבת שם דף קל"ז א' איתא במשנה קטן החולה אין מוהלין אותו עד שיצריא ובגמרא שם אמרו שממתינין לו משעה שיצריא ז' ימים מעל"ע, וביבמות דף ע"א מבואר בגמרא דזהו דוקא בחולי שכולל כל הגוף אבל היבא דכאיב ליה עיניה וכיוצא בו אינו לריך להמתין לו ז' ימים אלא מלין אותו תיכף אחר שיצריא, ושם בשבת דף קל"ד א' איתא בצרייתא שאם הילד הוא ירוק סימן הוא שלא נבלע הדם וממתינין עד שיפול בו דמו וכן אם הוא אדום סימן הוא שלא נבלע הדם באיצריו וממתינין עד שיבלע הדם באיצריו, וביבמות דף ס"ד ב' איתא בצרייתא אשה שמלה את בנה ומה מחמת מילה וגם השני מת מחמת מילה לא תמול עוד את השלישי (והיינו עד שיגדל ויתחזק כמו כמ"ש ביו"ד סי' רס"ג) וזהו דעת רבי שם והלכתא כוותיה בהא וכדאיתא בגמרא שם, ועוד אמרו שם בגמרא שאם שתי אחיות מלו את בניהם ומתו מחמת מילה אזי לא ימולו שאר האחיות את בניהם (ג"כ עד שיגדלו ויחזקו כחם וכנ"ל) ובכל הני איבא חלוקי דינים ומבואר ביו"ד שם, (ח) או ב"ד במקום שאין אב מברכין בו, הרמ"א ז"ל ביו"ד סי' רס"ה סעיף י"א כתב בהג"ה שנוהגין שהסגד מברך ברכה זו כשאין האב שם והטעם שהוא הוי כמו שליח ב"ד וכמ"ש בהגהות סו"ק סי' קג"ז, (ט) ואין הנשים חייבות במילת בניהן בו, כן איתא בקדושין דף כ"ט א' במשנה ושם בגמרא אמרו דנפקא לן מדכתיב כאשר ליה אותו אלהים אותו ולא אותה, (י) אבל אין לאב חיוב כרת במילת בנו בו, כן איתא בשבת דף קל"ג א' בגמרא דגבי מילת קטן ליבא כרת ופרש"י שם דקטן לאו בר עונשין הוא ואזוה לא מחייב עליה כרת ועי"ש, ורק כשיגדל ולא ימול את עלמו חייב כרת כמו שמפורש בתורה בפ' לך ועל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה וגו', (יא) ואין בכל התורה מצות עשה שחייבין על ביטולה כרת בו, כן איתא בריש כריתות דף ב' א' במשנה:

רצה לעקרו ליעקב מן העולם אותו וזרעו ולא יכול לו וצערנו בנניעת הירך וכן זרע עשו ציער לזרע יעקב ולבסוף תהיה להם תשועה מהם. וכמו שמצינו באב שזרחה לו השמש לרפואתו ונושע מן הצער כן יזרה לו השמש של משיה וירפאנו מצערנו וינאלנו במהרה בימינו אמן: דיני המצוה זו מהו הגיד האסור והחוט שאנו חייבים לחטט אחריו (א) ובאי זו בהמה נוהג (ב) ומי נאמן על ניקורו (ג) ויתר פרטיה מבוארים בפ' ז' מחולין (י"ד סי' ס"ה): ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ובנקבות (ד) ועובר עליה ואכל גיד אחד אפילו הוא פחות מכזית או שאכל כזית מניד הנשה גדול לוקה:

מכאן עד סוף ספר בראשית אין בו מצוה:

נש"ם ספר בראשית

פרשת ואלה שמות ז' וארא אין בהם מצות. בא אל פרעה יש בה תשע מצות עשה ואחת מצות לא תעשה. (ד) לקדש הדשים ולעבר שנים בביד גדול בחכמה סמוך בארץ (א) ולקבוע מועדי השנה ע"פ אותו קידוש שנא' החדש הזה לכם ראש הדשים כלומר כשתראו הדרושה יש' לבנה תקבעו לכם ר"ה או אפילו לא תראו מכיון שהיא ראויה להראות על פי החשבון המקובל.

מנחת יצחק

(א) דיני המצוה זו מהו הגיד שאסור והחוט שאנו חייבים לחטט אחריו, בחולין דף פ"ט ב' איתא במשנה שגיד הנשה נוהג בירך של ימין וצירך של שמאל ושם דף ל"א א' אמרו בגמרא דשני גידין הם פנימי סמוך לעלם אסור וחייבין עליו חילון סמוך לבשר אסור ואין חייבין עליו, ושם דף ל"ב ב' איתא בצרייתא גיד הנשה לריך לחטט אחריו ושמו מותר אלא שישראל קדושים הם ונהגו בו איסור, (ב) ובאי זו היא בהמה נוהג, בחולין דף פ"ט ב' איתא במשנה שנוהג צבהמה וצחיה ואינו נוהג בעוף מפני שאין לו כף והיינו שאין כף של עוף עגול וכמו שפירשו בגמרא שם דף ל"ב ב' ואיבעיא להו שם איה ליה לעוף ועגול איה ליה לבהמה ולא עגול מאי בשר ידיה אזלינן או בשר מיניה אזלינן ועלתה בתיקו ונקטינן לחומר, ושם דף ק' ב' איתא במשנה שנוהג בטוריה ואינו נוהג בטמאה וכחמיו שם, ואם נוהג בצבילה ובטריפה איתא פלוגתא שם בדף ק"א א' בצרייתא והרמב"ם ז"ל צ"ח מהלכות מאכלות אסורות הלכה א' פסק כמ"ד שנוהג בצבילות ובטריפות של צהמה טהורה וגם פסק שם שנוהג בשליל וכת"ק דר' יהודה בחולין שם דף פ"ט ב' במשנה, ובצרייתא דף כ"א א' איתא בגמרא גיד הנשה נוהג בכוי, (ג) ומי נאמן על ניקורו, בחולין שם דף פ"ט ב' איתא במשנה דחמיו ס"ל שהעבחים נאמנין על גיד הנשה וצו"ד סי' ס"ה סעיף י"ד איתא שאין לוקחין בשר מכל טבח שחוט לעצמו ומוכר לעצמו א"כ היה מוחזק בכשרות, (ד) ונוהגת מצוה זו בכ"מ ובכ"ז בזכרים ובנקבות, כן מצואר בקדושין דף כ"ט א' במשנה דכל מלות ל"ח בין שהזמן גרמא בין שלא הזמן גרמא אחד האנשים ואחד הנשים חייבין חוץ מבל תקוף ובל תשחית ובל תעמא למתים, (ה) ועובר עליה ואכל גיד אחד אפילו הוא פחות מכזית כו', כן מצואר בחולין שם דף ל"ז א' במשנה:

(א) לקדש חדשים ולעבר שנים בכ"ד גדול בחכמה סמוך בארץ כו', מדברי רבינו בכאן וגם ממ"ש אח"כ נראה צהדיא דס"ל דלא צעין שיהיו הצ"ד שמקדשין את החדש מצ"ד הגדול דוקא דהא כתב כאן שיהא רק צ"ד גדול בחכמה וסמוך בארץ וכן כתב גם אח"ז, וזהו שלא כדעת הרמב"ם ז"ל שכתב בספר המלות עשה קנ"ג וז"ל אבל מלואו זו לא יעשה אותה לעולם אלא בית הגדול בלבד ובארץ ישראל לבד כו' עכ"ל, ואע"ג שאין כונתו דבעינן ליה כל הבית הגדול דהא מפורש בריש סנהדרין דף ב' א' במשנה עיבור החדש בג' ובגמרא שם דף י' ב' אמרו דהאי עיבור החדש היינו קידוש החדש ותניא נמי הכי קידוש החדש ועיבור השנה בג' כו' הרי להדיא שדי בג' ולא צעין לזה סנהדרין של ע"א (וכן מתבאר גם בשאר מקומות בש"ס) רק כונתו הוא דהני ג' יהיו מצ"ד הגדול דוקא אבל רבינו לא ס"ל כוותיה בזה אלא כדעת הרמב"ם ז"ל שם בספר המלות ועי"ש שהאריך

וכן תכלול מצוה זו מצות עיבור השנה (ב) לפי שיסוד מצות קידוש החדש כדי שיעשו ישראל מועדי השם וצמועדם וכמו כן מצות עיבור השנה מזה היסוד היא. ואולם מלבד זה המקרא באו הערות בכתבי התורה יורו על מצות העיבור והוא שכתוב ושמרת את החקה הזאת למועדה וכן שמור את הדין האביב (ג) וענין המצוה שבאים שני ישראלים כשרים לפני ה' כדי ומעידים לפנים שראו הלבנה בחדשה קובעים ראש חדש על פיהם שאומרים היום מקודש. ומעם שאין מצוה זו אלא בסמוכין לפי שבא בפירוש החדש הזה לכם גדולים וסמוכין כמותכם (ד) כי למשה ואהרן נאמר. ועוד דרשו הדבר מדסמך לו דברו אל כל עדת בני ישראל (ה) כלומר שיהא להם לאותן שיקדשו החדש רשות כל ישראל כלומר חכמים גדולים שבישראל כגון כ"ד הגדול וכן כל מי שהוא חכם גדול בישראל ונסמך בא"י והסמיכות ידוע איך עושין אותו יש לו רשות לעשות מצוה זו אפי' בהוצה לארץ והוא שלא הניח כמותו בארץ. וכן מצינו שעשו כן (ו) הנני בן אהי רבי יהושע ועקיבא בן יוסף שהיו בענין זה אבל בלתי תנאים אלו אין רשות לשום אדם שבישראל לקבוע הדין ולעבר שנים. ואם תשאל א"כ האך אנו עושין היום שאין לנו חכמים סמוכין. דע שכך קבלנו (ז) שר' הלל הנשיא בנו של ר' יהודה הנשיא שהיה גדול בדרו ונסמך בארץ והוא החכם שתיקן לנו השבון העיבור הוא קידוש הדין ועיבור שנים העתידים לבוא עד שיבא אליהו ועל זה אנו סומכים היום. זה שאמרנו הוא על דעת הרמב"ם ז"ל. והרמב"ן ז"ל יהושע קידוש החדש מצוה אחת ועיבור שנים מצוה אחת וראיותיו בספר המצות שלו וכן בעל הלכות נ"כ. והפסוק המורה על מצות העיבור כלומר שנחשוב התקופות כדי שנעשה המועדים בזמן הקבוע להם ושמרת את החקה הזאת למועדה וכן שמור את הדין האביב כמו שכתבנו:

בשרשי מצוה זו כדי שיעשו ישראל מועדי השם בזמנם שהשי' צוה לעשות פסח בזמן שהתבואה באביב כמו שכתוב שמור את הדין האביב ועשית פסח והג הכוכות בזמן האביב (ה) כמו שכתוב וחג האסיף תקופת השנה. ואלולי עיבור השנים יבאו המועדים שלא בזמנים אלו לפי שישאל מחשבים הדין והמועדיהם לימות שנת הלבנה שהם שנה יום ה' שעות תתע' חלקים והיא הסרה משנת החמה י' ימים כ"א שעות ר"ד חלקים סי' י' כ"א ר"ד. ובישול התבואות והפירות ככה של חמה נמצא שאלולי העיבור שאנו משוים בו שנות הלבנה בשנות החמה לא יבא הפסח בזמן האביב והסוכות בזמן האסיף. ונתקן הדבר להעשות בנדולי הדור לפי שהוא ענין חכמה גדולה גם יאמרו כי ממנו יודע מקרי השנה בתבואות (ט) ואין ראוי למוסרו אלא לגדולים והסידים:

מנחת יצחק

שהריך בזה, (ב) וכן תכלול מצוה זו מצות עיבור השנה כו', זהו כדעת הרמב"ם שם במלוא הכ"ל שכולל שניהם במלות עשה אחת והרמב"ן ז"ל חולק ע"ז וכמ"ש להלן במלוא זה, ורבינו ז"ל נתן טעם בכאן דע"כ הם נחשבים למלוא אחת לפי שיסוד מלות קידוש החדש הוא כדי שיעשו ישראל מועדי ה' צמועדם וכמו כן מלות עיבור השנה מזה היסוד הוא, (ג) וכן שמור את הדין האביב, וכדאיתא בר"ה דף כ"ה ה' בגמרא שמור את הדין האביב שמור אביב של תקופה שיהא בחדש ניסן, (ד) לפי שבא בפירוש החדש הזה לכם גדולים וסמוכין כמותכם, כן איתא בר"ה שם דף כ"ב ה' צברייתא ורבנן שם, (ה) ועוד דרשו הדבר מדסמך לו דברו אל כל עדת בני ישראל כו', כן איתא במכילתא סדר בא סוף פרשה ב' על האי קרא הכ"ל, (ו) וכן מצינו שעשו כן כו', כדאיתא בצרכות דף ס"ג ה' בגמרא, (ז) דע שכך קבלנו כו' עד וע"ז אנו סומכים היום, כן כתב הרמב"ן ז"ל שם במלוא ק"ג, (ח) וחג הסוכות בזמן האסיף כו', כדאיתא בסנהדרין דף י"ג ה' בגמרא, (ט) גם יאמרו כי ממנו יודע מקרי השנה בתבואות כו', אפשר דר"ל ע"י העיבור כשיעשוהו הכ"ד צעתו כפי משפט התורה יודעו המקרים לטובה והיינו דאע"פ שהיה עתיד להיות מקריים לא טובים בתבואות ישתנו ע"י זה לטובה וע"כ אין ראוי למוסרו אלא לגדולים וחסידים שהם יתעסקו בזה

דיני המצוה כגון הקירת עדות החדש ואיום העדים לפעמים (י) ודין הלול שבת בעדות זו מנחת יצחק

בכדי שגם זכות מעשיהם הטובים ילטרף לזה שיועד באמת מקרי השנה בתצואות לטובה, (י) דיני המצוה כגון הקירת עדות החדש ואיום העדים לפעמים, מדברי רבינו משמע קלת דס"ל דעדות החדש אינו לריך דרישה וחקירה דהא איתא בסנהדרין דף כ"ט א' במשנה כיצד בודקים את העדים היו מכניסין אותן לחדר ומאיימין עליהם כו' הרי להדיא דאפילו בדיני ממונות לריכין איום ואין שום חיובין בין פעם לפעם רק לעולם לריכין הב"ד לאיים וכאן כתב רבינו כגון הקירת עדות החדש ואיום העדים לפעמים והיינו דלפעמים מאיימין ולפעמים אין מאיימין וא"כ מוכח קלת מזה דס"ל שאין עדות החדש לריך דו"ח וממילא ש"ל איום ג"כ ורק לפעמים כשרואין שעדותן אינו מזכיר כ"כ אז לריך איום, ואע"ג שאין מלאך הוכחה גמורה משום דו"ל דכונתו הוא להאיום דאיתא בר"ה דף כ' א' בגמרא מ"ו פשוט דבריו משמע דהאי לפעמים שכתב קאי גם על הקירת עדות החדש, ובפרט שמדרכו של רבינו לילך בשיטת הרמב"ם ז"ל היכא דליכא הוכחה גמורה שטעה דעתו מדעת הרמב"ם וצדין זה של דו"ח בעדות החדש משמע להדיא מדעת הרמב"ם ז"ל דס"ל דלא צעינן דו"ח כלל, דהא כתב בפ"ב מהלכות קדוש החדש הלכה ב' וז"ל דין תורה שאין מדקדקין בעדות החדש שאפילו קדשו את החדש על פי עדים וגמלאו זוממין בעדות זו הרי זה מקודש לפיכך היו בראשונה מקבלין עדות החדש מכל אדם בישראל שכל ישראל בחוקת כשרות עד שיועד לך שזה פסול משקלקלו האפיקורסים והיו שוכרין אנשים להעיד שראו והם לא ראו התקינו שלא יקבלו בית דין עדות החדש אלא מעדים שמכרין בית דין אותן שהם כשרים ושיהיו דורשין וחוקרין בעדות עכ"ל, ומוכח מדבריו להדיא דמקודש שקלקלו לא היו לריכין דרישה וחקירה וע"כ נוח יותר לומר שגם רבינו לזה נטוהין וכנ"ל, ומה שכתב בזה הלח"מ ז"ל אין דבריו מזכרין כלל דעל מה שכתב הרמב"ם ושיהיו דורשין וחוקרים בעדות כתב הלח"מ ז"ל קשה דאין זה מן התקנה דבלא"ה מדין התורה היה כן דכיון דעדות החדש צעי מומחין ודאי דצעי דו"ח כדאיתא בריש סנהדרין, ובהלכות ובהלכות דמשום טעמא דנעילת דלת ליתא לדרישה וחקירה אבל בעדות החדש דליכא האי טעמא ודאי דלא סלקו רבנן הדרישה והחקירה וכן נראה לעיל מדברי רבינו ז"ל בסוף פרק שני שכתב מלות פשה מן התורה וכו' ושידרשו העדים עכ"ל, אבל באמת שדבריו ז"ל אינם מובנים כמעט שהביא ראיה מריש סנהדרין דכל היכא דצעי מומחין צעי גם דו"ח והלא הדרבה משם משמע דלא תליא זה בזה כלל דהא מבואר שם דף ב' ב' בגמ' דהא דצעינן מומחין בדיני ממונות הוא משום דכתיב אלהים בפרשה ואלהים היינו מומחין ובמ"ש רש"י שם סוף ד"ה אי קסבר וז"ל הרי נאמר אלהים בהאי קרא דמשמע מומחין לשון שררה ורבנות כדמתרגמינן ראש נחתך אלהים לפרעה לשון רבנות ונצעי מומחין עכ"ל והכי מסיק שם בגמרא דלעולם קסבר פירוב פשוטות כתוב כאן וצדין הוא דליצעי נמי מומחין כו' וע"ש. והא דצעינן דרישה וחקירה בדיני ממונות אמרו שם בגמרא שהא' משום שנאמר משפט אחד יהיה לכם (ופרש"י ז"ל שנאמר משפט אחד יהיה לכם ממונות כנפשות וכיון דכתיב דרישה וחקירה בדיני נפשות דכתיב ודרשת וחקרת ה"ה לדיני ממונות עכ"ל) והכי מפורש להדיא בסנהדרין שם דף ל"ב א' במשנה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרשה וחקירה שנאמר משפט אחד יהיה לכם, הרי להדיא דאיכא קרא למומחין לחוד וקרא לדרישה וחקירה לחוד ולא אמרו בגמרא דתליא זה בזה רק אמרו דמהאי טעמא שאמרו חכמים דדיני ממונות לא צעינן דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לווין מהאי טעמא גופיה לא צעינן ג"כ מומחין בכדי שלא תנעול דלת בפני לווין, ופשוט קלת דהא דלא ילפינן מקרא דמשפט אחד דליצעי גם מומחין בד"מ כמו דילפינן מנייה דצעינן דו"ח זהו משום דבדיני נפשות ודאי צעינן מומחין דנציייהו כתיב ופצעו העדה והלילו העדה עדה שופעת ועדה מללה (וכמו דאיתא שם בריש סנהדרין במשנה) והעדה היינו מומחין וכמו דאיתא שם דף י"ג ב' בצרייתא וסמכו זקני יכול זקני השוק (ופרש"י ז"ל זקני השוק שאינן מסנהדרין) ת"ל עדה, הרי להדיא דאיכא דכתיב עדה היינו מסנהדרין ורק התם מדכתיב זקני העדה צעינן שיהיו מסנהדרין גדולה דוקא, ומושפטו העדה והלילו העדה ילפינן דצעינן בדיני נפשות ב"ד של כ"ג וכמו שמפורש במשנה שם, וא"כ בדיני ממונות דלא צעינן נציייהו שיהי' עדה שופעת וכו' רק צעינן ב"ד שלשה בלבד ולרב אחא ברבי דרב איקא בסנהדרין שם ד"ג א' חד נמי כשר לד"מ משום שנאמר בדרך תשפט עמיתך ממילא דא"ל ללמוד מעדה

מטרה דכתיב גבי נפשות דליבשי מומחין כיון דבד"מ לא בעינן עדה כלל ולכן אלטרירך ללמוד דבעינן מומחין מקרא דונקרב בעל הבית אל האלהים, ונ"ש הלח"מ שכן נראה מדברי הרמב"ם דלעיל סוף פ"א דבעינן דו"ח בעדות החדש ר"ל דהרמב"ם כתב שם וז"ל מ"ע מה"ת על ז"ד שיחשבו וידעו אם יראה הירח או לא יראה ושירדשו את העדים עד שיקדשו את החדש וישלחו ויודיעו שאר העם בחיזה יום הוא ראש החדש כו', וס"ל להלח"מ דהאי ושירדשו את העדים פירושו הוא שיעשו דו"ח כמו בד"מ וד"ג, אבל באמת שאין מדרכו של הרמב"ם לכתוב רק דרישה בלבד במקום דרישה וחקירה רק מדרכו לכתוב שתיהן וכמו שכתב כאן בפ"ב הלכה ב' הג"ל דורשין וחקרין בעדותן וכן כ' בפ"א מהלכות עדות הלכה ד' מ"ע לדרוש את העדים ולחקרן וכן כתב שם בהלכה ה' ושם בפ"ג הלכה א' והלכה ג' ועוד בכ"מ, וגם בגמרא כל היבא דבעינן דרישה וחקירה אמרו בהדיא דרישה וחקירה ולא דרישה בלבד ובסנהדרין דף מ' א' איתא במשנה היו בודקין אותן בשבע חקירות בחיזה שבע בחיזה שנה בחיזה חדש כו' וכן הוא גם לשון הרמב"ם בפ"א מהלכות עדות הלכה ד' הרי דלשבעה דברים דקחשיב במשנה שהם עיקר דרישה וחקירה קרינן להו חקירות אבל לא דרישות, וע"כ אין ספק כמעט דמה שכתב הרמב"ם בסוף פ"א הג"ל ושירדשו את העדים ר"ל שירדשו מהם כילד ראו את הלבנה לפני החמה או לאחר החמה ללפונה או לדרומה כמה היה גבוה ולחין היה נוטה וכמה היה רחב וכדאיתא בר"ה דכ"ג ב' במשנה וכמ"ש גם הרמב"ם שם בפ"ב ה"ד אבל אין כוונתו כלל להני שבע חקירות דקחשיב במשנה דסנהדרין הג"ל, ולכן דברי הלח"מ ז"ל אינן מוכרחין כלל אלא דעת הרמב"ם הוא שאין עדות החדש לריך דרישה וחקירה מה"ת, אחר כותבי זה ראייתו להטומים בחו"ה סי' ל' סק"ג שכתב וז"ל דהא כתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות קידוש החדש דדין תורה עדות קידוש החדש א"ל דו"ח כלל רק מפני בייתוסין תקנו חכמים דרישה וחקירה כו' וזהו ללא כדעת הרב לח"מ דדעתו בפירוש הרמב"ם דס"ל אף בעדות החדש בעי דו"ח דבר תורה וזיקק להסב שם כוונת הרמב"ם לפי' אחר כו' עכ"ל, אלא שהוא לא כתב לבאר שהוכחת הלח"מ ז"ל לאו הוכחה היא אף בעלם הדבר כוונתי לדעתו הגדולה ב"ה שדעת הרמב"ם הוא שלא כדעת הלח"מ, ובעצם הדבר דלא בעי דו"ח בעדות החדש כתב התומים שם משום דעיקר דו"ח הוא דעי' זה יוכל לבוא לידי הזמה אבל בעדות החדש דאפילו אם יוזמו העדים מ"מ מקודש החדש וכמ"ש הרמב"ם שם בפ"ב ה"ב הג"ל ממילא א"ל דו"ח, אבל הטובי' במ"ק חלק אהע"ז סי' ע"ב הוכיח דרו"ח אינו תלוי כלל בהזמה והוא ז"ל לא הזכיר מהא דעדות החדש הג"ל ועי"ש, וע"כ אפשר לומר דהא דעדות החדש א"ל דו"ח הוא משום דמפורש בתורה דדרישה וחקירה הוא כדי לברר את האמת וכדכתיב [בדברים י"ג] ודרשת וחקרת ושאלת היטב והנה אמת נכון הדבר וכן כתיב עוד שם [דברים י"ז] ודרשת היטב והנה אמת נכון הדבר וגו' ומה למדו בסנהדרין שם ד"מ א' בגמ' דבעינן ז' חקירות ועי"ש ולכן י"ל דעדות החדש הוי מילתא דעבידא לאגלווי ולא משקרי בה אינשי וע"כ לא בעינן בהא דו"ח שעיקרו הוא בכדי לברר את האמת והכא האמת מבזרר מעלמו כיון דלא משקרי בה אינשי משום דעבידא לאגלווי, דהא מפורש בר"ה דכ"א ב' במשנה בין שנראה בעליל בין שלא נראה בעליל מחללין עליו את השבת וא"כ מי שראה את החדש לריך לבא לצי"ד ולהעיד וכמ"ש הרמב"ם בפ"ג מהלכות קדוש החדש הלכה ד' וז"ל ואפילו ראה גדול ונראה לכל לא יאמרו כשם שראינוהו אנו ראוהו אחרים ואין אנו לריכין לחלל את השבת אלא כל מי שראה החדש ויהיה ראוי להעיד ויהיה בינו ובין המקום שקבוע בו ז"ד לילה ויום או פחות מזה עליו לחלל את השבת ולילך ולהעיד עכ"ל, וא"כ מי שבא להעיד שראה את החדש מתירא להעיד שקר דהוי כמילתא דעבידא לאגלווי דכיון דכל מי שראה את החדש מזה עליו לבא לצי"ד ולהעיד ממילא דמתירא הוא להעיד שקר לומר שראה ובאמת לא ראה דהא יתברר שקרו כשלא יבא שום אדם אחר לצי"ד להעיד על החדש אלא הוא לבדו דאיך אפשר שרק הוא ועד האחר שעמו הם לבדם ראו את החדש ואחרים זולתם לא ראו כלל, וגם במשך הימים שאח"ז יתוודע ג"כ דשום איש זולתם לא ראו את החדש וזהו כמעט דבר בלתי אפשר כלל ומשום זה הם יראים לשקר וע"כ ודאי שהאמת הוא כדבריהם, ואע"ג דבר"ה שם דכ"ב ב' איתא בגמ' דלהעיד שכבר קדשו ז"ד את החדש גם אחד מהימן מטעם דמילתא דעבידא לאגלווי לא משקרי בה אינשי, מ"מ להעיד שראו את החדש בעינן שני עדים דוקא משום דמשפט כתיב ביה ומה משפט בשני עדים אף כאן בשני עדים וכמו שמפורש בהדיא בר"ה שם דכ"ב ב' בגמרא דעל מה דאיתא שם ע"א במשנה אם אינן מכירין אותו (את העד שראה את החדש) משלחין עמו אחר להעידו פריך בגמ' מאי איתו אלימא אותו חד וחד מי מהימן משפט כתיב ביה

ביצד (יא) ועל מה מעברין את השנה (יב) ועל מה אין מעברין אותה ואי זה הדיש היו מעברין (יג) והוא אדר. ובמו שדרשו ז"ל ושמרת את החקה הזאת למועדה מלמד שאין מעברין את השנה אלא בפר' הסמוך למועד ועוד דרשו ז"ל בפסוק זה מנין שאין מעברין את החדש אלא ביום ת"ל מימים ימימה (יד) ועוד דרשו ז"ל להדיש השנה הדישים אתה מחשב לשנה ואי אתה מחשב ימים (טו) ועוד אמרו בענין זה הדיש ימים ימים אתם מחשב להדיש ואי אתה מחשב ישעות (טז) ויתר פרטיה מבוארים במס' ר"ה ובפ"א של סנהדרין ובברכות (הרמב"ם פ"א מה' קידוש החדש): ונורהגת בכל מקום ובכל זמן שיהיו לנו חכמים סמוכים בתנאים שבתבנו. והעובר עליה ולא עשאה אם הוא חכם ישראוי לה בטל עשה וענישו גדול מאד שגורם קלקול המועדות. ועכשיו בעונותינו שאין אנו מעברין שנים על פי סמוכים סומכים אנו בהשבונינו על ההשבון המקובל מר' הלל כמו שאמרנו:

(ה) לשחוט ביום י"ד בניסן בין הערבים שה תמים בן שנה או גדי בבית הבחירה וזה נקרא קרבן הפפה שגא' ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים וענין המצוה הוא שמתקבצים אנשים מישראל להבורות ולוקחין מן השוק או מביתם גדי אחד או שה תמים

מנחת יצחק

כו' משא"כ גבי דריסה וחקירה דמפורש בתורה שהו' צדקי לצרר את האמת ע"כ כאן בעדות החדש דהוי מילתא דעבדא לאגלויי ל"ל לדו"ח כלל, ודמיא קלת להא דאיתא בסנהדרין שם דל"צ א' במשנה אחד דיני ממונות ואחד ד"ג דדריסה וחקירה שנאמר משפט אחד יהיה לכם מה בין ד"מ לד"ג ד"מ בשלשה ד"ג בעשרים ושלשה ועוד מילי טובי קחשיב צותני' מה דאיכא חילוק בין ד"מ לד"ג וכתבו התוס' שם בד"ה אחד ד"מ וז"ל אע"ג דשויס בחקירה ודריסה מדכתבי משפט אחד יהי' לכם (מ"מ) לענין מילי דתלי וחובה אין להשוותם דלא שייך בד"מ עכ"ל, וא"כ גם כאן בעדות החדש י"ל דאע"ג דרחמנא קרי לעדות החדש משפט ובעיני ביום ובעי עדים מ"מ לגבי דו"ח דהעיקר הוא צדקי לצרר את האמת וכנ"ל בדבר זה לא דמיא לד"מ כיון דהוי מילתא דעבדא לאגלויי ולא משקרי דה איגסי, (יא) ודין חילול שבת בערות זו ביצד, בר"ה שם דכ"א ב' איתא במשנה על שני חדשים מחללין (עדים שראו הלכנה) את השבת על ניסן ועל תשרי וכשהיה ציהמ"ק קיים מחללין על כולן מפני תקנת הקרבן ושם איתא דבין שגראה בעליל בין שלא גראה בעליל מחללין עליו את השבת, ושם דכ"צ א' איתא במשנה מי שראה את החדש ואינו יכול להלוק מולידים אותו על החמור כו' ואם אין צ"ד מכירין את העד משלחין צ"ד שבעירו אחר עמו להעידו וכמ"ש בלכות הקדוש, (יב) ועל מה מעברין את השנה כו', בסנהדרין דו"א ב' איתא בצרייתא על ג' דברים מעברין את השנה על האצבי היינו אם לא ביטלה התבואה ועל פירות האילן אם מתאחר ביטולן יותר מוזמן העלרת ועל תקופת בין על תקופת תמוז שמתעכבת ואין תקופת תשרי נופלת עד עצור החג ובין על תקופת טבת שנמשך זמנה עד י"ו בניסן על שנים מהן מעברין ועל אחד מהן אין מעברין ועוד קחשיב שם כמה דברים שמעברין עליהן את השנה ושלין מעברין ועי"ש, (יג) ואי זה חדש היו מעברין כו', כן איתא בסנהדרין שם דו"צ בצרייתא שאין מעברין אלא אדר, (יד) ובמו שדרשו ז"ל ושמרת את החקה הזאת למועדה כו' ועוד דרשו מפסוק זה מנין שאין מעברין את החדש אלא ביום ת"ל מימים ימימה, דרשות אלו כתב הרמב"ם בספר המלות בעשה קנ"ג ואע"ג דבמילתא וזילקוט לפינו לא נמלא דרשות אלו על האי קרא הכ"ל ובסנהדרין דו"א ב' איתא בצרייתא אין מעברין את השנה אלא ביום ואם עיברוהו כלילה אינה מעוברת ואין מקדשין את החדש אלא ביום ואם קדשוהו כלילה אינו מקודש א"ר אבא מאי קרא תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגינו איזוהו חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זה ר"ה וכתיב כי חק לישראל הוא משפט לאלסי יעקב מה משפט ביום חף קידוש החדש ביום וכן איתא גם בר"ה דכ"ה ב' בגמרא הרי להדיא שלמדו דקידוש החדש הוא ביום דוקא מקרא אחר מ"מ כודאי ראה הרמב"ם דרשות אלו במדרשי חז"ל שהיו לפניו, (טו) ואי אתה מחשב ימים, כן אי' במגילה ד"ה א' ובנויר ד"ז א' בגמרא, (טז) ואי אתה מחשב שעות, כן אי' במגילה שם בגמ': שמלות

זכר בן שנה וישהטין אותו בעזרת בית המקדש ביום י"ד בניסן בין הערבים ואח"כ לערב אוכלין אותו בין כולם אחר מאכלם שמצותו לאכלו על השבע (א):

משרשי מצוה זו כדי שיזכרו היהודים לעולם הניסים הגדולים שעשה להם השי" בציאת מצרים: דיני המצוה כגון זמן שהיטתו ביום אימת (ב) ושהוא נשהט בג' כתות בעזרה (ג) וכי דוחין שבת עליו (ד) ודיני מינויו (ה) וקריאת ההלל עליו (ו) ותקיעת הצוצרות (ז) ויתר פרטיה מבוארים במסכת פסחים (הלכות קרבן פסח פ"א).

ונוהגת בזכרים ובנקבות (ח) בזמן הבית והעובר עליה במויד ולא עשה פסח חייב כרת (ט) בשוגג אינו מביא קרבן (י) לפי שהוא אחד משלשה הטאים שבזרונן כרת ואין בשגגתן הטאת והן. זה ומגדף ומבטל מילה:

(ו) לאכול בשר הפסח בליל ט"ז ניסן על פי תנאים שבכתוב שנאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה. ומשרשי מצוה זו מה שכתבנו בשחיטתו כדי לזכור הניסים הגדולים שעשה לנו האל כשהוציאנו מעבדות. דיני המצוה כמה חייב כל אחד לאכול ממנו לכל הפחות (א) והנמנין עליו איך יתנהגו עד שיאכלוהו שלא לצאת מן החבורה (ב) ושלא ישנו (ג) ויתר פרטיה מבוארים בפסחים (ה' קרבן פסח פ"א) ונוהגת בזכרים ובנקבות (ד) והעובר עליה בטל עשה וכלל גדול בכל התורה לכל האומר שיבטל מצות עשה שכופין אותו ב"ד אם יש כח בידם עד שיקיימו (ה):

מנחת יצחק

(א) שמצותו לאכלו על השבע, כן איתא בפסחים ד"ע ח' בצרייתא חגיגה הזאה עם הפסח נאכלת תחלה כדי שיהא פסח נאכל על השבע, (ב) כגון זמן שחיטתו ביום אימת, בפסחים סס דנ"ח ח' איתא במשנה המיד נשחט בשמונה ומחלה וקרצ בתשעה ומחלה בערבי פסחים נשחט בשבע ומחלה וקרצ בשמונה ומחלה בין בחול בין בשבת חל ערה"פ להיות בערב שנת נשחט בשש ומחלה וקרצ בשבע ומחלה והפסח אחריו (ג) ושהוא נשחט בג' בתות בעזרה, כן הוא סס דס"ד ח' במשנה, (ד) וכי דוחין שבת עליו, כן הוא סס דס"ה ב' במשנה אלו דברים בפסח דוחין את השבת שחיטתו וזריקת דמו ומיחוי קרביו והקטר חלביו, (ה) ודיני מינויו, סס דפ"ט ח' במשנה לעולם נמנין עליו עד שיהא בו כזית לכל אחד ואחד נמנין ומושכין את ידיהם ממנו עד שישחט, (ו) וקריאת ההלל עליו, סס דס"ד ח' במשנה קראו את ההלל אם גמרו שנו ואם שנו שלשו בו' (ז) ותקיעת הצוצרות, סס במשנה נכנסה כת הראשונה נתמלחה העזרה תקעו הריעו ותקעו ובסוכה דנ"ד ב' מזוחר בגמ' דכ"ז תקיעות היו לכה"פ בקריאת ההלל ועיין ברש"י סס ד"ה ערב הפסח ובתוד"ה שייר ערה"פ, (ח) ונוהגת בזכרים ובנקבות בו', כן אי' סס דל"א ב' בצרייתא וכדעת ר"י ור"י יוסי סס דשניהם מודים דפסח ראשון נשים חייבות, (ט) והעובר עליה במויד ולא עשה פסח חייב כרת, כן מפורש בתורה בפ' בהעלותך (י) בשוגג אינו מביא קרבן בו', הטעם דליכא חטאת בפסח ומילה מזוחר במשנה זרים כריתות מפני שהוא זמ"ע והיינו בקום ועשה וחטאת אינו בא אלא על שב ואל תעשה והוא עבר ועשה וכדאיתא בזכות ד"ג ב' בגמ', ובמגדף ליכא חטאת משום שאין בו מעשה כדאי' בכריתות סס במשנה ילא מגדף שאין בו מעשה.

(א) כמה חייב כל אחד לאכול ממנו לכל הפחות, מפורש בפסחים דס"ט ח' במשנה שהוא כזית לכ"א, (ב) שלא לצאת מן החבורה, בפסחים סס דס"ו ח' אי' בצרייתא על הבתים אשר יאכלו אותו זהם מלמד שהפסח נאכל בשתי חבורות יכול יהא האוכל אוכל בשתי מקומות ת"ל בבית אחד יאכל בו' דברי ר"י וכן פסק הרמב"ם בפ"ט מהלכות ק"פ הל' ח' וכמ"ש הכ"מ סס, (ג) ושלא ישנו, סס דק"כ ח' במשנה ישנו מקלתן יאכלו כולן לא יאכלו וכתב הרשב"ם סס אם התחילו לאכול פסחן וישנו לא יאכלו דכראה כאוכל פסחו בשני מקומות דמאחר שיטנו הסיחו דעתן מלאכול עוד וחשיב ליה תנא כאכילת שני מקומות בו' וה"ה נמי במנה זזה"ז לאחר שהתחיל לאכול מלת חובה באחרונה וישן הפסק אכילה היא ושוב לא יאכל בו' עכ"ל, (ד) ונוהגת בזכרים ובנקבות, כבר מזוחר לעיל במנהו הקודמת אות ח' שגשים חייבות בפסח ראשון וממילא שחייבות באכילת הפסח דהא כתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה וקאי על כל מי שמחוייב בעשיית הפסח, (ה) שכופין אותו בו' עד שקיימו, כן איתא

(ז) שלא לאכול מבשר הפסח נא ובשל כי אם צלי איש שנא' אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים וכו'. הענין הזה שלא יאכל אותו קודם נמר בישראל אפי' בצלי וזהו פי' נא שהבשר שהתחיל בו מעשה האור ונצלה מעט ואינו ראוי לאכילת אדם עדיין נקרא נא (א) אבל כשהוא חי לגמרי שלא התחיל בו האור כלל אין בכלל לאו דנא ללקות עליו (ב) משום אל תאכלו ממנו נא אבל אסור מדאורייתא שכל שאינו צלי איש אסרה התורה דרך כלל. ופי' בשל שבשלו במים או בכל משקה או במי פירות שנאמר ובשל מבושל ריבה הכל (ג). משרשי מצוה זו מה שכתוב בשהיטתו לזכור גם יציאת מצרים וזהו שנגזטו לנו לאכול צלי דוקא לפי שכן דרך בני מלכים ושרים לאכול בשר צלי שהוא מאכל טוב ומוטעם אבל שאר העם אינם יכולים לאכול מעט בשר שתינו ידם כי אם מבושל כדי למלא בטנם ואנו שאוכלים הפסח לזכרון שיצאנו לחירות להיות ממלכת כהנים ונני קדוש ודאי ראוי לנו להתנהג באכילתו דרך חירות ושרות מלבד שאכילת צלי יורה על החפזון שיצאו ממצרים ולא יכלו לשהותו כדי לבשלו בקדירה:

דיני המצוה כגון אם עשהו צלי קדירה (ד) או סבו במשקים או במי פירות או במים או בשמן תרומה מה דינו (ה) ויתר הפרטים מבואר בפסחים (ה' קרבן פסח פ"ח):

ונוהגת בזכרים ובנקבות בזמן הבית והעובר עליה ואכל נא או מבושל לוקה. וכן אם אכל שניהם כא' לוקה מלקות א' ששניהם לאו אחד לדעת הרמב"ם ז"ל (ו) והרמב"ן ז"ל מנה אותן שני לאוין (ז) וכתב שלוקין עליהן על כל אחד ואחד הכיון הכתיב לא תאכלו כי אם צלי איש נא ומבושל למה לי שמע מינה ללקות על כל אחד ואחד מן הפרטים ואמר ז"ל כי בכל המצות יהיה הענין בן שכל הנפרטים בתורה אחד אחד והם דברים הלוקים נמנה כל אחד למצוה אחת בהשבון המצות כגון זה הנא ומבושל וכן אתנן ומחיר ושאר דרכי וזולתם. ואמנם בענין המלקות יש חילוק בהם שכל הנפרטים בלאו אחד אין לוקין עליהם אלא מלקות אחד כגון אתנן וזנה ומחיר כלב ושאר דרכי משפט גר יתום וכיזא בהן כולן. אבל הלאוין שיש בהן כלל ופרטן בתחלה או בסוף כגון זה הלאו שפורט נא ומבושל וכולל אל תאכלו כי אם צלי איש. וכן כגזר כולל מכל איש יצא מגפן היין לא יאכל ואח"כ פורט הרצנים וזג ענבים לחים ויבשים באלו וכיזא בהם לוקין עליהן על כל אחד ואחד. כי רבוי הפרט שלא היה צריך יורה על המלקות על כל אחד ואחד כמו שאמרנו. והרבה הרב ראיותיו על זה בעיקר התישעו בספר המצות שלו שאין השבון הלאוין כחשבון המלקות. וזה שאמרתי שחרמב"ן ז"ל ימנה כל הנפרטים בשמם אחד אחד מצוה בפני עצמה דוקא כשהם הלוקים בענין כמו שכתבנו כגון שאור ודבש אתנן ומחיר. אבל במקום שהענין אחד אע"פ שנפרטין בשמות הלוקים לא

מנתת יצחק

חיתה בכתובות דפ"ו ח' ובמולין דקל"ב ב' צברייתא ועיין מה שכתבנו לעיל בסוף מלוס ח'. (א) שהבשר שהתחיל בו מעשה האור בו' נקרא נא, כן חיתה בפסחים דמ"ח ח' צנמ' סיכי דמי נא חמר רב כדאמר רב פהסי אברניס והיינו ללי ולוינו ללי, (ב) אבל כשהוא חי לגמרי בו' אין בכלל לאו דנא ללקות עליו בו', כן ח' בפסחים שם צברייתא יכול הכל כזית חי יהא חייב ת"ל אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל נא ובשל חמרתי לך ולא חי יכול יהא מותר ת"ל כי אם צלי איש, (ג) ובשל מבושל ריבה הכל, גם זה ח' שם צברייתא, (ד) כגון אם עשאו צלי קדירה, בפסחים שם מצואר דלרבי צברייתא חייב גם צלי קדר והכ"מ בפ"ח מהלכות ק"פ ה"ח כתב דהרמב"ם מפרש דגם רבנן שם מודים שחייב צלי קדר ועי' גלח"מ שם, (ה) או סבו במשקים בו' מה דינו, שם ד"מ ב' מפורט במשנה חין משבלין את הפסח לא במשקין ולא במי פירות אבל סבין ומשבלין אותו בסין, ושם ד"מ ב' ח' במשנה סבו בשמן תרומה אם חזרת כהנים יאכלו אם של ישראל אם חי הוא ידחגו ואם ללי הוא יקלוק את החנון, (ו) ששניהם לאו אחת לדעת הרמב"ם, כ"כ הרמב"ם בפ"ח מהלכות ק"פ ה"ד ובספר המלוס בשרש ט' ועי"ש, (ז) והרמב"ן מנה אותן שני לאוין בו', כ"כ הרמב"ן שם בשרש ט' והאריך בזה ועי"ש:

נמנה זה כי אם מצוה אחת כגון כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך שאין זה אלא ציווי אחת להקדיש כל הבכור והפרט אינו אלא באור. וכן כל מעשר בקר וצאן שאין זה אלא ציווי אחת להפריש לתת מעשר מבהמות אלו וכן שופטים ושוטרים שאין זה אלא שנעשה דין על פי אנשים אלה וציווי אחת היא. וכן מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק שהכל ציווי אחת שלא נשקר המדות:

ח) שלא להותיר כלום מבשר הפסח למהרתו שהוא יום ט"ו בניסן שנא' ולא תותירו ממנו עד בקר (א). משרשי מצוה זו מה שכתוב בשהיטתו לזכור ניסי מצרים וזה שנצטוונו שלא להותיר ממנו הענין הוא כדרך מלכים ושרים שאינן צריכין להותיר מתבשולין מיום אל יום ועל כן אמר שאם יותיר ממנו שישרף כדבר שאין הפיץ בו כדרך מלכי אדמה. וכל זה לזכור ולקבוע בלב שבאותו זמן גאלנו השיי מעבדות ונעשינו בני חורין וזכינו למלכות ולגדולה:

מנחת יצחק

(א) שלא להותיר כלום מבשר הפסח שנאמר ולא תותירו ממנו עד בקר. מדברי רבינו שכתב שלא להותיר כלום מבשר הפסח כו' משמע להדיא דס"ל שצובר על לאו זה אפילו בפחות מכזית ופשוט קנת שהטעם הוא כמו שכתב להלן במצוה קי"ז בלאו דכל שאור וכל דבש לא תקטירו וז"ל שס ושאור ודבש אסור בכל שהוא שנאמר לא תקטירו ממנו כלומר אפילו כל שהוא עכ"ל, וא"כ גם כאן דכתיב לא תותירו ממנו הוי ג"כ בכל שהוא יעו"ש במצוה הנ"ל מה שכתבנו בזה, והא דכתב רבינו להלן בסוף מצוה ק"ח בלאו דמשיחה בשמן המשחה וז"ל וכוהנת מנוה זו של אסור משיחת השמן בכל מקום כו' והעובר עליה וסך ממנו כזית חייב כרת כו' עכ"ל ואע"ג דגם שס כתוב בפ' תשא איש אשר ירקח כמותו ואשר יתן ממנו על זר ונכרת מעמיו ומ"מ כתב רבינו דבעינן שיסך ממנו כזית יש לומר דהתם שחייה דהא דבעינן כזית דוקא זהו כדעת ר' יהודה בכריתות דף י' ב' בצרייתא ומפורש שס בגמרא דטעמיה הוא משום דכתיב ואשר יתן ממנו על זר ויליף נתינה מנתינה דעלמא מה נתינה דעלמא בכזית אף נתינה דעל זר בכזית ופרש"י שס וז"ל נתינה בעלמא כזית דגמרינן מנתינה דונתן לכהן את הקדש דכתיב ביה אכילה ואיש כי יאכל קדש וכל אכילה כזית, והתוס' ז"ל בגיטין דף כ' א' ב"ד"ה דילמא כתבו וז"ל ולמאן דבעי בכריתות דף ו' ב' ואשר יתן ממנו על זר שתהא נתינה בכזית היינו משום דסיכה היא ואפקה בלשון נתינה לאפקוי ממשמעות דסיכה קאתי דמשמע כל שהוא ולריך נתינה חשובה כמו ונתן לכהן את הקדש דהוי בכזית כו' עכ"ל ולכן התם הוי כמו שמפרש בהדיא דה"י ממנו לאו כל שהוא הוא. אלא האי ממנו בא ללמדנו שחינו חייב אלא דוקא בסך משמן המשחה שעשה משה רבינו וכמו שמפורש בכריתות שס ד"ה א' בצרייתא, וזה נלמד מדכתיב ואשר יתן ממנו וכמ"ש רש"י שס בפ' תשא על האי קרא הנ"ל וז"ל ואשר יתן ממנו מחיתו של משה כו' וכן כ' הרמב"ם בפ"א מהלכות כלי המקדש הל' ה' וז"ל ואין חייבים אלא על סיכה שמן המשחה שעשה משה שנא' ממנו כו' עכ"ל, והא דכ' רבינו להלן במצוה תר"ה גבי אכילת מעשר באניגוה שחייב על כזית דוקא אע"ג דגם התם כתיב ממנו בפ' תשא ע"ז י"ל דהאי ממנו דהתם אלטרריך לגופיה וכמו שאמרו ביבמות דע"ד א' בגמ' תלתא ממנו כתיבי במעשר (דכתיב שס בפ' תשא לא אכלתי באוני ממנו ולא בערתי ממנו בטמא ולא נתתי ממנו למת) חד לגופי' וחד לכרר' אבהו א"ר יוחנן דאמר שס דע"ג ב' לא בערתי ממנו בטמא אכל אתה מצעיר שמן של תרומה שנטמא וחד לדריש לקיש דאמר ר"ל א"ר סמיא מנין למע"ש שנטמא שמוחר לסוכו שנאמר ולא נתתי ממנו למת הוא דלא נתתי הא לחי דומיא דמת נתתי חיזה דבר ששוק בחיים ובמתים הוי אומר זו סיכה, ופרש"י וז"ל נתתי ממנו למת לעיל מיניה כתיב לא בערתי ממנו בטמא וכתיב בערתי ולא נתתי ממנו למת כלומר מן המעשר טמא לא נתתי ממנו למת הא לחי דומיא דמת נתתי ואי זה נתינה משכחת במת הוי אומר זו סיכה וקדייקין דכוותיה בחי שרי עכ"ל, וא"כ קראי דממנו דכתיבי גבי מעשר אינטרכו כולהו ואין ללמוד מממנו דהתם שחייב בכל שהוא, ונראה פשוט דלכחי אינטריך במעשר חד ממנו לגופיה הוא משום דהתם בפסוק הקודם כתיב ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקדש מן הבית וגם נתתו ללוי ולגר ליתום ולאלמנה ופירושו דהאי קרא מפורש בפ"ה דמעשר שני משנה ו' כן, בערתי הקדש מן הבית זה מעשר שני ונטע רבעי (שנקראו קדש) ונתתו ללוי זה מעשר

דין המצוה בפסחים (ה' קרבן פסח ה"ט): ונודגת בזכרים ובנקבות בזמן הבית והעובר עליה והותיר עבר על לאו ואין לוקין על לאו זה לפי שהוא ניתק לעשה (ב') שנא' והנותר וכו' באש תשרפו, והלכה היא לאו שניתק לעשה אין לוקין עליו:

מנחת יצחק

לוי כו' לגר ליתוב ולאלמנה זה מעשר עני הלקט והשכחה והפאה, ותיקף אחר האי קרא הג"ל כתיב לא אכלתי באוני ממנו ולא בערתי ממנו בטמא ולא נתתי ממנו למת וגו' וידוע הוא דמעשר ראשון אין בו שום קדושה וכמ"ש הרמב"ם בפ"א מהלכות מע"ר הלכה ב' וז"ל מעשר ראשון מותר באכילה לישראל ומותר לאכול בטומאה שאין בו קדושה כלל כו' עכ"ל ומכ"ש מעשר עני ושאר מתנות עניים ודאי שאין בהם שום קדושה וע"כ איננו דקאי לגופיה כלומר דלא תימא דלא אכלתי באוני ממנו וגו' קאי על כל הגי הנכללים בקרא דלעיל מיניה אלא דקאי רק על מעשר עני ולא על מעשר ראשון ומתנות עניים, וכעין זה כתבו התוס' ביצמות שם בדף הג"ל בד"ה חד לגופיה על מה שאמרו בגמרא שם דמתלתא ממנו דכתיבי גס גבי פסח איננו דקאי חד לגופיה וז"ל חד לגופיה אל תאכלו ממנו נא (דודאי שהראשון אהא לגופיה) דאי לא כתב ממנו הוה אמינא דאמנות ומרורים דכתיב לעיל קאי עכ"ל, וע"כ מטעם זה איננו דקאי גס חד ממנו דכתיב גבי מעשר לגופיה דלא תימא דקאי גס אמעשר ראשון ומתנות עניים וכנ"ל, והא דפשיטא להו לחז"ל דהאי לא אכלתי באוני ממנו ולא בערתי ממנו בטמא וגו' קאי רק אמעשר עני ולא על מעשר ראשון ומתנות ענים נראה פשוט דזכו משום דכתיב פשטא דקרא דבערתי הקדש מן הבית קאי על מעשר עני ונטע רבני דמקרי קדש, דגבי מעשר עני כתיב בסוף פ' בחקותי קדש לה' וכן כתיב בפ' קדושים גבי נטע רבני קדש הלולים לה', אבל מעשר ראשון שניתן ללוי וכן מתנות עניים דכתיבי בהאי קרא דבערתי הקדש לה' מקרי קדש כלל וע"כ כיון דכתיב ממנו ללמדנו דלא קאי רק אהא מינייהו ודאי דקאי אמעשר עני ונטע רבני דמקרי קדש. ואע"ג דביצמות שם אמרו בגמרא דגם תלתא ממנו דכתיבי גבי פסח (היינו אל תאכלו ממנו נא ולא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר באש תשרפו) איננו דקאי לגופיה היינו האי ממנו דכתיב גבי נא ומבשל וכנ"ל, וחד לג"ש היינו האי ממנו דכתיב גבי לא תותירו ממנו וגו' איננו דקאי לג"ש דר' יצחק דאמר שם נאמר ממנו במעשר ונאמר ממנו בפסח מה ממנו האמור בפסח ערל אסור בו אף ממנו האמור במעשר ערל אסור בו, וחד ממנו כתיב אידי היינו האי ממנו האחרון דכתיב גבי והנותר ממנו וגו' כתיב אידי (וממילא דמהאי ממנו האחרון אין ללמוד שום דבר דאורחיה דקרא למוכתב כן), מ"מ הא אמרו שם דף ע"ג ב' דלר"ע לא איננו דקאי להאי ג"ש דממנו דכתיב גבי לא תותירו ממנו הג"ל משום דהוה נפקא מאיש איש דערל כעמא לכל דבריו, וגם בחגיגה דף ב' ב' אמרו בגמרא דר"ע ס"ל דערל פטור מן הראייה משום דהוה ליה כעמא, וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות מעשר עני הלכה ד' וז"ל הערל כעמא ואם אכל מע"ש לוקה מן התורה כו' ובריש פ"ב דחגיגה כתב ג"כ וז"ל וכבר ביארנו בהלכות ביאת המקדש שאין העמא רחוי לביאה וכן הערל מאום כעמא עכ"ל וזהו כדעת ר"ע דמשוי ליה לערל כעמא ועי' בלח"מ שם, וה"כ לר"ע ולהרמב"ם ז"ל דנקט כוותיה שפיר מיותר האי ממנו דכתיב גבי לא תותירו ולכן יש ללמוד מזה שטובר על לאו זה אפילו בכל שהוא וכדעת רבינו ז"ל בכאן, (ב) ואין לוקין על לאו זה לפי שהוא ניתק לעשה בו, גס הרמב"ם ז"ל בפ' י' מהלכות ק"פ הלכה י"א ובפ"ח מהלכות פסולי המוקדשין הלכה ט' כתב דהטעם הא דמותר אינו לוקה הוא משום דניתק לעשה וכמ"ש רבינו בכאן וזהו כדברי ר' יהודה בחולין דף פ"ג א' צברייתא ובשאר מקומות בש"ס אבל ר' יעקב אמר שם צברייתא דע"כ אין לוקין על לאו זה משום שאין בו מעשה, והכ"מ ז"ל כתב על דברי הרמב"ם שם בפ"ח מהלכות פסולי המוקדשין וז"ל ויש לתמוה על רבינו מאחר דק"ל דלאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו אמאי שבק הא טעמא ונקט טעמא אחרונה וז"ל דלרבותא נקט לומר דאפילו אם היה לאו שיש בו מעשה לא היו לוקין עכ"ל, והמ"ל ז"ל כתב שם על דבריו וז"ל ולא נתקרה דעתי בתיורן זה דאם טעם זה דניתק לעשה היה כולל כמו הטעם דאין בו מעשה היה ניתן להאמר על אד הדוחק תירונו של מין (הכ"מ) אך רואה אני דטעם זה דניתק לעשה אינו כולל שהרי היכא דאינו יכול לקיים העשה לוקה עליו וכמ"ש רבינו בפ"א מהלכות נערה בחולה דין ד' שאם מתה גרושתו הרי זה לוקה כו' ואם הגיע עלמך שאם אבד הנותר או אכלו

(ט) להסיר כל לחם המין ממשכנותינו ביום י"ד בניסן שנת' אך ביום הראשון תשביתו שאור. ופירושו הראשון קודם לפסח. משרשי מצוה זו כדי שזכור הניסים שבמצרים כמו שכתוב בקרבן פסח: דיני המצוה כגון שעת ביעורו מן היום מתי (א) ומה היא השבתתו (ב) ובאי זה מקום צריך להפשו ובאי זה אינו צריך (ג) ומאימתי מוטלת המצוה עליו אם יוצא לדרך (ד) ואם הל' י"ד בניסן בשבת איך יהיה דינו (ה) והביטול בפה שצריך לעשות נוסף על

מנחת יצחק

אכלו ארי חין לנו עוד תקון ללאו והיה מן הדין שילקה לולי מן הטעם דחין בו מעשה וא"כ הו"ל למינוקט טעמא דחין בו מעשה שהוא כולל בכל החלוקות דהא לא משכחת לה שיהיה בלאו זה מעשה והדבר צריך אללי תלמוד עכ"ל, אך חולי י"ל בשוב דעת הרמב"ם ורבינו ז"ל בזה דנראה פשוט קצת דהלאו דלא תותירו הוא רק כשהיה הצער בעין עד הצקר והיה אפשר לאכלו ועבר ולא אכלו ומיתור עד הצקר אבל אם נאבד או שפכו מים או נפל לאור וכדומה קודם עלות השחר אינו עובר על לאו זה, ונראה קצת שאפילו נאבד בפשיעתו או שהיה יכול להגיל מן המים ולא הגיל מ"מ כיון שקודם עלות השחר לא היה הצער לפניו ואי אפשר עוד לאכלו נ"כ לא עבר על לאו זה דכיון דקודם עלות השחר לא היה הצער לפניו לא קרינן גביה ולא תותירו ממנו עד צקר, וע"כ לפי מה שכתב המ"ל ז"ל בענינו בפ"ג מהלכות ביאת המקדש הלכה כ"ה בתוך דבריו שם וז"ל אשר על כן נראה דחליבא דתוס' כל שתחלת הדבר היה ע"י מעשה חף שהיה בהיתר חשוב כמעשה חס נעשה איסור אח"כ (אפילו) בלתי מעשה ומש"ה נזיר שנכנס לבית הקברות בשירה תיבה ומגדול ובה חבירו ופרע עליו המעזיבה לוקה על השחייה ח"ע"פ שאין מעשה בשחייה לפי שתחלת ביאתו לבית הקברות ע"י מעשה היתה והף שהיתה בהיתר עכ"ל יעו"ש שהאריך בזה, וא"כ גם כן אפשר שאם עשה מעשה להוניה בשר הפסח או בשר הקדשים מן המים ומן האור קודם עלות השחר ואח"י תותירו עד הצקר ולא אכלו ג"כ מקרי שיש בו מעשה ואע"ג דהמעשה היתה בהיתר מ"מ מקרי מעשה וע"כ באופן כזה לא מיפטר ממלקות אלא משום שניתק לעשה, וממילא כיון שיש למנוח מקום דלא מיפטר אלא משום דהוי לאו הניתק לעשה שוב לא קשיא קושיית המ"ל ז"ל, והא דנקטי הרמב"ם ורבינו ז"ל לטעם זה יותר מהטעם דחין בו מעשה ח"ע"פ דשקולים הם דהא כי היכי דטעם שניתק לעשה מועיל כשעשה ח"זה מעשה בתחלה וכמו שכתבנו כמו כן מועיל הטעם שאין בו מעשה היכי דאי אפשר לו לקיים העשה וכנ"ל, אפשר לומר דזהו משום דהא דחין לוקין על לאו שניתק לעשה מפורש בחולין דף קמ"ה ח' במשנה דקמני שם זה הכלל כל מלות ל"ת שיש בה קום עשה חין לוקין עליו, אבל הא שאין לוקין על לאו שאין בו מעשה אינו מפורש במשנה אלא בצרייתא דחולין הנ"ל ובמירא דר' יוחנן בשבועות דף כ"ה א' ובשאר מקומות בש"ס וע"כ נקטי הרמב"ם ורבינו ז"ל בכאן טפי להאי טעמא הכא כיון שהוא מפורש במשנה, אח"י ראיתי במנה"ח ז"ל שהזכיר לדברי המ"ל הנ"ל אבל נטה לתרץ קושיא הנ"ל בדרך אחרת ועי"ש:

(א) כגון שעת ביעורו מן היום מתי, מפורש בריש פסחים במשנה אור לי"ד בודקין את החמץ לאור הגר ושם צדי"ג ב' א' במשנה וסכ"א לא צדק אור ארבעה עשר יבדוק בארבע עשר לא צדק בארבע עשר יבדוק בתוך המועד (היינו בתוך הפסח וכמ"ש התו' שם) לא צדק בתוך המועד יבדוק לאחר המועד כדי שלא יכשל בחמץ שעבר עליו הפסח שאסור בהנאה, (ב) ומה היא השבתתו, שם בפסחים דכ"א ח' א' במשנה ר"י אומר חין ביטור חמץ אלא שריפה וסכ"א חף מפרר וזורה לרוח או מעיל לים, (ג) ובאיזה מקום צריך לחפשו בו, בריש פסחים ח' במשנה כל מקום שאין מכניסין בו חמץ ח"ג בדיקה ושם ד"ה ח' א' בצרייתא חורי בית העליונים ותחתונים וגם היליע וגם המגדל ורפת צקר ולולין ומתבן ואלורות יין ואלורות שמן חין לריבין בדיקה ואיכא עוד חלוקי דינין בזה ועי"ש, (ד) ומאימתי מוטלת המצוה עליו אם יוצא לדרך, שם ד"ו ח' א' אומר ר"י אמר רב המפרש והיולא בשיירא קודם ל' יום חין זקוק לצער חוך ל' יום זקוק לצער וע"י אמר רבא שם הא דאמרת קודם ל' יום חין זקוק לצער לא חמץ אלא שאין דעתו לחזור אבל דעתו לחזור אפילו מר"ה זקוק לצער, ובפירוש דעתו לחזור נחלקו הראשונים אם פירשו הוא לחזור קודם הפסח או דפירשו הוא דעתו לחזור בתוך הפסח, (ה) ואם חל י"ד בניסן בשבת איך יהיה דינו, שם דמ"ט ח' א' במשנה ארבעה עשר

הביעור (ו) ויתר פרטיה מבוארים בפסח הראשון. (א"ה מסומן תל"א עד ת"מ) :
ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. והעובר עליה ולא הישביתו בטל עשה דתשבותו
 ואם יש המין במשכנותיו עובר ג"כ על לא תעשה שנא' שאור לא ימצא בבתים. אבל
 אין לוקין על לאו זה אם לא עשה בו מעשה שהלכה היא לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו :

(י) **לאכול** לחם מצה בליל ט"ו בניסן העשוי ממין דגן (א) שנא' בערב תאכלו מצות ופירושו
 ליל ט"ו בניסן בין בזמן שיהיה שם פסח או בזמן שלא יהיה שם (ב). משרשי מצוה
 זו מה שכתוב בקרבן פסח: דיני המצוה כגון שימור הצריך למצות (ג) וענין לישתן (ד) ובאי
 זה מקום נלוויות ושיעור אכילתן לכל הפחות (ה) ויתר הפרטים מבוארים בפסח ראשון. (א"ה
 תנ"ג עד תס"ו) : ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות והעובר עליה בטל עשה. וכבר
 אמרנו שב"ד כופין על ביטול עשה :

(יא) **שלא ימצא** המין ברשותנו כל ימי הפסח שנאמר שבעת ימים שאור לא ימצא בבתים
 ובוארו הכמינו ז"ל לאו דוקא ביתו אלא כל שברשותו (א) ולאוי דוקא שאור שהוא
 מהמין שהוא הרין להמין דשאור והמין הד הוא לענין איסורו (ב). משרשי המצוה כדי שנוכח לעולם
 הניסים שנעשו לנו ביציאת מצרים כמו שכתוב בשה הפסח ונוכח מה שאירע לנו בענין זה שמתוך
 הפזון היציאה אפינו העיסה מצה כי לא יכלו להתמהמה עד שיחמיץ כמו שכתוב ויאפו את
 הבצק : דיני המצוה כגון אם הפקיד חמצו ביד אחרים מה דינו (ג) או אחרים בידו, וכן המין

מנחת יצחק

שחל להיות בשבת מצערים את הכל מלפני השבת דברי ר"מ וחכ"ה בזמנו ר"א בר לודק חומר תרומה
 מלפני השבת וחולין בזמנו ושם ד"ג ח' ח' צברייתא דמטיירין מזון שתי סעודות לחול בשבת עד ארבע
 שעות, (ו) והביטול בפה שצריך לעשות נוסף על הביעור, שם ד"ו ב' ח' בגמ' הסודק לריך שיבטל ופרש"י
 וז"ל הסודק לריך שיבטל בלבו סמוך לבדיקה מיד ואומר כל חמירא דאיכא בביתא הדין ליבטיל עכ"ל, ומ"מ
 לריך לבטל גם ציוס י"ד קודם שעה ששית וכמ"ס צ"ח"ח סי' תל"ד ס"ב ועי"ש :

(א) לאכול לחם מצה בליל ט"ו בניסן העשוי ממין דגן, ר"ל מחמשת המינין דהכי ח' בפסחים דל"ה
 ח' במשנה אלו דברים שאדם יולא בהן ידי חובתו בפסח בחטים בשעורים בכוסמין ובשיפון ובשיבולת
 שועל, (ב) בין בזמן שיהיה שם פסח או בזמן שלא יהיה שם, כן ח' שם דק"כ ח' בגמ' מלה
 בזמן הזה דאורייתא ומרוב דרבנן ועי"ש, (ג) דיני המצוה כגון שימור הצריך למצות, שם ד"מ ח'
 ח' בגמרא דרבא חומר להו להטו דמהפכו כפי כי מהפכיתו הסיכו לשם מלה חלמא קסבר שימור
 מטיקרא מתחילתו ועד סופו בעינן, והב"י בח"ח סי' תנ"ג בד"ה כ' הרי"ף כתב וז"ל ולכאורה נראה שדעת
 הרי"ף והרמב"ם דלעיקובא צעי רבא שימור משעת קמירה וקמיעין כוותיה חלח שה"כ' על דברי
 הרי"ף ודאי דלמלה מן המוצח הכי עדיף עפי ומיהו אפשר שאע"פ שלא עשה כן חלח שלקח מן
 השוק ושמינה לשם מלה ילא ידי חובתו ובגמ' חמרינן דשימור לישה לא הוי שימור כלומר מקמי לישה
 הוא דצעי שימור אבל כל שמר את החיטין קודם לישה ילא כו' עכ"ל ועי"ש שהאריך בזה, (ד)
 וענין לישתן כו', שם דמ"ב ח' ח' בגמ' חסה לא תלוס חלח במים שלנו עוד ח' ח' חסה לא תלוס
 בחמה ולא בחמי חמה ולא במים הגרופין מן המוליייר ושם דמ"ח ח' ח' בגמ' חמר רב קבא מלוגנחה
 לפיסחא ור"ל שלא ללוס עיסה גדולה יותר מזה כדי שיוכל לשומרו מן החימוץ ובח"ח סי' תמ"ו ח'
 שאין לשין לפסח עיסה גדולה משיעור חלה שהיא מ"ג בליס וחומס בילה והיא עשרון, (ה) ושיעור
 אכילתן לכה"פ, בפרק ח' חלה משנה ב' מפורש דהאכל מהס (מחמשת המינין) כזית מלה בפסח
 ילא ידי חובתו :

(א) אלא כל שברשותו, כן ח' בפסחים ד"ה ב' צברייתא, (ב) דשאור וחמין הד הוא לענין איסורו,
 כן ח' בבבלי ד"ז ב' בגמ', (ג) כגון אם הפקיד חמצו ביד אחרים מה דינו כו', מבואר בטור
 ח"ח סוף סי' ת"מ שיש מן הגאונים דס"ל שישאל מהפקיד חמצו חלל ישראל חצירו והפקיד קיבל
 עליו אחריות אין המפקיד עובר עליו והרי' כתב שהמפקיד עובר עליו אם אינו מצערנו וזהו גם דעת
 הר"ש

הקדש בידו או של עו"ג באהריות ושלא באהריות (ד) ודין עו"ג אלם שהפקיד לו המין (ה) ודין תערוכת המין אם עוברים עליו (ו) והפת שעפשה מה דינו (ז) ויתר פרטיה מבוארים בפסח ראשון וא"ה ת"מ תמ"א תמ"ב): ונוהגת בזכרים ונקבות ככ"מ ובכל זמן והעובר עליה ונמצא המין ברשותו במזיד עבר על שני לאוין משום כל יראה וכל ימצא ולוקה כל זמן שעשה בו מעשה כגון שהימין עיסה והניחה בביתו או שלקה המין והצניעו בביתו. אבל אם לא עשה בו שום מעשה אלא שנשארו בבית מקודם הפסח אין לוקה עליו שהלכה היא לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו כמו שאמרנו:

(יב) שלא לאכול מדברים שיש בהם המין ואע"פ שאין עיקר הדבר המין כגון כותה הבבלי וכיוצא בו שנאמר כל מחמצת לא תאכלו. ופירשו ז"ל שענין הכתוב הזה יורה בזה שכך קיבלו הפי' בו (א) ודעת הרמב"ם ז"ל (ב) שאם יש במאכלים אלו כזית המין בכדי אכילת פרס אסור מן התורה בלאו כלומר למלקות אבל לא לכרת מכיון שנתערב ברוב ואם לא יהיה בהם כזית המין בכדי אכילת פרס לא יהיה בו מלקות אלא מכת מרדות לפי שאינו (אסור) מן התורה אלא מדרבנן (ג) וכ"כ

מנחת יצחק

הרא"ש, (ד) וכן המין הקדש בידו או של עו"ג באהריות ושלא באהריות, בפסחים שם דף ה' ב' מבואר בצרייתא דתתה ריאה של אחרים ושל גבוה ודוקא בשלח קיבל עליו אחריות אבל אם קיבל עליו אחריות עובר חף על חמץ עו"ג שברשותו וכמו שאמרו בגמ' שם, (ה) ודין עו"ג אלם שהפקיד לו המין, דעת הרמב"ם בפ"ד מהלכות חמץ ומלה ה"ד הוא דבעו"ג אלם שהפקיד חממו אלל ישראל מחויב הישראל לבערו אע"פ שלא קיבל ישראל אחריות עליו וזהו גם דעת עוד גדולי הפוסקים, (ו) ודין הערובות חמץ אם עוברים עליו, הרמב"ם כתב שם בפ"ד הלכה ח' וז"ל תערוכות חמץ עוברין עליה משום כל יראה וכל ימצא כגון המוריים וכיתח הבבלי ושכר המדי שטוין אותו מן הקמח וכל כיוצא באלו מדברים הנאכלים בו' עכ"ל והוא ממשנה דריש פרק ואלו עוברין דקתני שם ואלו עוברין בפסח כותח הבבלי ושכר המדי וכו' ופרש"י ואלו עוברין עליהן בכל יראה ובכל ימצא כו' עכ"ל וכן פירשו הגאונים וכמ"ס המ"מ שם, (ז) והפת שעפשה מה דינו, בפסחים דף מ"ה ב' איתא בצרייתא הפת שעפשה ונפסלה מלאכול לאדם והכלב יכול לאוכלה מטעמה טומאת חובלין בכזיזה ונשרפת עם הטמאה בפסח וכתב ע"ז הרי"ף שם בפרק ואלו עוברין וז"ל הא אם נפסל מלאכול לכלב נפיק ליה מתורת אוכל והוא ליה עפר בפלמא כו' עכ"ל ועי"ש.

(א') שלא לאכול מדברים שיש בהם חמץ בו' ופירשו ז"ל שענין הכתוב הזה יורה בזה שכך קיבלו הפירושו בו, כן איתא בפסחים דמ"ג א' בצרייתא כל מחמצת לא תאכלו לרבות כותח הבבלי כו' יכול יהא עוגש כרת ח"ל כי כל אוכל חמץ ונכרתה על חמץ דגן גמור עגוש כרת ועל עירובו בלאו, (ב) ודעת הרמב"ם ז"ל כו', כן כתב הרמב"ם בספר המלות ל"ת קל"ח ועי"ש, (ג) לא יהיה בו מלקות אלא מכת מרדות לפי שאינו (אסור) מן התורה אלא מדרבנן. שם בספר המלות לא הזכיר הרמב"ם שחייב מכת מרדות כשחין בהם כזית בכדי אכילת פרס רק כתב שם וז"ל אמנם אם היה בהן עירוב פחות מזה השיעור (היינו פחות מכזית בכדי אכילת פרס) אין חייבין על אכילתן מלקות עכ"ל אך בפ"ה מהלכות חמץ ומלה הלכה ו' הזכיר מומכת מרדות שכתב שם וז"ל בד"ה כשאכל כזית חמץ בתוך התערוכות בכדי אכילת שלש בליים הוא שלוקה מן התורה אבל אם אין בתערוכות כזית בכדי אכילת שלש בליים אע"פ שאסור לו לאכול אם אכל אינו לוקה אלא מכין אותו מכת מרדות עכ"ל, אבל גם שם לא כתב דפחות מכדי אכילת פרס אינו אסור מן התורה והדרבה משמעות דבריו הוא שאסור מן התורה דהא כתב בתחלה דכדי שלש בליים הוא שלוקה מן התורה ואח"ז כתב שאם אין בתערוכות כזית בכדי אכילת שלש בליים אע"פ שאסור לו לאכול אם אכל אינו לוקה כו' ומשמע דאיכא חיבור מן התורה אלא שאינו לוקה, ומשמעות דברי רבינו נראה שמבואר בדברי הרמב"ם שאינו אסור מן התורה דהא הסומך לדבריו אלה שכן כתב הרמב"ם בחבורו הגדול, ואינו נוח כ"כ לומר דמ"ש וכן כתב בחבורו הגדול קאי על מ"ש שם הרמב"ם בתחלה ולה על מה דמסיק שאינו אסור מן התורה אלא מדרבנן, ובפרט דרבינו בעלמנו כתב בסוף מלה זו וז"ל ואם אין בו כזית בכדי אכילת פרס אין בו חיוב מלקות אלא דינו כדין חלי שיעור שאסור מן התורה ואין לוקין עליו

בחבורו הגדול (ד) וא"כ לדעתו יבא הלאו זה דכל מהמצת להיבא שנתערב כזית המין בכדי אכילת פרס שיהיה בו לאו כלומר מלקות ולא כרת. והרמב"ן ז"ל כתב היפך מזה (ה) ואמר שהלאו הזה איננו נחשב בכלל הלאוין אלא שהוא מן הלאוין הרבים שבא בהמין ובשאר זהו בא להורות על מה שאמרו הכמינו ז"ל בגמרא (פסחים כ"ח ע"ב) אין לי אלא שנתהמין מאליו המצו ע"י דבר אחר מנין ת"ל כל מהמצת. אבל בענין המין שנתערב כל זמן שיהיה בו כזית בכדי אכילת פרס בזה אין צריך לאו בפני עצמו דהרי הוא כאלו הוא בעין ויש בו כרת כמו בכל המין שהוא בעין. ואם לא יהיה בתערובת כזית בכדי אכילת פרס האוכלו פטור אבל אסור שהלכה כדברי חכמים שאמרו (שם מ"ג) על המין דגן נמור ענוש כרת וכל שהוא כזית בכדי אכילת פרס דגן נמור נקרא ועל עירובו כלומר שהוא פחות מכזית בכדי אכילת פרס ולא כלום ודלא כר' אליעזר דפליג עלייהו בגמרא ואמר על עירובו בלאו. משרשי המצוה זו מה שכתבנו בשאר ואולם להוק הדבר בלבנו הרהיקתנו התורה ממנו כל כך: דיני המצוה כגון הדברים שנכללו באיסור זה מה הן ומה שמם (ו) ויתר פרטיה בפסחים (א"ה תמ"ו): ונוהגת בזכרים ונקבות בכל מקום ובכל זמן והעובר עליה לוקה ובתנאי שיהא בהם כזית בכדי אכילת פרס כמו שאמרנו אבל אין בו כרת לדעת הרמב"ם ולדעת הרמב"ן יש בו כרת, ואם אין בו כזית בכדי אכילת פרס אין בו חיוב מלקות אלא דינו כדין הצי שיעור שאסור מה"ת ואין לוקין עליו וכזה יודו שניהם ז"ל:

(ג) שלא להאכיל מן הפסח לישראל מומר לע"ג שנא' כל בן נכר לא יאכל בו ובא הפירוש עליו בן ישראל שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים (א) וכן תרגם אונקלוס: משרשי מצוה זו כמו שכתוב בשהיטתו לזכור ניסיו מצרים ועל בן ראוי שלא יאכל בו מומר מאחר שאנו עושין אותו לאות ולזכרון שבאנו באותו הזמן להסות תחת כנפי השכינה ונכנסנו בכרית התורה והאמונה אין ראוי שנאכיל ממנו למי שהוא הפך מזה שיצא מן הכלל וכפר באמונה ועל כיוצא בזה נאמר בגמרא לפעמים סברא הוא כלומר ואין צריך ראייה אהרת (פ"ט מהלכות קרבן פסח): ונוהגת בזכרים ונקבות בזמן הבית שיש שם פסח ועובר עליה והאכיל ממנו לבן נכר עובר על לאו ואין בו מלקות לפי שאין בו מעשה (ב):

בנחת יצחק

וכזה יודו שניהם (הרמב"ם והרמב"ן) עכ"ל וא"כ איך יסבור את עצמו במצוה זו עלמה, וע"כ נראה שתיבת אסור הוא מיותר מסבת המעתיק הראשון ולאחריו נמשכו בכל הדפוסין וכמו שנמלא הרבה ט"ס בספר הזה מסבת המעתיק (וכן כתב הגאון ר' ישעיה פיק ז"ל להלן בריש פ' אחרי מות בהגהותיו דשכיחי טעותים הרבה בספר זה ע"י אחד מהמדפיסים ועי"ש) ולכן נראה דגם כאן ל"ל בדברי רבינו לפי שאינו מן החורה אלא מדרבנן ור"ל דע"כ אינו לוקה אלא מכת מרדות כשאין בהם כזית בכדי אכילת פרס מוסס דאין המלקות בזה מן החורה אלא מדרבנן ולכן הוקף בפנים תיבת אסור בשני חלוי לזנה, (ד) וכ"כ בחבורו הגדול, היינו בפ"א מהלכות חמץ ומלה הלכה ו' וכמ"ש באותו הקודם, (ה) והרמב"ן ז"ל כ' היפך מזה בו' עד סוף הענין, כ"ז כתב הרמב"ן שם בספר המלוה ל"ת קל"ח הכ"ל, (ו) מה הן ומה שמם, בפסחים דמ"ז א' במשנה מפורש שם דקתני שם ואלו עוברין בפסח כותח הצבלי ושכר המדי וחומץ האדומי וזיתוס המלרי וזומן של לבעים ועמילן של טבחים וקולן של סופרים ר"ח אומר חף הכשיטי נשים וצגמ' שם מצוחר איזה הערובת חמץ יש בכל אחד מהם ועיין שם. (א) ובא הפירוש עליו בן ישראל שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים, הכי איתא במכילתא פרשה צ"א על האי קרא דכל בן נכר לא יאכל בו אחד מומר ואחד עו"ג במשמע שנאמר וכל בן נכר ערל לב [יחזקאל מ"ד] ע"כ, וביצמות דף ע' ז' איתא בגמרא על האי קרא דכל בן נכר לא יאכל בו בו המרת דת פוסלת ואין המרת דת פוסלת במעשר וכחך רש"י וז"ל המרת דת פוסלת דאס המיר דתו ונתנכרו מעשיו לאביו שבשמים אמר רחמנא לא יאכל בו עכ"ל וזהו מ"ש רבינו וזה הפירוש עליו בן ישראל שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים, (ב) ועובר עליה והאכיל ממנו לבן נכר עובר על לאו וכו', כעין מה שקתב רבינו כתב גם הרמב"ם בפ"ט מהלכות ק"פ הלכה ז' וז"ל המאכיל כזית מן הפסח בין מפסח

מפסח ראשון בין מפסח שני למומר לע"ג או לגר תושב או לשכיר הרי זה עובר בל"ת ואינו לוקה אבל
מכין אותו מכת מרדות וכן נכר האמור בתורה זה העובר אל נכר ואין מאכילין ממנו לעו"ג אפילו
גר תושב או שכיר שנאמר תושב ושכיר לא יאכל בו עכ"ל, וכתב שם הכ"מ וז"ל ומ"ש וכן נכר
האמור בתורה זה העובר אל נכר במכילתא בן נכר אחד ישראל מומר ואחד עו"ג במשמע ואע"ג
דלא כתיב אלא כל בן נכר לא יאכל בו תושב ושכיר לא יאכל משמע לרבינו דלאו לדידהו מזהר
דעו"ג לא חיישי למאי דמוזהר קרא אלא לישראל מזהר שלא יאכילום וקרי ביה לא יאכל ומ"מ כיון
דלא כתיב בהדיא לא תאכילום אין לוקין עליו עכ"ל, ולכאורה יש לומר בכוונת הכ"מ ז"ל דר"ל
דהן חמת דישאל מומר לע"ג חייב מלקות כשאכל מן הפסח דאע"פ שחטא ישראל הוא וכשיהי' אפשר
לענשו יקבל העונש המגיע לו וא"כ אפשר לומר דאזהר רחמנא בלאו שלא יאכל בו בכדי להענישו
על זה מ"מ כיון דבהאי בן נכר נכלל גם עו"ג מעיקרו וכמו שאמרו במכילתא וכו"ל ועל עו"ג מעיקרו
לא שייך כלל לומר לדידהו מזהר רחמנא דהא אינו מו" מנות שלהם וכיון דלא הוי מו" מנות שלהם
המקום ב"ה לאדם הראשון ולגח זבגו ממילא דהאי לאו דכל בן נכר לא יאכל בו אם הוא קאי על
דידהו מנאם שלא יאכלו בו לאו למלקות ניתן דהא בכו"ל ליכא מלקות כלל רק הם נהרגין
על ז' מנות שלהם אבל עונש מלקות לישראל ניתן ולא לב"כ וא"כ הוי אזהרה גרידא ולא למלקות
ועו"ג הא לא חיישי למאי דמוזהר קרא כיון דליכא שום עונש ע"ז וע"כ ודאי דהאי אזהרה לישראל
הוא שלא יאכיל ממנו לעו"ג (דבישראל שייכה אזהרה אע"פ שאין לוקה עליו כמו כל לאו הניתק לעשה
או שניתן לתשלומין וכיוצא בהן), וא"כ ממילא שגם המאכיל לישראל מומר לע"ג עובר על אזהרה
זו דהלא בבן נכר נכלל גם ישראל מומר לע"ג וחד לא יאכל כתיב אמומר לע"ג ועל עו"ג מעיקרו
וע"כ כמו שמוזהר שלא להאכיל לע"ג מעיקרו כן הוא מזהר שלא להאכיל לישראל מומר לעו"ג,
אבל אין הכי נמי שגם המומר לעו"ג בעלמו עובר ג"כ על לאו זה דהא קי"ל דאע"פ שחטא ישראל
הוא וכו"ל זהו מה ש"ל בכוונת הכ"מ ז"ל ועי' להלן, והמנה"ח ז"ל כאן באות ח' הביא בתחלה מ"ש
הכ"מ דעליו לא שייך לומר דאזהר הכתוב דלא חייש למה שהזכירה תורה כו' ואח"כ כתב וז"ל וגוף
הדבר ל"ע אמאי לא נימא דהמומר בעלמו מזהר על זה אף דאינו ליית מ"מ מזהר על כל התורה
ואין יאמר הר"מ דבר חדש שלא נמלא באיזה מקום ואין דרכו בכך כו' ומגלן לחייב המאכיל לאפוקי
משפטא דקרא הן חמת גבי ב"כ ז"ל כן דהתורה לישראל נאמרה ולא לעו"ג חוץ מהמנויין בסנהדרין
שבע מנות אבל ישראל מומר הוא בעלמו מזהר על זה ומגלן דהמאכיל מזהר ע"ז אך ודאי מלא
הר"מ דין זה באיזה מקום ואנחנו לא נדע כו' אך קשה דהרמ"ח וכן הר"מ כתבו דאין לוקין וגררוא
מדבריהם דאין בלאו הזה מלקות כלל ובחמת הוא בעלמו למה לא ילקה גם הר"מ פי"ט מסנהדרין
לא מנה לאו זה בכלל הלוקין וז"ע למה הלחו הזה לא יהיה בכלל הלוקין הוא בעלמו ול"ע עכ"ל,
והנה מה שכתב דודאי מלא הר"מ דין זה באיזה מקום ואנחנו לא נדע כו' כבר כתבנו דמגופיה
דהאי קרא מוכח שגם על מומר לע"ג איכא אזהרה להמאכילו דכיון דמומר לע"ג ועו"ג מעיקרו
נכללו שניהם בבן נכר ועל שניהם כתיב כל בן נכר לא יאכל בו ממילא דכיון דעל עו"ג מעיקרו
לא שייך כלל לומר דרחמנא אזהריה שלא יאכל דהא לא חייש למה שהזכירה התורה וכמ"ש הכ"מ
(והסכים לזה גם המנה"ח בעלמו) אלא דאזהרה זו הוא על ישראל המאכילו א"כ בעל כרחן דגם
על ישראל מומר לע"ג מזהר המאכילו וכו"ל וכמעט שהדבר מוכרח, ומה שהקשה המנה"ח שמדברי
הרמב"ם ורבינו משמע דאין בלאו הזה מלקות כלל ולמה לא ילקה ישראל מומר בעלמו על לאו זה,
בזה יש לומר דודאי האי לאו דכל בן נכר לא יאכל בו לאו למלקות ניתן דהא לאו זה קאי גם על
המאכיל להם ובמאכיל ליכא מלקות וכמ"ש הרמב"ם ורבינו ז"ל א"כ ממילא שגם הישראל מומר לע"ג
שאכלו אין לוקה עליו כיון דהאי לאו לא ניתן למלקות, ועיין במנה"ח כאן באות ב' מה שהקשה עוד
על דברי רבינו במה שכתב ואין בו מלקות לפי שאין בו מעשה וכתב הוא ז"ל ע"ז וזה לשונו ואינו
מציין דעת המחבר ואמאי לא הוי מעשה אם מאכילו בידיים שכתב לחצירו בבית הבליעה ובלא זה
לא היה אוכל למה לא נחשב מעשה כו' ולמה לא ילקה כדן המלביש לחצירו כלאים דהוה ליה
מעשה ולוקין להר"מ כו' ולמה לא חשיב מעשה ול"ע כעת עכ"ל, אך חולי יש לומר בזה דבפסחים
דף כ"ד ב' אמרו בגמרא דכל מקום דכתיב לא יאכל אינו לוקה אלא א"כ אכל כדרך הנאתו וכן
פסק הרמב"ם בפ"ד מהלכות מאכלות אסורות הלכה י' וז"ל כל האוכלין האסורין אינו חייב עליהם
עד שיאכל אותם דרך הנאה חוץ מצער בחלב וכלאי הכרס לפי שלא נאמר בהן אכילה אלא הוית

איסור

יד) שלא להאכיל מבשר הפסח לגר ולתושב שנא' תושב ושכיר לא יאכל בו, ותושב הוא אדם מן האומות שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז ואוכל נבלות (א) ושכיר הוא גר שמל ולא טבל שכן פירשו הכמינו ז"ל (ב). משרשי מצוה זו מה שכתבנו באהרות לזכור יציאת מצרים ובעבור שקרבן זה לזכר הרתינו ובואינו בברית נאמנה עם הש"י ראוי שלא יהנו בו רק אותם שהשלימו באמונה והם ישראלים גמורים ולא אלו שעדיין לא באו בברית שלם עמנו וענין ההקת הערל מאכילתו ג"כ מזה השרש (שם): ונהגת בזמן הבית בזכרים ונקבות והעובר עליה והאכיל לאלו עובר על לאו ואין לוקין עליו שאין בו מעשה (ג):

מז) שלא להוציא מבשר הפסח ממקום החבורה (א) שנא' לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה: משרשי המצוה זו מה שכתבנו לזכור ניסי מצרים ומפני שנעשינו אדונים באה המצוה

מנחת יצחק

איסור אכילתן בלשון אחרת בלשון ביטול ובלשון הקדש לחסור אותן ואפילו שלא כדרך הגייה עכ"ל, ושם בפרק ח' הלכה ט"ז כתב הרמב"ם ז"ל כל מאכל שהוא חסור בהנאה חס נהנה ולא אכל כגון שמכר או נתן לעו"ג או לכלבים חינו לוקה בו עכ"ל, והמ"מ ז"ל שם כתב על זה ז"ל כל מאכל שהוא חסור בהנאה וכו' פרק כל שעה דכ"ד ב' כל איסורין שבטורה אין לוקין עליהם אלא דרך הנחתן וכל דבר הראוי לאכילה אין דרך הנחתו אלא דרך אכילה כתקנו עכ"ל והלח"מ ביאר כוונת המ"מ שם וכתב ז"ל דמה שמביא המ"מ חינו אלא דמיון קלת דודאי לא הוי כי הסם דהוי שלא כדרך הנאה ממש אהני להסיר אפילו מן הטורה והכא דהוי ג"כ כי האי גווגא דאין הנחתו אלא דרך אכילה לא מחייב מלקות (נראה שכן ז"ל) אבל איסורא מיהא איכא דלא תאכלו אפילו איסור הנאה במשמע אבל לא הוי שלא כדרך הנאה ממש כי הסם דמכל מקום הנחתו הנאה גמורה הוא אלא שאין דרך הנאה כתקנו עכ"ל, וה"כ רואין חנו דאע"ג דלא תאכלו גם איסור הנאה במשמע מ"מ אין לוקין אלא על אכילה בלבד ולא על הנאה וביון דלא תאכלו כולל איסור הנאה ג"כ הרי הוא מוזכר מלינתו לעו"ג דגם זה הנאה מקרי וכמו שמפורש להדיא גם בדברי הרמב"ם והעפ"כ אין לוקין על זה, וע"כ יש לומר דגם כאן דכתיב כל בן נכר לא יאכל בו אע"ג דהאי לא יאכל היינו אזהרה לישראל שלא יאכלו מ"מ כיון דאפקיה קרא בלשון אכילה אין לוקין עליו וכמ"ש המ"מ ז"ל, אך אם היה כתיב לא תאכלו אזי היה לוקה המאכיל דהא מעשה זה אזהר רחמנא בלאו והוי לאו שיש בו מעשה ולוקין עליו, אבל השתא דכתיב לא יאכל דומה קלת ללא יאכל דכתיב בשאר מקומות בתורה דאע"ג שכולל ג"כ שלא יתנו לעו"ג מ"מ אין לוקין על הנתינה לעו"ג ובג"ל, והפסח דמ"ש רבינו בכאן ואין בו מלקות לפי שאין בו מעשה ר"ל דהטורה קמזכר ללאו הזה בלשון לא יאכל וה"כ המעשה שבלאו הזה הוא האכילה בעצמה ולא מה שהאכיל ממנו להעו"ג, דבשלמא אם היה כתיב לא תאכיל לבן נכר אז ודאי היה נחשב מה שמאכיל לב"ג למעשה משא"כ עתה המעשה הוא האכילה בעצמה, וממילא דאפקיה רחמנא להמאכילו ממלקות דאין זה המעשה שבלאו הזה כיון דכתיב בלשון לא יאכל ולא כתיב לא תאכילו ובג"ל, ולא דמיא למ"ש הרמב"ם בפ"י מהלכות כלאים הלכה ל"א דהמלבי"ם לחצירו כלאים והלובש לא ידע שהוא כלאים והמלבי"ם היה מויד בזה חייב המלבי"ם מלקות דהתם היינו טעמא משום דכתיב לא תלבש שעטני וקרי ביה לא תלבש היינו בפתח תחת התי"ו ובצירי תחת הבי"ת וכמ"ש הכ"מ ז"ל שם, משא"כ כאן אף אם נאמר קרי ביה לא יאכל היינו בצירי תחת הוי"ד ובקמן תחת האל"ף ובצירי תחת הכ"ף עדיין אין כאן לאו מפורש להמאכיל כמו בכלאים, וע"כ מדכתיב לא יאכל ולא כתיב לא תאכיל הוי כמו שמיעטיה רחמנא להמאכיל ממלקות וכמ"ל:

(א) והתושב הוא אדם מן האומות שקיבל עליו שלא לעבוד ע"ז ואיבל נבלות, בספרא בסדר בהר פ"ה משנה א' איתא תוסב זה גר אוכל נבלות וכתב הק"ח ז"ל שם ז"ל זה גר אוכל נבלות שקיבל עליו שלא לעבוד ע"ג אע"פ שאוכל נבלות וכן כתב שם בפרק ח' משנה א' וגם רש"י שם בפ' בהר פסוק ל"ה כתב כן וגם בפסחים דף כ"א ב' דר"ה להקדים נתינה דגר ובשאר מקומות בש"ס כתב ג"כ כן וזהו כמ"ש רבינו בכאן, (ב) ושכיר הוא גר שמל ולא טבל, כן איתא ביבמות דע"ף בגמ' וע"ש, (ג) ואין לוקין עליו שאין בו מעשה, עי' מה שכתבנו במלוא הקודמת אות ב': (א) שלא להוציא מבשר הפסח ממקום החבורה בו, הכי איתא בפסחים דף פ"ה ב' בצרייתא לא

תוליה

עלינו שיהא נאכל במקום החבורה ולא נוציאהו להוין בדרך מלכי ארץ שכל המוכן להם נאכל בהיכלם לרוב עם שלהם. ודלת הארץ בעת ימינו סעודה גדולה ישלחו ממנו להוין מנות לרועיהם לפי שהוא הידוש אצלם: דיני המצוה בנזון מה דינו של בשר בשיצא חוץ (ב) וההיקף שצריכה החבורה לעשות (ג) ודין מחיצה שנפרצה בין החבורות (ד) ויתר הפרטים מבווארים בפסחים (שם) ונוהגת בזמן הבית בזכרים ונקבות והעובר עליה והוציא מן הכשר להוין עבר על לאו ולקין עליו והוא שעושה בה עקירה מן הבית והנחה להוין (ה) כדן הידוע בהוצאה של שבת:

מז) שלא לשבור עצם מכל עצמות הפסה שנא' ועצם לא תשברו בו. משרשי המצוה לזכור ניסי מצרים (א) כמ"ט באחרות. וגם זה נזעו מן השורש הנזכר שאין כבוד לשרים ויועזי ארץ לנרר העצמות ולשברם ככלבים לא יאות לעשות ככה כי אם לעניי העם הרעבים, ועל כן בתהלת בואנו להיות סגלת כל העמים ממלכת כהנים ונוי קדוש ובכל שנה ושנה באותו הזמן ראוי לנו לעשות מעשים המראים בנו המעלה הגדולה שעלינו לה באותו שעה ומתוך המעשה והדמיון שאנחנו עושים נקבע בנפשותינו הדבר לעולם. ואל תחשוב בני לתפוש על דברי ולומר ולמה יצוה אותנו השיי לעשות כל אלה לזכרון אותו הנם והלא בזכרון אחד יעלה הדבר במחשבתנו ולא ישכח מפי זרעינו דע כי לא מהכמה תתפשני על זה ומחשבת הנוער ישיאך לדבר כן ועתה בני בינה ושמעה זאת והטה אונך ושמע אלמדך להועיל בתורה ובמצות. דע כי האדם נפעל כפי פעולותיו ולבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עוסק בהם אם טוב ואם רע. ואפי' רשע גמור בלבבו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועסקו בהתמדה בתורה ובמצות ואפילו שלא לשיש מיד ינטה אל הטוב ומתוך שלא לשמה בא לשמה ובכה מעשיו ימית היצה"ר כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות. ואפילו אם יהיה אדם צדיק גמור ולבבו ישר ותמים הפץ בתורה ובמצות אם יעסוק תמיד בדברים של דופי כאלו תאמר דרך משל שהכריחו המלך וזיניהו באומנות רעה באמת אם כל עסקו תמיד כל היום באותו אומנות ישוב לזמן מן הזמנים מצדקת לבו להיות רשע גמור כי ידוע הדבר ואמת שכל האדם נפעל כפי פעולותיו כמו שאמרנו. ועל כן אמרו חכמינו ז"ל רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות כדי להתפייס בהם כל מחשבותינו ולהיות בהן כל עסקינו להטיב לנו באהריתנו כי מתוך הפעולות הטובות אנהנו נפעלין להיות טובים וזוכים לחיי עד. ורמזו ז"ל ע"ז באמרים (מנחות מ"ג ב') כל מי שישי לו מזוזה בפתחו וציצית בבגדו ותפילין בראשו מובטח לו שלא יחטא לפי שאלו מצות תמידיות ונפעל בהם תמיד. לכן אתה

מנחת יצחק

תוליד מן הבית מן הצער חולה חין לי אלא מצית לבית מחבורה לחבורה מנין ת"ל חולה חין לאכילתו, (ב) בנזון מה דינו של בשר בשיצא חוץ, שם דף פ"ה ח' מפורש בצרייתא דצער היולא חוץ לחבורה חסור באכילה דקחני שם המוליד צער פסח מחבורה לחבורה ח"פ שהוא צ"ת מהור וקחני סיפח האוכלו הרי זה צ"ת, (ג) וההיקף שצריכה החבורה לעשות, הרמז"ס ז"ל צפ"ט מהלכות ק"פ הלכה ג' כתב וז"ל שני חבורות שהיו אוכלות צבית אחד לריכס כל חבורה מהן לעשות לה היקף שנאמר מן הצער חולה מפי השמועה למדו שלרדך ליתן לו חולה למקום אכילתו כו' עכ"ל וכתב הכ"מ ז"ל שם וזה לשונו נראה שלמד כן מדתניא בס"פ כילד לולין בצרייתא שם תן לה חולה ואע"ג דרש"י כתב דלא גרסינן ליה נראה דרבינו גרם ליה עכ"ל, (ד) ודין מחיצה שנפרצה בין החבורות, בפסחים דף ס"ו ב' איתא בגמרא היו יושבין ונסתלקה מחילה ציניהן לדברי האומר האוכל אוכל בשני מקומות אוכלין לדברי האומר חין האוכל אוכל בשני מקומות חין אוכלין, ואכן הא קי"ל שאסור לאכול בשני מקומות וכו' יהודה בצרייתא שם דתסם לן תנא שם ע"ה במשנה כותיה וכן פסק הרמז"ס שם וכמ"ס לעי' במלוה ו' אות ב' (ה) והוא שיעשה בה עקירה מן הבית והנחה לחוץ כו', כן הוא בפסחים שם דף פ"ה ב' בגמרא:

(א) משרשי המצוה לזכור ניסי מצרים כו' עד כוף הענין, דברי רבינו צערס הזה הם מקור חיים וכדכתיב

ראה גם ראה מה מלאכתך ועסקיך כי אהריהם תמשך ואתה לא תמשבם. ואל יבטיחך יצרך לומר אחרי היות לבי שלם ותמים באמונת אלהים מה הפסד יש כי אתענג לפעמים בתענוגי אנשים לשבת בשוקים וברחובות להתלוצץ עם הלצים ולדבר צחות וכיוצא באלו הדברים שאין מביאין עליהן המאות ואשמות הלא גם לי לבב כמוהם קטני עבה ממתניהם ומדוע ימשכוני הם אחריהם. אל בני השמר מפניהם פן תלכד ברשתם רבים שתו מתוך כך כוס תרעלתם ואתה את נפשך תציל. ואחר דעתך זה אל יקשה עליך מעתה ריבוי המצות בענין זכירת ניסי מצרים שהוא עמוד גדול בתורתנו כי ברבות עסקינו בהם נתפעל אל הדבר כמו שאמרנו: דיני המצוה כגון שובר עצם ממנו אפילו אחר זמן אכילתו (ב) ודין אם יש כזית בשר עליו מה דינו (ג) ודין הסחוסים וגידיים הרכים שסופם להתקשות (ד) ויתר פרטיה מבוארים בפסחים (שם פ"ו): ונוהגת בזכרים ובנקבות בזמן הבית והעובר עליה ושובר עצם בפסח טהור לוקה (ה):

יז) שלא יאכל הערל מן הפסח שנאמר וכל ערל לא יאכל בו. והוא הערל שמתו אחיו מחמת המילה (א) ואין צורך לומר עברייני לערלות. ובו הוא דאינו אוכל אבל אוכל במצה ומרור (ב) וכן תושב ושכיר ג"כ. משרשי מצוה זו מה שכתוב בשאר מצות הפסח: דיני המצוה כגון מילת בניו ועבדיו אם מעכבין אותו לשהוט ולאכול הפסח (ג) ויתר פרטיה מבוארים בפסחים (שם): ונוהגת בזמן הבית והעובר עליה כגון ערל שאכל כזית ממנו לוקה:

מנחת יצחק

וכדכתיב [משלי י'] מקור חיים פי לדיק, (ב) כגון שובר עצם ממנו אפילו אחר זמן אכילתו, בפסחים דף פ"ד א' איתא בצרייתא ועלם לא תשברו בו ככר ולא בפסול רבי אומר בבית אחד יאכל ועלם לא תשברו בו כל הראוי לאכילה יש בו משום שזירת עלם ושחין ראוי לאכילה חין בו משום שזירת עלם ואמרו ע"ז בגמרא מאי בינייהו ואיכא שם כמה חוקימתא דאמוראי ואביי אמר שם שזירת העלם מצעור יוס איכא בינייהו למ"ד כשר הא כשר הוא למ"ד ראוי לאכילה שהא לאו בר אכילה הוא וממילא דפלוגתתן הוא גם לאחר זמן אכילתו ואמרו שם בגמרא תניא כארבעה מינייהו חד מהם הוא כמו שאוקמה אביי, וכמ"ש רבינו פסק גם הרמב"ם ז"ל בפ"י מהלכות ק"פ הלכה א' ועי"ש, (ג) ודין אם יש כזית בשר עליו מה דינו, שם דף פ"ד ב' מצוה בגמרא שאין חייבין על שזירת עלם אה"כ יש עליו כזית בשר או מוח מצפנים ואם חין עליו כזית בשר במקום השזירה ויש עליו כזית בשר במקום אחר ס"ל לר' יוחנן שם דמ"מ חייב וכן פסק הרמב"ם שם בהלכה ג' ועי"ש, (ד) ודין הסחוסים וגידיים הרכים שסופם להתקשות, שם דף פ"ד א' איתא במשנה כל הנאכל בשור הגדול יאכל בגדי הרך וראשי כנפים והסחוסים וצרייתא שם איתא כל הנאכל בשור הגדול בשלקא יאכל בגדי הרך כללי ומה הן ראשי כנפים והסחוסים וגידיין הרכין נידונין ככשר, ובגירין הרכין שסופן להתקשות מצוה שם בגמרא שאין דיין ככשר ואין כמנין עליהם בפסח, (ח) ועובר עליה ושובר עצם בפסח טהור לוקה, אבל בפסח עמא חינו לוקה וכמו שמפורש שם במשנה ועי"ש:

(א) שלא יאכל הערל מן הפסח כו' והוא הערל שמתו אחיו מחמת המילה, זהו כדעת רש"י ז"ל שכתב כן בפ' בא על הא קרא דכל ערל לא יאכל בו וז"ל וכל ערל לא יאכל בו להביא את שמתו אחיו מחמת מילה כו', וכן כתב גם ביצמות דף ע' א' בד"ה הערל ובכמה מקומות בש"ס ודלא כמ"ש התוס' בחגיגה דף ד' ב' בד"ה דמרבה ערל בשם ר"ת דכשמתו אחיו מחמת מילה חנוס הוא ועי"ש, (ב) אבל אוכל במצה ומרור כו', כן איתא ביצמות שם דף ע"א א' בגמרא ועי"ש בתוס' בד"ה בו המרת דת פוסלת, (ג) כגון מילת בניו ועבדיו אם מעכבין אותו לשהוט ולאכול הפסח, ביצמות שם דף ע' ב' מפורש בגמרא דמילת זכריו ועבדיו מעכבה אותו מלשחוט ומלאכול הפסח דגבי בן כתיב המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו וגבי עבד כתיב ומלתה אותו אז יאכל בו ושם דף ע"א א' איתא בצרייתא חין לי אלא מילת זכריו (מעכבתו) בשעה עשייה ועבדיו בשעה אכילה מנין ליתן את האמור של זה כזה ואת האמור של זה כזה פ"ל אז אז לגזירה שזה: ומכל

יח) לקדש הבכורות כלומר שיהיו כל הנולדים בראשונה כלומר יוצא ראשון מרחם הנקבה בין באדם בין בבהמה הזכרים קודש לה' שנאמר קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא ודוקא בבהמה דהיינו שור וכבש ועז אבל לא היה ומכל בהמה טמאה חמור לבד במצוה זו (א) וענין המצוה בבהמה שהורה כן שמצוה על הבעלים להקדישו ולומר הרי זה קדש (ב) והייבין לתת אותו בכור לכהנים ויקריבו חלבו ודמו על המזבה והם אוכלים הבשר בירושלים ואינו נותנו לו מיד שנוהד אלא מטפל בו בבהמה דקה ל' יום ובגסה נ' יום (ג) ובחוצה לארץ שאין לנו מקדש נועל דלת בפניו ומת מאליו לדעת קצת המפרשים ומהם שאמרו שממתין לו לעולם. אם נפל בו מום יאכל במום ככל מקום ולכל אדם שירצה הכהן לתנו דכחולין הוא נחשב כמו שכתוב הטמא והטהור יאכלנו כצבי וכאיל וכ"כ הרמב"ן ז"ל בהלכות בכורות שלו (ד) ובכור אדם ופטר חמור נפרש ע"גם במצות הפדיה שבכל א' בע"ה והם בסדר זה ובסדר ויקח קרה. משרשי מצוה זו שרצה הש"י לזכותנו לעשות מצוה בראשית פרינו למען דעת כי הכל שלו ואין לנו דבר בעולם רק מה שיהלק לנו הש"י בחדויו ויבין האדם זה בראותו כי אחר שיגע כמה יגיעות וטרה כמה טרהים בעולמו והגיע זמן שעשה פרי וחביב עליו ראשית פרו כבבת עינו מיד נותנו להקב"ה ומתרוקן רשותו ממנו ומכניסו לרשות בוראו ועוד לזכור הנם הגדול שעשה לנו הש"י בכבדו מצרים שהרגם והצילנו מידם: דיני המצוה באי זה מקום נשחט ונאכל ועד איזה זמן מצוה להם לאוכלו (ה) וענין המומין הפוסלין בו (ו) ואי זה מום קבוע או מום עובר (ז) והחילוק שביניהם (ח) ומי נאמן על מומיו (ט) ואם נפלו בו או נעשו בו לדעת (י) ואי זה חכם ראוי להורות במומיו (יא) ודין בכור

מנחת יצחק

(א) ומכל בהמה טמאה חמור לבד במצוה זו, בצבורות דף ו' ח' אמרו בגמרא דהעצם הוא מדמתיב כל מקנך תזכר כלל שור ושה וחמור פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט שור ושה וחמור אין מידי אחרים לא, (ב) וענין המצוה בבהמה שהורה כן בו', הכי איתא בערכין דף כ"ט ח' בצרייתא מנין לנולד בכור בעדרו שמונה להקדישו שנאמר הזכר הקדוש וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות בכורות הלכה ד' ועיין בלח"מ ס"ס וצ"ו מהלכות ערכין הלכה ח', (ג) אלא מטפל בו בבהמה דקה ל' יום ובגסה נ' יום, כן איתא בצבורות דף כ"ו ב' במשנה, (ד) וכן כתב הרמב"ן ז"ל בהלכות בכורות שלו, היינו שם בסוף פרק ה', (ה) באי זה מקום נשחט ונאכל ועד איזה זמן מצוה להם לאוכלו, בזבחים דף כ"ו ב' מפורש במשנה שהבכור קדשים קלים ונשחט בכל מקום בעזרה ודמו טעון מתנה אחת ונאכל לכהנים בכל העיר ובכל מאכל לפני ימים ולילה אחד ובצבורות דף כ"ו ב' איתא במשנה שמונה לאכלו בתוך שנתו שנאמר לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה, (ו) וענין המומין הפוסלין בו, כל המומין מפורשין בצבורות פרק על אלו מומין וגם בפרק מומין אלו והרמב"ם ז"ל כתב בפ"ו מהלכות זבחים המוקדש שכל המומין הפוסלים באדם ובבהמה הם חמשים וקמפרש להו שם בפ"ב מהלכות איסורי המזבח כתב שיש עוד כ"ג מומין המיוחדין בבהמה ואינן ראויין להיות באדם וקמפרש להו ג"כ שם ושם בהלכה ו' כתב וז"ל כל מום משלשה ושבועים מום המגויין בבהמה פוסלין אותה מן הקרבן ואם נפל אחד מהם בתמימה שהיא קדש תפדה ותלא לחולין כו' עכ"ל ועי"ש, (ז) ואיזה מום קבוע או מום עובר, שם בצבורות בפ' על אלו מומין מפורש איזה מום עובר והרמב"ם ז"ל שם בפ"ב מהלכות איסורי המזבח הלכה ז' כתב וז"ל ארבעה מומין עוברין יש באדם ובבהמה ואלו הן גרז לח חזוית שאינה מזרית מים שירדין בעין ואינן קבועין סגורין שאינן קבועין עכ"ל, (ח) והחילוק שביניהם, בצבורות שם דף מ"א ח' איתא במשנה דעל מום עובר אין שוחטין במקדש (משום שאינו מן המזבח) ולא במזבחה (משום שאינו מום גמור), (ט) ומי נאמן על מומיו, שם בצבורות דף ל"ה מבואר במשנה ובגמרא שהכהן אינו נאמן לומר על בכור שלו שנפל בו מום מעלמו וכן אשתו אינה נאמנת ע"ז מפני שאשתו כגופו אבל בניו וצ"ב וכ"ש פהן אחר נאמנין ע"ז וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות בכורות הלכה י"ז ועי"ש שיש עוד חילוקי דינין בזה (י) ואם נפלו בו או נעשו בו לדעת, בצבורות שם דף ל"ד ח' מבואר במשנה שאם הטיל מום בצבור קונסין אוחו ואינו רשאי לשחוט על מום זה עד שיפול בו מום אחר מעלמו ועי"ש (יא) ואי זה חכם ראוי להורות במומיו,

השותפים ישראלים או שותף עו"ג (יב) ובאיזה ענין נפטרה הבהמה מן הבכורה או לא נפטרה (יג) ובכור ספק מה דינו (יד) וענין יוצא דופן (טו) מומטום ואנדרוגינוס (טז) ויתר פרטיו מבוארים במס' בכורות (י"ד ש"ו עד ש"ט): ונוהגת מצוה של קידוש בכור בהמה טהורה מדאורייתא בא"י בלבד בכל זמן וכמו שדרשו ז"ל מדכתיב ואבלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך וגו' ובכורות בקרך מקיש וכו' (יז) ומדרבנן

בנחת יצחק

שם דף ל"ו ב' מבואר בגמרא דהתרת בכור בחו"ל הוא עפ"י ג' בני הכנסת ודוקא במומין מובהקין יוכלו להסיר אבל לא במומין שאינם מובהקין, (יב) ודין בכור השותפים ישראלים או שותף עו"ג, בחולין דף קל"ה ובשאר מקומות בש"ס מפורש בגמרא דבהמת השותפין חייבת בצכורה ובשותפות עו"ג מפורש במשנה דריש בכורות ובכ"מ בש"ס דשותפות עו"ג פטר מצכורה, (יג) ובאיזה ענין נפטרה הבהמה מן הבכורה כו', בצכורות דף י"ט ב' איתא במשנה סימן וולד בצכמה דקס טינוף ובגסה שיליא וכן כתב הרמב"ם ז"ל שם בפ"ד הלכה י' וז"ל בהמה דקה שהכילה עובר שעדיין לא נהבאר לורתו הרבה וגיכרת לכל וזהו הנקרא טינוף אם אמרו הרועים עובר הוא אלא שנפסדה לורתו הרי זו פטורה מן הצכורה ולריך להראותו לרועה הכס כו' וכן בהמה גסה שהפילה שיליא הרי זו סימן ולד שאין שיליא בלא ולד ונפטרה מן הצכורה עכ"ל ויש עוד כמה גווני שנפטרה מן הצכורה ואין להאריך בזה, (יד) ובכור ספק מה דינו, שם איתא במשנה זה הכלל כל שידוע שביכרה אין כאן לכהן כלום וכל שלא ביכרה הרי זה לכהן ואם ספק יאכל במומו לבעלים והטעם הוא משום דהמוליא מחזירו עליו הראי', (טז) וענין יוצא דופן, שם דף י"ט א' מבואר במשנה דיולא דופן והבא אחריו שניהן אינן בכור הראשון מפני שלא פטר את הרחם והשני מפני שקדמו אחר וכן כתב ג"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב בהלכות בכורות הלכה ד', (טז) מומטום ואנדרוגינוס, בצכורות שם דף מ"א א' במשנה איתא פלוגתא בזה והרמב"ם ז"ל שם בפ"ב הלכה ה' כתב וז"ל בכור שהוא אנדרוגינוס אין בו קדושה כלל והרי היא כנקבה שאין בו לכהן כלום ועובדים בו וגוזזים אותו כשאר החולין נולד מומטום הרי זה ספק בכור ויאכל במומו לבעליו בין שהטיל מים ממקום זכרות בין שהטיל מים ממקום נקבות עכ"ל, אבל ביו"ד סי' שט"ו פסק כדעת הרא"ש ז"ל דאנדרוגינוס הוא ספק בכור ויאכל במומו לבעלים ומומטום הוא ג"כ ספק בכור ודוקא במטיל מים במקום נקבות אבל אם מטיל מים במקום זכרות הוא ודאי בכור ולריך ליתנו לכהן והאחרונים ז"ל האריכו בזה, (יז) ונוהגת מצוה של קידוש בכור בהמה טהורה מדאורייתא בא"י בלבד כו' ובכורות בקרך מקיש כו', היקף זה שכתב רבינו הוא בתמורה דף כ"א ב' בצרייתא והכי איתא שם ר"ע אומר יכול יעלה אדם בכור מחו"ל לארץ בזמן שבית המקדש קיים ויקריבנו ת"ל ואבלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויבשרך ובכורות בקרך ואלהך ממקום שאתה מעלה מעשר דגן אתה מעלה בכור וממקום שאי אתה מעלה מעשר דגן אי אתה מעלה בכור, בהגהות הגאון מוהר"י פיק ז"ל כאן כתב על דברי רבינו וז"ל ול"ע הרי חובת הגוף הוא ונוהג בכל מקום מדין תורה ורק בכורות חו"ל לא היו מביאין להקריב בירושלים כמבואר בתמורה דף כ"א ממילתא דר' עקיבא ממקום שאתה מעלה מעשר דגן וכו' עי"ש עכ"ל, והאמת דמה שכתב דהקישא דר"ע הוא רק שאין מביאין להקריב מחו"ל כתב גם הרמב"ן ז"ל בסוף פרק ה' מהלכות בכורות שלו שהשיג שם על חד מרבותא שכתב דמלות בכור בהמה טהורה אינה נוהגת אלא בארץ ואין מביאין בכורות מחו"ל שנאמר ואבלת לפני ה' אלהיך ואם הביא אין מקבלין ממנו ולא יקרב אלא הרי הוא חולין והרמב"ן ז"ל הוכיח שם מכמה מקומות בש"ס דבכור בהמה טהורה נוהג גם בחו"ל ובתוך דבריו כתב שם דהקישא דר"ע הוא רק לומר שלא בא מחו"ל ליקרב על גבי המזבח אבל מקדיש קדיש גש בחו"ל והרא"ש ז"ל בסוף פ"ה בכורות סי' י"ג הביא דברי הרמב"ן הג"ל וא"כ הו"ל להגאון מוהר"י פ' הג"ל להזכיר מדברי הרמב"ן והרא"ש, אך מה שכתב בתחלה שהרי חובת הגוף הוא ונוהג בכל מקום מדין תורה קושיא זו לא הקשה הרמב"ן על החד מרבותא הג"ל, ונראה דבאמת לאו קושיא היא כ"כ דאם נאמר דרבינו ס"ל דהיקף זה של ר"ע היינו דהוקש לגמרי למעשר דכי היכי דמעשר אינו נוהג כלל בחו"ל כמו כן בכור אינו נוהג כלל בחו"ל אין להקשות כלל מהא דחובת הגוף הוא דהלא כיולא מזה מנינו גם בראשית הגז ובמתנות דאע"ג שגם הם חובת הגוף נינהו מ"מ אינן נוהגין כלל בחו"ל לר' אלעאי כדאיתא בחולין דף קל"ו א' בגמרא ובשאר מקומות בש"ס והטעם מפורש

בחולין

אף בהוצה לארץ ובנקבות ובזכרים בין ישראלים בין בכהנים ולוים (יח) ואף על פי שהכבוד שגולד לכהן שלו הוא מכל מקום חייב להקריב חלבו ודמו ויאכל הבשר בתורת כבוד.

מנחת יצחק

בחולין שם משום דיליף נתינה נתינה מתרומה מה תרומה בארץ חין בחו"ל לא אף ראשית הגז ומתנות בארץ חין בחו"ל לא, וא"כ גם בכור כיון דליתקם למעשר דגן ומעשר דגן חינו נוהג בחו"ל כלל כמו כן בכור אפשר שאינו נוהג בחו"ל כלל אע"ג דהוא חובת הגוף וע"כ לא הקשה הרמב"ן מזה, והא דלא מקשינן לפי האמת לדעת הרמב"ן בכור למעשר גם לענין זה שלא יהא נוהג דין בכור כלל בחו"ל כשם שמעשר דגן חינו נוהג כלל בחו"ל נראה פשוט דזהו משום דמפורש בקרא דההיקש דבכור למעשר הוא רק לענין חכילה בלבד דהיינו שלא יעלה בכור מחו"ל ויקריבנו ויאכלנו אבל לא לענין קדושת הבכור, וכמו שמוכח מסוגיא דבכורות דף כ"ג א' גבי הא דליתא בצרייתא שם דר' עקיבא יליף מדכתיב מעשרותיכם בשתי מעשרות הכתיב מדבר אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן ממקום שאתה מעלה מעשר דגן אתה מעלה מעשר בהמה וממקום שאי אתה מעלה מעשר דגן אי אתה מעלה מעשר בהמה ושם במשנה איתא מעשר בהמה נוהג בארץ ובחו"ל ודקדקו ע"ז בגמרא לימא מתניתין דלא כר"ע ומשני אפילו תימא ר"ע כאן ליקרב כאן ליקדש (ופרש"י וז"ל ליקרב לחו קדוש ומתני' דקתני נוהג ליקדש קאמר כו') דיקא נמי דקא נסיב לה להש"ס והבאתם שמה ש"מ (וכתב רש"י דיקא נמי דר"ע מהקרבה הוא דקממעט לה מודכסיב הש"ס למילתיה מוהבאתם שמה דהיינו הקרבה עכ"ל) וכתב הרמב"ן שם בסוף פ"ה דבכורות בתוך דבריו (אחר שהביא הסיא סוגיא דבכורות הנ"ל) וז"ל ומילא שמעינן לאידך דקאמר ר"ע נמי בבכור יכול יעלה אדם בכור מחו"ל ויקריבנו וכו' דלא אתא נמי למעוטי אלא שאינו קרב אבל ליקדש ודאי קדוש אפילו בחו"ל דהגך תרתי מתניתא דר"ע בני חד בקתא נינהו וחד אורחא חית לכו והא נמי דיקא מודקא נסיב לה בגמרא (שם בתמורה) ואכלה לפני ה' אלהיך (מעשר דגן תירושך ויאהך ובכורות בקרבך ולאךך ממקום שאתה מעלה מעשר דגן אתה מעלה בכור וכו') כדדייקין באידך ש"מ דבחדא מחתא מחתינהו ויגיד עליו ריעו ובכור ומעשר נמי מגמר גמירי בכל מקום כו' עכ"ל, ומבואר א"כ דרמנא לא אקיש אלא לענין חכילה שלא יעלה בכור מחו"ל ויקריבנו ויאכלנו בירושלים אבל לא לענין הקדש וע"כ מקדש קדוש בכור גם בחו"ל דלענין ההקדש לא הוקש כלל בכור למעשר.

ואורי יש לומר דגם רבינו ס"ל דבכור קדוש גם בחו"ל ומ"ס ונוהגת מלוה זו של קידוש בכור בהמה טהורה מדאורייתא בארץ ישראל בלבד ר"ל דהא שמעיה על הצעלים להקדים הבכור ולומר הרי זה קדש וכמו שכתב לעיל בתפלת המלוה זהו נוהג מדאורייתא רק בארץ ישראל בלבד אבל בחו"ל אינו לריך להקדישו בפה מה"ס, דכיון שאינו ראוי להקרבה מהקדש דר"ע ממילא שא"ל להקדישו דהא עיקרא דהאי מילתא שריך להקדישו בפה ולומר הרי זה קדש ילפינן ליה מדכתיב כל הבכור אשר יולד בבקרך ובלאךך הזכר הקדוש לה' אלהיך (וכמו שפירש בערבין דף כ"ט א' במשנה) והמוך להאי קרא כתיב לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה במקום אשר יבחר ה' ומשמע קלת מזה דהיכא שאינו ראוי לחכילה בצית הבחירה אינו לריך להקדישו, ועוד שעל דבר שאין ראוי להקרבה וגם לא לבדק הציח לא שייך כל כך לומר תקדים לה' אלהיך, ואפשר דכוונתו הוא דגם הנתינה לכהן גם כן אינו נוהג מן התורה אלא בארץ ישראל בלבד דגבי נתינה לכהן כתיב בפרשה קרח כל פטר רחם לכל אשר יקריבו לה' גו' אך בכור שור או בכור כשב או בכור עז לא תפדה קדש הם את דמם תזרוק על המזבח ואת חלבם תקטיר גו' ובשרם יהיה לך כחזה התנופה ובשוק הימין לך יהיה ומקראי אלו משמע ג"כ קלת דרק היכא שהבכורות עומדין להקרבה ניתנין לכהנים אבל לא בכורות חו"ל שאינן ראויין כלל להקרבה ומה מהני ליה לכהן כשיתנס לו כיון שאסורין בגיזה ובצבודה, ולכן אפשר דכוונת רבינו הוא דבכורות חו"ל חין מלוה מן התורה להקדישן וליתנס לכהנים אבל גם הוא מודה דאסורין בגיזה ועבודה ואסור לשוחטן בלא מוס דלענין זה מקדש קדשי מדאורייתא דהא קדשי מרחם וכמו שאמרו בבכורות דף כ"ג א' בגמרא אי הכי בכור נמי לא ליקדש בזמן הזה כיון שאינו ראוי להקרבה ויכול לבוא לידי תקלה ומשני אטו בכור צדין תליא מילתא ברחם קדוש, ומ"ס רבינו ומדרבנן (נוהג) אף בחו"ל אפשר דר"ל ומדרבנן לריך להקדישו ולתתו לכהן אף בחו"ל דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, (יח) בין בישראלים בין בכהנים ולוים, כן איתא בבכורות שם דף י"ג

ובכור אדם ופטר המזר אינו נוהג בכהן ולוי כמו שנכתוב בע"ה וזאת מן המצוה שהיובה בסבת דבר (יט):
יז) שלא לאכול המין בפסה שנאמר ולא יאכל המין. משרשי מצוה זו מה שכתוב בשאר
 מצות הפסה: דיני המצוה כגון מה הן הדברים שנאסר בהן משום המין והם ה'
 מיני דגן (א) ודין הלש במי פירות (ב) ודין לתיתה (ג) ותבשיל שנמצא בו המין בחמין או
 בצונן (ד) ויתר פרטים מבוארים בפסחים (א"ה מסי' תמ"ו עד תס"ה): ונוהגת בכ"מ ובכל זמן
 בזכרים ונקבות והעובר עליה ואובל כזית המין בפסה כמזיד הייב כרת בשונג הייב הטאת קבוע:
כ) שלא יראה המין בכל מושבותינו כל שבעת ימי הפסה שנא' ולא יראה לך המין ולא יראה
 לך שאור בכל גבולך. ואין אלה שני לאוין בשני ענינים אבל הם בענין א' כמו
 שאמרו ז"ל (ביצה ז' ב') פתה הכתוב בחמין וסיים בשאור לומר לך הוא המין הוא שאור כלומר
 אין הפרש בין ההמין עצמו ובין הדבר המחמין. משרשי המצוה מה שכתוב בשאר מצות הפסה:
 דיניה מבוארים בפסחים (שם תל"ד): ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות והעובר עליה
 ולקה המין בפסה והניחו ברשותו לוקה. אבל אם לא הוציאו מקודם הפסה מביתו אינו לוקה עליו
 לפי שאין בו מעשה. ואין לוקין עליו כמו שאמרנו (א):
כא) לספר בענין יציאת מצרים בליל ט"ו בניסן כל אחד כפי צחות לשונו ולהלל ולשבח לשמו
 יתברך על כל הנסים שעשה לנו שם שנא' והגדת לבנך (א) ובכר פירשו הכמים

בגדת יצחק

א' במשנה הכהנים והלוים חייבים שלא נפטרו מזכור בהמה טהורה אלא מפדיון הבן ומפטר חמור,
 (יט) וזאת מן המצוה שחייבה בסבת דבר, דברי רבינו אלה הם ממחוסרי הכנה אך אולי יש לומר
 דכוונתו הוא ליישב קושי הגרי"פ הנ"ל שהקשה והלא היא חובת הגוף שנוהג בכל מקום מדאורייתא
 ולזה כתב דמלוא זאת חייבה כפי דבר ור"ל דמלות קידוש זכור שרריך להקדישו כפה הוא רק
 כפי דבר והיינו היכא דעיקרו של זכור עולה לגבוה וכדכתיב כל הזכור אשר יולד וגו' תקדיש
 לה' אלהיך וגו' לפי ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה במקום אשר יבחר ה' וע"כ הינה נוהגת בחו"ל
 דהא כל הזכרות הנולדים בחו"ל אינן ראויין להצילם לירושלים להקריבן ולאכלן שם וכנ"ל.

(א) והם ה' מיני דגן, כן אי' בפסחים דף ל"ה א' במשנה אלו דברים שאדם יולא בהן ידי חובתו
 בפסה בחמין בשעורים כבוסמין ובשיפון ובשבלת שועל, (ב) ודין הלש במי פירות, שם דל"ה
 ב' מזוהר בגמרא דמי פירות אין מחמילין וזהו דוקא במי פירות בלא מיס אכל מי פירות עם מיס
 אדרבה ממחרין להחמין וכמ"ס החוס' שם בד"ה מי פירות ועי"ש, (ג) ודין לתיתה, מדין הש"ס
 מותר ללחות חמין ורק שעורים אסור ללחות אבל הגאונים אסרו ללחות גם חמין כן כ' הרי"ף
 בפ"ב דפסחים וז"ל והאידינא שדרו ממתיבתא דאין אלו בקיאיין ללחות הלכך לא שרי לן למילתא
 עכ"ל וכן פסק גם הרמב"ם בפ"ה מהלכות חמין ומנה הלכה ז' ועי"ש, (ד) ותבשיל שנמצא בו
 חמין בחמין או בצונן, אם נמלא חמין בחמין הכל אסור דחמין בפסה במשהו וכן כ' הרמב"ם בפ"ה
 מהלכות חו"מ הלכה ה' וז"ל תבשיל שנתבשל ונמלאו בו שעורים או חמין אם נתבשלו הרי כל התבשיל
 אסור שהרי נתערב בו החמין ואם לא נתבשלו מוליחין אותן ושורפן ואוכלין שאר התבשיל שאין הדגן
 שנכלל ולא נתבשלו חמין גמור של תורה כו' וכן פסק המחבר בחו"מ סימן תס"ט סעיף ט' אבל
 הרמ"א בהג"ה שם כתב שאין המנהג כן אלא אוסרים הכל במשהו אפילו לא נתבשלו, אך כל זה
 הוא בחמין אבל בצונן מקילין רוב הפוסקים ועי"ש בט"ז ס"ק י"ב ובמג"ה ס"ק י"ט מה שכתבו בזה.
 (א) ואין לוקין עליו כמו שאמרנו, היינו לעיל בסוף מלזה ט' ועי"ש.

(א) לספר בענין יציאת מצרים בליל ט"ו בניסן כל אחד כפי צחות לשונו כו' שנאמר והגדת לבנך
 וגו', אפשר דכוונת רבינו הוא מדכתיב והגדת לבנך ולא כתיב ואמרת לבנך יש ללמוד מזה
 שמלזה הוא לספר בענין יציאת מצרים ולהאריך בזה כל אחד כפי צחות לשונו, ואפשר דיסוד הדבר
 הוא מהא דליתא במכילתא בסדר יתרו בפ' ב' (על הא דכתיב שם כה תאמר לבית יעקב ותגד
 לבני ישראל) בזה הלשון כה תאמר לבית יעקב בלשון רפה אמור ראשי דברים לנשים ותגד לבני
 ישראל ותדקדק עמהם ע"כ, ומוכח א"כ מדברי המכילתא דכל היכא דכתיב לשון אמירה הוא רק
 ראשי

(ב) דמוצות הגדה זו הוא בליל ט"ז בניסן בשעת אכילת מצה (ג) ומה שאמר הכתוב לבנך לאו דוקא בנו אלא אפילו עם כל בריה. וענין המצוה שיזכור הניסים והענינים שאירעו לאבותינו ביציאת מצרים ואיך לקח האל יתברך נקמתנו מהם (ד) ואפילו בינו לבין עצמו אם אין אחרים חייב להוציא הדברים בפיו כדי שיתעורר לבו בדבר כי בדבור יתעורר הלב. משרשי מצוה זו מה שכתוב בקרבן הפסח ואין מן התימה אם באו לנו מצות רבות על זה מצות עשה ומצות לא תעשה כי הוא יסוד גדול ועמוד הזק בתורתנו ובאמונתנו ועל כן אנו אומרים לעולם בברכותינו ובתפלותינו זכר ליציאת מצרים לפי שהוא לנו אות ומופת גמור בהידוש העולם וכי יש אלוה קדמון חפץ ויכול פועל כל הנמצאות הוא ובידו לשנות כפי שיהפוך בכל זמן מן הזמנים כמו שעשה במצרים ששנה טבעי העולם בשבילנו ועשה לנו אותות מהודשים גדולים ועצומים הלא זה משתק כל כופר בהידוש העולם ומקיים האמונה בידיעת הש"י וכי השגחתו ויבולתו בכללים ובפרטים כולם: דיני המצוה כגון הסדר שהייבין ישראל לעשות בלילה הזה בענין סעודתן והכוסות של יין שחייבין לשתות ושיעורן ומוינתן וסידורן הנני כותב לך בני הסדר בקצרה כאשר שמעתיו מפי חכמי הדור בדיוק. בתהלה מביאין מים ונוטלין יד אחת בשביל כוס קידוש שצריכין ליטול (ה) והכי איתא בברכות בפרק כיצד מברכין שבכוס מספיק נטילת יד א' ואין מברכין על נטילה זו (ו) ואם רצה ליטול שתי ידיו לכוס נוטל בלא ברכה ואח"כ מברך על היין ומקדש ואינו מברך על היין לאחריו. ואח"כ נוטל שתי ידיו (ז) ומברך על נטילת ידים ומטבל בירק ומברך עליו בורא פרי האדמה לפניו ולאחריו אינו מברך בורא נפשות וכו' לפי שימתין עד שיאכל המרור (ח) ואז יברך בורא נפשות על המרור ועל הירק ואין כל מה שעשה בינתיים הפסקה כמו שנפרש (ט) ואחר שאכלו מן הירק בהרוסת מווגין כוס שני וקוראין ההגדה עם ב' פרקים מן הלל (י) ונוטלין הירד אחת

מנחת יצחק

ראשי דברים בקלרה וכל היכא דכתיב לשון הגדה הוא בדקדוק ובארוכה ולכן גם כאן בליל הפסח דכתיב והגדת לבנך ביום ההוא לומר בעבור זה עשה ה' לי בלאתי מזרים יש ללמוד מלשון הגדה שהמורה הוא להרבות בסיפור הניסים בלילה הזה ולא ככל הלילות דאסתא כתיב רק לשון זכירה למען תזכור את יום לאתך מארץ מצרים כל ימי חיך (והאי כל לרבות הלילות וכמו שדרשה בן זומא) וע"כ בכל הלילות די רק בזכירת יציאת מצרים בלבד, משא"כ בליל פסח דכתיב והגדת לבנך ביום ההוא לאמר על כן המורה לספר בענין יציאת מצרים בלילה הזה בארוכה כל אחד כפי לחות לשונו ולהלל ולשבח לשי"ת על כל הניסים שעשה לנו שם וכמ"ס רבינו זכאן (ב) דמוצות הגדה זו הוא בליל ט"ז בניסן בשעת אכילת מצה, כן הוא במכילתא בסדר בא פרשה י"ז (על האי קרא דהגדה לבנך הג"ל) והגדת לבנך שומע אני מראש חדש ת"ל ביום ההוא אי ביום ההוא יכול מצעור יום ת"ל בעבור זה בשעה שיש מלה ומרור מונחים לפניך ע"כ, (ג) ומה שאמר הכתוב לבנך לאו דוקא בנו בו', כדאיתא בפסחים דקט"ז א' צברייתא חכם בנו שאלו ואם אינו חכם אשתו שאלתו ואם לאו הוא שאל לעצמו ואפילו שני ת"ח שודעין בהלכות הפסח שאלין זל"ז מה נשתנה בו', (ד) ואפילו בינו לבין עצמו בו', כדאיתא צברייתא הג"ל, (ה) והכי איתא בברכות בפרק כיצד מברכין, היינו בדרק מ"ג א' צברייתא, (ו) ואם רצה ליטול שתי ידיו לכוס נוטל בלא ברכה, והרמ"א באו"ח סי' תע"ג ס"א כתב שאין ליטול ידיו כלל קודם קידוש ואם אין ידיו נקיות יטול מעט, (ז) ומברך על נטילת ידים, באו"ח שם סעיף ו' כתב המחבר נוטל ידיו לזורק טיבול ראשון ולא יברך על הנטילה, (ח) ואז יברך בורא נפשות בו', הסכמת האחרונים הוא שלא לברך ברכה אחרונה כלל על המרור ועל הירקות ועי' ע"ז שם בסיומן תע"ה סק"ח, (ט) ואחר שאכלו מן הירק בהרוסת בו', באו"ח שם סיומן תע"ג ס"ו איתא שטובל הכרפס (היינו הירק) בחומץ ולא בחרוסת, ועוד איתא שם דאחר אכילה הכרפס בולע מלה האמונית חזיה לאפיקומן ואח"כ מגביה הקערה ואומר הא לחמא עניא ואח"כ יזוה להסיר הקערה מעל השולחן ולהניח בסוף השולחן ואז מווגין כוס שני וכן הוא המנהג כמ"ס באו"ח שם. אלא שטכסיו אין המנהג להסיר הקערה משום דאין היכר לתנוקות בזה בזמננו וכמ"ס המג"א שם בס"ק כ"ה ועי"ש, (י) ונוטלין הירד אחת בו', עיין לעיל חות ו' מ"ש בשם הרמ"א וגם כאן לא נזכר באו"ח ובאחרונים

ומברך אשר נאלנו וכו' על כוס הב' ושותין אותו (יא) ואין מברכין עליו פרי הגפן ולא לאהרין על הגפן. ואחר ששתו כוס שני נוטלין לידים ומברכין על נטילת ידים (יב) ונוטלין הצי מצה ומניחין אותה על השלימה ומברכין על החצי המוציא ולאכול מצה. ונוטלין הורת ומברכין לאכול מרור ואוכלין ממנו בטיבול בהרוסת ולא מברכין עליה בורא פרי האדמה לפי שנפטרה בברכה שברכו בירק תחלה (יג) דהכי מוכח בגמרא דלא הוי הפסקה לעולם שנצטרך לחזור ולברך אלא אם כן יש בדבר שני ענינים שיעקור האדם דעתו מן הענין כגון דאמרי הב לן ונברך וכיוצא בזה וכן שלא יהיה באפשר לעשות שני הדברים ביחד (יד) כגון מה שאמרו ז"ל משתא וברוכי בהדי הדדי לא אפשר. ואחר שאוכלין מן המרור בטיבול כורכין אותו על גבי מצה ואוכלין ואחר כך אוכלין סעודתן. ואח"כ אוכל כל אחד ואחד מעט מצה זכר לפסח שהיה נאכל על השוכע ואין אוכלין עוד כל הלילה שלא לסלק טעם המצה מן הפה דכתיב מדבש לפי אבל מים שותין שאין המים מפינין הטעם וכן שותין גם כן תרי כסי דמצוה כי לא נדחה מצוה מטעם זה. ואחר כך נוטלין לידים ואין מברכין על נטילת ידים ומוזגין כוס שלישי ומברך עליו ברכת המזון ובורא פרי הגפן אבל לא לאהרין על הגפן. ואחר כך מוזגין כוס רביעי (טו) וגומרין עליו את ההלל ואין מברכין עליו בורא פרי הגפן אבל אהרין מברכין על הגפן והוא שלא יהא דעתם לשתות כוס המישי. נמצא לפי זה שאין מברכין בורא פרי הגפן אלא תרי זימני על כוס הקידוש ועל כוס הברכה ועל הגפן פעם אחת אחר כל הכוסות. וארבע הכוסות ומצה דמצוה צריכין הסיבה ויתר הפרטים מכוארים בסוף פסחים (א"ה מס' תס"ט עד תפ"ב):

(טו) ונוהגת בזכרים ונקבות בכל מקום ובכל זמן והעובר עליה בטל עשה:

מנחת יצחק

ובאחרונים ז"ל מנטילת יד אחת קודם כוס הב' וכן המנהג שלא ליטול אפילו יד אחת קודם כוס הב' (יא) ואין מברכין עליו בורא פרי הגפן, הרמ"א ז"ל כתב בהג"ה בסימן תע"ד ס"א שהמנהג בין האשכנזים לברך ברכה ראשונה על כל כוס וכוס אבל ברכה אחרונה אין מברכין רק אחר האחרון לבד וכן דעת רוב הנאונים עכ"ל, (יב) ונוטלין חצי מצה בו' ומברכין על החצי המוציא ולאכול מצה, אבל באו"ח סי' תע"ה ס"א כתב המחבר שיקח המלות כסדר שהניחם הפרוסה בין שתי השלימות ויאחזם בידו ויברך המוציא ועל אכילת מלה ואח"כ יצנע מהשלימה העליונה ומהפרוסה משתיקה ביחד, והח"י שם סק"ב כתב בשם מהרי"ל שיתפוס ג' המלות בידו העליונה למוציא והשלישית ללחם משנה ופרוסה על שם לחם עוני ויברך ברכת המוציא ויניח השלישית להשמט מידו ויברך על הפרוסה עם תפיסת העליונה על אכילת מלה ויברך ב' הברכות טרם ישברס וכתב שם שכן הסכמת האחרונים וכן כתב הפ"מ שם במשכנות זהב סק"א דהמנהג הנכון הוא כמ"ס הח"י בשם מהרי"ל, (יג) דהכי מוכח בגמ' בו', היינו בפסחים דף ק"ג ב' ועי"ש, (יד) כגון מה שאמרו ז"ל משתא וברוכי בהדי הדדי לא אפשר, הכי איתא בחולין דפ"ז א' בגמרא, (טו) וגומרין עליו את ההלל ואין מברכין עליו בו', מבואר לעיל אזה"ל דמנהגינו לברך על כל כוס וכוס צפה"ג, (טז) ונוהגת בזכרים ונקיבות בו', הך דפשיטא ליה לרבינו שגשים חייבות לספר ציניא מלרים כליל פסח מן התורה (וכמ"ש שנוהגת בזכרים ונקבות והעובר עליה בטל עשה) אע"ג דהוי מלות עשה שהזמן גרמא נראה דנפקא ליה מהא דאמר שמואל בפסחים דף קט"ו ב' לחם עוני לחם שעונין עליו דברים ובפסחים שם דל"ו א' אמרו בגמרא דר"ע ס"ל האי דקרינן עוני כדשמואל דאמר שמואל לחם עוני לחם שעונין עליו דברים (ופרש"י וז"ל שעונין עליו דברים שגומרין עליו את ההלל ואומרים עליו הגדה עכ"ל) והרי"ף והרא"ש צפרק ערבי פסחים הביאו מימרא דשמואל הנ"ל ומפורש בפסחים דף ק"כ א' בצרייתא ובשאר מקומות בש"ס דמלות אכילת מלה הוא רק כליל הפסח אבל לא בכל שבעת הימים וא"כ הך דכתיב בתורה צפ' ראה שבעת ימים תאכל עליו מלות לחם עוני לא קאי מזה זו אלא על ליל הפסח שאז מלוה לאכול מלה ילענות עליו דברים, וא"כ כיון דגשים חייבות בהכילת מלה מן התורה וכמו שאמרו בפסחים דף מ"ג ב' בגמרא מדכתיב לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מלות לחם עוני כל שיטתו צבל תאכל תמך ישו

(כב) לפדות ודד חמור זכר שנולד ראשון שנאמר ופטר חמור תפדה בשה וענינה הוא שלוקח
 הישראל שה אחד ונותנו לכהן בפדיון בכור החמור שהוא לשם מן הטעם שבתבנו
 למעלה. והוא ב"ה נתנו לכהן ולפיכך פודהו הישראל ממנו כי השם יתברך רצה שיהיה לו פדיון
 בשה (א) ואם אין לו שיה פודהו בדמי שיה (ב) ולפי שאין דמי השיות שוין אמרו רז"ל עין יפה
 בסלע רעה בחצי סלע ובינונית בג' זוזין (ג) וזמן הפדיון עד ל' יום (ד) והשה חולין ביד כהן
 והחמור ביד ישראל. משרשי מצוה זו כדי שיוכרו היהודים לעולם הנם שעשה להם האל ביציאת
 מצרים שהרג כל בכוריהם כמו שכתוב: דיני המצוה (ה) כגון שותפות הנכרי או מקבל חמור ממנו
 להטפל בו (ו) ודין עו"ג שהפריש פטר חמור מה דינו (ז) ודין חמור שילדה כמין סוס

מנחת יצחק

ישנו בקום אכול מלה והני גשי הואיל וישנן בכל תאכל חמך ישנן בקום אכול מלה ממילא מוכח מזה
 שגם הם חייבות לספר ביולדת מזרים וכדכתיב תאכל עליו מזות לחם עוני והיינו שעונין עליו דברים
 וכל"ל, ואע"פ דנפקא לן מלואה זו דלספר ביולדת מזרים כליל הפסח מדכתיב והגדת לבנך ביום ההוא
 לומר בעבור זה עשה ה' לי בלאתי ממזרים (וכמו שאמרו במכילתא המובא לעיל אות ב' בעבור זה
 בשעה שיש מלה ומרור מונחיס לפניך וכמ"ס רבינו בתחלת המלוה) מ"מ הא דנשים ג"כ חייבות
 במלוה זו נפקא לן מדכתיב מזות לחם עוני לחם שעונין עליו דברים, וכוזה ניחא לן דלא אלטרין
 לומר דשמואל פליג על האי דרשה דמכילתא הג"ל אלא גם הוא מודה לדרשא זו אך לחם עוני אלטרין
 לן לחיובי גם נשים במלוה זו, והמנה"ה ז"ל כתב כאן באות ו' על דברי רבינו הג"ל וז"ל דבר
 זה חידוש גדול אללי למה יהיה נוהג מלוה זו בנשים כיון דהוי מ"ע שהזמן גרמא ונשים פטורות כו'
 ולא מלינו בשום פנים טעם למה יחייבו נשים כו' ודעת הרב המחבר לע"ג מנין לו לחיוב נשים בפשיטות במלוה
 זו כו' עכ"ל והאריך בזה ועי"ש, אבל לפ"מ שכתבו יש פנים של טעם לדעת רבינו מהא דשמואל הג"ל.

(א) ואם אין לו שיה פודהו בדמי שיה, ל"ל בדמי שוין והיינו דמי שוין של הפטר חמור דהכי
 איתא בצכורות דף י"א א' בגמרא מי שיש לו פטר חמור ואין לו שיה לפדותו פודהו בשוין,
 (ב) ולפי שאין דמי השיות שוין אמרו רז"ל עין יפה בסלע רעה בחצי סלע ובינונית בג' זוזין, כן
 איתא שם בצכורות בגמרא ועי"ש דזהו כשבא לימלך אבל דדיעבד גם אם פדאו בדנקא דהיינו שחיה
 דינר ג"כ פדוי וכדעת חכמים שם דהלכתא כוותיהו כמו שפורש שם בגמרא ורבינו ז"ל כתב
 בקלור שאין מדרכו להאריך צפרטי הדינין, ופשוט טפי דרבינו מפרש דהא שאמרו בגמרא עין
 יפה בסלע עין רעה בשקל בינונית ברגיא שזהו ג' זוזין היינו דהשה שפודהו בו לריך להיות שוין
 כן וכמו שפרש"י והראב"ד והרא"ש ז"ל, ולכן כתב ולפי שאין דמי השיות שוין ור"ל דיש שיה שיה
 כמה זוזין ויש ששה זוזין מעטים ע"כ אמרו רז"ל עין יפה בסלע וכו', ומה שכתב המנה"ה ז"ל
 בכאן באות א' שדברי רבינו שכתב שאין דמי השיות שוין אין לו הצנה נראה כמעט שדבריו ז"ל
 אינם מובנים אבל דברי רבינו ז"ל מובנים שפיר, (ג) וזמן הפדיון עד ל' יום, ר"ל דעד שלשים
 יום אינו עובר אם לא פדאו אבל מכאן ואילך עובר על מזות פדייה בזמנו וזהו כדעת רב ששת
 בצכורות דף י"ג א' בגמרא, ואע"ג דמפשטיות הסוגיא שם משמע דרבא לא ס"ל כן מ"מ נראה
 דס"ל לרבינו כמ"ס מהרי"ט אלגזי ז"ל בחדשויו להלכות צכורות של הרמב"ן ז"ל סוף פ"ק דבתוספות
 חילוניות כתבו בשם רש"י ז"ל דרבא ליטב דברי רב ששת אתא למאי דמותיב ליה רמי בר חמא
 ונמלא דרבא ס"ל כוותיה ואם שיה יותר מל' יום עובר ועי"ש, (ד) והשה חולין ביד כהן והחמור
 ביד ישראל, כן איתא בצכורות שם דף ט' ב' בגמרא שאמרו שם יש לך דבר שפדינו מותר
 ופרש"י כגון הכא שהכהן אוכל השה בלא שיה הקרבה כו' עכ"ל הרי להדיא שהשה חולין ביד כהן,
 וגם אמרו שם יש לך דבר שהקפידה עליו תורה לאפקועיה לאיסוריה בשה הרי להדיא דכיון שפדאו
 בשה נפיק איסוריה מהפטר חמור, (ה) כגון שותפות חמור, (ו) כגון שותפות חמור, (ז) כגון שותפות חמור,
 דהמשתתף עם העו"ג או שמקבל ממנו פטור מן הצכורה שנאמר בישראל אבל לא באחרים,
 (ח) ודין עו"ג שהפריש פטר חמור מה דינו, במנחות דף ס"ז א' איתא בצרייתא דעו"ג שהפריש
 פטר חמור מודיעין אותו שהוא פטור ומותר בגיזה ועבודה והא דמודיעין אותו שהוא פטור הוא
 משום שלא יאמר העו"ג דישראל מזולין בקדשים, (ז) ודין חמור שילדה כמין סוס, בצכורות שם דף

(ח) ודין לוקח חמור מעו"ג (ט) וענין ספק אם בכרה מה דינו (י) ודין נותן החמור בעצמו לכהן ויתר פרטיה מבוארים במסכת בכורות (י"ד סי' שכ"א): ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות ישראלים (יא) ולא בכהנים ולוים והעובר על זה ביטל עשה:

(כג) לערוף פטר חמור אם לא רצה לפדותו שנאמר ואם לא תפדה וערפתו. וגזר השם יתברך שלא יהנה בו מכיון שלא פדהו (א) ואפילו הנבילה אסורה לו בהנאה. משרשי מצוה זו מה שכתוב בפדייה: מדיני המצוה מה שאמרו (ב) שמוצות פדייה קודם לעריפה ושאסור בהנאה אם מת קודם פדיון ויקבר וכי מצוה להרגו בקופיץ ולא בדבר אחר ויתר פרטיה מבוארים גם כן בבכורות (שם ב"ד) ונוהגת בכל כמו הפדייה:

ויהי בשלה

יש בה מצות לא תעשה אחת:

(כד) שנמנענו שלא ללכת בשבת הוין לגבולים ידועים שנא' אל יצא איש ממקומו ביום השביעי (א) ובא הפירוש עליו שמקומו נקרא כל שאינו מרהיק יותר משלש פרסאות הוין לעיר והפרסה ד' מילין והמיל אלפים אמה. ומודדין משפת הבית ההיצון שבעיר אפילו היתה גדולה בנינוה זהו דין תורה. אלא שחכמים גדרו גדר ואסרו שלא לילך יותר מאלפים אמה הוין לעיר. משרשי מצוה זו שנוכח ונדע שהעולם מחדש לא קדמון כמו שכתוב בפירוש במצות שבת כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי. על כן לזכור הדבר ראוי שננוה במקום אחד כלומר שלא נלך בדרך רק דרך טיול ועונג ובהליכת י"ב מילין יש בו טורה רב: דיני המצוה (ב) כגון שובת במדבר או במערה מה דינו (ג) וכן מי שיוצא הוין לתחום לרצונו או לאנסו או ברשות ב"ד מנחת יצחק

ה' ב' מפורש במשנה שפטורה מן הזכורה, (ח) ודין לוקח חמור מעו"ג, בריש בכורות מפורש במשנה שפטור מן הזכורה, (ט) וענין ספק אם בכרה מה דינו, בכורות שם דף י"א ח' איתא בגמרא ישראל שהיו לו עשרה ספק פטרי חמורים מפריש עליהן עשרה שיין ומעשרין והן שלו וא"כ נלמד מזה שאם יש לו ספק פטר חמור מפריש עליו טלה והוא שלו, (י) ודין נותן החמור בעצמו לכהן, בכורות שם דף י"ב ח' איתא במשנה נתנו לכהן אין הכהן רשאי לקיימו עד שיפריש מה תחתיו, (יא) ולא בכהנים ולוים, כן איתא שם דף י"ג ח' במשנה דכהנים ולוים פטורין מפטר חמור.

(א) ואפילו הנבילה אסורה לו בהנאה, כן איתא בכורות דף י"ג ח' במשנה אם לך רנה לפדותו עורפו מאחוריו וקוברו, (ב) שמוצות פדייה קודם לעריפה וכי מצוה להרגו בקופיץ ורא בדבר אחר, כ"ז מפורש שם במשנה ואע"ג דבמשנה שבגמרא איתא בסתם עורפו מאחוריו אבל במשנה שבמשניות הגירסא עורפו בקופיץ מאחוריו וכמ"ש רבינו ז"ל:

(א) ובא הפירוש עליו בו', כן הוא גם דעת הרמב"ם ז"ל בפכ"ז מהלכות שבת הלכה ח' וב' דיותר משלש פרסאות הוא מן התורה ולוקה ע"ז והרמ"ם ז"ל כהב שם דשיעור זה הוא מן הירושלמי ושכן הסכמת הגאונים ז"ל לחייב דבר תורה על יותר מי"ב מיל ועי"ש, (ב) כגון שובה במדבר או במערה מה דינו, בעירובין דף ס"א ב' איתא בערייתא דבשבת במערה אפילו הוא כמערת לדקיהו מלך יהודה מהלך את כולה וחולה לה אלפים אמה, ומדלא חילקו חכמים בין אם המערה היא במקום שנמלא איזה דיורים סביב המקום הוא או אם היא במדבר ש"מ שאין שום חילוק בזה וכן כתב הרמב"ם ז"ל שם בפכ"ז הלכה ב' וז"ל מי ששבת בדיר שבמדבר או בסהר או במערה וכיולא בהן מרשות היחיד מהלך את כולה וחולה לה אלפים אמה לכל רוח בריבוע עכ"ל, ונראה פשוט דמ"ש רבינו כגון שובת במדבר ר"ל בדיר שבמדבר וכיולא בהן דכשבת במדבר מנוש פשיטא שיש לו רק אלפים אמה ותו לא, (ג) וכן מי שיוצא הוין לתחום לרצונו או לאנסו או ברשות ב"ד, בעירובין דף ק"ב ב' מפורש במשנה דמי שילא חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס וכן כתב הרמב"ם ז"ל שם בפכ"ז מהלכות

(ד) ואם הוקף במחיצה בשבת מה דינו (ה) ובית היוצא יותר משאר בתי העיר בתוך ע' אמה ושרים (ו) ובית הכנסת שיש בו דירה ואוצרות שיש בהן דירה ושלוש מחיצות שאין עליהם תקרה ומעויבה מה דיניה (ז) ועיר ארוכה מרובעת עגולה עשויה כמין גם או בקשת מהיכן מודדין להן (ח) ובאיזה חבל מודדין וכמה שיעורו של חבל (ט) והגיע לגיא או להר או לכותל כיצד מודד (י) ובמי סומכין במדידה ומי נאמן להעיד על התחומין ויתר פרטיה מבוארים במסכתא הבנויה על זה והיא עירובין (א"ה): ונהגת בכ"מ ובכל זמן בזכרים ונקבות והעובר עליה והולך אפי' אמה אחת יותר מג' פרסאות לוקה וכן אם הלך אפי' אמה הוין לאלפים אמה סמוך לעיר לוקה מבת מדרות מדרבנן. והרמב"ן ז"ל כתב כי מה שאמר הרמב"ם ז"ל בספר המצות שלו דאיכור תחומין

מנחת יצחק

מהלכות שבת הי"ג וז"ל יאל חוץ לתחום לדעת אע"פ שחזר שלא לדעת כגון שהחזירו עו"ג או רוח רעה אין לו אלא ד' אמות ועי' במ"מ סס, ושם בעירובין דף מ"א ב' איתא במשנה מי שהוליאורו עו"ג או רוח רעה אין לו אלא ד' אמות החזירו כאלו לא ילא ובגמרא שם אמרו דזהו דוקא אם החזירו בעל כרחו אבל אם חזר לדעת אין לו אלא ד' אמות, ושם דף מ"ד ב' איתא במשנה דמי שילא ברשות ב"ד יש לו אלפים אמה לכל רוח ובגמרא שם אמרו שאם היו תחומין שנתנו לו חכמים מובלעין בתוך התחום שלו כאלו לא ילא והרי זה חוזר למקומו, (ד) ואם הוקף במחיצה בשבת מה דיני, שם דף מ"ב א' איתא בגמרא שבת בצקעה והקיפיה עו"ג מחילה בשבת מהלך זה אלפים אמה ותו לא אך מותר לו לטלטל כבולה ע"י זריקה, (ה) ובית היוצא משאר בתי העיר בתוך ע' אמה ושרים, שם בדף כ"ב ב' נבאר ממשנה דשם ומגמרא שם דף כ"ה ב' דבית היולא מצטי העיר בתוך ע' אמה ושרים הרי היא בכלל העיר ומודדין התחום מהבית ההיא, אך מהיכן תהיה המדידה אם סמוך להבית ממש או שנותנין לה ע' אמה ושרים ואח"כ יתחילו למדוד בזה פליגי רבותא דדעת הר"ף והרמב"ם ושאר פוסקים ז"ל הוא שמתחילין למדוד סמוך להבית ממש ודעת הרא"ש צפ"ה דעירובין סי' ג' בשם הר"מ ז"ל שנותנין לה ע' אמה ושרים ואח"כ מתחיל המדידה ועי"ש, (ו) ובית הכנסת שיש בו דירה כו' ושלוש מחיצות כו' מה דיניה, שם דף כ"ה ב' איתא צברייתא דבית הכנסת שיש בו דירה ואולרות שיש בהן דירה הרי אלו מתעברין עמה ונחשבין כבית ממש, ושם בגמרא אמרו דהא דאיתא בריש כילד מעברין במשנה שאם היו שם גדודיות גבוהות עשרה טפחים מוליאין את המדה כנגדן (והיינו שמודדין את התחום משם) הוי גדודיות זהו שלש מחילות שאין עליהן תקרה, (ז) ועיר ארוכה מרובעת עגולה עשויה כמין גם או בקשת מהיכן מודדין להן, שם דף כ"ה א' איתא צברייתא ארוכה מודדין אותה כמו שהיא עגולה עושין לה זווית (היינו שרואין אותה כאלו ניתוסף בה זווית והיא מרובעת) מרובעת אין עושין לה זווית ומפרישי שם בגמרא דהיינו דמרובעת ולא מרבעא צריבוע עולם אלא שעומדת גאלכסון מהו דתימא לירבעא צריבוע עולם קמ"ל, היתה עשויה כמין קשת או כמין גם רואין אותה כאילו היא מלאה בתים וחלירות ומודד ממנו ולהלן אלפים אמה ובגמרא שם אמרו דזהו דוקא כשיש בין שני ראשיה פחות מרבעת אלפים אמה או רואין אותה כאלו היא מלאה בתים ומודדין לה מן היתר אבל אם יש בין שני ראשיה ד' אלפים אמה אין מודדין לה אלא מן הקשת, (ח) ובאיזה חבל מודדין וכמה שיעורו של חבל, שם בעירובין דף כ"ז ב' איתא במשנה אין מודדין אלא בחבל של כ' אמה לא פחות ולא יותר ושם דף כ"ח א' אמרו בגמרא שהחבל תהיה של פשתן, (ט) והגיע לגיא או להר או לכותל כיצד מודד, שם במשנה איתא הגיע לגיא או לגדר או להר מצליעו וחוזר למדתו, ופרש"י ז"ל מצליעו אם אינו רחב כ' אמה משפתו לשפתו מלמעלה אע"פ שיש במדרונו היולך יותר מאלפים אין אומרים תעלה מדת מדרונו למדת התחום אלא יעמוד זה על שפתו מכאן וזה על שפתו מכאן ויבליע מדרונו בחבל עכ"ל, ומ"ש רש"י ז"ל אם אינו רחב כ' אמה משפתו לשפתו מלמעלה הוא מהא דאיתא שם דף כ"ח א' צברייתא הוי מודד והגיע המדה לגיא אם יכול להבליעו בחבל של חמשים אמה מצליעו, ושם צברייתא איתא הגיע לכותל אין אומרים יקוב הכותל אלא אומרו והולך לו, (י) ובמי סומכין במדידה ומי נאמן להעיד על התחומין, שם דף כ"ה ב' איתא במשנה אין מודדין אלא מן המומחה והיינו שאין סומכין אלא על מודדת אדם מומחה שידע מדת הקרקע וכן כתב הרמב"ם ז"ל צפ"ח

דאורייתא הוא ביתר מאלפים אמה. וכן מה שאמר בחיבורו הגדול שחזר מזה וכתב שהשיעור של תורה הוא ג' פרסאות כי הכל טעות שאין לנו איסור תחומין דאורייתא כלל וכן מתבאר במקומות הרבה מן הגמרא שלנו שהיא נמרת ככל שאנו סומכין עליה בכל דברינו. (יא) והרבה הרב ראיותיו על זה במצוה שי"ג מן הלאוין והוא יפרש אל יצא איש כמו על יוציא (יב) כמו שיש בגמ' במסכת עירובין (דף י"ז ב') מאן דמשמע ליה הכי.

וישמע יתרו

יש בה ג' מצות עשה. וי"ד מצות לא תעשה :

(כה) להאמין שיש לעולם אלוה אחד שהמציא כל הנמצא ומכחו והפצו היה כל מה שהוא ושהיה ושהיה לעדי עד וכי הוא הוציאנו מארץ מצרים ינתן לנו התורה שנא' אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים ונ' ופירושו כאלו אמר תדעו ותאמינו שיש לעולם אלוה כי מלת אנכי תורה על המציאות. ואשר אמר אשר הוצאתיך לומר שלא יפתה לבבכם לקחת ענין צאתכם מעבודת מצרים ומכות המצרים בדרך מקרה אלא תדעו שאנכי הוא שהוצאתי אתכם בהפ'ן ובהשגחה כמו שהבטיח לאבותינו אברהם יצחק ויעקב :

שורש מצוה זו אין צריך ביאור ידוע הדבר ונגלה לכל כי האמונה הזאת יסוד הדת ואשר לא יאמין בזה כופר בעיקר ואין לו הלק וזכות עם ישראל. וענין האמונה הוא שיקבע בנפשו שהאמת כן ושאר בחילוף זה בישום פנים ואם יושאל עליו ישיב לכל שואל שזה יאמין לבו (א) ולא יודה בחילוף זה אפילו יאמרו להרנו שכל זה מהזיק וקובע האמנת הלב כשמוציא הדבר מן הכה אל הפועל רצוני לומר כשמקיים בדבריו פיו מה ילכו נומר. ואם יוכה לעלות במעלות ההכמה ולכבו יבין ועיניו יראו במופת נהתך שהאמונה הזאת שהאמין אמת וברור א"א להיות דבר בלתי זה או יקיים מצות עשה זו מצוה מן המובהר: דיני מצוה זו כגון מה שמחויב עלינו להאמין עליו (ב) שכל היכולת וכל הגדולה וכל הנבונה והתפארת וכל ההוד וכל

מנחת יצחק

מהלכות שבת הלכה י"ז ושם במשנה איתא אפילו עבד אפילו שפחה גאמגין לומר עד כאן תחוס שבת שלא אמרו חכמים את הדבר להחמיר אלא להקל, (יא) והרבה הרב (הרמב"ן ז"ל) ראיותיו במצוה שי"ג מן הלאוין, ז"ל במנה ש"א מן הלאוין כי כן הוא בספר המנהג ל"ט ש"א בהשגחה הרמב"ן ז"ל ובמלחמת ה' סוף פ"ק דעירובין האריך יותר בזה ועי"ש, (יב) כמו שיש בגמרא במסכת עירובין דף י"ז ב' מאן דמשמע ליה הכי, והיינו דשם בגמרא איתא דתני ר' חייא לוקין על עירובי תחומין דבר תורה מתקיף לה ר' יונתן וכי לוקין על לאו שחלל ואמרו שם בגמרא דר' יונתן הכי קשיא ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד הו"ל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ה"ן לוקין עליו וכתב רש"י ז"ל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד הו"ל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ה"ן לוקין עליו לרשות מיניה והכי א"כ מלאכה הוא וממיתין עליה כו' עכ"ל, וכונתו דפשטא דקרא הוא שאל יא' בשבת עם כליו ללקוט את המן כדרך שעושין בחול וכמ"ש התוס' שם בד"ה לאו ועי"ש וה"כ ס"ל לר' יונתן דהאי א"ל יא' הוא כמו אל יוליא וכמ"ש רבינו ז"ל:

(א) ולא יודה בחילוף זה אפילו יאמרו ירהנו, ואע"ג דבלבו הוא מאמין בה' מ"מ כיון שאומר בחילוף זה הוי כאלו כפר בעיקר וכיולא בזה כתב הר"ש ז"ל בפ"ק דמס' ע"ג סו' ד' שאסור לומר עו"ג הוא כדי שלא יתנהו רק הוא מחויב למסור נפשו על זה וז"ל שם דודאי כופר בעיקר הוא כו' כשאומר שהוא עו"ג הו"ל לרשע וקיצל עליו אלוהי שלהן עכ"ל, וא"כ גם כן אם יאמר שאינו מאמין בעיקר זה הרי הוא ככופר בעיקר וכמודה בע"ג וע"כ פשיטא ליה לרבינו שמחוייב למסור נפשו על זה, (ב') דיני מצוה זו כגון מה שמחוייב עלינו להאמין עליו שכל היכולת וכל הגדולה וכל הנבונה והתפארת וכל ההוד וכל דבריה וכל הקיום בו, מ"ש רבינו שכל היכולת זו יסודך הוא כדכתיב

הברכה וכל הקיום בו (ג) ושאינו בנו כה ושכל להשיג ולהגיד גדלו וטובו כי לרוב מעלתו והודו לא יושג רק לעצמו ולשלול ממנו בכל כחינו כל הסרון וכל מה שהוא הפך כל שלימות וכל מעלה והענינים היוצאים מזה כגון לדעת שהוא נמצא שלם בלתי גוף ולא כה בגוף כי הגופים ישיגום ההכרונות והוא ב"ה לא ישיגהו מין ממיני החסרון כמו שאמרנו. ושאר דברים רבים הנאמרים בענין זה כולם מבוארים בספרי יודעי הכמת האלהות אשרי הזוכים אליה כי אז יקיימו מצוה זו על בורייה (ה' יסודי התורה פ"א): ונורהגת בכ"ו ובכ"ז בזכרים ובנקבות והעובר עליה אין לו חלק וזכות עם ישראל כמו שאמרנו. וזאת מן המצות שאין להם זמן ידוע שכל ימי האדם חייב להיות במחשבה זו:

(כו) שלא נאמין אלהים זולתי הש"י לבדו שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני ופירושו לא תאמין אלוה אחר זולתי (א) וכתב הרמב"ן ז"ל לא תמצא לעולם שיאמר הכתוב אלהים אחרים רק על האמת הלב אבל על העשייה לא יאמר לעולם לא תעשה אלהים אחרים (ב) כי לא תפול בלשון עשייה אחרים ויפה דקדק ז"ל דברי פי חכם הן. וזאת המצוה היא מנחת יצחק

[חיוב מ"ב] ידעתי כי כל תוכל ופרש"י כי הכל תוכל לעשות כאשר ישר בעיניך עב"ל, ומ"ש וכל הגדולה וכל הגבורה והתפארת וכל ההוד הוא כמו שאמר דוד המע"ה [בדברי הימים א' כ"ט] לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והגלח וההוד גו' וביארו המפרשים ז"ל (עי' בפירוש הגאון מוהרמ"ל סס) שהגדולה הוא שהעליון ב"ה מסבב כל הסיבות ומנהיג כל העולמות והגבורה הוא שהוא משדר הטבע ועושה מעשים נגד הטבע ומהו נודע תפארתו בעולם הזה וההוד בעולם העליון, ומ"ש וכל הברכה הוא על פי מ"ש המזכרים ז"ל דמה שאנו אומרים בכל הברכות ברוך אתה ה' ה"י ברוך הוא שם התואר וכמו שנקרא רחום וחנון מפני שהוא מלא רחמים וחינה לרחם ולחנן את בריותיו כמו כן נקרא ברוך לפי שהוא כולל כל הברכות ומשפיע ברכתו לכל בריותיו, ומ"ש וכל הקיום בו הוא עפ"י מ"ש [בנחמיה ט'] אתה הוא ה' לבדך גו' ואתה מחיה את כולם, הרטון שכל הפעולות שנעשו ע"י בני אדם יש להם קיום גם לאחר שסילק הפועל את ידו והשגחתו מהם משא"כ מעשה העליון ב"ה קיומם הוא על ידי השגחתו והשפעתו עליהם בכל שעה והאלוה סילק השפעתו מהם חלילה חזר הכל לתהו וזהו מה דכתיב ואתה מחיה את כולם שבכל עת אתה משפיע עליהם שפעת חיים וזוה מזכרים דברי רבינו זכאן, (ג') ושאינו בנו כה ושכל להשיג ולהגיד גדלו וטובו, כדכתיב [חיוב י"א] החקר אלוה תמלא וכתיב [האליס ק"ו] מי ימלא גבורות ה' ישמע כל תהלתו.

(א) וכתב הרמב"ן ז"ל כו', כן כתוב בפ' יתרו על ה"י קרא דל"ה יהיה לך אלהים אחרים על פני, (ב) כי לא תפול בלשון עשייה אחרים, ז"ל הרמב"ן ז"ל שם יאמר שלא יהיה לנו בלתי השם אלהים אחרים מכל מלאכי מעלה ומכל לבא השמים הנקראים אלהים כענין שנאמר וזבח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו והוא מניעה שלא יאמין באחד מהם ולא יקבלוהו עליו באלוה ולא יאמר לו אלי אתה כו' ודע כי בכל מקום שאמר הכתוב אלהים אחרים הכוונה בו אחרים זולת השם הנכבד ויתפס זה הלשון בקבלת האלהות או בעבודה לו כי יאמר לא תקבלו עליכם אלוה בלתי ה' לבדו אבל כשידבר בעשייה לא יאמר בכתוב אחרים חלילה אבל יאמר אלהי מוסכה לא תעשו לכם כו' ויקראם כן בעבור שיעשה כוונה להיות אלוהי אבל בהם אמר הכתוב כי לא אלהים המה כי אם מעשה ידי אדם עץ ואבן כו' עכ"ל, ונראה קצת בכוונתו דבאמת מליני שקראו הכתוב להדיינים אלהים וכדכתיב בתחלת פ' משפטים והגישו אדוניו אל האלהים ועוד כתיב להלן שם ונקרב בעל הבית אל האלהים גו' אשר ירשיעון אלהים גו' וכתב הרמב"ן שם בתחלת משפטים בשם אבן עזרא שהפועלים נקראים אלהים מפני שהם מקיימים משפט אלהים בארץ ועי"ש, וע"כ גם המלאכים שעושים משפט אלהים בארץ לכל אשר ישלחם הן לעוב כמו להגיל את הלדיקים וכדומה והן למוטב לשלם לרשעים כמעשיהם כמו בהפיכת סדום וכדומה ועמורה נקראים גי' אלהים וכדכתיב גבי מנח [שופטים י"ג] שאמר מות נמות כי אלהים ראינו, ולכן הזכירה התורה לא יהיה לך אלהים אחרים על פני כלומר שלא תקבלו עליכם את המלאכים לאלוה שאע"פ שניתן להם כח מאת השם ב"ה לעשות משפטו בארץ מ"מ הוא יחברך הוא אלהי האלהים שכל הכח והעוז שלהם הוא רק מאתו

העיקר הגדול שבתורה שהכל תלוי עליו (ג) כמו שאמרו ז"ל כל המורה בע"ג כאלו כפר בכל התורה כולה (ד) ואחד המקבל באלוה לשום דבר זולתי הש"י לבדו או העובד אותו דבר בדרך עבודתו כלומר בדרך שעובדין אותו המאמינים בו או אפילו שלא בדרך עבודתו אם יעבדנו בד' עבודות ידועות שהן זבוח וקטור ונסוך והשתחויה עבר על לא יהיה לך (ה) ונסוך וזרק דבר אחד הוא ומתחייבין בזריקה כמו בניסוך :

שורש מצוה זו נגלה וידוע. פרטיה כגון מה שאמרו אם קבל לאלוה אחד מכל הנבראים (ו) ואפי' מודה שהקב"ה שולט עליו ועל אלהותו עבר על לא יהיה (ז) ומה הדבר שנקרא דרך עבודתו ושלא בדרך עבודתו (ח) ואם עבדו דרך ביווי ועבודתו בכך מה דינו. וד' עבודות האסורות בכל האלוהות עד היכן תתפשט איסורם כענין מה שאמרו ז"ל (ט) דשובר מקל לפניו ככלל זבוח הוא (י) וכן מה שאמרו ז"ל לקרות בספרי ע"ג המהוברים בעניני עבודותיה או

מנחת יצחק

צ"ה אבל להם לבדם אין שום כח ואילות בעולם וע"ז כתיב וזבח לחללים יחרס בלתי לה' לבדו, אבל בעשייה לא שייך כלל לומר לחללים אחרים כי לא חללים המה ואין בהם שום כח בעולם רק הם פסולים חלמים מעשה ידי אדם עך ואכן, (ג) כמו שאמרו ז"ל כל המורה בע"ג כאלו כפר בכל התורה כולה, בספרי פ' שלח על הא דכתיב שם וכי תשגו ולא תעשו את כל המלות האלו איתא בזה הלשון מגיד הכתוב שכל המורה בע"ג כופר בעשרת הדברות וזמה שנלטה משה וזמה שנלטה הנביאים וע"כ, (ד) ואחד המקבל באלוה לשום דבר בו' עד זבוח וקטור וניסוך והשתחויה, כן איתא בסנהדרין דף ס' ב' במשנה העובד ע"ג אחד העובד ואחד המזבח ואחד המקטור ואחד המנסך ואחד המשתחויה ואחד המקבלו עליו באלוה, ושם בגמרא איתא מאי אחד העובד אמר ר' ירמיה ה"ק אחד העובד כדרכה ואחד המזבח ואחד המקטור ואחד המנסך ואחד המשתחויה ואפילו שלא כדרכה וזהו כמ"ש רבינו בכ"ח, (ה) ונסוך וזרק דבר אחד הוא בו' כן איתא שם בגמרא וליחשב נמי זרק אמר רבי זרק היינו מנסך דכתיב כל אסך נסכים מדם, (ו) ואפילו מודה שהקב"ה שולט עליו ועל אלהותו עבר על לא יהיה, כמ"ש כאן רבינו כן מתבאר מדברי הרמב"ן ז"ל שם בפ' יתרו על האי קרא דלא יהיה לך הג"ל כתב שם וז"ל ובכ"ח אני מוכיר מה שאמרו הכתובים בענין ע"ג כי היו שלשה מינין הראשונים החלו לעבוד את המלאכים בו' והע"פ שהיו העובדים מודים שהכח הגדול והיכולת הגמורה לאל עליון וכך אמרו רבותינו דקרו ליה אלהא דאלהיה וזוה אמר הכתוב וזבח לחללים יחרס הזכירם בשם הידיעה עכ"ל, הכי להדיא מדבריו שצ"ע שהעובד מודה שהיכולת הגמורה הוא לאל עליון מ"מ עובד ע"ג מקרי וחייב מיתה וכדכתיב יחרס והיינו מיתה וכמ"ש רש"י ז"ל שם בפ' משפטים, והרמב"ן ז"ל כתב שם על האי קרא דזבח לחללים יחרס וז"ל והגיון במלת לחללים בפתחות הלמד שהם מלאכי מעלה ונקראו לחללים בהרבה מקומות ככתוב אין כמוך באלהים ה' בו' ואמר בלתי לה' לבדו בעבור שהזבחים למלאכיו יחשבו לעשות חפצו סיהו הם אמלעיים להפיק להם רעון מאתו וכאלו הזבחים לאל ולמשרתיו ע"כ אמר בלתי לה' לבדו עכ"ל ומבואר מכל זה מדברי רבינו כאן שאפילו מודה שהקב"ה שולט עליו ועל אלהותו עבר על לא יהי' לך אלהים אחרים על פני שגם זה לע"ג יחשב, (ז) ומה הדבר שנקרא דרך עבודתו ושלא בדרך עבודתו, הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות ע"ג הלכה ב' כתב וז"ל עבודת הרבה קצו ע"ג לכל ללם ולכל לורה ולורה ועבודת זה אינו כעבודת זה בו' ומפני זה הענין לריבין צ"ד לידע דרכי העבודות שאין סוקלין עובד ע"ג עד שידעו שזו היא דרך עבודתו עכ"ל ואפשר דלזה כיון רבינו במ"ש ומה הדבר שנקרא דרך עבודתו ושלא בדרך עבודתו ור"ל שלריבין לידע העבודה שעצד לע"ג אם הוא דרך עבודתו או לא, (ח) ואם עבדו דרך ביווי ועבודתו בכך מה דינו, בסנהדרין שם דף ס' ב' איתא במשנה הפוער עלמו לפעור זו הוא עבודתה הזורק אבן למרקולית זו היא עבודתה וחייב והע"פ שהוא דרך ביווי, (ט) דשובר מקל לפניו בכלל זבוח הוא, כן איתא בע"ג דף נ"א א' בגמרא ע"ג שעובדין אותה במקל (והיינו שמקסקין לפניו במקל) שבר מקל לפניו חייב וע"כ בפ"י ז"ל, (י) וכן מה שאמרו ז"ל לקרות בספרי עובדי ע"ג המהוברים בענין עבודותיה בו', נראה קצת שיש ללמוד כן מהא דאיתא בשבת דף קמ"ט א' בצרייתא

בענינים אחרים שלה כל שגורמין להאמין בו בשום צד. ואיסור הרהור הלב אחריה (יא) ודין ישראל שעבדה אפילו פעם אחת מה דינו ייב) ואם קיבלו לאלוה וחזר תוך כדי דיבור חייב שלא נאמר בזה תוך כדי דיבור כדיבור והוא הדין בענין קדושין (יג) והעובדה מאהבה שחיבב אותה צורה לרוב יפיה או מיראה שלא תרע לו ולא ישיקבלה לאלוה. וכן העושה לה כבודים (יד) כגון חיבוק נישוק סך ומלביש ומנעיל מה הוא דין איסורו (טו) ודיני ביטולי ע"ג כיצד (טז) וחילוק בין ע"ג דישאל לע"ג דע"ג לענין ביטולם (יז) ואיסורי הנאה של ע"ג עד היכן (יח) והחילוק שבין תלוש הנעבד למהובר מעיקרו (יט) ומאימתי היא נעשית ע"ג (כ) ודין משמשי ע"ג

בנחת יצחק

שאסור להסחלל בדיוקנאות של ע"ג משום שנאמר אל תפנו אל האלילים וא"כ מכ"ס שאסור לקרות בספריהם המחוברים בענין עבודתה, (יא) ודין ישראל שעבדה אפילו פעם אחת מה דינו, מהא דאיתא בחולין דף ל"ט א' בגמרא השוחט את הבמה לזרוק דמה לע"ג ולהקטיר חלבה לע"ג דר' יוחנן אמר פסולה משום דמחשבין מעבודה לעבודה ור"ל אמר מותרת דאין מחשבין מעבודה לעבודה (ופשטא דלישנא דמותרת דאמר ר"ל משמע דמותרת באכילה וכן כתב רש"י ז"ל בהדיא בזבחים דף י' א' בפלוגתא דר' יוחנן ור"ל הג"ל) מוכח מזה דבפעם אחד לא נעשה מומר דאל"כ איך אפשר שתהא שחיטתו מותרת באכילה לר"ל וכמ"ס התוס' ז"ל שם בחולין דף י"ד א' בד"ה השוחט בשבת והביאו שם עוד חז"ה ראויה לזה, אך מ"מ דעת רוב הפוסקים ז"ל הוא שגם בפעם אחד נעשה מומר וכמ"ס הש"ך ביו"ד סי' ב' ס"ק י"ז ועי"ש, (יב) ואם קיבלו לאלוה וחזר תוך כדי דיבור חייב בו, כן איתא בב"ב דף קכ"ט ב' בגמרא והלכתא כל תוך כדי דיבור כדיבור דמי לכד מע"ג וקדושין וכתבו התוס' שם בד"ה חוק מע"ג וז"ל ור"י פירש ע"ג שאל אלי אתה וחזר תוך כדי דיבור דלא מהני מידי ויכול להיות שהוא גזירת הכתוב בו עכ"ל, (יג) והעובדה מאהבה שחיבב אותה צורה לרוב יפיה או מיראה שלא תרע לו בו. בסנהדרין דף ס"א ב' איתא העובד ע"ג מאהבה ומיראה אביי אמר חייב דהא פלחה ורצה אמר פטור חי קבליה עליה באלוה אין חי לא לא יודע דאביי ורצה הלכתא כרצא, ורבינו ז"ל מפרש מאהבה ומיראה כמ"ס הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות ע"ג הלכה י' ועי"ש, (יד) כגון חיבוק נישוק בו' מה הוא דין איסורו, בסנהדרין שם דף כ' ב' איתא במשנה אבל המגפף והמנשק והמכבד והמרבץ והמרחץ והסך והמלביש והמנעיל עובר בל"ה, (טו) ודיני ביטולי ע"ג כיצד, במס' ע"ג דף נ"ב ב' איתא במשנה ע"ג מבטל ע"ג שלו ושל ישראל וישראל אין מבטל ע"ג של ע"ג ושם דף נ"ג א' איתא במשנה כילד מבטלה קטע ראש חזנה ראש חוטמה ראש חלצעה פחסה אע"פ שלא חיברה בטלה רק בפניה השתין בפניה גררה זרק בה את הלוואה הרי זו חונה בטלה מכרה או משכנה רבי אומר ביטל וכו' א' לא ביטל והלכתא כחכמים וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ח מהלכות ע"ג הלכה י', (טז) וחילוק בין ע"ג דישאל לע"ג דע"ג לענין ביטולם, שם דף נ"ב ב' אמרו בגמרא דע"ג של ישראל אין לה ביטול כלל, (יז) ואיסורי הנאה של ע"ג עד היכן, שם דף ל"ד ב' איתא בגמרא המקדש צפרש שור הנסקל מקודשת ובפרש עגלי ע"ג אינה מקודשת ומשום דגבי ע"ג כתיב ולא ידבק בידך מאומה מן החרם הרי דאיסור הנאה של ע"ג חמורה יותר משאר איסורי הנאה, ועוד אמרו שם דף נ"ד ב' בגמרא דחליפי ערלה וכלאי החרם מותרין אע"ג דאיסורי הנאה ניכרו אבל חליפי ע"ג אסורין ואיבא מ"ד התם דאפילו חליפי חליפין של ע"ג נמי אסורין, ובישיבת דחליפין אסורין מ"נו רק ראשון ואחרון אסור אבל האמצעי מותר וכדאיתא בגמרא שם הא כילד לקח בפירות שביעית צפר אלו ואלו מתבערין בשיעית לקח בצפר דגיס ילא צפר ונכנסו דגיס בצפר יין ילאו דגיס ונכנס יין כו' אבל בע"ג אסורין כל החליפין, (יח) וחילוק שבין תלוש הנעבד למהובר מעיקרו, שם דף מ"ה א' איתא במשנה הע"ג העובדים את ההרים ואת הגבעות הן מותרין ומה שעליהן אסורין שנאמר לא תחמוד כסף וזהב עליהם והטעם שהן מותרין מפורש שם במשנה משום דכתיב אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם אלהיהם על הגבעות ולא הגבעות אלהיהם דמחובר לא מיתסר, (י"ט) ומאימתי היא נעשית ע"ג שם דף נ"א ב' איתא במשנה ע"ג של ע"ג אסורה מיד ושל ישראל אינה אסורה עד שתיעבד, (כ) ודין משמשי ע"ג, שם איתא בבבב"א דילפינן מהא דכתיב אבד תאבדון את כל המקומות אשר

(כא) ואם ביטולה היא מה יהא במשמשיה (כב) ותקרובת שלה מה דינו (כג) וע"ג שהניחיה עובדיה (כד) והרחקה מעובדיה ביום עבודתה וכמוך לו (כה) והדברים האסורים לנו למכור להם לעולם מפני השש קלונה (כו) והרחקת עיר שיש ע"ג בתוכה. ויתר פרטיה מבוארים במסכתא הבנויה על זה והיא ע"ג (י"ד סימן קמ"א):

ונוהגת בזכרים ובנקבות בכל מקום ובכל זמן והעובר עליה ועבד ע"ג כדרך עבודתה או שלא כדרך עבודתה בד' עבודות שכתבנו בעדים והתראה נסקל ובשגגה הייב להביא הטאת קבועה (כו) וזאת המצוה היא בכלל הו' מצות שנצטוו כל בני העולם בכללן (כה) אבל מכל מקום חלוקין יש בפרטיה בין ישראל לעובד כוכבים והבל מבואר שם בע"ג. ומן החלוקין שבין ישראל לעו"ג בענין המצות המוטלות על הכל היא שישאר לא יתחייב לעולם בלא עדים והתראה (כז) ושאר עו"ג אין צריכין התראה לפי שאין חילוק בהן בין שוגג למזיד (ל) וכן יתחייבו ג"כ בהודאת פיהם משא"כ בישראל שצריך עדים. ועוד יש חילוק אחר כי העו"ג בעברם על כל א'

מנחת יצחק

עבדו שם הגויים דמשמשי ע"ג אסורין, (ב"א) ואם ביטולה היא מה יהא במשמשיה, שם דף נ"ב ז' איתא במשנה המצטל ע"ג ציטל משמשיה ציטל משמשיה מותרין והיא אסורה, (ב"ב) ותקרובת שלה מה דינו, שם דף כ"ט ז' איתא במשנה דצטר היולא (היינו תקרובת ע"ג) אסור מפני שהוא כזבחי מתים ושם דף ל"ב ז' איתא בצרייתא דתקרובת ע"ג מטמא באוהל שנאמר וילמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים מה מה מטמא באוהל אף תקרובת ע"ג מטמא באוהל ושם דף נ' א' איתא בגמרא דתקרובת ע"ג אין לה ציטול, (ב"ג) וע"ג שהניחיה עובדיה, שם דף כ"ג ז' איתא במשנה ע"ג שהניחיה עובדיה צעפת שלום מותרת ומטעם דודאי ציטלוה אכל צעפת מלחמה אסורה דלא הניחיה אלא מחמה המלחמה ולא ציטלוה, (ב"ד) והרחקה מעובדיה ביום עבודתה וסמוך לו, צריש ע"ג דף ז' א' איתא במשנה שלשה ימים לפני חידוהן של עו"ג אסור לשאת ולתת עמיהן להשאילין ולשאלו מהן להלוותן וללוות מהן לפורען ולפרוע מהן והטעם הוא דביום חידן חזיל ומודה לע"ג ושם דף י' ז' איתא בצרייתא שלא אמרו אלא דבצר המתקיים אכל דצר שאינו מתקיים מותר למכור להן ושם בגמרא איתא דהלכה כר' יהושע בן קרחה דמלוה על פה מותר לפרוע מהם מפני שהוא כמזיל מידם, (ב"ה) והדברים האסורים לנו למכור להם לעולם מפני חשש קלונה, שם דף י"ג ז' איתא במשנה אלו דברים אסורים למכור לעו"ג (והיינו לעולם משום שהן מיוחדים להקריבן לע"ג) אינטרוצולין וזנות שוח ופטוטרות ושם דף י"ד א' פירשו בגמרא דהאי ופטוטרות דקתני במשנה דפטוטרותיהן שנו ופרש"י דפטוטרות דמתניתין לאו מין באגפיה נפשיה הוא אלא ה"ק אין מוכרין להם כל אלו אינטרוצולין וזנות שוח צעוקליהן לפי שתולין אותן לפני ע"ג ודרכן לעובדן כצד עכ"ל. וכן כל הדברים שמיוחדים לע"ג באותו מקום אסור למכור שם לעו"ג לעולם וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהלכות ע"ג הלכה ו' ועי"ש, (ב"ו) והרחקת עיר שיש ע"ג בתוכה, שם דף י"ח ז' איתא במשנה עיר שיש בה יום איד לע"ג בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום אסור לילך לשם ואם היה יכול להלך בה למקום אחר מותר, (ב"ז) וזאת המצוה היא בכלל הו' מצות שנצטוו כל בני העולם בכללן, כן איתא בסנהדרין דף נ"ו א' בצרייתא ז' מלות נלטוו בני נח וע"ג אחת מהן, (ב"ח) אבל מ"מ חלוקין יש בפרטיה בין ישראל לעו"ג, כדאיתא שם דף נ"ו ז' בגמרא דבין נח אינו מזהר על ע"ג אלא כדרכה אכל לא על שלא כדרכה ועוד הרבה חילוקין שמבואר במס' ע"ג וכמ"ש רבינו ואיזה מהן מבואר לעיל באות ט"ז ועי"ש, (ב"ט) ושאר עו"ג אין צריכין התראה לפי שאין חילוק בהן בין שוגג למזיד, שם דף כ"ז ז' איתא בגמרא דב"ג נהרג בדיין אחד ובעד אחד שלא בהתראה, ומ"ש רבינו שאין חילוק בהן בין שוגג למזיד הוא כמ"ש רש"י ז"ל במכות דף כ"ט א' ד"ה לפיכך וז"ל לפיכך אשבע מלות שנלטוו ב"ג קאי וק"ל אזהרתו זו היא מיתתו לפיכך גר תושב או עו"ג שהרגו נהרגין ואפילו בשוגג שאין בני נח צריכין התראה כדאמרין בסנהדרין דף נ"ז ז' עכ"ל וזהו שלא כדעת הרמב"ם ז"ל בפ"י מהלכות מלכים הלכה א' ועיין בלח"מ שם, (ל) וכן יתחייבו ג"כ בהודאת פיהם, אפשר שרבינו למד זה מהא דכתיב בהחלת ספר שמואל ז' כשצא הנער המגיד והגיד לדוד ממיתת שאול המלך ואמר והעמוד עליו ואמותהו כי ידעתי כי לא יחיה אחרי נפלו

ממצותם יתחייבו לעולם מיתה (לא) וזהו שאמרו חז"ל אזהרתן וכו' וישראל יתחייב פעמים קרבן פעמים מלקות פעמים מיתה ופעמים אינו מתחייב בכל אלה אלא שהוא כעובר על מצות מלך ונשא עונו:

(בז) שלא נעשה צלמים שיעבדו אפילו לא עבדם העושה אותם העשייה לבד אסורה להרהיק המכשול. ואין הפרש בין שיעשה בידו או יצוה לעשות שנא' לא תעשה לך פסל וכל תמונה והמצוה לעשותה הוא הגורם העשייה (א) וזהו דעת הרמב"ם ז"ל. (ב) ודעת הרמב"ן ז"ל שאין האזהרה בכאן אלא שלא יעשה צלמים על דעת לעבדם גם כתב שאין לנו למנות לאו זה מן המקרא הזה כי לא יזהיר בזה הכתוב רק באיסור עבודת אלילים שהיא במיתה. ובעשיית צלמים כל זמן שלא עבדם אינו חייב בדבר אלא מלקות. והוא ז"ל כתב שכל פסוק זה דלא יהיה לך נחשב ללאו אחד יזהר שלא נודה האלהות לזולתו בין שיקבלנו לאלוה כלומר שיאמר לו אלי אתה או שישתחוה לו או יעבדנו באהת מד' עבודות האסורות או בעבודתו המיוחדת לו אבל המניעה בעשיית הצלמים וקיומם כתב הוא דנפקא לן מפסוק דאל תפנו אל האלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם. (ג) ותמה אני על הרמב"ם ז"ל שכתב שאין הפרש בין שיעשה

מנחת יצחק

נפלו גוי' ויאמר דוד אל הנער המגיד לו אי מזה אתה ויאמר בן איש גר עמלקי אנכי ויאמר אליו דוד איך לא יראת לשחת את משיח ה' ויקרא דוד לאחד מהנערים ויאמר גש פגע בו ויכהו וימת ויאמר אליו דמך על ראשך כי פיך ענה כך לאמר אנכי מותתי את משיח ה', ופשוט קלת דמה שאמר בן גר עמלקי אנכי היינו דאציו הוא עמלקי שגר בארץ ישראל והאי גר הוא כדכתיב צפ' משפטים וינפש בן אמתך והגר דזהו גר תושב ולא גר לדק וכמו שמפורש במכילתא שם, וכן כתיב צפ' תצוה הגר אשר בקרבך יעלה וגו' ומתרגם אונקלוס תושב ערל די צינך וכמוהו יש הרבה בכתוב, ולכן בתחלה כששאל לו דוד מי אתה השיב לו עמלקי אנכי ולא אמר שהוא גר רק אח"כ כששאל לו דוד אי מזה אתה ר"ל מאיזה מקום אתה השיב לו בן איש גר עמלקי אנכי וכנ"ל, הרי להדיא דצ"ג נהרג עפ"י עלמו בהודאת פיו וכדכתיב כי פיך ענה כך לאמר אנכי מותתי את משיח ה', והצ"ג דשאלו היה נוטה למות וכמו שאמר כי אחזני השבץ וכן הגיד הנער כי ידעתי כי לא יחיה אחרי נפלו וכנ"ל מ"מ צ"ג נהרג גם על הטריפה וכדאיתא בסנהדרין שם דף נ"ז ב' בגמרא דנהרג גם על העוברים וכן כתב הרמב"ם ז"ל שם צפ"ט מהלכות מלכים הלכה ד' שנהרג גם על הטריפה, (לא) וזהו שאמרו חז"ל אזהרתן בוי', בן איתא שם דף נ"ז א' דאזהרתן זו היא מיתתן ועי"ש:

(א) וזהו דעת הרמב"ם, בן כתב הרמב"ם צפ"ג מהלכות ע"ג ה"ט, (ב) ודעת הרמב"ן בוי', עד ואלהי מסכה לא תעשו לכם כל זה הוא בדברי הרמב"ן צפ"ג מהלכות ל"ה ה' ועי"ש שהאריך בזה, (ג) ותמה אני על הרמב"ם בוי' שהרי מצוה משלח הוא וקי"ל משלח פטור, המנה"ח בכאן אות א' בתב וז"ל ותראה מדעת הר"מ דאם מזה לאחר אינו מטעם שליחות חדא דקי"ל אין שליח לדבר עבירה ועוד דלא חילק בין אם מזה לישראל דהוא בר שליחות או לעו"ג דלאו בר שליחות כלל כידוע בש"ס אלא על כרחך דגזוה"כ בן הוא דעי" ליווי כיון דגורס לזה עובר בלאו הזה ולא שייך לחלק בשליחות רק אם העבירה עליו ולריך לבוא אם עושה ע"י שליח מטעם שלוחו של אדם כמותו או באותן דלאו בני שליחות הם ולא שייך שלוחו של אדם כמותו אינו חייב או לדבר עבירה דגזוה"כ הוא דהמשלח פטור או דלא הוי שליח כלל כמבואר בתוס' צ"מ אצל כמה דהתורה אסרה לעשות ע"י אחרים כיון דהוא בגרמתו א"כ לא באנו עליו מטעם שלוחו של אדם כמותו רק הוא גופא אסרה התורה ואין החילוק בין אם עושה ע"י עו"ג או ע"י חש"ו דלאו בני שליחות נינהו מ"מ חייב כיון דהוא בגרמתו ע"כ תמוהים לי דברי הרה"מ דכתב ותמה על הר"מ ע"ז למה יהיה המנוה חייב שהרי המנוה משלח הוא וקי"ל משלח פטור בוי' דאין ענין זל"ז כלל דזה גזוה"כ הוא בוי' וא"כ לא שייך אין שליח לדבר עבירה בוי' ודברי הרה"מ תמוהים אללי עכ"ל ועוד האריך בזה ועי"ש, אמנם נראה בפשיטות קלה דמה שתמה רבינו על הרמב"ם הוא דבמטיל מוס בצבור עובר בלאו דכל מוס לא יהיה בו וכמו שמפורש בספרא בסדר אמור פרשה ז' משנה ט' וכל מוס לא יהיה בו אל תתן בו מוס וכן כתב הרמב"ם צפ"ח מהלכות איסורי מוצת הלכה ז' וז"ל המטיל מוס בקדשים

בידו או יצוה לעשותם שהרי מצוה משלה הוא וקיימא לן משלה פטור. שורש מצוה זו ידוע שהוא להרחיק האלילים: דיני המצוה כגון העושה צורות (ד) אי זו צורה אסורה לעשות ואי זו מותרת והילוק שבין בולטת לשוקעת. (ה) ודין טבעת שיש עליה הותם ויתר פרטיה מבוארים במס' ע"ג ק"ט ק"מ קמ"א. ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות והעובר עליה ועשה צלמים הנעבדים כמוזד לוקה:

בח) שלא להשתחות לע"ג וע"ג היא כל שיעבוד וזלתי האל ביה שנא' לא תשתחוה להם ולא תעבדם. ואין פירוש הכתוב לא תשתחוה על מנת לעבוד שנלמוד ממנו שהשתחוואה לבד שלא לכוננת עבודה שלא יהא אסור. שהרי במקום אחר נאמר בתורה כי לא תשתחוה לאל אחר שאסרה ההשתחוואה לכד בשום צד. ואמנם סמך אליה ולא תעבדם לומר שהשתחוואה היא אחת מדרכי העבודה. ולמדנו מכאן עם סיוע כתובים אחרים שד' עבודות הם שהקפידה התורה בהם בכל ע"ג שבעולם ואפי' אין דרך עבודתה ככך: שורש מצוה זו ידוע: דיני המצוה כגון מה היא השתחוואה אם בפישוט ידים ורגלים (א) או משעה שיכבוש פניו בקרקע והרחקת הענין כגון מה שאמרו שאם נכנס לו קוץ ברגליו או נתפורז לו מעות בפני ע"ג שאין רשאי לשוה וליטלם (ב) מפני שנראה כמשתחוה. ויתר פרטיה מבוארים במסכת ע"ג (שם): ונוהגת בכל מקום ובכ"ז בזכרים ונקבות והעובר עליה והשתחוה לשום ע"ג בעולם או זבה וקטר ונסך או זרק כמוזד הייב ברת ובעדים נסקל ובשינוג הייב הטאת. וביאור משפטי העונש בפרק ז' מסנהדרין.

מנחת יצחק

בקדשים כגן שסימא עינו או קטע ידו לוקה שהרי נאמר בקרבן כל מוס לא יהיה בו מפי השמועה למדו שזו אזהרה שלא יתן בו מוס עכ"ל ושם לא כתב הרמב"ם והראשונים ז"ל שיהיה חייב מלקות כשמוטה לאחרים להטיל מוס, וא"כ נראה שהדברים ק"ו ומה התם דכתיב כל מוס לא יהיה בו דמשמע שלא יהיה בו מוס בשום חופן ואפילו ע"י אחרים ומ"מ אינו חייב אלא כשטיל בו מוס בעלמו ולא ע"י אחרים כאן דכתיב לא תעשה לך פסל דמשמע דלא תעשה בעלמך מכש"כ שאינו חייב ע"י אחרים, אך אם היה כאן דין שליחות הוה אמרינן דכיון דשלומו של אדם כמותו הוי כמו שעושה בעלמו וחייב אצל מאחר דקי"ל דאין שליח לדבר עבירה א"כ מנ"ל להרמב"ם שחייב מלקות גם כשמוטה לאחרים לעשות ולמה ישתנה לזו דלא תעשה מכל מוס לא יהיה בו וא"כ שפיר תמה רבינו על הרמב"ם בזה, וכמעט שיש להתבונן קלת על המנה"ח ז"ל אחרי שהוא בעלמו כתב שלא ידע מנ"ל להרמב"ם דבר זה (שחייב גם כשמוטה לאחר לעשות) דלמא הוא ככל הלחון שצטורה שאינו חייב אלא כשעושה מעשה אצל כשעושה ע"י אחר הוא רק מטעם שליחות והיכי דלא שייך שליחות אינו חייב א"כ למה תמה על רבינו הלא אפשר לפרש דזהו גופא מה שתמה רבינו על הרמב"ם וכמו שכתבנו, (ד) אי זו צורה אסורה לעשות ואי זו מותרת כו', בע"ג דף מ"ג ב' איתא צברייתא לא תעשון אחי לא תעשון כדמות שמשי המשמשים לפני צמרוס כגון אופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת או כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות וצמרא מצואר שם דגס דמות ד' פנים בהדי הדדי אסור וגם לורת אדם לבדו אסור. ולדעת הרמב"ן שהציה העור ביו"ד סימן קמ"א אסורין כל אלו לעשותן אפילו כשאין לורתן בולטת ורק להשהותן מותר כשאין בולטין. אצל לורת בהמות וחיות ועופות ודגים ולורות אילנות ודשאים וכיוצא בהן מותר לגור אותן ואפילו בצורה בולטת וכמ"ס הרמב"ם בפ"ג מהלכות ע"ג הלכה י"א, ובאותן לורות הפשוין לתינוקות לשחק בהן (הנקראים בלע"ז פאפפן) אינו מצואר דינו להדיא בדברי הראשונים וביו"ד אך מלאתי בשו"ת מהרי"ט ביו"ד ח"ב סימן ל"ה באמלע התשובה סוף ד"ה ומסתיע שכתב וז"ל ולפי דרכינו למדנו באותן הפלגות שפשוין לתינוקות לשחק בהם כו' הואיל ולאו בדרך קצב עבדא שרי עכ"ל, (ה) ודין טבעת שיש עליה הותם, שם צברייתא איתא טבעת שחותמה בולט אסור להניחה ומותר לחתום בה חותמה שוקע מותר להניחה ואסור לחתום בה:

(א) או משעה שיכבוש פניו בקרקע, בהוריות דף ד' א' מצואר בגמ' דבע"ג מחייב על השתחוואה אפי' בלא פישוט ידים ורגלים, (ב) מפני שנראה כמשתחוה, כן הוא בע"ג ד"ב א' צברייתא.

כט) שלא נעבוד שום ע"ג בעולם בדברים שדרכה שעובדים אותה המאמינים בה ואע"פ שאין עבודתה באחת מד' עבודות שאמרנו למעלה. מכיון שעבדה במה שדרכה להעבד הייב ואע"פ שעבודתה דרך בזיון כגון הפוער לפעור וזורק אבן למרקולים ומעביר זרעו לכמוש שנאמר ולא תעבדם כלומר במה שדרכן להעבד איזו עבודה שתהיה. שרשה ידוע: דיניה (א) כגון מי שעבדה דרך עבודתה לכוננת בזיון מה דינו ושאר פרטיה במסכת ע"ג (שם): ונוהגת ככ"מ וככ"ז בזכרים ונקבות והעובר עליה במזיד ויש עדים נסקל ומכואר דין זה גם כפרק ו' מסנהדרין. שתי מצות אלה שמנה הרמב"ם ז"ל שהן השתהווא לע"ג וכן שלא לעבדה במה שדרכה לעבדה בללם הרמב"ן ז"ל בלאו דלא יהיה לך (ב) וכמו שכתבנו למעלה. נמצא שסילק שתי מצות בכאן מהשבנו של הרמב"ם ז"ל:

ל) שלא נשבע לבטלה שנא' לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא. וענין הבטלה בדי צדדין (א) כגון שנשבע על דבר ידוע שאינו כן כגון על עמוד של שיש שהוא של זהב וכן כל כיוצא בו (ב) הצד השני כגון שנשבע על הידוע שהוא כן כגון על האבן שהוא אבן ועל העין שהוא עין וכל כיוצא בו (ג) הצד השלישי שנשבע לבטל מצוה זו או מצוה שהייבנו השי' בהן שגם זה לבטלה לגמרי הוא שאין בידו לישבע על מה שכבר הייבנו האל וכמי שישבע בדבר ידוע שאינו כן הוא (ד) הצד הרביעי שנשבע לעשות דבר שאין בו כח לעשותו כגון שלא יישן ג' ימים רצופים (ה) או שלא יאכל שבעה ימים רצופים וכן כל כיוצא בזה. משרש המצוה לדעת בני אדם ולקבוע בנפשותם ולהזק האמונה בלבבותם כי האל ב"ה אשר בשמים ממעל חי וקיים לעד אין קיום כקיומו וראוי ומהויב עלינו בזכרנו שמו הגדול על מעשינו ועל דבורינו לזכרו באימה ביראה כרתת ובויע. ולא כמהתלים ומדברים כדבר קל כמו הדברים ההווים ונפסדים ואינם נשארים בקיומם כמונו אנהנו בני אדם ושאר דברי העולם השפל. על כן (ראוי) ובכדי לקבוע הענין הזה בלבבנו ולהיות יראתו על פנינו להיותנו ולזכותנו הייבנו במצוה הזאת לכל נזכיר שמו הקדוש לבטלה וענש מלקות על המיקל ועובר עליה (ו) ומה שרש בעצמו הוא ענין שבועת שקר כלומר נשבע לקיים דבר ולא קיימו שהיא נקראת שבועת ביטוי שבא עליה לאו אחר בפני עצמו בסדר קדושים תהיו כמו שנא' ולא תשבעו בשמי לשקר. כי הנשבע בשם הגדול לאמת דבר שהיה והוא יודע ששקר בפיו הנה הוא מיקל ביראת אלהים כאומר בלבו שאין אמת תאלמנה שפתיו. וכן הנשבע לעשות ואחר כך לא יעשנו הנה גם הוא במורדי אור מכחישי האמת כי פירוש נשבע הוא לפי דעתי שגומר האדם בלבו ואומר בפיו להיות מקיים אותו דבר שנשבע עליו ולא ישנהו לעולם כמו שהשם ב"ה קיים לא ישתנה עדי עד. והו' שלשון שבועה

פנחת יצחק

(א) כגון מי שעבדה דרך עבודתה לכוננת בזיון מה דינו, כסנהדרין דס"ד ח' א' צברייתא פוער עלמו לצעל פעור הרי זה עבודתו אע"ג דמכוין לצזוי כו', (ב) וכמו שכתבנו למעלה, היינו לעיל במלוח כ"ז ועי"ש.

(א) כגון שנשבע על דבר ידוע שאינו כן כו', כן איתא בשבועות דף כ"ט ח' במשנה איזו היא שבועת סוף נשבע לשטות את הידוע לאדם אמר על העמוד של אבן שהוא של זהב כו', (ב) הצד השני כגון שנשבע על הידוע שהוא כן כו', הכי איתא בירושלמי פ"ג דשבועות סוף הלכה ח' חזקיה אמר אהן (ר"ל מו) שמשתבע על תרין דאינן תרין לוקה משום שבועת סוף, (ג) הצד השלישי, שנשבע לבטל מצוה זו או מצוה שהייבנו השי' בהן, כן איתא בשבועות שם דף כ"ט ח' במשנה נשבע לצטל את המנוה שלא לעשות סוכה וכלא ליטול לולב וכלא להניח תפילין זו היא שבועת סוף כו', (ד) הצד הרביעי כו' כגון שלא יישן ג' ימים רצופים, כן הוא שם דף כ"ה ח' בגמרא, (ה) או שלא יאכל ז' ימים רצופים, כן כתב הרמב"ם בפ"א מהלכות שבועות הלכה ז', (ו) ומה שרש בעצמו הוא ענין שבועת שקר כו', כמו שנאמר ולא תשבעו בשמי לשקר, כן איתא בשבועות שם דף כ' ב' בגמרא כי אהא רב דימי א"ר יוחנן אוכל ולא אוכל שקר ואזכרתיה מהכא ולא תשבעו בשמי

יבא לעולם בלשון נפעל כלומר ישנפעל בדבריו להיותו קיים כמו שאמר בקיומו ב"ה. ובענין הנדר דרך אחר יש בו שהוא כמבנים דבר המותר בנדר האסור וכאלו אומר דבר פלוני שהוא מותר יהא אסור עליו בקרבן שאסר השם (ו) ואמרו ז"ל דדוקא כשהוא נודר בדבר הנדר יהא חל הנדר ולא בענין אחר שאם אומר הרי דבר פלוני אסור עלי בקרבן כמו שאמרנו (ח) בזה יחול הנדר (ט) אבל אם יאמר כבשר חזיר אין זה נדר ושהתורה אמרה כי ידור נדר כלומר כי ידור בדבר הנדר. (י) וכן מי שיאסור דבר על חבירו או על עצמו כמו הדברים של קרבן שאסר לנו הישי' בענין זה הוא שהוא כאלו אומר דבר פלוני יהא אסור עליו או על חבירו כמו הדברים של קרבן שאסור לנו הישי'. וזה הענין ישיש בנו בה לאסור המותר. לפי שהתורה למדתנו בכך מדכתיב לאסור איסור לא יחל דבריו. וענין זה דומה להקדש שמצאנו בתורה ישיש בה לאדם להקדיש את שלו בדברי פיו ויהיה אסור מיד לו ולכל העולם כדכתיב ואיש כי יקדיש את ביתו קדש. וכמו כן יש לו בה על עצמו לאסור דברים על גופו. וזהו אמרם ז"ל לעולם בלשון הנדרים הרי עלי או פי לדיבור כלומר שהוא מרחיק אותו דבר ממנו ובה יש לו לקשור עצמו באסור אותו דבר כמו ישיש לו כח בנכסיו לאסורם. וזהו הדין והטעם בעצמו (יא) שהשבועה חלה על דבר ישיש בה ממש ועל שאין בה ממש כי על גוף האדם תפול השבועה כלומר שגופו נתחייב לעשות אותו דבר והרי הגוף יש לו ממש. אבל הנדר אינו חל אלא על דבר ישיש בו ממש לפי שהוא כמבנים דבר בנדר אסור שאר דברים. כלומר דבר פלוני יהא עליו בנדר קרבן שהוא אסור עליו ואם אין ממש במה שהוא מבנים תוך הנדר לא עשה ולא כלום. וכן מן הטעם הזה (יב) אין שבועה חלה על שבועה ונדר חל על נדר שהרי בשבועה כיון שנתבסם האדם בעצמו במחיצת הקיום כמו שאמרנו אפילו יכפול הדבור אלף פעמים שהוא נכנס שם כניסת גופו במקום אחר בפעם אחת היא נעשית ואין זה אחר מכן אלא ככופל דברים לבטלה (יג) אבל הנדר שהוא כמקבל על עצמו להיות לו דבר המותר כאלו נאסר בכל עת שהוא שונה בקבלתו מוסוף על עצמו איסור אם יבטל קבלתו ולפיכך הוא חייב על כל אחת ואחת. וזהו הענין בעצמו

בנחת יצחק

כשמי לשקר וס"ל לרבינו הגס רצין שס דף כ"א א' בגמרא לא פליג אדרב דימי בזה וכמ"ס סכ"מ שס כפ"ג מהלכות שבועות הלכה ג' ועי"ש, (i) ואמרו ז"ל דדוקא כשהוא נודר בדבר הנדר יהא חל הנדר בו', כן איתא בגדרים דף י"ד א' בגמרא אמר קרא איש כי ידור נדר לה' עד שידור בדבר הנודר, (ח) בזה יחול הנדר, כן איתא שם בדף י"ג א' במשנה הקרבן כקרבן קרבן שאוכל לק' אסור, (ט) אבל אם יאמר כבשר חזיר אין זה נדר בו', כן איתא שם ע"ג במשנה, (י) וכן מי שיאסור דבר על חבירו או על עצמו כמו הדברים של קרבן בו', דברי רבינו אלו הם כמיותרים וכמעט שאינם מוזכרים כלל אך אפשר דכוונתו הוא דאף אם אסר עליו איזה דבר בסתם ולא הזכיר שיהא קרבן ג"כ אסור וכמ"ס הרמב"ם בריש פ"ה מהלכות נדרים, וזהו מ"ס וכן מי שיאסור דבר על חבירו או על עצמו (ר"ל בסתם רק כוונתי היה) כמו הדברים של קרבן שאסר לנו הישי' בענין זה הוא (ואע"פ שלא אמר בקרבן) שהוא כאלו אומר דבר פלוני יהא אסור עליו או על חבירו כמו הדברים של קרבן שאסר לנו הישי', (יא) שהשבועה חלה על דבר ישיש בה ממש ועל שאין בה ממש, הכי איתא בגדרים שס דף ט"ו ב' במשנה שבועה שאיני יסן שאיני מדבר שאיני מהלך אסור ושס דף י"ג ב' איתא בצרייתא חומר בשבועות מצנדרים שהשבועות חלות על דבר שיש בו ממש ושאין בו ממש משא"כ בצנדרים, (יב) אין שבועה חלה על שבועה ונדר חל על נדר, הכי איתא שס דף י"ג א' במשנה יש נדר בתוך נדר ואין שבועה בתוך שבועה בו', (יג) אבל הנדר בו' ולפיכך הוא חייב על כל אחת ואחת, מדברי רבינו משמע שהוא מפרש ה' דיש נדר בתוך נדר כמ"ס הר"ג שס דף י"ה א' שס קלת מפרשים וז"ל דכי תנן יש נדר בתוך נדר לחייבו שתיים על חכילה אחת קחמר בו' שהאומר קונס עלי ככר זה קונס עלי ככר זה חייב בו' ומי שנשבע ב' פעמים שלא יאכל ככר זה ולאכלו חייב חלה אחת בו' עכ"ל, ואע"ג דאין איסור חל על איסור מ"מ אפשר דס"ל לרבינו דכיון דקונס לשון הקדש הוא בקרבן וכדאיתא בגדרים שס דף י"א א' במשנה דקונס הוא כנוי לקרבן ובכריתות דף כ"ג ב' איתא בגמרא דבקדשים איסור חל על איסור א"כ יש לומר דמטעם זה גם

(יד) שהשבועה אינה חלה על דבר מצוה והנדר חל אפי' על דבר מצוה שהנשבע מדבר על גופו וגופו כבר נתחייב באותו ענין מזה סיני אבל בנדר אינו מדבר אלא על הדבר שרוצה להבנים בנדר האסור ועל אותו הדבר ממש לא נתחייב הוא מעולם ולפיכך הל עליו האיסור ואין מאכילין לו לאדם דבר האסור לו וזהו שאמרו ז"ל (טו) שהנשבע אסר נפשו על החפץ והנודר אסר החפץ על נפשו. ואם תשאל מי שנדר שלא לאכול דבר שהוא מצוה עליו לאכול איך לא יאכלנו שהרי אותו דבר מצוה הוא עליו בעשה ויבא עשה וידחה לא תעשה דלא יחל בו כן אמרו חכמים בכל מקום אתי עשה ודחי לא תעשה (טז) תשובתך שהנדר עשה ולא יבא בו לאו דלא יחל ועשה דכל היוצא מפיו יעשה. ומן הטעם הזה שאמרנו שעם

מנחת יצחק

בנדרים חל איסור על איסור, ואע"פ שהר"ג סס הקשה על המפרשים הנ"ל חיזה קושות וגם התו' סס לא ניחא להו בפירוש זה מ"נ ראייתי להריטב"ה ז"ל בחדושי על הלכות נדרים להרי"ף ז"ל שהוכיח דהא דקתני יש נדר בתוך נדר היינו למייבזו שתיים על אכילה אחת וסיים סס שכן עיקר וליכא למינדא מינה וכן דעת מורי נר"ו עכ"ל ועי"ש, (יד) שהשבועה אינה חלה על דבר מצוה והנדר חל אפילו דבר מצוה, כמו דליתא בנדרים סס דף ע"ז א' במשנה דזה חומר בנדרים מבשבועות, (טו) שהנשבע אסר נפשו על החפץ והנודר אסר החפץ על נפשו, כן כתב הרי"ף ז"ל בריש פרק ב' הנדרים והתוס' סס דף ע"ז ב"ה הא דאמר ויהר"ג דף ח' א' ב"ה והלא מושבע ועוד בכ"מ שבשבועה אסר נפשו חתפלה ונדר אסר חתפלה אנפשיה, (טז) תשובתך שהנדר עשה ולא יבא בו לאו דלא יחל ועשה דכל היוצא מפיו יעשה, בהגדה המ"ל ז"ל כאן כתב ע"ז וז"ל יש לתמוה במה שפירק המחבר לקושיא זו מהסיו דאמרינן בפ"ב דנזיר דף כ"ח דנזיר שנלטרע דמגלה דחתי עשה דמלורע ודחי ל"ת דנזיר דאע"ג דנזיר איכא נמי עשה דכתיב קדוש יהיה גדל פרע ואין עשה דוחה ל"ת ועשה מ"מ שאני נזיר דקיל הואיל ואינייהו בשאלה ומס"ה חתי עשה דמלורע ודחי ל"ת ועשה דנזיר והכי איתא בריש יבמות דף ה' וא"כ ה"ג נימא יבוא עשה דמלה וידחה עשה ול"ת דנדר הואיל ונדר חתי בשאלה, וראייתי להרמב"ם כתב בסוף פ"ו מהלכות נזירות טעם אחר לנזיר שנלטרע ואולי כן היה גירסתו וגירסת הספר ול"ע עכ"ל, אך אולי יש לומר בישוב דעת רבינו דסס בסוגיא אמרו בגמ' שאין ללמוד דחתי עשה ודחי ל"ת ועשה מהא דכהן מזורע שמגלה בימי טהרתו (אע"ג דגם גבי כהן איכא ל"ת ועשה דקדושים יהיו לאלהיהם ומ"מ חתי עשה דגילוח מזורע ודחי ל"ת ועשה) משום דהוי ל"ת ועשה שאינו שוה בכל ומהא דנזיר מזורע אין ללמוד משום דנזיר ישנו בשאלה וכנ"ל והקשו התוס' סס ב"ה הר"ף בסוף הדבור וז"ל ור"ת וילף מתרווייהו במה הלך ואור"י דאיכא למיפדך מה לעשה דמזורע דאיכא שלום בית ובכי האי גוונא אמרינן בפרק שילוח הקן דף קמ"א א' דכד"ה עשה דלפזרי מזורע לדחי ל"ת ועשה דשילוח הקן משום שלום בית עכ"ל וכן כתב הרשב"א בחדושי ביבמות דף ה' א' ב"ה מה לנזיר שכן ישנו בשאלה בשס יש מתרלים ועי"ש, ופשוט קלת דהא דלא הקשו בגמרא וילף מתרווייהו במה הלך זהו משום דפשיטא להו דעשה דגילוח דמזורע לא דמיא לשאר מלות עשה שבתורה משום דמזורע איכא שלום בית וגדול השלום, ועיקרא דמילתא הא שאמרו בגמרא שאין ללמוד מכהן ונזיר דחתי עשה ודחי ל"ת ועשה משום דעשה דנזיר ישנו בשאלה ועשה דכהן אינו שוה בכל זהו רק משום דבאמת גם עשה דשלים בית בעלמא אינו דוחה ל"ת ועשה (וכהא דחולין דף קמ"א א' הנ"ל שהביאו התוס') ועל עשה כזו הולכנו לומר דנזיר וכהן שאני משום שיטנו בשאלה ואינו שוה בכל אבל בשאר עשה דליכא שלום בית אינו דוחה ל"ת ועשה כלל אע"פ שהס אינס שויס בכל וישנס בשאלה, וראייה לזה הוא מהא דליתא ביבמות סס דף כ' א' במשנה דאיסור קדושה כגון אלמנה לכה"ג חוללת ולא מחיבמת והקשו בגמ' סס בשלמא מן הנשואין עשה ול"ת ואין עשה דוחה ל"ת ועשה ולא מן האירוסין ל"ת גירדא הוא יבא עשה וידחה ל"ת, הרי להדיא דמן הנשואין פשיטא להו דלא חתי עשה ודחי ל"ת ועשה אע"ג דכ"ה אינו שוה בכל ומוכת מזה דעשה דליכא בה משום שלום בית אינה דוחה ל"ת ועשה אף שאינו שוה בכל וכדעת התוס', וא"כ ממילא ניחא גם דעת רבינו בכאן שכתב דאין עשה כגון אכילת מלה וכדומה אינו דוחה ל"ת ועשה דנדרים אע"פ דבאמת הא דנדרים ישנו בשאלה, ועיין במנה"ח כאן אות ב' שגם הוא הביא

השבועה גופו נפעל (יו) אמרו המתפס בשבועה פטור ובנדדים חייב כיצד שמע שנדר הכירו ואמר אף אני כמוך בתוך כדי דיבור הרי זה אסור לפי שכוונתו של זה לומר כמו שאתה אסור בזה הדבר כן אהיה אני אסור בו ובכך יספיק אליו. אבל בשבועה שאנו מדמים הראשון כאילו הפעיל גופו בדבריו כמו שאמרנו לא שהרחיק דבר אחר מגופו לא ראו ז"ל שיהא זה האחרון בכלל התפעלות זה באמרו אף אני כמוך עד שיוציא בפיו ממש לשון התפעלות עצמו כגון שיאמר אף אני כמוך נשבע או שישמע מפי אחר שיפעלו לאותו דבר והוא יקיים ויורה שחפץ באותן התפעלות כגון שיאמר לו אדם אחר משביעך אני והוא יענה אמן. כללו של דבר לשון השבועה צריך לומר בפיו על עצמו או שיוכרנו אחר עליו ממש והוא יקבל אבל מכה פעולות אדם אחר אינו נפעל מכיון שגופו צריך התפעלות משא"כ בנדר. או אפשר לומר כי מהומר הנדר שהוא המור מן השבועה (יח) שהרי דימו אותו להי המלך החמירו בו להיות נתפס במהרה יותר מן השבועה. ומן הטעם הזה שכתבנו בשבועה שענינה הוא שהאדם גומר לקיים דבריו ולאמת כמו שהוא מאמין בקיום אלהי היה לנו ללמוד שלא תבטל שבועה בשום צד אלא שהיה מחסדי האל עלינו בדעתו הולשת בנין גופינו ומיעוט דעותינו והתמדת שינוי רצוננו לתת לנו עצה לצאת ממאסר השבועה בהתחדש עלינו הרצון בכל עת שאפשר לנו לתלות בענין השבועה טענת אונס או שגגה (יט) כמו שמפורש במקומו בשבועות ונדדים. ואולם לא הרשנו לצאת ממנו בשאט נפש רק בתחבולה ובעצת חכם (כ) שיבא הנשבע לפני איש חכם ונכון בדרכי התורה ויתודה אליו כי מחסרון ידיעתו שלא היה יודע בשעה שנשבע דבר שידע אחר הוא רוצה לבטל מה שנשבע עליו. וכי הוא מכיר כי הביטול מיעוט דעתו וחסרונו גורם אותו לא דבר אחר ומהשבה היצונית שיהיה בלבו הלילה. ואחר הודאת פיו על זה ויכיר החכם ויראה כי יש ממש בדבריו שנתחדש אליו דבר שאלו הסכים עריו בשעה שנשבע לא היה נשבע ועל כן הוא מתחרט יקבל וידויו ויתורנו משבועתו (כא) וזה אמרם ז"ל הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו. על כן לעולם אי אפשר להתיר שבועה כי אם בסבת שום הידוש לנשבע כגון שיאמר אילו הייתי יודע דבר פלוני

מנחת יצחק

הביא קוסית המ"ל הג"ל וגם שער המלך צ"ג מהלכות נדרים הלכה ו' האריך גם הוא בקוסיא זו עי"ש אבל לפי מה שכתבנו נראה שמושג שפיר דעת רבינו ז"ל, (יז) אמרו המתפס בשביעה פטור ובנדדים חייב, מ"ש המתפס בשבועה פטור זהו דעת רבא בשבועות דף כ' א' בגמ' והלכתא כוותיה לגבי דאביי, ומ"ש דהמתפס בנדדים חייב זהו דעת רבייך בריש פ"ג דשבועות סכ' שם וז"ל דאיתמר מתפס בשבועה אביי אמר כמוליא שבועה מפיו דמי ורבא אמר לאו כמוליא שבועה מפיו דמי וק"ל כרבא והיכי דמי מתפס בשבועה כגון דמושתבע דלא ליכול דין בשבועה וכתר הכין אמר הרי זו הפת עלי כוז הבשר א"ל כגון דשמע חזריה דאשתבע דלא ליכול דין בשבועה ואמר איכו אהא נמי דכוותך לאו כמוליא שבועה מפיו דמי אבל מתפס בנדר חיל נדרא עליה כדתנן הריני נזיר ושמע חזירו ואמר ואני הרי כולן נזירין כו' עכ"ל וזהו גם דעת הרמב"ם בריש פ"ג מהלכות נדרים הלכה א', (יח) שהרי דימו אותו לחיי המלך כו', כן איתא בספרי ריש פרשה מטות על הא דכתיב שם איש כי ידור נדר לה' הנדרים הם כגודר בחיי המלך ואע"ג דיש מקום לפרש בספרי דשבועה חמור מן הנדר דהא אמרו שם דשבועה כנשבע במלך עלמו מ"מ דעת רבינו הוא הנודר בחיי המלך חמור טפי וזהו גם דעת הרמב"ן בפירושו שם וכמו שפירש דבריו הר"מ אבוסאלוה ז"ל תלמיד הרשב"א צביאורו על פירוש הרמב"ן אשר נדפס בחומש עם עשרה פרושים צווארשא ועי"ש, (יט) כמו שמפורש במקומו בשבועות ונדדים, היינו בשבועות דף כ"ו א' צברייתא האדם בשבועה פרט לאבוס ובנדדים ד"כ ב' במשנה ארבעה נדרים התיירו חכמים ובהם נדרי שגגות ונדרי הונסין ועי"ש, (כ) שיבא הנשבע לפני איש חכם ונכון בדרכי התורה כו', כמו דאיתא בנדדים דף ע"א א' ובהרבה מקומות בש"ס שיחיד מן מחה מתיר את הנדרים, (כא) וזה אמרם ז"ל הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו, כדאיתא בצבורות

לא הייתי נשבע מעולם שזה כעין אונס הוא. אבל אם אומר התירוני משבועתי בלא טענה אין כח באדם להתירו. ומכאן זה הענין אמרו ז"ל (נדריים ס"ד א') שאין פותחין בנולד שאינו מצוי (כב) לפי שאינו אומר להדיא שהוא נוחם בשבועתו שנהשבהו כאנוס אלא שרצונו היום כמו שהיה תחלה אלא שרוצה עכשיו בהיתר. כיצד נשבע שלא יהנה בפלוני ונעשה סופר העיר או טבח והוא אומר רצוני קיימת שלא הייתי חפץ ליהנות בו ולא הייתי רוצה שיעשה סופר או טבח אין מתירין לו. עד שיאמר אחר שאני רואה שזה האיש נעשה סופר כתנחם אני על שנשבעתי על הנאתו מעולם ומי יתן שלא נשבועתי. בענין זה מתירין לו שהרי מודה שנשתנה הפצו ומתהרט על מעשיו לגמרי בהסרון ידיעתו שאילו ידע בעת השבועה מה שהוא יודע היום לא היה נשבע מעולם וכאנוס הוא ודרשינן (שבועות כ"ו א') האדם בשבועה פרט לאנוס. ומה היסוד גם כן כשתולה שבועתו בדעת אחרים קשה להתירו דמכיון דסילק דעתו מן הדבר ונתלה בדעת אחרים אין מענת אונס ושננה מצויה אצלו אחר כן. והוא שאמרו שהנשבע על דעת אחרים אין לו הפרה (בג) ומ"מ לדבר מצוה הסכימו חכמים להתיר לפי שכל שיעשה האדם והוא דבר גורם לבטול מצוה או שתיעשה מצוה בהמנע אותו מעשה. לב כל ישראל הוא שיבטל המעשה של הדיוט ותיעשה המצוה ואנו רואים כאילו באו כל הרבים שנשבע על דעתם עמו לפנינו ואמרו שאילו ידעו הם בשבועתו ביטול מצוה לא תסכים דעתם עמו והרי יש לנו מענת אונס ושננה (כד) ולפיכך אמרו ז"ל (נדריים מ"ז ב') אבל לדבר מצוה יש לו התרה. ואל תחשוב להקשות עלי על הנחת טעם זה שאמרתי שיעקר ההיתר בהתחדש באדם דבר שאילו היה יודע בו מתחלה לא היה נשבע שהרי הוא כעין אנוס או מוטעה ותאמר והרי מצוינו לגבי שבועות הש"י היתר כמו שדרשו ז"ל (ברכות ל"ב ב') בויחל משה כביכול שהתירו מן השבועה ועל ענין זרובבל בן שאלתיאל שאמרו ז"ל (סנהדרין ל"ח א') ששאל אל משבועתו וחלילה להיות שינוי רצון אתו. כי יש להשיבך והדין דין אמת שכל מה שבא בכתובים כיוצא בענינים אלה הכל נאמר על צד המקבלים שהם בני אדם וכה) כי חלילה לאדם ומלבנו להאמין שיצטרך אדון הכל להשבע בדבר אף כי להתירו ולבטלו אחרי כן. אבל יאמר אותו דבר

מנחת יצחק

בזרכות דף ל"ב ח' ובמגילה דף י' ח' בגמרא, (כב) לפי שאינו אומר להדיא שהוא נוחם בשבועתו בלא טענה או שרצונו היום כמו שהיה תחלה כו', בהגהות המ"ל ז"ל כתב ע"ז וז"ל כ"ז לפי שיטת הר"ם צ"ו מהלכות שבועות ועי' לקמן סי' ת"ו עכ"ל, והיינו דשם בהלכה י"ב כתב הרמב"ם וז"ל אין פותחין בנולד כילד נשבע שלא יהנה בפלוני ונעשה סופר העיר והואיל ולא נחם על שבועתו אין פותחין לו בדבר זה כו' אבל אם נחם הוא מעלמו מחמת הנולד ונהפכה דעתו מתירין לו וכן כל כיוצא בזה עכ"ל וכמ"ס רבינו זכאן. ועי"ש בכ"מ שהרמב"ם הוליא דבריו מהא דאיתא בכתובות דף ס"ג ב' דא"ל ר"ע לזן כלבא שבועתא דעתא דגברא רבא מי נדרת, ואע"ג דהוי נולד ואין פותחין בנולד מ"מ הסיר לו ר"ע נדרו וודאי דזהו משום שניחם בעלמו מפני הנולד ונהפכה דעתו לגמרי וכמ"ס הרמב"ם ורבינו ז"ל, (בג) ומ"מ לדבר מצוה הסכימו חכמים להתיר כו', כן איתא בגיטין דל"ו ח' בגמרא הלכתא אפילו למאן דאמר נדר שהודר ברבים יש לו הפרה על דעת רבים אין לו הפרה והל"מ לדבר הרשות אבל לדבר מלוה יש לו הפרה, (כד) ולפיכך אמרו ז"ל נדריים מ"ז ב' אבל לדבר מצוה יש לו התרה, צדריים דף ט"ז ב' איתא מזה בגמרא ורק בגיטין ס"ס ובמכות דט"ז ב' איתא כן וע"כ תיבת נדרים הוא טעות המדפיס, (כה) כי חלילה לאל ומלבנו להאמין כו' אף כי להתירו ולבטלו אחר כן, בהגהות הגאון מוהרי"פ ז"ל כתב כאן וז"ל קלת ל"ע בב"ב ע"ד ח' דקאמר היה לך לומר מופר לך עי"ש עכ"ל, והיינו דשם איתא בגמרא שאמר רב"ז דשמע בת קול חלל הר סיני שאומרת חוי לי שנסבעתי (היינו מן הגלות וכמו שפרש"ס) ועכשיו שנסבעתי מי מופר לי כי איתא לקמייהו דרבנן אמרו לי היה לך לומר מופר לך כו' וה"כ מזה לע"ק על דברי רבינו שכי דחלילה להאמין שיצטרך אדון הכל לשבע ומ"מ להסירו ולבטלו אח"כ, אך נראה קלת בדעת רבינו שהוא ז"ל יפרש הא דרב"ז כמו שפירש להלן בדבריו הא דאמרו חז"ל בזרכות דל"ב ח' בגמ' על הא דכתיב ויחל משה שפיר לו נדרו כתיב הכא ויחל

על צד קבלת העונש הנופל על הנענש שאם נתחייב אדם לנודל המאו להענישו עב"פ עד שאין ראוי לתת לו מקום לתשובה יפול על ענין האיש הלזה שבועה אצל השם כלומר הווק ענשו וגזירתו עליו כאלו יש שבועה בדבר. וכן לענין הטובה אם יזכה האדם לרוב השיבותו לקבל טובה הוא וזרעו יאמר הכתוב גם כן כי הש"י נשבע להטיב לו. ועל זה וכיוצא בו אמרו ז"ל (כו) כדי לשבר את האוון מה שהיא יכולה לשמוע שאין לדמות לבני אדם הווק דבר וקיומו רק כמה שהם מהווקים ומקיימים דבריהם. ועל הדרך הזה בעצמו דרשו ז"ל היתר על שבועת הש"י רצונם לומר כי הנון ורחום הוא אך אפים ורב חסד ומכפר על החוטאים ואף על פי שגדל הטאם והווק עד שראוי שאם יהטא איש לאיש כל כך לישבע שלא למחול לעולם, ועל הדרך הזה אמרו ז"ל כי משה התירו כלומר שבוכות תפלתו הטובה גרם שהש"י שהוא שומע תפלה סלה לעונם. וזהו שלא תמצא לד"ל שידרשו ענין היתר אצל שבועתו ב"ה כי אם בחטא גדול שכל השומע יגזור שאינו ניתן לכפרה כלומר וראוי לישבע עליו שלא לכפר אותו ורחמיו ב"ה גדלו על כל השבים אליו בכל לב ואם רב עונם מנשוא לפי דעתינו. והראיה לדברינו אלה מה שאמרו (בראש השנה י"ה א') גבי גזר דין שיש עמו שבועה דמסיק רבא דבזכה ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בדברי תורה. ואין זכר להם שיצטרך האל לשאול היתר עליה כי ידועים וברורים לכל הואי השמש שהכל נאמר על צד המשל אל המקבלים. ומפני כן הארכתי בזה עד הנה לפנות לך הדרך במקומות רבים. ומה שאמרתי לך שכינו הכמינו ז"ל לשון היתר בשבועת הש"י לא תמצא זה לעולם אלא במקום שכינו לו השבועה לחייב בריה אבל במקום שכינו לו שבועה לזכות בריה לא יזכרו שם לעולם היתר כי רב החסד מטה כלפי חסד ולא ישיב דברו הטוב ריקם רצוני לומר כי מאחר שנראה האדם שעה אחת זכאי לפני המקום ראוי לקבל הטוב כל כך שהוא כאילו הקב"ה נשבע עליו על הנמול הטוב בענין שנאמר נשבע ה' לדוד וכיוצא בו לא יסתלק ממנו הזכות עוד גם כי יהטא הרבה (כו) וזה ממדותיו היקרות ב"ה :

דיני המצוה (כח) כגון כנויי שבועה שאמרו ז"ל שהן כשבועה ופי' כנוי הוא לשונות הרבה שהן בין בני האדם לפי המקומות (כט) כעין מה שאמרו ז"ל שבותה שקוקה וכו' (ל) וכן דין אלה וארור אם הם כשבועה (לא) והאומר לאו בהזכרת השם יתברך

מנחת יצחק

משה וכתב הסם לא יחל דברו ואמר מר הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו ופירש רבינו שהכונה הוא שבוכות תפלתו הטובה של משה רבינו גרם שהש"י שהוא שומע תפלה סלה לעונם, וע"כ י"ל דגם גבי דרצ"ח כן הוא דרצ"ח אמרו ליה לרצ"ח שהיה לו להתפלל על זה כמו שעשה מרע"ה ועי"ז היה מתבטל הגזירה, (כו) כדי לשבר את האוון מה שהיא יכולה לשמוע, כן איתא במכילתא פ' יתרו על הא דכתיב שם והר סיני עשן כולו ועל הא דכתיב ויהי קול השופר הולך וחזק מאד ורש"י שם הביא את המכילתא הזאת, (כו) וזה ממדותיו היקרות ב"ה, כעין מ"ש רבינו זכאן כן הוא בירושלמי דסנהדרין פרק הנחנקין הלכה ה' ובתנחומא פרשה וירא על הא דכתיב שם וה' פקד את שרה ועי"ש, (כח) כגון כנויי שבועה שאמרו ז"ל שהן כשבועה, כן איתא בריש גדרים דף ב' במשנה כל כנויי גדרים וחרמים וחרמים ושבועות כשבועות, (כט) כעין מה שאמרו ז"ל שבותה שקוקה וכו', כן איתא בגדרים שם דף י' א' במשנה שבותה שקוקה נודר צמוהי הרי אלו כינויין לשבועה, (ל) וכן דין אלה וארור אם הם כשבועה, כשבועות דף ל"ו א' איתא בגמרא אמר ר' אבהו מנין לאלה שהיא שבועה שנאמר ויבא אתו באלה וגו' וכתב וגם במלך נבוכדנצר מרד אשר השביעו באלהים תנא ארור בו נידוי בו קללה בו שבועה, (לא) והאומר לאו בהזכרת הש"י, שם בגמרא איתא אמר ר' אלעזר לאו שבועה כו' אמר רבא והוא דאמר לאו לאו תרי זימני, ולפי זה פשוט קלת שגם כוונת רבינו הוא לאומר לאו תרי זימני, ומ"ש והאומר לאו בהזכרת הש"י כוונתו הוא כמו שכתב הרמב"ם צ"ב מהלכות שבועות הלכה ו' וז"ל וכן האומר לאו לאו צ' פעמים דרך שבועה או הן והזכיר שם או כנוי הרי זה כנשבע עכ"ל, ור"ל דאם הזכיר שם או כנוי לוקה ע"ז אבל איסורא איכא גם בלא שם או כנוי, וכמו שכתב שם בהלכה ד' גבי אלה או ארור וז"ל

(לב) וכן ימין ושמאל (לג) ודין פיו ולבו שוין ומה שלמדנו מדין זה דפיו ולבו שוין שנודרין להרגין ולהרמין כגון שיאמר יאסרו כל פירות שבעולם עליו אם יהיה בן וכן (לד) ויהיה בלבו שלא יאסרו כי אם היום ואע"פ שמן הסתם משמע לעולם. וכגון זה דוקא (לה) שאין דברי פיו סותרין לגמרי מחשבת לבו הותר לנו שנודר להרגין ולהרמין ולא בצד אחר. ויתר רובי פרטיה בשבועות ובנדרים (י"ד רל"ו):

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ובנקבות והעובר עליה ונשבע על עמוד של ישיש שהוא של זהב או של זהב שהוא של אבן או לבטל מצוה זו או לעשות דבר שאין בה אדם יכול לעשותו. כמזיד לוקה. ואע"פ שאין שם מעשה (לו) לרוב חומר הענין חייבת התורה מלקות ובשונג פטור בזה מקרבן (לז). אבל בשבועת שקר והוא הנקרא בטוי חייבה התורה קרבן לשונג (לח) כמו שנכתוב בע"ה:

(לא) לדבר דברים ביום שבת בכניסתו וכן ביציאתו שיהיה בהן זכר גדולת היום ומעלתו והבדלתו לשבחה משאר הימים שלפניו ואחריו שנאמר זכור את יום השבת לקדשו כלומר זכרהו זכר קדושה וגדולה. ובפ"י אמרו לנו חכמינו שדברים אלו מצווים אנו לאומרם על היין (א) שכן בא הפ"י זכרהו על היין. והענין הוא שנותנין בכוס יין רביעית חי או מוזג או יותר מרביעית (ב) אבל לא פחות מזה. והמויגה ידועה (ג) שהיא על חלק אחד של יין חי וטוב ושלשה חלקי מים ומכרבין עליו קידוש שבת כמו שידוע הנוסח בין היהודים. וכן ביציאת שבת גם כן מכרבין על היין לכבוד היום (ד) ואותה ברכה של מוצאי שבת נקראת הבדלה:

משרשי מצוה זו כדי שנתעורר מתוך מעשה זה לזכור גדולת היום ונקבע בלבבינו אמונת הרוש

מנחת יצחק

ו"ל אמר אלה או ארור או שבועה ולא הזכיר שם ולא כנוי הרי זה אסור בדבר שנשבע עליו אבל אינו לוקה ולא מציא קרבן אם עבר על שבועתו עד שיהיה זה שם מן השמות המיוחדים או כנוי מן הכינויין כמו שצ"ל, ולזה כתב רבינו בהזכרת הש"י דבהזכיר שם או כינוי הרי זה חמור טפי, והא"י בהזכרת הש"י אפשר דקאי גם על אלה וארור וכמ"ס דדברי הרמב"ם הנ"ל, (לב) וכן ימין ושמאל, כגזיר דף ג' ב' איתא בצרייתא מגין לאומר ימין שהוא שבועה שנאמר נשבע ה' בימינו ומגין לאומר שמאל שהוא שבועה שנאמר וזרוע עזו, (לג) ודין פיו ולבו שוין, בשבועות דף כ"ו ב' איתא בגמרא אמר שמואל גמר בלבו לריך להוליא בשפתיו שנאמר לבטא בשפתים והא דקתני בצרייתא בשפתים ולא בלבו גמר בלבו מגין ת"ל לכל אשר יבטא האדם בשבועה אוקמוה בגמ' שם דהכי קאמר בשפתים ולא בגמר בלבו להוליא פת חטין והוליא פת שטורין גמר בלבו להוליא פת חטין והוליא פת סתם מגין ת"ל לכל אשר יבטא האדם, (לד) ויהיה בלבו שלא יאסרו כי אם היום, הכי איתא בנדרים דף כ"ז ב' במשנה נודרין להרגין ולהרמין ולמוכסין שהיא תרומה אע"פ שאינו תרומה כו' ובגמרא שם דף כ"ח א' אמרו באומר בלבו היום ומוליא בשפתיו סתם ואע"ג דסבירא לן דברים שבלב אינן דברים לגבי אונסין שאני, (לה) שאין דברי פיו סותרין לגמרי מחשבות לבו הותר לנו כו' ולא בצד אחר, כן מוכח להדיא בגמ' שם וכן כ' הר"ג שם ד"ה היכי נדר ועי"ש, (לו) לרוב חומר הענין חייבת התורה מלקות ובשונג פטור בזה מקרבן, כן איתא בשבועות דף כ"ז ב' במשנה שבועת שוא חייבין על זדונה מכות ועל שגגתה פטור, (לז) אבל בשבועת שקר והוא הנקרא בטוי חייבה התורה קרבן לשונג, כן אי' שם במשנה שבועת בטוי חייבין על זדונה מכות ועל שגגתה קרבן עולה ויזר, (לח) כמו שנכתוב בע"ה, היינו להלן במלוא קכ"ג ועי"ש:

(א) שכן בא הפירוש זכרהו על היין, כן איתא בפסחים דף ק"י א' בצרייתא זכור את יום השבת לקדשו וזכריהו על היין, (ב) אבל לא פחות מזה, בפסחים שם דף ק"ח ב' איתא בצרייתא ארבע כוסות הללו לריך שיהא בהן כדי רביעית אחד חי ואחד מוזג וכתב רש"ם ו"ל אחד חי לריך רביעית דגליר מרביעית לא חשיב שתיה עכ"ל וא"כ ממילא דגם כוס של קידוש הוא לא פחות מרביעית, (ג) שהוא על חלק אחד של יין חי וטוב ושלשה חלקים מים, כדאיתא בשבת דף ע"ז א' בגמרא כל חמרא דלא דכי על חד תלת מיא לאו חמרא הוא, (ד) ואותה ברכה של מוצאי שבת נקראת הבדלה, כדאיתא בצרכות דף נ"ב א' ובפסחים דף ק"ב ב' בצרייתא הנכנס לביתו במוליא שבת

העולם כי ששת ימים עשה ה' וגו' ועל כן נתחייבנו לעשות המעשה עם היין לפי שטבע האדם מתעורר בו הרבה (ה) שהוא סועד ומשמה וכבר אמרתי לך כי לפי התעוררות האדם ומעשהו יתפעל אל הדברים לעולם. ומזה השורש אמרו בגמרא (ו"ל) (ו) שאם הפת חביב על האדם יותר שיקדש על הפת כי אז מתעורר טבעו יותר למה שהוא תאב. ואע"פ שביציאת היום לא אמרו כן (ז) אלא שהייבו להבדיל בין עכ"פ גם בזה צדקו כי הם ז"ל גם התורה השלימה יבחרו לעולם ברוב ובאמת כי רוב העולם יבחרו אל השתיה במוצאי שבת יותר מן האכילה לפי שבכר קבעו סעודה גדולה ביום לכבוד השבת. ואין צורך לתת טעם על חייבם אותנו שיהיה בכוס רביעית דפחות מזה השיעור אין ראוי ולא תעורר לב אדם עליו (ח) ואשר הייבנו בהדחת הכוס (ט) ושלא לטעום עד שיקדש (י) ושיקדש במקום סעודה כל זה ענפי שורש התעוררות שאמרתי: דיני המצוה כגון נוסח הקידוש וההבדלה אי זהו. (יא) ואי זה היין ראוי לקדש עליו ואי זה אינו ראוי (יב) ואם מקדשין או מבדילין בשכר

מנחת יצחק

מברך על היין ועל המאור ועל הכשמים ואח"כ קומר הבדלה על הכוס, (ח) שהוא סועד ומשמה, כן איתא בצרכות דף ל"ה ב' בגמרא דין סעיד ומשמה, (ו) שאם הפת חביב על האדם יותר שיקדש על הפת, כן איתא בפסחים שם דף ק"ו ב' בגמרא זימנין דחביבא עליה ריפתא מקדש אריפתא, (ז) אלא שהייבו להבדיל בין על כל פנים, כדאיתא בפסחים דף ק"ז א' בגמרא דאמרי ליה מר ינוקא ומר קטישא לרב אשי זימנא חדא איקלע אמומר לאתריין ולא הוה לן חמרא אייתינא ליה שיכרא ולא אבדיל וכת טוות ופרש"ם וז"ל וכת טוות לן מעונה שלא אכל כו' עכ"ל. הרי להדיא שאין מבדילין על ריפתא דהא מסתמא היה אפשר להו למיתב ליה ריפתא, ואע"ג דגם על שיכרא ושאר משקין מבדילין היכא דהוי לכו חמר מדינא וכדאיתא התם בגמרא מ"מ אריפתא ודאי דלא מבדילין, ומ"ש רבינו אלא שהייבו להבדיל בין עכ"פ היינו היכא דליכא מידי אחרניא דליהוי חמר מדינא וזה פשוט, (ח) ואשר חייבנו בהדחת הכוס, כדאיתא בצרכות דף נ"א א' בגמרא אמר ר' זירא חמר ר' אבהו ואמרי לה במתניתא תנא עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה טעון הדחה ושטיפה כו' תנא הדחה מצפניס ושטיפה מצחון, ואע"ג דגמרא אמרו זה על כוס של ברכה ורש"י פירש שם כוס של ברכה המזון מ"מ הרמב"ם ז"ל כתב להדיא בפכ"ט מהלכות שבת הלכה ז' וז"ל כילד הוא עושה לוקח כוס שהוא מחזיק רביעית או יותר ומדיחו מצפניס ושוטפו מצחון כו' ומברך על הגפן ואח"כ מקדש עכ"ל וכתב ע"ז המ"מ וז"ל כילד הוא עושה וכו' דברים אלו שכתב רבינו נאמרו בגמרא פ' ג' שאכלו (ברכות נ"א) גבי כוס של ברכה ומפרש רבינו דכוס של ברכה הוא כוס שאומרים קידוש היום או ברכת המזון כמוזכר פ"ז מהלכות ברכות ולא עוד אלא שעיקר הדבר הוא לדעת רבינו בכוס של קידוש כמ"ש כו' עכ"ל וזהו גם דעת רבינו זכאן, (ט) ושלא לטעום עד שיקדש, הכי איתא בפסחים שם דף ק"ה א' בגמרא כשם שהשבת קובעת למעשר כך שבת קובעת לקידוש ופרש"ם וז"ל קובעת לקידוש שאסור לטעום עד שיקדש, (י) ושיקדש במקום סעודה, שם דף ק"א א' בגמרא אין קידוש אלא במקום סעודה, (יא) ואי זה היין ראוי לקדש עליו ואי זה אינו ראוי, בב"ב דף ל"ז מבואר בגמרא דין מגיחו מקדשין עליו וגם שמקדשין על יין שצפי החבית אע"פ שיש בו קמחין ועל יין שצבולי החבית אע"פ שיש בו שמרים ועל יין כושי היינו שחור ועל יין צורק היינו לבן (ורע הוא וכפרש"ם שם) ועל יין הליסטון היינו יין מתוק, ושם דף ל"ו א' איתא בגמרא דר' יוחנן ס"ל דריתיה חלה וטעמיה חמרא חמרא וכוותיה פסק רבי"ף ז"ל בפ' ערבי פסחים והרמב"ם ז"ל בפכ"ט מהלכות שבת הלכה י"ז, ושם בב"ב דף ל"ז ב' מבואר בגמרא שאין מקדשין על יין מגולה וגם אין מקדשין על יין שריחו רע והרמב"ם ז"ל שם בפכ"ט מהלכות שבת הלכה ע"ו כתב שאין מקדשין על יין שטעמו חומץ וזהו כדעת רבא בע"ג שם דף ס"ו הנ"ל שהכל הולך אחר הטעם, (יב) ואם מקדשין או מבדילין בשכר, בפסחים דף ק"ז א' איכא מחלוקת תנאי ואמוראי בצרייתא ובגמרא אס מקדשין על השכר והרמב"ם ז"ל שם בפ' ערבי פסחים ס"ו י"ז כתב וז"ל ונראה שדעת ר"י נוטה שמקדשין על השכר היכי דהוי חמר מדינא וכי רבינו אב"ן דמקדשין על השכר אס השכר אס הוא חמר מדינא ויראה לי אע"פ שיכול לקדש על השכר אס קול

(יג) והאוכל בערב שבת וקדש עליו שבת או בשבת ויצא שבת. וכן נוסח קידוש ימים טובים והבדלתן. (יד) ודיני הברכה שאנו חייבין לברך על הבשמים (טו) ואי זו בשמים הן ראויין לברך עליהן או שאינן ראויין. ויתר פרטיה. נבוארים בסוף פסחים ובמקומות מברכות ושבת. (א"ח רס"ב ורע"א): ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ובנקבות ואע"פ שהיא מן המצות שהזמן גרמא. שכן למדנו רז"ל (טז) שהנשים חייבות בקידוש ובהבדלה. ועובר עליה ולא קידש השבת בדברים בטל מצות עשה (יז) ואם קידשו בדברים בלא יין או בלא פת דיעבד יצא ידי תורה:

מנחת יצחק

הוא חמר מדינה טוב הוא יותר לקדש על הפת כיון שהסעודה באה לכבוד שבת אבל צדקה יראה שיצרך על השכר קודם ברכת המוליא דח"כ בעלה קידוש של היום דרבינן ליה מקרא כמו קידוש הלילה ולמה נצטלנו כיון דאפשר לקיימו על השכר כו' עכ"ל. ור"ל שאם יקדש על הפת צדקה אין כאן שום היכר דהא אין כאן אלא ברכת המוליא בלבד משא"כ בלילה הא הוא אומר על הפת קידוש היום, (יג) והאוכל בערב שבת וקדש עליו שבת או בשבת ויצא שבת, שם בפסחים דף ק' ח' מבואר בגמרא שאם התחיל לאכול בע"ש מצעוד יום וקדש עליו היום פורס מפה ומקדש ושם דף ק"ה ח' מבואר בגמרא שאם אכל בשבת וחשכה עליו מולאי שבת אין מפסיק אכילתו כלל וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפכ"ט מהלכות שבת הלכה י"ב, (יד) ודיני הברכה שאנו חייבין לברך על הבשמים, בצרכות דף מ"ג ח' וב' מבואר בגמרא אימתי מצרכין על עניי בשמים ואימתי על עשבי בשמים ואימתי על מיני בשמים ואין להאריך בזה, (טו) ואי זו בשמים הן ראויין לברך עליהן או שאינן ראויין, בצרכות שם דף כ"א ב' איתא במשנה אין מצרכין לא על הגר ולא על הבשמים של עו"ג ולא על הגר ולא על הבשמים של מתים ולא על הגר ולא על הבשמים של ע"ג. והרמב"ם ז"ל בפ"ט מהלכות ברכות הלכה ז' כתב וז"ל שלשה מיני ריח טוב אין מצרכין עליהן ואלו הן ריח טוב שאסור להריח בו וריח טוב שעשוי להעביר ריח רע וריח טוב שלא נעשה להריח בעלמנו של ריח זה. כיצד בשמים של ע"ג ובשמים של ערוה מן העריות אין מצרכין עליהן לפי שאסור להריח בהן בשמים של מתים ובשמים של בהכ"ס ושמן העשוי להעביר את הזוהמא אין מצרכין עליהן לפי שנעשו להעביר ריח רע מוגמר שמגמרין בו את הכלים ואת הצגדים אין מצרכין עליהן לפי שלא נעשו להריח בעלמנו של מוגמר וכן המריח בצגדים שהן מוגמרים אינו מצרך לפי שאין שם עיקר בושם אלא ריח בלא עיקר בשמים של מסיבה של עו"ג אין מצרכין עליהן שסתם מסיבת עו"ג לע"ג כו' עכ"ל (טז) שהנשים חייבות בקידוש ובהבדלה, בצרכות דף כ' ב' איתא בגמרא דנשים חייבות בקידוש היום דבר תורה משום דאמר קרא זכור ושמור כל שיטנו בשמירה כלומר בלאו דלא תעשה כל מלאכה ישנו בזכירה והני נשי הוילי ואיתנהו בשמירה דהא קי"ל דכל ל"ה בין שהזמן גרמא ובין שאין הזמן גרמא נשים חייבות איתנהו נמי בזכירה, ורבינו ז"ל ס"ל דהבדלה דמיא לקידוש בזה וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפכ"ט מהלכות שבת הלכה ח' וז"ל מלות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר זכור את יום השבת לקדשו כלומר זכרו זכירת שבת וקידוש ולריך לזכרו בכניסתו בקידוש היום וזיליאתו בהבדלה עכ"ל ועי"ש בכ"מ מ"ש בזה וזהו גם דעת רבינו ז"ל בבבא, (יז) ואם קידשו בדברים כו' דיעבד יצא ידי תורה, כן הוכיח הסמ"ג ז"ל במלות עשה כ"ט דהאי זכור את יום השבת לקדשו הוא מלות עשה לקדש את השבת בדברים אבל על היין אינו אלא מדברי סופרים שכתב שם וז"ל זכור את יום השבת לקדשו מכאן שמלות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים וכן פירוש המקרא זכור את יום השבת בזכירת דברים של שבת וקידוש כו' וכן מוכיח בהחלת מסכת נוזר דף ג' שאמרו מיין ושכר יזיר לאסור יין המלוה ביין הרשות מאי היא אילימא קדושתא ואבדלתא הני מושבע ועומד מהר סיני הוא בתמיה כלומר וכי מושבע ועומד מהר סיני הוא לקדש על היין והלא על היין אינו אלא מדברי סופרים ופשיטא דנוזר אסור בו אפילו בלא שום פסוק. למדנו שעיקר קידוש מן התורה בדברים בלא יין עכ"ל. וזהו כמ"ש גם התוס' ז"ל בנוזר שם דף ד' ח' בד"ה מאי היא דר"ת גרים הכי בגמרא וכי מושבע ועומד מהר סיני הוא ועי"ש. וכן הוא גם דעת הרמב"ם ז"ל וגם דעת הרמב"ן ז"ל בפירושו על התורה על האי קרא דזכור את יום השבת הג"ל דמן התורה ילא אם קידש את השבת בדברים וכמ"ש רבינו ז"ל בבבא:

ומלשון

(לב) שלא לעשות מלאכה ביום השבת אנהנו ולא נניח לעשות לבנינו ועבדינו ובהמתנו שנאמר לא תעשה כל מלאכה וגו'. ואין ספק כי אע"פ שהכתוב הוציא איסור המלאכה בנו ובבנים ועבדים ובהמות בלאו אחד שאין הענין שוה כי העושה מלאכה בנופו יתחייב מיתת ב"ד אם הוא מויד. ובמלאכת אחרים אע"פ שמוזהר עליהם בלאו לא יתחייב עליהם אפי' מלקות שאין מלקות לעולם במעשה אחרים. (א) ומלשון הרמב"ם ז"ל משמע שהוא סוכר כי הלאו הזה דלא תעשה כל מלאכה אתה ובהמתך יבא למחמר אחר בהמתו וכגון שהורש בה וכלי המחרישה בידו דאלו במחמר לבד לפי דעתו אין בו אלא איסור עשה. (ב) ועל כן אמרו בנמרא לפי דעתו שזה הלאו דמחמר הוא לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד כלומר שאדם נהרג על זה ואין לוקין עליו. (ג) והרמב"ן ז"ל תפס עליו הרבה בפירושו זה ואמר כי לאו זה של מחמר אינו אלא בהולך אחר בהמתו הטעונה משא אבל האדם לא יעשה שום מעשה בידו ולכן לא יבא עליו לעולם לא מלקות ולא מיתתה וכדקיימא לן כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו. (ד) וכמו שדרשו ז"ל אתה ובהמתך לכתוב קרא לא תעשה כל מלאכה ובהמתך אתה למה לי הוא ניהו דכי עביד מלאכה מחייב אבל על מלאכת בהמתו לא מחייב אלא שמוזהר עליה בלאו כמו במלאכת בנו הקטן ועבדו הנעני. אבל במלאכת עצמו ממש בזה לא היה צריך לומר שחייב שהרי ענשו מפורש כל העושה בו מלאכה יומת. ומה שאמרו בנמרא בלאו דמחמר שהוא לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד פירושו לפי דעת הרמב"ן ז"ל כי מפני שהוא כולל שאר מלאכות גם כן שהן באזהרת מיתת ב"ד אע"ג דמחמר ודאי אין בו אלא לאו גרידא דאפילו מלקות נמי אין בו אעפ"י נקרא הלאו הזה לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד מפני אותן דברים שהוא כולל שיש בהן מיתת ב"ד. ובעין זה אמרו ז"ל בראשון של עירובין (י"ז ב') בלאו דאל יצא איש ממקומו דכיון שהוא כולל אף מוציא מרשות לרשות בדרשא שדרשו בו אל יוציא דהוה ליה מעתה לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד במקצת ענינו וכיון שכן הוא אית לן למימר ביה בכל ענינו שאין לוקין עליו. ועל אותו הדרך בעצמו נפרש בלאו דמחמר בכאן.

משרשי מצוה זו שנהיה פנויים מעסקינו לכבוד היום לקבוע בנפשותינו אמונת הרוש העולם שהיא חבל המושכת כל יסודי הדת ונזכור ביום אחד בכל שבוע ושבוע שהעולם נברא בששת ימים הלוקים ובשביעי לא נברא דבר ובכל יום ויום נבראו ענינים חלוקים להורות על הרצון הפשוט שלא בדעת המתפלספים הנמאסים לנו בדעתם זה שהושבים לאמר שעם היותו ב"ה היה הכל. ובמנוחתנו בשביעי זכר לנו בחידושו של עולם כי כשישבתו בני אדם כולם ביום אחד בשבוע וישראל כל שואל מה עילת זאת המנוחה ויהיה המענה כי ששת ימים עשה ה' וגו' כל אחד נתחזק מתוך כך באמונה האמיתית. ומלבד זכירת הרוש העולם יש בו זכירת גם מצרים שהיינו עבדים שם ולא היינו יכולים לנוה בעת חפצנו במנוחה זהאל הצילנו מידם וצונו לנוה בשביעי. ועל כן זכר במשנה תורה זה השורש השני שיש לנו במנוחה ואמר שם במצוה הזאת וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים וגו' על כן צוה ה' אלהיך וגו': דיני המצוה (ה) כגון מה הן הדברים הנקראים עיקר מלאכות לחייב בהן העישה אותן כגון ארבעים מלאכות חסר אחת שמנו חכמים ותולדותיהן והמלאכות הקלות שאסרו הם ז"ל לנדר והדברים גם כן הנקראין שבותין. (ו) ומה שלמדו ז"ל מן כתוב כי דוהין הכל להצלת נפשות וכי הוריו לחלל שבת בשביל הצלת נפשות הרי זה משובח. והמעם לפי שסבת עשיית המצוה

מנחת יצחק

(א) ומלשון הרמב"ם ז"ל, היינו מלסנונו צפ"כ מהלכות שבת הלכה א' וצ"ש במ"מ ז"ל, (ב) וע"כ אמרו בנמרא כו', היינו בשבת דף קנ"ד א', (ג) והרמב"ן ז"ל תפס עליו הרבה בפירושו זה כו', דברי הרמב"ן הם בספר המלות בפרט י"ד ועי"ש, (ד) וכמו שדרשו ז"ל כו', היינו בשבת פס דף קנ"ד ב' בנמרא, (ה) כגון מה הן הדברים הנקראים עיקר מלאכות כו' ותולדותיהן והמלאכות הקלות כו' והדברים ג"כ הנקראין שבותין, דיני שבת ארוכין מאד כי הלכתא רבתיא לשבתא וע"כ אין מקום כחאן להאריך בפרט, (ו) ומה שלמדו ז"ל מן כתוב כי רוחין הכל להצלת נפשות וכי הוריו כו' הרי זה משובח, ביומא

הוא האדם וקיום הסבה הוא קיום הכל (ז) ומפני כן אמרו ז"ל שנאמן כל הולה לומר צריך אני שתחללו שבת עלי (ח) וכל הולה בקדחת שוכב על ערש דוי בכלל סכנה הוא לחלל שבת עליו. ויתר רובי פרטיה מבוארים במסכת שבת וי"ט (א"ה סי' שכ"ח):

ונזחנת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. והעובר עליה כמויד נסקל והוא שיהא שם עדים והתראה שכלל זה בידך לעולם שאין מיתה או מלקות אלא בעדים והתראה (ט) וההתראה לעולם להבהין בין שוגג כמויד ודע זה העיקר בכל מקום ולא תשאל ממני להחזירו (י) ואם עשה מלאכת מחשבת בשוגג מביא הטאת קבועה:

לג) לכבד האב והאם שנאמר כבד את אביך ואת אמך וגו' (א) ובא הפירוש איזהו כיבוד מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכנים ומציא:

משרשי מצוה זו ישראוי לו לאדם שיכיר ויגמול הסדר למי שעשה עמו טובה ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה שזו מדה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלהים ואנשים. ושיתן אל לבו כי האב והאם הם סבת היותו בעולם ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל התועלת שיוכל כי הם הביאוהו לעולם גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו. וכשיקבע זאת המדה בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת האל ב"ה שהוא סבתו וסבת כל אבותיו עד אדם הראשון ושהוציאו לאויר העולם וסיפק צרכו כל ימיו והעמידו על מתכונתו ושלימות איבריו ונתן בו נפש יודעת ומשכלת שאלולי הנפש שהגנו האל יהיה כסוס כפרד אין הבין ויעריך במחשבתו כמה וכמה ראוי להזהר בעבודתו ב"ה:

דיני המצוה כגון כבוד זה מנכסו מי חייב לעשותו אם משל אב או משל עצמו (ב) והלכה משל אב אם יש לו נכסים לאב (ג) ואם לאו יחזור הבן אפילו על הפתחים ויאכיל אביו

מנחת יצחק

ביומא דף פ"ה א' וב' מובא בצרייתא כמה תנאים שלמדו דפקוח נפשות דוחה שבת מכמה קראי ורב יהודה אמר שמואל שם אי הוואי התס הו"א דידי עדיפא מדידכו וחי בהם ולא שימות בהם אמר רבא לכולהו אית להו פירכא בר מדשמואל דלית ליה פירכא ועי"ש ושם דף פ"ד ב' איתא בצרייתא מפקחין פיקוח נפש בשבת והזריו הרי זה משובה, (ז) ומפני כן אמרו ז"ל שנאמן כל הולה לומר צריך אני שתחללו שבת עלי, נראה פשוט שרבינו למד כן מהא דאיתא ביומא דף פ"ג א' בגמרא שאם החולה אומר שלריך הוא לאכול ציור הכפורים אע"פ שהרופאים אומרים שא"ל מ"מ מאכילין אותו עפ"י עלמו, והרמב"ן ז"ל בספר תורת האדם בשער הסכנה סוף ד"ה צפרק אין מעמידין כתב וז"ל הא במכה שאינה של חלל נשאלים צבקי או בחולה ואין מחללין עליו עד שיאמר אחד מהן כו' עכ"ל והוה כמ"ס רבינו ז"ל צכ"ן, (ח) וכל חולה בקדחת כו' בכלל סכנה הוא לחלל שבת עליו, כן איתא בע"ג דף כ"ח א' בגמרא הוי איסתא למירתא כמה של חלל דמי ומחללין עליה את השבת ופרש"י איסתא למירתא חולי חמה כו' עכ"ל וכן כתב גם הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות שבת הלכה ה' ועי"ש, (ט) וההתראה לעולם להבהין בין שוגג כמויד, כן כתב גם הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות סנהדרין הלכה ב' ועי"ש בכ"מ ז"ל, (י) ואם עשה מלאכת מחשבת בשוגג כו', צבילה דף י"ג ב' בגמרא ובעוד כמה מקומות בש"ס אמרו דבשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה והוה מ"ס רבינו ואם עשה מלאכת מחשבת כו':

(א) ובא הפירוש איזהו כיבוד מאכיל ומשקה, כן איתא בקדושין דף ל"א ב' בצרייתא, (ב) והלכה משל אב, כן הוא בקדושין שם דף ל"ב א' בגמרא, (ג) ואם לאו יחזור הבן אפילו על הפתחים ויאכיל אביו, בירושלמי צפרק קמא דקדושין הלכה ז' איתא הכי אבל כשהוא בא אלל כיבוד אב ואם בין שיש לך בין שאין לך כבוד את אביך ואת אמך אפילו את מוסב על הפתחים. ונראה מדברי רבינו ז"ל שמפרש דברי הירושלמי כפשוטו דמחויב להחזיר על הפתחים ולכבד את אביו והיינו כשאין לו לאב דכשיש לו לאב גם הירושלמי מודה דכיבוד הוא משל אב וזהו דלא כדעת הרא"ש

(ד) וכיבוד אב ואם אי זה קודם (ה) ועד היכן כיבוד אב (ו) ואם מחל על כבודו אם יהיה מחול (ז) ואם יראנו עובר על דברי תורה באיזה לשון ימנעו (ח) ואם יצוהו אביו לעבור על דברי תורה שלא יאמינהו בזה (ט) וכי חייב לכבדו בחייו ובמותו (י) וכיצד הוא הכיבוד במותו ויתר פרטיה מבוארים בקדושין וקצת מהן במקומות אחרים מהגמרא (י"ד סי' ר"ס):
 ונוהגת בכ"מ ובכל זמן (יא) בזכרים ונקבות כל זמן שאפשר להן כלומר בכל עת שלא ימנעו אותן בעליהן והעובר עליה בטל עשה וענשו גדול מאד שנעשה כמתנכר לאביו שבשמים ואם יש כה בב"ד כופין אותו (יב) כמו שכתבנו למעלה שבביטול עשה כופין ב"ד:

מנחת יצחק

ז"ל בפ"ק דקדושין סי' ל' ע"ש, (ד) וכיבוד אב ואם אי זה קודם, שם בקדושין דף ל"א א' איתא בגמרא שאל בן אשה אלמנה אחת את ר' אליעזר אבא אומר השקני מים ואמא אומרת השקני מים איזה מהם קודם א"ל הגח כבוד אמך ועשה כבוד אביך שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך ואמרו שם שאם נתגרסה אמו מאביו אז כיבוד שניהם שוה, (ה) ועד היכן כיבוד אב, שם דף ל"ב א' איתא בגמרא שאלו את ר"א עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם כדי שיטול ארנקי ויזרקנו לים בפניו ואינו מכלימו, (ו) ואם מחל על כבודו אם יהיה מחול, שם אמרו בגמרא שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול, (ז) ואם יראנו עובר על דברי תורה באיזה לשון ימנעו, שם איתא בצרייתא הרי שהיה אביו עובר על דברי תורה אל יאמר לו אבא עברת על דברי תורה אלא אומר לו אבא מקרא כתוב בתורה כך ופרש"י וז"ל ואומר לו המקרא כמו שהוא כתוב והוא עלמו יבין שטעה עכ"ל, (ח) ואם יצוהו אביו לעבור על דברי תורה שלא יאמינהו בזה, בצ"מ דף ל"ב א' איתא בצרייתא מנין שאם אמר לו אביו היטמא (להשיב עבודה והוא כהן) או שאמר לו אל תחזיר שלא ישמע לו שנאמר איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו אני ה' כולכם חייבין בכבודי, (ט) וכי חייב לכבדו בחייו ובמותו, כן הוא בקדושין שם דף ל"א ב' בצרייתא, (י) וכיצד הוא הכיבוד במותו, שם בצרייתא איתא כיולד מכבדו במותו היה אומר דבר שמועה מפיו לא יאמר כך אמר אבא אלא כך אמר אבא מרי הריני כפרת משכבו והני מילי תוך י"ב חודש מכאן ואילך אומר זכרונו לברכה לחיי העולם הבא, (יא) ונוהגת בכ"מ ובכ"ז בזכרים ונקבות כו' כלומר בכל עת שלא ימנעו אותן בעליהן, נפקי לן כן מהא דאיתא בקדושין שם דף ל' ב' בצרייתא איש אין לי אלא איש אשה מנין כשהוא אומר תיראו הרי כאן שנים א"כ מה ת"ל איש איש סיפק בידו לעשות אשה אין סיפק בידה לעשות מפני שרשות אחרים עליה והיינו רשות בעלה עליה מכלל שאם לא תמנע אותה בעלה חייבת בכיבוד אב ואם, (יא) כמו שכתבנו למעלה שבביטול עשה כופין ב"ד, האי כמ"ש למעלה שכתב רבינו היינו לעיל במלוא ו' וע"ש, בהגהת המ"ל ז"ל כתב כאן על זה וז"ל כמ"ע שמתן שכרה בלדה לא מלינו כפיה אף על העתיד וזה מוכרח מכמה מקומות ואולי יאמר הרב אם ירלו ב"ד ומקלת המורים הכי ס"ל אבא אין זה במשמעות דבריו שנראה דמקשה עשה זה לשאר עשה וז"ע עכ"ל, ודבריו מבוארין דבחולין דף ק"ו א' איתא בגמרא אדאסי חייטוהו להווא גברא דלא הוה מוקיר אבוא ואימיה כפתוהו אמר להו (רמי בר תמרי) שצקוהו דתניא כל מלות עשה שמתן שכרה בלדה אין ב"ד שלמטה מוזהרין עליה וא"כ איך כתב רבינו בכאן שכופין על מלות עשה זו, אך באמת דעת הרמב"ן ז"ל הוא שאין ב"ד חייבין לכפות ע"ז ז"ל (וזהו שאמרו בגמרא אין ב"ד שלמטה מוזהרין עליה) אבא אס ירלו יוכלו לכפות על זה והובא דעתו בחו"ה סימן ל"ו סעיף ט"ז בהג"ה והסמ"ע כתב שם שהתוס' והרא"ש חולקים ע"ז וזהו מ"ש המ"ל שמקלת המורים הכי ס"ל (ועיין בש"ך בחו"ה שם סי' ק"ז סק"א שהביא עוד דעת גדולי הפוסקים דס"ל כהרמב"ן ולדעתיה גם התו' והרא"ש אין חולקין ע"ז וע"ש), אבא המ"ל כתב דאין זה במשמעות דברי רבינו רק מדבריו נראה שמקשה עשה זו לשאר עשה וע"כ העלה בל"ע, אמנם אולי יש לומר בדעת רבינו דכוונתו הוא כמ"ש הרמב"ם בפ"ה מהלכות ממרים הלכה ט"ו וז"ל ולא על הכאה ולא על הקללה בלבד הקפידה תורה אלא אף על הציון שכל המצוה אביו או אמו אפילו בדברים ואפילו ברמזיה הרי זה ארור מפי הגבורה שנא' ארור מקלה אביו ואמו והרי הוא אומר עין תלעג לאב ותבזו ליקפת אס ויש לב"ד להכות ע"ז מכת מרדות ולענוש כפי מה שיראו עכ"ל וכבר מבואר לעיל בסוף מלוה א' אות' דמכת מרדות והא שכופין אותו

לד) שלא להרוג נפש שנאמר לא תרצה. שורש מצוה זו ידוע ונגלה לכל רואי השמש כי השיי ברא העולם וצונו לפרות ולרבות כדי לישבו לפניו ומנענו שלא נהריבוהו בדינו להרוג ולאבד הבריות שהן המיטות העולם. ואולם הרשעים הגמורים אינם מישבי העולם ועליהם אמר הכתוב באבוד רשעים רנה. לפי שהם לא יושבו העולם אלא יחריבוהו בכל כוחם. וזה מה שאמר הכס מהכמינו (בבא מציעא פ"ג ב') באבוד הרשעים קוצים אני מכלה מן הכרם כלומר באבדן אלה יתישב העולם יותר כמו שפירות הכרם מתרבים וטובים יותר בסילוק הקוצים ממנו: מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל שאחד ההורג את הבריא או את החולה נטוי למות (א) ואפילו הגוסס בחולי בידי שמים נהרג עליו. ודין משפט הרוצח כיצד ויתר פרטיה מבוארין בפרק ט' מסנהדרין ושני ממכות (ח"ה תכ"ה).

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות והעובר עליו ורצה במזיד ויש עדים שהתרו בו (ב) הורגין אותו בסייף. בשונג למטה נכתוב דינו בע"ה בסדר אלה מסעי:

לה) שלא לבא על אשת איש שנאמר לא תנאף. ובא הפירוש שלשון ניאוף סתם משמע באשת איש (א) כמו שאמרו ז"ל אין ניאוף אלא באשת איש. ובפל זה הלאו בסדר אחרי מות שכתוב שם בפירוש ואל אשת עמיתך וכו':

מישרשי מצוה זו כדי שתתישב העולם כאשר הפין השם והשם ב"ה רצה שיהיו כל עולמו עושין פירותיהן כל אחד ואחד למינהו ולא שיתערבו מין במין אחר. וכן רצה שיהיה דוע האנשים ידוע של מי הוא ולא יתערבו זה עם זה. ועוד ימצאו כמה הפסדין בניאוף שתהיה סבה לבטל כמה מצות האל עלינו שצונו בכבוד האבות ולא יוכרו לבנים. ועוד יהיה כשלוך כמה שנצטוינו גם כן שלא לבא על האחות ועל הרבה נשים והכל יעקר בסבת הניאוף שלא יכירו בני אדם קרובותיהן מלבד שיש בענין הניאוף עם אשת איש צד גול שהוא דבר ברור שהשכל מרהיקו גם כי סבה לאבוד נפשות כי ידוע הרבה בטבע בני איש שמקנאין על ניאוף בת זוגם עם אחרים ויורדין עם הנואף עד לחייו וכמה תקלות מלבד אלה:

דיני המצוה כגון הרחקת הענין (ב) שלא להתיהר עמהם ומשפט הנואף והנואפת גם כן

מנחת יצחק

אותו לקיים מ"ע דיניהם שוין ועי"ש ולכן אפשר דעל ציפול מלות כיצד איז שיש בו ציון לזה כיון רבינו זכאן ועל זה כתב שא"ס יש כח צב"ד כופין אותו (כמו על שא"ר מ"ע שאין מתן סכרה בלדה), ואע"ג שאין מפורש בזהדי דדברי רבינו דמיירי בדאיכא ציון מ"מ הכי משמע קלת ממה שכתב וענשו גדול מאד שנעשה כמתנכר לאביו שצממים וידוע דמתנכר לאביו שצממים היינו מומר וכדאי"תא בפסחים דף ל"ו א' ויבמות דף ע"ה א' בגמרא שאמרו כן על הא דכתוב צפ"ב כל בן נכר לא יאכל בו בו המרת דת פוסלת ופרש"י ביבמות שם וז"ל המרת דת פוסלת דא"ס המיר דתו ונתנכרו מעשיו לאביו שצממים אמר רחמנא לא יאכל בו עכ"ל, וא"כ מזה מוכח קלת דמיירי בדאיכא איז ציון לאביו דאלי"כ לא מסתבר כ"כ לומר שנעשה כמתנכר לאביו שצממים, וכדי שלא להשוות לרבינו כעושה חלילה בדבר פשוט ע"כ י"ל דכוונתו הוא כמו שכתבנו.

(א) ואפילו הגוסס בחולי בידי שמים נהרג עליו, הכי איתא בסנהדרין דף פ"ח א' בגמרא דהכל מודים בזהורג את הגוסס שהוא חייב וכן כתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות רולח ושמירת נפש הלכה ז', (ב) הורגין אותו בסייף, כן איתא בסנהדרין שם דף ע"ז ב' במשנה ואלו הן הנהרגין הרולח ואנשי עיר הנדחת ועי' מ"ס רבינו להלן במלוה מ"ז ומה שכתבנו שם באות א'.

(א) כמו שאמרו ז"ל אין ניאוף אלא בא"א, כ"כ גם רש"י על האי קרא דלא תנאף וז"ל אין ניאוף אלא בא"א שנאמר מות יומת הנואף והנואפת ואומר האשה המנאפת תחת אישה תקח את זריס, (ב) שלא להתיהר עמהם, כדאי"תא בקדושין דף פ' ב' בגמרא ח"ר יוחנן משוס ר' ישמעאל רמז ליחוד מן התורה מנין שנאמר כי יסיף אחיך בן אחיך וכי בן א"ס מסית בן א"ב אינו מסית אלא לומר

(ג) שגם היא באיסור ובדין. ויתר פרטיה מבוארים במסכת סנהדרין ובמקומות בנמרא (ה' איסורי ביאה פרק ו') ושם בסנהדרין מתבאר שהנואף עם אשת איש גמורה שניהם בהנק. והנואף עם נערה מאורסה שניהם בסקילה (ד) ועם בת כהן היא תשרף והוא יחנק. ואיסור אשת איש הוא מן המצוות שהן על כל בני העולם בין ישראל בין עו"ג אבל יש חילוק קצת (ה) שאין אישות לעו"ג אלא ע"י בעילה וישראל קונה אותה בקדושין:

(ל) שלא לגנוב נפש שנאמר לא תגנוב. וכא הפי' שבגנוב נפשות הכתוב מדבר. שורש המצוה נגלה הוא: דיני המצוה כגון מה שאמרו (א) שאין חילוק בין גדול לקטן בין איש לאישה הנפש מכל מקום משמע. (ב) האב הגונב בנו או הרב את תלמידו ויתר פרטיה מבוארים בפ' י"א מסנהדרין (הלכות גנבה פ' ט'). ואיסורה נזהגת בכ"מ בזכרים ונקבות (ג) והעובר עליה וגונב נפש חייב הנק והוא שמכר אותו נפש שכן בא הפירוש שאין החיוב הל' עליו עד שימכור שכתוב אחר מנלה עליו דכתיב וגונב איש ומכרו מות יומת:

(ל) שרא להעיד עדות שקר שנא' לא תענה ברעך עד שקר ונכפלה במקום אחר בלאו אחר עד שוא. שורש מצוה זו נגלה כי השקר נמאס ונאלה לעין כל משכיל גם כי בעדות אמת העולם עומד שכל דברי ריבות בני אדם מתכבלים בעדות אנשים ואם כן עדות שקר סבה לחרבן הישוב:

דיני המצוה (א) כגון ממי מקבלין עדות וממי אין מקבלין ובמה יפסלו בני אדם להעיד (ב) וכיצד קבלת העדות (ג) וכי יש בני אדם שאין מעידין לבל אדם מרוב מעלתן

מנחת יצחק

לומר לך בן מתיחד עם אמו ואסור להתיחד עם כל ערוות שבתורה, (ג) שגם היא באיסור ובדין, כדכתיב מות יומת הנואף והנואפה ובספרה סוף סדר אחרי פרק י"ג משנה כ' איתא בזה הלשון ונכרתו הנפשות מה ה' לפי שנאמר איש ח'ם שיכול הין לי ח'לה ח'ם שהוא ענוש כרת ע"י ח'סה ח'סה ענושה כרת ע"י ה' ח'ם מנין ת"ל הנפשות הרי כאן שנים ע"כ. ובצ"ק דף ט"ו ח' איתא בגמרא דהסוה הכתוב ח'סה לח'ם לכל עונשין שבתורה ולכל דינין שבתורה ולכל מיתות שבתורה וכן איתא בשאר מקומות צ"ס, (ד) ועם בת כהן היא תשרף והוא יחנק, כן מתבאר בסנהדרין שם דף כ"ח ח' ובשאר מקומות צ"ס, (ה) שאין אישות לעו"ג אלא ע"י בעולה כו', כן איתא בסנהדרין שם דנ"ז ב' בעולה בעל יש להן נכנסה לחופה ולא נבעלה הין להן ושם איתא ג"כ דנערה המאורסה לדידהו לית להו וע"ש.

(א) שאין חילוק בין גדול לקטן כו' הנפש מ"מ משמע, כן איתא בסנהדרין דף פ"ה ב' צברייתא. (ב) האב הגונב בנו או הרב את תלמידו כו', שם במשנה איתא הגונב את בנו ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה מחייב וחכמים פוטרים וידוע דהלכה כחכמים וכן כתב הרמב"ם בפ"ט מהלכות גניבה הלכה ה', ושם דף פ"ו ח' איתא בגמרא אמר רבא הלכך הני מקרי דרדקי ומתני רבנן כמלוין צידן דמי (וכתיב כי ימלא ח'ם וגו' פרט למנוי), (ג) והעובר עליה וגונב נפש חייב חנק כו', כן ח'י' צנסהניין שם דפ"ד ב' במשנה.

(א) כגון ממי מקבלין עדות וממי אין מקבלין ובמה יפסלו בני אדם להעיד, הרמב"ם בפ"ט מהלכות עדות הלכה ח' כתב וז"ל עשרה מיני פסלות הם כל מי שנמלא בו אחד מהן הרי הוא פסול לעדות ואלו הן הנשים והעבדים והקטנים והשומים והחרשים והסומים והרשעים והצוין והקרובים והעונשין בעדותן הרי אלו עשרה עכ"ל וכל הני פסולין מבוארין צ"ס וכמ"ס הס"מ שם וגם הרמב"ם מבארן שם אחד לאחד, (ב) וכיצד קבלת העדות, הבעל העיטור ז"ל באות ק' כתב וז"ל תשובה לרבינו אלפס כו' והלכה קבלת עדות לר"ך שלשה מומחין יודעין הלכות עדות כשרין ולא פסולין וזהירין בקבלתן לכויין עדות כל אחד ואחד כדתנן הו"היר בדבריך שמא מהוכן ילמדו לשקר כו' וכל המקבל עדות וח'ינו ראוי לדון מקבל עדות שקר ואין ראוי לדון ע"פ אותו השטר והוא דבריו גם בחו"ה סימן כ"ה סעיף כ"ח וע"ש, (ג) וכי יש בני אדם שאין מעידין לבל אדם מרוב מעלתן, בסנהדרין דף י"ח ח' איתא במשנה המלך לא מעיד ולא מעידין אותו ובשפועות דף ל' ב' איתא בגמרא ח'י לר"ב

(ד) ודרישת העדות והחקירה (ה) והחלוקין שבין עדות ממון לעדות נפשות (ו) והחלוקין שבין דרישה לבדיקה (ז) והחלוקין שבין עדות בשטר לבעל פה ויתר פרטיה מבוארין בסנהדר' ובמקומות בגמ' (ח"ה ל"ה): ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים אבל לא בנקבות שאין הנשים בתורת עדות ושהעדים צריכים כיון וישבו הדעת הרבה. והעובר על דאז זה והעיד עדות שקר בחבירו שם הכתוב גבול ענישו לעשות לו כאשר השב לעשות לחבירו

מנחת יצחק

נורא מרבץ דידע בשהותא וזילה ביה מילתא למיזל לבי דיינא דזוער מיניה לחסהדי קמיה לא ליזל וה"מ בממונה אבל באיסורא אין חכמה ואין הבונה ואין עלה לנגד ה' כל מקום שיש בו חילול השם אין חולקין כבוד לרב וכן פסק הרמב"ם בפ"א מהלכות עדות הלכה ב', (ד) ודרישת העדות והחקירה, בסנהדרין ד"מ א' איתא במשנה היו בודקין אותן בשבע חקירות באיזו שבע באיזו שנה באיזו חדש בכמה בחדש באיזו יום באיזה שעה באיזה מקום ובגמרא שם גמירי להו לכולהו מדכתבי ודרשת וחקרת ושאלת היטב וכתבי והוגד לך ושמת ודרשת היטב וכתבי ודרשו השופטים היטב ועי"ש, (ה) והחלוקין שבין עדות ממון לעדות נפשות, שם דף ל"ב א' איתא במשנה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה שנאמר משפט אחד יהיה לכם מה בין דיני ממונות לדיני נפשות דיני ממונות בשלשה ודיני נפשות בשבעים ושלושה כו' ועשרה דברים קשיבו תנא דמתניתין שם מה שחלוקין דיני ממונות מדיני נפשות ועי"ש, (ו) והחלוקין שבין דרישה לבדיקה, שם דף מ' א' מה בין חקירות לבדיקות חקירות אחד אומר איני יודע עדותן בטלה בדיוקת אחד אומר איני יודע ואפילו שנים אומרים אין לנו יודעין עדותן קיימת אחד חקירות ואחד בדיוקת בזמן שמכחישין זה את זה עדותן בטלה, (ז) והחלוקין שבין עדות בשטר לבעל פה, אפשר דכוונה רבינו הוא למ"ש הרמב"ם בפ"ג מהלכות עדות הלכה ד' וז"ל דין תורה שאין מקבלין עדות לא בדיני ממונות ולא בדיני נפשות אלא מפי העדים שנאמר ע"פ שנים עדים מפיהם ולא מכתב ידן אבל מדברי סופרים חותכין דיני ממונות בעדות שבשטר אע"פ שאין העדים קיימים כדי שלא תנעול דלת בפני לוויין ואין דנין עדות שבשטר בדיני קנסות ואז"ל במכות ובגלות אלא מפיהן ולא מכתב ידן עכ"ל וא"כ איכא חילוק בין עדות שבשטר לעדות שבעל פה דעדות שבשטר אינו מועיל לקנסות ולגלות, והמדרכי ז"ל ביבמות ריש פרק ד' אחין כתב דר"ת דס"ל דהיכא שהעדים זוכרין את העדות שולחין עדותן בכתב לב"ד (וכמ"ש התוספות בשמו ביבמות דף ל"א ב' דר"ה דחוז בכתבא ובב"ב דף מ' א' דר"ה מחאה) פירש דהא שאמרו בגיטין דף ע"א א' בגמרא מפיהם ולא מפי כתבן זהו בדיני נפשות. וגם בהגהת אשר"י בפ"ב דכתובות סי' ע"ז איתא בזה"ל דרבינו תם אומר דמפיהם ולא מפי כתבם מיירי בדיני נפשות. וא"כ לדברי הכל יש חילוק בין עדות שבשטר לעדות שבעל פה, ומדברי המדרכי והגהת אשר"י הנ"ל יש מקום עיון על דברי הלח"מ בפ"ג מהלכות שכירות הלכה ב' דהרמב"ם פסק שם דאם חסמה בקול לוקה וזהו כדעת ר' יוחנן בב"מ דף ל' ב' דס"ל דעקימת פיו הוי מעשה והמ"מ שם הביא דהמפרשים הקשו על הרמב"ם מהא דכתב בעלמו בפ"ח מהלכות סנהדרין הלכה ב' דכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל את חבירו בשם אלמא דעקימת שפתיו לא הוי מעשה ותירלו דשאני חסימה דע"י הקול בא לכלל מעשה שהבמה נחממת ע"י זה ואח"כ כתב ה"מ וז"ל ואפשר היה לי לומר שכל לאו שאי אפשר בו מעשה אלא דבור אין הדבור כמעשה אבל חסימה כיון שיסנה במעשה גמור אף החסימה בקול היא כמעשה כו' עכ"ל. והלח"מ הקשה על זה מסוגיא דסנהדרין דף ס"ה א' דאיתא שם בגמרא דאפילו לרבנן דפליגי עליה דר"ע במגדף וס"ל לדעת ר' יוחנן דפטור מחטאת משום דלא עבד מעשה מ"מ במשתחוה לע"ג מודים דחייב משום דכפיפת קומתו הוי מעשה ועי"ש הקשו שם בגמרא ור' יוחנן מאי שנא דכפיפת קומתו לרבנן הוי מעשה ועקימת שפתיו לא הוי מעשה אמר רבא שאני מגדף הואיל וישנו בלב ופרש"י וז"ל עיקר חיוב הבא עליו תלוי בלב שמחכוון לזכר השם שאפילו מצדך את השם כל היום ואין בלבו כלפי מעלה אלא שהעלה את השם לדבר אחר ומכנסו בשם המיוחד ומקללו אינו מתחייב עכ"ל (ועי"ש בתוס' דר"ה הואיל) מתיב ר' זירא ילאו עדים זוממין שאין בהן מעשה וחמאי הא ליתנהו בלב אמר רבא שאני עדים זוממין הואיל וישנו בקול דעיקר חיובן בשמיעת קולם לפני ב"ד הוא בא וקול לית ליה ממש

הלך

(ח) ויש בו מלקות כמו כן ושם בסנהדרין גם כן מתבאר :

לה) שלא להעלות ג"כ במחשבתנו תחבולה לקחת לנו מה שהוא לזולתנו מאהינו שנא' לא תחמוד בית רעך וגו' (א) וכבר הוכיחו ז"ל מפסוק אחר דכתיב לא תחמוד וגו' ולקחת לך שאיסור לאו דלא תחמוד אינו נגמר עד שיעשה בו מעשה (ב) ואפילו נתן הדמים לחבירו על החפץ עובר ג"כ על לאו דלא תחמוד שאין לאו דלא תחמוד נתקן בנתינת הדמים כל זמן שדרך הכרה לקחו ממנו כן הוא הפירוש האמיתי לרז"ל :

מישרשי מצוה זו לפי שמחשבה רעה היא זו וגורמת לו לאדם תקלות הרבה שאחר שיקבע במחשבתו לקחת ממנו אותו הדבר ישחמד מתוך אותה תאוה רעה לא ישיגה בשום דבר ואם לא ירצה חבירו למוכרו יאנס אותו ממנו. ואם יעמוד כנגדו אפשר שיהרגנו כאשר מצינו בנבות שנהרג על כרמו ישחמד ממנו אחאב :

דיני המצוה איך ראוי להתרחק הרבה מן המדה הרעה הזאת מבוארים במקומות ובגמרא בפיוור ובמדרשות. (ח"ה סוף סימן שנ"ט) :

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות והעובר עליה וחמד ואפילו עשה בו ישום מעשה אינו חייב מלקות לפי שהוא דבר שניתן להישבון (ג"א להשבון) (ג) שהרי אפילו אנסו ממנו להישבון ניתן.

מנחת יצחק

הלכך הוי כמגדף דתלוי בלב ופריך וקול לר' יוחנן לאו מעשה הוא והא חיתמר חסמה בקול והנהיגה בקול ר' יוחנן אמר חייב עקימת פיו הוי מעשה כו', וא"כ מסוגי' זו קשה על דעת המ"מ דמאי פריך מחסמה בקול על עדים זוממין הלא בחסימה יש בה מעשה גמור וע"כ גם הקול הוי כמעשה משא"כ בעדים זוממין דלית בהו מעשה כלל רק קול בעלמא, ועל קושיא זו תירץ הלח"מ וז"ל ולפי מה שכתב רבינו בפ"ט מהלכות עדות משמע דאדם יכול להעיד בכתב כיון שהוא ראוי להגיד שכן כתב שם לריך להעיד בב"ד או שיהיה ראוי להעיד בב"ד וכן דקדק שם הרב בעל כ"מ לפי נוסחא זאת א"כ עדים זוממין הרי יכול להיות כמעשה שיכתוב עדותו בב"ד והוי כחסימה עכ"ל, אבל לפי מה שמפורש בהמרדכי ובהגהת אשר"י דאפילו ר"ת מודה דדיני נפשות אינו מועיל עדות בכתב דמפיהם ולא מפי כתבם אין תירוץ של הלח"מ מספיק כלל, דהא הך בריתא דילאו עדים זוממין שאין בהם מעשה מיירי בעדות נפשות וכמו שמפורש להדיא בה"כ והובא שם ברש"י בד"ה מתיב ר' זירא, ובעדות נפשות גם ר"ת מודה שאינו מועיל כלל עדות שבשטר וגם הרמב"ם בעלמו הא כתב להדיא שם בפ"ג מהלכות עדות שאין דיני עדות שבשטר דיני קנסות ובמכות ובגלות וכ"ל ואם כן מכ"ש דדיני נפשות לא מהני עדות שבשטר וע"כ דברי הלח"מ אינן מצורדין כ"כ, (ח) ויש בו מלקות כמו כן, והיינו היכא דא"ה לקיים בהו כאשר זמם וכדאיחא בריש מכות דף ב' א' במשנה מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה או בן חלולה אין אומרים יעשה זה בן גרושה או בן חלולה תחתיו אלא לוקה ארבעים, אבל היכא דאפשר לקיים בהו כאשר זמם וכגון בדבר שבממון משלמין ואינן לוקין וכדעת חכמים שם דף ד' א' שאמרו במשנה כל המשלם אינו לוקה, ואפילו ר' יוחנן דס"ל בכתובות דף ל"ב ב' דכל היכא דאיכא ממון ומלקות והתרו ביה מילקא לקי ממונא לא משלם מ"מ בעדים זוממין ממונא משלמי מילקא לא לקי דבפירוש ריבית תורה עדים זוממין לתשלומין כמו שמפורש שם בסוגיא ועי"ש.

(א) וכבר הוכיחו ז"ל כו' שאיסור לאו דלא תחמוד אינו נגמר עד שיעשה בו מעשה, כן הוא במכילתא בסדר יתרו על האי קרא דלא תחמוד הנ"ל בזה הלשון או אפילו חומד בדבור ת"ל לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך מה להלן עד שעשה מעשה אף כאן עד שעשה מעשה ע"כ, (ב) ואפילו נתן הדמים לחבירו על החפץ עובר ג"כ על לאו דלא תחמוד כו' : דעת רבינו בזה הוא כדעת הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות גזילה ואבידה הלכה ע' שכתב וז"ל כל החומד עבדו או אמתו או ביתו וכליו של חבירו או דבר שאפשר לו שיקנהו ממנו והכביד עליו ברעים והפגיר בו עד שלקחו ממנו אע"פ שנתן לו דמים רבים הרי זה עובר בל"ה שנאמר לא תחמוד עכ"ל ודלא כמו שכתבו התוס' ז"ל בסנהדרין דף כ"ה ב' בד"ה מעיקרא בתרון הראשון דלאו דלא תחמוד הוא דוקא בדלא יהיב דמי ועי"ש.

(ג) שהרי אפילו אנסו ממנו להישבון ניתן, בהגהת המ"ל כתב ע"ז וז"ל המחבר ס"ל כהראב"ד דלאו זה אינו אלא בדלא אמר רובה אני ולפיכך פטרו מן המלקות משום דניתן להשבון, אך הר"ם ס"ל דאפילו אמר רובה אני

ומכל מקום הרי הוא כעובר על מצות המלך יתברך וכמה שלוהים יש למלך יתברך ליטול נקמתו ממנו:
 (ט) שלא לעשות צורת אדם משום דבר הן ממתכות הן מעין או מאבן ומזולתם ואפי' לנוי
 שנאמר לא תעשון אתי (א) ודרשו ז"ל לא תעשון אותי כלומר לא תעשון דמיון
 אותה צורה דהיינו גוף אדם שכתבתי עליה בתורתך נעשה אדם בצלמנו והכונה בכתוב
 מצד השכל שנתן בו. ומה שאמר בצלמנו על חלק השכל שבאדם מפני שהשכל כולו הוא
 בו ב"ה. אבל אין שום דמיון אחר בינו ובין שום בריה מנבראיו הלילה. ולא דלא
 תעשה לך פסל שקדם ענינו (הוא) שלא נעשה שום צורה שתעבר. וזה הלאו מיוחד לצורת אדם
 שלא נעשה אותו כלל ואפילו לנוי וזה להרחיק ע"ג:

דיני המצוה (ב) כגון העושה צורת אדם חסר אבר אחד או יותר מה דינו. ויתר פרטיה מבוארים

מנחת יצחק

עובר בלאו ופטרן מן המלקות לפי שאין בו מעשה עי"ש עכ"ל, דברי הרמב"ם והראב"ד הם צ"ל
 מהלכות גזילה ואבידה הלכה ט' הנ"ל דעל מ"ם הרמב"ם שם הרי זה עובר בל"ת שנאמר לא
 תחמוד וכנ"ל כתב הטעם וז"ל ואין לוקין על לאו זה מפני שאין בו מעשה ואינו עובר בלאו זה
 עד שיקח החפץ שחמד כענין שנאמר לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך לחימוד שיש בו מעשה
 עכ"ל, ועל מה שכתב הרי זה עובר בל"ת שנאמר לא תחמוד כתב הראב"ד בהשגות שם וז"ל ח"א
 ולא אמר רובה חזי עכ"ל, ועל מה שכתב הרמב"ם ואין לוקין על לאו זה מפני שאין בו מעשה כ'
 הראב"ד וז"ל ח"א לא ראינו תימא גדול מזה והיכן מעשה גדול מנטילת החפץ אבל הול"ל מפני שהוא
 חייב בתשלומין שהרי הוא כגזלן שחייב להשיב את הגזילה ולפיכך אינו לוקה וגם זה חייב להשיב
 החפץ לבעלים עכ"ל, והמ"מ כתב שם על דברי הרמב"ם וז"ל אבל דעת רבינו שהאיסור אף ברטון
 המוכר הוא וע"כ כתב שאין בו מעשה לפי שנטילת החפץ ברטון המוכר הוא נעשה אבל ההשתדלות
 אשר השתדל כדי לרעותו הוא האיסור ונגמר בשעת המקח ובהשתדלות לא היה מעשה ולכך לא נתן
 טעם לפי שהוא חייב להחזיר החפץ שכיון שברטון המוכר נעשה אין כאן חייב השבה זה הנראה
 מדברי הרב ומ"מ שיטת הר"א נכונה יותר עכ"ל, ופשוט עפי דמסוה שקושיית הראב"ד חזקה היא
 עד שגם המ"מ שמישב תמיד דברי הרמב"ם ומחזיק בדעתו הודה כאן ששיטת הראב"ד נכונה היא
 ע"כ נטה רבינו בזה מדעת הרמב"ם ונקט כשיטת הראב"ד ז"ל:

(א) ודרשו ז"ל לא תעשון אותי ב' כן איחא בראש השנה דף כ"ד ב' ובע"ג דף מ"ג ב' בגמרא.
 (ב) כגון העושה צורת אדם חסר אבר אחד או יותר מה דינו, לכאורה משמע מדברי רבינו שיש
 חלוק בעושה לורת אדם בין עושה אותו בכל איבריו ובין עושה אותו בחסרון איזה אבר אבל
 באמת לא מלינו בדברי רבותינו ז"ל שיאמרו דבעינן דוקא לורת אדם שלם שלא יחסיר ולא יוסיף
 בו אפילו אבר אחד ורק דעת התוס' ז"ל שם בע"ג דף מ"ג ב' בד"ה שאני ר"ג דהאיסור הוא
 דוקא כשעושה דמות כל גופו של אדם בידיים ורגלים ולא כשעושה רק דמות פרטית פנים בלבד.
 אבל דבעינן דוקא שלא יחסר אף אבר אחד זה לא שמענו מדברי התוס', וכן כתב גם הרא"ש
 צ"ג דע"ג סי' ה' וז"ל והא דאסרינן לורת אדם ודרקון דוקא בגולס שלם אבל לורת הראש בלא
 גוף שלם מותר ולא תעשון אותי דרשינן וגם תשדח ליכא אס' אין כל הדמות שלם עכ"ל וזהו גם
 דעת הטור והמחבר ביו"ד סי' קמ"א וכמ"ש שם וז"ל אבל לורת ראש או גוף בלא ראש אין זה
 שום איסור לא במולאה ולא בעושה והרמ"א כתב ע"ז בהג"ה וכן נוהגין (ומה שכתבו
 בתחלה לורה שלמה בכל איבריה כוונתם הוא דלא סגי בפרטות בלבד או בגוף בלבד וכמו דמסיימי
 בדבריהם וכנ"ל), וע"כ לא יתחל כל כך לומר בדעת רבינו שהוא חולק על זה וס"ל דבעינן דוקא
 שלא יחסר אפילו אבר אחד, ואף על גב שיש מקום לבעל הדין לומר דלעשות לכתחלה אין היתר אלא
 בצורת ראש בלבד או בגוף בלבד אבל על הלאו דלא תעשון אתי אינו עובר בלא ללא בצורת אדם
 שלם עם כל האיברים בלא שום חסרון אבר, מ"מ מדלא מלינו לרבותינו שיאמרו כן ע"כ לא מסתבר
 כ"כ לומר בדעת רבינו דאיהו ס"ל שלא יחסר בו שום אבר, ורק יותר נראה לומר בדעתו ז"ל דגם בחסרון
 אבר אחד או יתר אבר אחד עובר ג"כ עליו ומ"ש כגון העושה לורת אדם חסר אבר אחד או יותר
 מה דינו אין כוונתו לומר דבזה משתנה הדין, וכיוצא בזה מלינו גם בשאר מקומות בדברי רבינו
 שכתב

(בפרק ג' מע"ג (מ"ג א'). (ג) ובמסכת סנהדרין ז' ב') אמרו 'שהלאו הזה כולל ענינים אחרים אמנם עיקר הלאו במה שזכרנו וכן אמרו במכילתא (י"ד קמ"א סעיף ז):
ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות והעובר עליה ועשה צורת אדם אפילו לנוי עבר על מצות מלך (כאומר) (ד) ואין בה חיוב מלקות:

מנחת יצחק

שכתב בלשון זה מה דינו והוא בכלל האיסור ע"פ הדין, (ג) ובמס' סנהדרין ז' ב' אמרו שהלאו הזה כולל ענינים אחרים אמנם עיקר הלאו במה שזכרנו וכן אמרו במכילתא, נראה קלט דהאי וכן אמרו במכילתא ל"ל תיקף אחר ובמסכת סנהדרין אמרו והמדפים הראשון הדפים לשלשה תיבות אלו שלא במקומן, דהן חמת שהלאו הזה כולל ענינים אחרים וכדאיתא בר"ה ובע"ג דף מ"ג הנ"ל בצרייתא לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי המשמשין לפני צמרוס כגון אופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת ובצרייתא אחריתא שם איתא ג"כ לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי המשמשין לפני צמרוס כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות מ"מ בצנהדרין ז' ב' לא אמרו כלל בגמרא שהלאו כולל ענינים אחרים רק הכי איתא שם כתיב לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב אלהי כסף ואלהי זהב הוא דלא עבדי הא דעץ שרי (בתמיה) אמר רב חשי אלוה הבא בשביל כסף ואלוה הבא בשביל זהב כלומר דין שהעמידוהו בשביל שתתן ממונן על כך וכפרש"י שם וא"כ איך כתב רבינו דבמסכת סנהדרין אמרו שהלאו הזה כולל ענינים אחרים, ועוד איך כתב ח"ו אמנם עיקר הלאו במה שזכרנו (היינו שלא לעשות נורת אדם) וכן אמרו במכילתא ובג"ל והלא במכילתא שם בצדד יתרו על האי קרא דלא תעשון אתי ליתא כלל להאי דרשא דלא תעשון אתי לא תעשון חותי רק הכי איתא שם לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב ר' ישמעאל אומר דמות שמשי המשמשין לפני צמרוס לא דמות מלאכים ולא דמות אופנים ולא דמות כרובים ר' נתן אומר לא תעשון אתי שלא האמר עושה אני כמין דמות ואשתחוה לו ת"ל לא תעשון אתי כו' ר' עקיבא אומר לא תעשון אתי כדרך שאחרים מנהגין במדינות כשהעובד בזה עליהם הם מצדדין את אלהיהם שנאמר על כן יזבחו לחרמו וכשהפורענות באה עליהן הם מקללין את אלהיהם שנאמר וקלל צמלכו וצאלהיו אבל אהם חס אביא עליכם הטובה תנו הודאה וכשהבא עליכם יסורים תנו הודאה כו' ואח"ו איתא עוד שם במכילתא אלהי כסף ואלהי זהב למה נאמר לפי שהוא אומר ועשית שנים כרובים זהב שלא תאמר הריני עושה ארבעה ת"ל אלהי זהב חס הוספת על שנים הרי הם כאלהי זהב אלהי כסף למה נאמר לפי שמנינו כל כלי בית עולמים שאם אין להם של זהב עושים אותן של כסף שומע אני איך כרובים כן ת"ל אלהי כסף הא חס אינו עושן של זהב הרי הם כאלהי כסף ע"כ (ומכילתא זו הביא רש"י שם בפירושו על הסורה) וא"כ דרשה זו דלא תעשון אתי והיינו לאסור נורת אדם אפילו שלא להשתחוה לה ליתא כלל שם במכילתא, וגם בגמ' משמע דהאי דרשא לאו בצרייתא היא כלל דהא בר"ה דף כ"ד ב' איתא בגמרא דרב הונא ברביה דרב חידי אמר לה ומפרקיה דאביי שמיא ליה לאו תעשון אתי לא תעשון אתי (ועי' בע"ג דמ"ג ב' גירסא אחריתא בזה), וע"כ נראה שג"ל בדברי רבינו כן ובמס' סנהדרין ז' ב' אמרו וכן אמרו במכילתא שהלאו הזה כולל ענינים אחרים (וכן הוא באמת דמסנהדרין ומכילתא למדנו שהלאו הזה כולל ענינים אחרים ובג"ל) אמנם עיקר הלאו במה שזכרנו, וזוה עולים דברי רבינו כהוגן והמדפים הראשון החליף מקום שלשה תיבות האלו וכמש"ל, (ד) ואין בה חיוב מלקות, בהגהות המ"ל ז"ל כתב על דברי רבינו אלה וז"ל לא ידעתי טעם הדבר והר"מ בהלכות סנהדרין מנחה בכלל הלוקין וכ"כ במנין המזות סי' ד' עכ"ל, אך אולי יש לומר בדעת רבינו דכיון שכתב לעיל שהלאו הזה כולל ענינים אחרים ג"כ וכדאיתא בסנהדרין ובמכילתא ובג"ל וגם בצרייתא בר"ה ובע"ג אמרו ג"כ לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי המשמשין לפני צמרוס כגון אופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת וגם לא תעשון כדמות שמשי המשמשין לפני צמרוס כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות ובג"ל ע"כ אע"ג דמפרקיה דאביי שמיא לן לא תעשון אתי לא תעשון אתי והיינו דמות אדם ועיקר הלאו להכי איתא וכמ"ש רבינו מ"מ כיון דמהאי קרא דלא תעשון אתי נפקא לן כל הני דרשות הנ"ל הוי כמו לאו שבכללות שאין לוקין עליו. וכן ראיתי אח"ז במגה"ח ז"ל שכתב טעם זה בשם המשנה הכמוס אך הוא כתב ע"ז דמ"מ ל"ע על רבינו שנטה מדעת הרמב"ם בזה, אבל אפשר לומר דע"כ נטה רבינו מדעת הרמב"ם בדבר הזה משום דהרמב"ם כתב בספר המלות בל"ת ד' וז"ל שהזכירנו

מעשות

(ב) שלא נבנה טובה אבנים ישנע בהן ברזל שנאמר לא תבנה אתהן גזית (א) פי' גזית הוא כשפוסלין מן האבן בכלי ברזל. ואם נבנה באבני גזית פסול : משרשי מצוה זו שנקבע בנפשותינו מיום עשותו שבסבתו תבא לנו מהילת העון והברכה והשלום אחר כן. ועל כן לזכור זה הדבר נצטוינו שלא לעשות בו דבר בכלים המוגנים להשחתה וזהו הברזל שכורת ומוכן תמיד לשפוך דם. וכבר הקדמתי לך בתחלה כי האדם נפעל כפי פעולותיו ומהשבותיו הולכות לעולם אחריו מעשיו על כן ראוי לנו לעשות דמונות הפעולות כפי כוונת הדברים. והסכל המבהיל השומע דברים אלה לא ידע ולא יבין :

דיני המצוה כגון מהיבן היו מביאין אותן האבנים שבונים מהם המזבח שאמרו ז"ל (ב) כי מן בתולת קרקע או מן הים הגדול היו מביאין אותן (ג) ודין אם נגע ברזל באבן אחר

בניחת יצחק

מעשות לורות בעלי חיים מהעלים והאצנים והמתכות וזולתם ואע"פ שלא יעשו להעבד כו' והוא אמרו יתעלה לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב ולשון מכילתא צענין לאו זה על לד הבאור אלהי כסף לא תעשו שלא תאמר הריני עושה לנוי כדרך שאחרים עושין צמדינות ת"ל לא תעשו לכם והעובר על לאו זה חייב מלקות כו' עכ"ל, וא"כ מפורש כמעט להדיא בדברי הרמב"ם דעל מכילתא זו סמך לומר דלוקין ע"ז דהא איכא על עשיית לורות לנוי לאו מיוחד דלא תעשו לכם (וכל הני דרשות מהצרייתות דר"ה ודע"ג וגם הך דרשה דסנהדרין הנ"ל כולהו נפקי להו מלא תעשון אתי) וע"כ הוי לא תעשו לכם לא הוי לאו שבכללות כלל ולכן שפיר לוקין עליו לדעת הרמב"ם, אבל בסוגיא דר"ה ודע"ג הנ"ל הו' לא הזכירו בגמרא מלאו זה דלא תעשו לכם הנ"ל וגם רבינו לא הזכיר כלל מהאי לאו דלא תעשו לכם רק מלאו דלא תעשון אתי לא תעשון אתי והאי לאו דלא תעשון אתי ודאי הוי לאו שבכללות דהא נפקי לן כל הני דרשות הנ"ל מיניה וע"כ שפיר כתב רבינו בכאן שאין זה חיוז מלקות. דכיון דלא הוזכר בגמרא מלאו זה דלא תעשו לכם ש"מ דקיס להו להש"ס דמה שאמרו במכילתא אינו עיקר כ"כ, וכעין זה כתב הרא"ש בפ"ב דחולין סי' ו' וז"ל דמסתבר עפי למימר שלא רלה בעל הש"ס להביא הצרייתא השנוייה בתוספתא המכשרת צמיעות בתרא ולפשוט הצעיה משום דקיס ליה דלא מיתניא בי ר' חייא ור' אושעיא והלכך אין לסמוך עלי' כו' דמסתמא כיון שרלו חכמי ישראל לעשות חבור קיים אמת חקרו וחזרו לידע כל הספרים שנכתבו על דברי חכמים וציררו אותם שהם צר סמכה ועל ידם חזרו הש"ס הלכך אין לסמוך על תוספתא זו כיון שאין בעל הש"ס מסכים עליה עכ"ל, ולכן גם כאן בדברי רבינו י"ל כן דכיון שלא הזכירו בש"ס מהאי לאו דלא תעשו לכם מכלל שלא הסכימו על מכילתא זו ואין לסמוך עליה, ורק ס"ל דלאו זה דלא תעשו לכם הוא מהלאוין שנכפלו בע"ג וכמו שנכפלו י"ב לאוין במלאכת שבת וכן נכפלו האזהרות מאכילת הדם ז' פעמים ומ"מ אין לוקין על כל לאו ולאו צפני עלמו וכמ"ס הרמב"ם בספר המזות בשרש הט' ועי"ש שהאריך בזה. ועל כן מיושב שפיר דעת רבינו בכאן כמה שכתב ואין זה חיוז מלקות.

(א) פירוש גזית הוא כשפוסלין מן האבן בכלי ברזל, כן לשון המכילתא על האי קרא דלא תבנה אתהן גזית אין גזית אלא גזוזות שהוקף עליהם ברזל ע"כ. וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפירושו על התורה על קרא הנ"ל שאין איסור בשאר כלי מתכת אלא ברזל בלבד וכדכתיב כי חרבך הגפת עליה ותחלליה, (ב) כי מן בתולת קרקע או מן הים הגדול היו מביאין איתן, מ"ש רבינו מן בתולת קרקע הכי איתא בפ"ג דמדות משנה ד' אחד אצני הכבש ואחד אצני המזבח מבקעת בית כרם וחופרין למטה מהבתולה ומביאין משם אצנים שלמה שלם הוקף עליהן ברזל, ומ"ש או מן הים הגדול הו' מביאין אותן הכי איתא בצומים דף נ"ד א' בצרייתא דתני לוי ומביא חלוקי אצנים מפולמות ופרש"י מפולמות לחות והיינו מקרקע הים, (ג) ודין אם נגע ברזל באבן כו' אם פיסלה הכל או היא לבדה פסולה, שם במשנה ד' הנ"ל מפורש שאם נפגמה אחת מהן היה פסולה וכולן כשרות ומדתם התנא משמע להדיא שאין חילוק בין אם נפגמה ע"י ברזל או ע"י דבר אחר וה"כ ודאי שאם רק נגע ברזל באבן היה לבדה פסולה וכולן כשרות, וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות בית הבחירה הלכה ט"ז וז"ל אבן שנפגמה או שנגע בה ברזל אחר שגננית בנוצח או בכבש אותה האבן

שנכנית במזבח אם פוסלת הכל או היא לברכה פסולה (ד) ומה שאמרו ז"ל בשמלכנין את המזבח פעמים בשנה שלא ילכנוהו בכלי שיהא בו ברזל כדי שלא יגע הברזל כאבן ויתר פרטיה מבוארים במסכת מדות (ה' בית הבחירה פ"א) :

ונזחגת בזמן הבית בזכרים ונקבות והעובר עליה וזנה אבן שנגע בה ברזל במזבח או בכבש לוקה:

מא) שלא לעלות על המזבח במדרגות כדי שלא יעשה פסיעות גסות בעלותו שנאמר ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו. אלא כשהוא עולה שם ילך בנהת וביראה עקב בצד גודל (א) וכן נאמר במכילתא :

משרשי מצוה זו מה שכתבנו במצוה הקודמת לה לקבוע בנפשותינו וראת המקום והשיבותו ועל כן הוזהרנו שלא לנהוג שם קלות ראש בשום ענין. והכל יודעין שהאבנים לא יקפידו בשום בזיון שאינן רואות ולא שומעות אלא כל הענין לתת ציור בלבנו ביראת המקום והשיבותו וכבודו הגדול כי מתוך הפעולה הלב נפעל כמו שכתבתי :

דיני המצוה (ב) כיצד עושיין הכבש כדי שלא יבאו לעבור עליו בלאו זה וצורתו וכל ענינו מבוארים בפרק ג' ממדות (שס) :

ונזחגת בזמן הבית בזכרים ונקבות והעובר עליה ופסע פסיעה גסה על המזבח עד שיגלה ערותו כמזיד לוקה וענוים ישכנו ארץ :

פרשת משפטים

יש בה שלישה ועשרים מצות עשה ושלישים מצות לא תעשה :

מב) לרזן בדין עבד עברי כמו שכתוב בפרשה שנאמר כי תקנה עבד עברי וגו' כדומר שנעשה לו הדברים שנגזרתינו בהן (א) כגון לשלחו בשביעית או בתוך שש אם פגע בו יובל או בגרעון כסף או במיתת אדון שלא הניח בן זכר (ב) ולגרצע גם כן בדינו הכתוב בו הכל כמו שלמדנו רז"ל מתוך הכתוב כמו שמפורש בפרק ראשון מקדושין .

משרשי המצוה זו שרצה האל שיהיה עמו ישראל אשר בחר עם קדוש מלא ומעושר בכל מדות טובות ומעולות כי מתוך כך תהול הברכה עליהם. וההסד והרחמים מן המדות המשובחות שבעולם ועל כן הוזהרנו לרחם על אשר הוא תחת ידינו ולגמול לו הסד כאשר כתוב בפרשה (ג) ובמו שידענו גם כן בקבלה :

מנחת יצחק

האזן פסולה והשאר כשרות עכ"ל, (ד) ומה שאמרו ז"ל בשמלכנין את המזבח בו, גם זה הוא שם במשנה ד' הנ"ל ועי"ש :

(א) וכן נאמר במכילתא, הכי איתא שם בסדר יתרו על האי קרא דולא תעלה במעלות גוי' זזה"ל ר' ישמעאל אומר והלא כבר נאמר ועשה להם מכנסו בד ומה ת"ל אשר לא תגלה ערותך עליו שלא ילך פסיעה גסה אלא גודל בצד עקב ועקב בצד גודל כו' עכ"ל, (ב) כיצד עושיין הכבש בו, הרמז"ס ז"ל בפ"ב מהלכות בית הבחירה הלכה י"ג כתב ז"ל וכבש היה בנוי לדרומו של מזבח ארכו שלשים ושנים אמה על רוחב י"ו אמה והיה אוכל בארך שלשים אמה מלד המזבח ופורת ממנו אמה על היסוד ואמה על הסובב ואויר מעט היה מפסיק בין הכבש למזבח כדי ליתן האוירים למזבח בצריקה וזוהי הכבש השע אמות פחות שסות עד כנגד המערכה עכ"ל ועי"ש בכ"מ שהביא מקור לכל דבריו הנ"ל :

(א) כגון לשלחו בשביעית או בתוך שש אם פגע בו יובל כו', כן איתא בקדושין דף י"ד ב' במשנה עבד עברי נקנה בכסף ובשטר וקונה את עלמו בשנים וביובל ובגרעון כסף ושם דף י"ז א' איתא בבבביתא עבד עברי עובד את הנין ואינו עובד את הבה והיינו כשמת ואין לו בן, (ב) ולגרצע ג"כ בדינו בו' כמו שמפורש בפ' ראשון מקדושין, והיינו כדאיתא שם במשנה הנרלע נקנה ברליטה וקונה את עלמו ביובל וזמיתת האדון (ג) ובמו שידענו ג"כ בקבלה, והיינו כדאיתא בספרא סדר

דיני הניצוה (ד) כגון החלוקין שבין מוכר עצמו למכרוהו ב"ד (ה) והדברים שהוא נקנה בהן ושהוא יוצא בהן לחירות ושאר דיניו מבוארין ישם בקדושין (י"ד רס"ז):
 ונוהגת מצוה זו בזכרים אבל לא בנקבות (ו) שאין האשה קונה עבד עברי. ודוקא בזמן שישראל

בזנת יצחק

זהו פרק ז' משנה ג' (על הא דכתיב שם כשכיר כחשב יהיה עמך) בזה הלשון יהיה עמך עמך במאכל עמך בזמנה עמך בכסות נקיה שלא תהא אוכל פת נקי והוא אוכל פת קיבר אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש אתה ישן על מוכין והוא ישן על התבן ע"כ וכן איתא גם בקדושין דף כ' א' צברייתא ועי"ש, (ה) כגון החילוקין שבין מוכר עצמו למכרוהו ב"ד, בקדושין שם ד"ד ב' איתא צברייתא המוכר עלמו נמכר לשם ויותר על שם מכרוהו ב"ד אינו נמכר אלא לשם המוכר עלמו אינו נמכר כרע מכרוהו ב"ד נרע מוכר עלמו אינו מנטיקיס ליה מכרוהו ב"ד מנטיקיס לו המוכר עלמו אינו רבו מוסר לו שפחה כנענית מכרוהו ב"ד רבו מוסר לו שפחה כנענית וכן פסק הרמב"ם בפ"ג מהלכות עבדים הלכה י"ב והוסיף שם המוכר עלמו נמכר לע"ג מכרוהו ב"ד אינו נמכר אלא לישראל והוא מהספרי וכמ"ש הכ"מ שם, (ה) והדברים שהוא נקנה בהן ושהוא יוצא בהן לחירות, כבר מבואר לעיל באות א' דברים אלו ממשנה וצרייתא ועי"ש, ושם דף ע"ז א' איתא צברייתא שקונה את עלמו בשטר והתוס' שם צ"ה אמר רבא כתבו דהא דלא חשיב לשטר בזמנה הנ"ל משום דתנא דמתניתין לא חשיב אלא יוצאות שהם בע"כ של אדון אבל שטר הוא מדעתו של אדון, וכן פסק הרמב"ם שם בפ"ג הלכה י"ב שיואלא גם בשטר, (ו) שאין האשה קונה עבד עברי, כן איתא בצ"מ דף ע"א א' צברייתא ומוכח שם בגמרא דהטעם הוא מפני החשד ועי"ש, בהגהת המ"ל ז"ל כתב ע"ז וז"ל מפני החשד הוא וכדאיתא בגמרא ומשכחה לה בנקבות בשפות מט' שנים וכמ"ש הר"ם סוף הלכות עבדים, ואני מסתפק בזה לפי שהמחבר כתב לקמן סימן שמ"ז שמלות בהם לעולם בהם תעבדו הוי אף בנקבות שאם עבדו וקנו אסור לשחררם אלא ימכרו אותם, בעבד עברי היכי לדייניה דיניי למוכרו אינה רשאי דכתיב לעם נכרי וכו' וה"ה לע"ע וכמ"ש הר"מ ואולי כופין אותה לשחררו והדבר לריך תלמוד ועיין לקמן פ' ראה סי' תפ"ב עכ"ל, והנה מ"ש דמשכחה לה בשפות מט' שנים ר"ל דאם העבד הוא פחות מט' שנים איז מותר האשה לקנותו והטעם הוא כמ"ש הכ"מ שם בסוף הלכות עבדים פ"ג הלכה י"ב וז"ל משום דכיון דעיקרה דמילתא שגאסר לא הוי אלא חששא בעלמא דינוי שגאסר לה לקנות עבד ראוי לביאה אבל שגאסר שלא תקנה שאינו ראוי משום דכשיגדיל התי לידי חשד וזו חין לנו עכ"ל, והא שדין זה נוהג גם בעבד כנעני הוא כדעת חכמי דרשב"ג בצ"מ דף ע"א שם צברייתא, וזמנה שנסתפק המ"ל אם כופין אותה בעבד עברי לשחררו משמע דכ"ל דהא שכתב רבינו להלן במזוה שמ"ז גבי מלות דלעולם בהם תעבדו וז"ל ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות אע"פ שהנקבות אסורות להן לקנות עבדים מפני החשד מ"מ אם קנו אותן אסור להן לשחררן אלא ימכרו אותן עכ"ל ר"ל שכופין אותה למכרן לאחרים אף אם יפסידו ממון הרבה במכירתן, דאם איתא דכ"ל להמ"ל דכוונת רבינו הוא שימכרו אותן באופן שלא יהיה להן שום הפסד במכירתן ובאם לאו ישארו אללן לעבדים א"כ איך ס"ד דבעבד עברי כופין אותה לשחררו בחנם, ואע"ג שהע"ע יכתוב לה שטר על דמיו מ"מ מי יודע אם יהיה לו מצות באיזה זמן ואין לך הפסד והפקעת ממון יותר מזה, אלא ודאי דכ"ל דבעבד כנעני כופין אותה למכרו לאחרים אף אם תפסיד הרבה, אבל באמת שאין הכרח לזה מדברי רבינו רק אפשר דכוונתו הוא שימכרו אותן היכא דליה להו הפסד מזה, דאם איתא דכ"ל שכופין אותה למוכרו במה שהוא אף בשוה פרוטה וכדומה כל כי האי מילתא הל"ל לרבינו לפרש בהדיא, וגם מסיגנון לשונו של רבינו לא משמע כן דהכי הל"ל למיכתב אע"פ שהנקבות אסורות להן לקנות עבדים מפני החשד מ"מ אם קנו אותן אין כופין אותן לשחררן אלא כופין אותן למכרן במה שהוא, ומדכתב אם קנו אותן אסור להן לשחררן אלא ימכרו אותן משמע קלת דכוונתו הוא שאם היא רולה להסיר ממנה לזות שפחים ולשחררן מפני החשד מ"מ אסור להן לשחררן אלא ימכרו אותן, ומיבמות דף כ"ה א' משמע ג"כ קלת דכל היכא שאסרו משום חשד אינו אלא לכתחילה אבל לא בדיעבד דהכי איתא שם במשנה החכם שאסר את האשה בנדר על בעלה הרי זה לא ישאנה והטעם הוא מפני החשד וכמ"ש רש"י שם ובגמרא שם אמר רב אשי שאם כנס אינו מויליח וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"י מהלכות גירושין הלכה י"ד הרי דרק לכתחילה אסרו ולא בדיעבד ואע"ג

שרויין על אדמתן (ו) שכן בא הפירוש המקובל שאין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג (ח) ומפורש הוא שדין היובל אינו אלא בארץ. והעובר עליה ולא עשה לעבד מה שכתוב בו בטל עשה ונס מלמד נפשו להיות אבדו וכמעט שמעיד על עצמו שאינו מכני ישראל (ט) כי הם רחמנים בני רחמנים :

מג) ליעד אמה העבריה כלומר שאותו ישראל שקנה אמה העבריה שישאנה לו לאשה או יתנהג לבנו לאשה שנאמר אם רעה בעיני אדוניה אשר לו יעדה והפדה. ואמרו חז"ל כאן רמו לך שמצוה ביעוד ובפירוש אמרו ז"ל (א) מצות יעוד קודמת למצות פדויה :

משרשי מצוה זו שריחם האל על הענייה הנמכרת ועל אביה שנצטרך למכרה וצוה את הקונה אותה לישא אותה לו לאשה ולעשותה גברת כי אל הנון ורחום הוא ואם אין הקונה הפין בה לעצמו שישאנה לבנו כי גם עם בן אדוניה תשמה ותגל. או שיגרע מפדיונה מכל מקום ויסייענה שתצא מעבדות ולא שיגרם עכ"פ שתעמוד תחת ידו עד זמן המכר גם אם ישרה בעיניו עבודתה הרבה. וכל זה מחסדי האל על ברואיו וממדותיו המעולות :

דיני המצוה (ב) כגון עד סתי הבת נמכרת (ג) ושאינה נמכרת על ידי אדון (ד) ואפילו עבר ומכרה אין המכירה כלום (ה) ושהאב יכול למכרה כמה פעמים (ו) והדברים שהיא נקנית בהן ושהיא יוצאת בהן לחירות (ז) ובכמה יציאות היא יתירה על העבד

מנחת יצחק

ואע"ג שיש מקום לחלק בזה מ"מ אין להוסיף ממון מצעלים כל זמן שאין לנו ראייה מכרחה מן הש"ס ואם נכוף אותה לשחררו ודאי דזה נחשב להפקעת ממון וכנ"ל וע"כ מסתבר יותר שאין כופין אותה על זה, (ו) שכן בא הפירוש המקובל שאין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, כן הוא בערכין דף כ"ט א' בצרייתא, (ח) ומפורש הוא שדין היובל אינו נוהג אלא בארץ, ר"ל שדין היובל אינו נוהג אלא בזמן שכל יושביה עליה והיינו שכל ישראל הם בארץ ישראל וכמו דאיתא בערכין שם דף ל"ב ב' בצרייתא דמשגלה שבט ראובן ושבט גד וחמי שבט מנשה בטלו היוצלות שנאמר וקראתם דבור בארץ לכל יושביה בזמן שכל יושביה עליה ולא בזמן שגלו מקנתן כו' ועי"ש, אך בזמן שכל יושביה עליה אזי נוהג שילוח עבדים גם בחוץ לארץ וכדאיתא בקדושין דף ל"ח ב' בגמרא בזמן שהדבור נוהג בארץ נוהג גם בחוץ לארץ, (ט) כי הם רחמנים בני רחמנים, כן איתא ביבמות דף ע"ט א' בגמרא שלשה סימנים יש באומה זו הרחמנים והביישנים וגומלי חסדים :

(א) ובפירוש אמרו ז"ל מצוה יעוד קודם למצוה פדויה, כן הוא בצבורות דף י"ג א' במשנה, (ב) כגון עד סתי הבת נמכרת, בכתובות דף מ' ב' איתא בצרייתא קטנה מנת יום אחד ועד שתצא סתי שערות יש לה מחר וכחכמים שם, (ג) ושאינה נמכרת ע"י אדון, כן כתב גם הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות עבדים הלכה י' וכתב הרמ"ם ז"ל שם שהוא מהמכילתא, (ד) ואפילו עבר ומכרה אין המכירה כלום, כלום כן כתב גם הרמב"ם שם ועי' שם בלח"מ ז"ל מ"ש בזה, (ה) ושהאב יכול למכרה כמה פעמים, כן איתא בקידושין דף י"ח א' בצרייתא וכת"ק שם דאמר מוכר אדם את בתו לאישה (היינו קידושין) ושוגה לשפחות ושוגה וכן פסק הרמב"ם ז"ל שם בהלכה י"ג, (ו) והדברים שהיא נקנית בהן ושהיא יוצאה בהן לחירות, בקידושין שם דף י"ד ב' מצואר בגמרא שהיא נקנית בכסף מדכתיב גבה והפדה מלמד שמגרעת פדיונה ויולדה אלמא שנקנית בכסף דאי לא קנאה בדמים מאי מגרעה וכמ"ש רש"י ז"ל בד"ה שמגרעת פדיונה, ושם דף ע"ז א' מצואר בגמרא שנקנית בשטר מדכתיב אם אחרת יקה לו הקישה הכתוב לאחרת מה אחרת מקניא בשטר אף אמה העבריה מקניא בשטר, ושם דף י"ב מצואר במשנה שקונה את עלמה בשנים וביובל ובגרעון כסף כעבד עברי דקתני שם יתירה עליו אמה העבריה שקונה את עלמה בסימנין והיינו שקונה את עלמה בכל הני דקתני במשנה שעבד עברי קונה את עלמו ועוד היא יתירה עליו שקונה את עלמה גם בסימנין וכמ"ש רש"י ז"ל, וממילא דקונה את עלמה גם בשטר כיון דגם עבד עברי יולא בשטר וכמ"ש לעיל במזה מ"ב אות ה' ועי"ש וכן כתב הרמב"ם ז"ל שם בפ"ד מהלכות עבדים הלכה ד', (ז) ובכמה יציאות היא יתירה על העבד, שם דף י"ד ב' איתא במשנה יתירה עליו אמה העבריה שקונה את עלמה בסימנין וכמ"ש באות הקודם ושם דף י"ז ב' איתא בצרייתא עבד עברי עובד את

(ח) ודיני הבוגרת (ט) וזמן האילוניות. ויתר פרטיה מבוארים בראשון של קידושין (שם): ונוהגת (י) בזמן שהיובל נוהג דוקא והעובר על זה ולא יעדה לא לו ולא לבנו ולא סייע בפדיונה לא קיים מצוה זו אבל אין לכופו לפי הדומה על קיום מצוה זו שהרי כתוב שם בפירוש ואם שלש אלה לא יעשה לה מכלל שהתורה הניחה הדבר ברצונו. ואם נשאה לאשה או השיאה לבנו כמו שכתבנו עשה כראוי ותבא עליו ברכה ובנים טובים וכשרים ראויים לצאת מזיווגם. **מד**) לפדות אמה העבירה שנאמר והפדה. וזו מצות עשה כלומר שיסייע האדון הקונה אותה בפדיונה ויתן לה מקום לשוב לבית אביה כמו שאמרו ז"ל שמגרע פדיונה ותצא. כלומר שאם לקחה בששים דינרים לשש שנים ועבדה שלש זקמנה שלשים דינר שיקחם וישלחנה (א) ולא יטעון עליה שתשלם שנות עבודתה עכ"פ או שיאמר טעותי היו בטלות אצלה תוסיף לי ריוח אם תרצה לצאת שאין זה כי אם רוע לב. ולבני ישראל שהם רחמנים בני רחמנים ראוי להם לעשות הסד עם הכריות אף כי לאשר עבדוהו ואפי' יום אחד:

שרשי המצוה מה שכתוב ביעוד ופרטיה גם כן בקידושין (שם):
בזה) שכל מי שיקנה אמה עבירה (א) לא ימכרנה לאדם אחר לעולם שנא' לעם נכרי לא ימשול למכרה וגו' ופירושו כתרנומו לגבר אחר. ולהרחיק הדבר נאמר בלשון זה כלומר שדומה לענייה הקמנה אם מוכרה לאדם אחר שנית כאלו ימכרנה לעם נכרי:
 משרשי המצוה שרצה האל לזכותנו וצונו להתנהג במדת החמלה האהובה לפניו:

דיני המצוה (ב) כתוב למעלה במצות יעוד (ה' עבדים פ"ד):
בזו) שכל קונה אמה העבירה ויעדה שלא יגרע לה שארה כסותה ועונתה (א) ופירוש שאר מזון וכסות כמשמעו ועונה דרך ארץ. ובכלל לאו זה כל בנות ישראל שלא

מנחת יצחק

את הבן ואינו עובד את הבת אמה עבדיה אינה עובדת לא את הבן ולא את הבת וא"כ יתירה היא על עבד עברי גם בזה שאינה עובדת גם את הבן, (ח) ודיני הבוגרת, בקידושין דף ד' ה' ובשאר מקומות בש"ס מבואר דבגרות מוליד מרשות אב דכיון שצנרה שוב אין לאביה רשות בה, (ט) וזמן האילוניות, ביבמות דף ס' ב' איתא בצרייתא ואיזו היא אילוניות כל שהוא בת עשרים ולא הביאה שתי שערות ואפילו הביאה לאחר מכאן הרי היא כאילוניות לכל דבריה כו' ועי"ש, (י) בזמן שהיובל נוהג דוקא, כן מבואר בגיטין דף ס"ה א' בגמרא דאמרו שם ואמה העבדיה בזמן הזה מי איכא והתניא אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג:

(א) ולא יטעון עליה שתשלם שנות עבודתה עכ"פ, אפשר שר"ל שלא יטעון שמתחלה היתה קטנה וגם לא היתה רגילה במלאכה וכמו שידוע דלא דמיא דמי המלאכה של השנים הראשונים לשל האחרונים ויש מהנשכרים למשך חיזה שנים דבשנה הראשונה לא יקבל שום שכר וכל השכר הוא בעד הזמן שהוא רגיל במלאכתו, ומ"מ נלטה האדון שיחשוב כל הדמים שנתן לאביה בעד עבודתה ויגרע לכל שנה ושנה בשנה, וכן ראיתי אח"ז בספר יריאים מלוח רפ"ה שכתב ז"ל והפדה מסייע אותה בפדיונה כו' כגון שקנה ו' שנים ב' ליטרא כו' וכשמגרע מגרע כל שנה בליטרא ונותנת כמה שיש לגבותה לפי השנים הנותרות אע"פ ששנה יותר בשעה שיואלה לאחר ב' שנים או היתה קטנה ולא היתה עושה מלאכה כ"כ עכ"ל, ואע"פ דבאמת יש לאדון טענה טובה בזה מ"מ ליוותה תורה על האדון שיחשוב כל השנים בשנה ויסייע בזה בפדיונה:

(א) לא ימכרנה לאדם אחר לעולם כו', מבואר לעיל במלוא מ"ג אות ג' שהוא מהמכילתא (ב) כתוב למעלה במצות יעוד, היינו לעיל במלוא מ"ג, בהגהת המ"ל ז"ל כתב ע"ז וז"ל לא ביאר המחבר אם לוקין על לאו זה והר"ם לא הביאו בהלכות סנהדרין בכלל הלוקין ואולי טעמו לפי שלא הועילו מעטיו וכמ"ש בפ"ו מהלכות בכורות והמחבר בכלל זה פוסח על שתי הסעיפים עכ"ל, אבל עיין להלן בסוף מלוא של"ט אות ו' מה שכתבנו בזה ולפי מה שצארכנו שם אינו פוסח על שתי הסעיפים בכלל זה ואפשר דגם כאן ס"ל לרבינו שאין לוקין על זה. מהטעם שכתב להלן במלוא של"ג משום שאפשר לעבור עליו מצלי מעשה ועי"ש.

(א) ופירוש שאר מזון וכסות כמשמעו ועונה דרך ארץ, כן איתא בכתובות דף מ"ז ב' בצרייתא וכת"ק

לגרוע להן דבר מאלה. קל והומר הדברים אם לזו לא יגרע כל שכן לאחדות בנות הורין. וזה שכתוב כמשפט הבנות יעשה לה אמרו במכילתא שהוא בא ללמד ונמצא למד שהבנות למודים מכנה: מדיני מצוה זו מה שאמרו ז"ל (ב) המתנה עם אשתו על מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה מה דינו. ומה שאמרו (ג) שהאשה עולה עם הבעל ואינה יורדת. ולפיכך מחשבין מזונותיה וכסותה לפי מעלתו. וענין חילוק העונות שהוא לפי כובד אומנות האיש (ד) עד שאמרו ז"ל שעונת הספן פעמים בשנה והגמל פעם בחדש ותלמיד חכם פעם א' בשבוע (ה) וראוי לו שתהיה ליל שבת. ויתר פרטיה מתבארים בסדר נשים בפיוזר:

ונזהגת מצוה זו לענין בת הורין בכ"מ ובכל זמן בזכרים. והעובר עליה וגרע לאשתו אהת משלש אלה מרצונו על צד שיכוין להכאיבה עובר על לאו והוא כעובר על מצות מלך אבל אין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה:

(מז) שנצמזמונו להמית העוברים על קצת מצות שבתורה בהנך שנאמר מכה איש ומת וגו' (א) וזו של מכה איש אחת מהן שמיתתן בהנך שהרי כתוב בו מות יומת ובפירוש אמרו ז"ל כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא הנק. למדנו להיבי מיתות שאינן בתשלומין שנאמר אין כסף ומכה איש ומת וגו' מכילתא:

מנחת יצחק

וכת"ק שם, (ב) המתנה עם אשתו ע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה מה דינו, ככתובות דף כ"ז א' ובשאר מקומות בש"ס פליגי בזה ר"מ ור' יהודה צברייתא והלכתא כר' יהודה דאמר המתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שצמזמון תנאי קיים וע"כ בשאר וכסות תנאו קיים אבל בעונה תנאו בטל ומחוייב לקיים עונתו, (ג) שהאשה עולה עם הבעל ואינה יורדת, כן איתא בכתובות שם דף ס"א א' בגמרא, (ד) עד שאמרו ז"ל שעונת הספן פעמים בשנה והגמל פעם בחדש, כן איתא בכתובות שם דף ס"א ב' במשנה, (ה) וראוי לו שתהיה ליל שבת, כן איתא שם דף ס"ב ב' בגמרא:

(א) וזו של מכה איש אחת מהן שמיתתו בהנך בו', על הגליון כאן בתוך הספר כתוב האמת הוא כי הרולח מיתתו בסייף כו' עד עיין בסנהדרין פרק אלו הן הנשרפין ובפרק אלו הן הנמקין, והיינו דשם בפרק הנשרפין דף ע"ו ב' איתא במשנה ואלו הנשרפין הרולח ואנשי עיר הגדחת ושם בריש פרק הנמקין אמרו בגמרא ס"ד קטל חד בסייף ואזיו בחנק וכן איתא עוד בכמה מקומות בש"ס שהרולח הוא מהנשרפין ולא מהנמקין, בהגדה המ"ל הוסיף להמיה בדברי רבינו זכאן ועל מה שכתוב על הגליון הנ"ל האמת הוא כי הרולח מיתתו בסייף כתב הוא ז"ל וכן כתב לעיל סי' ל"ד (ר"ל דרבינו ז"ל בעלמו שם בסו' ל"ד כתב בזה"ל והעובר עליו ורלח צמוד ויש עדים שהתרו בו הורגין אותו בסייף עכ"ל) ולא ידעתי איך עלה בדעתו שיהיה חמור העבד מהשיראל כמו שכתוב לקמן הלל המלוח להרוג העוברים וכו' זה דבר מתמיה עכ"ל, והיינו דלהלן במלוא נ' כתב רבינו בעלמו שהמכה עבד כנעני ומה מיתתו בסייף וא"כ איך יהיה העבד חמור משראל, ובאמת שדברי רבינו זכאן תמוהים מאד ולומר שיש כאן ט"ס מסיבה המעתיקים ג"כ א"ל דהא להלן במלוא זו כתב עוד ובחכמתו ב"ה ראה שראוי לענוש אותו במיתה חנק ואח"כ כתב עוד וזמו כן הקילה התורה במשפטו להמיתו בחנק שהיא מיתה ממחרת ולכן אין כוס דרך כמעט ליישב דבריו זכאן, אמנם בכדי שלא נסוה לרבינו כטועה בדבר משנה וכטועה בדבר שפשוט וידוע לכל מי שיש לו ידיעת בית רבן, וגם כסותר דברי עלמו ממה שכתב לעיל בסו' ל"ד, ע"כ אולי יש לומר דס"ל לחלק בין לא תרלח דכתיב בעשרת הדברות ובין מכה איש ומה דכתיב כאן, והוא עפ"י מה שראיתי בספר אור החיים על התורה להגאון מהר"ח בן עיטור בעהמ"ח ספר פרי תואר ז"ל שכתב בפ' משפטים על האי קרא דמכה איש ומת ז"ל מכה איש ומת פי' אין לריך שיהיה המיתה בעת ההכאה עלמה כו' אלא אפילו מת אח"כ בכח ההכאה חייב אלא אם כן עמד מחליו דכתיב אם יקום כו' שדייקו באומר צמוד מכה איש ולא אמר הורג איש וגו' לומר אפילו לא הרגו עתה ומת אחר כמה ימים כו' עכ"ל, ולכן אולי אפשר לומר דגם רבינו ז"ל מדייק כן למה כתיב מכה איש ומת ולא כתיב והורג איש וע"כ ס"ל לחלק דהיכא דמת בעת ההכאה ממש או אפילו לאחר ההכאה

שורש מצוה זו נגלה לכל כי מלך במשפט יעמיד ארץ שאלולי יראת המשפט יהרגו בני אדם זה את זה על כן צונו האל ב"ה להמית הרוצה ובהכמתו ב"ה ראה שראוי לענוש אותו במיתת הנק. והדבר נאות גם לדעתנו כי כאשר עשה כן יעשה לו והרוצה בוונתו

מנחת יצחק

בתוך מעל"ע איז מיתתו בסייף אבל אם מת נוחמת ההכאה לאחר מכתו מיתתו בחנק, ואפשר לדעת רבינו יש סמך לזה מסוגית הגמרא בסנהדרין שם דף נ"ב ב' דהכי איתא שם בסוגיא והא דתנן באידך פירקין אלו הן הנהרגין הרולח ואנשי עיר הנדחת בשלמא אנשי עיר הנדחת כתיב זהו לפי חרב אלא רולח מנלן דתניא נקם ינקם (דכתיב במכה עבד כנעני) נקימה זו איני יודע מה היא כשהוא אומר והבאתי עליכם חרב נוקמת דם ברית הוי חומר נקימה זו סייף ופריך אה"ז אשכחן דקטל עבדא בר חורין מנ"ל ומשני ולא ק"ו הוא קטל עבדא בסייף בר חורין בחנק (וזהו כמו שהקשה המ"ל על רבינו ז"ל איך עלה בדעתו שיהיה חומר העבד מישראל וכנ"ל) ופריך הניחא למ"ד חנק קל אלא למ"ד חנק חומר מאי איכא למימר ומשני נפקי ליה מודתניא ואתה תבער הדם הנקי מקרבך הוקשו כל שופכי דמים לעגלה ערופה מה להלן בסייף ומן הלאחר אף כאן בסייף ומן הלאחר כו' ע"כ שם בסוגיא. והתוס' ז"ל בכתובות דף ל"ז ב' דה"ה וא"כ כתבו דהאי הקישה הוא רק לר"ש בלבד דס"ל חנק חומר אבל לרבנן דס"ל חנק קל יליף סייף ברולח מנקם ינקם ולדידהו אייתר קרא דואתה תבער לנערפה העגלה ואח"כ נמלא הסורג ועי"ש, ולפי זה כיון דעיקר הדבר הא דרולח נידון בסייף הוא מק"ו מעבד כנעני ועבד כנעני הא מפורש בתורה דאם יוס או יומיס יצמוד לא יוקם והיינו אם מת לאחר מעל"ע פטור לגמרי וא"כ לאחר מעל"ע אין לנו ק"ו במכה בן חורין להמיתו בסייף, וע"כ יש מקום לומר דאם לא מת בתוך מעה לעת מיתתו בחנק וע"ז נאמר מכה איש ומת (והיינו אם מת לאחר מכתו וכנ"ל) מות יומת וסתם מיתה הוא חנק (וכמ"ש רבינו בכאן ומפורש בן בסנהדרין שם דף נ"ב ב' בצרייתא ושם דף פ"ד ב' בגמרא ובשאר מקומות בש"ס דסתם מיתה האמורה בתורה זהו חנק וכן כתב הרמב"ם ז"ל בשו"ד מהלכות סנהדרין הלכה א' וז"ל ארבע מיתות נמסרו לב"ד סקילה ושריפה והריגה בסייף וחנק סקילה ושריפה מפורשין הן בתורה ומפי משה רבינו למדו שכל מיתה האמורה בתורה סתם היא חנק עכ"ל), ואפשר דס"ל לרבינו דסתם רולח הכתוב בתורה ובמשנה ובגמרא זהו כשהורגו ממש בעת ההכאה ועל רולח כזה אמרו במשנה ובגמרא דמיתתו בסייף אבל לא בשהבדו ומת לאחר מעל"ע דעל זה לית לנו ק"ו מעבד כנעני וכנ"ל, ואע"ג שלא מלינו בגמרא חילוק זה מ"מ אפשר דס"ל לרבינו דמשום פשיטותיה לא פירשו זה בגמרא להדיא דכיון דליה לנו ק"ו ע"ז ממילא דהאי מות יומת דכתיב גבי מכה איש ומת הוא בחנק ככל סתם מיתה הכתובה בתורה, וכיוולא בזה מלינו שאמרו בגמרא בסתם דלר"ש דס"ל חנק חומר הוקשו כל שופכי דמים לעגלה ערופה מה להלן בסייף ומן הלאחר אף כאן בסייף ומן הלאחר וכנ"ל ומשמע מזה דגם הורג אביו ואמו הוא ג"כ בסייף לר"ש מדלא חילקו כלל בזה, ובאמת דזהו דבר שאי אפשר לאומרו כלל דהא מכה אביו ואמו הוא בחנק וכדאיתא בסנהדרין שם דף פ"ד ב' במשנה אלו הן הנחנקין המכה אביו ואמו ואמרו ע"ז בגמרא שם דנפקא לן מדכתיב מכה אביו ואמו מות יומת וכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק, ובהא ודאי דמודה גם ר"ש חדא מדלא פליג בהדיא ע"ז ועוד דהא גם הוא מודה דכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק וכמו שמפורש בסנהדרין שם דף פ"ט ב' בגמרא שאמרו שם ור"ש מיתה כתיבה ביה (בנביא שהדיח) וכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק, ואיהו הא ס"ל דחנק חומר מסייף וא"כ איך אפשר דבמכה אביו ואמו ועשה בהן רק חבורה בלבד מיתתו בחנק שהוא חומר מסייף והיכא שהרג אותן יהא מיתתו בסייף שהוא קל מחנק אמתה, אלא ודאי דהורג אביו ואמו מיתתו בחנק לר"ש ומ"מ אמרו בגמרא בסתם דלר"ש הוקשו כל שופכי דמים לעגלה ערופה מה להלן בסייף ומן הלאחר אף כאן בסייף ומן הלאחר ולא חילקו כלל בין הורג אשה חנק ובין הורג אביו ואמו אלא ודאי דסתמו בזה על מה שיש לידע מסברא שיש חילוק לר"ש בין אביו ואמו לשאר אנשים. וע"כ אפשר לדעת רבינו גם בחילוק זה שיש בין הורג את חבירו ומת תיכף ובין המכה ומת לאחר מעל"ע סמוך ג"כ על מה שיש לידע מסברא כיון דעל מכה ומת לאחר מעל"ע לית לנו ק"ו

ללמוד

להמית הנרצה במהרה כי מפחדו אליו ימהר מיתתו בכל כחו וכמו
 כן הקלה התורה במשפטו להמיתו בהנק שהוא מיתה ממהרת ולא
 בשריפה וסקילה שהן בצער רב. (ב) ואולם במשפטי הזמה שנהנו העוברים
 בעבירה ונמשכת הנאתן קצת תבא בהן פעמים שריפה פעמים סקילה:

דיני המצוה כיצד כגון מה שאמרו ז"ל (ג) שמשקיעין את המחויב בזבל עד ארכובותיו וכורכין
 סודר קשה לתוך הרבה על צוארו זה מושך אצלו וזה מושך אצלו עד שנפשו יוצאה
 ושאר פרטיה מבוארים בפרק ז' מסנהדרין (ד) (הל' רוצה פרק א') :

ומצוה זו אינה נוהגת אלא בארץ ישראל (ה) שאין דנין דיני נפשות אלא בארץ. ומי
 שבידו לעשות דין ואינו עושה בטל עשה זו וענישו גדול שאלמלא מוראת הדין
 איש את רעהו היים בלעו. (ו) הרמב"ן ז"ל לא ימנה זאת המצוה בחשבוננו וכן כל ארבע המיתות
 של ביד שהן סקילה שריפה הרג והנק שמונה הרמב"ם ז"ל לר' מצות לא ימנה הוא אותן.
 ואמר כי בפסוק של ובערת הרע מקרבך צוה התורה דרך כלל שנבער כל עושי הרע מבינינו
 ובו נכללו כל הדינים וכשיפרט הכתוב אחר כן הלוק המשפטים לפי העונשים אין זה נחשב
 למצוה שאינו כי אם באור ענין והחכם יבור לו הישר בעיניו :

מזח) שלא יכה הבן האב והאם (א) ואפילו אם הם יכו אותו והכאה רבה כל זמן שלא ישאו
 נפשם להמיתו שנא' ומכה אביו ואמו מות יומת. ואע"פ שלא הזהיר הכתוב בפי'
 על זה שיאמר אל תכו האבות אלא שכתוב עונש המכה אותם ודרך הגמרא לעולם לשאול
 בענין כזה ולומר עונש שמענו אזהרה מנין. גם בזה יש לנו אזהרה (ב) שהרי אנו מזהירין

מנחת יצחק

ללמוד מעבד כנעני וכמש"ל, והפסד דכדי שלא יהיו דברי רבינו כתמוהים וכמוטעים כ"כ יש מקום
 לומר כן בדעתו ז"ל, (ב) ואולם במשפטי הזמה כו' תבא בהן פעמים שריפה פעמים סקילה,
 בהגהת המ"ל ז"ל כתב ע"ז וז"ל לא יכולתי להלוס כונת דבריו עכ"ל, אך חולי י"ל בזונתו ז"ל
 דעפ"י הרוב מלינו שידון במיתה חמורה היכא שהחוטא נוגע בעיקרי הדת כגון עובד ע"ג
 או מחלל שבת (שגם הוא כעובד ע"ג יחשב) או מסית ומדיח או מכסף שמכחיש פמליא של מעלה
 וכמו שאמרו בסנהדרין שם דף ס"ז ב' בגמרא או מקלל אביו ואמו וכן סורר ומורה שהוקש כבודם
 לכבוד המקום ב"ה שכל אלו גידוין בסקילה החמורה, אבל היכא שאינו נוגע לעיקרי הדת כמו
 רולח וכדומה מיתתו קלה. וא"כ לריך עעס למה החמירה התורה בעונש הערות לדונו לפעמים גם
 בסקילה החמורה או בשריפה שגם היא חמורה מהרג וחנק יותר מהורג נפש בישראל. ועל זה
 כתב רבינו דמשום שהרולח כוונתו להמית הגרולח צמורה ע"כ הקילה התורה במשפטו אבל במשפטי
 הזימה שנהנו העוברים בעבירה ונמשכה הנאתן ע"כ תבא בהן פעמים שריפה פעמים סקילה, ומה
 שנכתב בדברי רבינו הזמה בלא יו"ד זהו משום דגם בחורה כתיב זמה בלא יו"ד, (ג) שמשקיעין
 את המחוייב בזבל עד ארכובותיו כו', כן הוא בסנהדרין שם דף נ"ב ב' צממנה, (ד) (הלכות
 רוצח פ"א), ז"ל הלכות סנהדרין פרק ט"ו, (ה) שאין דנין דיני נפשות אלא בארץ, נראה דכוונת
 רבינו הוא כמו שכתב להלן במגוה תל"א וז"ל ונוהגת מגוה זו כלומר סנהדרי גדולה וקטנה וב"ד
 של שלשה בחרן ישראל שיש שם סמיכה אבל לא בחולה לחרן שאין סומכין בחו"ל אבל מכל מקום
 כל הנסמך בחרן ראוי לשפוט אפילו בחו"ל וזהו מה שאמרו ז"ל סנהדרין נוהגת בחרן ובחו"ל ואולם
 אין להם רשות לדון דיני נפשות לא בחרן ולא בחו"ל אלא בזמן הבית ובזמן שיסיו סנהדרין קבועין
 בירושלים עכ"ל וכן הוא כוונתו גם כאן במ"ש שאין דנין דיני נפשות אלא בחרן הכל כמו שכתב
 שם אלא שבכאן קילר בדבר ושם האריך לבאר הדבר כהלכתו, (ו) הרמב"ן ז"ל לא ימנה זאת המצוה
 בחשבוננו כו', דברי הרמב"ן הם בספר המגוה שרש י"ד ועי"ש.

(א) ואפילו אם הם יכו אותו הכאה רבה כו', זהו ממה דאיתא בקדושין דף ל"א א' בגמרא כי אהא
 רב דימי אומר פעם אחת היו לבוש (דמא בן נתינה) סירקון של זהב והיה יושב בין גדולי רומי
 ובאחה אמו וקרעתו ממנו וטפחה לו על ראשו וירקה בפניו ולא הכלימה, (ב) שהרי אנו מזהירין
 על

על כל איש מישראל שלא להכותו שכתוב במי שנתהייב מלקות ארבעים יבנו לא יוסיף וכל שכן למי שלא נתהייב והאב בכלל ישראל הוא ואזהרתו נחבא. (ג) ואע"פ שלא זה דלא יוסיף נחשב ללאו בפני עצמו מכל מקום הרי כלל בדינו ישבל שיש בו כרת או מיתה יש בו לאו הוין מפסח ומילה ובהכאת אב ואם הרי יש בו כרת בלא עדים ומיתה בעדים. ועל כן יש לנו לומר עכ"פ שגלמוד. האזהרה בו מקרא דלא יוסיף אחר שלא מצאנוה במקום אחר ותהיה עיקר האזהרה לישראל

מנחת יצחק

על כל איש מישראל שלא להכותו כו', הכי איתא במכות דף ע' א' בגמרא הכהו הכהה שאין זה שיה פרטת לוקה ופרש"י וז"ל שאם יש זה תשלומי פרטת משלם ואינו לוקה דילפינן בכתובות באלו נערו (דף ל"ב ב') בפירוש ריבתי תורה חובל בחבירו לתשלומין וכי אין זה שיה פרטת לוקה שעבר על לא יוסיף פן יוסיף עכ"ל וזהו כדברי רבינו זכאן, (ג) ואע"פ שלא זה דלא יוסיף נחשב ללאו בפני עצמו כו' ובהכאת אב ואם הרי יש בו כרת בלא עדים ומיתה בעדים, ר"ל דלאו זה נחשב במנין המוות ללאו בפני עצמו וכמו שחשבו רבינו ללאו בפני עצמו להלן במטה תקנ"ה וה"כ מנין לנו לאו במכה אביו ואמו ע"ז תירץ רבינו הרי כלל בדינו שכל שיש בו כרת או מיתה יש בו לאו ובהכאת אב ואם הרי יש בו כרת בלא עדים ומיתה בעדים כו', בהגהת המ"ל ז"ל כתב ע"ז וז"ל מעולם לא שמענו כרת במכה אביו ואמו ובריש כריתות בשמנו מחוייבי כריתות לא מנו זה והר"מ במנין המוות ל"ת סו' שג"כ כשמה מחוייבי מיתה ב"ד שאין בהם כרת מנה את זה ככללה והכי איתא בה"כ פרש"י ויקרא ג' כהן משיח יע"ש עכ"ל, והנה באמת שמדברי הרמב"ם ז"ל אין להקשות כ"כ על רבינו דאפשר דלא ס"ל כוותיה בהא אב"ל מהא דלא קחשיב ליה במתניתין דריש כריתות וכן מהא דת"כ ודאי דקשה עובא, דהכי איתא שם בת"כ בדבורא דחובה פרשה א' משנה ז' בזה"ל אשר לא תעשינה יכול דברים שדוגם כרה ודברים שאין זדוגם כרה (מביאין חטאת) ת"ל הורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה הרי כל העושה בשגגה כע"ג מה ע"ג מיוחדת מעשה שחייבים על זדונה כרת ושגגתה חטאת אף כל מעשה שחייבים על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת כו' והח"ז בפרק א' משנה ב' איתא עוד שם או מה ע"ג מיוחדת שחייבים עליה מיתה ב"ד אף אינו מרבה אלא מחוייבים מיתה ב"ד הא מה אני מרבה את המקלל אביו ואמו המסית המדיח והמקשקש ונביא שקר ועדים זוממין ת"ל ועשה ילאו אלו שאין בהם מעשה חלויא את אלו שאין בהם מעשה ולא חלויא את המכה אביו ואמו וגונב נפש מישראל וזקן ממרה עפ"י ב"ד וכן סורר ומורה והרולח ת"ל תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה הרי כל העושה בשגגה כע"ג מה ע"ג מיוחדת מעשה שחייבים על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת אף כל מעשה שחייבים על זדונה כרת ושגגתה חטאת ע"כ, ומזה נראה לכאורה כתיבתא על דברי רבינו ז"ל שכתב דבהכאת אב ואם יש בו כרת נגד מתניתין דריש כריתות ונגד הת"כ הכ"ל. וגם רש"י ז"ל כתב בכתובות דף ל"ז ב' ב"ד"ה אלא מיתות חמורות שלא נתנה שגגתן לכפרה וז"ל ומאי כינהו כגון העושה חבורה באביו או גונב נפש מישראל שאין כפרה כחובים בשגגתו שאין כרת בזדונו דלחייב חטאת בשגגתו עכ"ל וכן כתבו החוס' ז"ל שם ב"ד"ה מיתות קלות וז"ל והכי פירושא דברייתא אין לי אלא מיתות חמורות שלא ניתן שגגתן לכפרה ע"י קרבן דהיינו כל מיתות שאין בהן כרת כגון מסית ומדיח ונביא שקר וזקן ממרה ומכה אביו ואמו ומקלל אביו ואמו וגונב נפש ומגדף אליבא דרבנן דאמרו בכריתות (דף ג' ב') דאין מביא קרבן על שגגתו דכתיב לעושה בשגגה פרט למגדף שאין בו מעשה ורולח עכ"ל הרי שגם הם כתבו דליכא כרת במכה אביו ואמו, אמנם מפני חומר הנושא אפשר לומר שגם דברי רבינו ממקום קדוש יהלכו דבירושלמי ב' ז' דסנהדרין הלכה י"א מפורש שם דליכא כרת במקלל אביו ואמו ודלא כמ"ש החוס' דליכא כרת גביה, דהכי איתא שם בירושלמי אזהרה למקלל אביו ואמו מנין איש אמו ואביו תיראו (ועי"ש בפ"מ) עונש וכרת מנין ומקלל אביו ואמו מות יומת ואומר כי כל אשר יעשה מכל התועבת האלה ונכרתו. הרי דמפורש להדיא בירושלמי דליכא כרת במקלל אביו ואמו, ובעל כרחין דהא דלא קחשיב ליה הנא דמתניתין בריש כריתות גם למקלל אביו ואמו בין הכריתות זה. משום דהתנא שם לא קחשיב אלא חייבי כריתות שחייבין עליהן חטאת וכמו שאמרו בגמרא שם בכריתות דף ב' ב' מניינא למה לי א"ר יוחנן שאם עשין כולם בהעלם אחת חייב על כל אחת ואחת, אבל במקלל אביו דמחייב כרת

ובכללה נלמוד למכה אב ואם. וענין חיוב המיתה במכה אמרו ז"ל (ד) שהוא כשהוציא מהם דם דוקא מהנשואין בן בשאר כל אדם שאפי' הוציא מהם דם ניתן להיוב ממון: מ'שרשי המצוה לייסור הנבלים והמוסרים שהרימו יד במי שהביאם לעולם ברצון האל ועשה להם כמה טובות. ומלך במשפט יעמיד ארץ:

דיני המצוה (ה) כגון מכהו לאחר מיתה שפטור (ו) והכהו על אונו והרשו שהיוב מיתה שא"א שלא יצא מיפת הדם בפנים (ז) והעושה בו חבורה לרפואה שפטור ולבתהלה לא יעשה לו רפואה שמביאה להבורה אם אפשר ע"י אחר (ח) ודין שתוקי שחייב על אמו ולא על אביו (ט) ודין גר שהורתו שלא בקדושה שאין חייב בשניהן (י) ודין גר שאסור לו להכות אביו עו"ג דרבנן (יא) ודין מי שהיו אביו ואמו רשעים גמורים מפורסמים שפטור על הכאתן עד שיעשו תשובה אבל אסור הוא מ"מ אפילו קודם תשובה. ולכן אין נעשה הבן שליה ב"ד ליכר אביו חוץ ממסית. ויתר פרטיה בסוף סנהדרין (י"ד רמ"א):

וגזנהגת בכל מקום ובכל זמן בוכרים ונקבות (יב) ושומטום ואנדרוניגום. והעובר עליה והכה אותם הכאה שיש בו חבורה בעדים והתראה (יג) מיתתו בחנק. ובלא חבורה חייב עליהם

מנחת יצחק

אבל חטאת לא מחייב עליה, ודמיה למגדף אליבא דרבנן דס"ל דכרת איכא גביה וכמו שמפורש בכריתות שם דף ז' ב' בגמרא דגמרי לה מדכתיב גביה ונשא חטאו ונפסח שני כתיב ג"כ חטאו יבא מה להלן כרת אף כחן כרת אע"ג דפטרי ליה מחטאת מדכתיב תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה ולא מגדף שאינו עושה מעשה, וע"כ גם במקלל אביו ואמו אע"ג דאינו בחטאת מ"מ כרת איכא גביה, וא"כ כיון דאיכא כרת במקלל אביו ואמו כמו שמפורש בירושלמי ממילא דלמאן דס"ל בסנהדרין דף פ"ה א' וב' דמקשינן הכאה לקללה איכא כרת גם בהכאה, והא דלא חייב ליה תנא דמתניתין בריש כריתות למכה אביו ואמו בין הכריתות זהו ג"כ משום דלא מוחייב חטאת עליה וכמו בקללה, ואין הא קי"ל דמקשינן הכאה לקללה וכמו שפסק הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהלכות ממרים הלכה י"ב שאם היו אביו ואמו רשעים פטור על הכאתן וכן כתב גם רבינו להלן במגוה זו והוה משום דמקשינן הכאה לקללה וכמו שמפורש בסנהדרין שם דף פ"ה א' בגמרא וע"כ אין תמיה כ"כ על רבינו כמה שכתב דאיכא כרת במכה אביו ואמו, ואפשר שגם הת"כ ס"ל כהירושלמי דאיכא כרת במקלל אביו ואמו דהא אינו מפורש בת"כ דליכא כרת במקלל אביו ואמו רק דממעטי ליה למקלל אביו ואמו מחטאת משום שאין זו מעשה, והא שאמרו בת"כ דליכא כרת במכה אביו ואמו אפשר דזהו משום דתנא דת"כ ס"ל כמאן דחמר דלא מקשינן הכאה לקללה, אבל לפי מה דקי"ל כמאן דחמר מקשינן הכאה לקללה יש מקום לדברי רבינו שכתב דבהכאת אב ואם יש בו כרת. (ד) שהיא כשהוציא מהם דם דוקא, כן איתא בסנהדרין שם דף פ"ה ב' במשנה המכה אביו ואמו אינו חייב עד שיעשה בהן חבורה, (ה) כגון מכהו לאחר מיתה שפטור, כן איתא שם במשנה חומר במקלל מבמכה שהמקלל לאחר מיתה חייב והמכה לאחר מיתה פטור, (ו) והכהו על אונו והרשו שחייב מיתה בו, כן איתא בבב"ק דף פ"ו א' בגמרא החורש את אביו כהרג לפי שאי אפשר לחרישה בלא חבורה טיפתא דדמא נפלה ליה באודניו, (ז) והעושה בו חבורה לרפואה שפטור בו, כן מתבאר בסנהדרין שם דף פ"ד ב' בגמרא, (ח) ודין שהוקי שחייב על אמו ולא על אביו, כן כתב גם הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהלכות מומרים הלכה ט' והטעם הוא דהא אינו ידוע מי הוא אביו, (ט) ודין גר שאסור לו להכות אביו עו"ג דרבנן, הרמב"ם ז"ל שם בהלכה י"א כתב טעם לזה וז"ל הגר אסור לקלל אביו העו"ג ולהכותו ולא יבזוהו כדי שיאמרו באלו מקדושה חמורה לקדושה קלה שהרי זה מבזה אביו כו' עכ"ל ועי"ש בכ"מ ז"ל, (יא) ודין מי שהיו אביו ואמו רשעים כו' עד חוץ ממסית, כל זה מבואר בסנהדרין שם דף פ"ה א' וב' ועי"ש, (יב) ושומטום ואנדרוניגום, כן כתב גם הרמב"ם ז"ל שם בהלכה ה' שטומטום ואנדרוניגום ג"כ חייבין והכ"מ ז"ל כתב שם שלמד כן מהא דאיתא בסנהדרין שם דף כ"ז א' צברייתא דמרבינן טומטום ואנדרוניגום שחייבין על קללת אב ואם והרמב"ם ז"ל סובר דמקשינן הכאה לקללה וכנ"ל ברות ג', (יג) מיהתו בחנק, כן מפורש שם דף פ"ד ב' דמכה אביו ואמו מיתתו בחנק, ואם

כִּשְׂאֵר כָּל אָדָם שֶׁהִמְכָּה חֵבִירוֹ הִבֵּאָה שִׁישׁ בֵּה תְשֻׁלוּמִין שֶׁל שׁוֹה פְרוּטָה מִשְׁלָם וְאִינוֹ לֹקֵה (יד) וְאִם אֵין בֵּה תְשֻׁלוּמִין שֶׁל שׁוֹה פְרוּטָה לֹקֵה וְאִינוֹ מְשַׁלֵּם (טו) שֶׁהִלְכָה הִיא אֵין אָדָם מֵת וּמְשַׁלֵּם וְכֵן אֵין לֹקֵה וּמְשַׁלֵּם: (מט) שְׁנַצְטוּיִנָן בְּדִין הַחֹבֵל בַּחֲבִירוֹ לְעִנְשׁוֹ כַּמִּשָּׁה בַּתּוֹרָה בְּפִרְשָׁה וְכִי יִרְבֹּון אַנְשִׁים. וְזֶה נִקְרָא דִינֵי קַנְסוֹת. וּבַפְּסוּק אַחֵר כּוֹלָל מִשְׁפֵּט הַקַּנְסוֹת כּוֹלֵם וְהוּא הַכְּתוּב כֹּאשֶׁר עָשָׂה כֵן יַעֲשֶׂה לוֹ (א) וְרָצָה לוֹמֵר שִׁילְקָה מִמְמוֹנֵי מַה שִׁיצַעְרָהּוּ כַּכּוֹדֵי מַה שִׁצַּעֵר הוּא אֶת חֲבִירוֹ כְּמוֹ שֶׁבֵּאָה הַקְּבֵלָה בּוֹ. וְאִפִּילוֹ לֹא הִכְהוּ אֲלֵא שְׁבִיִּישׁוֹ בְּלִבָּד יִשְׁעֵרוּ בִּיָּד בְּמִמוֹנֵי שִׁישְׁלָם לְמַתְבִּיִּישׁ כְּפִי הַשִּׁיעוֹר הַהוּא. וְאַלֵּה הַדִּינִין שֶׁנִּקְרָאִין דִּינֵי קַנְסוֹת כִּגוֹן נֹזֵקֵי אָדָם בְּאָדָם וְשׁוֹר בְּשׁוֹר וְשׁוֹר בְּאָדָם וְאָדָם בְּבַהֲמָה (ב) אֵין דִּינֵין אֹתָם אֲלֵא בְּבִיָּד הַסְּמוּכִין בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל: שׁוֹרֵשׁ מִצְוָה זֹו וּבְכֻלָּהּ כָּל מַה שֶׁבָּא בַּתּוֹרָה בְּעִנְיַן הַדִּין אִינוֹ צָרִיךְ לִיגַע אַחֵר מַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר כִּי דָּבָר מוֹשְׁכֵל הוּא שֶׁאֵם אֵין מִשְׁפֵּט לֹא יִתִּישְׁבוּ בְּנֵי אָדָם וְלֹא יַעֲמְדוּ יַחֲדוֹ לְעוֹלָם וְאִי אִפְשָׁר לְאַרְץ בְּלֹתֵי הַמִּשְׁפָּט:

דִּינֵי הַמִּצְוָה (א) כִּגוֹן הַחֹבֵל בַּחֲבִירוֹ שֶׁחַיִּיב בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים הַיְדוּעִים וְכִיצַד מַחֲשִׁבִין אוֹתוֹ וְדִין הַבוֹשֶׁת שֶׁהִכֵּל לְפִי הַמְּבִיִּישׁ וְהַמְּתַבִּיִּישׁ (ד) וְדִין יִשָּׁן שְׁבִיִּישׁ אוֹ שְׁבִיִּישׁוֹהוּ (ה) וְאִם מֵת מֵתוֹךְ בִּשְׁתוֹ מַה דִּינֵו עִם יוֹרְשֵׁיו (ו) וּמְבִיִּישׁ שׁוֹטָה אוֹ חֶרֶשׁ אוֹ קָטָן מַה דִּינֵיהֶם (ז) וּמְבִיִּישׁ גֵּר וְעַבְד (ח) וְהַמְּבִיִּישׁ בְּדָבָרִים (ט) וְהַחִילוּק שֶׁבֵין תְּלִמִיד חֹכֵם לְשֹׂאֵר בְּנֵי אָדָם

מנחת יצחק

(יד) וְאִם אֵין בֵּה תְשֻׁלוּמִין שֶׁל שׁוֹה פְרוּטָה לֹקֵה וְאִינוֹ מְשַׁלֵּם, כֵּן הוּא שֶׁסֵּ דָף פ"ה ה' גַּמְרָא וּבִשְׂאֵר מְקוּמוֹת בְּש"ס, (טו) שֶׁהִלְכָה הִיא אֵין אָדָם מֵת וּמְשַׁלֵּם וְכֵן אֵין לֹקֵה וּמְשַׁלֵּם, בְּכַתּוּבוֹת דָּף ל"ו ב' אֵיתָא בְּמַשְׁנֵה וְכֵל הַמַּתְחִיִּיב בְּנַפְשׁוֹ אֵין מְשַׁלֵּם מִמוֹן וּבְצ"ק דָּף ע"א ה' אָמְרוּ בְּגַמְרָא דְק"ל דְּאִינוֹ לֹקֵה וּמְשַׁלֵּם וְכֵן מַתְבָּאָר בְּשֹׂאֵר מְקוּמוֹת בְּש"ס:

(א) וְרָצָה לוֹמֵר שִׁילְקָה מִמְמוֹנֵי מַה שִׁיצַעְרָהּוּ כו' כְּמוֹ שֶׁבֵּאָה הַקְּבֵלָה בּוֹ, וְהֵינּוּ דְצ"ק דָּף פ"ג ב' וּפ"ד ה' לְמַדּוּ בְּצַרְיִיתָא וּבְגַמְרָא מַכְמָה קְרָאִי דִּהָא דְכַתִּיב כֹּאשֶׁר עָשָׂה כֵן יַעֲשֶׂה לוֹ וְהָא דְכַתִּיב עֵין תַּחַת עֵין זֶהוּ מִמוֹן וְעִי"ש, (ב) אֵין דִּינֵין אֹתָם אֲלֵא בְּבִיָּד הַסְּמוּכִין בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל, כֵּן מְבֹאָר בְּצ"ק שֶׁסֵּ דָף פ"ד וּבִשְׂאֵר מְקוּמוֹת בְּש"ס דְּלִדּוֹן דִּינֵי קַנְסוֹת צַעֲיִן סְמוּכִין דּוֹקָא וּמ"ש רַבִּינוּ שְׁאֵין דִּינֵין אוֹתָן אֲלֵא בְּצ"ד הַסְּמוּכִין בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל ר"ל שֶׁבְּבִיָּד יֵהִיוּ סְמוּכִין בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל דְּבַחוּ"ל אֵין סְמוּכִין כֻּלָּל וְכֹדֵאִיתָא בְּסַנְהֶדְרִין דָּף י"ד ה' בְּגַמְרָא ח"ר יְהוֹשֻׁעַ בֵּן לֵוִי אֵין סְמִיכָה בַּחוּ"ל וּפְרִיךְ מֵאִין אֵין סְמִיכָה אִילּוּמָא דְלֹא דִינֵי דִינֵי קַנְסוֹת כֻּלָּל בַּחוּ"ל וְהָא תַנן סְנַהֲדְרִין נוֹהַגִים בֵּין בְּאַרְץ בֵּין בַּחוּ"ל אֲלֵא דְלֹא סְמִיכִין בַּחוּ"ל, וְזֶהוּ מ"ש רַבִּינוּ שְׁאֵין דִּינֵין אוֹתָן אֲלֵא בְּצ"ד הַסְּמוּכִין בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל דִּהָא אֵין סְמוּכִין אֲלֵא בְּאַרְץ אֲבָל כְּשֶׁהִם סְמוּכִין בְּאַרְץ אֵין דִּינֵין דִּינֵי קַנְסוֹת גַּם בַּחוּ"ל, (ג) כִּגוֹן הַחֹבֵל בַּחֲבִירוֹ כו' עַד שֶׁהִכֵּל לְפִי הַמְּבִיִּישׁ וְהַמְּתַבִּיִּישׁ, שֶׁסֵּ דָף פ"ג ב' בְּמַשְׁנֵה, (ד) וְדִין יִשָּׁן שְׁבִיִּישׁ אוֹ שְׁבִיִּישׁוֹהוּ, שֶׁסֵּ דָף פ"ו ב' מְפֹרֵשׁ בְּמַשְׁנֵה יִשָּׁן שְׁבִיִּישׁ פְּטוֹר וְהַמְּבִיִּישׁ אֵת הַיִּשָּׁן חַיִּיב, (ה) וְאִם מַה מֵתוֹךְ בִּשְׁתוֹ מַה דִּינֵו עִם יוֹרְשֵׁיו, שֶׁסֵּ בְּגַמְרָא צַעֲיִא דְלֹא אִיפְשַׁטָּא וְהַרְמַז"ס ז"ל צַפ"ג מֵהִלְכוֹת חוּבָל וּמוֹזִיק הִלְכָה ג' פְּסָק דְּפִטוֹר וְכֻלָּל אֲוִקִימַתָּא דְלֹא אִיפְשַׁטָּא דְהוּי קוּלָּא לְנַתְצַע וְהַמ"מ ז"ל כְּתַב שֶׁסֵּ וּז"ל וִישׁ מִי שְׁכַתַּב דְּאִיפְשַׁטָּא מִדְּאִמְרִינָן בְּפֶרֶק וְאֵלוֹ הֵן הַנִּחְמָקִין דָּף ס"ה אָמַר רַב שֶׁמַּת צִיַּשׁוֹ יִשָּׁן וּמַת חַיִּיב כו' עַכ"ל וְעִי"ש. (ו) וּמְבִיִּישׁ שׁוֹטָה אוֹ חֶרֶשׁ אוֹ קָטָן מַה דִּינֵיהֶם, שֶׁסֵּ בְּצ"ק דָּף פ"ו ב' אֵיתָא בְּצַרְיִיתָא חֶרֶשׁ יֵשׁ לוֹ בּוֹשֶׁת שׁוֹטָה אֵין לוֹ בּוֹשֶׁת קָטָן פְּעֻמִּים יֵשׁ לוֹ פְּעֻמִּים אֵין לוֹ אִם כְּשֶׁמְכַלְמִין אוֹתוֹ נְכַלֵּם חַיִּיב וְאִם לֹא פְטוֹר, (ז) וּמְבִיִּישׁ גֵּר וְעַבְד, גֵּר מְשַׁמֵּעַ שֶׁסֵּ בְּסוּגִיא שְׁחִיִּיב לְכַ"ע מִי שֶׁמְבִיִּישׁוֹ וְגַם הַמְּבִיִּישׁ אֵת הַעַבְד חַיִּיב לְרַצֵּן דַּר' יְהוּדָה שֶׁסֵּ דָף פ"ז ה' בְּמַשְׁנֵה, (ח) וְהַמְּבִיִּישׁ בְּדָבָרִים, בְּצ"ק שֶׁסֵּ דָף ל"א ה' אֵיתָא בְּגַמְרָא דְהַמְּבִיִּישׁ בְּדָבָרִים פְּטוֹר מְכֻלָּם, (ט) וְהַחִילוּק שֶׁבֵין ה"ח לְשֹׂאֵר בְּנֵי אָדָם, בִּירוּשְׁלַמֵי צַפְרָק הַחוּבָל הִלְכָה ו' אֵיתָא שֶׁהַמְּבִיִּישׁ אֵת הַזֶּקֶן וְהֵינּוּ ת"ח גוֹתָן לִיטְרָא שֶׁל זֶהָב וְכֵן כְּתַב הַרְמַז"ס ז"ל שֶׁסֵּ צַפ"ג הִלְכָה ה' וּז"ל כְּבַר נִפְסָק הַדִּין שְׁכֵל הַמְּבִיִּישׁ ת"ח אִפִּילוֹ בְּדָבָרִים קוֹנְסִין אוֹתוֹ וְגוֹבִין מִמֶּנּוּ מִשְׁקָל ל"ה דִּינָר מִן הַזֶּהָב כו' וְקְבֵלָה הִיא בִּידֵינוּ שְׁגוֹבִין קַנְסֵי זֶה בֵּין בְּאַרְץ בֵּין בַּחוּלָה לְאַרְץ עַכ"ל, אֲךָ אֵין דִּין ת"ח נוֹהַג בְּזִמְנֵי הַזֶּה לְעִנְיַן שִׁתָּן

לו

(י) ודין הבעט ברגלו בחבירו או שתקעו בכפו או סטרו על פניו. צרם אזנו. תלש שערו רקק והגיע בו הרוק ויתר פרטיה מבוארים בכבא קמא פרק החובל (יא) ושם נתבאר שיש חילוק בדיני קנסות בין מילתא דשכיחא ואית בה חסרון כים דבהא עבדינן שליחותיהו למילתא דלא שכיחא ואע"ג דאית בה חסרון כים איצ' דשכיחא ולית ביה חסרון כים דבהני לא עבדינן שליחותיהו (יב) וכתב רבינו אלפסי ז"ל מנהג שתי ישיבות שאעפ"י שאין גובין קנס מנדון ליה עד שמפייס לבעל דיניה וכד יחב ליה שיעור מאי דהוי ליה שרו ליה לאלתר בין אפייס מריה דדינא בין לא־אפייס (ח"ה מת"כ עד תכ"ד): ונזהגת מצוה זו שאנו הייבין לדון ולענוש החובל בזכרים כי להם ניתן לעשות דין (יג) ולא נקבות שאינן דנות (יד) אבל הן ס"מ בכלל דין התשלומין (טו) בין שביישו או נתביישו (טז) וגם שם נתבאר תשלומי נזק האשה הנשואה היאך נחלקים:

(נ) **שנצטוינו** להרוג העוברים על קצת מצות התורה בסיוף. וזה הדין נקרא לרבותינו הרג והוא מיתה קלה (א) ומ"מ הנק קלה יותר ממנה. וא' מן המומתין במיתה זו המכה עבדו אפילו כנעני והוא שמת תחת ידו שנאמר נקם ינקם (ב) וכא הפי' שיהרג מכהו בסיוף. כבר כתבתי למעלה שהרמב"ן ז"ל לא ימנה ארבע מיתות ב"ד לדי' מצות כמו הרמב"ם ז"ל: משרשי מצוה זו שרצה האל לעקור מתוך אומתו הקדושה רוע הלב והאכזריות הגדולה וע"כ צותה שכל מי שיגבר עליו כעם גדול כל כך שיכה הכאת מות לעבדו שהוא בביתו ואין לו מושיע שיומת העושה זה אף על פי שהעבד קנין בכפו ואבד את ממונו במותו אף ע"פ כן יהרג אחר שהגביר כעסו על נפשו כ"כ ודין ראוי וכשר הוא משפטי השם אמת צדקו יהדיו: דיני המצוה (ג) כגון דין יום או יומים ויתר פרטיה מבוארים בכבא קמא (ח' סנהדרין פ' י"ד) והעובר עליו ולא עשה בו דין אם יש כה בידו בטל עשה וענשו גדול שגורם תקלות לבני אדם:

מנחת יצחק

לו המצייס ליתרא דהכח וכמ"ס הרמ"א ז"ל ביו"ד סי' רמ"ג ס"ז בהג"ה ועי"ש, (י) ודין הבעט ברגלו בחבירו כו' עד רקק והגיע בו הרוק, שם בצ"ק דף כ"ז ב' איתא בגמרא דלבעיטת נותן ה' סלעים דמי בשחו ולסנוקרת (היינו שקיבץ אלצעותיו ותקעו בכפו לפירוש הרמב"ם ז"ל) נותן לו י"ג סלעים ושם דף ל' ב' איתא במשנה הסוקע לחבירו נותן לו סלע סטרו נותן לו מאתיס וזו לרס בלוגו תלש בשערו רקק והגיע בו רוקו נותן לו ארבע מאות זו, (יא) ושם נתבאר שיש חילוק בדיני קנסות בין מילתא דשכיחא ואית בה חסרון כים כו', כן הו"ה שם דף פ"ד ב' בגמרא ועי"ש, (יב) וכתב רבינו אלפסי ז"ל מנהג שתי ישיבות כו', כן הו"ה שם פרק החובל ועי"ש, (יג) ולא נקבות שאינן דנות, כן איתא בירושלמי בפ"ג דסנהדרין הלכה ט' למדנו שאין האשה דנה ולא מעידה, (יד) אבל הן ס"מ בכלל דין התשלומין, כן איתא בצ"ק דף ט"ו א' בגמרא ובשאר מקומות בש"ס שהסוה הכתוב אשה לאיש לכל דינין שבחורה, (טו) בין שביישו או נתביישו, שם דף פ"ז א' איתא במשנה העבד והאשה פגיעתן רעה החובל בהם חייב והס שחבלו בחמרים פטורין (ומסוס שאין להם מה לשלם) אבל משלמין לאחר זמן נתגרסה האשה וגסתחרר העבד חייבין לשלם, (טז) וגם שם נתבאר תשלומי נזק האשה הנשואה היאך נחלקים, דין זה נתבאר בכתובות דף ס"ה ב' במשנה דאיתא שם בושחה ופגמה שלה ר"י בן בתירה חומר בזמן שבסתר לה שני חלקים ולו אחד ובזמן שבגלוי לו שני חלקים ולה אחד, וכוותיה דריב"ב פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות חובל ומזיק הלכה ט"ו ועוד הוסיף שם דשצת וריפוי לבעלה והוא ירפאנה והנער שלה ועי"ש:

(א) ומ"מ הנק קלה יותר ממנה, כן הו"ה בסנהדרין דף מ"ט ב' במשנה וכת"ק שם ושם דף נ' א' בגמרא ובשאר מקומות בש"ס, (ב) ובא הפירוש שיהרג מכהו בסיוף, כן הו"ה שם דף נ"ב ב' בצרייתא, (ג) כגון דין יום או יומים, במילתא סדר משפטים על הא דכתיב שם גבי מכה את עבדו הך א"ס יום או יומים יעמוד לא יוקם כי כספו הו"ה אמרו דהאי א"ס יום או יומים יעמוד היינו מעל"ע וכן כתב רש"י ז"ל בפירושו שם וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות רוח ושמירת נפש הלכה י"ב: ועיקר

(נא) לדין בדיני שור המזיק בין שהזיק אדם כמו שכתוב בפרשת כי יגה בין שהזיק ממון במ"ש בפר' כי יגוף. (א) ועיקר פירושו של יגוף ידחוף. ומיהו בין שהזיקו בנופו או ברגליו או נשך בשיניו או אפילו הזיק בקרניו כולן בכלל לשון נגיפה משמע (ב) אבל נגיחה לא משמע אלא בקרן. וכבר נתברר נזקי שור באדם מדכתיב בפרשת כי יגה והמית (ג) דמשמע והמית מ"מ בין בנגיחה בין בשאר דברים. ולא דוקא שור (ד) אלא אפילו כל בהמה והיה ועוף שהזיקו חייבין אלא שדבר הכתוב ברגליו. וכבר אמרנו שכל המצות הבאות לנו על דבר המשפט שורש אחד להן ודבר מושכל הוא ואינו צריך להזור אותו בכל אחת ואחת:

דיני המצוה (ה) כגון איזהו המועד והתם והחילוק שביניהם (ו) והדברים שהבהמה מועדת בהם בתחילה ושאונה מועדת בהן עד שנראה אותה מורגלת בהן. (ז) והרגל זה באיזה ענין יהיה שנחזיקנה במועדת ובאיזה תהיה ההרגל שתהויר לתמותה (ח) והמשת מיני היות המועדות מתחלתן (ט) וחילוק הרשויות שתזיק בתוכו (י) ומה שנקרא אבות בנוקין ומה שנקרא תולדות

מנחת יצחק

(א) ועיקר פירושו של יגוף ידחוף, כן כתב רש"י ז"ל צפ' משפטים על האי קרא דכי יגוף שור איש את שור רעהו, (ב) אבל נגיחה לא משמע אלא בקרן, כן איתא בצ"ק דף ב' ב' צברייתא כי יגה אין נגיחה אלא בקרן שנאמר ויעש לו לדקיה בן כנענה קרני ברזל ויאמר מה אמר ה' באלה תנגח את ארס וגו'. (ג) דמשמע והמית מ"מ בין בנגיחה בין בשאר דברים, הכי איתא במכילתא סדר משפטים על האי קרא דוכי יגה הכ"ל שחייב גם על שאר דברים כמו בנגיחה ועו"ש, (ד) אלא אפילו כל בהמה וחיה ועוף שהזיקו חייבין, כן איתא בצ"ק שם דף כ"ד ב' במשנה, (ה) כגון איזהו המועד והתם והחילוק שביניהם, שם דף כ"ג ב' איתא במשנה אי זהו הס ואי זו מועד מועד כל שהעידו בו שלשה ימים ותם משיחזור בו שלשה ימים דברי ר' יהודה רמ"א מועד שהעידו בו שלשה פעמים ותם כל שיהיו התנוקות ממשמשין בו ואינו נוגח ושם דף כ"ד ח' אמרו בגמרא דהלכה כר"י במועד דהיינו כל שהעידו בו ג"פ ואפילו ביום אחד והלכה כר"מ בתם והיינו שאינו חוזר לתמותו רק כשהתינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח ושם דף ע"ו ב' איתא במשנה מה בין תם למועד אלא שהתם משלם חלי נזק מגופו ומועד משלם נזק שלם מן העליה. (ו) והדברים שהבהמה מועדת בהם בתחלה בו, שם דף ע"ו ב' איתא במשנה השן מועדת לאכול את הראוי לה הרגל מועדת לשבר בדרך הילוכה והיינו דבנזקי שן ורגל היא מועדת בתחלתה וכן בתולדותיהן וכמו דאיתא שם דף ג' ב' בגמרא דבכולהו אבות נזיקין תולדותיהן כיוולא בהן לצד מחלי נזק לרורות דהלכתא גמירי לה, אבל בקרן ותולדתה אינה מועדת בתחלה וכדאיתא שם דף ע"ו ב' במשנה הכ"ל הבהמה אינה מועדת לא ליגח ולא ליגוף ולא לשוך ולא לרבוץ ולא לבעוט. (ז) והרגל זה בו' עד שתחוויר לתמותה, מבואר לעיל בזה ש' ועו"ש, (ח) וחמשת מיני היות המועדות מתחלתן, שם איתא במשנה הזאב והארי והדוב והנמר והצבדלם והנחש הרי אלו מועדין (ואפילו בנשיכה ובכל נזקין ומשלמין בעלים שלהן נזק שלם וכמו שפרש"י ז"ל), ולכאורה יש להתבונן קלה על רבינו שכתב חמשת מיני חיות המועדות מתחלתן ובמשנה קחשיב ששה מיני חיות אך פשוט קלת שרבינו נמשך אחר לשון הרמב"ם ז"ל צפ"ט מהלכות נזקי ממון הלכה ו' שכתב וז"ל ה' מיני בהמה מועדין מתחלת ברייתן להזיק ואפילו הן בני תרבות לפיכך אם הזיקו או המיתו בנגיחה או בנשיכה ודריסה וכיוולא בהן חייב נזק שלם ואלו הן הזאב וארי והדוב והנמר והצבדלם וכך הנחש שמשך הרי זה מועד ואפילו היה בן תרבות עכ"ל הרי להדיא שגם הרמב"ם ז"ל כתב בתחלה ה' מיני בהמה מועדין כו' וכמ"ש רבינו, והא דחשיב הרמב"ם ז"ל לנחש לחודיה ואינו כוללו בהדי הכי חמשה מועדין הכ"ל אפשר משום דבהנהו חמשה שייך גם נגיחה ודריסה משא"כ בנחש לא שייך אלא נשיכה בלבד ועוד דעל אלו פליגי ר"א במשנה הכ"ל על הת"ק וס"ל דבזמן שהן בני תרבות אינן מועדין ובנחש מודה גם ר"א, (ט) וחילוק הרשויות שתזיק בהיבן, מבואר שם דף כ"ד ב' במשנה ובשאר מקומות צפ"ט דעל שן ורגל אינו חייב אלא בחצר הנזוק אבל לא בר"ה ועל קרן חייב גם בר"ה, (י) ומה שנקרא אבות בנוקין ומה שנקרא תולדות, שם דף ב' ח' איתא במשנה אבות נזיקין הסור והצור והמצעה וההצער ושם ע"ב איתא צברייתא ג' אבות נאמרו בשור הקרן והסן והרגל והולדה דקרן הוא נגיפה נשיכה רביעה ובעיטה ותולדה דשן

מבואר

והחילוק שביניהן כאהת (יא) ודיני השמירות שאדם חייב לשמרן כדי שלא יזיקו וכיצד יתחייב או יפטר בהן. ויתר רובי פרטיה מבוארין בששה פרקים ראשונים מן בבא קמא (ח"ה 'שצ"א) ואלה הדינים שנקראין דיני קנסות כבר אמרנו (יב) שאין דנין אותו אלא ב"ד הסמוכים בארץ ישראל (יג) אבל המזיק חייב לשלם בידי שמים בכ"מ (יד) ואם תפיש הניזק אין מוציאין מידו בשום מקום:

גכ) שלא לאכול בשר שור הנסקל אפילו נשהטו כראוי מכיון שנגמר דינו בשרו אסור (א) כן מפורש במכילתא שנאמר ולא יאכל את בשרו (ב) ולא דוקא שור אלא אף כל המזיקין בהמה היה ועוף אלא שדיבר ברגיל:

משרשי המצוה כדי להסכים בדעתנו שכל מי שבאה תקלה על ידו מרוחק ונמאס עם אלהים ועם אנשים ואפי' שונג כמו הבהמה שאין לה דעת וכל שכן מויד ובתתנו דעתנו אל דבר זה יביאנו להזדהר הרבה בכל מעשינו עד שלא תצא תקלה מתחת ידינו לעולם: מדיני המצוה מה שביארו ז"ל (ג) שבין תם בין מועד נסקל על כל בריה שממית בין איש או אישה או קטן או עבד (ד) ושארין גומרין דינו אלא בפני בעליו אם יש לו בעלים

מנחת יצחק

מבואר בגמרא שם דף ג' א' שזכו חס נתחככה כזכאל להנחתה או טינפה פירות להנחתה ותולדה דרגל הוא כשהזיקה בגופה דרך הילוכה בשערה דרך הילוכה בשליף שעליה צפרומציה שצפיה בזוג שצוארה ותולדה דבור הוא כגון חזנו וסכיננו ומשאו שהניחן צר"ה והזיקו ותולדה דאש הוא כגון חזנו סכיננו ומשאו שהניחן צראש הנג ונפלו ברוח מזויה והזיקו ולמ"ד מצעה דמתניתין זהו חרס הוי תולדתו כגון כיחו ונישו שהזיקו צעה שהלכו מכחו וכל כיוצא בו, ושם דף ד' ב' איתא בגמרא דר' אושעיא תני י"ג אבות נזיקין ור' חייה תני כ"ד אבות וכולהו קחשיב להו התם בגמרא, וכבר הובא לעיל צאות ו' מסקנת הגמרא שם דף ג' ב' דכזכורו אבות נזיקין תולדותיהן כיוצא בהן לצד מחזי נזק לנרות שהוא תולדה דרגל והוא חלוק מן האב שאינו משלם חלף חלי נזק, ומ"מ דינו כרגל שפטור צר"ה וגם משלם מן העליה כרגל וכדאיתא שם בגמרא. (יא) ודיני השמירות שאדם חייב לשמרן בו, שם דף מ"ה ב' איתא במשנה דאש נעל צפניו כרחוי והיינו שזמרו שמירה פחותה וילא והזיק תם חייב ומועד פטור וכן הלכה ושם דף נ"ה ב' איתא בצרייתא דגם על שן ורגל פטור כשזמר שמירה פחותה ומשום דהתורה מיטעה בשמירתן ועי"ש, (יב) שאין דנין אותו אלא ב"ד הסמוכים בארץ ישראל, כן כתב לעיל במלוה מ"ט ועיין מה שכתבנו שם צאות ב', (יג) אבל המזיק חייב לשלם בידי שמים בכל מקום, דהא אמרו בצ"מ דף ז"א א' בגמרא אהנן אסרה תורה אפי' בא על אמו ואע"ג דאי אפשר לצ"ד לחיוביה למיתן לה האהנן משום דקס ליה דדרבה מיניה מ"מ אס נתן לה מקרי אהנן ואסור לגבוה ומטעם דללאת ידי שמים לא ילא עד שישלם לה האהנן וכמו שפרש"י ז"ל התם וא"כ רואין אנו דאע"ג שאין צ"ד יכולין לחייבו מ"מ ללאת ידי שמים אינו יולא עד שישלם וע"כ גם כשאין כאן צ"ד סמוכין ואי אפשר לחייבו בקנס מ"מ ודאי דחייב לכל הפחות ללאת ידי שמים וכמ"ס רבינו. (יד) ואם תפיש הניזק אין מוציאין מידו בשום מקום, כן איתא בצ"ק שם דף ט"ו ב' בגמרא ועי"ש:

(א) כן מפורש במכילתא, היינו בסדר משפטים על האי קרא ללא יאכל את בשרו וכן הוא בצ"ק דף מ"א א' בצרייתא, (ב) ולא דוקא שור בו, כן איתא בעדיות משנה א' העיד ר' יהודה בן בבא שנסקל תרגול בירושלים על שהרג את הנפש והטעם הוא משום דגמרינן שור שור משבת והתם כתיב וכל בהמתך וכל רצויה הוא ומרבינן מיניה גם עופות וכמו שאמרו בצ"ק דף ג"ד ב' בגמרא, (ג) שבין תם בין מועד נסקל על כל בריה שממית בו, כן איתא בצ"ק שם דף מ"א א' א' במשנה שור שנגח את האדם ומת מועד משלם כופר ותם פטור מן הכופר וזה וזה חייבין מיתה וכן צדן וכן צבת היינו שגם צדן קטן וצת קטנה חייב עליהן סקילה וכופר כגדולים וכמו שפורש בתורה או בן יגח או צת יגח כמשפט הזה יעשה לו וגם צעזע כתיב אס עבד יגח השור או אמה כסף שלשים שקלים יתן לאדניו והשור יסקל, (ד) ושארין גומרין דינו אלא בפני בעליו בו, כן איתא בסנהדרין

(ה) וכן אמרו שיש צדדין הרבה שהשור ממית ואינו נסקל ויתר פרטיה מבוארים בקמא (ה) מאכלות אסורות פ"ד):

ונוהגת מצות איסור בשרו בזכרים ונקבות ובארץ ישראל דוקא נוהג דין שור הנסקל על פי סמוכין ובב"ד של כ"ג והעובר עליה ואכל מבשרו כזית במזיד לוקה:

גג) לדין כדני הפותח בור במקום שהוא כשלון לבני אדם שנאמר כי יפתח איש בור כמו שכתוב בפרשה (א) ולא דוקא בור אלא אפילו שיח ומערה. ולא נאמר בור אלא ללמד שיהא בו כדי להמית דהיינו י' טפחים: שרשה כבר נכתב:

דיניה כגון מה שאמרו (ב) שור ולא אדם המור ולא כלים (ג) הופר בור ברשותו והפקיר רשותו ולא בורו הייב הפקיר בורו ג"כ פטור לפי שברשות הופר מה שאין כן בהופר ברשות הרבים שאינו הופר ברשות מתהלה ולפיכך הייב בו בכל צד. וכן ההופר בור ברשותו סמוך לרשות הרבים ממש ולא הפקיר בורו ואין שום דבר מפסיק בין הבור לרשות הרבים כגון אלו החופרין לאושין (פי' יסודות) לבתליהן פטור. ומפני כן פטור אע"פ שא"א לרבים להשמר אחר שהוא סמוך לדרך כל כך (משום) שאי אפשר לישב הארץ בלתי שיעשו כל אחד יסודות לבתיהם. (ד) ודין המגלה בור אע"פ שלא הפרו שאמרו ו"ל שהייב דמכל מקום בעל התקלה הוא (ה) וחילוק הדינין הבאים בענין הגלוי לפי כסויו של בור בחלשו וחזקו (ו) ודין בור של שותפין בענין

מנחת יצחק

בסנהדרין דף ע"ט ב' בגמרא, (ה) וכן אמרו שיש צדדים הרבה שהשור ממית ואינו נסקל, כן איתא שם דף מ"ד א' במשנה שור שהיה מתחכך בכותל ונפל על האדם נתכוין להרוג את הבהמה והרג את האדם לעו"ג והרג בן ישראל לנפלים והרג בן קיימא פטור ובגמרא שם חנוך שמואל פטור ממיטה וחייב בכופר ורצ אמר פטור מזה ומזה אבל ממיטה פטור לדברי הכל ועי"ש.

(א) ולא דוקא בור אלא אפילו שיח ומערה, כן הוא בב"ק דף ל' ב' במשנה, (ב) שור ולא אדם המור ולא כלים כן איתא שם דף נ"ג ב' בגמרא ובשאר מקומות בש"ס, (ג) הופר בור ברשותו והפקיר רשותו ולא בורו חייב כו' עד יסודות לבתיהם, כל זה מבואר שם בדף מ"ט ב' ודף נ' א' במשנה ובברייתא ובגמרא, דחופר בור ברשותו והפקיר רשותו ולא בורו דחייב הוא לאוקימתיה דרבה שם אליבא דר"ע ולאוקימתיה דרב יוסף שם הוי אליבא דכ"ע, וחופר בור בר"ה דחייב זהו סתם משנה שם, והחופר בור ברשותו סמוך לר"ה ולא הפקיר בורו כגון אלו החופרין לאושין שפטור הוא שם בברייתא, והא דאם הפקיר רשותו אחר שחפר הבור ברשותו והפקיר ג"כ בורו שפטור הוא כדעת התוס' שם דף כ"ח ב' בד"ה הני מילי שכתבו שם בתוך הדבור וז"ל ומה שבקול' רנה לחייב בהפקיר רשותו ובורו כמו בחופר בור בר"ה אינו נראה לר"י דחופר בור בר"ה חפר בליסור כו' אבל הפקיר רשותו ובורו דחפר בהיתר וגם השתא דהפקיר לאו בעל הבור הוא לא מחייב כו' עכ"ל וכן פסק הרמב"ם בפ"ג מהלכות גזקי ממון הלכה ב', (ד) ודין המגלה בור אע"פ שלא חפר כן איתא בב"ק דמ"ט ב' א"ס על פתיחה חייב על כרייה לא כל שכן כו', (ה) וחילוק הדינין הבאים בענין הגלוי כו', שם דף נ"ב א' וב' מתבאר בגמרא שא"ס כסהו כרחוי והתליע מהונו ונפל שם שור או חמור ומת פטור וא"ס כסהו בדבר שיכול לעמוד בפני שורים ואינו יכול לעמוד בפני גמלים והלכו עליו גמלים ונתרועע ע"י זה ואחר כך הלכו עליו שורים ונפלו בו א"ס לפרקים יבואו שם גמלים הרי זה חייב וכתיבא דאמרי בגמרא שם דזה לא איבעיא לן אבל א"ס אין גמלים מזויין בחותו מקיס כלל הרי זה פטור וכן פסק הרמב"ם שם בפ"ג הלכה ד', וכן א"ס התליע מחוכו ונפלו שם שורים אע"פ שהגמלים מזויין שם מ"מ פטור וזה לא מקרי תחלתו בפשיעה וכופו באונס דקי"ל דחייב משום שהאונס לא בא ע"י הפשיעה וכמ"ש התוס' שם בד"ה ושכיחי גמלים וכן פסק הרמב"ם שם בהלכה ה', (ו) ודין בור של שותפין בענין הכסוי, שם דף נ"א א' איתא במשנה בור של שני שותפין עבר עליו הראשון ולא כסהו והשני ולא כסהו הראשון חייב (כן הוא גירסת הרי"ף והרמב"ם) עד שימסור דליו היינו הכסוי להשני ומסמסר דליו להשני נפטר הראשון ונתחייב השני וכמ"ש הרמב"ם

הבסוי (ו) ודין בור שהפרוהו שנים זה אחר זה על מי מהן חיובו (ח) ודיני חיוב שיש לו לאדם בהרחקת הנוק כדי שלא יבא הנוק לידי אדם כמימיו וקוציו וזכויותיו ויתר פרטיה מבווארים בפרק ג' וה' מקמא ובתרא (שם ת"י):

ונוהגת בזכרים שעליהם לעשות דין ולא בנקבות שהן אינן דנות אבל מ"מ בכלל דין התשלומין הן בין הזיקו או הזוקו:

גד) לדין בדיני הגנב כמו שכתוב בפרשה כי יגנוב איש וגו' וענין הגניבה הוא הלוקח דבר ממון הבירו מביתו או מכיסו בעת שלא יראה בעל הבית ולא ידע וכן כל כיוצא בזה (ח"מ שמו"ה)

שרש מצות המשפט ידוע:

דיניה (א) כגון תשלומי כפל וד' וה' (ב) ודין להרוג הגנב הבא במחתרת או למכרו בגניבתו

(ג) ודין הגניבה שהשביחה בבית הגנב מאליה או מחמת הוצאה. ודין גניבה שהוקרה

(ד) שמישלם קרן כעין שגנב ותשלומי הכפלים כשעת העמדה בדין. ודין גנב שגנב מיד הגנב

(ה) שאין משלם כפל לאחר מהם אפי' קודם יאוש.

מנחת יצחק

סס זהלכה ז', (ז) ודין בור שהפרוהו שנים זה אחר זה, סס דף כ"א ח' איתא בצרייתא אחד החופר בור עשרה זבא אחר והשלימה לעשרים זבא אחר והשלימה לשלשים כולם חייבין וזהו דוקא בדעבד קמא שיעור מיתה דהיינו כשחפר עמוק עשרה זבא אס לא עבד שיעור מיתה כגון שחפר בור ט' זבא אחר והשלימה לעשרה האחרון חייב והראשון פטור וכרבנן דפליגי עליה דרבי וכן פסק הרמב"ם סס זהלכה י"ב, (ח) ודיני חיוב שיש לו לאדם בהרחקת הנוק בו כמימיו וקוציו וזכויותיו, סס דף ל' ח' איתא במשנה השופך מים בר"ה והזוק בהן אחר חייב בזקו המלניע את הקוץ ואת הזכויות והגודר את גדרו בקולים וגדר שגפל לר"ה והזוקו בהן אחרים חייב בזקו, והא דהשופך מים בר"ה חייב זהו רק בשהזוק גופו אבל על כלים פטור וכשמואל סס דף כ"ח ב' בגמ', ובמלניע קוליו וזכויותיו וגודר גדרו בקולים אינו חייב אלא בשהפרימן לר"ה אבל אס לממן ברשותו פטור ובר' יוחנן סס דף ל' ח' בגמרא ומשום שאין דרכן של בני אדם להתחכך ככתלים וכן פסק הרמב"ם סס בפ"ג הלכה י"ב וה' י"ט וע"ש.

(א) כגון תשלומי כפל וד' וה', בצ"ק דף ס"ב ב' איתא במשנה מרובה מדה תשלומי כפל ממדה תשלומי ד' וה' שמתה תשלומי כפל נוהגת בין בדבר שיש בו רוח חיים ובין בדבר שאין בו רוח חיים ומדה תשלומי ד' וה' אינה נוהגת אלא בשור ושה בלבד, (ב) ודין להרוג הגנב הבא במחתרת, מפורש בתורה בפ' משפטים אס במחתרת ימלא הגנב והוכה ומת אין לו דמים וגו' אס אין לו ונמכר בגניבתו, (ג) ודין הגניבה שהשביחה בבית הגנב בו, סס דף ס"ה ח' איתא בגמ' שאס השביחה מחמת הולאה השבח לגנב משום דאמר ליה אנא פטימנא ואת שקלת וממילא שאס השביחה מחמת עלמה השבח לצעלים, (ד) שמישלם קרן כעין שגנב ותשלומי הכפלים כשעת העמדה בדין, כן איתא סס בגמרא, (ה) שאין משלם כפל לאחר מהן אפילו קודם יאוש, סס דף ס"ב ב' איתא במשנה אין הגונב אחר הגנב משלם תשלומי כפל ולא העובח ולא המוכר אחר הגנב משלם ד' וה', ורבינו הוסיף שאין משלם כפל אפילו קודם יאוש אבל הרמב"ם בפ"א מהלכות גניבה הלכה י"ז כתב וז"ל הגונב מגנב אחר אע"פ שנתחשבו הצעלים אינו משלם תשלומי כפל ואס טבח ומכר אינו משלם תשלומי דו"ה לגנב הראשון שהרי דין הבהמה הזאת לחזור בעיניה לצעלים ולא קנאה הגנב ולצעלים אינו משלם הכפל או דו"ה מפני שלא גנבה מרשותו עכ"ל ולכאורה יש לדקדק קצת דהרמב"ם כתב לרבותא אע"פ שנתחשבו הצעלים אינו משלם תשלומי כפל ורבינו כתב לרבותא שאין משלם תשלומי כפל אפילו קודם יאוש, אך נראה דהא שאין הגנב השני משלם תשלומי כפל לגנב הראשון נפקא לן סס דף ס"ט ב' בגמרא מדכתיב וגונב מצית האיש ולא מצית הגנב דהא גנב זה הראשון לא קנא להאי גניבה, והא דאין הגנב השני משלם תשלומי כפל לצעלים (דכיון דגנב הראשון לא קנאה לגניבה והוא ברשות הצעלים הוה לן למימר דלישלם כפל לצעלים) ע"ז ח' בגמ' סס

(ו) ודין גנב נכסי הקדש או נכסי עו"ג או הגונב עבדים ושטרות וקרקעות (ז) והגונב בשבת ובא עליוהויוב הלול שבת וגנבה באחת מה דינו לענין התשלומין (ח) ומאי זה מנכסיו מגבין ב"ד ממנו התשלומין ואם נמכר בגניבתו שצריך שיהיו דמיו כדמי הגניבה או פהות (ט) אבל היו יותר אינו נמכר (י) ודיני שומר שגנב או שגנב מביתו (יא) ודין איסור קניית גניבה מיד הגנב (יב) ומי שקנה מהן מה דינו עם הבעלים. ויתר פרטיה מבוארים בפ' ז' מקמא ובפ' ח' מסנהדרין ובשלישי ממציעא ובמקומות מעטים מכתובות וקדושין ושבועות (ה' גנבה פ"א):

מנחת יצחק

סם הטעם משום דלא מקרי שהו ברשותו וכמו שאמרו שם גזל ולא נתיאשו הבעלים שניהם אין יכולין להקדיש זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו, ואם כן הא דאיתו משלם כפל לגנב הוי רבותא דאפילו אם נתיאשו הבעלים מ"מ אינו משלם כפל לגנב ומטעם שכתב הרמב"ם שהרי דין הבהמה הזאת לחזור בעיניה לבעלים ולא קנאה הגנב דהא ק"ל יאוש כדי לא קנה וכמ"ש המ"מ שם, וזהו מה שכתב הרמב"ם הגונב מגנב אחר אע"פ שנתיאשו הבעלים אינו משלם תשלומי כפל כו' ורבותא זו היא שאינו משלם תשלומי כפל לגנב הראשון, אבל זה שאינו משלם תשלומי כפל לבעלים בזה הוי רבותא טפי דאפילו לא נתיאשו הבעלים מ"מ אינו משלם להם תשלומי כפל משום דלא מקרי שהיא ברשותו וכמו שאמרו גזל ולא נתיאשו הבעלים שניהם אין יכולין להקדישו וכ"ל וזהו מש"כ רבינו שאין משלם כפל לאחד מהם אפילו קודם יאוש ור"ל שאינו משלם לבעלים אפילו קודם יאוש, (ו) ודין גנב נכסי הקדש כו', בב"מ דף נ"ו א' ה"א ח"ה במשנה דעבדים ושטרות וקרקעות והקדשות אין להם תשלומי כפל ולא תשלומי דו"ה ובב"ק דף ס"ב ב' יליף בצרייתא שאין ככל אלו כפל מכלל ופרט וכלל והכי ה"ה שם על כל דבר פשע כלל על שור על חמור על בה ועל שלמה פרט על כל אבידה חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי ה"ה דן הלא כעין הפרט מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון (וע"ז כתיב ישלם שנים לרעהו) ילאו קרקעות שאין מטלטלין ילאו עבדים שהוקשו לקרקעות ילאו שטרות שאע"פ שמטלטלין אין גופן ממון ילאו הקדש רעהו כתיב, וממילא כיון דממעטינן הקדש מדכתיב רעהו ממעטינן נמי עו"ג מרעהו וכמ"ש המ"מ ברי"ש פ' ב' מהלכות גניבה הלכה א'. והראב"ד ז"ל כתב שם בהשגות דגונב נכסי הקדש משלם קרן וחומש ואם להקדש שהרי מעל וכתב ע"ז המ"מ שדבריו נראין לרוב המפרשים, (ז) והגונב בשבת כו', בכתובות דל"א א' ה"ה בצרייתא הגונב כ"ס בשבת חייב שכבר נתחייב בגניבה קודם שיבא לידי איסור סקילה היה מגרר ויולא מגרר ויולא פטור שהרי איסור שבת וגניבה באין כאחד וכן מתבאר בכמה מקומות בש"ס דכל היכא שהם באין כאחד פטור מן התשלומין, (ח) ומאי זה מנכסיו מגבין ב"ד ממנו התשלומין, בב"ק שם דף ה' אמרו בגמ' דכל הני כ"ד אבות נזיקין דקחשיב ר' חייה בצרייתא שם כולן משלמין ממיטב ובינייהו קחשיב גנב וגזלן, (ט) אבל היה יותר אינו נמכר, כן הוא בקדושין דף י"ח א' בצרייתא גנבו חמש מאות וסוה חלק אינו נמכר כלל, (י) ודיני שומר שגנב או שגנב מביתו, בשבועות דף מ"ט א' ח' במשנה היכן שורו ואמר לו גנב משעיך אני ואמר אמון והעדים מעידין אותו שגנבו משלם תשלומי כפל הודה מעלמו משלם קרן וחומש ואשם, ובב"מ דל"ג ב' ה"ה במשנה המפקיד אלל חבירו בהמה או כלים וגנבו או שאבדו שילם ולא רצה לישבע שהרי אמרו שומר חנם נשבע ויולא נמלא הגנב משלם תשלומי כפל טבח ומכר משלם תשלומי דו"ה למי משלם למי שהפקדון אללו (והיינו להשומר) נשבע ולא רצה לשלם נמלא הגנב משלם תשלומי כפל טבח ומכר משלם דו"ה למי משלם לבעל הפקדון ושם דף ל"ד אמרו בגמרא דה"ה כשאמר השומר הריני משלם אע"פ שעדיין לא שילם וגמלא הגנב משלם הכפל וד' וס' להשומר, (יא) ודין איסור קניית גניבה מיד הגנב, בב"ק שם דף ק"ח ב' ה"ה במשנה אין לוקחין מן הרועים למר וחלב וגדיים ולא משומרי פירות עלים ופירות דחיישינן שגנבו אותן מצעליהן וכ"ש הוא שאסור ליקח דבר הגונב מן הגנב שמכרו וכן כתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות גניבה הלכה א' וז"ל אסור לקנות מן הגנב החפץ שגנב ועון גדול הוא שהרי מחזיק ידי עוברי עבירה וגורם לו לגנוב גניבות אחרות שאם לא ימלא לוקח אינו גונב וע"ז נאמר חולק עם גנב שונא נפשו עכ"ל, (יב) ומי שקנה מהן מה דינו עם הבעלים, שם דף קט"ו א' ה"ה בגמרא דהקונה מן גנב שאינו מפורסם עשו בו תקנת השוק דהבעה"כ משלם ללוקח מה שנתן בעד החפץ להגנב והבעה"כ חוזר ועושה

ונוהגת בזכרים שעליהם לעשות דין (יג) ובכל מקום שיש ב"ד סמוכים בארץ מהיבין לשלם תשלומי ד' וה'. ואם אין סמוכין אין להם כח להיב אלא להחזיר הגניבה או דמיה. אבל מכירת הגנב עצמו אינה נוהגת אפי' בסמוכין (יד). אלא בזמן שהיובל נוהג:

(נה) לדרון בנוקי שן ורגל. כלומר מי שהזיק להבירו נזק שבא מהמת השן או מהמת הרגל כגון שהכניס בהמתו בשדה הבירו ואכלה שם או הפסידה יונקותיו בעברה שם ברגליה שיש עלינו להיבנו בתשלומין מן העויות שלו כל מה שהפסיד שנאמר כי יבער איש שדה וגו' (א) ופירשו ז"ל דהיינו שן ומה שכתב אחר כן ושלה את בעירה וכו' פירשו ז"ל דהיינו רגל ונאמר על שניהם מיטב שדהו ומיטב ברמו יישלם: שורש מצות המשפט ידוע:

דיניה (ב) כגון מה הן המקומות שהיבין שם על השן והרגל ומה הן שאין היבין עליהן (ג) וחלוק הדין באוכלת מה שראוי לה לאכול למה שאינו ראוי. וכן מה שראוי לה ע"י הדחק כגון פרה שאכלה שעורים וחמור שאכל כרשינים או דגים וחזיר שאכל בשר וכלב שלקק את השמן. וחתול שאכל תמרים (ד) ואם נהנית שמשלמת מה שנהנית ויתר פרטיה בגיטין ובקמא (ה) והתם אמרו פרק החובל כי אמר רבא השור בשור גובין אותו בשן וברגל דמועדין מתהלתן נינהו. (ה"ה משצ"ט עד ת"ו):

ונוהגת בזכרים שעליהן לעשות הדין ומ"מ הנקבות בכלל דין התשלומין בין הזיקו או הוזקו. וב"ד העובר עליה ולא דן דין זה כמו שכתוב במל עשה:

מנחת יצחק

ועושה דין עם הגנב ומוליא ממנו מה שנתן להלוקח אבל אם גנב מפורסם הוא לא עשו בו תקנת השוק רק הצבעה"ב נוטל מן הלוקח חפץ בלא דמים והלוקח עושה דין עם הגנב, (יג) ובכל מקום שיש ב"ד סמוכין בארץ מחייבין לשלם תשלומי ד' וה', כאן כ' רבינו בפירוש דבעינן רק שהב"ד יהיו סמוכים בארץ ואז הם דנין דיני קנסות בכל מקום וזהו כמו שכתבנו לעיל במלוה מ"ט אות ב' ובמלוה נ"א אות י"ב ועי"ש, (יד) אלא בזמן שהיובל נוהג, כבר כתב רבינו לעיל במלוה מ"ב שאין ע"ע נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג וגנב כשנמכר בגניבתו הא הוא נמכר לע"ע וממילא שאינו נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג ועי"ש מש"ס באות ז' וח'.

(א) ופירשו ז"ל דהיינו שן ומה שכתב אח"כ ושלה את בעירה וכו' פירשו ז"ל דהיינו רגל כו', כן איתא בב"ק דף ב' ב' צברייתא ושלה זה הרגל וכן הוא אומר משלחי רגל השור והחמור ובער זו השן וכן הוא אומר כאשר יבער הגלל עד תומו. (ב) כגון מה הן המקומות שחייבין שם על השן והרגל, שם דף כ"ד ב' איתא במשנה דשן ורגל פטורין בר"ה ואינן חייבין אלא בחלד הניזוק וכן הוא בהרבה מקומות בש"ס, (ג) וחילוק הדין באוכלת מה שראוי לה לאכול כו' עד וחתול שאכל תמרים, שם דף י"ט ב' איתא במשנה כיצד השן מועדת לאכול את הראוי לה הבהמה מועדת לאכול פירות וירקות אבל אכלה כסות או כלים (דדבר שאינו ראוי הוא לה) משלם חלי נזק והטעם משום דמשונה הוא והוי תולדה דקרן ושם צברייתא קתני פרה שאכלה שעורין שהוא מאכל חמור וחמור שאכל כרשינין שהן מאכל פרה וכלב שליקק את השמן וחזיר שאכל חתיכה של בשר משלמין נזק שלם והטעם הוא משום דאכילה ע"י הדחק שמה אכילה ובגמרא שם אמרו דשוגרא דאכל תמרי ותמרא דאכל ציניתא משלמין ג"כ נזק שלם מטעם הנ"ל, (ד) ואם נהנית שמשלמת מה שנהנית, שם איתא במשנה כמה דברים אמורים דשן הוי מועדת מתחלתה ברשות הניזוק אבל בר"ה פטור ואם נהנית משלמת מה שנהנית אפילו בר"ה ושם דף כ' א' אמרו בגמרא כיצד משלמת מת שנהנית רבה אמר דמי עמיר ופרש"י ז"ל שאם אכלה שעורין אינו משלם אלא דמים שהיה לר"ך ליתן בקשין ובתבן להאכילה רבא אומר דמי שעורים בזול והרי"ף ז"ל כתב ע"ז שם צפרק כיצד הרגל וז"ל איכא מאן דפסק כרבה משום דהוא רביה דרבא ואיכא מאן דפסק כרבא דהוא צתראי עכ"ל, (ה) והתם אמרו פרק החובל כו', כן הוא שם בדפ"ד ב' ועי"ש.

נו) לדון ולהיב לשלם מי שהזיק חברו באש. כגון שהדליק את גדישו או שרף לו שום דבר שנאמר כי תצא אש וגו' (א) פי' תצא משמע אפילו יצאה מעצמה ובא להזהיר שאפילו המדליק בתוך שלו ויצאה מעצמה והזיקה שחייב לפי שלא שמר גהלתו שהאדם חייב לשמור אשו שלא תצא ותזיק שדרך האש ללכת מעצמה אע"פ שאינו בעל היים :

שרשה ידוע כמו שאמרנו :

דיניה כגון שיעור ההרחקה שמרחיקין בערה מן המצר (ב) שהוא לפי גובהה של דליקה (ג) ודין השולחה ביד הרש' שוטה וקטן או פקה. ודין הרבים שאחד הביא האור ואחד הביא עצים ואחד לבה. ודין לבה שלבתו הרוח (ד) ודין כלים טמונים בגדיש או טמונים בבירה (ה) ודין גמל עובר טעון פשתן ודלקה בנר חנוני מה דינו או בנר חנוכה. ויתר פרטיה מבוארים בפ' שני וששי מן קמא (ה' נזקי ממון פ' י"ד) :

ונוהגת בזכרים כי להם לעשות דין. וב"ד העובר עליה ולא דן את המזיק בתשלומין כמו שכתוב במל עשה : נו) לדון בדין שומר הנם שנאמר כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור (א) ובא הפירוש שפרשה זו נאמרה בשומר הנם ולפיכך פטר בו את הגניבה. ופי' הנם שלא קבל הנפקד שום שכר על שמירת הפקדון : השורש ידוע :

דיניה (ב) כגון הטוען טענת גנב בפקדון ונשבע ואחר כך באו עדים שהוא ברשותו וחזר וטען טענת גנב ונשבע ואחר כך באו עדים שהוא ברשותו מה דינו (ג) ודין טוען טענת אבדה (ד) ודין טוען טענת פקדון

מנחת יצחק

(א) פירוש תצא משמע אפילו יצאה מעצמה, כן איתא בב"ק דכ"ב ז' בגמרא כי תלך את תלך מעלמה ישלם המזעיר את הבערה ש"מ אשו מסוס חלוי, (ב) שהוא לפי גובהה של דליקה, סס דס"א ז' איתא במשנה ר"ש אומר שלם ישלם המזעיר את הבערה הכל לפי הדליקה ובגמ' סס אמרו פ"ז דהיינו הכל לפי גובה הדליקה ועוד אמרו סס דהלכה כר"ש, (ג) ודין השולחה ביד הרש' שוטה וקטן כו' עד ודין לבה שלבתו הרוח, סס דף נ"ט ז' איתא במשנה השולח את הבערה ביד חרש שוטה וקטן פטור בדיני חרש וחייב בדיני שמים שלח ביד פקה הפקה חייב אחד הביא את האור ואחד הביא את העלים המביא את העלים חייב אחד הביא את העלים ואחד הביא את האור המביא את האור חייב (משום דאי לאו אחרון לא בא הנזק) בא אחר וליבה המלכה חייב ליבתה הרוח כולן פטורין ושם דף ס' א' איתא בצרייתא ליבה וליבתה הרוח אם יש בלבזויו כדי ללבותה חייב ואם לאו פטור, (ד) ודין כלים טמונים בגדיש או טמונים בבירה, סס דף ס"א ז' איתא במשנה הדליק את הגדיש והיו בו כלים ודלקו ר' יהודה אומר משלם כל מה שבתוכו וחס"א אינו משלם אלא גדיש של חטין או של שעורים (משום דפטרי על טמון באש) ובגמרא סס אמרו מחלוקת במדליק בתוך שלו והלכה ואכלה בתוך של חברו דר"י מחייב על נזקי טמון באש ורבנן פטרי אבל במדליק בתוך של חברו מחייבי רבנן בכלים שדרכן להטמין בגדיש כגון מוריגין וכלי בקר וכיוצא בהן וכאוקימתא דרבא סס וכן הלכתא ושם במשנה איתא ומודים חכמים לר"י במדליק את הבירה שהוא משלם כל מה שבתוכו שכן דרך בני אדם להניח בבתים, (ה) ודין גמל עובר טעון פשתן ודלקו בנר חנוני מה דינו או בנר חנוכה, סס דף ס"ב ז' איתא במשנה גמל שהי' טעון פשתן ועבר בר"ה ונכנס פשטנו לתוך החנות ודלקו בנרו של חנוני והדליק את הבירה בעל גמל חייב הניח חנוני גרו מבחון חנוני חייב ר' יהודה אומר בנר חנוכה פטור אבל אין הלכה כר' יהודה רק כת"ק שאינו מחלק בין גר חנוכה ובין סתם גר וכן פסק הרמב"ם בפ"ד מהלכות נזקי ממון הלכה י"ג.

(א) ובא הפירוש שפרשה זו נאמרה בשומר הנם כו', כן הוא בב"מ דף ל"ד ז' בצרייתא, (ב) כגון הטוען טענת גנב בפקדון ונשבע כו' ואח"כ באו עדים שהוא ברשותו מה דינו, בב"ק דף ק"ח א' הוא בעיא דאיפשטא בגמרא שחייב בכפל שני פעמים על שתי השבועות שנסבע לשקר, (ג) ודין טוען טענת אבדה, בשבועות דמ"ט א' איתא במשנה היכן שורי ח"ל אבד משביעך איני ואמר אמן והעדים מעידין אותו שאכלו משלם את הקרן (אבל כפל אינו משלם דרק בטוען טענת גנב ונסבע משלם את הכפל) הודה מעלמו משלם קרן וחומש ואסס, (ד) ודין טוען טענת פקדון מה דינו, רבינו סתם קלט דבריו בזה ולא ביאר מה טוען הבע"ב דעל טענתו של הבע"ב משיב הוא טענת פקדון

מה דינו (ה) ודין טוען וחזר וטען טענת גנב ונשבע ואח"כ באו עדים שהוא ברשותו (ו) ודין טוען טענת גנב בפקדון של קטן ויתר פרטיה מבוארים בפרק ט' מן קמא וג' ממזיעא וה' משבועות (ח"ה סי' רצ"א :

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן וב"ד העובר עליה במל עשה :

(נח) **שנצטונו** לדין בדין טוען ונמטן כלומר שנעשה דין לכל מי שתובע את חבריו בשום דבר או שהלוהו או גולו או עשקו או חסכו שנא' על כל דבר פשע וכו' אשר יאמר כי הוא זה ובא הפי' על לשון זה של כי הוא זה שאין נשבעין מן התורה אלא אם כן יודה הנתבע במקצת ההלוואה אבל אם יאמר לא היו דברים מעולם או החזרתי הכל במלואו ואפילו בפקדון פטור משבועה מן התורה. וזהו שאמרו ז"ל בגמרא (א) דכי כתיב כי הוא זה אמלואו הוא דכתיב כלומר על טענת מלוה שהוא פרעתיך או לא היו דברים מעולם. אבל על טענת שומרים שהוא טענת אונס או גניבה אפילו אם לא יודה מקצת אלא יאמר הכל נאנס הייב לישבע. ובפסוק זה נכללו כל התביעות שבין בני אדם שיכנס ביניהן ההודאה וההכחשה. שורש הדינין ידוע : דיני' כגון מודה במקצת שנשבע מדאורייתא (ב) פי' מודה בפרוטא וכופר בשתי מעין כסף

מנחת יצחק

פקדון אך נראה פשוט קלט דכוונתו הוא שהצט"ב טוען שהוא גנבו ממנו והנטען משיב שפקדון הוא בידו וכדאי' צ"ק דף ק"ה ב' בצרייתא שורי גנבה והוא אומר לא גנבתי מה מיבז אללך כו' שומר חנם אני עליו חייב שהרי פטר עלמו מגניבה ואבידה ופרש"י ז"ל ש"ח אני עליו ונשבע והודה (שהוא גנבו) חייב קרבן שבועה ח"ע"פ שהודה קודם שבועה בגוף הממון שהרי פטר עלמו בשבועה מגניבה ואבידה שאם היה גנוב ממנו משבועה ואילך היה נפטר בדברי סקר שהוא עלמו גנבו וחייב בכל אונסין עד שיחזירנו עכ"ל ולזה כיוון רבינו זכאן, (ה) ודין טוען וחזר וטען טענת גנב ונשבע ואח"כ באו עדים שהוא ברשותו, רבינו סתם גם כאלן מה היה טענתו הראשונה דח"א לומר שגם טענתו הראשונה היה טענת גנב ונשבע והעדים העירו שהוא ברשותו דהא דכר זה כבר כתבו רבינו לעיל וע"כ נראה קלט דכוונתו הוא למה דאיתא בצ"ק ס"ס דק"ז ב' בגמרא הסוען טענת אבידה בפקדון ונשבע וחזר וטען טענת גניבה ונשבע וזאו עדים פטור (מן הכפל) הואיל וילא ידי צעלים בשבועה הראשונה ופרש"י דה"ה לא וז"ל הואיל וילא שומר זה ידי צעלים בשבועה הראשונה שמצ"ד ראשון נסתלק מידם ושבועה אחרונה זו לאו שבועת הדיונים הוא לחייבו כפל דכיון דנשבע בתחלה שזכ לא היה מחויב שבועה לצעלים עכ"ל ולזה כיוון רבינו. ובאשר דמלואו זו יש שנוי נוסחאות בדפוס ווארשא שלפנינו איתא בתחלת המלואה הנוסח שהועתק לעיל דיניה כגון הטוען טענת גנב בפקדון ונשבע ואח"כ זאו עדים שהוא ברשותו מה דינו וכן הוא גם בדפוס ווין, אבל בדפוס לעמבערג שנדפס עם המגה"ח ס"ס הנוסח דיניה כגון הטוען טענת גנב בפקדון ונשבע ואח"כ זאו עדים שהוא ברשותו מה דינו, וכיון שכן דאיכא במלואו זו נוסחאות שונות ע"כ אפשר שגם זכאן חסר שלשה תיבות וז"ל ודין טוען טענת אבידה ונשבע וחזר וטען טענת גנב ונשבע כו', (ו) ודין טוען טענת גנב בפקדון של קטן, ס"ס דק"ז ב' בצרייתא כי יתן איש אין נתינת קטן כלום (דאין נשבעים על טענתו ואין זכאין לידי כפל על ידו) ואין לי' אלא שנתנו כשהוא קטן ותבעו כשהוא קטן נתנו כשהוא קטן ותבעו כשהוא גדול מגין ת"ל עד האלהים יבוא דבר שניהם עד שתהא נתינה ותביעה שוין כאשר ופרש"י וז"ל ת"ל יבא דבר שניהם איתקוש נתינה והעמדה בדין להדדי דבתרתייהו בעינן איש עכ"ל.

(א) דכי כתיב כי הוא זה אמלואו הוא דכתיב כו' אבל על טענת שומרים כו' אלא יאמר הכל נאנס חייב לישבע, מלואו זה כוללת הלכות רבות בש"ס וחלוקי דינין הרבה ורבינו הזכיר רק השרשים דברכו בחבור זה וגם אכתנו הגנו הולכים בעקבותיו ז"ל, ומ"ס זהו שאמרו ז"ל בגמ' כו' היינו בצ"ק דף ק"ז א' ומ"ס אבל על טענת שומרים שהוא טענת אונס או גניבה כו' זהו כפירוש ריב"א ז"ל בתוס' ס"ס ד"ה עירוב פרסיות ועי"ש, (ב) פירוש מודה בפרוטא וכופר בשתי מעין כסף כו', זהו נדפס רב בשבועות דף ל"ט ב' בגמרא דאמר דהא דאיתא ש"ס דף ל"ח ב' במשנה שבועת הדינין הטענה שתי כסף וההודאה בשוה פרוטה היינו כפירת טענה שתי כסף מלבד מה שמודה לו בשוה פרוטה וש"ס דף מ' איתא בגמרא

דפחות מכן אינו נשבע דאורייתא (ג) אלא א"כ עד מעיד כנגדו שנשבע אפי' כשכופר בפחות משתי מעין אבל בפחות מפרוטא אינו נשבע לעולם (ד) אלא א"כ טענו בליים שבכלים אפילו טענו שני מחטין והודה בא' וכפר באחת נשבע. וכשנשבע בהודאת מקצת (ה) כשטענו בדבר שבמדה או מנין או משקל (ו) ודין כופר בכל (ז) והודאה ממין הטענה (ח) והודאת בעל דין (ט) ודיני שומרים (י) ומחויב שבועה דאורייתא או דרבנן ודיני נשבע ונפטור ונשבע ונוטל (יא) ודין השוד על השבועה והפוכי השבועה ובאי זה עבירה נעשה חשוד ואי זו תשובה יוציאנו מן החשד. ומי שלא נודע שהוא חשוד וזכה בממון בשבועתו (יב) ואח"כ באו עדים שחשוד היה שחייב להחזיר הממון (יג) ומחוייב שבועה ואינו יכול לישבע מה דינו. (יד) ודיני מגו

מנחת יצחק

דחני ר"ח לסויעי לרצ ולכן הלכתא כוותיה זבא, (ג) אלא א"כ עד מעיד כנגדו, כן איתא שם דף מ"א ח' בגמרא לא שנו אלא בטענה מלוה ולוה אבל טענה מלוה והודאת עד אחד אפילו לא טענו אלא בפרוטא חייב, (ד) אלא א"כ טענו בליים בו', כן איתא שם דף מ' ז' בגמרא, (ה) כשטענו בדבר שבמדה או מנין או משקל, כן איתא שם דף מ"ב ז' במשנה, (ו) ודין כופר הכל, שם דף ל"ט ז' איתא במשנה מנה לי בידך אין לך בידי פטור וע"ז אמר רב נחמן בגמרא שם דף מ' ז' דמשביעין אותו שבועת היסת מאי טעמא חזקה אין אדם תובע אה"כ יש לו עליו כו', (ז) והודאה ממין הטענה, שם דף ל"ט ז' איתא במשנה טענו חטין והודה לו בשעורין פטור וכן איתא בכ"מ בש"ס, (ח) והודאת בעל דין, בכריתות דף י"ב איתא בצרייתא וחק"א אדם נאמן על עצמו יותר ממאה איש וכיולא זבא איתא בכ"מ בש"ס, (ט) ודיני שומרים, בכ"מ דף ל"ג ח' איתא במשנה ארבעה שומרים הן ש"ח והשואל נושא שכר והשוכר ש"ח נשבע על הכל (היינו על גביה ואבדיה ואונסין ונפטור ואינו חייב אלא על הפשיעה בלבד) והשואל משלם את הכל (לכד ממתה מחמתה מלאכה דפטור) נושא שכר והשוכר נשבעים על השבועה ועל השבועה ועל המתה ומשלמין את האבדיה ואתה גביה ועוד איזה פרטים מדיני שומרים מבואר לעיל במורה נ"ז ולהלן במורה נ"ט ובמורה ס' ועי"ש, (י) ומחוייב שבועה דאורייתא כו' עד ונשבע ונוטל, מחוייבי שבועה דאורייתא הן ג' המורה במקלת או כופר הכל ועד אחד מעיד, שהוא חייב ושבועת השומרים, ושבועות דרבנן והיינו שבועות המשנה מבוארים בשבועות דף מ"ד ז' במשנה כל הנשבעין שבתורה נשבעין ולא משלמין ואלו נשבעין ונוטלין השכיר והגוזל והנחבל ושכנגדו חשוד על השבועה וחגונוי על פנקסו ושם הם מפורשין חדא חדא ועוד איתא שם במשנה הפוגמת כתובתה או שעד אחד מעידה שהיא פרועה לא תפרע אלא בשבועה וכן מנכסים משועבדים ומנכסי יתומים והנפרעת שלא בפניו לא תפרע אלא בשבועה ועוד איתא שם ואלו נשבעין שלא בטענה השותפין והאריסין והאפטרופין והאשה הנושאת ונותנת תוך הבית וזן הבית ועי"ש, (יא) ודין חשוד על השבועה כו' עד ואי זה תשובה יוציאנו מן החשד, שם במשנה איתא שכנגדו חשוד על השבועה כילד אחת שבועת העדות ואחת שבועת הפקדון ואפילו שבועת שוא היה אחד מהן משחק בקוביא ומלוה ברבית ומפריחי יונים וסוחרי שביעית שכנגדו נשבע ונוטל, ושם דף מ"א ח' איתא בגמרא מאי איכא בין שבועה דאורייתא לשבועה דרבנן איכא בינייהו מיפך שבועה דאורייתא לא מפכינן שבועה דרבנן מפכינן והכי הלכתא ודלא כמר בר רב אשי שם, ובסנהדרין דף כ"ה ז' מבואר בצרייתא דחזרת המשחק בקוביא שיוכשר לעדות ולשבועה הוא משישברו את פיספסייהן ויחזרו בהן חזרה גמורה דאפילו בחנם לא עבדו וחזרת מלוה ברבית הוא משיקרעו את שטרותיהן ויחזרו בהן חזרה גמורה דאפי' לעו"ג לא מוזפי וחזרת מפריחי יונים הוא משישברו את פגמיהן ויחזרו בהן חזרה גמורה דאפילו במדבר לא עבדו וחזרת סוחרי שביעית הוא משתגיע שביעית אחרת ויבדלו וא"ר נחמיה לא חזרת דברים בלבד אמרו אלא חזרת ממון כילד אומר אני פלוני בר פלוני כינסתי מאתים זוז בפירות שביעית והרי הן נתונין במתנה לעניים וכן פסק הרמב"ם ז"ל בשי"ב מהלכות עדות הלכה ח' וכתב הכ"מ ז"ל דמשמע דר' נחמיה לפרכי דברי תנא קמא איתא, (יב) ואח"כ באו עדים שחשוד היה שחייב להחזיר הממון, כן כתב גם הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות טוען ונטען הלכה ט' והמ"מ ז"ל כתב שם ע"ז דבגמרא לא נזכר דין זה אבל נראה ברור דלא גרע ממה שאמרו טעה בדבר משנה חוזר ועי"ש, (יג) ומחוייב שבועה ואינו יכול לישבע מה דינו, מבואר בכ"מ דף ל"ד ח' בגמרא ובשאר מקומות בש"ס דכל המחוייב שבועה ואינו יכול לישבע משלם, (יד) ודיני מגו, בכתובות ד"ב ז' בגמרא ובהרבה מקומות בש"ס מבואר דמהמנין לאדם

(טו) ודיני ברי ושמא (טז) ודיני גלגול שבועה בין ברי על ברי או על שמא. ואפי' שמא על שמא בכל ענין שבועה מגלגלין ובכל ענין שבועה יש גלגול בין דאורייתא או דרבנן ואפי' שהיא תקנת אחרונים (יז) ודיני הטענות שאנו דנים הנתבע כמשיב אבדה (יח) והדברים שאין נשבעין עליהן דין תורה (יט) ופירות שהגיעו לכתפים אם דינן בקרקע לענין שבועה. והאומר לחבירו שטר בידך וזכות יש לי בו (כ) אם כופין אותו להוציאו (כא) ודין הבא ליפרע שלא בפני המלוה (כב) ודין מלוה על המשכון ואבד המשכון אם חולקין זה ע"ז במנין מעות המלוה

מנחת יצחק

במגוויש בזה הרבה חילוקי דינים ועי' בחו"ה סוף סי' פ"ב צט"ך ובדברי האחרונים ז"ל ואין להאריך בכאן, (טו) ודיני ברי ושמא, צ"ק דף קי"ח א' איתא בגמרא מנה לי בידך והלה אומר איני יודע רב הונא ורב יהודה אמרי חייב ברי ושמא ברי עדיף ור"ג ור' יוחנן אמרי פטור חוקי ממונא בחזקת מריה והובא פלוגתא זו גם בשאר מקומות בש"ס והלכתא כרב נחמן ור' יוחנן דלא אמרינן ברי ושמא ברי עדיף לאפוקי ממונא ורק בבא ללאת ידי שמים חייב כמו באמר שם ר' חייל בר אבא משמיה דר"י שם, (טז) ודיני גלגול שבועה בין ברי על ברי או על שמא בו', בשבועות דף מ"ה א' איתא במשנה חלקו השותפין והאריסין חין יכול להשביעו נתגלגל לו שבועה ממקום אחר מגלגלין עליו את הכל ושם דף מ"ח ב' איבעיא להו בגמרא מהו לגלגל בשבועה דרבנן פרש"י כגון שבועת היסח או של נשבעין ונוטלין ואפשטא להו דמגלגלין ומדלא חילקו בגמרא בין ברי לשמא ש"מ דעל כולן מגלגלין וכמ"ס רבינו ז"ל, (יז) ודיני הטענות שאנו דנים הנתבע כמשיב אבדה, שם דף ל"ח ב' איתא במשנה מנה לאבא בידך חין לך בידי חלא ב' דינר פטור מפני שהוא כמשיב אבדה והיינו שהיה יכול לכפור הכל. וכיוצא בזה איתא בצ"מ דף ד' ב' בצרייתא שטר שכתוב בו סלעים דנריס (סתס) מלוה אומר חמש ולוה אמר שלש כו' ר"ע אומר איני חלא כמשיב אבדה ופטור וכעין זה איתא בגיטין דף מ"ח ב' במשנה המולא מליאה לא ישבע מפני תקון העולם, (יח) והדברים שאין נשבעין עליהן דין הורה, בשבועות שם דף מ"ב ב' איתא במשנה ואלו דברים שאין נשבעין עליהן העבדים והסגרות והקרקעות והסקרשות, (יט) ופירות שהגיעו לכתפים אם דינן בקרקע לענין שבועה, רש"י ז"ל צ"ק דף ל"ה ב' צד"ה מגיע לכתפים פירש כגון תבואה שגדלה כל לרעה וכן כתבו התוס' צ"ב דף מ"ב ב' צד"ה שבה שכן פירש רש"י בכמה מקומות וכן פירש רשב"ם ז"ל צ"ב שם צד"ה לומר ז"ל המגיע לכתפים גמר פירי כגון קמה לקטור וענבים לבזור כו', וגראה דגם כוונת רבינו ז"ל בכאן הוא לפירות שגדלו כל לרכן אם דינן בקרקע לענין שבועה ודין זה מצוהר שם בשבועות דף מ"ב ב' במשנה דר"מ מחייב שבועה וחכ"א כל המחוזר לקרקע הרי הוא כקרקע וכיון דפליגי בזה ר"מ וחכמים הי"ל לומר דהלכתא כחכמים ואין נשבעין עליהן אצל הרמב"ם ז"ל כתב בפ"ה מהלכות טוען ונטען הלכה ד' וז"ל טענו ענבים העומדים ליבצר והבואה יבישה העומדת להקטר והודה במקלתו וכפר במקלתו הי"ל נשבע עליהן כשאר המטלטלין כו' עכ"ל ועי"ש ברמ"מ ז"ל מ"ש על זה אך הבי' ז"ל בטור חו"ה סעיף ו' כתב דמדאמרינן בכתובות דף נ"א א' בגמרא בפשיטות שכל העומד ליגזו כגזוז דמי ע"כ ס"ל להרמב"ם ז"ל כדעת רבו הר' יוסף הלוי ז"ל שהובא שם בטור דפלוגתא דר"מ וחכמים הוא רק לענין שומרים התם ס"ל לחכמים דהוי כקרקע ומטעם דהא מסר לו הענבים לשומרן כשהם מחוברין לקרקע ולאו למיתלשניהו מסריניהו ניהליה אצל לכל שאר מילי אפילו חכמים מודים דכל העומד ליבצר כבזור דמי ועי"ש, (כ) אם כופין אותו להוציאו, הרמב"ם ז"ל שם בפ"ה מהלכות טוען ונטען הלכה ז' כתב וז"ל האומר לחבירו שטר שיש לי בידך זכות יש לי בו וזה אומר איני מולא שטרי או איני יודע אם יש לך בו ראייה או לא כופין אותו להוציאו וכתב ע"ז הרמ"מ ז"ל שם וז"ל האומר לחבירו שטר וכו' זה דבר ברור וכו' ויש צפרק גט פשוט סמך בגמרא שכופין מי שיש בו זכות לאחר להוליא עכ"ל, והסמך מפרק גט פשוט שכתב כוונתו למה דאיתא שם דף קס"ח א' ועי"ש, (כא) ודין הבא ליפרע שלא בפני המלוה, בשבועות דף מ"ה א' איתא במשנה והנפרעת שלא בפניו לא תפרע אלא בשבועה, (כב) ודין מלוה על המשכון ואבד המשכון בו', שם דף מ"ג א' איתא במשנה המלוה את חבירו על המשכון ואבד המשכון ח"ל סלע הלוייתך עליו וסקל היה שיה ואלה אומר לא כי אלא סלע הלוייתי עליו וסלע היה שיה פטור דהא הוא כופר בכל ומצוהר שם במשנה שאם הודה במקלת חייב שבועה

(כג) ודין המלוה בישוב ורצה לפורעו במדבר (כד) ודין לזה אומר פרעתי מחצה והעדים מעידין שפרעו כולו. ודין לזה מודה בשטר שכתבו וטוען שפרעו (כה) אם צריך לקיימו המלוה (כו) ודין שטר שלוח בו ופרעו (כז) ודין שולה מנה ביד שליח למי שנתחייב לו ובא להודר בו (כח) ודין טענת פרוע בשטר שביד שלישי. (כט) ודין שטר שאין בו מקום או זמן אם בשר (ל) ודין אחריות טעות סופר בכל השטרות הוין משטרי מתנה. (לא) ודין משעבד מטלטלין שלו (לב) והעושה שדהו או עבדו אפותיקי סתם או מפורש (לג) ודין טריפת שבה ופירות בין בנגזל בין בבעל הוב

מנחת יצחק

שבוטה וכן להפקד אם הלוה טובע את המלוה ואומר שהמשכון היה שזה יותר מן החוב ג"כ דינא הכי אם המלוה כופר בכל הטביעה הוא פטור ואם הודה במקלף חייב לישבע. (כג) ודין המלוה בישוב ורצה לפורעו במדבר, ב"ק דף ק"ח א' איתא במשנה שאם הלוה לו בישוב לא יחזיר לו במדבר אם המלוה אינו רוצה לקבל ממנו שם, אבל אם אמר הלוה אני רוצה ללכת למדבר וא"ל המלוה גם אני רוצה ללכת למדבר הוי כמו שהלוהו במדבר וצריך המלוה לקבל ממנו במדבר כן מתבאר שם בגמרא, (כד) ודין לזה אומר פרעתי מחצה והעדים מעידין שפרעו כולו, ב"ב דף קכ"ח ב' איתא בגמרא המוליא ט"ח על חבירו מלוה אומר לא נפרעתי כלום ולזה אומר פרעתי מחצה והעדים מעידין שפרעו כולו נשבע הלוה שפרע מחלה כדין מודה במקלף והמלוה גובה המחלה שהודה הלוה מנכסים בני חורין אבל לא ממשעבדין משום דאמרי לקוחות אגן אעדים המכין שפרע כולו והאם קנוייה הוא דעבדיהם בהדי למגבי מוין, (כה) אם צריך לקיימו המלוה, בכתובות י"ט א' ובשאר מקומות בש"ס מבואר דפליגי בזה תנאי ואמוראי אם לריך לקיימו או לא אך לענין הלכה נקטינן דמודה בשטר שכתבו לריך לקיימו וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות מלוה ולוה הלכה ה', (כו) ודין שטר שלוח בו ופרעו, בכתובות דף פ"ה איתא בגמרא דשטר שלוח בו ופרעו אינו חוזר ולוה בו בכבר נמחל שעבדו, (כז) ודין שולה מנה ביד שליח בו, ובא לחזור בו, בגיטין דף י"ד א' איתא בצרייתא שאינו יכול לחזור בו, (כח) ודין טענת פרוע בשטר שביד שלישי, בסנהדרין דף ל"א א' מבואר בגמרא דאם השליש אומר שהוא פרוע נאמן במיגו דאי בעי קלתייה ואם הלוה טוען פרוע והשליש אומר שאינו פרוע והשטר מקויים בחותמו אין הלוה נאמן ואם אינו מקויים נאמן הלוה ומטעם שכתב הטור בחו"ה סי' נ"ב סעיף ה' שאין השליש נאמן בשביל תפיסתו יותר מצעל דבר בעלמא דאלו היה השטר ביד מלוה כיון שאינו יכול לקיימו אינו כלום דמודה בשטר שכתבו לריך לקיימו כו' עכ"ל ודבריו הם מדברי בעה"ט בשער נ"ב וכמ"ס הב"י ז"ל שם, (כט) ודין שטר שאין בו מקום או זמן אם בשר, בכתובות דף ק"י ב' איתא בצרייתא המוליא ט"ח על חבירו כתוב בו צבל מגבהו ממשות צבל כו' כתב בו סתם הוליאו בצבל מגבהו ממשות צבל הוליאו בחרץ ישראל מגבהו ממשות חרץ ישראל הרי להדיא שאם אין בו מקום הוא כשר, ובסנהדרין דף ל"ב א' איתא בצרייתא שטר שזמנו כתוב באחד בניסן בשמיטה ובאו עדים ואמרו היאך אתם מעידין על שטר זה והלא ביום פלוני עמנו הייתם במקום פלוני שטר כשר ועדיו כשרין חיישינן שמא איתרוהו וכתבוהו וזוה מוכח דאם אין בו זמן כלל ג"כ כשר וכמ"ס הרמב"ם ז"ל בפ"ז מהלכות מלוה ולוה הלכה ט' ועי"ש, (ל) ודין אחריות ט"ס בכל השטרות הוין משטרי מתנה, ב"מ דף ט"ו ב' אמר רבא הלכתא אחריות ט"ס הוא בין בשטרי הלואה בין בשטרי מקח וממכר, אבל בשטרי מתנה לא אמרו בגמרא דאחריות ט"ס הוא ויותר מזה אמרו שם דף ק"ח ב' בגמרא מתנה לית בה משום דינא דבר מנרא וחי כתב ליה אחריות אית בה משום דינא דבר מנרא ופרש"י דודאי מנרא הוא שאין כותבין אחריות על המתנה עכ"ל וא"כ מכ"ש דלא אמרינן בזה אחריות ט"ס הוא, (לא) ודין משעבד מטלטלין שלו, ב"ב דף מ"ד א' איתא בגמרא אבל פרה וטלית לא מיבעיא בסתמא דלא משעבדא ליה מ"ט מטלטלי נינהו ומטלטלי לבע"ח לא משעבדי ואע"ג דכ' ליה מגלימא דעל כתפאי הנימילי דאיתגהו בעינייהו אבל ליתגהו בעינייהו לא אלא אפי' עשאו אפותיקי נמי לא כדרכא דאמר רבא עשה עבדו אפותיקי ומכרו בע"מ גובה ממנו סורו אפותיקי ומכרו אין בע"מ גובה ממנו מ"ט האי אית ליה קלא והאי לית ליה קלא, (לב) והעושה שדהו או עבדו אפותיקי כו', בגיטין דמ"א א' איתא בצרייתא העושה שדהו אפותיקי לאחר ושטפה נהר גובה משאר נכסים ואם א"ל לא יהא לך פרעון אלא מזו אינו גובה משאר נכסים, (לג) ודין טריפת

(לד) ודין מי שאבד שטריו או נמחק (לה) ודין מי נותן שבר בתיבת השטר (לו) ודין שומא דהדרא לעולם
אא"כ ובנה אותה או יהבה במתנה. (לז) ודין הדברים שאין שבועה בהן אלא חרם סתם. (לח)
ושאין נשבעין על טענת חרש שיטה וקטן והדינים היוצאים מהן עם הגדולים. ושאין מקבלין

מנחת יצחק

שבה ופירוה בין בנגזל בין בבע"ח, בניטין דף מ"ח ב' איתא במשנה אין מוטיחין לאכילת פירות
ולשבח קרקעות ולמוון האשה והבנות מנכסים משועבדין מפני תקון העולם ופרש"י וז"ל הגזל שדה
ומכרה לאחר זורעה ולמחה ועשתה פירות וזא גזול וגזאה עם פירותיהן מן הלוקח ואינו משלם
ללוקח כי אם היליאה חוזר הלוקח על המוכר וגובה דמי הקרקע מנכסים משועבדים כו' ואת הפירות
מנכסים בני חורין וכו' וכן לשבח קרקעות אם השביתם הלוקח בניטעם חילנות או טייבה בזבל
ודיירה עכ"ל ועי' צ"מ דף י"ד ודף ט"ו בגמרא ויש חילוקי דינים בזה, ובצ"ח אמרו צ"מ שם
דף י"ד ב' דגובה את השבח אבל פירות לא והרמב"ם ז"ל בפכ"ח מהלכות מלוה ולוה הלכה ב' כתב
וז"ל כל הפירות שאכל הלוקח אינו נטרפין אבל הפירות המחוזרין לקרקע אע"פ שאין לריכין לקרקע
כעגבים שהגיעו להוצר הרי צ"ח גובה מהן כמו שגובה מן השבח עכ"ל והוא ממה שאמרו צ"מ
שם דף ט"ו ב' בגמרא והא מעשים בכל יום וקא מגבי שמאלא אפילו בשבח המגיע לכתפים והיינו
אפילו הגיעו ליצור ולינטל על הכתף וכמ"ש הרי"ף ז"ל שם ועי' במ"מ מ"ש בזה, (לד) ודין מי
שאבד שטריו או נמחק, צ"ב דף קס"ח ב' איתא בצרייתא הרי שזא ואמר אבד שטר חובי אע"פ
שאמרו עדים אנו כתבנו וחתמנו ונתנו לו אין כותבין לו את השטר צ"ח בשטריו הלוואה אבל שטרי
מקח וממכר כותבין חוק מן האחריות שבו ופרש"ם ז"ל בשטריו הלוואה אפילו אם זאו לכתוב חוק
מאחריות שבו אין כותבין דהו למיטרף ביה מצני חרי ושמאלא לא אבד הראשון א"כ דילמא חזר ומלאו
וטריף והדר טריף אבל בשטרי מקח וממכר אם אמרו עדים כתבנו ונתנו לו כותבין לו אחר חוק
מאחריות שבו מאחר שאמת הדבר שזה הקרקע קנוי לו והוא ירא פן ישחקק הדבר ויערערו עליו
שלא כדון כותבין לו שטר מקח בלא אחריות כדמפרש לקמן דף קס"ט ב' שטרא דגן דכתבנוהו דלא
למגיבי ביה לא ממשעבדי ולא מצני חרי כו' עכ"ל, ובנמחק שטרו איתא שם דף קס"ח א' במשנה
מי שנמחק שטר חובו מעמיד עליו עדים וזא לפני צ"ד ועושין לו קיוס איש פלוני בן
פלוני נמחק שטריו פלוני ופלוני עדים, (לה) ודין מי נותן שבר בתיבת
השטר, צ"ב דף קס"ז ב' איתא במשנה דבשטרי מלוה נותן הלוה שטר הסופר ובשטרי מקח
וממכר נותן הלוקח השטר ובשטרי אריסות וקבלנות נותן המקבל את שטר הסופר ובשטרי אירוסין
וגשוין נותן החתן השטר ובשטרי צירורין וכל משעה צ"ד נותנין שניהם השטר, (לו) ודין שומא דהדרא
לעולם כו', כן איתא צ"מ דף ל"ה א' בגמרא, (לז) ודין הדברים שאין שבועה בהן אלא חרם סתם,
הרמב"ם בפ"א מהלכות טוען ונטען הלכה ז' כתב וז"ל ואין משביעין שבועת היסת אלא על טענת
ודאי אבל על טענת ספק פטור והמ"מ כתב ע"ז וז"ל זה דבר מוסכם מכל הפוסקים ודקדקו כן
ממה שאמרו גבי ההיא דרב נחמן דאמר (בסופר הכל) ומשביעין אותו שבועת היסת מ"ט חזקה
אין אדם תובע אלא אם כן יש לו (עליו) אלמא בטוען טענת צרי הוא בדוקא כו' עכ"ל, ובכל מקום
שפטור משבועה מ"מ יכול להטיל עליו חרם סתם מתקנת הגאונים וכמ"ס הגר"א בחו"ה סי' ע"א
ס"ק ע"ז וז"ל דעיקר תקנת הגאונים בחרם סתם הייתה במקום דלא יוכל לשבע כגון בטענת ספק
וכה"ג כו' עכ"ל, והא דחרם סתם הוא מתקנת הגאונים כתב גם המ"מ בכמה מקומות ובפ"א מהלכות
טוען ונטען הלכה ד' בד"ה ויש לו להחריס וכו' כתב וז"ל כבר כתבתי בכמה מקומות שכל מקום
שזכר בדברי רבינו חרם סתם הוא מתקנת הגאונים עכ"ל, ובדברי הרמב"ם מבואר שם בהלכה י"א
שכל מי שנתחייב שבועה בין של תורה בין של דבריהם ואפילו היסת יש לו להחריס סתם קודם
שישבע על מי שיטעון עליו דבר שאינו חייב בו כדרי להשביעו בחנם ועוד הרבה דברים כיוצא בו
נמלא בדבריו שיכול התובע או הנשבע להטיל ח"ס ואין להאריך בזה, (לח) ושאין נשבעין על טענת
חרש שיטה וקטן, בשבועות שם דף ל"ח ב' איתא במשנה אין נשבעין על טענת חרש שיטה וקטן ואין
משביעין את הקטן והרמב"ם בפ"ה מהלכות טוען ונטען הלכה י' הביא בשם רבותיו דשבועת
היסת נשבעין על טענת קטן והביא שם עוד דים טענות שנשבעין על חביעת קטן ועי"ש אבל
החרש והשוטה אין נוקקין להן כל טענה לא לטענתן על אחרים ולא לטענת אחרים עליהן,

וקטן

עדות אלא בפני בעל דין (לט) וקטן אפי' בפניו כאילו אינו (מ) והסומא שהוא כבריא לכל דבר הוין מעדות (מא) ודין חנוני על פנקסו (מב) ומעמד שלשתן קונה והיא הלכתא בלא טעמא ובל התלו בזה הענין (מג) ודין מורשה עם מי שהורשה עליו ועם מי שהרשהו ולשון ההרשאה שהוא דון וזכה ואפיק לנפשך (מד) ודין האומה לא לוייתי כאומר לא פרעתי (מה) ודיני מי שהוחזק כפרן (מו) ודין מי שאומר לו ב"ד צא תן לו ואמר פרעתי או אתה חייב ליתן לו (מז) ודין האומר אל תפרעני אלא בעדים או בפני פלוני ופלוני. ואם הלכו למדינת הים מה יהיה עליו

מנחת יצחק

(לט) וקטן אפילו בפניו כאילו אינו, ב"ק דק"ב ח' א' ח' בגמ' בר חמוה דר' ירמיה טרק גלי בחפיה דר' ירמיה (שר) ירמיה היה רולה להחזיק בבית חמיו וכן חמיו סגר הדלת ולא הניחו להחזיק) אתא לקמי' דר' אבין אמר שלו הוא תובע כלומר וספיר לא הניחו להחזיק אמר ליה והא מייסוגא סהדי דאחזקי ביה בחיי דאזבא א"ל וכי מקבלין עדים שלא בפני בעל דין כלומר וקטן כמאן דליתא דמי וזהו כמ"ש רבינו זכאן, (ט) והסומא שהוא כבריא לכל דבר חוץ מעדות, ב"ק שס דף פ"ו ב' איתא במשנה המבייש את הערום המבייש את הסומא והמבייש את הישן חייב שבייש פטור ומדקתני רק ישן שבייש פטור מוכח להדיא אבל סומא שבייש חייב ובגמרא שם אמרו מתניתין דלא כר' יהודה דתניא ר' יהודה אומר סומא חין לו בושא וכך היה ר' יהודה פוטר (לסומא) מחייבי גליות ומחייבי מלקות ומחייבי מיתה ב"ד וא"כ סתמא דמתניתין דפליגא עליה דר' יהודה מחייבו לסומא בכל אלו ובודאי הלכתא כסתמא דמתניתין נגד ר"י וכן כ' הר"ש שם בפ' החובל ס"ז דלית הלכתא כר"י אלא כסתמא דמתני', וזהו מ"ש רבינו דהסומא הוא כבריא לכל דבר חוץ מעדות דבעדות מפירש ב"ב דף קכ"ח א' בצרייתא דפסול לעדות וע"ש, (מא) ודין חנוני על פנקסו, בשבועות דף מ"ד ב' קחשיב במשנה בין הנשבעין ונוטלין גם חנוני על פנקסו והכי א"י שם והחנוני על פנקסו כילד לא שיאמר לו כתוב על פנקסי שאתה חייב לי מאתים זוז (דבזה לא מהימן לשבע וליתול) אלא שאמר לו תן לבני סאתים חטים תן לפועלי סלע מעות הוא אמר נתתי והן אומרים לא נטלנו הוא נשבע ונטל והן נשבעין ונוטלין, (מב) ומעמד שלשתן קונה בו', בגיטין דף י"ג ב' איתא בגמ' דמעמד שלשתן קונה ושם בדף י"ד א' איתא בגמ' דהוא כהילכתא בלא טעמא ויש בזה הרבה פרטי דינין ואין להאריך זכאן צפרטיסין, (מג) ודין מורשה בו' עד ואפיק לנפשך, ב"ק ד"ע א' בגמ' מבואר כ"ז וע"ש, (מד) ודין האומר לא לוייתי, בשבועות דמ"א ב' א' בגמ' יהוא דא"ל לחבריה הב לי מאה זוזי דאזיפתך א"ל לא היו דברים מעולם אזל אייתי סהדי דאזיפיה ופרעיה אמר אבני מאי ניטעוד אזינהו אמרי אזיפיה אזינהו אמרי פרעיה רבא אמר כל האומר לא לוייתי כאומר לא פרעתי דמי ופרש"י דכיון דלפי דבוריה לא ליה ודאי דלא פרע והרי יש עדים שלו נאמנין הס על הלואה ואיך נאמנין על הפרעון והודאת בע"ד כמאה עדים דמי וידוע דאבני ורבא הלכתא כרבא וכן איתא בשאר מקומות בש"ס שכל האומר לא לוייתי כאומר לא פרעתי דמי, (מה) ודיני מי שהוחזק כפרן, ב"מ ד"ז א' ח' בגמ' מנה לי בידך והלה אומר חין לך בידי כלום והעדים מעידים אותו שיש לו וחזר ואמר פרעתי הוחזק כפרן לאותו ממון וע"כ חין נאמן עוד לומר החזרתי ופרעתי עד שיפרע בעדים, ועוד א"י שם הי' חייב לחזירו שבועה ואמר נשבעתי והעדים מעידים אותו שלא נשבע הוחזק כפרן לאותו שבועה, (מו) ודין מי שאומר לו ב"ד צא תן לו בו', שם ב"מ מבואר בגמרא שאם אמרו לו ב"ד לא תן לו ואמר פרעתי ועדים מעידים אותו שחבעו המלוה בפניהם ולא פרעו הוחזק כפרן לאותו ממון ושבו לא מהימן לומר פרעתי אבל אם אמרו לו חייב אתה ליתן לו ואמר פרעתי ועדים מעידים איתו שלא פרעו לא הוחזק כפרן לאותו ממון דכיון שלא פסקו עדיין פסק גמור שיתן לו אשתמועי הוא דקא משתמיט מיניה סבר עד דמעיינו ביה רבנן בדיניה וע"כ מהימן לומר שפרעו אח"כ, (מז) ודין האומר אל תפרעני אלא בעדים בו', בשבועות דף מ"א ב' מבואר בגמרא דהמלוה את חזירו בעדים א"ל לפרעו בעדים ואם אמר לו אל תפרעני אלא בעדים לריך לפרעו בעדים ואם א"ל פרעתיך בפני פלוני ופלוני והלכו להם למדינת הים נאמן והיינו בשבועה ואם א"ל אל תפרעני אלא בפני פלוני ופלוני לריך לפרעו בפניהם דוקא, אך אם הלכו למדינת הים והלוה טוען שפרעו בפניהם קודם שחלכו למדינת הים הרי זה נאמן בשבועה כן כתב הרמב"ם ז"ל בפט"ו מהלכות מלוה ולוה הלכה

(מח) ודין המאמין המלוה בשטר בשתי עדים אם יועילו לו עדי פירעון (מט) ודין באי זה ענין יבוא אדם לומר משטת הייתי כך ואין אדם יכול לומר (נ) ודין המוציא מחבירו. (נא) והדברים שיש להם חוקה שנקרא התובען מוציא (נב) ודיני חוקות (נג) ודיני גביות באי זה ענין יורדין לנכסין (נד) ודיני ערבות

מנחת יצחק

א' ועי"ש, (מח) ודין המאמין המלוה בשטר בשני עדים כו', בשבועות שם דף מ"ז א' מבואר בגמרא דלא מהני אפילו אם פרעו לפני מאה עדים וכרז הונא ברבי רב יבואע שם, (מט) ודין באיזה ענין יכול אדם לומר משטת הייתי כך כו', בסנהדרין דף כ"ט א' איתא בבבליא מנה לי בידך א"ל הן ולמחר אמר הנהו לי א"ל משטת אני כך פטור כו' ועתה הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהלכות טוען ונטען הלכה ה' דאפילו אם לא תצטו אדם רק הודה מעלמו יכול ג"כ לומר משטת הייתי כך אבל דעת הרא"ש ז"ל בפ"ג דסנהדרין סי' כ"ה הוא דאם הודה מעלמו אינו יכול לומר משטת הייתי כך ועי"ש, (נ) ודין המוציא מחבירו, בב"ק דף מ"ו א' ובשאר מקומות בש"ס מבואר דסומכוס ס"ל ממון המוטל בספק חולקין אבל תכמים ס"ל זה כלל גדול בדין המוליא מחבירו עליו הראיה ואפילו אם התובע טוען כרי והנתבע שמה מ"מ על התובע להביא ראיה בעדים דוקא ואפילו אם הרוב מסייע לטענות התובע אין הולכין בממון אחר הרוב, (נא) והדברים שיש להם חוקה שנקרא התובען מוציא, הרמב"ם ז"ל כתב בריש פ"ח מהלכות טוען ונטען הלכה א' וז"ל כל המטלטלין בחזקת זה שהן תחת ידו הע"פ שהביא התובע עדים שהמטלטלין הללו יודעין לו כילד בגד זה או כלי זה שבדרך או שצוהו בידך שלי הוא או הפקדתיך אלךך או השאלתיהו לך והרי העדים שהן יודעין אותו מקודם ברשותי והנתבע אומר לא כי אלא אתה מכרתו לי או נתתו לי במתנה ה"ז הנתבע נשבע היסת ונפטר עכ"ל וכתב המ"מ שם וז"ל זה מפורש בהרבה מקומות בגמרא מהם פרק חזקת דף מ"ה ופרק כל הנשבעין דף מ"ו כו' עכ"ל ועי"ש, (נב) ודיני חוקות, בב"ב דף כ"ח א' איתא במשנה חזקת הבתים והצורות והשיחין והמערות כו' וכל שהוא עושה פירות חזקתן שלש שנים מיום ליום וכן כתב הרמב"ם ז"ל בריש פ"ב מהלכות טוען ונטען הלכה א' וז"ל שלש שנים שאמרנו מיום ליום אפילו היו חכמים יום אחד לא החזיק ומסלקין אותו ממנה בד"א בקרקעות שהן עושין פירות תמיד כגון הבתים והחצירות והצורות והשיחין והמערות כו' אבל שדה הבעל שהיא שותה ממי גשמים בלבד ושדה חילין אינה מיום ליום אלא כיון שאכל ג' תבואות ממין אחד הרי אלו כג' שנים כו' עכ"ל, ופרטי דיני חזקת רבים הם ומבוארים ברמב"ם ז"ל מן פ"ח מהלכות טוען ונטען והלאה וכאן אין להאריך, (נג) ודיני גביות באי זה ענין יורדין לנכסין, הרמב"ם ז"ל בפרק כ"ב מהלכות מלוה ולוה הלכה א' כתב וז"ל סדר גביות החוב כך הוא כשיביא המלוה שטר לב"ד ויתקיים אומרים ללוה שלם ואין יורדין לנכסיו תחלה עד שיתבענו ואם טעה הדיין והוריד המלוה לנכסיו לזה קודם שיתבענו מסלקין אותו (כן הוא בב"ב דף קע"ד א' בגמרא וכמ"ש המ"מ שם) אמר הלוי הריני משלם קבעו לי זמן כדי שאלוה מאחר או אמשכן או אמוכר ואביא המעות קובעין לו זמן ל' יום כו' שלמו השלשים ולא הביא המעות ב"ד כותבין אדרכתא כו' עכ"ל, ובב"ב שם דף קס"ט א' אמרו בגמ' כל טירפא דלא כתיב ב' קרעניה לשטררא דמלוה לאו טירפא הוא וכל אדרכתא דלא כתיב בה קרעניה לטירפא לאו אדרכתא הוא וכל שומא דלא כתיב ב' קרעניה לאו שומא היא, וכתב הרשב"ם ז"ל כך הוא הסדר מלוה ב' לב"ד ולועק על הלוה שיפרע לו חובו ומומנין לי ללוה כדינא כדאמרי' ואי לא אתא משמתנין לי' וכותבין שטר טירפא למלוה שילך ויפשט אחר קרקעותיו של לוי וכל מקום שימלא מנכסיו או מלקוחות שקנו ממנו אחרי כן יראה שטר לב"ד של אותה העיר וימסרו לו קרקעותיו למלוה ויכתבו לו שטר אדרכתא שיהא שליט ודורך על נכסיו של זה לגבות חובו מהן כדמפרש בהגוזל בתרא ושטר הטירפא יקרעו פן יחזור ויטרוף בב"ד אחר וישומו הנכסים כדין שומת ב"ד כדמפרש בב"ב ופסי השומא יקחם בחובו ויכתבו לו ב"ד שטר שומת הנכסים לדעת בכמה קבלם ומשום דשומא דררא לעולם כשיהיה לו מעות ללוה כדאמרינן בב"ב וכשינתנו לו ב"ד שטר השומא יקרעו האדרכתא פן יחזור ויטרוף בה פעם שנייה שלא כדין עכ"ל, ומבואר כל זה גם בדברי הרמב"ם ז"ל שם בפרק הג"ל ועי"ש, (נד) ודיני ערבות, בב"ב שם דף קע"ז ב' אמרו בגמרא והלכתא ערב בשעת מתן מעות לא בעי קנין אחר מתן מעות בעי קנין (ואי לא לא משתעבד) ושם בדרף קע"ג א' איתא במשנה

נה) ודיני מחאות (נו) ודין האנשים שאין מהזיקין עליהם ולא הם על אחר (נד) וכל דיני מצרנות ויתר רובי פרטיה מבוארים בקמא ועיקר בפרק שלישי ממנו ובמציעא ועיקר בפרק ראשון ושמיני בבתרא ובשבועות בפרק המישי ששי ושביעי ובהרבה מקומות בגמרא פיזור קצת מן הדינין. (ה"ה מפ"ט עד צ"ד וכו'):

ונוהגת מצוה זו שאנו חייבין לדרון בזכרים אבל לא בנקבות שאינן דנות אבל מכל מקום הן בתורת דינין לתשלומין ובכל דבר אלא שיש הילוך קצת בטענות הנשואות בענינים ידועים כמו שמפורש במקומות שזכרנו וגם כן נוהגת בכל מקום ובכל זמן וב"ד העובר עליה ולא עשה דין אם יש בה בידו בטל עשה וענשו גדול מאוד שגורם הרבן לארץ שאין הארץ מתישבת אלא בדין. וכמו שאמרו ז"ל על שלשה דברים העולם בכללם לפי שא"א לישוב העולם זולתה: וזאת אחת מן המצות שנצטוו עליה כל בני העולם בכללם לפי שא"א לישוב העולם זולתה: (נ"ט) לדרון בדין נושא שכר והשוכר. ופי' נושא שכר שומר פקדון בשכר שנותנין לו על השמירה. ושוכר הוא כמשמעו שישכר בהמה מחכירו לרכוב או לעשות בה מלאכה או שישכר ממנו מטלטלים ונפל מחלוקת בין השוכר והמישכיר או בין בעל הפקדון והשומר אותו בשכר שמצוה עלינו לדרון ביניהם כמו שכתוב בפרשה זו כי יתן איש אל רעהו המור או שור או שה וכל בהמה לשמור וגו'. שורש הדינין ידוע:

דיניה כגון מה שאמרו ז"ל (א) שגשבעין על האונסים הגדולים ומשלמין הגניבה והאכירה לפי שיש בזה קצת פשיעה וקצת אונס ומפני השכר שנוטלין על זה הייבין לשלם מה שאין בשומר הגם שפטור הכל הוין מפשיעה (ב) ודיני שכירת פועלים

מנחת יצחק

במשנה הנלוה את חזירו על ידי ערב לא יפרע מן הערב תחלה ואם א"ל על מנת שאפרע ממי שארלה יפרע מן הערב ועי"ש בגמרא, (נה) ודיני מחאות, שם דף ל"ח ב' איתא בגמרא היכי דמי מחאה אמר רב זביד פלגיא גולגא הוא לא הויא מחאה פלגיא גולגא הוא דנקט לה לארעאי בגולגותא ולמחר תצטנא ליה בדינא הוי מחאה וגם אמרו שם דמחאה הוא בפני שנים ושם ע"ב אמרו שגריך למחות בסוף כל ג' שנים, (נו) ודין האנשים שאין מהזיקין עליהם בוי', שם דל"ו א' א' בגמרא הני דבי ריש גלותא לא מחזיקין בן ולא מחזיקין בהו וכתב הרשב"ם וז"ל לא מחזיקין בן אס החזיק אחד מהן בשדותיו אינה חזקה ולריך להזהר בשטריו דמחמה ירחתן לא מיחו בהן ולא מחזיקין בהו שמתוך שהם עשירים ויש להם בתים ושדות הרבה מניחין בני אדם לדור צבתייהם ושוקקים ושמיים כדי שישציה קרקע שלהם וימלאום מתוקנים וגם למחות אינן חוששים לפי שבזרוע יעלו את שלהם כל זמן שירלו עכ"ל, ושם דף מ"ב א' א' איתא במשנה האומנין והשותפין והאפטרופין אין להם חזקה ולא לאיש חזקה בנכסי אשתו ולא לאשה חזקה בנכסי בעלה ולא לאב בנכסי הבן ולא לבן בנכסי האב ובגמרא שם מפרש להו לכולהו ועי"ש ושם בדף מ"ז א' אמרו עוד בגמרא דגזלן וכן גזלן ג"כ לית להו חזקה, (נד) וכל דיני מצרנות, בצ"מ דף ק"ח א' איתא דדיני דמלרנות הוא מדכתיב ועשית הישר והטוב בעיני ה' ושם בגמרא מפורש דיני דמלרנות וגם בהרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות שכנים ובפרק י"ג וי"ד ועי"ש, (נח) וזאת אחת מן המצות שנצטוו עליה כל בני העולם בכללם בוי', דעת רבינו הוא כדעת הרמב"ן ז"ל שכתב בפ' וישלח גבי מעשה דשכס בפסוק י"ג וז"ל ועל דעתו הדינין שמנו לבני נח בשבע מלות שלהם אינם להושיב דינין בכל פלך ופלך (לדרון על השם מלות שלהם כמ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהלכות מלכים הלכה י"ד) אבל לזה חותם בדיני גניבה ואונאה ועושה ושכר שכיר ודיני השומרים ואונס ומפתה ואבות זיקין וחובל בחזירו ודיני מלוה ולוה ודיני מקח וממכר וכיוצא בהן כענין הדינין שנלעוו ישראל כו' עכ"ל ועי"ש שהאריך קצת בזה: (א) שגשבעין על האונסים הגדולים ומשלמין הגניבה והאבדה כו', כן איתא בצ"מ דף ל"ג א' במשנה נושא שכר והשוכר נשבעים על השכורה ועל השכורה ועל המחמה ומשלמין את האכירה ואת הגניבה, (ב) ודיני שכירת פועלים, שם דף ע"ז א' א' איתא בגמרא דפועל יכול לחזור בו אפילו בחלי היום אבל בדבר האבוד אינו יכול לחזור בו ושם בדף ע"ה ב' איתא במשנה דקבלן שחזר בו ידו

(ג) ושכירות בהמות ובתים (ד) ודין האומן שקלקל (ה) ומראה דינר לחנוני ונמצא רע (ו) ודין שוכר בבעלים שפטור (ז) ודין תחילתו בפשיעה וסופו באונס (ח) ודין שומר שמסר לשומר והוסיף השני או גרע בשמירה (ט) וענין כל המפקיד שעל דעת אשתו ובניו הגדולים הוא מפקיד. ומה שאמרו ז"ל (גיטין כ"ט ב' וב"מ כ"ט ב') שאין השוכר רשאי להשכיר (י) וכתב הרמב"ם ז"ל שלא אמרו זה אלא במטלטלין לפי שאין רצונו שיהא פקדונו ביד אחר. אבל בשוכר בית ורצה להשכירו לאחר רשאי ובלבד שיהיו אחרונים כמנין הראשונים. וכן בספינה ויש חולקין עליו. ויתר פרטיה מבוארים בפרק ששי ושביעי מן קמא ושלישי וששי ממציעא ובשמיני משבועות (שם מש"ג עד שי"ג):

מנחת יצחק

על התחונה ואם בעה"ב חזר בו ידו על התחונה ויש בזה הרבה חלוקי דינים ואין להאריך בפרטים וכמ"ש איזה פעמים דרבינו לא בא רק להזכיר שרשי הדינים ואנחנו הולכים בעקבותיו ז"ל, (ג) ושכירות בהמות ובתים, שם דף ע"ח א' איתא במשנה השוכר את החמור להוליכה בזה והוליכה בצקעה אם החליקה פטור ואם הוחמה חייב להוליכה בצקעה והוליכה בזה אם החליקה חייבו אם הוחמה פטור, השוכר את החמור והצריקה או שנעשית אנגריא אומר לו הרי שלך לפניך מתה או נשברה חייב להעמיד לו חמור, ובצרייתא ובגמרא שם מבואר עוד חלוקי דינים בשכירות הבהמות ועי"ש, ובשכירות בתים מתבאר שם דף ק"א ב' במשנה ובגמרא שחם שוכר בית בסתם בלא זמן אין המשכיר יכול להולאו בימות החמה אלא"כ הודיעו שלשים יום מקודם אבל בימות הגשמים אינו יכול להולאו כלל אלא"כ הודיעו שלשים יום קודם שיגיעו ימות הגשמים, וכל זה צעירות אבל בצרכים אינו יכול להולאו לא בימות החמה ולא בימות הגשמים אלא"כ הודיעו י"ב חודש מקודם וכן בחנויות לריך להודיעו י"ב חודש מקודם אפילו צעירות ובשוכר לזמן אינו לריך להודיעו מקודם כלל רק השוכר לריך ללאת תיקף כשיכלה הזמן, (ד) ודין האומן שקלקל, בב"ק דף ל"ח ב' איתא במשנה נתן לאומנין לתקן וקילקלו חייבין לשלם נתן לחרש שידה תיבה ומגדול לתקן וקילקל חייב לשלם והבנאי שקיבל עליו לסתור את הכותל ושיצר האבנים או שהזיקן חייב לשלם היה סוחר מזד זה ונפל מזד אחר פטור ואם מחמת המכה חייב, (ה) ומראה דינר לחנוני ונמצא רע, שם דף ל"ט ב' איתא בגמרא המראה דינר לשולחני תני חדא אומן פטור הדיוט חייב ותניא אידך בין אומן בין הדיוט חייב אמר רב פפא כי תגא אומן פטור כגון דנבי ואיסור (שולחנין אומנין היו) דלא לריכי למיגמר כלל אלא במאי טעו טעו בסוכתא חדתא דההיא שעתא דנפק מתותי סוכתא ופרש"י ז"ל טעו בסוכתא חדתא שנפסל המטבע והעמידו לורה אחרת ועדיין לא היו בקיאות בה עכ"ל, וכל זה הוא כשרואה בחנם אבל בשכר חייב בכל ענין וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"י מהלכות שכירות הלכה ה' וז"ל וכן מראה דינר לשולחני וא"ל יפה הוא וגמלא רע אם בשכר ראהו חייב לשלם אפי"ן שהוא בקי וא"ל להתלמד ואם אינו בקי חייב לשלם אפי"ן שהוא בחנם והוא שיאמר לשולחני עליך אני סומך או שהיו הדברים מראין שהוא סומך על ראייתו ולא יראה לאחרים עכ"ל ועי"ש במ"מ, (ו) ודין שוכר בבעלים שפטור, בב"מ דף ל"ד א' איתא במשנה השואל את הפרה ושאל בעליה עמה וכן אם שאל הבעלים או שכרן ואח"כ שאל את הפרה ומתה פטור שנאמר אם בעליו עמו לא ישלם אבל שאל את הפרה ואח"כ שאל את הבעלים או שכרן ומתה חייב שנאמר בעליו אין עמו שלם ישלם ושם דף ל"ה א' מבואר בגמרא דגם שוכר בהמה פטור בצעלים משום דגמרינן שוכר משואל ועי"ש, (ז) ודין תחילתו בפשיעה וסופו באונס, שם דף מ"ג א' אמרו בגמרא והילכתא תחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב והתוס' ז"ל שם כתבו דזהו דוקא היכא שיכול להיות שאם לא פשע בתחילה לא היה בא האונס וכן כתבו בשאר מקומות וזהו גם דעת הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות שכירות הלכה י' וכמ"ש המ"מ ז"ל שם, (ח) ודין שומר שמסר לשומר בו, שם דף ל"ו ב' איתא בגמרא אמר רבא הילכתא שומר שמסר לשומר חייב לא מיבעיא שומר שכר שמסר לש"ח דגרועי גרעה לשמירתו אלא אפילו ש"ח שמסר לש"ש חייב מ"ט דא"ל את מהימנת לי בשבועה היאך לא מהימן לי בשבועה וא"כ היכא דהשומר הראשון ראה שהשומר השני שמר כראוי והוא יכול לשבע ע"ז פטור, (ט) וענין כל המפקיד שעל דעת אשתו ובניו הגדולים הוא מפקיד, בצרייתא שם דף ל"ו ב' בגמרא ועי"ש, (י) וכתב הרמב"ם ז"ל בו' עד ויש חולקין עליו, דברי הרמב"ם הם בפ"ה מהלכות שכירות הלכה ה' והאי ויש חולקין שכ'.

ונהגת בזכרים בכל מקום ובכל זמן ואם עבר עליה ולא דן אם ראוי לכך בטל עשה ואף על פי שנצטוינו דרך כלל לדרן בדין טוען ונטען רבתה התורה צווי בשומרים בפרט לפי שהן ענינים רגילים ביישובי בני אדם :

ס) לדרן בדין השואל כלומר אדם שישאל מהבירו שום הפץ או כהמה והשאלה היא בלא שכר כלל אלא שנתהסד עמו לעשות לו טובה זו ואחר כך אם נפל מחלוקת ביניהם על הדבר שנדרן ביניהם הדין שנאמר על זה כמו שכתוב בפרשה זו וכי ישאל איש מעם רעהו . ובדין השואל הייבה התורה אפילו האונסים לפי שבאחריותו היא אחר ששאלה ולא הוציא עליה דבר משלו והרי זה כעין לזה מעות שאם נאנסו ממנו לא יפטור מן המלוה בטענת אונס . ועל ענין שאלה בבעלים שפטור נוכל לומר לפי הפשט שהתורה לא הייבה השואל אחר שבעל הכרי או הכהמה עמו דמכיון שהוא שם ישמור הוא את שלו ואע"פ שהשואל פטור אף לאחר שהלכו הבעלים מכיון שהיו שם בשעת שאלה אפשר לתרץ בזה שלא רצתה התורה לתת הדברים לשיעורין ולומר אם ישהו שם הבעלים הרבה יהא פטור השואל ואם מעט יהא חייב וצותה התורה דרך כלל דכל שהבעלים שם בשעת שאלה יהא פטור . וזהו הטעם שאמרו ז"ל (ב"מ צ"ה ב') שאם היה עמו בשעת שאלה אע"פ שלא היה עמו בשעת שבורה ומתה פטור אבל שאם היה עמו בשעת שבורה ומתה ורא היה עמו בשעת שאלה חייב . כי בתהלת המעשה הענין תלוי . וזה הטעם בעצמו מספיק לנו בשכירות הבעלים שגם כן פטור :

דיני המצוה מה שאמרו ז"ל (א) שאם מתה הבהמה מחמת מלאכה וכן אם נשבר הכלי מחמת המלאכה שפטור (ב) ואם שינה מן הדרך שצוהו הבעלים אפילו מתה מחמת המלאכה שחייב ואם הוליכה במקום שהרואים מצויים (ג) חייב להביא ראיה על טענתו שטען שמתה מלאכה מתה וכשמשלם מי שחייב לשלם (ד) שמין לו תשלומין כמו בנזקין (ה) ושחייב השואל במוזנותיה משמשכה עד סוף השאלה (ו) ודין הניח להם אביהם פרה שאולה ומתה וכו' . ודין האומר לחבירו השאלני דבר פלוני בטובתך (שם ק"ג א') שמשתמש בו לעולם ומהזיר לו שבריו וזו והשואל סתם לכמה זמן משמש.

מנחת יצחק

שכ' רבינו זהו דעת הראב"ד שם בהשגות והמ"מ כ' שם שדעת הרמב"ם נכון בטעמו ועי"ש .
 (א) שאם מתה הבהמה מחמת מלאכה כו' , כן איתא בב"מ דף ל"ו ב' בגמרא ומפורש שם הטעם מבואר דא"ל לאו לאוקמא זכילתא שאילתה , (ב) ואם שינה מן הדרך שצוהו הבעלים כו' , כן אי' שם בגמרא ההוא גזר דשאל נגזר מחבריה ואיתגזר איתא לקמיה דרבא א"ל זיל איתני סהדי דלא שנית זיה ואיפטור הרי להדיא דהיכא דשני זיה חייב אפילו כשמתה מחמת מלאכה , (ג) חייב להביא ראיה על טענתו שטען שמתה מלאכה מתה , זהו מהא דחייבין בן יהודה בב"מ דף פ"ג א' בצרייתא חין רואה שבועת ה' תהיה בין שניהם הא יש רואה יביא רחיה ויפטור ואינו נאמן בשבועה , (ד) שמין לו תשלומין כמו בנזקין , כן איתא שם דף ל"ז א' בגמרא והלכתא כרב כהנא ורב אסי דמהדר ליה תברא וממליא ליה דמי מנא , (ה) ושחייב השואל במוזנותיה משמשכה כו' , כן איתא בכתובות דף ל"ד ב' בגמרא דמשעת משיכה הוא דאחייב לה במוזנותיה , (ו) ודין הניח להם אביהם פרה שאולה ומתה וכו' , שם בכתובות איתא בגמרא הניח להם אביהם פרה שאולה משתמשים בה כל ימי שאלתה מתה חין חייבין באונסיה (ופרש"י דחינהו לאו שואלין נינהו עלה) כסבורין של אביהם היא וטבחהו ואכליה משלמין דמי בשר בזול הניח להן אביהם אחריות נכסין חייבין לשלם , והיינו שאם טבחהו ואכליה משלמין תשלומי מעליא דחייבא אחריות נכסים ולא בזול וכמ"ש רש"י שם בד"ה ואיכא דמתני לה אסיפא וכבר כתב המ"מ בפ"א מהלכות שאלה ופקדון הלכה ה' בשם הרמב"ן והרשב"א שכן הוא פסק הלכה כאיכא דמתני לה אסיפא וכמו שאמרו בגמרא שם דהיינו דרב פפא דס"ל דלא אמרי' משעת שאלה רמו עליה תשלומין אלא משעת אונסין ואילך , ועי"כ א"ס מתה מעלמה אע"פ שהניח אביהם אחריות נכסים מ"מ פטורין מלשלם דהא לא אישתעבד נכסי דאבוהון מחיים משעת שאלה וכן פסק ג"כ הרא"ש בב"ק ריש פרק הגזל ומאכיל סי' א' ועי"ש , (ז) והשואל סתם לכמה זמן משמש , בכתובות דף ג' ב' איתא בצרייתא דסתם הלואה הוא לשלשים ומוזה למדו קלת מפרשים דגם סתם שאלה הוא לשלשים יום וכמ"ש המ"מ בשם בפ"א מהלכות שאלה ופקדון הלכה ה' .

(ח) והחילוק שיש בדברים רבים בענין זה (ט) ואי זה רב נשאל לתלמידיו (שם צ"ז א') ואי זהו שיהם שאולים לו (י) ודין האומר לשלוחו צא והשאל עם פרתי (יא) והשואל מן האשה ונשאל לבעלה (יב) או השואל מאשתו (יג) ושותפין ששאלו זה מזה (יד) או מאחד ונשאל לאחד מהן (טו) ודין השואל פרה ושלחה המשיאה במצות השואל או שלא במצותו (טז) ומה שאמרו שאין השואל רשאי להשאיל ויתר פרטיה מבוארים במציעא פרק ח' ובשבועות פרק ח (ח"ה מש"מ עד ש"מ):

ונוהגת בזכרים שעליהם לעשות דין. וב"ד העובר עליה ולא דן בטל עשה:

מנחת יצחק

ה' אבל הרמב"ם כתב שם השואל כלי מחזירו או צהמה סתם הרי המשאיל מחזירו בכל עת שירצה עכ"ל ועי"ש, (ח) והחילוק שיש בדברים רבים בענין זה, בצ"מ שם דף ק"ג א' איתא בגמרא האי מאן דא"ל לחזריה חושבן מרע למירפק ביה האי פרדיסא רפיק ביה ההוא פרדיסא ואם א"ל פרדיסא סתם רפיק ביה כל פרדיסא דבעי כלומר ואפילו גדול הרבה פרדיסי רפיק ואזיל כל פרדיסי דלית ליה, (ט) ואיזה רב נשאל לתלמידיו כו', שם דף ל"ז א' מבואר בגמרא דהרב שאל לתלמידיו ביומא דכלה והיינו כשדורשין לפני הרגל בהלכות הרגל דאז לא מני הרב לאשתמוטי וללמוד צענין אחר ולכן חס תלמידיו שואלים ממנו איזה חפץ מקרי שאלה בצעלים ופטורין ואינהו שאלו ליה בשאר יומי והטעם משום דמני לאשתמוטי להו ממסכת לחמכת ומענין לענין, (י) ודין האומר לשלוחו צא והשאל עם פרתו, שם דף ל"ו א' מבואר בגמרא דלר' יאשיה לא מקרי שאלה בצעלים ולר' יונתן מקרי שאלה בצעלים והר"ף שם בפרק השואל כתב על זה וז"ל ולא איפסק בה הילכתא בהדיא אלא מדחזינן לרב עיליש דבעא מיניה דרבה האומר לעבדו לא והשאל עם פרתו מהו וא"ל מסתברא יד עבד כיד רבו דמי והויא לה שאלה בצעלים מכלל דאחר לאו ידו כידו דמיא ולא הויא שאלה בצעלים עכ"ל וכן פסק גם הרמב"ם בפ"ב מהלכות שאלה ופקדון הלכה ה', אבל הרא"ש שם בפרק השואל סימן ב' דחה ראית הר"ף וזהו גם דעת הרמ"ה בעור חו"ה סי' שמ"ו, והכ"י ז"ל שם בפרק השואל כ' דזהו גם דעת הרשב"א והר"נ כר' יונתן דמקרי שאלה בצעלים ועי"ש, (יא) והשואל מן האשה ונשאל לבעלה, שם איתא בגמרא דהשואל מן האשה פרה של נכסי מלוג שלה ונשאל בעלה או אשה ששאלה ונשאל לבעל תליא בפלוגתא דר' יוחנן ור"ל דפליגי בקנין פירות אי בקנין הגוף דמי או לא וידוע דבהא הלכתא כר"ל דלאו בקנין הגוף דמי דזהו מהני תלת מילי דפסק רבא כוותיה ביבמות דף ל"ו א' וא"כ לא הוי שאלה בצעלים, (יב) או השואל מאשהו, שם ע"ב מבואר בגמרא דמקרי שאלה בצעלים מטעם שהאשה היא תדיר במלאכתו של הבעל והיא נשאלת לו תחלה משנשאה וכמו שפרש"י שם, (יג) ושותפין ששאלו זה מזה, דין זה אינו מבואר שם בגמרא רק הרמב"ם שם בפ"ב מהלכות שאלה ופקדון הלכה ז' כתב וז"ל השואל מאשתו או שותפין ששאלו זה מזה ה"ז שאלה בצעלים ואם אמר השותף לחזירו השאילני היום ואשאלך למחר אינה שאלה בצעלים עכ"ל ועיין מ"ש הת"מ בזה שם ובפ"י מהלכות שכירות הלכה ב', אבל הכ"מ שם כתב דמ"ש הרמב"ם שותפין ששאלו זה מזה ר"ל שותף אחד שאל מחזירו וקרוי שאלה בצעלים משום שכל אחד מהשותפים שאל לחזירו בעסק השותפות ומה שכתב הרמב"ם שאם אמר השותף לחזירו השאילני היום ואשאלך למחר אינה שאלה בצעלים זהו משום דכשאמר השותף השאילני היום ואשאלך למחר גילה דעתו שהיום לא יהיה עמו בשום מלאכה ועי"ש וע"כ נראה קלת דלזה כיוון גם רבינו צמ"ש ושותפין ששאלו זה מזה שנמשך אחר לשון הרמב"ם, (יד) או מאחד ונשאל לאחד מהן, זהו איבעיא דלא נזיפשטא שם בדף ל"ו א' בגמרא, (טו) ודין השואל פרה ושלחה המשאיל במצות השואל כו', שם דף ל"ח ב' איתא במשנה השואל את הפרה ושלחה לו ביד בנו ביד עבדו ביד שלוחו כו' ומתה פטור השואל דהא לא א"ל ששלח על ידו אבל אם א"ל השואל שלח על ידו או שא"ל המשאיל הריני משלחה לך על ידו וא"ל השואל שלח ושלחה ומתה חייב, (טז) ומה שאמרו שאין השואל רשאי להשאיל, כבר הזכיר רבינו לעיל במזהר הקודמת שאין הסוכר רשאי להשכיר ושם בתוך דבריו מלויין שכן אמרו בגיטין כ"ט א' וב"מ כ"ט ב' ושם בגמרא נקטי תרווייהו אין השואל רשאי להשאיל ואין הסוכר רשאי להשכיר:

שאין

(סא) לדין בדין מפתה כלומר מי שפיתה בתולה שגדון אותו כמשפטו הכתוב עליו בפרשה שנא' כי יפתה איש בתולה וגו'. וענין הפיתוי הוא שאומר לה דברים של שקר או אמת עד שתתרצה אליו:

שורש הדין ידוע ואל תתמה כאן בהיות כל כבודה בת מלך פנימה נמכרת לבעל בהמשים כסף בין עשירה בין ענייה (א) שאין הקנס רק דמי הנאת השכיבה בלבד אבל מצד אחר חייב השוכב אותה לתת בושת ופגם לפי ייחוסה והשיבותה וכל מצות הש"י אמונה: דיני המצוה (ב) כ' הרמב"ם ז"ל כל שבעיר בחוקת פיתוי עד שיעידו עדים שהוא אונס וכל שבישרה בחוקת אונס (ג) ואמרו ז"ל שמשוואי מפותה תלויין ברצון האב והבת והמפתה ואם כנסה אין שם קנס (ד) ודין כהן גדול שפיתה או אנס (ה) ודין קנס בנבעלה כדרכה

בנחת יצחק

(א) שאין הקנס רק דמי הנאת השכיבה בלבד בו', כן איתא בכתובות דל"ט ח' במשנה המפתה נותן בושט ופגם וקנס ושם דף מ' ח' איתא עוד במשנה חזוהו בושט הכל לפי המצוייט והמתצייט פגם רואין אותה כאלו היא שפחה נמכרת בשוק כמה היתה יפה וכמה היא יפה קנס שיה לכל אדם ושם ע"ב איתא בגמרא אמר קרא ונתן האיש השוכב עמה לאחי הנערה חמשים כסף הלאה שכיבה ל' מכלל דאיתא בושט ופגם, (ב) כתב הרמב"ם ז"ל בו', כ"כ הרמב"ם בפ"א מהלכות נערה בתולה הל' ב' ועיין לשם בכ"מ ובמ"ל מה שכתבו בזה, (ג) ואמרו ז"ל שמשוואי מפותה תלויין ברצון האב והבת והמפתה בו', שם דף ל"ט ח' איתא במשנה מה בין אונס למפתה בו' האונס נותן את הקנס מיד והמפתה לכשויליא ושם ע"ב פירשו בגמרא דהאי לכשויליא היינו לכשלא יכנס אל אס כונסה אינו נותן את הקנס, והא דתליא ברצון האב מפורש בתורה דכתיב אס מאן ימאן אחיה לתתה לו וגו', והא דתליא מרצון המפותה למדו שם בבבביתא מדכתיב אס מאן ימאן מכל מקום, והא דתליא ברצון המפתה למדו שם דף מ' ח' בגמרא מדכתיב מהר ימהרנה לו לאשה לו מדעתו, (ד) ודין בה"ג שפיתה או אנס, ביבמות דף כ"ט ב' איתא בבבביתא אנוסה עלמו ומפותה עלמו לא יא' (כה"ג) ואס נשא נשוי ובגמרא שם אמר רב הונא אמר רב שמואלא בגט והא דקתני אס נשא נשוי היינו לומר שאין משלם קנס במפותה ופרש"י דהני ליה נשואין למיפטריה מקנס שהמפתה אין משלם קנס אלא כשאין כונסה דכתיב אס מאן ימאן בו' אכל אס מהר ימהרנה לו לאשה לא יתן כלום, אע"ג דבגמ' שם דף ס' ח' הקשו על רב הונא אמר רב והעלו בקשיא מ"מ פסק הר"ף שם בפרק הבא על יבמתו כוותיה וכן פסק גם הרמב"ם בפ"א מהלכות נערה בתולה הלכה ו', (ה) ודין קנס בנבעלה כדרכה, ר"ל שדין קנס הוא דווקא בשנבעלה כדרכה אכל לא בשנבעלה שלא כדרכה וכן כתב הרמב"ם שם בפ"א מהלכות נערה בתולה הלכה ח', ומולא דין זה הוא מסנהדרין דף ע"ג ב' דעל הא דא' שם ע"א בבבביתא דהרודף אחרי כל העריות שהם מחייבי כריתות ניתן להלילה בנפשו פריך שם בגמרא מהא דתנן בכתובות ואילו נערות שיש להן קנס הבא על אחותו וכתב רש"י ז"ל והע"ג דחייב כרת לא מיפטר מתשלומין ואי ניתן להלילה בנפשו אחאי משלם כרי מיתה ותשלומין יש כאן והע"ג דלא אקטול פטור מתשלומין כדק"ל בכל חייבי מיתות ב"ד שוגגין בו' עכ"ל וע"ז תירצו בגמרא אמרו רבנן קמיה דרב חסדא משעת העררה דפגמה איפטר ליה מקטלא ממונה לא משלם עד גמר ביאה, וכתב רש"י ז"ל משעת העררה קרי ליה נבעלה ואיפגימה במקלח ושבו אין מזילין אותה מגמר ביאה בנפשו וקנסא לא מחייב אלא משום גמר ביאה שהוא מויליא בתוליה בו' ופריך הניחא למ"ד העררה זו נשיקה אלא למ"ד העררה זו הכנסת עטרה מאי איתא למימר (דלדידיה אין כאן העררה פגם בלא הולאת בתולים וגמלאו מיתה דניתן להניל ותשלומין באין כאחד) אלא ח"ר חסדא כגון שבא עליה שלא כדרכה וחזר ובא עליה כדרכה (דלא ניתן להלילה בנפשו שכבר נפגמה), וא"כ לפי פרש"י ז"ל ס"ל לרבנן דאמרו קנייה דרב חסדא וגם לרב חסדא בעלמו שאינו משלם קנס אלא כשבא עליה כדרכה דאז מויליא בתוליה ולא כשבא עליה שלא כדרכה והכי פירשו גם הרמב"ם ז"ל וע"כ כתבו שאין חייב בקנס עד שיבוא עליה כדרכה, והע"ג שהתוס' ז"ל שם ב"ה ממונה לא משלם עד גמר ביאה הקשו על פרש"י ז"ל מהא דא"ר זירא בקדושין דף י' ח' דרבי דקאמר התם בבבביתא שאס באו על נערה המאורסה עשרה אנשים ועדיין היא בתולה כגון שבאו עליה שלא כדרכה רק הראשון

הראשון בסקילה וכולם בחנק מ"מ מודה הוא לענין קנס דכולהו משלמי דלענין זה לא בעינן דוקא כדרכה וכן משמע מדברי רבא ביבמות דף נ"ט א' דקמוקים להא דקתני בצרייתא שם ולו תהיה לחשה (דכתיב צמאנס נערה בתולה) בחשה הראויה לו פרט לחלמנה לכה"ג דהיינו בשבא עליה שלא כדרכה וע"כ כתבו התוס' דהא דאמרו רבנן קמיה דרב חסדא משעת העראה דפגמה חיפטר לה מקטלא ממונה לא משלם עד גמר ביאה זהו דוקא משום דאתחילת ביאה קם ליה כדרכה מיני' הלכך לא משלם קנס עד גמר ביאה אבל בעלמא משלם קנס משעת העראה וכן כתבו גם ביבמות שם בד"ה אלא לאו, ועוד כתבו שם דהא דאמר רב חסדא כגון שבא עליה שלא כדרכה וחזר וזכר וזכר עליה כדרכה הוה מלי למינקט וחזר וזכר עליה שלא כדרכה כיון דחייב קנס אשלא כדרכה ועי"ש, מ"מ הרמב"ם ורבינו לא ס"ל כדעת התוס' בזה דאדרבה מדקאמר רב חסדא כגון שבא עלי' שלא כדרכה וחזר וזכר עליה כדרכה ולא קאמר וחזר וזכר עליה שלא כדרכה משמע דאיהו דוקא קאמר וס"ל דשבא כדרכה לא מחייב בקנס, וגם מ"ש התוס' דרק התם לא משלם קנס עד גמר ביאה משום דאתחילת ביאה קם ליה כדרכה מיניה אבל בעלמא משלם קנס משעת העראה אפשר דגם זה לא מסתבר לי' להרמב"ם ז"ל לפרושי כן, משום דעל הא דתנן בפ"ו דתרומות משנה א' האוכל תרומה מויד משלם את הקרן אמר ר' יוחנן בירושלמי שם הלכה א' דאם התרו בו לוקה ואינו משלם ורק אם לא התרו בו משלם וזהו משום דאזיל לטעמיה דאמר בכתובות דף ל"ב ב' דכל היכא דאיכא מלקות ומזון מילקא לקי ממונא לא משלם מלכד עדים זוממין וחובל בחצירו דבפירוש ריבזתא תורה דמשלמין ואין לוקין וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מהלכות תרומות הלכה ו' ש' לוקה ואינו משלם, וידוע הוא דשיעור כזית הוא כחלי בילה וכדאיתא באו"ח סי' תפ"ו ומוכח כן להדיא מהא דאיתא ביומא דף פ' א' בגמ' ששיערו חכמים דאין בית הבליעה מחזיק יותר מבית תרנגולת ובכריתות דף י"ד א' איתא בגמרא ששיערו חכמים דאין בית הבליעה מחזיק יותר משני זתים הרי להדיא דזית הוי כמו חלי בילה ועיין שם בסיומן תפ"ו צמג"א, ומדאמר ר' יוחנן בירושלמי שם בסתם דבאוכל תרומה במזיד ואתרו בו לוקה ואינו משלם משמע דאפילו אם אכל יותר מכזית (דהא בית הבליעה מחזיק כשני זתים) ג"כ לוקה ואינו משלם כלל אפילו בעד מה שאכל יותר מכזית מדלא מפליג מידי בין אם אכל כזית מלומלם ובין אם אכל יותר מכזית והלא מדרך האוכלים הוא לבלוע פורתא פורתא ומ"מ אינו משלם כלום ובודאי דהטעם הוא משום דכולה חדא אכילה מקרי, וע"כ אם איתא כדעת התוס' ז"ל דמחייב קנס בכל דוכתא אפילו אשלא כדרכה ורק הכא אינו חייב עד גמר ביאה משום דאתחילת ביאה א"א לחייבו קנס מטעם דקם ליה כדרכה מיניה הוה לן לומר הכא דגם בגמר ביאה פטור מקנס דכולה חדא ביאה היא, ומוכח א"כ מזה דאתחילת ביאה ליכא כלל חיוב קנס דבעינן דוקא שיוניא בתוליה ובמ"ש רש"י וע"כ אין כאן מיתה ותשלומין באין כאחד, וכן מוכח קלה מהא דאיתא בצ"ק דקי"ז א' בגמרא דהא דס"ל לתנא דברייתא שם דרק מטמא ומדמע חייב אבל מנסך פטור הטעם הוא כדרכה אבין דאמר זרק חן בשבת מתחלת ארבע לסוף ארבע וקרב שיראין בהליכתו פטור שהרי עקירה לורך הנחה הוא ומתחייב בגפשיה ופרש"י עקירה לורך הנחה דכיון דבין עקירה להנחה קרע וגמלא מעשה שבת ומעשה קריעה באין כאחד ולא אמרינן משעת קריעה חייב ממון ומתחייב בגפשי' לא הוי עד שעת הנחת חן והכא נמי הגבהת יין לורך ניסוך הוא והשלומין וחייב מיתה דע"ג באין כאחד עכ"ל, ומסתמא משמע דלא מיירי בשנסך טיפה אחת בלבד אלא נסך כדרך המנסכין ומ"מ פטור על כל מה שמנסך לע"ג ולא אמרינן דעל טיפה הראשונה מתחייב בגפשו ועל השאר לשלם, ואם איתא לדעת התוס' הנ"ל הוה לן לאפטורי רק על הטיפה הראשונה ולא על מה שמנסך אח"כ ומשמע א"כ גם מזה דכיון דכולה חדא ניסוך הוא מיפטר בכולה, ועוד יש להוכיח קלה כן מהא דאיתא בצ"מ דף ל"א א' בצרייתא החוסס את הפרה ודש בה לוקה ומשלם ד' קבין לפרה וג' קבין לחמור ופרקי ע"ז בגמרא והא אינו לוקה ומת ואינו לוקה ומשלם אמר חז"י הא מני ר"מ היא דאמר לוקה ומשלם רבא אמר אתנן אסרה תורה אפילו זח על אמו (ור"ל דהא דקתני דמשלם ד' קבין לפרה וג' קבין לחמור היינו רק לנאת ידי שמים אבל צ"ד אינו יכולין לכופו שישלם משום דאינו לוקה ומשלם וכמו שפרש"י שם) רב פפא אמר משעת משיכה אחייב לה במזונותיה ומילקא לא לקי עד שעת חסימה, ולכאורה יש לדקדק על עיקר פירכה הש"ס דפרקי והא אין לוקה ומשלם והלא יש לומר דהמלקות זח על החסימה והתשלומין הא דמשלם ד' קבין לפרה וג' קבין לחמור הוא על מה שדש עם הפרה והחמור מכאן ואילך וע"כ אין המלקות והתשלומין באין כאחד וא"כ משמע גם

(ו) וזמן הקנס אינו אלא מני' שנים עד שתבגר (ז) ומה שכתב לאביה דוקא לאביה אבל אין לה אב אין דין קנס עליה דפיתוי מדעתה הוא מה שאין בן באונס וכמו שנכתוב במקומו בעו"ה. והנשים שאין להם קנס ועשרה הן ויתר פרטיה מבוארים בפ"ג וד' מכתובות (ה' נערה בתולה א'): ונוהגת בכל מקום שיש ב"ד הסמוכים שאין דנין דיני קנסות אלא בסמוכים והעובר עליה ולא עשה דין בזה בטל עשה:

(סב) שלא נחיה מכשפה אלא נמיתה שנאמר מכשפה לא תחיה. ולא דוקא מכשפה אלא כל מי שיעשה כישוף אלא דבר כרגיל (א) שהנשים כשפניות יותר מן האנשים:

משרשי המצוה שידוע כי ענין הכישוף ענין רע מאד וגורם כמה תקלות לבני אדם איני צריך להאריך בו שידועים הדברים. ועל כן נצטוינו לסלק מן העולם המשתדל בזה לפי שהוא בא כנגד חפץ הישית שהוא חפץ בישובו ושיתנהג הכל בדרך הטבע שהוטבע בתחלת הבריאה וזה בא לשנות הכל. וענין הכישוף הוא לפי דעתי כן שהקב"ה יש בתחלת הבריאה לכל דבר ודבר מדברי העולם טבע לפעול פעולתו טובה וישרה לטובת בני העולם אשר ברא וצוה כל אחד לפעול פעלו למינהו כמ"ש בפר' בראשית למינהו על הנבראים וגם על כל אחד ואחד המשיל כח מלמעלה להכריחו על מעשהו כמו שאמרו ז"ל (ב) אין לך עשב מלמטה שאין לו מול מלמעלה שאומר לו גדל ומלבד פעולתם שעושה כל אחד ואחד כמבצעו יש להם פעולה אחרת בהתערבו מין מהם עם מין אחר. ובמלאכת התערובות יש בה צדדים שלא הורשו בני אדם להשתמש בהם כי יודע אלהים שסוף המעשה היוצא לבני אדם באותם צדדים רע להם ומפני זה מנעם מהם וזהו אמרם ז"ל דרך כלל (ג) כל שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי כלומר אין לאסרו מפני צד כישוף אחר שיש תועלת בו מצוי בנסיון באמת אין זה מן הצדדין האסורין. כי לא נאסרו רק מצד הנזק שבהן. ועוד יש באותן צדדי התערובות והתחבולות

מנחת יצחק

מזה דכיון דבתחלת הדישה באין המלקים והתשלומין כאלה שוב ח"א לחייבו גם על מה שדש אח"כ דכולה חדא מילתא היא, ולכן אפשר דמכל הני הוכחות לא ס"ל להרמב"ם כדעת התו' רק ס"ל דחייב הקנס הוא דוקא על גמר ביאה שמוי' בתוליה וכמו שפרש"י חבל על החלת הביאה ליכא מלקות כלל וע"כ לאו באין כאלה ניכסו, וכיון דרצנן דאמרוה קמיה דרב חסדא ורב חסדא בעלמו ס"ל דעל שלא כדרכה ליכא קנס ע"כ סמיך הרמב"ם עלייהו ופסק כוותיהו ודלא כדברי ר' זירא בקדושין שס וגם לא כמו שמשמע מדברי רבא ביבמות שס ומסוס דרצנן דאמרוה קמיה דרב חסדא ורב חסדא הוו רביס לגבי דר' זירא ודרבא וזהו גם דעת רבינו זכאן וכמו שכתב שד"ן קנס הוא שנבעלה כדרכה, (י) וזמן הקנס אינו אלא מני' שנים עד שתבגר, כן איתא בכתובות דף כ"ט א' בצרייתא ובשאר מקומות בש"ס וכחכמים שס, (ז) ומה שכתב לאביה דוקא לאביה בו', כן איתא שס דף מ' א' במשנה יתומה שנתארסה ונתגרסה ר' אלעזר אומר האונס חייב והמפתה פטור ופרש"י ז"ל דכיון דיתומה היא וקנס שלה היא ואחילתיה דמדעתה נתפתה ליה פטור ובגמרא מפרש דנתארסה ונתגרסה מילתא אחריתי הוא ולא איתומה קאי עכ"ל ושס בגמרא אמרו דהלכה כר"א, (ח) והנשים שאן להן קנס ועשרה הן, כולן מפורשים בדברי הרמב"ם בפ"א מהלכות נערה בתולה ואלו הן הבוגרת והממאנת והחילוניות והשומה והחרשת ומי שלא עליה שס רע בילדותה ובאו שנים והעידו שחבעה אותן לזונה עמה והמגורשת מן הנשואין ועדיין היא נערה בתולה הרי הן שבעה שחשבן הרמב"ם שס בהלכה ט' ועיין בכ"מ שס שהביא מקורן מהגמרא, ושס בהלכה י' חשב הרמב"ם עוד שלשה והיינו הגיורת והשבוייה והמשוחררת שנתגיירה ושנפדה ושנתחררה יותר מצת ג' שנים ויוס אחד דהרי הן כבעולות ועי"ש בכ"מ מקור הדבר גם בזה.

(א) שהנשים כשפניות יותר מן האנשים, כעין זה איתא בסנהדרין דף ס"ז א' בצרייתא מכשפה לא תחיה אחד האיס ואחד האשה ח"כ מה ת"ל מכשפה מפני שרוב נשים מלויות כשפים, (ב) אין לך עשב מלמטה שאין לו מול מלמעלה שאומר לו גדל, כן איתא בצראשית רבה פ' י', (ג) כל שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי בו', כן איתא בשבת דף ס"ז ב' בגמרא, למה

האסורות לעשות ענין אחר שנאסרו בעבורו לפי שבה אותו התערבות עולה כל כך שמבטל מפעולתו לפי שעה כה המזל הממונה על שני מינים. והמשל על זה כמו שאתה רואה שהמרכיב מין בשאינו מינו יחדשו לברוא מין שלישי נמצא שבטלה ההרכבה כה שניהם. ועל כן נמנענו מהעלות על רוחינו אף כי נעשה בדינו דבר שמראה בנו רצון להחליף דבר במעשה האל השלימות ואפשר שיעלה בדינו מזה רמו משרשי כלאי זרעים ובהמה ושעטנו ובמקומם נאריך בה בעו"ה. וזהו שאמרו ז"ל (ד) למה נקרא שמם כשפים שמכחישין פמליא של מעלה ושל מטה כלומר שכתן עולה לפי שעה יותר מכה הממונים עליהם וראה כיוון דבריהם ז"ל שאמרו פמליא ולא אמרו גיורת מעלה לפי שהשם ב"ה גורו ורצה מתחלת הבריאה להיות הפעולה הזאת יוצאת מבין שניהם בהתערבם (ה) וכו' תוכחת מגולה אל הממונים עליהם. אבל אמרו שכה הפמליא נכחש מ"מ ומי שקורבת שכלו באור פני מלך וכה זכותו יעלה על כה הממונים לא יירא מהמעשה הזה והכחשותיו (ו) כמו שמצינו בנמ' במס' שבת מה שאמר החכם אל המכשפה. וידיעת חילוק ענינם אלה (ז) אי זה תערובת הותר לנו ואין בו צד כישוף ואי זהו שיש בו צד כישוף ואסור בהכמת הכישוף ידוע. ואל תחשוב כי מלאכת הכישוף והשדים דבר אחד שהרי בפירושו אמרו ז"ל (ח) בלתיים זה מעשה שדים בלתיים מעשה כשפים. משמע מזה שענין הכישוף אפשר להעשות בלתי מעשה שדים. ואמנם גם עם השדים יעשו לפעמים אותן (ט) ואותן השדים שמשתמשין בהן למלאכת הכישוף נקראין מלאכי הבלה כן פירש"י ז"ל לפי שענין הכישוף לעולם אינו נעשה רק להבל. ובפרטי דיני הכישוף בלאו דמכשף נאריך בו יותר בעו"ה כי שם מקומו שאין כאן אלא אזהרת הדין כלומר שלא נמחול להם אבל נמיתם (ה' סנהדרין פ' ט"ו):

מנחת יצחק

(ד) למה נקרא שמם כשפים שמכחישין פמליא של מעלה ושל מטה, בסנהדרין דף ס"ז ב' ובחולין דף ז' ב' איתא בגמרא ח"ר יוחנן למה נקרא שמן כשפים שמכחישין פמליא של מעלה ואפשר שלפני רבינו היה הגירסא שמכחישין פמליא של מעלה ושל מטה, (ה) וכו' תוכחת מגולה אל הממונים עליהם, אפשר דכוונת רבינו הוא דבמה שגזר העליון ב"ה מתחלת הבריאה שתהא הפעולה הזאת יולדת נגד הכח של הממונים על הטבע בזה היה רלונו יתצרך להראות שחם מוגבל ואפשר לבטל הכח שלהם ע"י מעשה הכישוף וזהו כתוכחת מגולה להם, (ו) כמו שמצינו בגמרא במסכת שבת מה שאמר החכם אל המכשפה, נראה של"ל במסכת סנהדרין דס"ז ב' איתא בגמרא הריא איתתא דהות קא מהדרת למסקל עפרת מתותו, כרעא דר' חנינא (בכדי לעשות לו כישוף) אמר לה אי מסתייעת זיל עביד חין עוד מלבדו כתיב וכעין זה איתא גם בחולין שם דף ז' ב', אבל בשבת איתא מזה רק שם דף פ"א ב' איתא דרב חסדא ורבה בר רב הונא הווי קא אזלי בארבע אמרה לכו הריא מטרונתא איתבן בהדיכו ולא איתבנה אמרה איהי מילתא אסרתה לארבעא (בכשפים שלא תזוז ממקומה) אמרו חנינא מילתא ע"י שם עברה שריוה לארבעא ועי"ש, (ז) איזה תערובת הותר לנו ואין בו צד כישוף כו', אפשר דכוונת רבינו הוא להא דאיתא בסנהדרין שם דף ס"ז ב' בגמרא הלכות כשפים בהלכות שבת יש מהן בסקילה ויש מהן פטור אבל אסור ויש מהן מותר לכתחלה העושה מעשה בסקילה האוחז את העינים פטור אבל אסור מותר לכתחלה כדרך חנינא ורב אישעיא כל מעלי שבתא הווי עסקי בהלכות יצירה (ושם דף ס"ה ב' הגמרא בגירסא בספר יצירה) ומוצרי להו עיגלא תילתא ואכלי ליה ופרש"י עסקו בהלכות יצירה וממילא אברו להו עיגלא תילתא ע"י שהיו מלרפס אותיות השם שבהם נברא העולם ואין כאן משום מכשפות דמעשה הקב"ה הן ע"י שם קדושה שלו הוא עכ"ל, (ח) בלתיים זה מעשה שדים בלתיים מעשה כשפים, כן איתא בסנהדרין שם בגמרא, (ט) ואותן השדים שמשתמשין בהן למלאכת הכישוף נקראין מלאכי הבלה כן פרש"י כו', בסנהדרין שם איתא כן בפרש"י רק כתב ז"ל בלתיים אלו מעשה כשפים שאינו עושה ע"י שדים אלא מעלמו עכ"ל וגם בפירושו על התורה לא מלינו שכתב כן, אך בשמות רבה פרשה ע' איתא שם בזה הלשון בלתיים אלו מעשה שדים בלתיים אלו מעשה כשפים וכן הוא אומר את להט החרב המתהפכת לשמור את

ונוהגת מצוה זו לעשות דין במשפטים בזכרים כי להם יאות וניתן לעשות משפט אבל לא לנקבות ודוקא בא"י ובסמוכין ובכ"ד של כ"ג וב"ד העובר עליה אם יש בו כה לעשות משפט עבר על לאו זה מלבד שבטל מ"ע שהוא לעשות דין במחויבין דרך כלל ואין בזה מלקות לפי שאין בו מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו הו"ן מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם:

סג) שנמנענו מלהונות הגר אפילו בדברים והוא אחד מן האומות שנתנייר ונכנס בדתנו שאסור לו לבזותו אפילו בדברים שנאמר וגר לא תונה. ואע"פ שאנו מוזהרים בזה בישראל וזה כיון שנכנס בדתנו הרי הוא כישראל הוסיף הכתוב לנו האזהרה בו וגם נכפלה האזהרה עליו (א) דכתיב לא תנונו פעם אחרת לפי שענין האונאה אליו קרובה יותר מבישראל כי הישראלי יש לו גואלים שהובעים עלכונו. ועוד טעם אחר בו שיש בו חשיש שלא (ב) יהזור לסורו מכעס הבזיונות (ג) ואמרו בספרא שלא תאמר לו אמש היית עובד ע"ג ועכשיו נכנסת תחת כנפי השכינה:

משרשי המצוה מלבד מה שכתבנו כדי לכופ את יצרנו לעולם לבל נעשה כל אשר נמצא בכחינו לעשות לרעה ע"כ הזהירנו בזה האיש שהוא בינינו בלי עוזר וסומך ויש כה ביד כל אחד ואחד ממנו לעשות לו רעה הזהירנו התורה לבל נעביר עליו את הדרך כלל אפילו בדברים כאלו הוא כאחד ממנו. ומתוך גדרים האלו נקנה נפש יקרה ומסולסלת מעוטרת המדות הראויה לקבלת הטוב ויושלים בנו הפין הש"י שהפין להיטיב:

דיני המצוה כגון רוב האזהרות שהזהירנו ז"ל והודיענו להזהירנו עוד בדבר (ד) שבכ"א מקומות הזהירה התורה עליו וכתבו גם כן לחיווק המצוה (ה) שבאותו לשון שנצטוינו באהבת המקום נצטוינו באהבת הגר שבאהבת המקום כתיב ואהבת את הש"י. ובאהבת הגר כתיב ואהבתם את הגר. והרבה דברים כאלו במדרשים ובקצת מקומות בגמ' (ח"ה סי' רכ"ח):

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות והעובר עליה וביזהו עבר על לאו ואין לוקין עליו לפי שאין בו מעשה:

סד) שנמנענו שלא להונות הגר כממון שאם יהיה לנו עמו משא ומתן שלא להונות אותו שנאמר ולא תלחצנו (א) ואמרו במכילתא לא תלחצנו בממונו. וזה הלאו נוסף

מנחת יצחק

דרך עץ החיים לפי שמעשה כשפים ע"י מלאכי חבלה נעשים ע"כ, ולכן אפשר שג"ל בדברי רבינו כן פירשו ז"ל (והמעתיק הראשון העתיק כן פירש"י) וכוונתו לדברי המדרש הג"ל.

(א) דכתיב לא תנונו פעם אחרת, כל"ל דהכי כתיב צפ' קדושים וכי יגור חתך גר בארלכס לא תנונו אותו אבל לא תנונו כתיב צפ' תלא גבי עבד שצרח, (ב) שלא יחזור לסורו מכעס הבזיונות, כן איתא בצ"מ דף נ"ט ב' בצרייתא מפני מה הזהירה תורה בל"ו מקומות ואמרי לה צמ"ו מקומות צנר מפני שסורו רע, (ג) ואמרו בספרא בו', כן הוא בצפרא צסדר קדושים פרק ח' משנה ב', (ד) שבכ"א מקומות הזהירה התורה עליו, צדפוס לעמבערג שגדפס עם מנחת החינוך איתא שבכ"ד מקומות בו' והמנה"ח ז"ל כתב ע"ז וז"ל ומבואר כאן דצ"ד מקומות הזהירה תורה על הגר עיין בצ"מ שם מבואר דבל"ו מקומות ואמרי לה צמ"ו מקומות ובודאי ע"ס הוא כאן עכ"ל, אמנם גם התוס' בקדושין דף ע' ב' דד"ה קשים גרים כתבו וז"ל ויש מפרשים דקשין גרים לישראל כספחת לפי שהזכיר הקב"ה עליהם צכ"ד מקומות שלא להונות אותם וא"א שלא יערום עכ"ל ומסתמא שכן היה גירסתם בצ"מ שם, וע"כ אין הכרח לומר שט"ס הוא בדברי רבינו כיון שגם התו' כתבו כן ונראה קלת דאישתמיטתיה להמנה"ח דברי התוס' הג"ל מאחר שלא הזכירם כלל, (ה) שבאותו לשון שנצטוינו באהבת המקום נצטוינו באהבת הגר בו', כן כתב הרמב"ם בספר המלות צמלות עשה ר"ז וז"ל וצרו המדרשות ביארו שהאל לנו על הגר כמו שזונו על עלמו אמר ואהבת את ה' אלהיך ואמר ואהבתם את הגר עכ"ל וכן כתב גם צפ"ו מהלכות דעות ה"ד ועי"ש.

(א) ואמרו במכילתא לא תלחצנו בממונו, כן איתא שם בצפ"ו משפטים על הא דכתיב שם וגר לא תונה

ל הצאו שיכללהו עם ישראל כולם שהם בלאו דאונאת ממון. ונהירו עליו בדברים ובממון מן הטעם שכתבנו (כל המשפטים) בכלל משפטינו במצוה הקודמת לזו. ובלאו דאונאת ממון בישראל נכתב קצת פרטי האונאה בע"ה (שם):

סה) שנמנענו מהכביד במעשה או אפילו בדיבור על היתומים ועל האלמנות שנאמר כל אלמנה ויתום לא תענון. אבל כל משאו ומתנו של אדם עמהם יהיה בנהת בחדר ובחמלה:

מישרשי המצוה מה שכתבתי בסמוך בענין הגר לפי שאלו הם תשי כה שאין להם מי שיטעון טענותם בכל נפש כמו שהיה עושה איש האלמנה ואביהם של יתומים אם היה קיים ועל כן הזהירנו תורתנו השלימה לקנות מדת חסד ורחמים בנפשינו ונהיה ישרים בכל מעשינו כאלו יש כנגדנו טוען בכח הטענה בהפכנו ונחוס ונחמול עליהם ונראה זכותם בכל דבר יותר משהיינו עושים אם היה האב והבעל קיים:

מדיני המצוה מה שאמרו (א) שאפילו אלמנתו של מלך ויתומיו באוהרה זו והיאך נוהגים עמהם שלא נדבר אליהם אלא רכות. ולא ינהג אדם בהן אלא מנהג כבוד ולא יכאיב גופן בעבודה ולא ילבינם בדברים ויחוס על ממונם יותר מממון עצמו ומפני כן אמרו ז"ל (ב) שהבא להפרע מממונם אע"פ שיש בידו שטר מקוים לא יפרע אלא בשבועה מה שאין כן באחר ועוד

מנחת יצחק

תונה ולא תלחטנו, ורבינו לא כתב בפירוש האי לא תלחטנו בממונו מאי הוא וע"כ אפשר דס"ל כמו שפרש"י צ"מ דף נ"ט ב' בד"ה לא תהיה לו כנושה וז"ל לחץ הוא שדחקו לפרוע חובו עכ"ל וכבר כ' המ"מ צפ"ד מהלכות מכירה הלכה ט"ו שפירוש רש"י הוא הנכון בפשט הכתוב ועי"ש.

(א) שאפילו אלמנתו של מלך ויתומיו באוהרה זו כו', כן כתב הרמב"ם צפ"ד מהלכות דעות הלכה י' ועי"ש, (ב) שהבא להפרע ממנו כו' לא יפרע אלא בשבועה, כן איתא בשבועות דף מ"ה א' במשנה ובשאר מקומות צ"מ דמנכסי יתומים לא תפרע אלא בשבועה, וטעם הדבר הוא כמו שפרש"י בגיטין דף כ' א' בד"ה לשבועה וז"ל דאי הוה אבוהון דיתמי קיים דילמא הוה טעין ואמר אשתבע לי דלא פרעתוך ומשבעינן ליה כדאמרינן בשבועות דף מ"א א' והשתא אנו טענינן בשביל יתמי כו' עכ"ל, ואע"ג דגם הנפרע מיתומים גדולים ג"כ לריך לשבע ומטעם הגדול במילי דאבוה קקטן דמי כמו שאמרו שם בגמרא מ"מ ס"ל לרבינו דאי לאו דאזכריה רחמנא איתמי יותר משאר כל אדם לא הוה טענינן להו מידי זיה כיון שיש שטר מקוים ביד המלוה. רק מדאזכר רחמנא איתמי ביותר ע"כ תקנו חכמים שאע"פ שיש שטר מקוים ביד המלוה מ"מ לריך לשבע משום דאנו טענינן להו (וכמו שפרש"י וכו"ל) ושוב לא חילקו חז"ל בין יתומים קטנים לגדולים כיון דבאמת גם גדול במילי דאבוה קקטן דמי ולא חסיק כ"כ אדעתיה למיטען אשתבע לי דלא פרעך אבוה, משא"כ לגבי אלמנה דאיבי ידעה שפיר במילתא דידה ואם באמת פרעה להמלוה יכולה לטעון בעלמה אשתבע לי דלא פרעתוך זיה אין מקום לתקנה לטעון עבורה שיסבע לה כיון שהיא בעלמה יכולה לטעון כן, וקרוב לומר דכיון דכבר התקינו כן לגבי יתומים לטעון עבורם ולומר למלוה שיסבע שלא פרעיה הלוא התקינו גם גבי לקוחות לטעון עבורם כיון דגם הם לא ידעי במידי דלוה כמו יתמי, אבל עיקריה דהאי תקנה הוה לגבי יתומים קטנים דאזכרה רחמנא אידידהו ביותר וכו"ל, ואע"ג דמיתומים קטנים אין גובין כלל אפילו מלוה בשטר וכמ"ס הרמב"ם צפ"ד מהלכות מלוה ולוה הלכה א' וכן כתב המחבר בחו"ה סי' ק"ח סעיף ג' שאין גובין מהן אלא א"כ הוה הלוא בחליו שמגיע החוב למלוה ולוה לפורעו או שהיתה הלואה לזמן ולא הגיע הזמן עדיין או שנדוהו ומת בנידויו וכל אלו גובים מהיורשים בלא שבועה, מ"מ הא כתב הב"י בטור שם סעיף כ"ג בשם רבינו ירוחם סוף נתיב כ"ו שאם תפס המלוה מעות שהניח אביהם בלא עדים וטוען שכן היה חייב אביהם לא מפקי' מיני' וא"ל שבועה ואפילו ביתומים קטנים ואם תפס בעדים אם יש לו שטר אין מויליחין ממנו אלא משביעין אותו ואם תפס במטלטלין והם בעין כו' וטוען שאביהם משכנן לו לא מפקינן מיניה כלל אלא נשבע וטובל עכ"ל הרי להדיא דגם ביתומים קטנים יש מקום שמשביעין את הלואה וטובל, וע"כ מש"כ המנח"ח בכאן בחות ב' על דברי רבינו וז"ל שהבא לפרע כו' דבר זה ל"ע דא"כ הו"ל לומר כן באלמנה

אמרו ז"ל שאם יש להם ריב עם שום אדם (ג) שבית דין חייבים לטעון בשבילם כנגד התובע אותן וטוענין לתועלתם כל מה שיחשבו שיהיה יכול אביהם לטעון. ואם יש להם מעות (ד) שמכריהין ביד כל מי שימצאו שהוא עשיר מנכסים שיש להן אחריות ויהיה איש נאמן ואוהב שלום וכשר ומפקידין לו מעות היתומים בענין שיהיה קרוב לשכר אל היתומים ורחוק להפסד מה שלא התירו באדם אחר משום איסור רבית דרבנן ומכריהים גם כל אדם שהוא טוב להם שיפקה עיניו על נכסיהם אם לא הגיה להם אביהם שום אפטרופוס. ועוד אמרו בהן שכל משא ומתן שיהיה להם עם כל אדם (ה) יהיה ידם על העליונה כמו הקדש ויותר מהקדש באהת. כיצד. יתומים שמכרו פירות ומשכן מהם הלוקח ולא נתן להם הדמים עדיין והוקרו בינתיים (הזורין בהן שאין נכסיהן נקנין אלא בכסף כהקדש שכתוב בו ונתן הכסף וקם לו. הוולו הפירות אין הלוקחים יכולים לחזור בהן שלא יהא כה הדיוט חמור מכתם וכן אם לקחו הם פירות ומשכו אותם ולא נתנו הדמים והוקרו אין המוכר יכול לחזור שלא יהא כה הדיוט, ישקנה במשיכה גדול מכתם. ואם הוולו היו יכולין לחזור אבל מפני תקנתם אמרו שלא יהו יכולין לחזור כדי שימצאו מי שימכור להם פירות בהקפה. נתנו הם דמים למוכר בשביל פירות ולא משכו הפירות והוולו הפירות חוזרין בהן. וזו האהת שאמרנו שיתרים הם על ההקדש כי ההקדש אינו חוזר בו בזו מכיון שיש בכיוצא בזה מי שפרע להדיוט לא רצו הכמים להטיל פהיתות מדה בשביל מעט רווח לגבי הקדש אבל לגבי יתומים די להם להיות כשאר העם וכיון ששאר העם יכולין לחזור בהן מן הדין בזה אלא שיש עליהם מי שפרע יתומים שאין להם מי שפרע בדין הוא שיחזרו בהם. נתנו היתומים דמים ולא משכו הפירות והוקרו אם רצו המוכרין לחזור בהן חוזרין ומקבלין מי שפרע וזו תקנה הוא להם שאם יהיה דינם שיקנו בנתינת המעות ויהיה שלהם לגמרי שלא יהא המוכר יכול לחזור בו יאמר להם המוכר נשרפו או נאבדו באונס. ואם ישמא תאמר יהיו ברשותם לכל תועלתם

מנחת יצחק

בחלמנה ולא מלינו זה רק ביתומים אבל חלמנה לענין טו"ת היא ככל אדם משראל ודין זה דלא יפרע אלא בשבועה ביתומים היא אשילו ביושרים גדולים וזקנים דכל הנפרע שלא בפניו לריך שבועה וכן הבא לפרע מלקוחות עש"ס ור"מ וח"מ סימן ק"ז ומיתומים אף בשבועה אין נפרעין עיין ח"מ סימן ק"י עכ"ל, אבל לפי מה שכתבנו אין שום תפיסה על דעת רבינו מכל זה ובודאי שזאת היא חובתנו ליישב דבריו בכל מה דאפשר ולא לחשוב על רבינו שטעה בדברים פשוטים חלילה, (ג) שב"ד חייבין לטעון בשבילם בו, כן איתא בב"ב דף כ"ג א' בגמרא טוענין לזרש, (ד) שמכריהין ביד כל מי שימצאו עשיר בו, בב"מ דף ע' א' איתא בגמרא הני זוזי דיתמי היכא עבדינן להו ומסיק סס דחזינן גזר דמשפיע נכסי ומסימן בו ויהינן להו נהליה צבי דינא והיינו דיהינן ליה קרוב לשכר ורחוק להפסד (וכמו שאמרנו בתחלה בגמרא וכן כתב רש"י סס צד"ה צבי דינא), ואפשר דמשמע ליה לרבינו שיש רשות ביד צ"ד להכריח לגזר דהוא שיקבל מעות של היתומים דכמו שיש רשות ביד צ"ד לכוף על הלדקה וכדאיתא בכתובות דף מ"ט ב' דרבא כפייה לרב נתן בר אחי ואפיין מיניה ד' מאות זוז ללדקה וכן כתב הרמב"ם בפ"ז מהלכות מתנות עניים הלכה י' וז"ל מי שאינו רואה ליתן לדקה או שיתן מעט ממה שראוי לו צ"ד כופין אותו ומכין אותו מכת מרדות עד שיתן מה שאמרוהו ליתן ויורדין לנכסיו בפניו ולוקחין ממנו מה שראוי לו ליתן עכ"ל כמו כן יש להם רשות לכוף לאיש שימצאו שהוא ראוי לקבל מעות היתומים שיקבלם קרוב לשכר ורחוק להפסד וכן יש להם רשות להכריח לאיש שראוי להיות אפטרופוס עליהם שיפקה על נכסיהם, דמה לי אם כופין אותו בממונו שיתן ללדקה מה שאמרוהו שראוי ליתן ומה לי שכופין אותו שיטריח וישתדל לטובת היתומים בגופו וכיוצא בזה, דהלא אם ירצה מי שנטלו מממונו ללדקה למלאות את החסרון שחסרו מממונו עליו לטרוח בגופו למלאותו וע"כ אחת היא אם כופין אותו בממונו או בגופו, וכדמיון לזה כ' הט"ז ביו"ד סי' רכ"א ס"ק ט"ז שאף אם אמר הגאון ממוני עליך אסור להנות גם מגופו ועי"ש, ולכן מה שהקשה המנה"ח בכאן באות ד' על דעת רבינו בזה והעלה בצ"ע נראה דלא קשה כ"כ ועי"ש, (ה) יהיה ידם על העליונה וכו', כל חלוקי דינין אלו שכתב רבינו בחזרת היתומים ובחזרת הלוקחים מבואר

שאם ירצו יקחו אותם עכ"פ ואם לא ירצו לא יקחו אותם כדי שלא ישעון המוכר דבר זה. תשובתך כי כל זה א"א לעשות להם שאינן בדין שניתן להם נכסי בני אדם די להם כי אנחנו מעמידין אותם ומנין אדינא דאורייתא ומנין אדינא דרבנן לתועלתם אבל לפנים מכל זה אינו בדין לתת להם ממון העולם וכעין מה שאמרו עליהם בגמרא (ו) יתמי דאכלי דלאו דידהו ליזלו בחר שבקיהו. לקחו היתומים דמים על פירותיהם ולא משכס מהם הלוקח והזולו יכולין הלוקחין לחזור בהן מן הדין ומקבלין מי שפרע שאם אתה אומר נעמידה על דין תורה ומכיון שנתנו הלוקחין המעות זכו בפירות ולא יוכלו לחזור הלוקחין יהיה זה רעה ליתומים שלא ימצאו לעולם מי שיקדים להם מעות על פירותיהן. ואולי יצטרכו למעות לפי שעה ונמצא להם בתקנה זו הפסד גדול לפעמים. ועל כן עיינו בכל צדדי תועלתם שהיה אפשר ותקנו להם (ז) ולעולם אין היתומים מקבלין מי שפרע בכל שיעשה האפטרופס ולא האפטרופס ג"כ לפי שמכסח חוזר בו. וכן הדין בעלמא לענין שליה הנושא ונותן לדעת משלחו ששניהם אינן מקבלין מי שפרע. ומ"מ אמרו בהן (ח) שמותר לענותם קצת לתועלתם כגון הרב לתלמידו של תורה או של אומנות אבל אפילו לתועלתם מצוה להקל בהם יותר משאר כל אדם ואמרו ג"כ ישברית כרותה להם שנענין מצעקתם שנא' שמוע אשמע צעקתו. ושהם נקראים יתומין לענין מצוה זו עד שלא יהו צריכין בעסקיהם לאדם גדול אלא עושיין כל צרכי עצמן כשאר כל הגדולים. ויתר פרטיה מכוארים במקומות מפוזרים בגמרא ובמדרשות (הל' רעות פ"ז):

ונהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות שהייבין בני אדם לנהוג עמהם דרך נחת וכבוד והעובר עליה והכעיסן או רדה בהן או אבד ממנום וכל שכן אם הכה אותם הרי זה עובר בלא תעשה ואע"פ שאין לוקין על לאו זה לפי שאין העינוי דבר מסוים כדי להלקות עליו (ט) כי לעולם יוכל המענה רשע למעון בשקר כי מן הדין ענם או לטובתם

מנחת יצחק

בגיטין דף נ"ב א' בגמרא במילתא בטעמא וכמ"ס רבינו בראשון ועי"ש, (ו) יהמי דאכלי דלאו דידהו ליזלו בחר שבקיהו, כן איתא בב"מ דף ע' א' בגמרא, (ז) ולעולם אין היתומים מקבלין מי שפרע בו' וכן הדין בעלמא לענין שליה בו', גבי שליה איתא בב"מ שם דף ע"ד ב' בגמרא דלא הוא ולא המשלח מקבלין מי שפרע דהכי איתא שם ותפוק ליה דשליח שויה מעיקרא ופרש"י וז"ל ותפוק ליה דאין כאן מי שפרע אלל לוקח נדוניה זו דהא שליח שויה של בית חמיו עשאוהו שליח ליפסוק וחמיו חוזר בו ומה בידו של זה לעשות שב"ד מקללין אותו וחמיו נמי לאו בר קבולו מי שפרע הוא כו' עכ"ל ונראה בפשיטות דמשם למד רבינו גס לדין יתומים ואפטרופוס שג"כ אין מקבלין מי שפרע, (ח) שמוהר לענותם קצת להועלתן בו' עד כשאר כל הגדולים, כל זה כתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות דעות הלכה י' והכ"מ לא הראה מקור הדברים אך המגדל עוז כתב שם וז"ל חייב אדם להזהיר ביתומים עד סוף הפרק זה מבואר במדרשות ובתלמוד ור"מ קבץ כאן מה שנראה לו שראוי לחבר כדי שיהיו בהן עכ"ל, (ט) כי לעולם יוכל המענה רשע למעון בשקר כי מן הדין עינם בו' והרי ענשו מפורש בתורה בו', בהגהת המ"ל כתב ע"ז וז"ל עוד אפשר לומר לפי שלא זו אפשר לעבור עליו מבלי מעשה שהרי אפילו בדברים איכא לאו דלא תענון וכל לאו שאפשר לעבור עליו מבלי מעשה אין לוקין עליו אף במעשה וכמ"ס המחבר סי' שמ"ד ושמ"ה ותקס"ט ועי"ש והטעם שכתב המחבר אינו נוח לי ודו"ק עכ"ל, אך חולי יש לומר בדעת רבינו דהא דאין לוקין על לאו שאפשר לעבור מבלי מעשה אפשר שהוא מטעם דלאו זה לא ניתן למלקות כיון שאפשר לעבור עליו מבלי מעשה ודומה קצת ללאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד שאין לוקין עליו משום דאמרינן דהלאו הוא למיתתה ולא למלקות כמו כן בלאו שאפשר לעבור עליו בלי מעשה ג"כ אמרינן דלאו זה לא ניתן למלקות כלל, וכל זה הוא היכי דהלאו כולל גם מה שאין בו מעשה כלל משא"כ בלאו זה דכל אלמנה ויתום לא תענון יש לומר דס"ל דעיקר משמעותיה דעינוי הוא על ידי מעשה וכמו שמלנו במקומות הרבה בתורה בנביאים ובכתובים לשון עינוי שפורש בהו שהס ע"י מעשה או שמוכח להדיא כן אבל להיפך לא נמצא כמעט אפילו מקום אחד שיהיה מוכח מיניה דמיירי דווקא בלא מעשה, ואדרבה על עינוי בדברים

הש"י שהוא בוחן לבבות טובע צערם והרי ענשו מפורש בתורה 'שנא' והרגתי אתכם בחרב כלומר מדה כנגד מדה שתהיינה נשי המענים אלמנות ובניהם יתומים ולא ימצאו מרחם שבמדה שאדם כודד בה מודדין לו. ואם נקבה היא המענה תמות ואישה ישא אהרת שתענה בניה. ודרשו ז"ל והיה כי יצעק אלי בן קובל לאביו אישה לבעלה אלמנה ויתום אלי ושמעתי כי חנון אני (י) והרמב"ן ז"ל ימנה אזהרת יתום ואלמנה בשני לאוין מן הטעם שכתבנו למעלה:

(סו) להלוות לעני בהשגת היד כפי מה יצריך לו למען הרחיב לו ולהקל מעליו אנהתו (א) וזאת המצוה של הלואה היא יותר חזקה ומחוייבת מנתינת הצדקה שמי שנתגלה ונודע דוחקו בין בני אדם וגלה פניו לשאול מהם אין דהקו ואפילתו כמי שעדיין לא בא לאותה בושח וירא מהכנס בה. ואם יהיה לו מעט סעד של הלואה כמה שירויה מעט אולי לא יצטרך לשאלה לעולם וכשירחמנו האל בריוה ישלם נשיו ויהיה בנותר ועל כן הזהירנו תורתנו השלמה על זה לסעוד המך בהלואה מרם יצטרך לבוא אל השאלה שנאמר אם כסף תלוה את עמי (ב) ואמרו ז"ל במכילתא כל אם ואם שכתורה רשות הויץ מג' שהם הוכה וזה אחד מהם ויכרתו הדבר מדכתב במקום אחר דרך ציווי והעכט תעביטנו:

משרשי המצוה ירצה האל להיות ברואיו מלומדים ומורגלים במדת החסד והרחמים כי היא מדה משובחת ומתוך הכשר גופם במדות הטובות יהיו ראויים לקבלת הטובה כמו שאמרנו שחלות הטוב והברכה לעולם על הטוב לא בהפכו ובהטיב הש"י לטובים וישלם הפצו שהפץ להטיב לעולם ואם לאו מצד שורש זה הלא הוא ב"ה יספיק לעני די מחסורו וזלתינו אלא שהיה מחסרו ב"ה שנעשינו שלוהים לו לזכותינו. ועוד טעם אחר בדבר ירצה האל ב"ה לפרנס העני על ידי בני אדם מגודל הטאו כדי שיוכה במכאוב בשני פנים בקבלת הבושח מאשר כגילו ובצמצום מזונו. ובענין זה שאמרנו כדי לזכותינו השיב חכם מהדכמינו למין אחד ששאלו אם אלהיכם אוהב העניים שהרי צוה עליכם למה אינו מפרנסם וכו' כמו שבא (במס' ביב ו"א): דיני המצוה כגון איזה עני קודם במצוה זו והאזהרות הרבה שהזהירונו ז"ל עליה שאמרו שהאדם מרוחק ונמאם ונתעב ונאלה ומשוקץ (ג) עד שקרוב מיאוסו כמיאום ע"ג אם יש לו ומושך

מנחת יצחק

דדברים בלבד וכדומה ע"ז כתיב ולה תונו איש את עמיתו וע"כ אין מקום כ"כ לפטור ממלקות מי שמענה יתום ואלמנה במעשה ממש מהטעם שכתב המ"ל, ולכן כתב רבינו הטעם דמשום זה אין לוקין מלד שלעולם יוכל לטעון המענה אותם כי מן הדין ענס חו לטובתם, ואפשר שמ"ש רבינו והרי ענשו מפורש בתורה שגאמר והרגתי אתכם בחרב כו' זהו להוסיף עוד טעם על מה שאין לוקין על לאו זה דכיון דכתיב אס ענה תענה אותו כו' שמוע אשמע לעקתו וחרה אפי והרגתי אתכם וגו' הוי כמו שמפורש בתורה שרק זהו ענשו אבל מלקות אין כאן כלל, (י) והרמב"ן ימנה אזהרת יתום ואלמנה בשני לאוין מן הטעם שכתבנו למעלה, מ"ש רבינו שהרמב"ן ימנה יתום ואלמנה בשני לאוין הוא צ"ס המנות בל"ת רכ"ו, ומ"ש מן הטעם שכתבנו למעלה ר"ל לעיל במזוה ז' גבי לאו דאל תאכלו ממנו כא ועיין שם.

(א) וזאת המצוה של הלואה היא יותר חזקה ומחוייבת מנתינת הצדקה, כו' כן כתב גם הרמב"ם ז"ל בספר המנות עשה קל"ז ועי"ש, (ב) ואמרו ז"ל במכילתא כו', כן הוא בסדר משפטים על הוי קרא דאס כסף תלוה את עמי, (ג) עד שקרוב מיאוסו כמיאום ע"ג אם יש לו ומושך יהו מצוה זו כו', בב"ב דף י' א' איתא בצרייתא כל המעלים עיניו מן הלדקה כאילו עובד ע"ג כתיב הכא השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה גו' וכתיב התם ילאו אנשים בני בליעל מקרבך וידיו את יושבי עירם גו' מה להלן ע"ג אף כאן ע"ג, ומוכח ח"כ מזה דאע"ג דהאי קרא כתיב גבי הלואה שנמנע מלהלוות לחבירו וכמו שמפורש בקרא קרבה שנת השבע שנת השמיטה וגו' מ"מ למדו חז"ל מזה על המעלים עיניו מן הלדקה דמה לי אס אינו רולה להלוות ומה לי אס מעלים עין מן הלדקה ואינו רולה ליתן ולכן שפיר כתב רבינו בכאן גבי מלות הלואה

ידו ממצוה זו (ד) וכמה נחמד ונאהב ומרוחם ומתברך בכמה ברכות המחויק בה הכל מבואר במקומות מכתובות ובתרא ובמקומות רבים מן הגמרא. (ה"ה צ"ו):

סז) שנמנענו מלתבוע החוב מן הלוח בעת שנדע שאינו יכול לפרוע חובו לפי שאין לו שנא' לא תהיה לו כנושה (א) ודע כי זאת המניעה תכלול ג"כ שלא להלוות ברבית לישראל:

משרשי המצוה לקנות לנו מדת החסד וההגונה והחמלה וכשהיו קבועות לנו אז נהיה ראויים לקבלת הטובה ויושלים הפיץ הש"י להטיב בעוה"ז ובעולם הבא:

מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל (ב"מ ע"ה ב') מנין לנושה בחבירו מנה ויודע שאין לו שאסור לעבור לפניו שנאמר לא תהיה לו כנושה (ב) ומה שאמרו ג"כ במכילתא לא תהיה לו

כנושה שלא יראה לו ככל זמן ודברים אחרים הנאמרות בענין זה במציעא ובמקומות בגמרא (ה"ה סי' צ"ז):

ונוהגת בזכרים ונקבות בכל מקום ובכל זמן והעובר עליה ותבע הלואתו מחבירו ויודע שאין לו ותבעו כדי לצערו עובר על לאו זה והוא כעובר על מצות מלך:

סח) שלא נתעסק במלות רבית בין הלוח והמלוה כלומר שלא נעשה להם ערבות ולא נעיד אליהם ולא נכתוב ביניהם ישטר שיש בו הזכרת רבית שנאמר לא תשימון עליו

נשך וכו' הפירוש (במציעא ע"ה ב') שהלאו הזה נאמר על המתעסקים בענין כגון ערב ועדים וסופר. ושם נאמר גם כן שהמלוה נכלל עמהם בלאו זה מלבד הלאוין האחרים שמוחדין בו

(א) וכלל הענין שאמר אביו שם שהמלוה עובר על ו' לאוין והלוח בשנים והמתעסקין באחד:

מנחת יצחק

הלואה לפני שגם הוא קרוב מילוסו כמילוס ע"ג וכו', וממילא דגם בדין קדימה שויס הלואה ולדקה ממש כאחד ולכן הא דאיתא בספרי בסדר ראה על הא דכתיב שם כי יהיה כך אביון מאחד אחיך באחד שעריך אשר ה' אלהיך נותן לך וגו' בזה"ל מאחד אחיך מלמד שאחך מאבך קודם לאחך מאמך באחד שעריך יושבי עירך קודמים ליושבי עיר אחרת בארץ יושבי הארץ קודמים ליושבי חוץ לארץ וכו' וגם הא דאיתא בתד"א בסדר אליהו רבא ריש פרק כ"ז בזה"ל אם יש לו לאדם מזונות בחוץ ביתו ומצקש לעשות מהן לדקה כדי שיתפרנסו אחרים משלו כיצד יעשה בתחלה יפרנס את אביו ואמו ואם הותיר יפרנס את אחיו ואחיותיו ואם הותיר יפרנס את בני משפחתו ואם הותיר יפרנס את בני שכונתו ואם הותיר יפרנס את בני מצוי שלו מכאן ואילך ירבה לדקה עס שאר בני ישראל עכ"ל, כל דיני קדימה אלו שייכים ג"כ בהלואה אם נזכרו לזה דבאמת דיניהם שויס לכל מילי ובג"ל, וכן מפורש כמעט בקרא דכתיב שם בסדר ראה לא תאמן את לבבך ולא תקפוץ את ירך מאחריך האביון כי פתוח הפתח את ירך לו והעצב העציטנו די מחסורו אשר יחסר לו והאי והעצב העציטנו זהו הלואה וכדאיתא בכתובות דף ס"ז ב' ובצ"מ דף ל"א ב' הרי לדקה ממש והלואה שוינסו רחמנא כהדא, (ד) וכמה נחמד ונאהב ומרוחם ומתברך בכמה ברכות המחויק בה, בצ"ב דף ע' ב' איתא בגמרא כל הנותן פרוטה לעני מתברך בששה ברכות ושם דף י' א' איתא אדם נותן פרוטה לעני זוכה ומקבל פני שכניה שנאמר אני בלדק אחזה פניך והאריכו שם בגודל מלות הלדקה וצמתן שכרה, וביוקרא רבה פ' ל"ד איתא שמתן שכר הלדקה הוא כ"ד ברכות וכן הוא גם בילקוט ישעיה סי' תל"ב והתם קמפרש להו לכולהו ועי"ש:

(א) ודע כי זאת המניעה תכלול ג"כ שלא להלוות ברבית לישראל, כן איתא בצ"מ דף ע"ה ב' במשנה דהמלוה ברבית עובר משום לא תהיה לו כנושה, (ב) ומה שאמרו ג"כ במכילתא לא תהיה לו כנושה שלא יראה לו בכל זמן, כן הוא שם בסדר משפטים על האי קרא דלא תהיה לו כנושה ועי"ש:

(א) וכלל הענין שאמר אביו שם שהמלוה עובר על ו' לאוין, בצ"מ דף ע"ה ב' איתא הכי במשנה ואלו עוברין בל"ת המלוה והלוח והערב והעדים וחכ"א אף הסופר עוברים משום לא תתן ומשום אל תקח מאתו ומשום לא תהיה לו כנושה ומשום ולא תשימון עליו נשך ומשום ולפני עור לא תתן מכשול וע"ז אמר אביו שם ובגמרא דמלוה עובר בכלן וא"כ אין כאן רק ה' לאוין, אך רבינו

נושרשי המצוה כי האל הטוב הפץ ביישוב עמו אשר בהר ועל בן צוה להסיר מכשול מדרכם לבל יבלע האחד חיל הכירו מבלי שירגיש בעצמו עד שימצא ביתו ריקם מכל טוב כי כן דרכו של רבית ידוע הדבר (ב) ומפני כן נקרא נשך. ובהמנע מן המעשה הזה ערב וסופר ועדים ימנעו בני אדם ממנו. ויתר פרטי המצוה מבוארים במציעא (י"ד ק"ס):

ונהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות והעובר על זה ונעשה סופר או ערב או עבד במלוה עבר על לאו זה. אבל אין לוקין עליו שאפילו המלוה אינו במלקות שהרי ניתן להשבון ואינו בדין דהני דאתו מהמתיה יתהייבו מלקות:

(טז) שלא לקלל הדיינים שנאמר אלהים לא תקלל. ופירושו לדיינים כמו אשר ירשיעון אלהים. והוציא הכתוב בלשון אלהים כדי שיהא נכלל עם הלאו הזה לאו אחר והוא לאו דברכת הש"י (א) כמו שאמרו ז"ל במכילתא ובספרי אזהרה לברכת הש"י דכתיב אלהים לא תקלל ומה שכתוב בתורה במקום אחר ונוקב שם ה' מות יומת זהו העונש אבל האזהרה היא מכאן כי לא יספיק לנו הזכרת העונש במצוה מבלי אזהרה (ב) וזהו שאמרו רבותינו תמיד עונש שמענו אזהרה מניין. והענין הוא מפני כן שאם לא תבא לנו בדבר מניעת האל אלא שיאמר עושה דבר פלוני יענש בכך היה במשמע שיהא הרשות ביד כל הרוצה לקבל העונש ולא יהוש לצערו לעבור על המצוה ולא יבא בזה כנגד הפץ הש"י ומצותו ויחזור דבר המצוה כעין מקח וממכר כלומר הרוצה לעשות דבר פלוני יתן כך וכך ויעשהו או יתן שכמו לסבול כך ויעשהו (ג) ואין הכוונה על המצוה בכך אלא שהאל לטובתינו מנענו בדברים והודיענו בקצתם העונש המגיע לנו מיד מלבד העברת רצונו שהיא קשה מן הכל (ד) וזהו אמרם ז"ל בכל מקום לא ענש אא"כ הזהיר כלומר לא יודיע האל העונש הבא לנו על העברת המצוה

מנחת יצחק

רבינו ז"ל נמשך אחר דברי הרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ב מהלכות מלוה ולוה הלכה ב' וז"ל הא למדת שהמלוה צריכה עובר על ו' לאוין לא תהיה לו כנושה, את כספך לא תתן לו בנשך, ובמרבית לא תתן חלנך, אל תקח מאהו נשך ותרביתו לא תשימון עליו נשך, ולפני שור לא תתן מכשול כו' עכ"ל, ולדעתו ז"ל דתנא דמתניתין נקט רק עיקר הני קראי שעוברין עליהן אבל באמת בלא תתן איכא תרתי לאוי דהא כתיב את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן חלנך וכמו שאמרו בב"מ ס"ד דף ס' ב' בגמרא אי אתה מולא לא נשך בלא תרבית ולא תרבית בלא נשך ולא חלקן הכתוב אלא לעבור עליו בשני לאוין, ותנא דמתניתין לא נחית למנות מספר הלאוין אלא הביא רק כל הני קראי שעוברין עליהו, (ב) ומפני כן נקרא נשך, כעין דברי רבינו כתב רש"י ז"ל בפ' משפטים על הא דכתיב שם ולא תשימון עליו נשך וז"ל נשך רבית שהוא כנושית נחש שנחש נושך חבורה קטנה צרגלו ואינו מרגיש ופתאום הוא מזלזל ונופח עד קדקדו כך רבית אינו מרגיש ואינו ניכר עד שהרבית עולה ומחסרו ממון הרבה עכ"ל וגם בשמות רבה פ' ל"א אמרו ג"כ כעין זה ועי"ש:

(א) כמו שאמרו ז"ל במכילתא ובספרי, במכילתא איתא כן בסדר משפטים על האי קרא דחלבים לא תקלל אבל בספרי שלפנינו לא מלאתי דבר זה אך צודאי היה כן בספרי שלפני רבינו ז"ל.

(ב) וזהו שאמרו רבותינו תמיד עונש שמענו אזהרה מנין, ואחד מהמקומות שאמרו חז"ל כן הוא בסנהדרין דף ס"ו א' צברייתא, (ג) ואין הכוונה על המצוה בכך כו', ר"ל אבל באמת אין הכוונה שיהיה המלוה כעין מקח וממכר אלא שהאל לטובתינו מנענו מהעבירה ואין חפצו ב"ה בהעונש כלל רק הזהירנו על הדבר לטובתנו בלבד אך בקלת המות הודיענו העונש שיגיע לנו חלילה מזה אבל מה שעובר על רצון העליון ב"ה הוא קשה מן הכל, (ד) וזהו אמרם ז"ל בכל מקום לא ענש אלא אם כן הזהיר, ומקום אחד מהם הוא בזומא דף פ"א א' בגמרא, עיין במגנה"ח ז"ל שכתב בכאן בלוח א' על דברי רבינו ז"ל והנה הרהמ"ח נתן טעם דלא יספיק לנו עונש אא"כ הזהיר תחלה דאל"כ היה במשמע שיהא הרשות ביד הרולה לקבל העונש ולעבור כו' אך קשה לי על זה מסנהדרין כ"ו דאמרינן שם ונוקב שם ואזהרתיה מאלקים לא תקלל ואמרינן דלמא פירושי שמיא דכתיב אשר נקבו בשמות ואזהרתיה את ה' חלקך תירא ומתוך אזהרת עשה לא שמיא אזהרה וכן הוא בתמורה

אלא אם כן הודיענו תהלה שרצונו הוא שלא נעשה אותו הדבר שהעונש בא עליו :
 משרשי המצוה להסיר מעל הדיינים יראת הנידון וקללתו כדי שיוציאו הדין לאמיתו ועוד
 הזהיר על זה ג"כ במקום אחר בתורה. ועוד נמצא תועלת אחר במצוה כי בקללת
 הדיין תקלות רבות כי המון העם בסבלותם ישנאים אותם ואם לא יזהרו על קללתו אולי
 יקללוהו ויתעוררו מתוך כך לקום עליו כמו שאמר החכם למלך על המון העם הזה הזהיר
 שלא יאמרו כי אם יאמרו פן יעשו ויהיה בזה רעה רבה כי הוא במשפט יעמיד ארץ :

מדויני המצוה בדיינים מה שאמר היוב הלאו אינו אלא המקלל הדיין בשם משמות השיי
 כגון יה או שדי ואלהים וכיוצא בהן (ה) או בכנוי כגון חנון או קנא וכיוצא בהן אבל
 בלא שם וכנוי כגון ארור פלוני או אל יהי ברוך אין בו חיוב לאו אבל אסור הוא ומה שפירשו

מנחת יצחק

דף ג' ב' ודף ד' ה' וחי כדברי הרמ"ח למה הזהרת עשה לא שמויה הזהרת כיון דהתורה מנעה
 מזה מה לי בלשון לחי או בלשון עשה כיון דידענו שאין רגון השי"ת בזה לצד העונש וע' במכות
 ד"ג ע"ב ע"כ טעם זה ל"ע כו' עכ"ל, אך אולי יש לומר בדעת רבינו עפ"י מה דחיתא בקדושין
 דף ל"ט ב' במשנה כל העושה מזה חמת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ונחל את הארץ ובגמרא
 שם פריך ע"ז עשה חין לא עשה לא ורמינהו ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מזה
 ומשני ההם כגון שבא דבר עבירה לידו וניטול הימנה, ומוכה ח"כ דעיקר השכר הוא על מלות
 עשה שמקיים רצונו ית"ש במעשה ממש ולא בשב ואל תעשה וכמ"ס לעיל בסוף מזה ח' ועי"ש,
 וע"כ יש לומר דכמו במלות ל"ת אע"ג דהעונש מפורש בהדיא מ"מ צעיק גס הזהרת על זה משום
 דחי לחי הזהרתה היה מקום לטעות ולומר שהרשות ביד מי שרואה לקבל העונש לעבור על המלוא
 ולא יבא בזה נגד חפץ השי"ת וכמ"ס רבינו, כמו כן מטעם זה עלמו חמירין דהזהרת עשה דאת ה'
 אלהיך תירא לחי הזהרתה היא משום דגם בזה יש מקום לטעות ולומר דהחי עשה דכתב רחמנא
 חתיה למתן שכר להודיענו דמקבל שכר על החי שאינו מוכיר שם שמים לבטלה כמו שמקיים עשה
 ממש בקוס ועשה (אף דבאמת חינו אלא שב ואל תעשה) ומי שאינו רואה לקבל השכר הרשות בידו
 שלא לקיים מלוא זו ולא יבא בזה כנגד חפץ השי"ת, ולכן צעיק דוקא הזהרת ל"ת ולא הזהרת עשה
 דהזהרת ל"ת לא חתא למתן שכר כלל אלא ודחי חתא להודיענו שאין חפץ השי"ת בזה ובה מיושב
 דעת רבינו ז"ל, (ה) או בכינוי כגון חנון או קנא וכיוצא בהן אבל בלא שם וכינוי כו' אין בו
 חיוב לאו אבל אסור הוא, מה שכתב רבינו שחייב גס על כינוי כגון חנון או קנא זהו גס דעת
 הרמב"ם ז"ל בפכ"ו מהלכות סנהדרין הלכה ג' ועי' בכ"מ שם, אך המנה"ח ז"ל כאן באות ב'
 האריך להקשות על דעת הרמב"ם ורבינו ז"ל בזה ולהעתיק כל דבריו ומה שיש להשיב עליהם יעלה
 לחריכות ועיקר קושיתו הוא מסוגיית הגמרא במורה דף ג' ב' ועי"ש, אמנם בדעת הרמב"ם ורבינו
 ז"ל אפשר לומר דסבירא להו דמסוגיא דהתם חין הוכחה כ"כ שאינו חייב על כנויין אלו וכמו
 שיתבאר להלן בדברינו, ואדרבה מסוגיא דשבוות דף ל"ו ח' משמע דחייב גס על כנויין כאלו
 דהתם בדרך ל"ה ח' חיתא במשנה משביעי עליכס (שתבואו ותעידוני) באל"ף דל"ת ביו"ד ה"י בשדי
 בלבוות בחנון ורחום בארך אפים ובכל הכינויין הרי אלו חייבין (להביא קרבן) המקלל בכולן חייב
 דברי ר"מ וחכמים פוטרין המקלל אביו ואמו בכולן חייב דברי ר"מ וחכמים פוטרין המקלל עלמו
 וחזירו בכולן עובר בל"ת (ופשוט קלת דהא דקתני עובר בל"ת ולא קתני חייב מלקות זהו משום
 דבמקלל בכולן או המקלל אביו ואמו בכולן חיובן הוא סקילה אך הסגא מקלר בדבורו וקתני חייב
 בכחם ע"כ לא קתני בסיפא במקלל עלמו וחזירו חייב מלקות רק קתני עובר בל"ת) ושם בדרך
 ל"ו ח' אמרו בגמרא דחכמים דפליגי על ר"מ במקלל אביו ואמו וה"ל דהמקללן בכינויין פטור ר'
 מנחם ז"ר יוסי הוא דהניח ר' מנחם ז"ר יוסי לומר בנקבו שם יומת מה ת"ל שם לימד על המקלל
 אביו ואמו שאינו חייב עד שיקללם בשם, ואח"ז אמרו שם בגמרא דהא דקתני במשנה והמקלל עלמו
 וחזירו בכולן עובר בל"ת דברי הכל היא כלומר שגם חכמים דפליגי במקלל השם ומקלל אביו ואמו
 בכולן ופטרי על הכינויין מ"מ מודים הם במקלל עלמו וחזירו בכולן שעובר בל"ת, ומסוגיא זו מוכח
 כמעט

ד"ל ג"ב בענין זה שהחיוב אינו בשמקללו בלשון הקודש דוקא (ו) אלא אפילו בבל לשון (ז) ובי צריך עדים והתראה בזה ככל הייבוי לאוין ויתר פרטיה כבוארים בסנהדר' (פ"ו מה' סנהדרין : ונודגת בכל מקום ובכל זמן והעובר עליה וקלל דיין בשם או בכנוי לוקה ב' מלקות

מנחת יצחק

כמעט להדיא דגם על חנון ורחום וכדומה חייב במקלל עלמו וחזירו דהא משוי להו הנא דמתניתין הני כינויין לשמות שאינן נמחקין וכדקתני ברישא באל"ף דל"ת ביו"ד ה"י כו' בחנון ורחום וכו' וע"ז קתני בסיפא המקלל עלמו וחזירו ככולן עובר בל"ת וממילא מוכח ג"כ דלוקה ג"כ על הכינויין, דהא מפורש בתמורה דף ג' א' בגמרא ובשאר מקומות בש"ס דמקלל את חזירו בשם לוקה ותנא דמתני' בשבועות הא כולל להו הני שמות שאינן נמחקין ביחד עם כל הני כינויין ועל כולן קתני שעובר בל"ת וא"כ כמו שלוקה על שמות שאינן נמחקין כמו כן לוקה על הכינויין (והא דקתני בלשון עובר בל"ת הוא כמ"ש לעיל) וכיון שכן דמסוגיא זו דשבועות מוכח שלוקה גם על כל הכינויין ודאי שאין לנו לומר דסוגיא דתמורה פליגי על סוגיא דשבועות רק אע"ג דלפוס ההוה אמינא דשם משמע דהחיוב הוא על שמות שאינן נמחקין בלבד או על שם המיוחד לחודיה מ"מ לפי המסקנא דשם חייב גם על הכינויין, ובכדי לזכר הדברים קל"ת יש להביא סוגיא הגמרא דשם, דעל הא דקחשיב שם להמקלל את חזירו בשם בין הני לאוין שלוקין עליהן אע"ג דל"ת בהו מעשה אמרו שם דף ג' ב' בגמרא המקלל את חזירו בשם מגלן דלוקה אמר ר"ה א"ר אושעיה אמר קרא אס לא תשמור וכתיב והפלא ה' את מכותך הפלאה זו אינו יודע מהו כשהוא אומר והפילו השופט והכהו לפניו הוי אומר הפלאה זו מלקות (ופרש"י וז"ל אס לא תשמור לעשית וגו' עד ליראה את השם שיתירא שלא להוילא את השם לבטלה וכן מקלל את חזירו בשם מוילא לבטלה וכתיב והפלא ה' את מכותך שיטול מלקות עכ"ל) כו' ופריך ואימא למוילא שם שמים לבטלה ומהדר לי' מי גרע מקלל את חזירו בשם ממוילא שם שמים לבטלה והשיב ליה חנן הכי קא קשיא לן אימא מוילא שם שמים לבטלה תיסגי לי' במלקות אבל מקלל חזירו בשם כיון דקעביד תרתי דקא מפיך שם שמים לבטלה וקמטער ליה לחבריה לא תיסגי ליה במלקות ומשני הא לא מליט אמרה דכתיב לא תקלל חרש ואי אמרת בשלמא לקלל את חזירו אזרתו מהכא לא תקלל חרש אלא אי אמרת מוילא שם שמים לבטלה אזרתיה מהיכא ופריך אלמא לא והכתיב את ה' אלהיך תירא ואתו תעבוד ומשני ההוא אזרת עשה הוא ע"כ שם בסוגיא, ומשמע לכאורה דהא דלקי על מקלל חזירו זהו דוקא בשמקלל בשמות שאינן נמחקין דשמות אלו חסור להזכיר לבטלה אבל לא בכינויין כמו רחום וחנון וכדומה דזדידו ליכא איסור להזכירם לבטלה וכמ"ג המנה"ח, אך מ"מ נראה דהין הוכחה כ"כ משם דכיון דבמסקנא אמרו דמקלל חזירו אזרתו הוא מלא תקלל חרש וכן אמרו גם בסוגיא דשבועות שם דף ל"ו א' בגמרא דמקלל חזירו עובר בל"ת דלא תקלל חרש ע"כ יש לומר דכיון דזהאי לאו נכללו גם כל הכינויין כמו רחום וחנון וכדומה וכנ"ל והאי לאו ניתן למלקות א"כ נומילא כמו דלקי על השמות שאינן נמחקין כמו כן לקי גם על הכינויין, והא דקטעו בתמורה שם בגמרא לשון מקלל את חזירו בשם לאו למטועי כינויין אמרו כן אלא דאתא למטועי מקלל את חזירו בסתם בלא שם ובלא כינוי כלל דאע"ג דאיסורא איכא גם בזה וכמש"כ רבינו בבאן מ"מ מלקות ליכא בהא, ואפשר דאיסורו הוא משום דעבר על מצות עשה של והבנת לרעך כמוך, ונראה קל"ת דמ"ש רבינו דבאומר אל יהי צרוך אין צו חיוב לאו אבל חסור הוא ר"ל בין שאמר אל יהי צרוך לה' ובין שאמר אל יהי צרוך בסתם איכא איסור בזה והטעם הוא כמו שכתבנו שעובר על והבנת לרעך כמוך, ומה שהחליט המנה"ח כאן ברות ד' דבמקלל בלא שם ובלא כינוי ליכא איסור כלל אין דבריו מוכרחין כ"כ רק נראה יותר כדעת רבינו דבאמת איכא איסור בזה ומשום דעבר על והבנת לרעך כמוך וכנ"ל, (ו) אלא אפילו בבל לשון, כן כתב גם הרמב"ם בפכ"ו מהלכות סנהדרין הלכה ג' וכתב שם וז"ל הואיל והוא חייב אס קלל בכל הכינויין כן אס קלל בכל לשון חייב שהשמות שקוראין בו האומות להקב"ה הרי הן ככל הכינויים עכ"ל, (ז) ובי צריך עדים והתראה בזה ככל הייבוי לאוין, כן כתב גם הרמב"ם שם בהלכה ד' והכ"מ כתב שם על זה וז"ל נראה לי דסד"א דכיון דמקלל חזירו חידוש הוא דלאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו התראה

(ח) אחד לפי שהוא ככל אחד מישראל הכשרים שהן בכלל איסור זה (ט) וכמו שנכתוב בסדר קדושים תהיו ואחד מפני שהוא דיון:

(ע) ומשרשי המצוה בברכת השם לפי שמתרוקן האדם כמאמר הרע הוא מכל טובה וכל הוד נפשו נהפך למשחית והנה הוא נחשב כבהמות כי באותו דבר ממש שהבדילו השם לטובה ובו נעשה אדם והוא הדבור שנבדל בו ממיני הבהמות מבדיל הוא את עצמו לרעה ומוציא עצמו לגמרי מכל גדר הדעת ונעשה כשרץ נמאס ונאלח ולמטה ממנו ועל כן הזהירנו התורה על זה כי האל הטוב יתפוך בטובתינו וכל דיבור ודיבור הגורם מניעת הטובה ממנו יבא כנגד הפצו ב"ה:

דיניה כגון מה שפירשו שאין ההיוב עד שיפרט את השם המיוחד שהוא (יו"ד ה"א וי"ו ה"א) או של (אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד) (א) כדעת קצת המפרשים. ומה שאמרו (ב) שבכל יום ויום שואלין את העדים בכנוי יכה יוכי את יוכי נגמר הדין מוציאין כל אדם לחוץ ושואלים את הגדול שבעדים ואומרים לו אמור מה ששמעת בפירוש והוא אומר והדיינים עומדין על רגליהם וקורעין ולא מאהין. והעד השני אומר אף אני כמוהו שמעתי ואם היו עדים רבים כולם אומרין כן. ומה שאמרו ז"ל (ג) שמגדף אע"פ שחור תוך כדי דבור נסקל (ד) ואינו נסקל עד שיברך בשם מן השמות המיוחדין והטעם שאינו נסקל לפי שהוא בעצמו מכיר אפי' בעת הכעס שאין דבריו אלא שמות נמור ומ"מ פוגעין בו קנאים מאחר שהשחית והתעיב והעזו פניו לדבר דברים רעים כאלה. ומה שאמרו כל השומע ברכת השם מפי ישראל חייב לקרוע. אבל השומע מן העו"ג אינו חייב לקרוע ולא קרעו אליקים ושכנא (ה) אלא מפני שרבשקה

בגנת יצחק

נמי לא ניבעי קמ"ל כו' ועי"ש, (ח) אחד לפי שהוא ככל אחד מישראל הכשרים, נראה פשוט דכוונתו הוא למה דאיתא במכילתא על האי קרא דאלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאר הג"ל בזה"ל ומה ת"ל בעמך בזמן שהין עושין מנהג עמך וכן הוא גם בסנהדרין דף פ"ה ח' בגמרא ובשאר מקומות בש"ס ונשיא בעמך לא תאר בעושה מעשה עמך ולזה כתב רבינו שהוא ככל אחד מישראל הכשרים ור"ל דאם אינו כוהן ככשרים אינו עובר עליו בלאו הזה, (ט) וכמו שנכתוב בסדר קדושים תהיו, היינו שם במלוא רל"א ועי"ש.

(א) כדעת קצת המפרשים, זהו גם דעת הרמב"ם בפ"ב מהלכות ע"ג הלכה ז' ופשוט לדעתיה הא דאיתא בסנהדרין דף ג"ו ח' בצרייתא וגם בשבועות דף ל"ו ח' דחכמים ס"ל שאינו חייב מיתה אלא על שם המיוחד גם שם אדנות ב"ה נקרא מיוחד לפי שהוא מיוחד בקריאה ושם ההויה ב"ה הוא מיוחד בכתיבה וכדכתיב בפ' שמות זה שמי לעולם וזה זכרי לדר ודר ואמרו ע"ז בפסחים דף כ' ח' בגמרא אמר הקב"ה לא כשאני נכתב אני נקרא נכתב אני ביו"ד ה"א ונקרא אני באל"ף דל"ת, והכ"מ כתב שם על דברי הרמב"ם הג"ל וז"ל והרמ"ה כתב על דברי רבינו דשם אדנות אינו אלא כינוי ואינו נסקל אלא על שם ההויה והציא כמה ראיות לדבריו והשיבו לו דמשמע ליה לרבינו דכי קאמר בגמרא ש"מ שם בן ד' נמי שם הוא בשם אדנות קאמר ולא צעי לפרושי דהיינו שם ההויה דהוא שם העלם כו' עכ"ל ועי"ש, (ב) שבכל יום שואלין את העדים בכינוי כו' עד ואם היו עדים רבים כולם אומרין כן, כל זה איתא בסנהדרין שם דף ג"ו ח' במשנה, (ג) שמגדף אע"פ שחור תוך כדי דיבור נסקל, כן איתא בגמרא דף פ"ו ח' בגמרא, (ד) ואינו נסקל עד שיברך בשם מן השמות המיוחדין כו', חסר כאן ז"ל ומי שמגדף השם בשם ע"ג קנאים פוגעין בו ואם לא פגעו בו ובא לב"ד אינו נסקל עד שיברך בשם מן השמות המיוחדין והטעם כו' (כן הוא בספר החינוך דפוס לעמבערג שנדפס עם מנה"ח) וכלשון זה כתב גם הרמב"ם שם בפ"ב מהלכות ע"ג הלכה ע' והכ"מ כ' ע"ז וז"ל מי שגדף כו' משנה פרק הגשרפים דף פ"א ב' המקלל בקובץ קנאים פוגעים בו ומפרש רבינו דהיינו מגדף את השם בשם ע"ג כו' ועי"ש, (ה) כל השומע ברכת ה' מפי ישראל חייב לקרוע כו' עד אלא מפני שרבשקה מומר היה, כן איתא בסנהדרין שם דף ס' ח' בצרייתא ובגמ',

וכל

טומר היה (ו) וכל העדים והדיינים סומכין ידיהם א' א' על ראש המגדף ואומרים לו דמך בראשך שאתה גרמת לך ואין בכל הרוני ב"ד מי שסומכין עליו אלא מגדף בלבד שנאמר וסמכו כל השומעים וכו'. ויתר פרטיה בסנהדרין פ"ז :

ונוהגת איסור זה בכ"מ ובכ"ז והעובר ע"ז ומברך השם בענין שאמרנו נסקל בארץ ע"פ סמוכין (ז) ועכשיו בח"ל שאין לנו סמוכין מרחיקין כל ישראל ממנו :

עא) שלא לקלל את הנשיא שנא' ונשיא בעמך לא תאור (א) ובא הפירוש שהנשיא זה המלך ואמנם זה הלאו כולל כמו כן הנשיא שבישראל והוא ראש סנהדרין גדולה שנק' נשיא ג"כ לפי שכונת הכתוב להזהירנו על כל מי שהוא ראש ישרה על ישראל בין ממשלת מלכות בין ממשלת התורה :

מנחת יצחק

(ו) וכל העדים והדיינים סומכין ידיהם כו', כן כתב גם הרמב"ם שם בפ"ב הלכה י' והכ"מ כתב שם שמו"א דבריו הוא מהספרא בסדר אמור ועי"ש, (ז) ועכשיו בחו"ל שאין לנו סמוכין מרחיקין כל ישראל ממנו, כ"כ גם הטור בחו"ה ריש סי' תכ"ה בשם רב גערונאלי גאון ז"ל ועי"ש.

(א) ובא הפירוש שהנשיא זה המלך כו' עד בין ממשלת מלכות בין ממשלת התורה, כדברי רבינו כתב גם הרמב"ם בפכ"ו מהלכות סנהדרין הלכה א' וז"ל כל המקלל דין מדייני ישראל עובר בל"ט שנאמר אלהים לא תקלל וכן אס' קלל הנשיא אחד ריש הסנהדרין הגדול או המלך הרי זה עובר בל"ט שנאמר ונשיא בעמך לא תאור עכ"ל, נראה קלט דהרמב"ם ורבינו סבירא להו דהא דאיתא בהוריות דף י' א' במשנה אזהרו נשיא (שמציא שעיר על חטאו) זה מלך שנאמר מכל מנות ה' אלהיו שאין על גביו אלא ה' אלהיו וס' דף י"א א' איתא דברייתא נשיא יכול נשיא שבט כנחשון בן עמינדב ת"ל מכל מנות ה' אלהיו ולהלן הוא אומר למען ילמד ליראה את ה' אלהיו מה להלן שאין על גביו אלא ה' אלהיו אף נשיא שאין על גביו אלא ה' אלהיו, הכי פירושה דברייתא דהוה ס"ד לומר דנשיא סתם דכתיב בקרא גם נשיא שבט הוא בכלל אבל מכיון דכתיב שם מכל מנות ה' אלהיו ומשמעותיה שאין על גביו אלא ה' אלהיו מזה אנו למדין דכל היכא דכתיב נשיא בסתם ולא כתיב נשיא שבט וגם אינו מצוהר מענין הכתוב דמיירי בנשיא שבט הוי דוקא נשיא לכל ישראל בלבד, והאמת הוא דהיכא דמיירי קרא בנשיא שבט מצוהר באותו ענין שהוא נשיא שבט וביחזקאל מן קפ' מ"ה והלאה דכתיב כמה פעמים נשיא סתם מיירי באמת בנשיא לכל ישראל ולא בנשיא שבט, והא דחייב כאן בקללה גם על ראש הסנהדרין הוא מטעם שכתב הרמב"ם בספר המנות בל"ט שט"ז וז"ל הזהירו מלקלל הנשיא והוא אמרו ונשיא בעמך לא תאור, וזה השם רולה לומר נשיא ישימהו הכתוב על המלך אשר לו הממשלה אמר אשר נשיא יחטא, וחכמים ישימהו במוחלט על ראש הישיבה של שבטים וזקנים, ובכל התלמוד ובמשנה יאמרו נשיאים ואבות בית דין, ובשונם סנהדרין י"ט ב' נשיא שמחל על כבודו מחול והמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ודע שזה הלואו הוא כולל ג"כ הנשיא עם המלך כי ענין לאו זה שהוא מזהיר שלא לקלל כל מי שיש לו ממשלה לנאות והוא במעלה העליונה בין שהיתה שלטונית או תוריית והוא ראש הישיבה כו' עכ"ל, ובמה שכתבנו מתוך מה שדקדק המנה"ח כאן באות א' על הרמב"ם ורבינו ז"ל למה לא יתחייב גם על קללת נשיא שבט ועי"ש, וזה פשוט שא"ל לומר דגם גבי קרבן שעיר שמציא הנשיא על חטא דכתיב בפ' ויקרא אשר נשיא יחטא יהיה גם ראש הסנהדרין בכלל, דהתם הא כתיב שם בפ' הקודמת ואס' כל עדת ישראל ישגו וגו' וחייב הכתוב להביא פר העלם דבר של לצור ושם צעיק דוקא שיהיה גם ראש הסנהדרין בתוכם וכמו שמפורש בהוריות דף ד' במשנה שאס' לא היה מופלא שבצ"ד שם אינם מביאין פר העלם דבר של לצור וא"כ ודאי הא דכתיב אשר נשיא יחטא זהו דוקא המלך ולא הנשיא שבסנהדרין, ועוד דהתם גבי קרבן שעיר דנשיא כתיב אשר נשיא יחטא ואיתא שם בהוריות דף י' ב' דברייתא אשר נשיא יחטא אמר רבי יוחנן בן זכאי אשרי הדור שהנשיא שלו מביא קרבן על שגתו אס' נשיא שלו מביא קרבן לר"ך אתה לומר מהו הדיוט כו' (ומשמע דזהו דרשא גמורה דהא הקשו בגמ' שם ע"ז ומשני שאני הכא דשני קרא בדבוריה) וא"כ זהו שייך רק גבי מלך ולא גבי ראש הסנהדרין דעל מלך אמרו בירושלמי בפ"ח דכלאים הלכה ב' שאין למדין מן המלכות (משום שאומרים אין לנו עסק

משרשי המצוה לפי שא"א ליישוב בני אדם מבלי שיעשו אחד מביניהם ראש על האחרים לעשות מצותו ולקיים גזרותיו מפני שדיעות בני אדם חלוקין זה מזה ולא יסכימו כולם לעולם לדעה אחת לעשות דבר מכל הדברים ומתוך כך יצא מביניהם הביטול והאפיסה בפעולות וע"כ צריכין לקבל דעת אחד מהם אם טוב ואם רע למען יצליחו ויעסקו בעסקו של עולם פעם ימצא בעצתו והפצו תועלת רב ופעם התפך וכל זה טוב מן המחלוקת שגורם ביטול גמור. ומאחר שהממונה לראש סבה אל התועלת שאמרנו הן שהוא גדול להדריכנו בדרכי הדת או גדול במלכות לשמור איש מרעהו שתקיף ממנו ראוי הדבר וכי"ר שלא נקל בכבודו וגם שלא לקללו אפילו שלא בפניו וכל שכן בפני עדים כדי שלא נבוא מתוך כך להלוק עמו לפי שההרגל הרע שאדם מרגיל עצמו בינו לבין עצמו הוא סוף מעשהו (ב) והמחלוקת כבר עליו אמרו

ההפסד הנמצא בשבילו :

מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל שאין חייב עליו אלא המקלל בשם או בכנוי ושהמקללו לוקה ג' מלקיות משום אלהים לא תקלל ומשום ונשיא בעמך לא תאור ומשום לא תקלל חרש שהוא לאו כולל כל ישראל. ויתר פרטיה מבוארים בסנהדרין (שם) :

ונהגת בזכרים ונקבות בארץ ובכל מקום שנהיה עם מלכנו או עם ראש סנהדרי גדולה (ג) והעובר עליה וקללו בשם או בכינוי לוקה ג' מלקיות. ואם בן הנשיא קללו לוקה ארבע ג' משום שאמרנו וא' משום מקלל אביו :

(עב) שלא נקדים חוקי התבואה קצתם על קצתם אלא שנוציאם בסדר. וכיאר ענין זה הוא שהחטה כשתודש ותנקה היא טבל ופי' טבל היא תבואה שלא הורמה והחיוב עלינו בא להוציא ממנה תחלה תרומה גדולה (א) ומן התורה אפי' חטה אחת פוטרת הכרי (ב) אבל חכמים אמרו שהיא חלק אחד מחמשים ואח"כ ממה שנושאר החיוב עלינו להוציא ממנו מעשר אחד והוא נקרא מעשר ראשון ואחר כך ממה שנושאר יש לנו להוציא מעשר אחד והוא מעשר שני ותנתן תרומה לכהן ומעשר ראשון ללוי ומעשר שני יאכלוהו בעליו בירושלם. ועל זה הסדר אנו הייבים שנפדיש מן התבואה חלקים אלה ובאה לנו המניעה בזה (ג) שלא נקדים מזה מה שראוי לאחר ולא לאחר מה שראוי להקדים שנאמר מלאתך ודמעך לא תאחר והוא כאלו אמר ממלאתך ודמעך לא תאחר מה שראוי להקדימו :

בנחת יצחק

אלא בתורה אבל לא במלות וכמ"ס צערוך והובא בתוס' חדשים סס צפ"ח דכלאים משנה א' ועי"ס וע"כ שייך גביה לומר אשרי הדור שהנשיא שלו מביא קרבן על גגתו אבל הנשיא שבסנהדרין לא שייך כלל לומר כן, ולכן אין לומר ג"כ הדיכא שטעו כל הסנהדרין עם הנשיא שבהם ועשו הקהל על פיהם אז מביאין פר העלם דבר של ליבור אבל היכא דשגג הנשיא וחטא לעלמו יביא שעיר כיון דמקרא דאשר נשיא יחטא מוכח דמיירי רק ממלך ולא מנשיא שבסנהדרין, (ב) והמחלוקת כבר עליו אמרו ההפסד הנמצא בשבילו, בצמדבר רבה סדר קרח ריש פרשה י"ח אמרו שם צוה"ל צא וראה כמה קשה המחלוקת שכל העוזר במחלוקת הקצ"ה מאבד את זכרו שכך כתיב ואש ילחה מאת ה' ותאכל את החמשים ומאתים איש אמר ר' ברכיה כמה קשה המחלוקת שב"ד של מעלה אין קונסין אלא מן עשרים שנה ומעלה וב"ד של מטה מן י"ג במחלוקתו של קרח סינוקות בן יומן נשרפו ונבלעו בשאלו תחתית דכתיב ונשיאם ונשיאם וטפס וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה, ועוד אמרו שם מחלוקת (הוא נוטריקין) מ' מכה ח' חרון ל' לקוי ק' קללה ט' תועבה וי"א תכלית כלייה מביא לעולם ועי"ס, (ג) והעובר עליה וקללו בשם או בכינוי לוקה ג' מלקיות כו', כל זה איתא במכילתא סדר משפטים על האי קרא דאלהים לא תקלל הג'ל ועי"ס :

(א) ומן התורה אפילו חטה אחת פוטרת הכרי, כן איתא בקדושין דף נ"ט ב' בגמרא ובשאר מקומות בש"ס, (ב) אבל חכמים אמרו שהיא חלק אחד מחמשים, כן איתא צפ"ד דתרומות משנה ג' ושם אמרו דזכו עין זינונית אבל עין יפה הוא חלק אחד מארבעים ועין רעה אחד מששים ורבינו נקט מדה זינונית, (ג) שלא נקדים מזה מה שראוי לאחר כו' שנאמר מלאתך ודמעך לא תאחר,

משרשי המצוה כי בהעשות הדברים על סדרן לא יבא בהן הערבוב והטעויות וכשאינו נעשה כן יהיה הטעות נמצא בהן תמיד ובהיות התרומות והמעשרות דבר גדול בקיום הדת כמו שנפרש בע"ה בסדר ראה ושופטים צונו הנשיי להוזהר בהן הרבה שלא לבוא בחשבונן לידי טעות לעולם. ובשמענו טוב מזה מן המקובלים נקבל:

מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל (ד) שאם עבר והקדים בענין זה ממה שאינו ראוי להקדים מה שעשה עשוי ולא נתחייבנו לחזור ולערב ולהפריש פעם שנייה (ה) וכן מה שדרשו במסכת תרומה ובמכילתא מלאתך אלו הבכורים הנטלים מן המלאים כלומר קודם שניטל מן הדבר כלום זה ל' מלאים שהוא דבר (לא) [מלא] לגמרי ודמעך זו תרומה לא תאחר שלא תקדים תרומה לבכורים. ויתר פרטיה במס' תרומות (פ"ג מה' תרומה):

ונוהגת בזכרים ונקבות בארץ ישראל ובזמן שישראל שם (ו) כדעת הרמב"ם ז"ל שכתב שמצות תרומה ומעשרות מן התורה אינה אלא בזמן שארץ ישראל בישובה והעובר עליה והקדים דברים אלו זו לצד זו דינו כעובר על מצות מלך אבל אין לוקין עליו (ז) שכך נתבאר שם בתרומה שאין בזה הלאו מלקות:

עג) שלא לאכול מן הטרפה שנאמר ובשר בשדה טרפה לא תאכלו ומשמעות הנגלה בכתוב זה הוא להזהירנו על בהמה שטרפה זאב או ארי בשדה ושטרפה בענין שהיא נטויה למות בטרף שהוא דודאי אין במשמע שאם נגע בראש אונה או תלש מצמרה שתקרא טריפה בכך אלא ודאי המשמעות הנכון והקבלה מסייעת בכך הוא שנטרפה בכדי שתמות לשעה או לזמן קרוב בשביל הטרף שהוא (א) ואמרו ז"ל שזמן זה הוא שנה אחת. ועוד יש להבין לכל מבין כי לא תקפיד התורה בשהגיע לה טרפות זה על ידי זאב או ארי או דוב אלא שתאסור כל בהמה המוכה מכה המביאה אותה לידי מות עכ"פ והם המכות שזנו אותן הכמים שהן ממותות (ב) וכמו שבא במשנה זה הכלל כל שאין כמות היה טריפה. וזה שאמר הכתוב בשדה לאו דוקא אלא שדרך הכתוב לדבר לעולם בהווה ובשדות דרך בהמה לטרוף (ג) וכן הוא במכילתא דבר

מנחת יצחק

כן איתא שם בתרומות פ"ג משנה ו', (ד) שאם עבר והקדים כו' מה שעשה עשוי כו', כן איתא שם במשנה ה"ל, (ה) וכן מה שדרשו במסכת תרומה ובמכילתא מלאתך אלו הבכורים כו', במשנה בתרומות שם איתא ללשון זה שכתב רבינו אלף דסס צפ"ג הנ"ל משנה ז' מתבאר דמלאתך היינו בכורים אך במכילתא בסדר משפטים על האי קרא דמלאתך ודמעך לא תאחר שם איתא מלאתך אלו בכורים הניטלין מהמלאה וכמ"ס רבינו, (ו) כדעת הרמב"ם ז"ל כו', כן כתב הרמב"ם צפ"ה מהלכות תרומות הלכה כ"ו ועי' בכ"מ מ"ט שם ע"ז, (ז) שכך נתבאר שם בהרומה שאין בזה הלאו מלקות, נראה קצת דל"ל שכך נתבאר במס' תמורה שאין בזה הלאו מלקות דהכי ס"ל לר' יוסי ז"ר חגיגה בתמורה שם דף ד' א' ושם ע"ב א"ר אבין דהכי אין לוקין ע"ז משום דהוי לאו הניתק לעשה וגם רב דימי יתיב וקאמר לה להא שמעתא, וכיון דהני אמוראי יהבי טעמא למילתא דר' יוסי ז"ר חגיגה ש"מ דס"ל כוותיה ודלא כר"א דס"ל התם דלוקין ע"ז, אבל במס' תרומות לא נתבאר במשנה שאין לוקין על לאו זה, והע"ג דהרמב"ם ז"ל צפרק ג' מהלכות תרומות הלכה כ"ג כתב ג"כ שאין לוקין על לאו זה ושם כתב הכ"מ על זה וז"ל ומ"ס ואין לוקין על לאו זה צפ"ק דתמורה עלה ד' פלוגתא דאמוראי ופסק כמאן דמיקל ולישגא דמתניתין דפ"ג דתרומות הכי דייק דקתני אע"פ שהוא עובר בל"ת מה שעשה עשוי ולה קתני אע"פ שהוא לוקה עכ"ל, מ"מ על דיוק כזה לא שייך כ"כ לומר שכן נתבאר שם בתרומה כמ"ס רבינו רק הול"ל שכן יש לדייק ממשנה

תרומה וכדומה וע"כ נוח יותר לומר כמו שכתבנו דסס בתרומה מתבאר כן שפיר.

(א) ואמרו ז"ל שזמן זה הוא שנה אחת, כן איתא בחולין דף ל"ז ב' בגמרא סימן לטריפה י"ב חודש ושם דף כ"ח א' איתא והלכתא בזכר כל שנים עשר חודש ועי' צפרש"י ז"ל שם, (ב) וכמו שבא במשנה זה הכלל כל שאין כמות חיה טריפה, כן הוא בחולין שם דף מ"ב א', (ג) וכן הוא במכילתא דבר הכתוב בהוה, כן הוא שם בסדר משפטים על האי קרא דובשר בשדה טרפה לא תאכלו

הכתוב בהוה. וג"כ נצרך לכתוב בשדה כדי ללמד בו עוד דברים אחרים רבים. כי דברי התורה נדרשין לכמה פנים יתלכשו מהוין לבוש מלכות שש ומשי ורקמה טהורה ומכפנים יש זהב ורב פנינים. ולבוש זה הפסוק הנראה והנגלה בו יותר בתהלת העיון הוא (ד) ללמוד על הטרפה לבד כמו שכתבנו ועל בשר מן החי שבכלל בשר טרפה הוא (ה) ומה שבפנים בו הוא שמלמד על כל בשר שיצא חוץ ממחיצתו שאסור ונעשה כטרפה כגון בשר קדשים שיצא חוץ לעזרה וכן העובר שיצא חוץ למעי אמו ומשמעותו של מקרא הוא כן כאלו אמר ובשר בשדה טרפה הוא כלומר בשר שיצאו חוץ למחיצתו שזהו לשון שדה שאין לו מחיצות טרפה הוא וכל אלו שזכרנו יצאו חוץ למחיצתן ודינן כטריפה ומי שאכל מהן כזית לוקה :

משרשי מצוה זו לפי שהגוף כלי לנפש ובו תעשה פעולתה וזולתו לא תושלם מלאכתה לעולם ועל כן באה בצלו ולא לרעתה באה כי האל לא ירע אבל יטיב לכל נמצא כי הגוף בין ידיה כמו הצבת ביד הנפה אשר עמו יוציאו כלי למעשהו. וכאמת כי בהיות הצבת חזק ומכוון לאחזו בו הכלים יעשה האומן דברים טובים ואם לא יהיה הצבת טוב לא יבואו לעולם הכלים מכוונים ונאים וכמו כן בהיות בגוף שום הפסד מאיזה ענין שיהיה תתבטל פעולת השכל כפי אותו הפסד ועל כן הרחיקתנו תורתנו השלימה מכל דבר הגורם בו הפסד. ועל הדרך הזה לפי הפשט נאמר שבא לנו האיסור בתורה בכל מאכלות האסורות ואם יש מהן שאין נודע לנו ולא לחכמי הרפואה נזקן אל תתמה עליהם כי הרופא הנאמן שהזהירנו בהן חכם יותר ממך ומהם וכמה נסכל ונבהל מי שהשב שאין לו בדברים נזק או תועלת אלא במה שהשיג הוא. ויש לך לדעת כי לתועלתנו לא נתגלה סבתן ונזקן פן יקומו אנשים מהוסיין עצמן בחכמים גדולים ויתחכמו לאמר נזק פלוני שאמרה התורה שיש בדבר פלוני איננו כי אם במקום פלוני שטבעו כן ובאיש פלוני שטבעו כן. ופן יתפתה לדבריהם אחד מן הפתאים ע"כ לא נתגלה טעמן להועיל לנו מן המכשול הזה. וידוע הדברי מדרכי הרפואה שבשר כל הטרפות האסורות לנו מוליד הפסד אל גוף אוכלו מהמת שהטרפות מורה חולי בבהמה. ואל תקשה עליך ולומר מה הפסד יוכל להיות בבהמה שנטרפה מיד ונשחטה כי לא מהכמה תקשה על זה. הלא ידעת כי לכל דבר התחלה ואם תודה אלי כי באורך הזמן ימצא ההפסד בה מהמת הטרפות תתחייב להודות כי ברנע הראשון הותחל ההפסד אלא שהוא מועט בהתחלה ואין ספק כי מן הנזק רע אפילו מיעוטו. ועוד שכל דיני התורה וכל דבר שיש לו קיימא בגדר כזה יתחייב להיות שאם תתן דבריך לשיעורין לא יתקיים דבר בידך לעולם :

דיני המצוה כגון הטרפות שנמסרו לו למשה מסיני (ו) והם שמנה אבות דרוסה נקובה הסירה נטולה פסוקה קרועה נפולה שבורה. והדרוסה היא הטרפות החמורה מכולן לפי שהוא מפורש בתורה ולפיכך אמרו ו"ל (ז) שכל ספק הבא לנו עליו אסור. ובשאר הטרפיות יש בהן

מנחת יצחק

תאכלו הכ"ל, (ד) ללמוד על הטרפה בו ועל בשר מן החי שבכלל בשר טרפה הוא, כן איתא בחולין דף ק"ב ב' בגמרא א"ר יוחנן לא תאכל הנפש עם הבשר זה אבר מן החי ובשר בשדה טריפה לא תאכלו זה בשר מן החי ובשר מן הטרפה, (ה) ומה שבפנים בו הוא שמלמד על כל בשר שיצא חוץ ממחיצתו שאסור בו, בחולין ס"ח א' על הא דאיתא שם במשנה בהמה המקשה לילד והוליא העובר את ידו והחזירה מותר באכילה אמר שם רב יהודה אמר רב בגמרא ואבר עלמו אסור מ"ט דאמר קרא ובשר קרא ובשר בשדה טרפה לא תאכלו כיון שילא בשר חוץ למחיצתו נאסר ופרשי וז"ל ובשר בשדה כלומר חוץ למחיצתו דהיינו לאויר שרחם זה הוה ליה מחילה להסירו בשחיטה וכיון שילא הרי הוא כטריפה ולא תאכלו וכל מי שיש לו מחילה וילא כגון בשר קדשים שילאו נמי מהאי קרא נפקא לן מכות דף י"ח א' עכ"ל, וכן אמר ר' יוחנן שם ע"ב בגמרא הכל היו בכלל בשר בשדה טריפה לא תאכלו, (ו) והם שמנה אבות דרוסה נקובה חסירה בו, כן איתא בחולין דף מ"ג א' בגמרא, (ז) שכל ספק הבא לנו עליו אסור בו' כן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהלכות

ספיקין מותרים וכל אחד ואחד מאלו האבות יש לו כמה וכמה תולדות כמו שבא פרטן בגמרא (ח) והשבון כלל הטרפיות שאפשר שימצא בבהמה וחיה ועוף העולה בידינו בפרטן לפי המדומה בדברי הגמרא הם ע"ב עם טרפות א' שיש בעוף יתר על הבהמה ועליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע. לפי שכל מכה שתארע לבהמה או לחיה או לעוף הוין מאלו שמנו חכמים בדורות הראשונים והסכימו עליהם בתי דיני ישראל אפשר שתחיה ואפילו נודע לנו מדרך הרפואה שאין סופה לחיות. וכל אלו המכות שמנו ואמרו שהן טרפות אע"פ שנראה בדרכי הרפואה שבידינו שמקצתן אין מיתין ואפשר שתחיה מהן (ט) אין לך אלא מה שמנו חכמים שנאמר על פי התורה. וכל אחד מן הע"ב טרפיות שאמרו מפורש בארובה עם כל תנאיו במסכת הולין (י) וכל טרפיות אלו שמנו חכמים בבהמה ובעוף אין אדם צריך לתור אחריהן ולבדוק אותם טרם שיאכל בשר הבהמה והעוף מפני שהזקתם שכשרות הם כי רוב בעלי היים בחזקת בריאים אנו מחזיקין אותן וולתי באחת מהן שהצריכו חכמים לבדוק טרם שנאכל הבשר מפני שזה

מנחת יצחק

מהלכות שחיטה הלכה ג' וז"ל אע"פ שכולן הלכה למשה מסיני הן הוחלו ואין לך בפירוש בתורה אלא דרוסה החמירו בה וכל ספק שיסתפק בדרוסה האסור ושאר שבעה מיני טריפות יש בהן ספיקין מותרין כמו שיתבאר עכ"ל ועי' בב"י בטור וי"ד סי' כ"ט שהעלה דברי הרמב"ם בל"ע דהיכן מלינו, ספק טריפה שהיא מותרת ועי' בט"ז ביו"ד סי' הג"ל סק"א מה שכתב בי"ט דעת הרמב"ם ז"ל, והת"ש כתב המחורטא בזה הוא מ"ש הט"ז בתירוץ השני דקשיא להרמב"ם קושית התוס' (בחולין שם דף מ"ג ב' ד"ה קסבר עולא) אמאי לא אמרינן בספק דרוסה נשחטה הותרה כו' כמו בזאב שנטל בני מעיים וניחא ליה להרמב"ם דשאיני דרוסה דמשום דכתיבא בהדיא החמירו בה טפי עכ"ל ועי"ש שהאריך בזה וגם שאר אחרונים ז"ל תירלו דעת הרמב"ם בענין זה, (ח) והשבון כלל הטרפיות כו' הם ע"ב עם טרפות אחד שיש בעוף יתר על הבהמה, רבינו נטה בזה מדעת הרמב"ם ז"ל בפ"י מהלכות שחיטה הלכה ט' שכתב שם וז"ל נמלאו כל הטרפות המנויות ואפשר שימלאו בבהמה וחיה שבעים כו' וחשב שם כל הע' טרפות ושם בהלכה י"א כתב ושתי טרפות יש בעוף יותר על הבהמה ואע"פ שיש להן אותן האיברים ואלו הן עוף שנשחטו מראה בני מעיו מחמת האור ועוף המים שניקב עלם ראשו עכ"ל אבל רבינו ה"ל שע"א טרפות ישנן בבהמה, ונראה פשוט שדעתו מסכמת למה שכתב הראב"ד שם בהשגות דטרפות דנחמרו בני מעיים הוא גם בבהמה והא דלא מנו אותה במשנה ובגמרא גם בבהמה משום דלא שכיחא בבהמה, וכתב שם שיש לזה מקלת ראייה בגמרא, וכוונתו הוא להא דריתא בחולין שם דף נ"ו א' בגמרא תני לוי טרפות שמנו חכמים בבהמה כנגדן בעוף יתר עליהן עוף נשבר העלם אע"פ שלא ניקב קרום של מוח ולא קתני ג"כ יתר עליהן עוף נפלה לאור ונחמרו בני מעיה, וראיה זו כתב הר"ג ז"ל בפ"ג בחולין ברי"ף דף ער"ה ב"ד"ה לא אמרו אדומין כשרה אלא בלב וקורקבן וכדו ועי"ש, והלח"מ כתב ראייה זו שם על דברי הראב"ד ולא הזכיר מדברי הר"ג הכ"ל והכ"מ שם הזכיר דברי הר"ג אך לא על דברי הראב"ד ועי"ש, ולרבינו נראה כדעת הראב"ד מפני ראייה זו ולכן כתב שלפי המדומה מדברי הגמרא יש רק טרפות אחד יתר על הבהמה, (ט) אין לך אלא מה שמנו חכמים על פי התורה, כעין זה כתב גם הרמב"ם שם הלכה י"ב וז"ל ואין להוסיף על טריפות אלו כלל שכל שארע לבהמה או לחיה או לעוף חוץ מאלו שמנו חכמי דורות הראשונים והסכימו עליהן בבתי דיני ישראל אפשר שתחיה ואפילו נודע לנו מדרך הרפואה שאין סופה לחיות וכן אלו שמנו ואמרו שהן טריפות אע"פ שיראה בדרכי הרפואה שבידינו שמקצתן אינן מיתין ואפשר שתחיה מהן אין לך אלא מה שמנו חכמים שנאמר על פי התורה אשר יורוך עכ"ל, והכ"מ כתב ע"ז וז"ל ומ"ש ואין להוסיף על טריפות אלו כלל וכו' למד כן רבינו ממאי דאי' פרק אלו טרפות עלה נ"ד דבי יוסף רישבא מחו בגידא דנשיא וקטלו אתו לקמיה דר' יהודה בן בתירה אמר וכי להוסיף על הטרפות יש אין לך אלא מה שמנו חכמים ופריך והא קא חזינן דקא מתה ומשני גמירי דאי בדרי לה סמא חיי ונראה שמפרש רבינו גמירי הלכה למשה מסיני דאי בדרי לה סמא חיי ואע"פ שבספרי רפואה שבידינו כתוב שרפואת תעלה אין לה ומ"ש וכן אלו שמנו טריפה וכו' כ"כ הרשב"א בחשוכה עכ"ל הכ"מ שם, (י) וכל טריפות אלו שמנו חכמים בבהמה ובעוף

הטרפות מצוי הרבה והיא טרפות הריאה שמצויים בה רירין הנקראים סידכות ויש להוש בהן שלא ימשכו קרום הריאה וינקבוהו. לפיכך צריך לראות לעולם באי זה צד יהיו אותן רירין בריאה טרם שיאכל מן הבהמה ואם ימצא אותם בענין שאפשר כי בתנועתם ינקבו הריאה טריפה (יא) שאנו אומרים כל העומד לינקב עכ"פ כנקוב השבינן ליה דכאלו מתה היא אחר שאי אפשר לה להנצל מן המות. וידוע הוא כי אותו החולי הגומל אותן רירין במקומות העתידין לינקב התחלת החולי המביא לידי מות הוא אחר שבאותן המקומות נעשו הרירין. ואלו הן המקומות שהרירין טורפין לפי הכלל העולה בירינו מדברי הגמרא עם הפירושים הטובים (יב) כל מקום בעולם שהאומה סרוכה טריפה (יג) ואינה ניתרת בבדיקה זולתי בענין אחד אם סרוכה לדופן ויש מכה בדופן והסרכא כולה יוצאת במקום המכה שבו נאמר תבדק ויש מתירין בלא בדיקה (יד) ויש מוציאין מכלל זה אם סרוכה לאונה שבצדה מחיתוך להיתוך וכן מנהגנו היום להתיר (טו) כל מקום בעולם שהעינוניתא דורדא שהיא מצד ימין סרוכה טריפה (טז) ואונות הריאה הם חמש מלבד העינוניתא ויש מהן שלשה מצד ימין הבודק בשעה שהבהמה תלוייה ברגליה כדרך שתולין אותו הטבחים ושתיים מצד שמאל (יז) אם סמוכות או סרוכות זו אצל זו והסרכא יוצאת מחיתוך להיתוך וכן אם סרוכות אל הצלעות הבהמה שהן רבוצות בתוכן והסרכא יוצאת מגב אונות אל הצלעות ותופשת בצלעות ובשר שבין הצלעות וכל שכן בבשר לבד כל זה דנין להיתר. אבל אם הסרכא יוצאת ביניהם מחיתוך האונה לגב חברתה או מגב לגב וכן אם יוצאת מהאונות אל הצלעות ואינה תופשת כי אם בעצמות לבד. וכן בכל מקום

מנחת יצחק

אין אדם צריך לתור אחריהן ולבדוק אותם בו, כן כתב גם הרמב"ם בפ"א מהלכות שחיטה הל' ג' ובכ"מ ז"ל שם הביא ראייה לזה מהגמרא ועיי"ש, ורש"י בחולין ד"ב א' בד"ה פסח כתב וז"ל אלא ודאי דהלכה למשה מסיני הוא דסמכין ארובת אפילו היכא דאפשר (לברר) והוא מילתא סמכין ולא צדקין כל י"ח טריפות ונקובת הריאה משום דשכיח בה ריעותא צדקין בו' ועיי"ש, (יא) שאנו אומרים כל העומד לינקב עכ"פ כנקוב השבינן ליה, דעת רבינו הוא כדעת החו' בחולין דף מ"ז א' שכתבו שם בד"ה היינו רביתייהו דהא דסירכא שלא כסדרן טריפה הוא משום דסופה להספרק ומשיב כנקובה כיון דסופה לינקב ודלא כדעת רש"י שם דס"ל דאין סירכא בלא נקב, (יב) כל מקום בעולם שהאומה סרוכה טריפה, כן כתב גם הרמב"ם שם בפ"א הלכה ח' וזהו כדעת בה"ג והגאונים ור"ת ז"ל שהוצא דעתם בתוספות ד"ה היינו רביתייהו הנ"ל ומטעם דרבא דוקא קאמר תרתי אוני דסריכין אהדדי בכסדרן כשרה משום דהיינו רביתייהו אצל האומה אין שם אונה עליה אלא שם ריאה וטריפה אפילו בשנסרכא לאונה שאללה בכסדרן, (יג) ואינה ניתרת בבדיקה זולתי בענין אחד בו' עד ויש מתירין בלא בדיקה, גם זה נטה דעת רבינו מדעת הרמב"ם שכתב שם בפ"א הל' ה' דאפילו אם נמלאת הריאה נקובה כשרה כשיש מכה בדופן ורבינו ס"ל כדעת הראש"ד שם בהשגות דרק אם צדקה ונמלאת שלימה אז היא כשירה כשנסרכא לדופן ויש מכה בדופן אצל אם אין מכה בדופן לא מהניא לה בדיקה כלל משום דאמרינן דהדיבוק לדופן הוא מחמת נקב והא דעלתה בנפיחה הוא משום קרום שעלה עליה, ומ"ש רבינו ויש מתירין בלא בדיקה זהו כמ"ש הר"ג בפ"ג בחולין ברי"ף דף רס"ח א' בד"ה ודאמרינן דזה גראה לפי פשטה של שמועה וכן כתב הכלבו בהלכות איסור והיתר סימן ק"א שכן גראה שהוא דעת הרי"ף והביאו הב"י בטור יו"ד סימן ל"ט סוף ד"ה והרי"ף כתב לדרב יוסף בר מניומי ועיי"ש, (יד) ויש מוציאין מכלל זה אם סרוכה לאונה שבצדה מחיתוך להיתוך, זהו כמ"ש רש"י בחולין שם דף מ"ו ב' בד"ה היינו רביתייהו בשם רבינו יעקב צ"ר יקר וסייג מלא לדבריו בתשובת הגאונים, ובתוס' שם בד"ה הנ"ל הביאו שגם רבינו גרשום ורבינו נחשון גאון ור"ה ורבינו שמואל ור"י בן רבינו יהודה כולם מתירים ועיי"ש, (טו) כל מקום בעולם שהעינוניתא דורדא שהיא מצד ימין סרוכה טריפה, זהו כדעת רש"י שם בד"ה היינו רביתייהו הנ"ל ומטעם דכולהו לגבי דידיה שלא כסדרן כינהו, (טז) ואונות הריאה הם חמש מלבד העינוניתא בו', כן הוא בחולין שם דמ"ז א' בגמרא, (יז) אם סמוכות או סרוכות זו אצל זו והסרכא יוצאת מחיתוך להיתוך בו'

אחר שבעולם שבבהמה שתהינה האומות סרוכות ישם או סמוכות דנין אותו לאיסור (יה) והרמב"ם ז"ל הוציא מכלל זה כל זמן שסרוכות להזה ולשמנונית החזה ודן להיתר ולא כן אנו נוהגים (יט) סירכה התלויה בכל מקום בין באונות בין באומה כשרה ויש שטורפה ואנו נוהגין בה היתר (כ) נמצאו האונות שלא כסדר זה או הסירות מהשבון זה טריפה (כא) והעינוניתא דורדא משלמת חסרון אחד. ואם נמצאו יתירות מהשבון זה הרבה אין בכך כלום ובלבד שלא ימצא היתרון מצד גבו דאלו מצד גבו (כב) אפילו אחת קטנה כעלה הדם או יותר קטנה אוסרת ויש מתירין כשהיא קטנה יותר מעלה הדם. ויתר רובי פרטי מצוה זו מבוארים בפרק ג' מהולין. ובפרק זה עצמו כמו כן ובפרק אהרון ממכות וראשון מבכורות יתבארו דיני שאר האיסורין שכתבנו למעלה שנשמעין בלשון הכתוב בפנים שלו (י"ד הל' טריפות). ונכפלה אזהרה זו בנביאים בספר יהווקאל בכהנים לבד שכתוב עליהן כל נבילה וטריפה לא יאכלו הכהנים (כג) והודיענו חכמים שמפני כן נכפלה בהם לפי שהכתוב צוה לאכול הטאת העוף במליקה ואע"פ שאסורה לישראל כנבלה ואולי תהשוב מתוך כך שיותר להן אפילו בהולין מליקה או שהיטה נפסדת שלא תקפיד תורה בהן דמכיון שיצאו מן הגדר א' יצאו לגמרי בכל ענין השחיטה. ולפיכך הזהיר הנביא בשם ה' בפירוש להודיענו שלא הותרו רק במליקה לבד בקרבן אבל בהולין נשארם באיסורם כמו ישראלים:

ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות והעובר עליה ואכל כזית מן הטריפה ומכל אלו שנשמעים בפ"י הכתוב שיצאו חוץ למחיצתן לוקה. ואל יקשה עליך ואיך לוקה והא קיימא לן אין לוקין על לאו שבכללות והרי זה שכלל כמה דברים כמו שאמרנו. כי פ"י הענין זה (כד) כבר ביארוהו בספר המצות בעיקר התשיעי שני גדולי הדור והם הרמב"ם ז"ל והרמב"ן ז"ל והרחיבו שם פירושיהם וראיותיהם בזה לברר הדבר יפה ויארך הענין על כן הנחתיו כפי מנהגי בספר זה. ומכל מקום יש לך לדעת כי העולה מדברי שניהם שאין זה מבדל לאו שבכללות:

מנחת יצחק

עד דנין אותו לאיסור, כל זה מבואר בחולין שם דמ"ו ז' ובדף מ"ח א' בגמרא, (יה) והרמב"ם הוציא מכלל זה כו', כן כתב הרמב"ם שם בפ"א הלכה ז' ועי"ש, (יט) סירכא התלויה בכל מקום בין באונות בין באומה כשרה, כן כתב גם הרמב"ם שם בהלכה ט"ו, (כ) נמצאו האונות שלא כסדר זה או הסירות מהשבון זה טריפה, כן איתא בחולין שם דמ"ז א' בגמרא, (כא) והעינוניתא דורדא משלמת חסרון אחד, כן כתב גם הרמב"ם שם בפ"א הלכה ז' והס"מ כתב שם בשם הרשב"א והר"ב שכן נמלא בתשובת הגאונים להסיר ושהיא משלמת דוקא בימין אבל אם חסרה אונה מלד שמאל אינה משלמת לפי שאין דרכה לעמוד בלד שמאל, (כב) אפילו אחת קטנה כעלה הדם או יותר קטנה אוסרת ויש מתירין כו', הרמב"ן בחדושו לחולין דמ"ז ז' על הא דאיתא שם בגמרא אבל אגבא אפי' כטרפא דאסא טריפה כתב וז"ל יש לפרש וה"ה לפחות מכאן כו' והרמב"ם הספרדי ז"ל הכסיר בפחות מכאן והכי מסתבר כו' עכ"ל והר"ב על הרי"ף בדף רס"ז א' בד"ה והכי מילי אחר שהצ"ח שם דעת הרמב"ם דבפחות מכטרפא דאסא כשרה ושכן דעת הרמב"ן כתב וז"ל אבל יש מי שפירש דאפילו פחות מכאן (נמי טריפה) ואורחא דמילתא קטן עכ"ל, (כג) והודיענו חכמים שמפני כן נכפלה בהם כו', כן איתא במנחות דמ"ה א' בגמרא, (כד) כבר ביארוהו בספר המצות בעיקר התשיעי כו' ומ"מ יש לך לדעת כי העולה מדברי שניהם שאין זה מבדל לאו שבכללות, שם בספר המנחות אינו מפורש בדברי הרמב"ם והרמב"ן דלאו זה לא הוי לאו שבכללות אך כוונת רבינו הוא דממה שהארכו שם בענין לאו שבכללות ובארו בחיזה חופן נקרא לאו שבכללות ומלאו זה וכדומה לא הזכירו שם שהוא מכלל לאו שבכללות ממילא נשמע דאין זה לאו שבכללות, ומטעם דכמו שלוקין על כל מין טריפה בין שהוא מזהמה ובין שהוא מחיה ועוף ובין גסה ובין דקה ועל כל אחד מן הע"ב טריפות ומקום דשם טריפה איכא בזולתו והוי רק שם איסור אחד (ולא דמי ללאו שבכללות שכולל ענינים ואיסורים חלוקים בלאו אחד) כמו כן לוקה ג"כ על כל היוצאין חוץ למחילתן דכולהו טריפה קרו להו

עד) שלא ישמע הדיין טענת האחד שלא בפני בעל דינו שנאמר לא תשא שמע שוא. וצוה אל הדיין על זה שלא יכניס בנפשו כזביו של אחד מהם (א) וכן בא במכילתא שאזוהרה זו של לא תשא וגו' על זה נאמרה ועוד אמרו שם 'שהיא אזוהרה גם לבעל הדין שלא יטעון גם הוא טענותיו לדיין שלא בפני בעל דינו ואפילו ירצה לטעון אותן הדיין ועל זה נאמר גם כן מדבר שקר תרחק. ועוד אמרו ז"ל (ב) 'שזה הלאו כולל מספר לשון הרע ומקבלו ומעיד עדות שקר :

שורש המצוה ידוע כי השקר נתעב ונאלה בעיני הכל אין דבר מאוס ממנו והמארה והקללה כבית כל אוהביו מפני שהש"י אל אמת וכל אשר אתו אמת. ואין הברכה מצויה והלה אלא במתדמים אליו במעשיהם להיותם אמתיים כמו שהוא אל אמת ולהיותם מרחמים כמו שידוע שהוא רחום ולהיותם גומלי הסדים כמו שהוא רב החסד. אבל כל מי שמעשיו בהפך מדותיו הטובות והם בעלי השקר שהם בהפך מדותיו ממש גם כן תנוה אותם לעולם מה שהוא הפך מדותיו והפך מדת הברכה 'שהיא בו המארה והקללה והפך השמחה והשלום והתענוג שהם אתו הוא הדאגה והקטטה והצער כל אלה חלק אדם רשע מאלהים. ועל כן הזהירנו התורה להרחיק מן השקר כמו שכתוב מדבר שקר תרחק. והנה הזכירה בו לשון ריחוק לרוב מיואסו מה שלא הזכירה כן בכל שאר האזהרות ומצד הריחוק הזהירנו שלא נטה אזנינו כלל לשום דבר שנחשוב שהוא שקר ואע"פ שאין אנו יודעין בבירור 'שהיא אותו הדבר שקר וכעין מה שאמרו ז"ל (ג) הרחק מן הכיעור ומן הרומה לו. ובאמרו מדות בהקב"ה אני נמשך בדבר אחר דברי רבותינו ע"ה שיהסו אליו ב"ה שם מדות על צד המקבלים אבל הוא ב"ה לגדלו ויהודו מצד עצמו אין לייחס אליו מדות כי הוא והכמתו והפצו ויכלתו ומדותיו אחד בלי שום שיתוף ופירוד בעולם: מדיני המצוה שאמרו ז"ל (ד) 'שכל דיין שידע בדין שהוא מרומה 'שהייב להסתלק ממנו ולא יאמר אחתכנו ויהיה קולר תלוי בצואר העדים. והשבחים הגדולים שמשבחים החכמים בבקשת האמת והרחקת השקר בדין ויתר רובי פרטיה מבוארין בסנהדרין ובמדרשים כמו כן (פכ"ה מה' סנהדרין) :

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים אבל לא בנקבות שאין הנות ולכן אינן בכלל אזהרה זו שלא לקבל טענת בעל דין אחד שלא בפני בעל דינו. אבל מכל מקום בכלל לאו זה הן שלא יטענו טענותם לדיין שלא בפני בעל הדין וכן מוזהרות להרחיק מכל שקר כמו האנשים. והעובר עליה הרי הוא כעובר על מצות מלך אבל אין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה:

עה) שלא נקבל עדות איש הוטא ולא נעשה כשביל עדותו שום דבר שנאמר אל תשת ירך עם רשע להיות עד המס (א) ובא הפי' אל תשת רשע עד. אל תשת המס עד. כלומר בעל המס להוציא את החמסנין ואת הגזולנין שהם פסולין לעדות 'שנא' לא יקום עד המס באיש: שרשי מצוה זו נגלה שכל מי שעל עצמו לא חס ולא יהוש על מעשיו הרעים לא יהוש על אחרים ועל כן אין ראוי להאמינו בדבר :

מנחת יצחק

להו רחמנא (וכמ"ס רבינו לעיל במטוה זו) ולכן לא מקרי לאו שבכללות, וכעין זה כתבו סתו' במכות ד"ח א' בד"ה וללקי משום צער צדקה טרפה ועי"ש.

(א) וכן בא במכילתא שאזוהרה זו בו' על זה נאמרה בו', כן הוא במכילתא בסדר משפטים על סאי קרא דלא תשא שמע שוא ה"ל, (ב) 'שזה הלאו כולל מספר לשון הרע ומקבלו ומעיד עדות שקר, כן מבואר במכות דף כ"ג א' בגמרא, (ג) הרחק מן הכיעור ומן הרומה לו, כן איתא בחולין דף מ"ד ב' בגמרא, (ד) שכל דיין שידע בדין שהוא מרומה שחייב להסתלק ממנו בו', כן איתא בסבועה דף ל' ב' צברייתא ועי"ש :

(א) ובא הפירוש אל תשת רשע עד, כן איתא בסנהדרין דף כ"ז א' צברייתא, שעשרה

דיני המצוה מה שאמרו ז"ל (ב) שעשרה הן פסולין לעדות מן התורה ואלו הן. נשים. ועבדים. וקטנים. הרשים. שומים. סומין. רשעים. ואנשים הבזוין ביותר. וקרובים. ונוגעין בעדות. הרי אלו י' (ג) ושומטום ואנדרוגינום בכלל נשים והרש בכלל שומטום ומי שהציו עבד בכלל עבדים (ד) הנכפה בעת כפירתו בכלל שומטום וגם שלא בעת כפייתו צריך הדיין להתיישב בדבר אם דעתו מבולבלת מצד החולי וכן הפתאים ביותר שאין מבינים דברים הסותרין זו את זו וכן אנשים מבוהלים ונחפזים בדעתם ומשתגעין ביותר כל אלו בכלל שומטום. וכן מה שאמרו ז"ל איזהו הנקרא רשע שפסול מדבריהם כגון העובר על גזל דבריהם שהוא פסול מדבריהם (ה) ומכללם הוא משחק בקוביא שאין לו אומנות אלא הוא ומפריחי יונים ביישוב (ו) ומגדלי בהמה דקה. והחלוק שהוא בין פסול דאורייתא לפסול מדבריהם שפסול מן התורה אמרו ז"ל העיד עדותו בטלה (ז) אפי' קודם שהכריזו עליו והפסול דרבנן עדותו קיימת עד שיכריזו עליו. ואיזו תשובה מחזירו לכשרותו (ח) והוא כמו שאמר רב אידי בפרק זה בורר. דאמר רב אידי בר אבין החשוד על הטריפות אינו יוצא מהזקתו עד שילך למקום שאין מכירין אותו ויהויר אבדה בדבר חשוב או יוציא טריפה מתחת ידו בדבר חשוב ומשלו (ט) וכמו כן אמר בחשוד על עבירה אחרת לפי הדומה ויתר פרטיה מבוארין שם בסנהדרין (פ"א שם):

מנחת יצחק

(ב) שעשרה הן פסולין לעדות מן התורה ואלו הן נשים ועבדים וקטנים כו' עד הרי אלו י' כן כתב גם הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהלכות עדות הלכה א' ופסול כל הני מזוחר במשנה ובצרייתא ובגמרא, פסול נשים מזוחר בשבועות דף ל' א' בצרייתא, ופסול עבדים מזוחר בצ"ק דף פ"ח א' בגמרא, ופסול קטנים מזוחר בצ"ב דף קנ"ה ב' בגמרא דבעינן ועמדו שני האנשים וליכא, ופסול חרשים ושומים הוא משום שהם קטנים לכל התורה וכמ"ש הלח"מ ז"ל שם בהלכה ט' ה"ל, ופסול סומין מזוחר בערכין דף י"ח א' בגמרא דאמר קרא או ראה חס לא יגיד צרתיי והגדה תלה רחמנא וכמ"ש על הגליון ברמב"ם שם הלכה י"ב בהג"ה דזהו מ"ש הרמב"ם ז"ל והוא עד או ראה מי שהוא ראוי לראות הוא שמעיד ועי"ש, ופסול הרשעים מזוחר לעיל אות א' אל תשת רשע עד, ופסול האנשים הבזוין ביותר מזוחר בספ"ק דקדושין דף מ' ב' בצרייתא, ופסול הקרובים מזוחר בסנהדרין דף כ"ז ב' במשנה ובצרייתא ובגמרא, ופסול הנוגעין בעדות מזוחר בצ"ב דף מ"ג ב' בצרייתא ובשאר מקומות בש"ס, (ג) ושומטום ואנדרוגינום בכלל נשים כו', כן כתב גם הרמב"ם ז"ל שם בפ"ט הלכה ג' וז"ל וכן הטומטום והאנדרוגינום פסולין מפני שהן ספק אשה וכל מי שהוא ספק כשר ספק פסול הרי הוא פסול שאין העד צא אלא להוליא מומון על פיו או לחייב על פיו ואין מוליאין ממון מספק ואין עושין מספק דין תורה עכ"ל, (ד) הנכפה בעת כפייתו בכלל שומטום כו' עד כל אלו בכלל שומטום, כן כתב גם הרמב"ם ז"ל שם בהלכה ט' וי' ועי' בכ"מ ז"ל שם, (ה) ומכללם הוא משחק בקוביא שאין לו אומנות אלא הוא ומפריחי יונים ביישוב, כן איתא בסנהדרין דף כ"ד ב' במשנה, (ו) ומגדלי בהמה דקה, שם דף כ"ה ב' בגמרא ושם מזוחר דרק בארץ ישראל פסולין אבל לא בחו"ל וכן כתב גם הרמב"ם ז"ל בפ"י מהלכות עדות הלכה ד', (ז) אפילו קודם שהכריזו עליו והפסול דרבנן עדותו קיימת עד שיכריזו עליו, כן מזוחר שם דף כ"ו ב' בגמרא, (ח) והוא כמו שאמר רב אידי בפרק זה בורר, והיינו שם בדף כ"ה א', (ט) וכמו כן אמר בחשוד על עבירה אחרת לפי הדומה, אע"ג דבסנהדרין שם ע"ב איתא בצרייתא המשחק בקוביא אלו הן המשחקים בפספסים כו' ואימתי חזרתן משיבצרו את פיספסיהן ויחזרו בהן חזרה גמורה דאפילו בחנם לא עבדי מלוה צרביית אחד המלוה ואחד הלוח (פסולין) ואימתי חזרתן משיקרקו את שטריהן ויחזרו בהן חזרה גמורה דאפילו לעו"ג לא מוזיפי ומפריחי יונים אלו שממרין את היונים כו' ואימתי חזרתן משיבצרו את פגמיהן ויחזרו בהן חזרה גמורה דאפי' במדבר נמי לא עבדי סוחרי שביעית אלו שנושאין ונותנין בפירות שביעית ואימתי חזרתן משתגיע שביעית אחרת ויבדלו וא"ר נחמיה לא חזרת דברים בלבד אמרו אלא חזרת ממון כיגד אומר אני פלוני בר פלוני כינסתי מאתים זוז בפירות שביעית והרי הן נתונין במתנה לעניים ע"כ הוא שם בצרייתא ולא תני דבעינן שילך למקום שאין מכירין ויחזיר אבדה בדבר חשוב או יוליא טריפה מתחת ידו בדבר חשוב ומשלו, מ"מ נראה קלת דכ"ל לרבינו דאם חשוד על עבירה אחרת דאורייתא דומיא דחשוד על הטריפות בעינן דוקא דחזרתו יחי' בדבר שבממון

ונוהגת מצוה זו בכ"מ ובכ"ז בזכרים אבל לא בנשים שאינן דנות שיצטרכו לקבל עדות. והעובר עליה וקבל עדות איש רשע ועשה דבר בשביל עדותו עבר על פאו (י) אבל אין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה ואפי' עשה בו מעשה ככל דבר שבממון לפי שניתן להשבון אין לוקין עליו: (עו) שלא ילך הדיין אחר דעת הרוב בדיני נפשות כשיהיה התוספת איש א' לבד וביאור זה כי כשתהיה מהלוקת בין הדיינים בדין אדם אחד ויאמרו קצתם שהוא חייב מיתה וקצתם שאינו חייב והיו המהיבין יותר על המזבין אחד שלא יעשה הדיין כחוטא כדברי המהיבין שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות כלומר לא תלך אחרי הרוב שיזדמן לחתוך משפט מות וזהו לשון הכתוב שאמרו לרעות כלומר להיב מיתה. וזהו כשיהיה רוב מצומצם כלומר שההכרע אינו אלא מהמת איש אחד אבל כשתהיה ההכרע בשנים אפי' לרעות מטין על פיהם. (א) ובמכילתא הטייתך לטובה ע"פ אחד ולרעה על פי שנים:

מנחת יצחק

כגון שיחזיר אדבה בדבר חשוב או יוליא עריפה מתחת ידו בדבר חשוב ובמלוה ברבית דאיתא בצרייתא דחזרתו הוא שיחזרו בהן חזרה גמורה דאפילו לעו"ג לא מוזפי גם זה הוא חזרתו בדבר שבממון והוא כמו מחזיר אבדה בדבר חשוב וכדומה, והא שאינו מפורש בצרייתא שילך למקום שאין מכירין אותו זהו משום דמילתא דפשיטא הוא דבעינן שתהיה חזרתו חזרה גמורה בלא שום מראית עין בלבד וגם צרייתא מיירי בחופן שניכר דהו"א חזרה גמורה, וכן בסוחרי שביעות הא ח"ר נחמיה דבעינן דוקא שיאמר כינסתי מאתים וזו בפירות שביעות והרי הן נתונין במתנה לעניים ור' נחמיה לפרושי מילתא דת"ק חתא וכמ"ס הכ"מ ז"ל צפ"ב מהלכות עדות סוף הלכה ד' והוצא לעיל במלוה ג"ח אות י"א, והא דבמשחק בקוביא ומפריחי יונים אינו מפורש בצרייתא דבעינן שיהי' חזרתן בדבר שבממון אפשר דזהו משום שאיסורן הוא רק מדרבנן אבל בנשד על איסור דאורייתא ס"ל לרבינו דבעינן בחזרתו כמו שאמר רב אידי וכ"ל, בהגהת המ"ל ז"ל כתב על דברי רבינו הג"ל וז"ל עיין במה שכתב מרן סוף פ"ב מהלכות עדות וד"ק עכ"ל, והיינו דשם בהלכה ט' האריך קצת הכ"מ ז"ל לחלק בדעת הרמב"ם בין היכא דפיסולו נוגע גם לדבר שבממון ובין היכא דפיסולו נוגע רק לאיסור גרידא ועי"ש, (י) אבל אין לוקין על לאו זה וכו' ואפילו עשה בו מעשה ככל דבר שבממון לפי שניתן להשבון אין לוקין עליו, בהגהת המ"ל ז"ל כתב ע"ז וז"ל לפי שיטתו שכל לאו שאפשר לעבור עליו בלי מעשה אין לוקין עליו (אפילו) במעשה אין לורך לטעם שניתן להשבון עכ"ל, אך חולי יש לומר בזה עפ"י מ"ש השע"מ ז"ל צפ"א מהלכות חנוך ומנה הלכה ג' דעת רבינו דדוקא היכא שאפשר לעבור על הלאו בכל שעה ובכל זמן בלא מעשה כגון לאו דלא ימכרו ממכרת עבד שעובר עליו כשמוכרו על אצן המקח דשם אפילו עשה מעשה בידים כגון שהעמיד להעבד עברי על אצן המקח באותה שעה ממש היה אפשר לעבור על הלאו ההוא בלא מעשה דגם אם עמד העבד בעלמו על האצן ההוא והוא בא ומכרו שם ג"כ עובר על הלאו ולכן על לאו כזה אינו עובר אפילו אם עשה מעשה, משא"כ היכא דבשעה זו אי אפשר לעבור בלא מעשה אזי לוקה כשעשה מעשה ועי"ש, ועי"כ אפשר דגם רבינו זכאן מיירי בחופן כזה ואזי אי אפשר לפרטו מטעם שכתב המ"ל ז"ל אלא מטעם שכתב רבינו משום שניתן להשבון, דהא נראה פשוט שאינו עובר על לאו זה דאל תשת רשע עד אלא דוקא כשגומר הדין על פיו ואומר לבעל דין לא תן לו וכיוצא אבל כל זמן שאינו גומר הדין על פיו לאו כלום עבד, ולפי זה היכא דמקבלין עדות שלא בפני בעל דין כגון אם שלחו לו ולא בא וכדומה דכשהוא גוונא מקבלין העדות שלא בפניו כדאיתא בצ"ק דף קי"ב ב' בגמרא שם הוי גמר הדין כשיורדין לנכסיו ומוליאין ממנו עפ"י דברי העד והיינו מעשה ממש אבל דיבורא בעלמא לומר לא תן לו וכדומה הא לא שייך כלל כל היכא דאיתא לפנינו וכשהוא גוונא אילטרין טעם זה שכתב רבינו ז"ל.

(א) ובמכילתא הטייתך לטובה עפ"י אחד ולרעה עפ"י שנים, לשון זה איתא במשנה דריש סנהדרין אבל במכילתא שלפנינו בסדר משפטים על האי קרא הג"ל ליתא לשון זה, ועי"כ אפשר דז"ל ובמכילתין קו' ור"ל במשנה דריש סנהדרין, דלמה ליה לרבינו להביא ממכילתא מה שהוא מפורש במשנה ובפרט דבמכילתא ליתא לשון הזה:

ולשון

משרשי מצוה זו לפי שנצטוינו להדמות במעשינו למצות הש"י ולמדותיו שהוא רב חסד כלומר שעושה עם בני אדם לפני משורת הדין וגם אנחנו נצטוינו בכך שיהיה הזכות דיני נפשות יותר על החיוב לפי שהוא דבר שאין לו תשלומין. ומשפטי המצוה בפרק ד' מסנהדרין כמו שכתבתי למעלה במצות עשה של אחרי רבים להטות. והעובר עליה וחייב ברוב המוכרע באחד עבר על מצות מלך וענשו גדול מאוד שגורם לאיבוד נפש שלא כדין :

עו) שלא ילך אחד מן הדיינים אחרי דעת דיון אחד גדול אפי' אחר דעת הרוב על צד שיאמינוהו לחיוב או לזכות מבלי שיהיה הדבר מובן אצלו בשכלו. ואם הוא דין התלוי בזירת הכתוב או מצד גזירה שוה או היקש שיהא יודע אותו הוא ולא יסמוך ויבטח על אחד מן הדיינים ולא על הרוב שנאמר ולא תענה על ריב לנשות ירצה לומר לא תאמר על הריב דבר לנשות כלומר מצד הנטייה לבד אחר דברי הדיון אחד גדול או אחר הרוב ולא מצד הבנתך או שתדעה להחריש מקה שבלבך על הדין ולהטות אחר דבריהם לא תעשה כן (א) ולשון מכילתא לא תענה על ריב לנשות שלא תאמר די לי שאהיה כר' פלוני אלא אמור מה שלפניך יכול אף דיני ממונות

מנחת יצחק

(א) ולשון מכילתא בו' שלא תאמר די לי שאהיה כר' פלוני אלא אמור מה שלפניך יכול אף דיני ממונות כן ה"ל אחרי רבים להטות, כעין זה כ' גם הרמב"ם בספר המלות ל"ת רפ"ג משם המכילתא, ואע"ג דמכילתא שלפנינו בסדר משפטים על קרא הנ"ל ליתא לשון זה מ"מ וראי דמכילתא שהיה לפני הרמב"ם ורבינו כתוב כן, ונראה דביאור דברי רבינו זכאן הוא עפ"מ שכ' להלן במלוא ע"ח וז"ל לנשות אחרי רבים והוא כשיפול מחלוקת בין החכמים בדין מדיני התורה כולה כו' שנא' אחרי רבים להטות וביאור אמרו ז"ל רובא דאוריינא ובחירת רוב זה לפי הדומה הוא כששתי הכחות החולקות יודעות בחכמת התורה בשה שאלין לומר שכת חכמים מועטת לא חכריע כת בורים מרובים ואפילו כיוצא מלרים אבל בהשוויית החכמה או בקרוב (כלומר ששני הכחות אינם שוים ממש בחכמה אבל קרובים להיות שוים) הודיעתנו התורה שרצוי הדעות יסכימו לעולם אל האמת יותר מן המיעוט כו' האמת כי כן נאמר בכל מקום חוץ מן הסנהדר' שבהם לא נזדקק בהיותם חולקין איזו כת יודעת יותר אלא לעולם נעשה כדברי הרוב מהם והטעם לפי שהם היו בחשבון מחוייב מן התורה כו' עכ"ל, ונראה דר"ל דאע"ג דגם בגזירות ומצוות וכדומה צעין שלשה מומחין מן התורה מ"מ היכא דנתרלו הבעלי דינין יכול גם אחד לדון להם וכיון דאין המספר מחוייב מן התורה ע"כ דוקא כששתי הכחות החולקות שוין בחכמה או שהם קרובים להיות שוין (וכמ"ש רבינו בדבריו) אז אזלינן בזה בחר רובא אבל לא כשכת אחת גדולים בחכמה הרבה יותר מכת השניה, ואפשר דרבינו למד כן מהא דאיתא ביבמות די"ד ח' בגמ' דרב אמר לא עשו ב"ש כדבריהם ושמואל אמר עשו ועשו ופריך אימת אלימא קודם בת קול (שיאלה דהלכה כב"ה) מ"ט דמ"ד לא עשו ואלא לאחר בת קול מ"ט דמ"ד עשו ומשני איב"ה קודם בת קול ואיב"ה לאחר בת קול איב"ה הודם בת קול וכגון דב"ה רובא למ"ד לא עשו דהא ב"ה רובא ומאן דאמר עשו כי אזלינן בחר רובא היכא דכי הדדי נינהו הכא בית שמאי וחדדי עפי, הרי להדיא מדברי הגמרא בתירוקן זה דכי אזלינן בחר רובא זהו דוקא היכא דכי הדדי נינהו בחכמה אבל לא היכא דכת אחת מחדדי עפי, ואע"ג דזהו רק לדעת שמואל דאמר עשו ועשו אבל רב ה"ל פליג עליה בהא, מ"מ ס"ל לרבינו דעד כאן לא פליג רב אלא כששתי הכחות החולקות קרובים להיות שוים בחכמה כמו ב"ש וב"ה דב"ש רק מחדדי עפי, אבל היכא דהכת של המיעוט הם גדולים בחכמה הרבה יותר מן הכת של הרוב בזה גם רב מודה שאין הולכין אחר הרוב, וקרוב להיות דגם הכת של הרוב לריכין לעשות כדברי הכת של המיעוט כיון שהכת של המיעוט הם גדולים בתורה הרבה יותר מהם, דכמו דהיכא שהם קרובים להיות שוים בחכמה כמו ב"ש וב"ה ס"ל לרב לא עשו ב"ש כדבריהם אלא כדברי ב"ה משום דב"ה רובא, כמו כן היכא דהכת של המיעוט הם גדולים הרבה יותר מהכת של הרוב דבזה לא אזלינן בחר רובא ג"כ אין להכת של הרוב לעשות כדבריהם כיון שהם קטנים בחכמה הרבה יותר מהכת של המיעוט רק יש להם לעשות כהכת של המיעוט שגדולים בחכמה ואפשר שכן הדין אליבא דכ"ע וגם שמואל מודה בזה, ולפי זה יש לומר דהא דכתבו הרמב"ם ורבינו בשם המכילתא לא תענה ע"י ריב לנשות שלא תאמר די לי שאהיה כר' פלוני אלא אמור מה שלפניך יכול אף דיני ממונות

כן ת"ל אחרי רבים להטות. ובוה הלאו בעצמו נכלל (ב) שהמלמד זכות בדיני נפשות לא יהזור וילמד חיבה כמו שאמר לא תענה על ריב לנשות בלומר לא יהיה דברך להטות אותו להובה. וכמו כן נכלל בו (ג) שאין פותחין בדיני נפשות להובה ויבא הפי' כן לא תענה על ריב לנשות בלומר לא יהיה פתח דבריך להטות איתו להובה כי על כרחינו בתחלת הדין יש לנו לפריש אותו שאי אפשר לומר שבכל הדין יזהיר שלא תענה בו להובה שאם כן לא יהיה שום אדם מנחת יצחק

כן ת"ל אחרי רבים להטות מיירי ג"כ בחופן זה, שהדיין ההוא יודע שהרבים הם גדולים בתורה הרבה יותר ממנו ולכן אע"פ דלפי סברתו משתנה הדין מדעת הרבים ההם מ"מ כיון שהרבים ההם גדולים יותר בתורה ממנו יוכל לסמוך על סברתם, וכמו כן יוכל לסמוך גם על דעת אחד מהדיינים כשהוא גדול בתורה הרבה יותר ממנו, ומה שכתב רבינו שלא ילך אחד מן הדיינים אחר דעת דיין אחד גדול או אפילו אחר דעת הרוב על ד' שיאמינוהו לחיוב או לזכות מבלי שיהיה הדבר מובן אללו בשלנו כו' שנאמר לא תענה על ריב לנשות ירלה לומר לא תאמר על הריב דבר לנשות בלומר מלך הנטייה לבד אחר דברי הדיין אחד גדול או נאחר הרוב ולא מלך הבנתך או שתרצה להחריש ממה שבלבך על הדף ולהטות אחר דבריהם לא תענה כן כו', אין כוונתו שהדיין ההוא אינו יודע ואינו מבין כלל להיכן הדין נוטה ורואה לסמוך על הגדול ההוא בלבד או על הרבים ההם אלא כונתו הוא שהדיין ההוא יודע ומבין בדעתו להיכן הדין נוטה ומ"מ הוא רואה לבטל דעתו והבנתו או שרואה להחריש ולא לחלוק עליהם (אחרי שגילה להם דעתו וסברתו ולא קיבלוה) מפני שהוא יודע שהדיין ההוא או הרבים ההמה הם גדולים בתורה הרבה יותר ממנו ולכן חושב דמסתמא סברתם הוא יותר אמיתית מסברתו וע"כ הוא מסכים לדעתם ואינו עומד על דעתו לומר גם אחר זה שהוא אינו מסכים לסברתם, ואע"כ בדיני נפשות אסור לו לעשות כן רק הוא מחויב לומר מתחילה ועד סוף איך דעתו נוטה ויקוב הדין את ההר אם יהיו הם מרובים בשנים לחובה ובאחד לזכות יפסקו כן הדין כדכתיב אחרי רבים להטות ובאם לאו יוסיפו עוד דיינים כידוע, וכל זה הוא בדיני נפשות ומטעם שכתב רבינו שם במלואו ע"ח הכ"ל משום דבדיני נפשות החשבון הוא מחויב מן התורה אבל בדיני ממונות יוכל לסמוך על דיין אחד גדול בתורה הרבה יותר ממנו או על הרבים הגדולים יותר ממנו וכמו שכתבנו לעיל שיש להוכיח קצת כן גם מסוגיא דיבמות דף י"ד א' הנ"ל, ועיין במנה"ח ז"ל כאן באות א' שתמה על דברי רבינו בזה וכתב וז"ל שלא לילך כו' משרשי המלוא כו' ער"מ פ"י מהלכות סנהדרין ולדעתי דבר זה תמוה מאד לומר דבדיני ממונות יכולים הדיינים לסמוך על אחד אף שהוא אינו מבין מלך הסברה ודאי הוי הטויה דין והוא רשע וגם רוח דאם יאמר האמת יוסיפו דיינים כו' א"כ היאך יעלה על הדעת דכולם יסמכו על אחד והם אינם מבינים כלל דבר זה לא יוכל השכל לזייר כו' והאריך עוד בזה ועי"ש אבל לפי מה שכתבנו אין תמיה כ"כ ויש מקום לדברי רבינו ז"ל, (ב) שהמלמד זכות בדיני נפשות לא יהזור וילמד חיבה, כן איתא בסנהדרין דף ל"ב א' במשנה ושם דף ל"ד א' אמרו בגמרא דזהו דוקא בשעת משא ומתן אבל בשעת גמר דין יכול לחזור וללמד חיבה, (ג) שאין פותחין בדיני נפשות להובה כו', בסנהדרין שם במשנה הנ"ל איתא כן דיני ממונות פותחין בין לזכות בין לחובה ודיני נפשות פותחין לזכות ואין פותחין לחובה ופרש"י וז"ל פותחין תחלה במשאו ומתנו של דין בין לזכות בין לחובה באיזו שירלו אבל בדיני נפשות פותחין לזכות ובגמ' יליף להו עכ"ל, ומשפטיית דברי רש"י ז"ל משמע דבדיני ממונות פותחין הדיינים המשא ומתן של הדין בין לזכות ובין לחובה אבל בדיני נפשות לריך להיות תחלת המשא ומתן לזכות היינו לזכות את הנידון, ואע"ג דבגמ' שם ע"ב איתא היכי אמרינן (ופרש"י וז"ל היכי אמרי' בפתיחת זכות כשקיבלו עדותן של עדים ודרשום וחקרום ובאין לישא וליתן היכי אמרי' להו לעדים עכ"ל) ופליגי כמה אמוראי בזה ואביי ורבא דאמרי תרווייהו אמרי' ליה אי לא קטלת לא תדחל ותיגא שם כוונתייהו דאביי ורבא, מ"מ אין להוכיח מזה דכל פתיחת הזכות הוא רק זה בלבד ולא יותר אלא יש מקום לומר דעל כל אחד מהדיינים מוטל לפתוח בזכות בשעת המשא ומתן של הדין אם אפשר לו למזוא חיזה זכות וזהו פשטיות מתניתין דקתני דיני נפשות פותחין בזכות ואין פותחין לחובה וזה היה פשיטא להו לבעלי הש"ס וע"כ לא דברו מזה כלל רק מדמשמע להו דהאי פותחין לזכות דקתני במתניתין כללא נקט דבכל גווני פותחין לזכות והיינו דאפילו היבא שלא ראו לו שום זכות כלל מ"מ פותחין בזכות וע"ז אמר כל אחד מן האמוראים כדעתיה מהו פתיחת הזכות, אבל אין

גידון לעולם. וכמו כן שמענו מזה הלאו (ד) שאין מתהילין בדיני נפשות מן הגדול אלא שלמטה ממנו יגיד תחלה דעתו וזהו לא תענה על ריב כמו על רב כי בלא יו"ד נכתב כלומר לא תענה על גדול אלא הוא יענה אליך שאתה תדבר תחלה והענין הוא כדי שלא יסמכו על דברי הגדול. כל אלה הדברים למדנו מלא תענה על ריב לנשות. וענין זה מכה חכמת התורה שיש להבין מדבר אחד ממנה כמה דברים וזהו שאמרו ז"ל שבעים פנים לתורה. ולפי שיודע אלהים כי העם מקבלי התורה בהתנהג על הדרך שנצטוו בה יהיו נכונים אל החכמה ואל התבונה ויבינו בה כל הצריך להם אל הנהגת העולם סתם להם הדברים במקומות ומסר להם הפירוש על יד הסרסור הגדול אשר ביניהם ובינו ולא נתנה במלות רהבות יותר לפי שכל מלותיה גזרות ומחוייבות בהשבונן ובצורתן להיות ככה. כי מלבד משמעות מצותיה היקרות שאנו מבינים בס נכללו בה חכמות גדולות ומפוארות (עד שהעלו רבותינו גדולי החכמה שהנהיג האל ב"ה בתוכה שאמרו) ושהנהיג האל ב"ה בתוכה עד שהעלו רבותינו גדולי החכמה ואמרו עליה שהכיט הקב"ה בה וברא את העולם :

משרשי המצוה כמו שאמרנו תחלה שלא ילך אחד מן הדיונים אחר הבריו אלא יבין הדברים מעצמו. הטעם מפני שאפשר שמתוך כך יבא הדין כולו לפעמים על דעת אחד מהם וידוע הדבר כי כן הוא ולא רצה הש"י למסור דין נפש לדעת אחד. אבל בדין ממון שניתן להשבון אין חוששין לכל זה ואפילו לשלשה מוכרין אותו לכתחלה על סמך דאי אפשר דליכא בהו הד גמירי. ושאר הדברים שנלמדו ממנו כגון מלמד זכות שלא ילמד חובה ושאין פותחין לחובה ואין מתהילין מן הגדול כל זה להמלת הש"י על בריותיו כאדם החומל על בניו דרך משל כמו שכתוב בנים אתם לה' אלהיכם. והגע עצמך על דרך משל אם יוליד איש מאה ובנה להם עיר והושיבם שם וראה שלא יתקיימו ביישוב אלא אם כן יגזור עליהם שכל המכה רעהו יענש בממונו ואם ימיתו יומת וקם האחד ועבר עג גזירתו אם ימהול לו הרי היישוב בטל שלא תשאר מורא על הנשואים מה יש לו לעשות ואל יראה במות בנו השני יגזור עכ"פ בכל צד שיוכלו לפוטרו מן הדין אם יוכל מוטב ואם אי אפשר בשום צד יצוה להמיתו לקיים יישוב האחרים כן הדבר הזה והבינהו: מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל (ה) שאם פתחו כולם לחובה שפטור

בגתת יצחק

אין הכי נמי דהיכא דאפשר לכו להדיינין לפתוח בזכותו של הגידון לריכין לפתוח בזכותו, וזה הכי מדוייק קלם הא דקאמרו בגמרא (על הא דקתני במשנה דיני נפשות פותחין לזכות וכו') היכי אמרינן ולא נקטו לומר היכי דמי פותחין לזכות משום דבאמת לאו זה הכי בלבד סגי רק בעינן שיפתחו לישא וליתן בזכותו של הגידון אם אפשר לכו וכנ"ל, וזהו דעת רבינו זכאן וגם להלן בסוף מלה ע"ח, אך כל זה הוא רק היכא שעולה בדעת הדיין דיש מקום גם לזכות אזו לריך לפתוח בזכות וממילא שלא יחזור בו עד גמר הדין (וכדאיתא שם דף ל"ד א' בגמרא דבשעת גמר דין המלמד זכות חוזר ומלמד חובה) אבל היכא שאינו רואה שום זכות לגידון אז יוכל לפתוח גם לחובה דאין אפשר לחייב את הדיין שיפתח לזכות כשאין רואה שום זכות בדבר וזה פשוט, (ד) שאין מתהילין בדיני נפשות מן הגדול כו', כן הוא במשנה שם ובדף ל"ו ב' מפורש הטעם בגמרא כמ"ס רבינו זכאן, (ה) שאם פתחו כולם לחובה שפטור, כן כתב גם הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהלכות סנהדרין הלכה א' וז"ל סנהדרין שפתחו כולם בדיני נפשות ואמרו כולן חייב הרי זה פטור עד שיהיו שם מקלט מזכין שיהפכו בזכותו וירבו המחייבין ואח"כ יסרג עכ"ל, והוא ממזמרא דרב כהנא בסנהדרין שם דף י"ז א' וכו"מ"ס הכ"מ ז"ל, ואע"ג דבגמרא שם ליתא ללשון זה שכתב הרמב"ם ורבינו ז"ל רק הכי ליתא התם אמר רב כהנא סנהדרין שראו כולן לחובה פוטרין אותו מ"ט כיון דגמירי הלנת דין למעבד ליה זכותא והני תו לא חזי ליה, מ"מ ס"ל להרמב"ם ורבינו ז"ל דהאי שראו כולן לחובה דקאמר רב כהנא היינו דבמחלה לא ראו שום זכות לגידון ולכן פתחו כולן לחובה (וכמו שכתבנו לעיל ברות ג' דהיכא שאין רואין שום מקום לזכות פותחין גם לחובה) אבל היכא דבמחלה עלה בדעת מקלטן שיש מקום לזכות רק אח"כ בשעת משא ומתן ראו לחובה בלשון כזה אין לפוטרו

(ו) ואם המהיבין והמוכין שוין שמוסיפים עליהם ועד כמה מוסיפין ואם אומר אחד אינו יודע מה יהא בכך. ומה שאמר שהמלמד זכות (ז) אינו חוזר ומלמד חובה דוקא בשעת משא ומתן נאמר אבל בגמר דין חוזר להמנות עם המהיבין (ח) ואם פתח ואמר אחד יש לי ללמד חוב ונשתתק או מת שהוא כמו שאינו והמזכה ומת רואין אותו בגמר דין כאלו הוא במקומו (ט) ותלמיד הבא ללמד חובה משתקין אותו ואם אמר ללמד זכות מעלין אותו עם סנהדרין ואם יש ממש בדבריו שומעין לו ואינו

מנחת יצחק

דחא אפשר דע"י הלנת הדין ימלאו ספיר זכות כמו שעלה על דעתן בתחילה, זהו מה שנראה בדעת הרמב"ם ורבינו זכה, והמנה"ח ז"ל האריך כאן בזה ג' וכתב על רבינו שדכריו מנומנמן קלה וגם על הרמב"ם ז"ל כתב שדכריו ז"ע והרואה יראה דלפי פירושו הוליא דברי הרמב"ם ז"ל מפשוטן ומשמען אבל כל דכריו ז"ל בזה אינן מוכרחין כלל רק נראה כמו שכתבנו, (ו) ואם המהיבין והמוכין שוין בו' עד מה יהא בכך, כל זה מבואר שם דמ"א ח' במשנה דהכי היתא שם חס מלאו לו זכות פטרוהו ואם לאו עומדים למננין י"ב מוכין וי"א מחייבין זכאי י"ב מחייבין וי"א מוכין ואפילו י"א מוכין וי"א מחייבין ואחד אומר איני יודע ואפילו כ"ב מוכין או מחייבין ואחד אומר איני יודע וסיפוי הדיינין וכמה מוסיפין שנים שנים עד שבעים ואחד שלשים וששה מוכין ושלושה וחמשה מחייבין זכאי שלשים וששה מחייבין ושלשים וחמשה מוכין דנין אלו כנגד אלו עד שיראה אחד מן המהיבין דברי המוכין, ושם דף ל"ד ח' אמרו בגמרא דה"ה חס ראה אחד מן המוכין דברי המהיבין דהשתא רבו המהיבין על המוכין בשניים הרי זה חייב ורק תנא דמתניתין אזכות קא מיהדר, ושם דף מ"ב ח' מבואר בגמרא שאם לא ראו לא אחד מן המוכין דברי המהיבין וגם לא להיפך פוטרין אותו רק לכתלה דנין אלו כנגד אלו כדי שלא ילאו מז"ד מעורבבין ופרש"י דגנאי לב"ד שילאו במחלוקת ואין יודעין לגמור את הדין, (ז) אינו חוזר ומלמד חובה דוקא בשעת משא ומתן נאמר בו', מבואר לעיל בזה ג' ועיי"ש, (ח) ואם פתח ואמר אחד יש לי ללמד חוב ונשתתק או מת שהוא כמו שאינו בו', המנה"ח ז"ל כאן בזה ד' כתב ע"ז וז"ל ומ"ש הרהמ"ח דחס פתח אחד ואמר יש לי ללמד חובה ונשתתק יש כאן ט"ם דזה פשוט יותר מביעתא בכותחא עי' סנהדרין דף מ"ג אף לזכות מנפח רב ששת בידיה ועד כאן לא מציעא ליה אלא בזכות אבל בחוב פשוט דאינו כלום בו' והאריך קלת בזה וסיים והוא ט"ם וז"ל זכות בו' עכ"ל ועיי"ש, אך חולי יש לומר דאין כאן ט"ם וכוונת רבינו הוא דכיון דהמזכה ומת רואין אותו בגמר דין כאילו הוא במקומו וכמו שפרש רבינו ומפורש כן בסנהדרין שם דף מ"ג ח' בגמרא ואע"ג דאפשר שאם היה חי היה חוזר בו בגמר הדין מ"מ רואין אותו כאלו היה חי והיה מוכה גם בגמר הדין (ובודאי דזהו משום והלילו העדה דכל היכא דאיכא למיתלי בזכות תלינן) וא"כ היה מקום לומר דאיכא דפתח אחד ואמר יש לי ללמד חוב ונשתתק או מת לא נאמר עליו שהוא כמי שאינו רק נחשוב אותו כאלו הוא חי וצריא לפנינו וע"כ חס גם שאר הדיינין יראו לחובה יזורף גם דעתו ואנן הא קי"ל שאם פתחו כולם לחובה הרי הוא פטור וכמ"ש רבינו לעיל במלוה זו, וכיון דחס נחשוב אותו כאילו הוא חי וצריא יהיה זכות לנידון ע"י זה הוה אמינא דגם זה הוא בכלל והלילו העדה, לזה כתב רבינו דאיכא שאמר יש לי ללמד חוב ונשתתק או מת הרי הוא כמי שאינו ודכריו לאו כלום הם ולריך לישב דין אחר במקומו, ואע"פ שאפשר שיבוא ע"י זה חוב לנידון וכגון דשאני הדיינין יראו באמת כולן לחובה ורק האחד שבא במקומו הוא לבדו יראה זכות והא ודאי שילא הנידון חייב דינו כיון דלאו כולן ראו לחובה דהא איכא האחד שבא במקומו שראה לזכות מ"מ לא חיישין לזה, ואפשר דפשיטא ליה לרבינו לומר כן מדלא איבעיא להו בגמרא שם רק היכא שאמר יש לי ללמד עליו זכות ונשתתק ולא איבעיא להו בשאמר יש לי ללמד עליו חובה וכנ"ל ש"מ דזה פשיטא להו דכיון דנשתתק לאו כלום הוא מה שאמר יש לי ללמד עליו חובה והוא כמי שאינו, ואפשר דהא דלא חיישין באמת לזה הוא משום דעיקרא דמילתא הא דסנהדרין שראו כולן לחובה פוטרין אותו הוא כעין חידוש קלת וע"כ אין לך בו אלא חידוש והבו דלא לוסוף עליה לחשוב בתחלה לזה, ולפי זה אין כאן ט"ם בדברי רבינו בזה, (ט) ותלמיד הבא ללמד חובה משתקין אותו בו' עד איני יורד משם כל אותו היום דרך סוסר, בהגהת המ"ל ז"ל כתב כאן וז"ל זה אינו אלא לא היה יורד משם לעולם ומאי דתנן במתניתין לא היה יורד משם כל

יורד משם לעולם ואם אין ממש בדבריו אינו יורד משם כל אותו היום דרך מוסר (י) והנודן בעצמו שאמר יש לי ללמד על עצמי זכות שומעין לו והוא שיש ממש בדבריו. ויתר פרטיה מבוארים בפרק ו' מסנהדרין (פ"א שם):

ונוהגת מצוה זו בזכרים אבל לא בנשים שאינן דנות כמו שאמרנו למעלה בהרבה מקומות. ואל יקטה עליך מה שכתוב בדבורה הנביאה והיא שופטה את ישראל שאפשר לנו לתרין שלא היה הדין נהתך על פיה אבל היתה אישה חכמה ונביאה והיו נושאין ונותנין עמה אפילו בדברים של איסור והיתר ודינין גם כן ולכן כתוב עתה והיא שופטה את ישראל וכו'. או נאמר שקבלוה עליהם ראשי ישראל ואהריהם כל אדם ידון על פיה (יא) דבקבלה ודאי הכל כשרים (יב) דכל תנאי שבממון קיים. ומכל מקום כל זה שאמרנו שאינן דנות הוא כדעת קצת המפרשים (יג) וכדעת הירושלמי שכן נמצא שם מפורש. אבל לדעת קצת מן המפרשים בשירות הן לדון ואמרו כי מקרא מלא הוא שנאמר והיא שופטה (יד) ומה שאמרו בסנהדרין דכל שאינו כשר להעיד אינו כשר לדון ונשים ודאי אינן כשרות להעיד בדמוכה שם אפשר שיאמרו לפי דעתם זה לפי שאין למידין מן הכללות. והנראה מן הדברים ומן הסברא שאינן בתורת דין וכדאיתא בירושלמי וכדמשמע לפי גמדין דרך פשיטותא:

מנחת יצחק

היום כבר תרגמה חז"י ח"י ממש בדבריו יע"ש עכ"ל, פשוט פפי דהמ"ל גורס בדברי רבינו אס יש ממש בדבריו אינו יורד משם כל אותו היום דרך מוסר (וכמו דח"ת גירסא כוז באיזה דפוסים) וע"ז כתב המ"ל דזה אינו וכו', אבל הגירסא שלפנינו בדברי רבינו היא כהלכה וכמו שתרגמה חז"י שם בסנהדרין דף מ"ב א' בגמרא, (י) והנודן בעצמו שאמר יש לי ללמד על עצמי זכות שומעין לו, כן איתא שם במשנה, (יא) דבקבלה ודאי הכל כשרים, והיינו דח"תא שם דף כ"ד א' במשנה נאמן עלי אבא (להיות דיין) כו' וחכ"א אינו יכול לחזור בו ובגמרא שם ע"כ פסקו הלכתא כחכמים ואפילו באתן לך אינו יכול לחזור בו, (יב) דכל תנאי שבממון קיים, וכח"תא בכתובות דף נ"ו א' בצרייתא ובשאר מקומות בש"ס דאפילו כשמתנה על מה שכתוב בתורה מ"מ בדבר שבממון תגחוקיים וכו' יהודה שם והכי הלכתא, (יג) וכדעת הירושלמי שכן נמצא שם מפורש, כן איתא שם בפ"ג דסנהדרין הלכה ט' ובפ"ד דשבועות הלכה א' והתוס' בגדה דף נ' א' דג"כ כל הכשר הביאו ג"כ את הירושלמי הנ"ל, (יד) ומה שאמרו בסנהדרין דכל שאינו כשר להעיד אינו כשר לדון כו' אפשר שיאמרו לפי דעתם זה לפי שאין למדין מן הכללות, מ"ש רבינו מסנהדרין היינו דשם דף ל"ד ב' איתא בגמרא ההוא סמיא דהוה בשבועות דר' יוחנן דהוה דאין דינא ולא ח"ל ר' יוחנן ולא מידי ופריך היכי עבד הכי והא ח"ר יוחנן הלכה כסתא משנה ותנן כל הכשר לדון כשר להעיד ויש שכתב להעיד ואין כשר לדון וח"ר יוחנן לאתויי סומא בחד מעיניו (שהוא כשר להעיד ופסול לדון) כו' וח"כ מוכח מזה דאשה כיון דפסולה להעיד ודאי דפסולה לדון, ע"ז כתב רבינו דהמפרשים דס"ל דאשה כשרה לדון יאמרו שאין למדים מן הכללות ובחמת אשה כשרה לדון ח"כ דפסולה להעיד, בהגהות המ"ל ז"ל כתב בכאן על קושיא רבינו הנ"ל וז"ל כבר יישבו זה התוס' בפרק בא סימן (היינו בגדה דף נ' א') ובשלהי פ"ק דצ"ק (היינו בגדה דף ט"ו א') דהכי קאמר כל איש (כל"ל) הכשר לדון כשר להעיד ומ"מ הדין נראה מכל הפוסקים וכמ"ש המחבר ז"ל עכ"ל, ור"ל דלמה ליה לדבינו לתרין לדעתם ולומר שהם יאמרו לפי שאין למדין מן הכללות עפי הו"ל לתרין כמ"ש התוס' דה"ק כל איש הכשר לדון כשר להעיד אבל אשה שפיר כשרה לדון ח"כ דפסולה להעיד, אך אפשר לומר דעת רבינו דס"ל דעיקר תירולס של התוס' הוא משום דאין למדין מן הכללות, דבחמת הא סתמא תנן בגדה שם כל הכשר לדון כשר להעיד ולא קהני כל איש הכשר לדון כשר להעיד וע"כ אלמלא עמוא דאין למדין מן הכללות והאי כל לאו דוקא הוא לא היה אפשר כלל לומר דהאי כל קאי רק על איש ולא על אשה, אבל השתא דק"ל אין למדין מן הכללות (וכמו שאמר ר' יוחנן בעירובין דף כ"ז א' דהא דתנן שם בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח לאו דוקא הוא)

לכן

ונוהגת מצוה זו (טו) בארץ ישראל בלבד שאינן דנין דיני נפשות אלא שם. והעובר על זה לא רצה ללמד בדין מה שיש בדעתו וסומך על הכירויו או שפתח להובה או שהורז ולמד הובה אחר הזכות או גדול שפתח תחלה עברו על לאו ואין לוקוין עליו לפי שאין בו מעשה: (עח) לנמות אחרי רבים והוא כשיפול מהלוקת בין החכמים בדין מדיני התורה כולה וכמו כן בדין פרטי בלומד בדין שיהא בין ראובן ושמעון על דרך משל כשתהיה המהלוקת בין דיני עירם שקצתם דנין לחיוב וקצתם לזכות לנמות אחר הרוב לעולם שנאמר אחרי רבים להטות וכביאור אמרו ז"ל רובא דאורייתא. ובחירת רוב זה לפי הדומה הוא כששתי הכתות ההולקות יודעות בהכמת התורה בשוה שאין לומר שבת חכמים מועטת לא תכריע בת בורים מרובה ואפי' כיוצאי מצרים. אבל בהשוויית החכמה או בקרוב הודיעתנו התורה שרבו הדיעות וסכימו לעולם אל האמת יותר מן המיעוט. ובין שיסכימו לאמת או לא יסכימו לפי דעת השומע הדין נותן שלא נסור מדרך הרוב. ומה שאני אומר כי בחירת הרוב לעולם הוא כששתי הכתות ההולקות שוה בהכמה האמת כי כן נאמר בכל מקום חוץ מן הסנהדרין שבהן לא נדקדק בהיותם חולקין אי זו כת יודעת יותר אלא לעולם נעשה כדברי הרוב מהם והטעם לפי שהם היו בחשבון מהויב מן התורה והוא כאלו צותה התורה בפירוש אחר רוב של אלה תעשה כל ענייניכם. ועוד שאלו כולם היו חכמים גדולים:

ומשרשי מצוה זו שצטוונו בה לחוק קיום דתנו שאלו נצטוונו קיימו התורה כאשר תוכלו להשיג כוונת אמתתה כל א' וא' מישראל יאמר דעתי נותנת שאמיתת ענין פלוני כן הוא ואפילו כל העולם בהפכו לא יהיה רשות לעשות הענין בהפך האמת לפי דעתו יוצא מזה הרבן שתעשה התורה ככמה תורות כי כל אחד ידון בפי עניות דעתו. אבל עכשיו בפירוש נצטוונו לקבל בה דעת רוב החכמים יש תורה אחת לכולנו והוא קיימנו גדול בה ואין לנו לזוז מדעתם. וכן בעשותנו מצותם אנו משלימין מצות האל ואפי' אם לא יבואנו לפעמים אל האמת הלילה עליהם יהיה הטאת ולא עלינו (א) וזהו הענין שאמרו ז"ל בהוריות שב"ד שטעו בהוראה ועשה היחיד על פיהם שהם בחיוב הקרבן לא היחיד כלל (ב) וזאת בצדדין מפורשין שם. דיני המצוה כגון החלוקין שיש ברוב זה בין דיני ממונות לדיני נפשות (ג) שבדיני נפשות צריך שיהא יותר ניכר (ד) וכמה אנשים צריכים לדיני נפשות מהמת שאנו מצווין לעשות כדברי הרוב ואין ראוי להמית איש אחד בשני דיינים שהם רוב כנגד אחד (ה) וכן מה שאמרו ז"ל שצריכים גם כן אלו העושים רוב בדיני נפשות להיות סמוכין והסמיכה עדות להם שהם חכמים ונבונים ושלמים שראויים לעשות כל דבר על ידם. ולא נמית אנשים על פי אנשים הסרי חכמה

מנחת יצחק

לכן גם כאן דקתני במשנה כל הכשר לדון כשר להעיד נמי לאו דוקא הוא וקאי רק על איש ולא על אשה ורבינו עיקר התיקון נקט ואין תפיסה עליו מדברי התו' ס"ל. (ט) בארץ ישראל בלבד כו', עי' לעי' במלוא מ"ז אות ה' מש"כ ס"ס. (א) וזהו הענין שאמרו ז"ל בהוריות כו', היינו שם דף ב' א' במשנה, (ב) וזאת בצדדין מפורשין שם, וגם צדף ד' ב' במשנה ובשאר מקומות בהוריות שם, (ג) שבדיני נפשות צריך שיהא יותר ניכר, היינו כמו דאיתא בריש סנהדרין במשנה וכמ"ס רבינו לעיל במלוא ע"ו ועי"ש, (ד) וכמה אנשים צריכים לדיני נפשות כו', שם בריש סנהדרין מפורש במשנה דסנהדרי קטנה הם של כ"ג וסנהדרי גדולה הם של ע"א ואין דנין דיני נפשות בפחות מכ"ג אך לפעמים לריבין צ"ד של ע"א לדיני נפשות וכמו שמפורש שם, (ה) וכן מה שאמרו ז"ל שצריכים ג"ב אלו העושים רוב בד"נ להיות סמוכין, בסנהדרין שם דף ל"ז א' איתא במשנה הולרכו לסמוך סמוכין מן הראשונים כו' הרי להדיא דבעינן מוסמכין דוקא וכבר מבואר לעיל במלוא ד' אות י' דנפקא לן דבעינן סמוכין מהא דכתיב ושפטו העדה והלילו העדה והעדה היינו סנהדרין ועי"ש, ואפילו דיני ממונות בעינן סמוכין מדין תורה ומשום דכתיב גבייהו אלהים והעדה היינו סמוכין וכמו שאמרו בריש סנהדרין דף ב' ב' בגמ', ורק במידי דשכיחי והיא זיה חסרון כיס הן שליחתייהו עבדינן וכמו שאמרו בב"ק דף ד' ב' בגמ' וא"כ

פן יטעו בדין ולמיתה אין תשלומין. ושכדיני נפשות המלמדים זכות אין חוזרין ומלמדין חובה
 ובדיני ממונות אינו כן (ו) ושפותחין בזכות בדיני נפשות והנה נסתלק הפותח בכך מכת המהיבת.
 (ז) ושהכל מלמדין זכות בין רב בין תלמיד ויתר פרטיה מבווארים (בסוף) (במס') סנהדרין:
 ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ובנקבות והעובר עליה ולא נטה אהריהם בטל עשה וענשו
 גדול מאד שהוא העמוד שהתורה נסמכה בו:

עמ' ש"א יחמול הדיין על החלש והדל בשעת הדין אלא שידין דינו לאמיתו לא על צד
 החמלה עליו אבל ישוה בין העשיר והדל להכריחו לפרוע מה שהוא הייב שנאמר
 ודל לא תהדר בריבו. ונכפל זה הענין במקום אחר שנא' לא תשא פני דל (א) ולשון סיפרא
 שלא תאמר עני הוא זה ואני והעשיר הייבים לפרנסו אוכנו ונמצא מתפרנס בנקיות ת"ל
 לא תשא פני דל:

ושורש המצוה ידוע שהשכל מועיד בהשווית הדין שדבר ראוי וכשר הוא:
 ונוהגת בכל מקום ובכל זמן (ב) והעובר עליה והשוה הדין לחמלתו על הדל עבר על מצות
 מלך (ג) ואין בה מלקות שאין בה מעשה:

מנחת יצחק

וא"כ מ"ש דזעינן סמוכין בדיני נפשות, (ו) ושפותחין בזכות בד"ג והנה נסתלק הפותח בכך מכת
 המחייבת, בהנהגות הגאון מוהר"פ ז"ל כתב ע"ז וז"ל ולי"ע דהא עיקר הזכות שפותחין בו הוא דאי
 לא קטליה לא תדחל וסכנת אביו ורצח דתניא כוותיבו ופשיטא לסכנת רב אשי דכל מי שידע
 לו זכות יוצא וילמוד עליו כדאיתא בסנהדרין דף ל"ב ב' עכ"ל, ור"ל דאי"כ איך כתב רבינו דבמה
 שפותחין בזכות נסתלק מכת המחייבת, וכן עמד ע"ז גם המנה"ח ז"ל וכתב דבדאי טעות המעתיק
 הוא כאן (ובדאי שהמנה"ח לא ראה את הגהת הגרי"פ הג"ל כיון שלא הזכירו), אך עפ"מ שכתבנו
 לעיל במלוא ע"ז אות ג' דס"ל לרבינו שמואל על כל אחד מהדיינין לפתוח בזכותו של הנידון אם
 עולה בדעתו בתחלה שיש באמת חיוב לזכות, וממילא כיון שהדין הוא שהמלמד זכות אינו
 יכול לחזור וללמד חובה עד גמר הדין א"כ שפיר כתב בכאן שנסתלק הפותח בזכות מכת המחייבת
 (והיינו עד גמר הדין) ואין הכרח לומר שט"ם הוא דבריו רבינו ז"ל, (ז) ושהכל מלמדין זכות בין
 רב בין תלמיד, שם דף ל"ב א' איתא במשנה דיני נפשות הכל מלמדין זכות ואין הכל מלמדין חובה
 ושם דף ל"ג ב' אוקמי בגמרא דהאי הכל מלמדין זכות היינו אחד מן התלמידים.

(א) ולשון סיפרא שלא תאמר עני הוא זה כו', כן הוא בספרא סדר אמור פ"ד משנה ב' על האי
 קרא דלא תשא פני דל, (ב) והעובר עליה והשוה הדין לחמלתו על הדל עבר על מצות מלך
 כו', נראה קלת דל"ל והעובר עליה והטעם הדין כו' דלא מסתבר כ"כ לומר שאם דן כהלכה רק שדעתו
 היה מלד חמלתו על הדל שיהיה עובר על לאו הזה, רק יותר מסתבר דהלואו הזה הוא כשהטעם הדין
 מלד מה שעולה בדעתו דהואיל והעשיר חייב לפרנסו אוכנו ונמצא מתפרנס בנקיות וכמו דאי' בספרא
 הכ"ל, ואע"ג דמלשון רבינו בתחילת דבריו שכתב שלא יחמול הדיין על החלש והדל בשעת הדין אלא
 שידין דינו לאמיתו לא על ל"ל החמלה עליו אבל ישוה בין העשיר והדל להכריחו לפרוע מה שהוא
 חייב כו' משמע קלה שאפילו אם דן דין אמת מ"מ כיון שמכוון מלד החמלה על הדל עובר על לא תשא
 פני דל, אעפ"כ אין הכרח כ"כ מזה דר"ל שכונתו במ"ש שידין דין אמת לאמיתו לא על ל"ל החמלה
 עליו היינו שלא יתשוב שגם זה מה שהוא מזכה את הדל הוא בדין כיון שהעשיר מחוייב לפרנסו
 ע"ז אמר שידין דין אמת לאמיתו לא על ל"ל החמלה עליו דאין זה דין אמת לאמיתו, (ג) ואין בה
 מלקות שאין בה מעשה, נראה קלת דהא דכתב רבינו טעם זה הוא דעפ"י רוב אין בו מעשה
 בהטיית הדין לחמלתו על העני אבל גם אם היה בו מעשה וכגון שנשא ונתן ביד והוליא מיד העשיר
 ליד העני מ"מ ג"כ אין בו מלקות משום דניתן לתשלומין וכל לאו שניתן לתשלומין אין לוקין עליו
 וכמ"ש הרמב"ם בפ"ח מהלכות סנהדרין הלכה ב' וגם רבינו כתב כן בכמה מקומות, וכבר כתב
 רבינו בסוף מלוא רמ"א וז"ל אבל אין לוקין עליו לפי שאין בו מעשה שאע"פ שפשה בו מעשה
 אינו לוקה עליו מפני כן מכיון שאפשר לעבור על הלואו מבלי מעשה ותזכור דבר זה בזולת כי דבר
 צדק הוא אין לורך לשנותו במקום אחר עכ"ל וא"כ גם כאן מה שכתב שאין בו מעשה כוונתו הוא

(פ) להסיר המשא מעל הבהמה שיגיעה במיטאה בדרך שנאמר כי תראה המור שונאך וכו' והשונא זהו פירושו ישראל ואע"פ שכתוב לא תשנא את אהיך בלבבך דהיינו ישראל ואמרו חכמים שענין זה הוא (א) כגון שראהו עובר עבירה ביחיד והתרה בו ולא חזר שזה מותר לשנאתו (ב) ומה שאמרו המור וה"ה כל בהמה אלא ידבר הכתוב בהווה שהתמורים למשא. וכתוב עוב תעזב עמו (ג) כלומר עזרהו מלשון ויעזבו את ירושלים שהוא מלשון חזק: משרשי המצוה ללמד נפשנו במדת החמלה שהיא משובחת (ד) ואין צריך לומר שהיא חובה עלינו לחמול על האיש המצטער כגופו אלא אפי' על המצטער באבירת ממנו מצוה עלינו לחמול עליו ולהצילו:

דיני המצוה (ה) כגון אם הבהמה של עו"ג ומשאויו של ישראל או בהפך ודין הפוגע באוהבו ישראל ובשונאו (ו) שמצוה לבוץ בשונא לבוץ היצר ואפי' אוהב לפרוק ושונא לטעון (ז) ושונא זה אינו שזכרנו מהמת עבירה אלא שאין לבו שלם עמו. ופירושו כי תראה מאימתי הוא החיוב

מנחת יצחק

כמו שכתב התם דאפי' עשה בו מעשה מ"מ אין לוקין עליו כיון שאפשר לעבור על הלואי מבלי מעשה. (א) כגון שראהו עובר עבירה ביחיד כו' שזה מותר לשנאתו, כן איתא בפסחים דף ק"ג ב' בגמ', (ב) ומה שאמרו המור וה"ה כל בהמה כו', כן איתא בבב"ק דף ג"ד ב' במשנה, (ג) כלומר עזרהו מלשון ויעזבו את ירושלים כו', כן כתב גם רש"י שם בפ' משפטים על הא"י קרא דעזב תעזב עמו הכל, (ד) ואין צריך לומר שהיא חובה עלינו לחמול על האיש המצטער כגופו כו', מדברי רבינו אלו משמע דס"ל שמלות פריקה הוא גם בחדש עלמו ולאו דוקא בבהמה וכן כ' בפירוש להלן בפ' תלך במלוא תק"מ וז"ל שהוזהרו שאם נראה אחד מישראל שנפל לו חמורו או בהמה אחרת מביד המשא או מסיבה אחרת או שהוא בעלמו רובץ תחת משאו שלא להניחו בדרך ונלך אבל נעזרהו וקיים עמו בהמתו ונעמוד שם עד שיתקן משאו או על גבו או על בהמתו וע"ז נאמר לא תראה את חמור אחיך וגו' וגם שם במלוא תקמ"א שמדבר במלות טעינה כתב ג"כ וז"ל שנלטינו לעזור את אחינו כשיהיו לריכס לתת המשא על הבהמה או על האיש ואין מי שיצורם על הדבר וע"ז נאמר הקם תקים עמו וזהו יקראו ז"ל טעינה עכ"ל. הרי להדיא דס"ל דמלות פריקה וטעינה הוא גם בחדש עלמו, ואע"ג דשם במלוא תק"מ כתב המגיה בתוך דברי רבינו (על מה שכתב או שהוא בעלמו רובץ תחת משאו) וז"ל אמר המגיה זה לא נמלא בשום פוסק כי אם ברלב"ג בפרשת משפטים עכ"ל, מ"מ באמת שגם בספר המלות להרמב"ם בל"ה ע"ר מפורש ג"כ כמ"ש רבינו להלן במלוא תק"מ שאין חילוק במלות פריקה בין האדם בעלמו ובין בהמתו וגם שם במלות עשה ר"ג כתב ג"כ גבי מלות טעינה שאין חילוק בזה, והא דשם במלות עשה ר"ג לגבי מלות פריקה לא הזכיר מזה זהו משום דסמוך על מה שכתב בלא תעשה דפריקה הכל שאין חילוק בין האדם בעלמו ובין בהמתו ושם הזכיר גם מעשה דפריקה, ולכן מה שכתב המגיה ז"ל דזה לא נמלא בשום פוסק כי אם ברלב"ג כו' הי' בהעלם ממנו במח"כ שכן מפורש גם בדברי הרמב"ם וכנ"ל, ואפשר דהא דלא זכר דין זה בשאר הפוסקים הוא מרוב פשיטותו דאם הוא מוזהר על הבהמה מכ"ש דמוזהר על האדם, (ה) כגון אם הבהמה של עו"ג ומשאו של ישראל או בהפך, בב"מ דל"ב ב' א"י בצרייתא בהמת עו"ג ומשאו ישראל וחדלת (היינו שמוותר לחדול מלעזוב לו) ומוקמי לה התם בגמרא למאן דאמר לער בע"ח דאורייתא דמיירי בטעינה ולא בפריקה וכשהעו"ג בעל הבהמה מחמור אחרים דסתמא דמילתא הכי הוא דבעל הבהמה מחמור אחר בהמתו ולער בע"ח דבהמה ליה כאן, וכן הוא גם דעת הרמב"ם בפ"ג מהלכות רולח ושמירת נפש הלכה ט' וכמ"ש הכ"מ שם דס"ל לער בע"ח דאורייתא ועי"ש, (ו) שמצוה בשונא לבוץ היצר ואפילו אוהב לפרוק ושונא לטעון, כן הוא בב"מ שם בצרייתא, (ז) ושונא זה אינו שזכרנו מהמת עבירה אלא שאין לבו שלם עמו, נראה קלת דכוונת רבינו הוא דבשונה מחמת עבירה אין מלוא להקדימו לאוהבו ומכ"ש לטעון עמו במקום פריקה אבל גם רבינו מודה דהיכא דליכא אחר להקדימו מלוא לפרוק ולטעון עמו וכמ"ש הרמב"ם בסוף פ"ג מהלכות רולח הלכה י"ד וז"ל השוגא האמור בחורה לא מאומות העולם הוא אלא מישראל והיחך יהיה לישראל שוגא מישראל והכתוב אומר לא תשנא את אחיך בלבבך אמרו חכמים כגון שראהו לבדו טעבר עבירה והתרה בו ולא חזר הרי זה

מלוק

(ח) שיערו הכמים שהוא אחד משבעה ומחצה במיל וזהו ריס. אבל רחוק מזה השיעור אין הייב להטות הדרך אליו (ט) והעושה לפניו מן השורה תבא עליו ברכה. ודין זקן או נכבד ואינה לפי כבודו (י) שהכל נידון לפי מה שיהא עושה בשלו (יא) ודין פריקה בחנם וטעינה בשכר (יב) ושמדרה עמו עד פרסה ונוטל שכר על הלוויה כמו שמכואר הכל בפרק שני ממציעא (ח"ה סי' ער"ב):

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ובנקבות והעובר עליה בטל עשה ומראה בעצמו מדת האבוריות שהוא מדה מכוערת (יג) וכל שאינו מרחם אין מרחמין עליו מן השמים שאין ראוי גופו לקבלות הרחמנות:

פא) שלא להטות הדין על האחד מבעלי הדין כשידע שהוא רשע בעל עבירות שנאמר לא תטה משפט אביונך בריבו. ופירושו שהוא אביון במצות שאין במשמע שיהא אביון בממון שאין צריך לומר שלא יטו עליו הדין לגול ממנו בעניו אלא נצטוינו שאע"פ שהוא רשע לא יאמר הדין הואיל ורשע הוא אטה עליו הדין כי המשפט ברשעים לאלהים הוא ולא לו (א) וכן הוא במכילתא רשע וכשר עומדין לפניך בדין שמא תאמר וכו':

מנחת יצחק

מזה לשונא עד שיעשה תשובה וישוב מרשעו ואע"פ שעדיין לא עשה תשובה אם מלאו נזהל צמסאו מזה לטעון ולפרוק עמו ולא יניחנו נוטה למות שמא ישהה צביל ממונו ויבא לידי סכנה והתורה הקפידה על נפשות ישראל בין רשעים בין דייקים מאחר שהם נלוים אל ה' ומאמינים בעיקר הדת כו' עכ"ל, בהגהת המ"ל ז"ל כתב על דברי רבינו וז"ל כלומר דשוגא דקרא לא שייך כפיית ילד כיון שמזה לשנאמו וכ"כ ההוס' פ"ב דמליעא דף ל"ב אך בערבי פסחים דף קי"ג כתבו שדין זה הוא בשוגא דקרא ודברי הרמב"ם בסוף הלכות רולח נוטים למ"ש ההוס' צפ' ע"פ עי"ש ודו"ק עכ"ל, והנה מ"ש בתחלה דשוגא דקרא לא שייך כפיית ילד כו' הוא כמו שכתבנו דבזה אין מזה להקדימו, ומ"ש בדברי הרמב"ם נוטים למ"ש ההוס' בערבי פסחים נראה קלת דזהו ומ"ש הרמב"ם ז"ל שם בזה י"ג וז"ל הפוגע בשנים אחד רובן חמת משאו ואחד פרק מעליו ולא מלא מי שיטעון עמו מזה לפרוק בתחלה משום לער בע"ת ואח"כ טוען בד"א כשהיו שניהם שוגאים או אוהבים אבל אם ה' האחד שוגא ואחד אוהב מזה לטעון עם השוגא תחלה כדי לכוף את ילדו הרע ותיכף אח"כ כתב השוגא שנאמר בתורה לא מחומית העולם הוא אלא מישראל כו' וכ"ל ומשמע קלה מזה דמיהדר על שכתב בתחלה סמוך לזה שמזה לטעון עם השוגא תחלה כדי לכוף ילדו הרע, ומ"מ אין בדברי הרמב"ם הכרח כ"כ כמו שמוזן אך דברי רבינו ברור מיללו שאין בזה מזה להקדים, (ח) שיערו חכמים שהוא אחד משבעה ומחצה במיל וזהו ריס כו', כן אי' בצ"מ סס צברייתא, (ט) והעושה לפניו מן השורה תבא עליו ברכה, אע"פ שדבר זה אינו מפורש בגמרא ובדברי ראשונים ז"ל מ"מ נראה שלמד רבינו כן מעובדא דר' ישמעאל בר' יוסי בצ"מ סס דף ל' ב' גבי השבת אבידה וכן כתב הרמב"ם בפ"א מהלכות גזילה ואבידה הלכה י"ז וז"ל ההולך בדרך הטוב והישר ועושה לפניו משורת הדין מחזיר את האבידה בכל מקום אע"פ שאינה לפי כבודו עכ"ל והוא מעובדא הג"ל וכמ"ש המ"מ סס וכן כ' צפ"ג מהלכות רולח הנ"ל הלכה ד' גבי פריקה וטעינה, וממילא דה"ה כאן לגבי שאם הוא רחוק יותר מזה השיעור ועושה לפניו מן השורה בודאי שתבא עליו ברכה וכמ"ש רבינו, (י) שהכל נידון לפי מה שיהא עושה בשלו, כן איתא בצ"מ סס דף ל' ב' בגמ', (יא) ודין פריקה בחנם וטעינה בשכר כן איתא סס דף ל"ב א' צברייתא, (יב) ושמדרה עמו עד פרסה כו', כן איתא סס דף ל"ג א' צברייתא ובגמ', (יג) וכל שאינו מרחם אין מרחמין עליו מן השמים, כן אי' בשבת דקנ"א ב' צברייתא.

(א) וכן הוא במכילתא רשע וכשר עומדין לפניך בדין שמא תאמר וכו', במכילתא שלפנינו בסדר משפטים על האי קרא דלא תטה משפט אביונך בריבו איתא בזה"ל רשע וכשר עומדין לפניך בדין שלא תאמר הואיל ורשע הוא אטה עליו את הדין ת"ל לא תטה משפט אביונך בריבו אביון הוא במנות ע"כ, המנהג"ה ז"ל כתב ע"ז וז"ל שלא להטות הדין דבר זה פשוט דכי צביל שהוא רשע יענוש אותו בדין ולשון ר"מ פרק כ' מסנהדרין באו לפניך שני אנשים אחד קשר ואחד רשע אל תאמר

שורש השווית הדין בכל אדם דבר מושבל הוא :

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים אבל לא בנקבות שאינן ננות והעובר עליה והטה הדין על הרשע עבר על מצות מלך :

פב **שלא** יהרגו ב"ד הנדון כי אם בעדים מעידים על אותו ענין שהוא נהרג עליו שראוהו ישעשה אותו בעיניהם [ולא] שיעידו עליו מצד אותות הזקות וע"ז נאמר ונקי וצדיק אל תהרוג כלומר הזהר עד מאד לכל תהרוג אדם שיהא באפשרות שלא עשה מה שאמרו עליו ישעשה (א) וכן הוא מפורש במכילתא שאמרו שם ראוהו רודף אחר הכירו להרגו והתרו בו אם הרגת אותו תהרג והעלימו עיניהם שלא ראו בהכותו אותו ומצאוהו מיד הרג ומפרפר והסיף מנטף דם ביד ההורג שומע אני יהא חיוב ת"ל ונקי וצדיק אל תהרג. הרי שמפני שהעלימו עיניהם בעת הכאה נפטר זה. וכשר הדבר וראוי להיות כן שאלו התורה התירה להקים גבולי העונש באפשרות הקרוב יצא מן הענין לפעמים להקים גבולי העונש באפשרות רהוק עד שנמית בני אדם לפעמים על מה שלא עשו כי יש לאפשרות רוחב גדול. ודע זה והבינהו כי דבר ברור הוא ולפיכך סגר יתברך זה השער וצוה אותנו על זה ובל פקודי הש"י ישרים. ועוד נכלל בכלל לאו זה מי שהעידו עליו שני עדים שראוהו שעבר עבירה אחת (ב) כגון שאחד מעיד עליו שעשה מלאכה בשבת והאחד שעבד ע"ג שזה אינו נידון בעדותן שנאמר ונקי וצדיק אל תהרוג :

מנחת יצחק

תאמר רשע הוא וחזקתו משקר וחזקה זה שאינו משנה בדיבורו חטה הדין על הרשע ע"ז נאמר לא חטה משפט חביוןך בריבו כו' ודברים הללו מתוקנים דהטורה הזהירה שלא תחזיק הרשע לשקרן בשעת הדין אלא שניהם שוין ומלך הסברא היה ראוי דחזקתו משקר והתירה הזהירה על זה עכ"ל, ור"ל דהו"ל לרבינו לכתוב כלשון הרמב"ם ז"ל, אך אולי י"ל בדעת רבינו ז"ל דס"ל דאית לך רשע דהוה חמינא דמותר להטות דינו דהא חיבא מאן דאמר בב"ק דף קי"ט ח' בגמרא דממון מסור מותר לאבדו ביד ומטעם שלא יהא ממון חמור מגופו וח"כ ס"ד חמינא כיון שמוחר לאבד ממון מותר ג"כ להטות דינו ולחייבו קמ"ל דמ"מ להטות דינו חסור, ודמ"א קלת להא דאיתא בספרא צפ' קדושים על הא דכתוב שם לא תשא פני דל בזה"ל שלא תאמר עני הוא זה ואני והעשיר חייבים לפרנסו חזכנו ונמלא מתפרנס בנקיות ת"ל לא תשא פני דל (והובא לעיל בדברי רבינו במורה ע"ט) ורח"ן חנו דאע"פ שהעשיר זה חייב לפרנסו והא היה מאפשרות הדין לכופו וליתול ממנו לפרנסת העני היה יכול לעשות כן וכדאיתא בכתובות דף מ"ט ב' בגמרא דרבא כפייה לרב נתן בר חמי ואפי' מיניה ד' מאה זוזי ללדקה (ואע"ג שמזות לדקה היא מזות עשה שמתן שכרה בלידה ואין צ"ד מוזהרין עליה היינו רק שאינם מחויבים לכתף עליה אבל אם רוגים לכוף הרשות בידם וכמ"ס הרמ"א ז"ל בחו"ה סימן ל"ז סעיף ע"ז בהג"ה בשם תשובת הרמב"ן והש"ך שם בריש סימן ק"ז סק"ה הביא הרבה פוסקים דס"ל כדעת הרמב"ן וכהז שם שגם הסוס' ז"ל לא פליגי ע"ז ועי"ש וכמה שכתבנו בזה לעיל במורה ל"ג אות י"ב) מ"מ חסור לזכות את העני ע"י הטיית הדין ועובר בלאו דלא תשא פני דל, ועי"ג גם כאלו חע"ג שמוחר לאבד ממון מוסר משקר מ"מ ע"י הטיית הדין חסור ועובר על לא חטה משפט חביוןך בריבו, ולכן לאו מילתא דפשיעא הוא ושפיר אלטרין להאי קרא דלא חטה הנ"ל לרשע כזה, ואפילו למאן דס"ל בב"ק שם שאסור לאבד ממון וכן פסק הרמב"ם בפ"ח מהלכות חובל ומזיק הל' י"א מ"מ עדיין יש לומר דגם לדידה אלטרין להאי קרא דהא המרדכי ז"ל בפרק הגזול בתרא סו' קל"ד כתב בשם רבינו ברוך שקיבל ממורו הכהן דלא פליגי אלא בלאבדו ביד דוקא אבל לעכב לעלמו רשאי דהיינו לדיק ילבש וכן כתב הרמ"א בחו"ה סימן שפ"ח סעיף י"ג בהג"ה והחתם סופר ז"ל בתשו' חלק ח"מ סוף סימן קג"ד כתב וז"ל יהיה איך שיהיה אין כאן מי שחולק על רבינו ברוך וסברתו נכונה ורמ"א קצת דעתו בשו"ע ח"כ מי יוליא מהלוק והספקד נגד זה עכ"ל, וע"כ לא קשיא כ"כ על רבינו דהא יש לומר דשפיר אלטרין להאי קרא דלא חטה משפט חביוןך דטולי עלמא.

(א) וכן הוא מפורש במכילתא כו', כן הוא במכילתא בסדר משפטים על האי קרא דונקי ולדיק אל תהרג, (ב) כגון שאחד מעיד עליו שעשה מלאכה בשבת והאחד שעבד ע"ג כו', כעין זה

איתא

שורש המצוה נגלה הוא כמו שאמרנו: דיניה כגון מה שאמרו ז"ל שאין עדותן מצטרפת אפילו מעידים בעבירה אחת עד שיראו שניהם באחת ועד שיהיו רואים זה את זה בשעת המעשה (ג) להוציא אם האחד ראהו מחלון זה והאחד מחלון אחר ואינם יכולים לראות זה את זה. ושהמתרה מצרפם אם רואה שניהם ויתר פרטיה בסנהדרין:

בגתת יצחק

חיתא גם במכילתא שם ז"ל היה אחד מעידו שעובד לחמה ואחד שעובד ללבנה שומע אני שילטרפו זה עם זה ויהא חייב ת"ל ונקי ולדיק אל תהרג ע"כ, וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות סנהדרין הלכה א' וז"ל וכן אם העידו עליו שנים שעבד ע"ג זה ראהו שעבד את החמה והתרה בו וזה ראהו שעבד את הלבנה והתרה בו אין מלטרפין שנאמר ונקי ולדיק אל תהרוג הואיל ויש שם לך לנקותו ולהיותו נדיק אל תהרגו עכ"ל, ולכאורה לפי מה דקתני במכילתא וכמ"ש גם הרמב"ם ז"ל הוי רבותא יותר ממה שכתב רבינו דהא הם נקמי בדבריהם דאפילו אם ראהו שני העדים שעובד על לאו אחד ועונש א' דשניהם מצידים שעבד ע"ג מ"מ אינו נהרג אבל לפי מה דנקט רבינו הלא שני העדים מעידים על לחוין מחולקים ולא הוי רבותא כולי האי, והמנה"ה ז"ל עמד בזה לדקדק על דעת רבינו דלא נקט כמו שכתב הרמב"ם ז"ל ועי"ש, אך בחמה דבספר המלות ל"ה ר"ל כתב הרמב"ם בזה הלשון והמשל בזה כגון שהעיד עליו עד אחד שהוא עשה מלאכה בשבת והתרה בו והשני יעיד עליו שעבד ע"ג והתרה בו זה לא יסקל אמרו ז"ל אחד מעידו עובד לחמה ואחד מעידו עובד ללבנה שומע אני ילטרפו ת"ל ונקי ולדיק אל תהרוג עכ"ל, הרי להדיא שגם הוא ז"ל כתב בתחילה כמ"ש רבינו בכאן שאחד מעיד שעשה מלאכה בשבת והשני מעיד שעבד ע"ג וע"כ אין לתפוס על רבינו אם נקט כאן כמ"ש הרמב"ם ז"ל בספר המלות, ובחמה שמדברי רבינו במלוה זו ניכר שנמשך אחר לשון הרמב"ם שם בספר המלות דהלא מה שכתב רבינו במלוה זו שחילו התורה התירה להקים גבולי העונש באפשרות רחוק עד שנמות בני אדם לפעמים על מה שלא עשו וכו' זהו גם כן מדברי הרמב"ם ז"ל שם בספר המלות, אמנם ה' גופה טעמא צעי כיון שהרמב"ם ז"ל בעלמנו שם בספר המלות הביא את המכילתא דאפילו אם אחד מעידו שעבד לחמה והשני מעידו שעבד ללבנה מ"מ הוא פטור ממיחה מקרא דוגקי ולדיק אל תהרוג ה"כ למה כתב בתחלה והמשל בזה כגון שהעיד עליו עד אחד שהוא עשה מלאכה בשבת כו' והשני יעיד עליו שעבד ע"ג כו' וכנ"ל והלא במכילתא נקט רבותא יותר דאפילו שני העדים מעידין שעבד על לאו אחד מ"מ פטור, אך אולי יש לומר דע"כ נקט הרמב"ם ז"ל בתחלה כשאחד מעיד שחילל את השבת והשני מעיד שעבד ע"ג משום שיש בזה חיוב לך רבותא יותר מזהה דקתני במכילתא, דבאחד מעיד שעבד לחמה והשני מעיד שעבד ללבנה נראה קלת שאין דברי שניהם מכוונין כ"כ דכיון שעבד לחמה ומקבל עליו את החמה לאלוה איך יעבוד ללבנה וע"כ תפס רבותא יותר שזה מעיד שחילל את השבת וזה מעיד שעבד ע"ג דאע"פ שזה לא נראה כעין סתירה בדברי העדים מ"מ גם זה הוא בכלל ונקי ולדיק אל תהרוג, (ג) להוציא אם האחד ראהו מחלון זה והאחד מחלון אחר בו, כן חיתא במכות דף ו' ב' בדרייתא, והא שרבינו ז"ל כלל דין זה כאן בלאו דוגקי ולדיק אל תהרוג ובגמרא שם חיתא הכי מנין לעדות מיוחדת שהיא פסולה שנאמר לא יומת עפ"י עד אחד מאי אחד חילימא עד אחד ממש מרישא שומעין לה על פי שנים עדים אלא מאי אחד אחד אחד תניא נמי הכי כו' הרי להדיא שלמדו כן מהא דכתיב לא יומת עפ"י עד אחד ודל"ז כדעת רבינו, ע"ז יש לומר דס"ל לרבינו דעיקר האי קרא דלא יומת עפ"י עד אחד לאו להכי אתא הלא אתא להא שאמרו בספרי בפ' שופטים על קרא הג"ל בזה"ל מנין שלא ילמד העד חובה ת"ל לא יומת עפ"י עד אחד ע"כ, וכן כתב הרמב"ם ז"ל בספר המלות ל"ה רל"א וז"ל שהסויר העד מדבר בדין שהעיד עליו ואע"פ שהוא חכם ויודע הוא לא יהיה עד ודיין וטוען אבל יעיד במה שראה וישמוק כו' וכפל האזהרה בזה ואמר לא יומת על פי עד אחד כלומר לא יומת בטענת העדים עכ"ל ורבינו ז"ל להלן במלוה תי"ה הביא דברי הרמב"ם הג"ל, הרי מפורש בדבריהם דס"ל דעיקר דהאי קרא דלא יומת עפ"י עד אחד אתא להא דקתני בספרי, וא"כ פשיטא דס"ל דהא דבגמרא במכות הג"ל נפקי להו לעדות

וזההנת בארץ ישראל בזכרים לפי שבם המישפט כמו שאמרנו כמה פעמים אבל לא בנקבות לפי שאינן דנות והעובר עליה ודן על פי עדות שאינן מכוונות כמו שאמרנו עבר על מצות מלך וענשו גדול מאד שגם להרוג נפשות שלא כדון. (ד) והרמב"ן ז"ל חשב זה המקרא בשני לאוין לענין אחר והוא שנפטור בדיני נפשות בצדדן שנהייב בדיני ממונות (ה) וסמך על מה שאמרו בגמרא סנהדרין תנו רבנן מנין ליוצא מב"ד הויב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות שמחזירין אותו ת"ל ונקי וצדיק אל תהרג כלומר וזה נקי הוא דשמא זה ילמד שהוא נקי ומנין ליוצא מב"ד זכאי ואמר א' יש לי ללמד עליו חובה שאין מחזירין אותו ת"ל וצדיק אל תהרג וזה צדיק הוא שכבר יצא צדיק הנה ידקדקו המקרא לשני לאוין. וכל עניינים אלו מן הירוש' שכתבתי שרצה האל שנהפוך בכל זכות הנדון שמא עשה תשובה וניהם על רעתו שעשה ויהיה עדיין ממישבי עולם והוא ב"ה הפין בישובו:

פג) שלא יקה הדיין שוחד מבעלי הדין אפילו לדון דין אמת שנא' ושוחד לא תקח. ונכפל הלאו בתורה בזה הענין במקום אחר (א) וכן אמרו בספרי לא תקח שוחד אפילו לזכות זכאי ולהייב חייב:

משרשי המצוה שנאמר עלינו ליקח שוחד אפילו לדון את הדין לאמיתו כדי להסיר מבינינו ההרגל הרע פנכוא מתוך כך לדון בשוחד דיני שקר ודבר ברור הוא אין צריך מופת: מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל (ב) שהנותן והמקבל עוברין בלאו הנותן משום ולפני עור (ג) והמקבלו שהוא בכלל ארור

מנחת יצחק

מיוחדת מהאי קרא לאו דפליגי על הספרי הלא גם הם מודים דעיקר קרא אחא להכי והא דעדות מיוחדת פסולה מדיני נפשות הוא מתורה שבעל פה ורק דאסמכוהו על האי קרא דדרך אסמכתא כדרך הרבה דרשות בצרייתא ובגמרא שהם רק אסמכתא על חיוב קרא, אך כיון שקבלנו מתורה שבעל פה למשה מסיני דעדות מיוחדת פסולה בדיני נפשות ממילא באס יסרג הגידון עפ"י עדות מיוחדת עוברין על ונקי וצדיק אל תהרג, וע"כ מה שגראה להדיא מדברי המג"ח ז"ל כאן בלות ג' דהרמב"ם לא ס"ל כרבינו בזה אין דבריו מוכרחים כ"כ ואדרבה הא מפורש בדברי הרמב"ם ז"ל בל"ט רכ"א הג"ל דהאי קרא דולא יומת עפ"י עד אחד אחא למאי דקתני דספרי וכו"ל, ועוד אס חיתא דס"ל להרמב"ם דהאי קרא דולא יומת עפ"י עד אחד אחא לעדות מיוחדת הו"ל לחשבו ללאו בפני עצמו במנין הלאוין ובאמת דהוא ז"ל לא חשבו במנין הלאוין רק הרמב"ן ז"ל הוסיף ללאו זה בין הלאוין. ולכן נראה כמעט להדיא שגם הרמב"ם ז"ל ס"ל כדעת רבינו בזה וסוגיא דמכות הג"ל הוא רק דאסמכוהו להא דעדות מיוחדת מהאי קרא דלא יומת וגו' דדרך אסמכתא וכמש"ל. (ד) והרמב"ן ז"ל חשב זה המקרא בשני לאוין לענין אחר בו', כן כתב הרמב"ן ז"ל בספר המלוה ל"ה ר"ל וע"י"ש, (ה) וסמך על מה שאמרו בגמרא סנהדרין בו', היינו שם בדף ל"ג ב':

(א) וכן אמרו בספרי לא תקח שוחד אפילו לזכות זכאי ולהייב חייב, כן הוא שם ברש"י פרשה שופטים על האי קרא דולא תקח שוחד, (ב) שהנותן והמקבל עוברין בלאו בו', כן כתב גם הרמב"ם ז"ל בפכ"ג מהלכות סנהדרין הלכה ב', (ג) והמקבלו שהוא בכלל ארור, גם זה כתב הרמב"ם ז"ל שם בהלכה א', ואע"ג דצקרא צפ' חבוא כתיב ארור לוקח שוחד להכות נפש דס נקי מ"מ ס"ל להרמב"ם ז"ל דאפילו לוקח שוחד בדיני ממונות גם הוא בכלל ארור. ואפשר שהוא מטעם דכיון דבכתובות דף ק"ה ב' אמרו בגמרא מאי טעמא דשוחדא כיון דקביל שוחדא מיניה איקרבא ליה דעתיה לגביה והוי כגופיה ואין אדם רואה חובה לעצמו מאי שוחד שהוא חד, א"כ לא ימלט שלא יטה הדין על שכנגדו ויחייב לו שלא כדון וכבר אמרו חז"ל בצ"ק דף ק"ט א' בגמרא כל הגוזל את חבירו שיה פדוטה כאלו נטל נשמה ממנו שנאמר כן ארחות כל זונע בנע את נפש בעליו יקה ומסוימי שם בגמרא וכי תימא הני מילי היכי דעביד בידים אצל גרמא לא ת"ש אל שאלו ואל בית הדמים על אשר המית את הגזעונים וכו' היכן מצינו שהרג שאלו את הגזעונים אלא מתוך שהרג נוצ עיר הכהנים שהיו נוספיקין לחם מים ומזון (להגזעונים) מעלה עליו הכתוב כאלו הרגו, וע"כ גם כאן בלוקח שוחד מעלה עליו הכתוב כאלו הכה נפש דס נקי כיון שכל הגוזל את

(ד) וחייב להחזירו (ה) ושאסור לדיין להגדיל מעלתו לכוונה כדי להרבות שכר לסופריו (ו) ושאפילו שוחד דברים אסור ליקח אלא יראה עצמו כאלו אינו משים לב כלל אל הדברים אם אולי יכבדוהו בעלי הדין בדברים. כללו של דבר אסור לדיין לקבל הנאה מבעלי הדין כלל בשביל דיניו אבל אם הדיין הוא בעל מלאכה התירו לו חכמים לישאול מבעלי הדין שכר במילתו ממלאכתו בעוד שיעסוק בדינם והוא שיהיה הדבר ניכר שהוא שכר הבטלה בלבד ולא יותר ויטול משניהם בשוה ויתר פרטיה בסנהדרין (פ' כ"ג שם): ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים שהם דנים והעובר עליה וקבל שוחד עבר על מצות מלך ואינו לוקה לפי שניתן להשבון.

פד) להפקיר כל מה שתוציא הארץ בשנה השביעית שהיא נקראת מפני המעשה הזה שנתחייבנו בה שנת השמטה ויזכה בפירותיה כל הרוצה לזכות שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה כן תעשה לכרמך לזיתך (א) ולשון מכילתא והלא הכרם והזית בכלל היה בלוי שראש הפסוק שאמר תשמטנה ונטשתה יכלול כל מה שיצמח בארץ בין פירות אילן בין פירות אדמה ולמה פרט הכתוב שתי אלה להקיש לכרם שאר מיני אילן ללמד כמו שיש בכרם עשה ולא תעשה שהרי בפירוש נכתב עליו ואת ענבי נזירך לא תבצר כמו כן כל שאר האילן יש בהן עשה ולא תעשה. ולפיכך פרט כרם וזית ללמד על ענין זה כי כוונת הכתוב דלאו דוקא זית לבד אלא הוא הדין לכל שאר פירות האילן אלא שהזכיר אחד מהם והוא מלמד לכולם דזה מן המדות שהתורה נדרשת בהם. ומצוה זו שהיא להפקיר כל פירותיה ומצוה האחרת שצונו האל לשבות בה כמו שכתוב בכי תשא בהריש ובקציר תשבות קשר אחד להם:

משרשי המצוה לקבוע בלבנו ולצייר ציור חזק במחשבותינו ענין הידוש העולם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וכיום השביעי שבת שלא ברא דבר. הכתיב מנוחה על עצמו למען הסיר ולעקור ולשרש מרעיונינו דבר הקדמות אשר יאמינו הכופרים וכו' ירחסו כל פינותיה ויפרצו הומותיה. ובאה הובה עלינו להוציא כל זמנינו יום יום ושנה שנה על דבר

מנחת יצחק

את חזירו קוה פרטתה ואפילו ע"י גרמא הוי כאלו נוטל נשמתו ממונו וכנ"ל, והמנה"ח ז"ל כאן באות ה' כתב ע"ז וז"ל ומ"ש הר"מ והרהמ"ח דקאי בחרור לוקח שוחד אינו יודע מנא להו דבתורה מבואר חרור לוקח שוחד להכות נפש ואפשר דדוקא דדיני נפשות קם ליה בחרור אבל דיני ממונות מנא להו עכ"ל אבל לפ"מ שכתבנו יש מקום לדברי הרמב"ם ורבינו ז"ל, ואפשר דמשום דרחמנא לייט להו למקבלי שוחד דדיני ממונות שהוה בכלל חרור ע"כ קא לייטי להו גם בגמרא וכדאיתא התם בכתובות שאמרו תפח נפשם של מקבלי שוחד, דלא מלינו בגמרא קללה כזו אלא באינם מאמינים בעיקרי הדת כגון במחשבי קיזין שהיו אומרים כיון שהגיע הקץ ולא בא שוב אינו בא (דזהו כופר באחד מיסודי הדת) וע"ז אמרו בסנהדרין דל"ז ב' בגמ' תפח עלמן של מחשבי קיזין אבל לא בכל המקומות אמרו כן, (ד) וחייב להחזירו, נפקא לן מהא שאמרו בתמורה דף ו' ב' בגמרא דלרבא דאמר שם דף ד' ב' כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני מיחייב להחזיר רבית קלונה שלקח כיון דעבר אחימורא דרחמנא אע"ג שהלוה נתן לו מרלונו, וא"כ מטעם זה חייב להחזיר גם הסוחד שלקח כיון שעבר אחימורא דרחמנא וכמ"ש הגר"ח ז"ל בבירוריו לחו"ה סי' ע' סק"ב וכן כתבו שאר אחרונים ז"ל, (ה) ושאסור לדיין להגדיל מעלתו לכוונה כדי להרבות שכר לסופריו, כן איתא בשבת ד' ג"ו ב' בגמרא דהא דכתיב בצני שמואל ויטו אחרי הכלע היינו שיטבו בעריהם (ולא עשו כשמואל אציהם שסבצו בערי ישראל לשפט אותם) כדי להרבות שכר לתזניהן ולסופריהן, (ו) ושאפילו שוחד דברים אסור ליקח כו' עד ויטול משניהם בשוה, כל זה מבואר בכתובות דף ק"ה א' וב' בצרייתא ובגמרא: (א) ולשון מכילתא כו' עד אלא שהזכיר אחד מהם והוא מלמד לכולם, כל זה הס' מדברי הרמב"ם בספר המלות עשה קל"ד ועי"ש, ואע"ג דבמכילתא שלפנינו צפ' משפטים על האי קרא דהשביעית תשמטנה ונטשתה הנ"ל ליתא לשון זה שצ' הרמב"ם ורבינו מ"מ ודאי דבמכילתא שהי' לפנינו ה' נוסח זה, כגון

זה למנות שש שנים ולשבות בשביעית. ובכן לא תפרד הענין לעולם מבין עינינו תמיד והוא בענין שאנו מונין ששת ימי השבוע כששת ימי עבודה והשביעי יום מנוחה. ולכן צוה ב"ה להפקיר כל מה שתוציא הארץ בשנה זו מלבד השביתה בה כדי שיוזכור האדם כי הארץ שמוציאה אליו הפירות בכל שנה ושנה לאו ככהה וסגולתה כי יש להם אדון על אדוניה וכשהוא הפין הוא מצוה עליו להפקירם. ועוד יש תועלת נמצא בדבר לקנות בזה מדת הוותרנות כי אין נדיב כנותן מבלי תקוה אל הגמול. ועוד יש תועלת אחר נמצא בזה שיוסיף האדם במהון בש"י כי כל המוצא עם לבבו לתת ולהפקיר לעולם כל גדולי קרקעותיו ונהלת אבותיו הגדלים בכל שנה אחת ומלומד בכך הוא וכל המיטפה כל ימיו לא תחוק בו לעולם מדת הכילות הרבה ולא מיעוט הכמהון:

מדיני המצוה מה הם הדברים עבודות הארץ שהן לנו בהוי"ב שביתה זו מן התורה (ב) כגון זריעה זמירה קצירה בצירה (ג) ואשר הן אסורות מדרבנן כגון מובל והופר ועבודות שבאילן כגון הותך ממנו יבלת פורק ממנו עלין או בדים יבשים מאבק באבק או מעשן תחתיו להמית התולעת סך הנטיעות קוטם או מפסג האילנות. ומה שהתירו לעשות כגון סוקרין בסיקרא ועודר תחת הגפנים (ד) ודין עבודת בית השלחין (ה) ושלא יעשה אשפה בתוך שדהו עד שיעבור זמן הובול ואה"כ שתהא גדולה ולא יהא נרא' כמובל ושיעוריה ממאה וחמשים סאה ובל ולמעלה. ומה שאמרו שהחייב להמנע מעבודת הארץ ל' יום קודם שנה השביעית (ו) והיא הלכה למשה מסיני (ז) ודין שדה אילן כמה זמן אסור בעבודה משנה ששית (ח) ומהו נקרא שדה אילן. (ט) ואיסור הרכבה והרכבה מה יהא בנטיעותיו. ופירות שביעית מה דינן (י) דכל שהוא מיוחד למאכל אדם כגון חטים ושעורים ופירות אין עושין מהן מלוגמא או רטייה שנא' בהן לאכלה. ושאינו מיוחד למאכל אדם כגון קוצים ודרדרים עושין ממנו מלוגמא לאדם אבל לא לבהמה. ושאינו מיוחד לאדם ולבהמה כגון פיאה ואוזב וקורנית הרי הוא תלוי במהשבת האדם השבן לאכילה

מנחת יצחק

(ב) כגון זריעה זמירה קצירה בצירה, ד' דברים אלו מפורש איסורם בתורה בתלת פ' בהר שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור את ספיה קלייך לא תקטור ואת ענבי נזירך לא תטור, בהגהת המ"ל כ' על דברי רבינו ז"ל כל אלו הדינים אין זה מקומם כי אם לקמן פ' כי תשא במלוה שלטוינו ש תשבות הארץ מעבודה בשנה השביעית וכ"כ סס המחבר עכ"ל, (ג) ואשר הן אסורות מדרבנן כו' עד ועודר תחת הגפנים, כל מה שכתב רבינו מאלו האסורים מדרבנן וממה שהתירו לכתחלה מבואר במו"ק דף ג' א' בצרייתא ובדברי הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות שמיטה ויובל ועי"ש, (ד) ודין עבודת בית השלחין, מבואר בריש מו"ק במשנה סס, (ה) ושלא יעשה אשפה בתוך שדהו כו' עד ושיעוריה ממאה וחמשים סאה ובל ולמעלה, כן מבואר במשנה דריש פרק ג' דשביעית ובדברי הרמב"ם ז"ל בריש פ"ג מהלכות שמיטה ויובל ועי"ש, (ו) והיא הלכה למשה מסיני, כן א"י במו"ק סס ד"ג ב' בגמ' כי גמירי הלכתא שלשים יום לפני ר"ה כו', (ז) ודין שדה אילן כמה זמן אסור בעבודה משנה ששית, בריש פ"ק דשביעית משנה א' איתא הכי עד אימתי חורשין בשדה האילן ערב שביעית בש"ה כל זמן שהוא יפה לפירי ובה"ה עד העלרת אך במו"ק סס דף ג' ב' אמרו בגמרא דר"ג ובית דינו נימנו על שני פרקים הללו (היינו על האיסור דשדה האילן מעלרת ואילך ועל האיסור דשדה לבן מן הפסח ואילך) ובטלוס מטעם שכן היה ההלכה למשה מסיני דזמנים אלו הוא רק בזמן שביעית המקדש קיים אבל בזמן שאין בהמ"ק קיים מותר עד ר"ה, (ח) ומהו נקרא שדה אילן, זה מבואר סס בפ"ק דשביעית משנה ב' איזה שדה האילן כל שלשה אילנות לבית סאה אם ראויין לעשות ככר דבלה של ששים מנה באיטלקי כו', (ט) ואיסור הרכבה והרכבה מה יהא בנטיעותיו, דין זה מבואר סס בפ"ק משנה ו' אין נוטעין ואין מזריכין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות משלשים יום לפני ר"ה ואם נטע או הזריח או הרכיב יעקור כו' ר' יוסי ור"ש אומרים לשתי שבתות ובימות דף פ"ג ב' אמרו בגמרא דהלכתא כר' יוסי ור"ש דדי בשתי שבתות, אך זהו לקליטה ומלכד זה נריך להוסיף עוד ל' יום לתוספות שביעית כמו שאמרו בריש דף י' ב' בגמרא, ודין זה נוסף גס בזמן שאין ביהמ"ק קיים וכמ"ס הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות שמיטה ויובל הלכה י"א, (י) דכל שהוא מיוחד למאכל אדם כו' עד חשבן לעצים דינן כפלים

דינן כמאכל השבן לעצים דינן בעצים. ויתר רובי פרטיה בולן מבוארין במסכת הבנויה ע"ז והיא מסכת שביעית (פ"ד מה' שמיטה): ונוהגת (יא) בזכרים ונקבות בא"י בלבד ובזמן שישראל שם שנא' עליה כי תבאו אל הארץ (יב) ומדרבנן נוהגת אפי' בזמן הזה בארץ דוקא

מנחת יצחק

בעצים, כל זה מבואר שם בפ"ח דשביעית משנה א', (יא) בזכרים ונקבות, נראה כמעט פשוט דע"כ נוהג מזהו זו גם בנקבות ולא אמרינן דהוי מזה עשה שהזמן גרמא זהו משום דפירא שביעית הפקירה נינהו וכמו שאמרו בנדריים דף מ"ב ז' ב' בגמרא ופרש"י שם בד"ה בעומדים חילנות על הגבולים וז"ל דרחמנא הפקריה לארעא גבי שביעית לנורך אכילה כו' וכן כתבו התוס' ז"ל שם בד"ה מאי שנא וז"ל מאי שנא דאובל מן הנוטות דפירי דהפקירה חינון ארעא נמי הפקירה הוא והפקירה רחמנא לנורך אכילה כו', וכן כתב הר"ז ז"ל שם בד"ה ארעא נמי רחמנא הפקריה ומלשנו משמע שכן הוא הגירסא בגמרא וכן כתב גם הנימוקי יוסף על הר"ף ז"ל שם דרחמנא הפקריה לפירות שביעית וכן כתב גם הריטב"א ז"ל שם דרחמנא הפקריה כו', וא"כ כיון דפירות שביעית דהפקירה נינהו דרחמנא הפקרינהו ממילא שנוהגת גם בנשים דאם תחזיק בהן האשה ולא תניח ללקוט לכל הבא ללקטן הוי גול בידה דהיא מחזקה בדבר דרחמנא הפקרינהו לכל אדם, ועי' במנה"ח ז"ל כאן באות א' שכתב וז"ל ואני מסופק אי המלוה אקרקפתא דגזרה הוא דרחמנא ליהו להפקיר פירותיו בשביעית ומחוייב לקיים להפקיר ואם מפקיר הרי זה הפקר אבל אם חינו מפקיר חינו מופקר ונהי דעובר על עשה מ"מ חינו הפקר רק עובר על גזירות השי"ת א"כ חין אחר רשאי לעלו והרי הוא גול ביד אחרים כל זמן שלא הפקיר כו' ועוד האריך הרבה בטעם זה הא שנוהגת גם בנקבות ועי"ש. אבל לפי מ"ש חין לורך כ"כ בזה כיון שמעט כל הראשונים הג"ל כתבו דשביעית הוא הפקירה דרחמנא ממילא שנוהגת גם בנשים וכנ"ל, ובתוך דבריו כתב המנה"ח וז"ל שוב האיר השי"ת את עיני ומלאתי במהרי"ט ח"א סי' מ"ב האריך וחלק על רבינו בית יוסף לענין פירא שביעית בקרקע עו"ג ודעת הג"י דחינו אפקעתא דמלכא רק מזה עליו ודעת המהרי"ט דהוא אפקעתא דמלכא כו' עכ"ל, אבל באמת שדבריו אלה אינם מובנים כמעט דאין אפשר לומר דהב"י ז"ל ס"ל דשביעית חינו אפקעתא דמלכא והלא הוא בעלמו כתב (והובא דבריו ז"ל שם במהרי"ט סי' מ"ב הג"ל) וז"ל ומה שכתב (המבי"ט) אטו ישראל שגדל כרמו ולא הפקירו וכו' יש לומר שזהו כמודיע הדבר בסתום ממנו דאיכא למימר בזה דככה"ג היה חייב (במעשר) אע"ג דרחמנא הפקריה ואפילו את"ל דפטורה איכא למימר שאני התם דרחמנא הפקריה משא"כ בשל עו"ג עכ"ל הג"י ז"ל (המובא שם במהרי"ט) וא"כ הא מפורש בהדיא בדברי הג"י דגם הוא ס"ל דשביעית אפקעתא דמלכא הוא. רק נראה שכוונת הג"י דר"ל דהא דפירות שביעית פטורין ממעשר זהו רק אם הצעלים עשו כדין התורה והניחו לכל אדם ליטלם לעלמו וכמו שהוא הפקר באמת דהא רחמנא הפקריה לפירי אבל היכא דהצעלים גזלינהו לפירות אלו ולא הניחו לכל אדם לזכות בהם באופן כזה לאו פטורין ממעשר כלל בכדי שלא יהיה חוטא נשכר, דכל זמן שלא מנינו להדיא דאפילו ככה"ג פטורין הפירות מן המעשר יש מקום לומר דככה"ג הן חייבין במעשר והו"מ"ש הג"י דאיכא למימר בזה דככה"ג היה חייב במעשר אע"ג דרחמנא הפקריה, וכיולא בזה מלינו גבי פדיון פטר חמור דכתב ואם לא תפדה וערפתו ואמרו ע"ז במכילתא סוף פ' בא על האי קרא חס חין אתה פודהו ערפהו הואיל ואצדת נכסי כהן אף נכסיד יאצדו כו' ע"כ, ולכן גם גבי פירות שביעית יש מקום לומר דהא דפטורין פירות שביעית ממעשר זהו דוקא אם עשה כדין התורה ולא החזיק בהפירות משא"כ כשהחזיק בהן וגזלן אזי חייבין במעשר (אך מ"מ לא פשיטא להו להב"י דבר זה וכמו שכתב להדיא בדבריו ואפילו את"ל דפטורה כו' וכנ"ל) והמהרי"ט ז"ל ס"ל דכיון דשביעית אפקעתא דמלכא הוא ע"כ הוי הפירות פירא דהפקירה ואפילו חס בעל השדה מחזיק בהו ולא הפקירן מ"מ מקרי פירות הפקר כיון דרחמנא הפקרינהו ולכן פשיטא דפטורין מן המעשרות, אבל לומר דהב"י ז"ל ס"ל דשביעית חינו אפקעתא דמלכא כו"ש המנה"ח זהו דבר שא"כ כמעט להאמר כלל וכנ"ל וע"כ שפיר כתב רבינו בכלן שנוהגת בזכרים ונקבות, (יב) ומדרבנן נוהגת אפילו בזמן הזה מדרבנן בארץ דוקא, בהגדת המ"ל כתב על דברי רבינו וז"ל מדברי הר"מ פ"ד מהלכות שביעית נראה דס"ל דשביעית נוהג בזה"ז בארץ מה"ת וכבר יישב שם מן דברי הרב שפ"י יעי"ש עכ"ל. והיינו דממה שכ' שם בהלכה כ"ה משמע כן

יג) וב"ב' שהחזיקו בו עולי בבל עד כזיב ולא כזיב בכלל אסורה בעבודה. וכל הספיקים הצומחים שם
בנחת יצחק

וכמו שכתב הכסף משנה ז"ל שם בסוף דבריו וזה לשונו ואי הוה אמרינן שמה שכתב
רבינו כאן דנוהגת אף בלא בפני הבית מדרבנן הוה ניחא (קושיתו שם) אבל פשטא דמילתא
דמדאורייתא קאמר עכ"ל ועייין שם, אבל רבינו ז"ל בכאן הוה כתב להדיא דשביעית בזמן
הזה בארץ הוא רק מדרבנן ואפשר שטעמו הוא דברים מועד קטן דף ב' ב' איתא בגמרא
איתמר המכש והמסקה מים לזרעים בשבת משום מאי מתרינן ביה רבה אמר משום חורש רב יוסף
אמר משום זורע כו' ופריך שם בגמרא תנן משקין בית השלחין במועד ובשביעית בשלמא מועד
משום עירחא הוא ובמקום פסידא שרי רבנן אלא שביעית צין למ"ד משום זורע ובין למ"ד
משום חורש זריעה וחרישה בשביעית מי שרי אמר אב"י בשביעית בזמן הזה ורבי היא
דתניא רבי אומר וזה דבר השמיטה שמוט בשתי שמיטות הכתוב מדבר כו' בזמן שאתה משמט
קרקע אתה משמט כספים ובזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים ופירש"י ז"ל בזמן
שאי אתה משמט קרקע כו' מכלל דאיכא זמן דלא משמט קרקע ואי זה בזמן הזה עכ"ל ולכן כיון
דמוקי סתמא דמתניתין כרבי דשביעית בזמן הזה דרבנן ע"כ פסק רבינו כן, ואע"ג דרבה שם
במו"ק תירץ על קושיא הג"ל ואמר הפילו תימא רבנן דפליגי עליה דרבי והא דמשקין בית השלחין
בשביעית הוא משום דרק אבות אהר רחמנא תולדות לא אהר רחמנא ומסקה מים לזרעים תולדה
הוי וע"כ במקום פסידא שרי רבנן, מ"מ אפשר דס"ל לרבינו דמסתבר טפי כתיבולא דאב"י ודלא
כרבה משום דבגיטין דף ס"ה ה' אמרו בגמרא דמילתא דאית לה עיקר מן התורה כ"ע ס"ל דכל
דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון וכן מלינו בכמה מקומות בש"ס שהמרו כל דתיקון רבנן כעין
דאורייתא תיקון (ועיי' בכתובות דף נ"ו ב' בתוס' ד"ה הא דרבנן) וא"כ לכאורה יש לדקדק על הא
דאמרו בזויר דף ל"ז א' בגמרא הנח לתרומה בזמן הזה דרבנן וכן אמרו בגיטין שם הב"ע במעשר
בזמן הזה דרבנן ולמה לא אמרינן בתרומה ומעשר דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון והלא
תרומה ומעשר אית להו עיקר בדאורייתא, ומה מוכח קלת לומר דדוקא איכא דאית ליה עיקר
בדאורייתא גם בזמן הזה בכעין זה אמרינן כל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון אבל בדבר דאית
עיקר דאורייתא בזה"ז כגון תרומה ומעשר דאית להו עיקר בדאורייתא כלל בזמן הזה לא אמרינן
בהו כל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון, אך הא ניחא למאי דמשני אב"י דמתניתין דמשקין בית
השלחין בשביעית רבי היא דס"ל שביעית בזמן הזה דרבנן ומדאורייתא לא נהגה כלל שביעית
בזמן הזה ע"כ שרי רבנן להסקותה ולא אמרינן בזה כל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון אבל
לרבה דמשני דמתניתין רבנן היא דאבות מלאכות כגון זריעה וקצירה הסידי מדאורייתא גם בזה"ז
ורק משקה מים לזרעים שהוא מתולדות מלאכות דהוי רק מדרבנן ע"כ שרי רבנן עדיין לא ניחא
כ"כ הא דמשקין בית השלחין בשביעית דהו"ל לומר כל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון ולכן אפשר
דמשום זה נקט רבינו כאן כתיבולא דאב"י, ואע"ג דאב"י ורבה הלכתא כרבה לבד מיע"ל קג"ס
מ"מ כבר כתב רבינו ז"ל ביו"ד סימן רכ"ח סוף ד"ה ופוסחין לאדם בכבוד עלמו וז"ל וי"ל דכללא
דהלכה כרבה לא איתמר אלא כי פליגי לענין דינא אבל איכא דלא פליגי אלא בטעמא דמילתא
כי הכא לא כו' טכ"ל, וא"כ גם הכא הא לא פליגי לענין דינא אלא באוקימתא דמתניתין וכיון
דטעמא דאב"י מסתבר טפי ע"כ נקט רבינו בכאן כוותיה, ויותר מזה כתב המעדני יו"ט ז"ל בפ"ק
דברכות ברא"ש סימן ה' אות ה' ז"ל וחולי הק כללא דאב"י ורבה הלכתא כרבה בר מיע"ל קג"ס
דוקא כשחולקין בסדרתם ולא כשחולקים בפסקי הלכה אליבא דתנאי כו' עכ"ל, ורואין אנו שהדברים
ק"ץ ומה התם דאב"י ורבה פליגי לענין דינא דרבה אמר הלכה כר' יהושע דתפילת ערבית רשות
ואב"י אמר הלכה כר"ג דתפילת ערבית חובה ומ"מ כתב המעדני יו"ט דיש לומר דהלכה כאב"י בזה
כיון שחולקים בפסקי הלכה אליבא דתנאי א"כ מ"כ"ש כאן דרבה לא אמר דהלכה כרבנן דס"ל
שביעית בזמן הזה דאורייתא רק אמר הפילו תימא דמתניתין רבנן היא (וקלת משמע מדברי רבא
בעלמו שגם הוא מודה דאליבא דרבי מיהוקמא דמתניתין שפיר טפי ולהכי אמר הפילו תימא רבנן)
בזה יש לומר דכ"ע מודים דלא שייך לומר דאב"י ורבה הלכה כרבה, (יג) וכל מקום שהחזיקו בו
עולי בבל עד כזיב כו' עד ומן הנהר ואמנה והלאה מורה בעבודה, בריש פ"ו דשביעית משנה ה'
איתא

אסורים באכילה כי הם קדשו המקומות שהחזיקו בהם לעולם. והמקומות שהחזיקו בהם כבר עולי מצרים ולא עולי בבל שהן מזויב ועד הנהר ועד אמנה אע"פ שהן אסורין היום מדרבנן בעבודה בשביעית שהחמירו בהן הספיהין הצומחים שם מותרין באכילה אחר שלא נתקדש בעולי בבל. ומן הנהר ואמנה והלאה מותר בעבודה. (יד) סוריא והוא מהמקומות שכבש דוד קודם שנכבשה א"י בולה וזה נקרא לרבותינו כיבוש יחיד והארץ הזאת היא כנגד ארם נהרים וארם צובה כל יד פרת עד בבל כגון דמשק ואהל-ב. והרן ומקומות אחרים סמוכין לאלו אע"פ שאין שביעית נוהג בהן מן התורה גזרו בהן שיהיו אותן המקומות אסורין בעבודה כארץ ישראל. אבל עמון ומואב ומצרים ושנער (טו) אע"פ שהן חייבין במעשר אין שביעית נוהגת בהן וכ"ש שאין נוהגת בשאר הוצה לארץ. והעובר עליה ונעל כרמו או שדהו בשביעית או אסף כל פירותיו לביתו בזמן שישראל על אדמתן בטל עשה (טז) וכ"מ מותר לאסוף מהן מעט מעט אל הבית ולאכול ובלבד שתהא יד הכל שוה בהן כאלו אין לקרקע בעלים ידועים:

פח) לַשְּׁבוֹת ממלאכה ביום השבת (א) שנאמר וביום השביעי תשבת. כל עניינה כתוב למעלה בלאו הבא על זה ונכפלה מצות שבת עד י"ב פעמים:

מנחת יצחק

חיתא הכי שלם חרות לשביעית כל שהחזיקו עולי צבל מארץ ישראל ועד כויב לא נאכל ולא נעבד וכל שהחזיקו עולי מצרים מכויב ועד הנהר נאכל לא נעבד מן הנהר ומאמנה ולפנים נאכל ונעבד והרמב"ם ז"ל מפרש דהאי נאכל ולא נאכל דקתני במתניתין היינו לענין הספיחין וכמ"ס הכ"מ ז"ל בפ"ה מהלכות שמיטה ויובל הלכה כ"ו וזהו גם דעת רבינו ז"ל זכאן ומזכאן מ"ש כאן בדין חילוק המקומות, (יד) סוריא והוא מהמקומות שכבש דוד כו' עד אסורין בעבודה בארץ ישראל, כן מזכיר שם במשנה ז', (טו) אע"פ שהן חייבין במעשר אין שביעית נוהגת בהן כו', כן מזכיר בפ"ד דידים משנה ג' דכיון שנהגת בהו מעשרות בשביעית אין דין שביעית נוהגת בהו דכל היכא שנהג שביעית פטור מן המעשרות כמו שפורש במכילתא בפ' משפטים על הא דכתיב שם והשביעית תשמטה ונטשתה וגו' וכן מפורש גם בספרי בפ' ראה על הא דכתיב שם מקלס שלם שנים תוליא את כל מעשר תבואתך וגו' (וע"י מ"ש המ"ל שם בפ"ד מהלכות שמיטה ויובל הלכה כ"ז), (טז) ומכל מקום מותר לאסוף מהן מעט מעט אל הבית ולאכול כו', כן מפורש בתורה ריש פרשה בהר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך וגו' :

(א) שנאמר וביום השביעי תשבות, דעת רבינו הוא דכיוס השביעי תשבות הוא מלות עשה וכן כו' גם הרמב"ם בספר המלות עשה קנ"ד וז"ל שלום שנשבות בשבת והוא אמרו יתברך וכו' השביעי תשבות כו', וכן כתבו גם התוס' בפשיטות ביצמיה דף ו' א' בד"ה נגמר וכן כתב גם הרשב"א ז"ל ביצמות שם בחדושו בד"ה והא תנא בעלמא קאי דהאי וכו' השביעי תשבות הוי מלות עשה, אך התוס' בשבת דף קל"ב ז' בסוף ד"ה האי עשה ול"ת הוא כתבו וז"ל ואל"ת והא דק"ל דאין עשה דוחה ל"ת ועשה נגמר ממילה בלרעת דחוי (בלרעת הוי עשה ול"ת כמו שאמרו בגמרא שם) וז"ל מה למילה שכן נכרתו עליה י"ג בריתות עכ"ל, וכתיב ע"ז מהר"ם מלובלין וז"ל הא דמקשו התוס' ממילה דדוחה לרעת ולא מקשו מהא דמילה דוחה את השבת ז"ל דס"ל דשבת לא הוי עשה ול"ת אלא הוי לאו שיש בו מיתה וכרת וכן משמע פ"ק דיצמות דה' דפריך התם אשכחן דחתי עשה ודחי ל"ת גרידא ל"ת שיש בו כרת היכא אשכחן וכי הימא כילף ממילה מה למילה שנכרתו עליה י"ג בריתות ע"ש אצל תימה הוא בעיני דהא אשכחן כמה מלות עשה דכתיבי גבי שבת כגון זכור ושמור וז"ל דלוא לענין חיבור מלאכה איירי אלא לקדשו בשאר מיני קדושות עכ"ל, ודבריו תמוהים דהא כתיב שבת ימים תעשה מעשיך וכו' השביעי תשבות הרי להדיא דכתיב תשבות גבי מלאכה ועוד דהא התוס' ז"ל בעלמא כתבו ביצמות דהאי תשבות הוי מלות עשה וכן כתב גם הרשב"א וכו' וע"כ דבריו ז"ל לע"ג, ומה שהכריחו לומר כן מהא דלא הקשו התוס' דנגמר דעשה ל"ת ועשה ממילה דדחיא שבת אין מזה הכרח כ"כ דיש לומר דכמו שאמרו בגמרא ביצמות שם שאין ללמוד דעשה דוחה ל"ת שיש בו כרת מהא דמילה דוחה את השבת מושם דמילה שאני שנכרתו עליה י"ג בריתות כמו

פן) שלא נשבע בשם ע"ג (א) ואפילו לעובדיה ולא נשבע לע"ג בה שנא' ושם אלהים אחרים

מנחת יצחק

כן אין ללמוד ג"כ מהא דמילה דוחה את השבת דלית עשה ולדחי ל"ת ועשה בכל התורה דשאני מילה שנכרתו עליה י"ג בריתות, וע"כ לא הקשו התוס' מזה מידי רק הקשו דנגמר דעשה דוחה ל"ת ועשה מהא דמילה דחיא לרעת דבזה מפורש בשבת שם דבריייתא דמילה דחיא לרעת בין בזמנה בין שלא בזמנה אבל שבת לא דחיא אלא בזמנה דוקא, ועל מילה שלא בזמנה לא מלינו מפורש שנכרתו עליה י"ג בריתות דהא כולה פרשה די"ג בריתות בפ' לך הוא על מילה בזמנה וכדכתיב התם וכן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם וגו' וע"כ שפיר הקשו התוס' דנגמר ממילה דלרעת דעשה דוחה ל"ת ועשה, אך מ"מ תרנו גם על זה דמה למילה שכן נכרתו עליה י"ג בריתות ר"ל דכיון דבעיקר מלות מילה נכרתו עליה י"ג בריתות והיינו כשהיא בזמנה ממילא שאין ללמוד מהא דמילה דוחה את הלרעת אפילו שלא בזמנה לשאר מלות שבתורה שיבוא עשה וידחה ל"ת ועשה דעל שאר המלות לא נכרתו י"ג בריתות כלל אבל במלות המילה הא נכרתו עליה י"ג בריתות לכל הפחות כשהיא בזמנה (וכבר הזכרתי אפס מקלת מזה בספרי יד ילחק בהוספות ויתקונים ועי"ש), עיין בזמנה"ח ז"ל דכאן חות א' שהקשה על רבינו למה לא כתב שמורה זו נהגת גם בנשים וסיים בלע"ק וכן הקשה גם להלן במורה רל"ז והעלה גם שם בלע"ע אך שם באות ב' כתבנו שאין קושיא כלל על רבינו בזה ועי"ש.

(א) ואפילו לעובדיה כו', נראה קלת דר"ל דלא מיבעי לשבע מעלמו בשם ע"ג ודחי אסור ועובר בלאו זה דוק אלהים אחרים לא תזכירו דהא הוי כמודה בע"ג כיון שנשבע בשמה מעלמו, אלא אפי' היכא דנתחייב שבועה לעו"ג והוא רולה שיבע בשם הע"ג אע"ג דבזה אינו נראה כ"כ כמודה בע"ג מ"מ עובר בלאו זה דבאמת גם זה הוי כמודה בע"ג כיון דנשבע בה, והנה רבינו מפיק לי' ללאו זה מהא דכתיב ושם אלהים אחרים לא תזכירו ואע"ג דבסנהדרין דס"ג ב' אמרו בגמ' הנודר בשמו והמקיים בשמו מנלן דתניא ושם אלהים אחרים לא תזכירו שלא יאמר אדם לחבירו שמור לי בלד ע"ג פלונית ולא ישמע על פיך שלא ידור בשמו ולא יקיים בשמו ולא יגרום לאחרים שידרו בשמו ויקיימו בשמו ד"ל לא ישמע על פיך אזהרה למסית ולמדיח כו' הרי להדיא דבריייתא מפיק ללאו זה מלא ישמע על פיך, מ"מ הא כבר כתבו התו' שם בכוף ד"ה שלא ידור בשמו דהא דקאמרי דבריייתא בתחלה דנפקין לן שלא ידור בשמו ושלא יקיים בשמו מהא דכתיב ולא ישמע על פיך הוא רק אסמכתא אבל עיקר מילתא דכולהו מלא תזכירו נפקא, וגם רש"י בסנהדרין שם ד"ס ב' במשנה על הא דחי' שם הנודר בשמו והמקיים בשמו עובר בל"ת כ' וז"ל עובר בל"ת ושם אלהים אחרים לא תזכירו עכ"ל וכן כ' שם גם בדס"ג א' דה"ה והנודר בשמו דעובר משום ושם אלהים אחרים לא תזכירו, והע"פ שהתו' ז"ל כתבו כן משום דקשיא להו דכיון שאמרו שם דבריייתא דמלא ישמע על פיך נפקא לן אזהרה למדיח א"כ הוי לאו שניתן לאזהרת מיתה ב"ד ואיך לוקין מלאו זה על הנודר בשמו והמקיים בשמו וזה הכריחם לומר דלפי המסקנא נפקא לן נודר בשמו ומקיים בשמו מלאו דלא תזכירו וכנ"ל (ואפשר דמטעם זה פירש גם רש"י ז"ל דמלא תזכירו נפקא לנודר בשמו) אבל בדעת רבינו הא א"ה לומר כן דהוא ז"ל כתב להלן במורה תקי"ח בלאו דשלא להתגבאות בשם ע"ג וז"ל אמנם מתבאר בכתוב עונש המתגבא בשם ע"ג שהוא חייב מיתה שנאמר ע"ז ואשר ידבר בשם אלהים אחרים ומת הגבוי ההוא כו' וכבר ידענו העיקר שהורנו ז"ל לא עגש אה"כ הזהיר וע"כ נאמר שיהיה אזהרת הענין הזה בכלל ושם אלהים אחרים לא תזכירו שכתבנו בפ' משפטים ללאו בפני עלמו בענין אחר ואין בנמנע להיות לאו אחד מונע דברים רבים ולא יהיה דינו כדיון לאו שכללות מכיון שיתבאר העונש בכל ענין וענין זה הוא דעת הרמב"ם ז"ל עכ"ל, ובעל כרחן דלריק לומר לדעת רבינו דהע"ג דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתה ב"ד מ"מ לוקין על לאו זה מטעם הג"ל דכמו שאין דינו בלאו שכללות שאין לוקין עליו כמו"כ אין דינו בלאו שניתן לאזהרת מיתה ב"ד שאין לוקין עליו, וא"כ לדעת רבינו אין הכרח לומר דנפקא לן ללאו דנודר בשמו ומקיים בשמו מלא תזכירו (דלא כפשטא דבריייתא הג"ל דמפורש שם דמלא ישמע על פיך נפקא לן) דכיון דרבינו ס"ל דמלא תזכירו נפקא לן אזהרה למתגבא בשם ע"ג והוי גם לאו זה דלא תזכירו לאו שניתן לאזהרת מיתה ב"ד שוב אין שום נ"מ בין אם נאמר דלאו דנודר בשמו ומקיים בשמו נפקא לן מלא ישמע על פיך או מלא תזכירו דהא תרומיייהו הוי לאוין שניתן לאזהרת מיתה ב"ד (וכמו שהקשה באמת הרש"א ז"ל בתוס' ד"ה שלא ידור הנ"ל על דעת הסמ"ג והרמב"ם ז"ל), אך באמת שגם הרמב"ם ז"ל בספר המלות ל"ת י"ד כתב ג"כ שאזהרה זו שלא ישבע בשם ע"ג ושלא ידור בשמו נפקא לן מלא תזכירו וקמ"ש רבינו, וע"כ אפשר לומר שהרמב"ם ורבינו

ז"ל גם הם מפרשי כו"ם החו"ם דלפי המסקנא נפקא לן לגודר בשמו ומקיים בשמו מלא תזכירו רק לא מהוכחת החו"ם ז"ל אלא משום דסמכו בזה על המכילתא דשם צפ" משפטים על האי קרא דשם אלהים אחרים לה תזכירו איתא שם בזה"ל ושם אלהים אחרים לא תזכירו שלא תשבע לשו"ג ביראתו, הרי להדיא דהמכילתא ס"ל דמלא תזכירו נפקא ולא מלאו דלא ישמע על פיך, אמנם עלם דברי רבינו ז"ל מ"ש דאזרתה מתנבא בשם ע"ג הוא משום אלהים אחרים לא תזכירו ומ"מ לא הוי לאו שבכללות (אע"ג דאתא גם לגודר בשמו ומקיים בשמו) מכיון שיבאר העונש בכל ענין וענין וכנ"ל לכאורה לריכוס ביחוד דהן אמת דעונש של מתנבא בשם ע"ג מפורש בתורה דכתיב ומת הנביא ההוא אבל עונש גודר בשמו ומקיים בשמו הא אינו מפורש בכתיב וא"כ איך לוקין על להו זה כיון דרק העונש מהמיתה מפורש אבל לא העונש מהמלקות, ואע"פ שרבינו כתב זהו דעת הרמב"ם ז"ל וכן כתב הרמב"ם ז"ל באמת בספר המלות ל"ה כ"ו מ"מ גם דברי הרמב"ם ז"ל בעלמו לריך ביחוד לכאורה כיון שאינו מפורש רק עונש מיתה ולא עונש מלקות א"כ איך לוקין ע"ז והא הוי לאו שבכללות וגם לאו שניתן לאזרתה מיתת צ"ד, אך אולי יש לומר בדעתם ז"ל בדרך זה דהרמב"ם ז"ל כתב בפ"ה מהלכות ע"ג הלכה י' דהגודר בשמו והמקיים היינו שנשבע בשמו חייב מלקות והראש"ד ז"ל שם השיג עליו וז"ל זה לא אמרו בגמרא אלא אליבא דר' יהודה דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו ולית הלכתא כותיה אלא כר' יוחנן משום דר"י הגלילי דאמר כל ל"ה שבתורה וכו' חוץ מנשבע ומימר עכ"ל, אך המהרי"ק ז"ל בשרש ע"ו כתב ליישב דעת הרמב"ם ז"ל דמהניתין דסנהדרין דף ס"ב דקתני שם אבל המגפף והמגשק והמכבד והמרבץ והמרחץ והסך והמלביש והמנשיל עובר בל"ה הגודר בשמו והמקיים בשמו עובר בל"ה ולא כיון להו תנא בבבא חדא ולמיתני אכולהו רק פעם אחד שעובר בל"ה ש"מ שחלוקין בדיניהם שעל הני דחשיב להו תנא בחד בבא לוקה ועל הני דחשיב להו באידך בבא אינו לוקה ומשום הכי פשיטא להו להנהו אמוראי בגמרא שם דף ס"ג א' דעל חד בבא לקי ועל אידך בבא אינו לוקה, אלא דרב דימי שם ס"ל דעל הנהו דקחשיב להו תנא בבבא ראשונה כגון המגפף והמגשק וכו' לקי משום דאית בהו מעשה, ואע"ג דהוי לאו שבכללות מ"מ לוקה מטעם דכיון שכל המודה בע"ג הרי הוא ככופר בכל התורה (וכמו שאמרו בספרי צפ" שלא על הא דכתיב שם את כל אשר ליה ה' אליכם ביד משה בזה"ל מגיד הכתוב שכל המודה בע"ג כופר בעשרת הדברות ובמה שנגטוה משה ובמה שנגטוה האבות ובמה שנגטוה הנביאים כו') א"כ כשהוא עובר על לאו דע"ג אפי' הוי לאו שבכללות מ"מ לא גרע מעובר על לאו אחר שאינו לאו שבכללות דהא הוי ככופר בכל התורה וע"כ קאמר רב דימי דעל כל הני דקתני במשנה בבבא הראשונה לוקין עליהן כיון דאית בהו מעשה אע"ג דהוי לאו שבכללות אבל על הגודר בשמו ומקיים בשמו ח"ן לוקין וחמירא ליה לרב דימי היכא דעביד מעשה אע"פ שהוא לאו שבכללות יותר מלאו שאין בו מעשה, אבל בגמ' הקשו על רב דימי ואמרו מאי שנא הגודר בשמו והמקיים בשמו דלא לקי (כלומר אע"פ שגם הם לאוי דע"ג הם) משום דהו"ל לאו שאין בו מעשה הני נמי לאו שבכללות נינהו, ור"ל דכיון דלא מצינו לשום תנא שיאמר דלוקין על לאו שבכללות ובלאו שאין בו מעשה מצינו לר' יהודה דס"ל שלוקין עליו א"כ איך נאמר דבהני לאוי דע"ג חמור לאו שבכללות מלאו שאין בו מעשה דעל לאו שבכללות לוקין ועל לאו שאין בו מעשה ח"ן לוקין, וע"כ מסקינן שם בגמרא כרביין דאדרבה על כל הני דקתני תנא בבבא הראשונה כגון המגפף והמגשק והמכבד והמרבץ כו' ח"ן לוקין עליהן ורק על הגודר בשמו והמקיים בשמו לוקין דהא מצינו לר' יהודה דס"ל דלאו שאין בו מעשה לוקין עליו בכל התורה וע"כ אע"ג דתנא דידן לא ס"ל כר' יהודה בכל התורה אבל בהא דמודה בע"ג לוקה אע"פ שאין בו מעשה ובמ"ש הכ"מ שם בפ"ה מהלכות ע"ג הלכה י' הכ"ל, וכתב שם בטעמו דתנא דמהניתין וז"ל ואפשר דטעמא דתנא משום דכיון דגלי קרא בנשבע לשם שהוא לוקה אע"פ שאין בו מעשה הוא הדין בנשבע לשם ע"ג עכ"ל, אך באמת אי משום זה לא חיריא כ"כ דהא אפשר לומר דנשבע בשם ה' לשוא חמיר טפי וכמו שאמרו בשבועות דף ל"ט א' בצרייתא שכל העולם כולו נודעזע בשעה שאמר הקב"ה בסיני לא תשא את את שם ה' אלהיך לשוא וכל עבירות שבתורה נאמר בהן ונקה וכאן נאמר לא ינקה ועוד חיריכו שם הרבה מאד בחומר העון ובשונאו וא"כ לא דמיא כ"כ נשבע בשם ע"ג להא דנשבע בשם שמים לשוא, ולכן אפשר שיט לומר טעם אחר קצת בהא דס"ל לתנא דמהניתין שלוקין על הגודר בשמו ומקיים בשמו, והוא עפ"י מה שאמרו בתמורה דף ג' ב' בגמרא דהא שלוקין את המקלל את חבירו בשם אע"ג דהוי לאו שאין בו מעשה הוא מודכתיב צפ" תבוא אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת

לא תזכירו ובבלל הזכרה שמענו בין נשבע בין מישיב (ב) ויש מפרשין שעיקר לאו זה אינו בא אלא בעוסק עם ע"ג ביום חגו ומרויחו דאזיל ומודה וקא עבר על לא תזכירו בלומר שלא יזכרו אחרים על דרך האסורה להם דהיינו על דעת לעבדם שהוא אסור אף להם מן התורה שבני נח מוזהרים על ע"ג. ועוד הוסיפו ז"ל הרחקה ואמרו בסנהדרין שלא יאמר אדם לתבירו שמור לי בצד ע"ג פלונית:

משרשי המצוה להרחיק כל ענין ע"ג במעשה ובדיבור עד שלא יעלה זכרם בלבבנו לעולם. והשיגוהו רז"ל ואמרו שבמ"ד מקומות הזהירנו התורה עליה רוב מאסה צא וחשוב:

מנחת יצחק

הכתובים בספר הזה ליראה את השם הנכבד והנורא הזה את את ה' אלהיך והפלא ה' את מכותיך וגו' והפלאה זו מלקות הוא מדכתיב והפילו השופט והכהו לפניו הוי אומר הפלאה זו מלקות (ופרש"י וז"ל אם לא תשמור לעשות וגו' עד ליראה את השם שתיירא שלא להזיח את השם לצמלה וכן מקלל את חברו בשם מוליאו לצמלה וכתיב והפלא ה' את מכותיך שיפול מכות והיינו מלקות עכ"ל), ולכאורה יש לדקדק הא דכתיב זהאי קרא אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת הכתובים בספר הזה מאי פירושו דהלא עונש זה דהפלא ה' את מכותיך הוא משום דעבר על ליראה וגו' ח"כ הכי הו"ל לכתיב אם לא תשמור ליראה את השם הנכבד והנורא וגו' והפלא ה' את מכותיך, וע"כ אפשר לומר דכ"ל לתנא דמתניתין הנ"ל דפירושו הוא כעין שאמרו בסוריות דף ח' ה' בגמרא על הא דכתיב צפ' שלח וכי תשגו ולא תעשו את כל המצוות האלה אשר דבר ה' אל משה וגו' חיוזו היא מצוה שהוא שקולה ככל המצוות הוי אומר זו ע"ג ופרש"י שכל המורה בה ככופר בכל התורה כולה עכ"ל (וכדאיתא בספרי הנ"ל), ולכן גם הא דכתיב אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת זהו ג"כ במורה בע"ג ששקולה ככל המצוות, והכי קאמר קרא חו אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת והיינו שמורה בע"ג או אם לא תשמור ליראה את השם וגו' והיינו מקלל את חברו בשם והפלא ה' את מכותיך שהפול מכות והיינו מלקות וכמ"ש רש"י וכנ"ל (והאי מודה בע"ג ודאי שאינו עובד ע"ג דעובד ע"ג עונשו שקולה ולא מלקות והכא הא כתיב והפלא ה' את מכותיך דהיינו מלקות אלא ודאי דמורה בע"ג כגון שנודר ומקיים בשמו), ואע"ג דבמכות ד"ג ב' בגמ' למדו מקרא זה דאם לא תשמור לעשות שלוקין על כל ל"ת שבחורה ועי"ש מ"מ פשטא דקרא משמע שעובר על דבר אחד שהוא שקולה ככל התורה מדלא כתיב אם לא תשמור לעשות אחת מכל דברי התורה הזאת כמו דכתיב צפ' ויקרא גבי כהן משיח נפש כי תחטא בשגגה מכל מצוות ה' אשר לא תעשינה ועשה מאחת מהנה וכן כתיב גם בהעלם דבר של ליבור ועשו אחת מכל מצוות ה' אשר לא תעשינה וגם בגשיא שחטא כתיב ועשה אחת מכל מצוות ה' אלהיו וכן גם בהדיוט שחטא כתיב ג"כ הכי אבל כאן הא כתיב אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת ודמיה ממש כמעט להא דכתיב צפ' שלח וכי תשגו ולא תעשו את כל המצוות האלה וגו' וכנ"ל, ולפי זה אפשר לומר דזהו כוונתו של הרמב"ם ז"ל (וכמ"ש רבינו בשמו) כמה שכתב בספר המצוות ל"ת כ"ו דחזרת מתנבא בשם ע"ג הוא מקרא דשם אלהים אחרים לא תזכירו ואע"פ דמקרא זה ילפינן גם לאו לנודר בשמו ומקיים בשמו מ"מ לא הוי לאו שבכללות כיון שכתבאר העונש בכל ענין וענין וכנ"ל דלפי מה שכתבנו מתבאר גם העונש לנודר ומקיים בשמו מקרא דאם לא תשמור לעשות הנ"ל, (ב) ויש מפרשין שעיקר לאו זה אינו בא אלא בעוסק עם ע"ג ביום חגו ומרויחו דאזיל ומודה בו, נראה קצת דהיש מפרשין אלו גם הם מודים דהנודר בשמו ומקיים בשמו עובר בל"ת וכמו שמפורש במשנה דסנהדרין הנ"ל רק שהם ס"ל דנודר בשמו ומקיים בשמו נפקא לן מלא ישמע על פיך וכמו שאיתא בצרייתא הנ"ל ולא ס"ל כמ"ש התוס' ז"ל שם דזהו רק לאסמכתא רק ס"ל כפשטא דצרייתא דמלא ישמע על פיך נפקא וקרא זה דלא תזכירו אתה לעוסק עם ע"ג ביום חגו ומרויחו וכמו שכתבנו לעיל באות ח', אלה דבזה ס"ל להיש מפרשין כמ"ש התוס' דכל הני דקחשיב בצרייתא והיינו שלא יאמר אדם לתבירו שמור לי בצד ע"ג פלונית ולא ידור בשמו ולא יקיים בשמו ולא יגרום לאחרים שידרו בשמו ויקיימו בשמו כל הני מתא קרא נפקא וסבירא להו דכל הני מלא ישמע על פיך נפקי דבכולהו משמיע שם ע"ג, והא שאמרו בצרייתא

מדיני המצוה מה שאמרו (ג) שאפי' להזכיר שם ע"ג שלא בדרך שבועה אסור. ושבל ע"ג הכתובה בספרי הקודש מותר להזכיר שמה כגון פעור ובל ונבו וכיוצא בהן ושאסור לגרום לאהרנים שיזכרו ושיקיימו בשם ע"ג אבל אינו לוקה אלא הנזיר והמקיים בשמה דהיינו הנשבע בעצמו ולא המשיביע ואע"פ שהמשיביע כמו בן בכלל הלאו הוא לפי דעת הרמב"ם. ויתר פרטיה מכאורים בפרק ז' מסנהדרין :

ונוהגת בכ"מ ובכ"ז בזכרים ונקבות והעובר עליה ונשבע בדבר מכל הנבראים שיאמינו בהם הכופרים הסבלים מצד הגדולה חייב מלקות. כן כתב הרב ז"ל (ד) ואף על פי שאין בזה מעשה מרוב הומר ע"ג הוא :

פו) שלא יקרא אדם בני אדם לעבוד ע"ג ויזרו אותם על בן ואע"פ שזה הקורא לא יעבדנה ולא יעשה לה פעולה מן הפעולות רק הקריאה לבד וזהו נקרא מדיח (א) וכן אמרו בסנהדרין לא ישמע על פיך אזהרה למדיח (ב) וכן אמרו ג"כ במכילתא :
 שורש המצוה ידוע :

דינו בפ' ז' מסנהדרין (ג) ומי שלא הדיח אלא אדם אחד אינו נקרא מדיח אלא מסית ובסדר ראה אנכי נכתוב אזהרת מסית בעיה. אבל כשמדיח שני אנשים או יותר נקרא מדיח. וזה שאתה מוציא כל הרחקות אלו בע"ג וגודל העונש בה עד שנכפלה כמ"ד מקומות בתורה. ושתכנה התורה לשם ב"ה קנא אל עובדיה אל יעלה בלכך שקנאת האל והרחקת אלו נכתבו וזלתי מצד העובדים כי השם ב"ה וברוך שמו בין שיעבדו אותו בני אדם או יעבדו מלאך או גלגל או כוכב או אהר מכל ברואיו אין שום צד תוספת וגירוע נופל בזה בכבודו ב"ה כי תכלית הכבוד וההוד לא נוסף ולא נגרע בשביל דבר אף כי שמעישו אנהנו פעולותיו אנשי הגופות. אך תדע באמת כי כל ענינים אלה נאמרים על צד המקבלים יאמר כי בעת שהאדם מוציא עצמו לגמרי ומתפשט מאמונת ה' ב"ה ומוליד גופו ומתפיש מהשבותיו אהרי ההבל לא יהיה ראוי כלל להניח בו שום ברכה ושום טובה. אבל יהיה ראוי להניח עליו כל מה שהוא הפך הברכה והוא הקללה והמארה וההלאים וכל רעות כי הוא נתרקת תכלית הריחוק מכל גבולי הטוב ועל כן לא תשיגהו כי אם רע בכל צדדיו. ועל הדרך המשל יאמר עליו כאלו הש"י שהוא אדון

מנחת יצחק

דנפקא לן שלא יאמר אדם לחבירו שמור לי כגד ע"ג פלוגית מקרא דלא תזכירו זהו רק לאסמכתא, ופליגי בזה על המוס' דהסוס' כתבו דכולהו מלא תזכירו נפקי וס' ס"ל דכולהו מלא ישמע על פיך נפקי ומגילת חיייתר להו האי לאו דלא תזכירו לעוסק עם העו"ג זיוס חגו, וגם פליגי יש מפרשין אלו על רש"י ז"ל שכתב בע"ג דף ו' ה' צד"ה משום הרוחה דהעוסק עם העו"ג זיוס חידו עובר משום לא ישמע על פיך ופשוט קלת דטעמא של רש"י הוא משום דאיהו ס"ל בסנהדרין שס דגודר בשמו ומקיים בשמו עובר משום לא תזכירו וכנ"ל וע"כ כתב דהעוסק עם עו"ג זיוס חידו עובר משום לא ישמע על פיך, אבל ס' ס"ל דכל הגי דקחשיב צברייתא נפקא לן מלא ישמע על פיך וע"כ חיייתר להו האי לאו תזכירו לעוסק עם העו"ג זיוס חידו וכמ"ל, ולפי זה מתורך דעת ה"ס מפרשין אלו ממה שהעלה המגה"ח ז"ל כאן צאות ה' דבריהם בל"ע ועי"ש, (ג) שאפילו להזכיר שם ע"ג שלא בדרך שבועה אסור בו, כן הוא בסנהדרין שס צברייתא וכמ"ש לעיל צאות ב', (ד) ואע"פ שאין בזה מעשה מרוב הומר ע"ג הוא, כבר מצואר לעיל צאות ה' טעמו של הרמב"ם ז"ל בזה ועי"ש :

(א) וכן אמרו בסנהדרין לא ישמע על פיך אזהרה למדיח, כן הוא שס דף ס"ג צ' צברייתא, (ב) וכן אמרו ג"כ במכילתא, אע"ג דמכילתא שלפנינו בפ' משפטים על האי קרא דולא ישמע על פיך ליתא כן מ"מ ידוע שלפני הראשונים ז"ל היו נוסחאות אחרות במכילתא, (ג) ומי שלא הדיח אלא אדם אחד אינו נקרא מדיח אלא מסית, נראה קלת דרבינו ז"ל יליף לה הכי מהא דאיתא בסנהדרין דף פ"ע צ' צברייתא נביא שהדיח בסקילה רש"א בחנק מדיחי עיר הנדמת בסקילה

הטוב נעשה לו לאויב ועצר ממנו כל הטובות וזכאילו הוא מקנא לו בהניחו עבודתו ועובד את אחרים. ואולם האל ב"ה לא יחייב לכל נברא ולא יקנא לבני אדם כי בידו להחזירם כולם עם כל שאר העולם לתוהו ובוהו בהנחת הפצו בביטול כאשר בראם בהנחת הפצו בבריאה. אבל יכנו שמו ב"ה בהקנאה על דרך מעשה בני אדם לפי שאין ביניהם שנאה גדולה כמי שמקנא באיש על שום דבר או מקנא באשתו בזנותה עם אחרים וע"כ נכתבו בתורה דמיונות אלו אצלו ב"ה כדי שיכנס לאוון השומע (פ"ד מהל' ע"ג): ונוהגת איסור זו בכ"מ ובכ"ז בזכרים ובנקבות (ד) אבל דין העובר עליה בין איש ואשה שהם

מנחת יצחק

בסקילה רש"א בחנק מ"ט דרבנן התיא הדחה ממסית מה להלן בסקילה חף כאן בסקילה ור"ש (סבר) מיתה כתיב ביה וכל מיתה האמורה בתורה סתם חונה חלא חנק מדיחי עיר הנידחת בסקילה מ"ט דרבנן גמרי הדחה או ממסית או מנביא שהדית (דלדידהו גס נביא שהדית בסקילה וכנ"ל) ור"ש גמר הדחה מנביא (דלדידהו נביא שהדית בחנק וכנ"ל) ופריך ולגמר ממסית (דביה מפורש בתורה שמיטתו בסקילה) ומשני דנין מסית רבים ממסית רבים ואין דנין מסית רבים ממסית יחיד כו' עד כאן שם בסוגיא (וזה פשוט דהא דנביא שהדית דפליגי ביה לא מיירי כשהנביא הדית עיר שלמה או רוצח של עיר דהא בתורה לא כתיב שום רמוז נבי נביא שהדית דבעינן שידית עיר שלמה או רוצח של עיר ורק חס"כ בפרשה מיוחדת כתיב דין דעיר הנדחת ושם כתיב ילאו אנשים בני בליעל מקרבך וידיחו את יושבי עירם גו', אלא דגבי נביא כתיב לשון רבים נלכה אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם ונעבדום וחס"כ כתיב כי מנסה ה' אלהיכם אתכם לדעת הישכם אלהים את ה' אלהיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם וגבי מסית כתיב לשון יחיד נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעתם אתה ואבותיך וגו' לא תאבה לו ולא תשמע אליו ולא תחוס עיניך עליו ולא תחמול ולא תחסה עליו כי הרג תהרגו וגו' ולכן קרו ליה בגמרא לנביא מסית רבים ואמרו דנין מסית רבים ממסית רבים ואין דנין מסית רבים ממסית יחיד) ומפשטיה דהאי סוגיא משמע שדין המסית הוא רק בשהסית ליחיד דוקא וכמ"ש רבינו בכאן אבל בשהסית לשנים יש חילוק דין ביניהם וכמו שיבאר, והטעם לחלק בין הסית ליחיד ובין הסית לשנים י"ל משום דהיחיד נוח יותר להתפתות וע"כ חייבתו התורה סקילה ואפילו כשהסית לא עבד ע"ג ולא שמע להמסית וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בריש פ"ה מהלכות ע"ג הלכה א' דמסית חייב הע"ג דהמוסית לא עבד ע"ג משא"כ בשהסית ליותר מאחד הם חונים נוחים כ"כ להתפתות וע"כ אין דינו כמסית להתחייב כשלא עבדו ע"ג רק דינו הוא כדין מדיח ובמדיח בעינן דוקא שהידיחין יעבדו ע"ג וכמ"ש הרמב"ם שם בריש פ"ד הלכה א', וזהו מ"ש רבינו בכאן אבל כשמדיח שני אנשים או יותר נקרא מדיח ור"ל שנקרא מדיח לענין זה דבעינן דוקא שהיטתין יעבדו ע"ג ואז יתחייב המדיח הזה סקילה, והא דקתני בסנהדרין שם דף ס"ז א' במשנה אמר לשנים הן עדין ומביחין אותו לב"ד וסוקלין אותו זהו דוקא כשלא הסית אותם כאחד אלא זה בפני עצמו וזה בפני עצמו וכמ"ש הלח"מ שם, ומ"ש המנה"ח ז"ל ע"ז להלן במנוח הס"ב שאי אפשר לומר שהסית כל אחד בפני עצמו דח"כ הא הוה ליה עדות מיוחדת בדיני נפשות ואינו עדות כלל אין קושיות מוכרחת כ"כ, דהא היתא במכות דף ו' ב' בגמרא דאפילו עדות מיוחדת כגון שאחד מן העדים ראה את הידון מחלון זה והשני מחלון אחר ואינן רואין זה את זה מ"מ אם המתרה רואה את שתיהן הרי זה מלרפן ועוד היתא שם בגמרא דמתרה שאמרו אפילו מפי עצמו ואפילו מפי השד וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות סנהדרין הלכה ב' וז"ל ובין שהתרה בו אחד מן העדים ובין שהתרה אחד בפני עדים אפילו אשה אפילו עבד אפילו שומע קול המתרה ולא ראהו ואפילו התרה בעלמו ה"ז נהרג עכ"ל, וח"כ אפשר שהתרה בו אחד מן הניסתיין והשני שמע קול ההתרה וגם הם רואין זה את זה אלא שהוא לא הסית את שניהן כאחד רק הסית אותן כל אחד בפני עצמו ועדות מיוחדת אין כאן, (ד) אבל דין העובר עליה בין איש ואשה שהם בסקילה כו', נראה קלט לומר דבעת רבינו ז"ל דס"ל דהא דהיתא בסנהדרין שם דף קי"א ב' במשנה שאין אנשי עיר הנדחת נהרגין עד שידיתו אנשים אבל אם הדיחו נשים וקטנים הרי אלו כיחידים זהו רק שאין דינן להיות נהרגין בכייף וממונס אבד הלל הם כיחידים שדינם בסקילה וממונס פלט, אבל לגבי מיתה המדיח אין חילוק בין איש להשה דהא השווה הכתוב השה לאיש לכל עונשין שבתורה וכדליתא בב"ק דף ט"ו א' בגמרא ובשאר מקומות בש"ס, וע"כ אשה שהדיחה רבים והם הודחו ועבדו ע"ג חייבת האשה

מנחת יצחק

המדיחה סקילה ואין חילוק בזה בין איש לאשה, וכמו שכתבנו לעיל ב' צ' ג' גבי איש שהדיח לשנים שאין דינו כדיון מסית להתחייב סקילה כשלא עבדו הניסחין ע"ג אצל מ"מ אם עבדו הניסחין ע"ג חייב המדיח סקילה כמו כן ס"ל לרבינו גבי אשה שהדיחה לעיר כולה או לרובה של העיר והנידחין עבדו ע"ג חייבת סקילה אע"פ שאין דין עיר הנדחת נוגעת בה עד שידיוחה שני אנשים ולא נשים וכנ"ל, וכן כתב רבינו להלן במלוה הס"ב בדין מכות שנוהגת בין בזכרים ובין בנקבות, אלא דהתם כשהסית לאדם אחד חייב המסית אע"פ שלא נעשה המעשה ולא עבדו ע"ג לא המסית ולא המוסה וכמו שפורש שם בדברי רבינו אצל כאן גבי מדיח אינו חייב המדיח סקילה אלא ח"כ עבדו הנידחין ע"ג וכנ"ל, ובמה שכתבנו יש מקום לבאר דעת הרמב"ם ז"ל במ"ש שם בריש פ"ה מהלכות ע"ג וליישב דעתו ממה שהקשה הלח"מ ז"ל שם עליו. דז"ל הרמב"ם שם בהלכה א' וב' המסית אחד מישראל בין איש בין אשה ה"ו נסקל אע"פ שלא עבד המסית ולא המוסה ע"ג אלא מפני שהורשו לעבוד בין שהיה המסית הדיוט בין שהיה נביא בין שהיה המוסה יחיד איש או אשה או יחידים מיתתו בסקילה, המסית את רוב אנשי העיר הרי זה מדיח ואינו נקרא מוסה, היה זה שהדיח רוב העיר נביא מיתתו בסקילה והגדחים הרי הן כיחידים ואינם כאנשי עיר הנדחת עד שיהיו המדיחים שנים ואחד האומר אמרה לי ע"ג עבדוהו או שאמר אמר לי הקב"ה עבדו ע"ג הרי זה נביא שהדיח ואם הודחו אחריו רוב העיר נסקל, המסית שהסית בין בלשון רבים בין בלשון יחיד הרי זה נסקל כיצד האומר לחבירו אעבוד ע"ג אלק ואעבוד גלך ונעבוד כו' אלק ואשתחווה לך ונשתחווה הרי זה מסית כו' עכ"ל, וכ' ע"ז הלח"מ שם בתוך דבריו וז"ל עוד יש לדקדק בלשון רבינו דנראה דפליג מדידיה חדי' שבתחלה כתב שהמסית בין שהיה נביא בין שהיה הדיוט שהוא בסקילה ואח"כ כתב שאם הודחו אחר הנביא רוב העיר נסקל משמע דאי לאו הכי אלא שהודח מיעוטו אינו נסקל והוא היפך מ"ש למעלה שכ' שאפילו שהסית הנביא ליחיד הוא נסקל, ועוד קשה במה שכ' היה זה שהדיח רוב העיר נביא מיתתו בסקילה דמשמע שאם היה הדיוט אינו בסקילה והוא ז"ל כתב בפרק שלמעלה שמדיח רוב העיר הוא בסקילה כו' עכ"ל ועי"ש מ"ש הוא ז"ל בזה, אצל לפי מ"ש לעיל י"ל דביאור דברי הרמב"ם ז"ל כן הוא דבתחלה כתב דהמסית אחד מישראל בין איש בין אשה הרי זה נסקל אע"פ שלא עבד המסית ולא המוסה ע"ג אלא מפני שהורשו לעבוד, דבאמת כן הוא הדין דבהסית ליחיד חייב המסית סקילה אע"פ שהמוסה לא שמע לו כלל (אמנם דין זה הוא רק בשהסית ליחיד וכמו שמשמע פשטיות הסוגיא בסנהדרין שם דף פ"ב ע"ב וכן"ל אצל לא בשהסית ליחיד ומעט שכתבנו לעיל ומ"ש בין שהי' המוסה יחיד איש או אשה או יחידים מיתתו סקילה הנהו יחידים דנקט ר"ל שהסית אותן בזה אח"ז לא בפעם אחת וכמ"ל וכן כתב גם הלח"מ שם לפי שיטתו דמייירי בשהסיתן בזה אח"ז וכמ"ש משמו ב' צ' ג' א), ומה שכתב ואין חילוק בדין זה בין שהיה המסית הדיוט או נביא ר"ל דאע"ג דגבי נביא כתיב לשון רבים בתורה וכמ"ש לעיל ב' צ' ג' מ"מ גם בשהסית ליחיד ג"כ נסקל, ומ"ש אח"ז המסית את רוב אנשי העיר הרי זה מדיח ואינו נקרא מסית ר"ל דלשון מסית הוא כשהסית לעבוד ע"ג ואע"פ שהמוסה לא עבד ע"ג כלל ולכן גבי מסית ליחיד כתיב בפי' ראה כי יסיתך אחיך בן אמך וגו' דעל הסתה גרידא חייבו רחמנא סקילה וכדכתיב גביה שם וסקלתו באזנים ומת כי בקש להדיחך מעל ה' אלהיך וגו' שחייבו הכתוב סקילה על אשר ביקש להדיח ואע"פ שהמוסה לא שמע לו כלל, אצל לשון מדיח זהו כשהדיח באמת ועבדו ע"ג ולכן נקרא מדיח וכמ"ש הרמב"ם שם בפ"ד הלכה א' וז"ל מדיחי עיר מישראל הרי אלו נסקלין אע"פ (שהם) לא עבדו ע"ג אלא הדיחו את יושבי עירם עד שעבדו אותה כו' עכ"ל הרי להדיח דבעינן דוקא שהגדחים עבדו ע"ג, וזהו מ"ש כאן דהמסית את רוב אנשי העיר הרי זה מדיח ובעינן דוקא שהנידחים עבדו ע"ג ואינו נקרא מסית כלומר שאינו מתחייב על הסתה בלבד, ומ"ש אח"כ היה זה שהדיח רוב העיר נביא מיתתו בסקילה והגדחים הרי הן כיחידים ואינם כאנשי עיר הנדחת עד שיהיו המדיחים שנים ר"ל דאפילו אם היה נביא מ"מ דינו כאיש אחר הדיוט שהדיח רוב העיר שדין הגדחים כדין יחידים עד שיהיו המדיחים שנים דוקא וכמו שכתב הכ"מ ז"ל, אצל אין כוונת הרמב"ם לומר דדוקא נביא שהדיח רוב העיר דינו בסקילה ולא הדיוט שהדיח רק על הגדחים כתב כן שאינם כאנשי עיר הנדחת עד שיהיו המדיחים שנים, וכן לעיל

פח) לחוג ברגלים (א) והוא שנצטוונו לעלות לרגל למקדש שלש פעמים בשנה והן סמוך לפסח ושבעות וסוכות כדי שנחוג שם שנא' שלש רגלים תחוג לי בשנה. ומענין החגיגה הוא שנעלה שם קרבן ונקריבנו שלמים לכבוד החג. ונפלה מצוה זו פעמים בתורה. ואמרו ז"ל במסכת חגיגה ג' מצות נצטוו ברגל. חגיגה ראה שמהה: מערשי מצוה זו לפי שאינו בדין לבוא בידים רקניות לפני המקום ב"ה אע"פ שהאמת כי אינו צריך דבר מידונו כמו שכתוב אם ארעב לא אומר לך אעפ"כ בדמיון מחשבתונו אנהנו רואים כאילו נעמוד לפניו. והאמת שהנפשות קרובות אל המזב במקום ההוא יתר משאר מקומות ואור פני מלך נוגה עליהם שם. ועל כן ראוי לנו לעשות מעשה בעת ההיא כי בפעולות הקרבן נתקן לקבלת הטובה ותתעלה נפשותינו מעלה מעלה כמו שנכתוב בע"ה:

מנחת יצחק

לעיל בפ"ד הלכה ב' כתב שאין העיר נעשית עיר הנדחת עד שיהיו מדיחיה מתוכה ומאותו השבט ועד שיהיו מדיחיה שנים וכו' אבל על המדיחיה לא כתב דענין דוקא שיהיו שנים ובאם לאו פטורין מן הסקילה, ומפני דבגזיף שהדיח פליגי ר"ש וחכמים בסנהדרין שם דף פ"ט ב' דר"ש ס"ל דמיתתו בחנק וחכמים ס"ל דמיתתו בסקילה וכמ"ס לעיל ב"ה ג' ע"כ כשכתב הרמב"ם כאן מנביא שהדיח לגבי דינן של בני העיר כתב אגב אורחיה שמתתו בסקילה וכחכמים שם ולפי זה אין שום סתירה בדברי הרמב"ם ז"ל:

(א) והוא שנצטוונו לעלות לרגל למקדש שלש פעמים בשנה כו' שנאמר שלש רגלים תחוג לי בשנה, מדברי רבינו אלו משמע קלת דעיקר המצוה הוא שיעלה למקדש לחוג שם את החג ובכללה הוא להקריב שלמי חגיגה אבל לא שיעקר המזבח הוא שלמי חגיגה דאם איתא דעיקר מצוה עשה היא החגיגה הו"ל לכתוב שנצטוונו לעלות לרגל למקדש שלש פעמים בשנה ולהקריב שם קרבן שלמים לחגיגה, ומדכתב שנצטוונו לעלות לרגל למקדש שלש פעמים בשנה והן סמוך לפסח ושבעות וסוכות כדי שנחוג שם כו' נוטה יותר לומר בדעתו דעיקר המצוה הוא העליה למקדש ואפילו אם עלה ולא הביא שלמי חגיגה קיים מצוה עשה זו אלא שלא עשה מצוה מן המצוות, וזוה מדוקדק קלת מ"ש רבינו ומענין החגיגה הוא שנעלה שם קרבן ונקריבנו שלמים לכבוד החג ולא כתב וענין המצוה הוא שנעלה שם קרבן כו' וכמו שמדרכו לכתוב בשאר מקומות היבא דזהו עיקר המצוה וכמ"ס במצוה ד' ובמצוה ה' ובשאר מקומות וכאן כתב ומענין החגיגה משמע דגם זה הוא מענין החגיגה אבל לא דזהו עיקר המצוה, וכן משמע גם מדבריו ז"ל להלן בפ' ראה במצוה הפ"ט שכתב שם ז"ל וכבר כתבתי במשפטים במצוה לחוג ברגלים מה שאמרו ז"ל שלש מצוה נצטוו ישראל ברגל חגיגה ראייה ושמחה ועל כל אחת מג' מצוה אלו היו מביאין קרבן חגיגה שלמי שמחה עולה ראייה עכ"ל, מלשון זה משמע כמעט להדיח שאין הקרבן עיקר המצוה רק דעל כל אחת מג' מצוה אלו היו מביאין קרבן, ונראה קלת דרבינו ז"ל מפרש הא דאיתא בחגיגה דף י' ב' בצרייתא שלש מצוה נצטוו ישראל בעלותם לרגל ראייה חגיגה ושמחה יש בראייה שאין בשמחה כו' שהראייה עולה כולה לבדה כו' פירושו הוא שיש בקרבן שצא על הראייה מה שאין בשמחה (דגם הקרבן נקרא ראייה) אבל לא שהקרבן הוא עיקר המצוה (ועיין מ"ש להלן בזה), ומטעם דבריו למה שפירש רש"י במשנה דריש חגיגה דקמני התם הכל חייבין בראייה ז"ל הכל חייבין בראייה במצוה ראייה וזהו משום דעיקר המצוה הוי הראייה בעורה עכ"ל ולא פירש הכל חייבין בראייה וזהו משום דעיקר המצוה הוי הראייה ממש להתראות בעורה והקרבן הוא רק בכלל המצוה וכנ"ל ועי' בתוס' שם בד"ה הכל חייבין, וכעין סעד לדבר זה הוא ממה שכתב רבינו להלן במצוה תפ"ח ז"ל לשמוח ברגלים שנאמר ושמחת בחגך והענין הראשון הרמזו בשמחה זו הוא שנקריב שלמים עכ"פ מצוה הבחירה וכענין שכתב וזמחת שלמים ואכלת שם כו' ועוד אמרו ז"ל שמח בכל מיני שמחה ובכלל זה הוא אכילת הצמר ושתיית היין ולבוש בגדים חדשים וחלוק פירות ומיני מתיקה לנערים ולנשים כו' ובסוף המצוה כתב שם ז"ל ונוהגת מצוה זו לענין השמחה אבל לא לענין הקרבן בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות והעובר על זה ואינו משמח עצמו וזני ביהו והעניים כפי יכולתו לשם מצוה הרגל בטל עשה זו עכ"ל, ולא כתב שזמן שצוה המקדש קיים אם עבר ולא הקריב שלמי שמחה בטל עשה זו דהלא

דיני המצוה שאמרו ז"ל שקרבנות אלו אין להם שיעור (ב) אלא אפילו אחד יספיק או בהמה או עוף תור או גוזל ושחייב לעלות בירושלים עב"פ בקרבן בידו או בכסף שיקנה לו

מנהגת יצחק

מדרכו ז"ל לכתוב שעובר בעשה או בל"ת גם במלות שאין נוהגין בזמן הזה, ומוכח ח"כ קלת מזה דס"ל שאם שמח ברגל בשאר מיני שמחות אע"פ שלא הקריב שלמי שמחה לא בטל מלות עשה זו והטעם דעיקר המלצה הוא לשמח ברגל והקרבן הוא רק למלצה וכנ"ל, ועוד דאם איתא דעיקר המלצה הוא להביא שלמי שמחה ח"כ הול"ל דזמן הזה שאי אפשר להקריב שלמי שמחה ליתא למלצה עשה זו כלל ומדכתב שגם בזמן הזה בטל עשה אם אינו משמח עלמו ובני ביתו ש"מ דעיקר המלצה הוא לשמח ברגל בכל מיני שמחה והקרבן הוא רק למלצה ולא שהוא עיקר המלצה, ונמילא שגם במלות החגיגה כן הוא דעיקר המלצה הוא לעלות לרגל ולמקדש שלש פעמים בשנה וכמ"ש רבינו כאן בתחילת המלצה, ואפשר שי"ל לרבינו כן מהא דאיתא במכילתא צפ' משפטים על האי קרא דשלש רגלים תחוג לי בשנה בזה"ל שלש רגלים למה נאמר לפי שהוא אומר שלש פעמים שומע אני בכל עת שירצה ת"ל בחג המלות ובחג השבועות ובחג הסוכות וכול ג"פ בכל רגל ת"ל שלש פעמים בשנה יראה (כן הגיה בהתורה והמלצה) כו' ע"כ, וכתב ע"ז בהתורה והמלצה שם בתוך דבריו וז"ל והנה אמר שלש פעמים בשנה יראה ובסוף פ' ראה אמר שלש פעמים בשנה יראה בחג המלות וכו' כי ממש"ש כאן הייתי אומר שיכול לעלות לרגל בכל עת שירצה לכן אמר בחג המלות וכו' ומשם הייתי מפרש ששלש פעמים יראה בכל חג ולכן לא די מה שנאמר כאן שלש רגלים תחוג לי בשנה שעדיין נפרש שהעליה ברגל הוא רק ג' פעמים בשנה אבל בכל רגל חייב להתראות בעזרה ג"פ לכן אמר שיהי שלש פעמים בשנה יראה שגם הראיה הוא רק ג"פ בשנה כו' עכ"ל, וח"כ מפשטיות המכילתא משמע דעיקרו דהאי קרא דשלש רגלים תחוג לי בשנה הוא על העליה לרגל, דהא בהני קראי דשלש פעמים בשנה לא נזכר כלל מקרבן חגיגה רק מדבר הראייה בעזרה בלבד ואם איתא דהאי קרא דשלש רגלים תחוג לי בשנה פשטיה ועיקרו הוא להביא שלמי חגיגה אין להביא ראייה כ"כ מהני קראי דשלש פעמים בשנה יראה דמיירי בראיית פני ה' בעזרה ולא מיירי כלל מקרבן על האי קרא דשלש רגלים תחוג לי בשנה, ומוזה י"ל ליה לרבינו דעיקרו דהאי קרא הוא שנלוויו לעלות לרגל למקדש שלש פעמים בשנה וכנ"ל, ואפשר דמ"ש רבינו ומענין החגיגה הוא שנעלה שם קרבן ונקריבנו שלמים לכבוד החג אין כוונתו דמהאי קרא דשלש רגלים תחוג לי בשנה נפקא לן שלמי חגיגה דבאמת בחגיגה דף ט' ח' איתא בצרייתא דקרבן חגיגה נפקא לן מקראי דפ' אמור דכתיב שם גבי חג הסוכות וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים ועי"ש וגם הרמב"ם ז"ל בריש פ"ק מהלכות חגיגה הלכה ח' כתב דחגיגה נפקא לן מהא דכתיב גבי חג הסוכות צפ' ראה שבעת ימים תחוג לה' אלהיך כו' ולא מהאי קרא דשלש רגלים תחוג לי בשנה, רק רבינו בא להזכיר בהאי ענינא גם משלמי חגיגה אבל לא דנפקא לן קרבן זה מהאי קרא ועי' להלן באות ו' מה שכתבנו בזה, (ב) אלא אפילו אחד יספיק או בהמה או עוף כו' ושחייב לעלות בירושלים עב"פ בקרבן בידו או בכסף כו' אבל בשוה כסף אינו פטור, בהגדהת המ"ל ז"ל תמה על מה שכתב רבינו או בהמה או עוף וכתב וז"ל דבריו תמוהים לפי שהשלמים אינן באים מן העוף כי אם מן הבהמה דוקא וזה פשוט עכ"ל, אך אולי יש לומר בדעת רבינו ז"ל דהנה הא שכתב אבל בשוה כסף אינו פטור הוא מהא דאיתא בצבורות דף נ"א ח' בצרייתא דעל הא דתנן שם דף מ"ט ב' במשנה וכולן נפדין בכסף ושוה כסף חוץ מן השקלים אמרו שם בצרייתא חוץ מן השקלים ומעשר והראיין והיינו דבדידהו לא אמרינן שוה כסף ככסף וכתב רש"י שם וז"ל והראיין לקנות עולת ראייה הנקנות בשתי מעות כסף כדאמרינן בחגיגה דף ב' הראייה שתי כסף והנך שתי כסף טבות בעינן (ולא שוה כסף) עכ"ל, וכן מובאר שם גם בתוס' בד"ה והראיין דהאי הראיין דקטני בצרייתא זהו עולת ראייה ולא שלמי חגיגה או שלמי שמחה דזהו לא בעינן כסף דוקא, ופשוט קלת דלהכי פרושו כן משום דהעולה נקראת עולת ראייה בכל הש"ס ועל כן ודאי דפשוטו ופירושו של הראיין זהו עולת ראייה, ולפי זה פשוט עפי שגם רבינו ז"ל מיירי כאן בהעולה ראייה ולא בשלמי חגיגה כיון דכתב דבשוה כסף אינו פטור, וכיון שכן ניחא שפיר מה שכתב שאפילו אחד יספיק או בהמה או עוף דבאמת בעולת ראייה יולא גם בעוף וכמ"ש הרמב"ם ז"ל שם בריש פ"א

קרבן בירושלים אבל בשנה כסף אינו פטור. ואם לא הקריב קרבנו ביום ראשון (ג) שיש לו תשלומין כל שבעה ובלבד שיהיה הוא שם ביום ראשון ויתר פרטיה מבוארים במס' הגינה (פ"א מה' הגינה): ונוהגת בזמן הבית בזכרים אבל לא בנקבות (ד) ולא כל הזכרים שחיגר וסומא אפילו באחד מעיניו וחולה וזקן וענוג הרבה שאינו יכול לעלות ברגליו כולם פטורין וכן טומטום ואנדרוגינוס ועבדים. אבל כל שאר הזכרים הייבים (ה) אפילו יש להם אומנות מכוער כגון קמצץ ומצרף ועבדן מטהרין גופן ומלבושין ועולין לפני השי"ה ומקובלין לפניו כשאר ישראל שטינוף הנפש הוא הממאס ב"א לפני המקום ולא האומנות כל זמן שעושיין אותו בנאמנות. והעובר עליה ונראה בעורה ביום ראשון של הג' ולא הביא קרבן בטל עשה (ו) וגם עבר על לאו שנא' על זה ולא יראו פני ריקם:

מנחת יצחק

פ"ח מהלכות חגיגה הלכה א' וז"ל הראייה החמורה בתורה הוא שנראה פניו בעזרה בראשון של חג ויביא עמו קרבן עולה בין מן העוף בין מן הבהמה עכ"ל והכ"מ כתב שם ע"ז בשם הר"י קורקס ז"ל שכן היה גירסת הרמב"ם ז"ל בגמרא בחגיגה דף ו' א' ועי"ש ובלח"מ ז"ל, וע"כ ח"ן מקום כ"ב לתמוה על רבינו ז"ל דודאי גם הוא מודה שהשלמים ח"ן ביום אלה מן הבהמה ולא מן העוף וכמ"ש בעלמנו להלן בפ' לו במזוה קמ"א וז"ל מדיני המזוה מה שאמרו ז"ל שהשלמים בח"ן מן הכבשים ומן העזים ומן הצפרים ומן הזכרים ומן הנקבות כו' וח"ן העוף בא שלמים עכ"ל, אבל כאן מיירי בעולת ראייה שהיא באה גם מן העוף, ומפני שהעולה מעכבת ואם נראה בעזרה בחג ולא הביא עולה ראייה עובר על לאו ועובר גם על עשה וכמו שמבואר להלן באות ו' ע"כ מיירי כאן רבינו בעולה זו ולא בשלמי חגיגה שהם ח"ן משכבים כ"כ וכמ"ש לעיל באות א', (ג) שיש לו תשלומין כל שבעה ובלבד שיהי' הוא שם ביום ראשון, מ"ש רבינו שיש לו תשלומין כל שבעה מפורש כן בחגיגה שם דף ט' א' במשנה, ומ"ש ובלבד שיהיה הוא שם ביום ראשון וזהו כדעת ר' יוחנן שם בגמרא דאמר כולן תשלומין בראשון הם ואם היה חיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני כיון שלא היה ראוי להראות לפני ה' ביום ראשון תו לאו ראוי הוא אע"ג דנתפשט ביום שני ומוה משמע דבעינן נמי שיהיה הוא שם ביום ראשון וכמ"ש רבינו דאי לאו הכי לא היה ראוי להראות ביום ראשון כלל, (ד) ולא כל הזכרים שחיגר וסומא כו' כולם פטורין וכן טומטום ואנדרוגינוס ועבדים, כל הני דחשיב רבינו מפורש בריש חגיגה דף ב' א' במשנה שפטורין מן הראייה והא דסומא אפילו באחד מעיניו פטור הוא שם בצרייתא ועי"ש, (ה) אפילו יש להם אומנות מכוער כגון קמצץ ומצרף ועבדן כו', כן כתב גם הרמב"ם ז"ל שם בפ"ב מהלכות חגיגה הלכה ב' וכתב הכ"מ ז"ל בשם הר"י קורקס ז"ל דהא דתניא בחגיגה שם דף ד' א' בצרייתא אחרים חומרים המקמץ והמלרף נחושת והבורסי פטורין מן הראייה זהו דוקא בעודם במחוסותם מפני שאינם יכולים לעלות עם כל זכורך אבל כשיטהרו מלבושיהם הרי הם כשאר כל אדם, (ו) וגם עבר על לאו שנאמר על זה ולא יראו פני ריקם, בהגהת המ"ל ז"ל כתב על זה וז"ל לאו זה לא נאמר בעשה זה דחגיגה כי אם בעשה דראייה דכתיב יראה כל זכורך וע"ז הזהיר הכתוב ולא יראו פני ריקם וזה פשוט למי שיעיין בדברי הר"ט וכ"כ המחבר ז"ל סוף פ' ראה ועי"ש עכ"ל, ואולי אפשר לומר דעת רבינו דהא שכתב שאם נראה בעזרה ולא הביאה קרבן עבר על לאו פשוט עפי דהאי קרבן היינו עולת ראייה וכמ"ש המ"ל מדברי רבינו דסוף פ' ראה ושם מפורש בדבריו ז"ל דהאי קרבן זהו העולת ראייה שכתב שם במזוה ת"ע וז"ל שלא נעלה לבית הבחירה ברגל בלא קרבן שנקריב שם והוא הקרבן שפירשנו למעלה בסדר זה שנקרא עולת ראייה וע"ז נאמר ולא יראה את פני ה' ריקם עכ"ל, וכן מפורש גם בהרמב"ם ז"ל שם בפ"א מהלכות חגיגה הלכה א' הכ"ל שכתב שם וז"ל ומי שבא לעזרה ביום ראשון ולא הביא עולה לא דיו שלא עשה מלות עשה אלא עובר על ל"ת שנאמר לא יראו פני ריקם עכ"ל וכן כתב גם הסמ"ג ז"ל במלות עשה ש"ס וז"ל ומי שלא הביא עולת ראייה ביום ראשון וגם לא הביא בתשלומין בטל מלות עשה כו' ועובר על מלות ל"ת עכ"ל, ואפשר דהא דפשיטא להו להרמב"ם והסמ"ג ורבינו ז"ל דהל"ת דולה יראו פני ריקם הוא דוקא על עולת ראייה נפקא להו מהא דאיתא במכילתא בפ' משפטים על האי קרא דכתיב שם ולא יראו פני ריקם בזה"ל

(פ"ט) שלא נשחוט (א) שה הפסח בארבעה עשר בניסן בעוד שיהיה חמץ ברשותינו עד חצי יום כמו שדרשו ז"ל (פסחים ה' א') אך חלק שנא' לא תזבח על חמץ דם זבחי וכו'

מנחת יצחק

ד"א ולא יראו פני ריקס בעולות או אינו אלא בשלמים הרי אתה דן נאמר שמחה לאדם ונאמר ראייה לגבוה מה שמחה האמורה לאדם בראוי לו אף ראייה האמורה בגבוה בראוי לו (כ"ה גירסת הגר"א ז"ל ועי"ש), ולפי זה נראה כמעט ברור דמ"ש רבינו והעובר עליה ונראה בעזרה ביום ראשון של חג ולא הביא קרבן בטל עשה וגם עבר על לאו כו' כוונתו הוא שלא הביא העולת ראייה וכמו שמפורש גם בהרמב"ם ובסמ"ג וכנ"ל, ובפרט לפי מה שמבואר לעיל באת ב' דגם מ"ש רבינו שאפילו אחד יספיק או בהמה או עוף תור או גזל מיירי ג"כ בעולת ראייה וכמו שמוכח גם מהא שכתב אבל בשוה כסף אינו פטור דזהו דוקא בעולת ראייה וכמ"ש שם, ולפי זה מיושב דעת רבינו ממה שעמד עליהם המ"ל ז"ל דהא מוכח מדבריו בעלמו דגם הוא ז"ל כוונתו על העולת ראייה אבל אם הביא העולת ראייה ורק שלא הביא שלמי חגיגה ס"ל לרבינו שלא עבר על מצוה עשה כלל דאין זה עיקר המצוה וכמו שמבואר לעיל באת א', וחלוי אפשר להוסיף עוד ולומר דס"ל לרבינו דכיון דהיתא בחגיגה דף י' א' במשנה דהלכות חגיגות הרי הם כהררים התלוין בשערה ובגמרא שם ע"כ הקשו ע"ז חגיגות מכתב כתיבן ומשני לא לריבא לכדאמר ליה ר"פ לאביי ממאי דהאי וחגותם אותו חג לה' זביחה דלמא חגו חגא קאמר רחמנא ופרש"י חגו חגא להרבות שמחה והאריכו שם בסוגיא בזה ולבסוף מסיק אלא היתא מדבר מדבר כתיב הכא ויחגו לי במדבר וכתיב התם הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר מה להלן זבחים אף כאן זבחים ומאי כהרין התלוין בשערה דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן ע"כ שם בסוגיא, וע"כ כיון דלהקריב שלמי חגיגה לא כתיב בהדיא בקרא וגם בהאי קרא דהזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר שהוא כעין גז"ש ג"כ אינו מפורש דמיירי דוקא בשלמים דהא ודאי שגם עולה הוא בכלל זבחים, לכן סבירא ליה לרבינו דאין מקרא יולא מדי פשוטו דהא דכתיב שלש רגלים תחוג לי בשנה פשיטה ועיקרו הוא כמ"ש לעיל שגלטווינו לעלות לרגל למקדש כדי שחוגו שם וזהו עיקר המצוה ורק מדכתיב תיבף לאחר זה בפסוק שלאחריו ולא יראו פני ריקס ש"מ שאם עלה לרגל ולא הביא עולת ראייה לא קיים כלל מצוה עשה זו דשלש רגלים תחוג לי בשנה כיון שבא ריקס, ולזה כתב רבינו שאם נראה בעזרה ביום ראשון של חג ולא הביא קרבן (והיינו עולת ראייה) בטל עשה וגם עבר על לאו וכמ"ש גם הרמב"ם והסמ"ג וכנ"ל, אבל היבא שהביא עולת ראייה אע"פ שלא הביא שלמי חגיגה לא בטל עשה כלל וכמ"ש ל, והא דלא כתב רבינו שאם לא עלה לרגל בטל עשה זו זהו משום שהוא מילתא דפשיטא דודאי עבר על הא דכתיב כמה פעמים בתורה שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך וכדומה ורק רבינו רבותא קמ"ל דאפילו אם בא לעזרה מ"מ אם לא הביא קרבן והיינו עולת ראייה ג"כ בטל עשה, וזוה עולים דברי רבינו ז"ל כהוגן.

(א) שה הפסח בארבעה עשר בניסן בעוד שיהיה חמץ ברשותינו עד חצי יום כו', דרשא זו דאף חלק שכתב רבינו וזהו כמו שאמר אביי שם בגמרא, ואע"ג דרבא אמר שם דזמן הביעור הוא בחצי היום מדכתיב לא תשחט על חמץ דם זבחי לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים (דזמן שחיטה הפסח הוא מתחילת שבע וכמ"ש רש"י שם) מ"מ נקט רבינו כאן לדרשא זו דאף חלק כיון דסתמא דגמ' נקטי להאי דרשא ועוד דדברי רבא הוא כדעת ר' ישמעאל צברייתא שם ור' יוסי שם צברייתא למד מאך חלק וידוע דר' יוסי נמוקו עמו ולהרבה מרבותא ס"ל דהלכה כר' יוסי אפי' היבא דרביס פליגי עליה (וכמ"ש בס' יד מלאכי אות ר"ל ועי"ש), ואע"ג דאביי ורבא הלכתא כרבא מ"מ זהו רק היבא דפליגי לענין דינא אבל לא היבא דפליגי בטעמא דמילתא וכמ"ש רבינו ז"ל בטור יו"ד סימן רכ"ח סוף ד"ה ופותרין לאדם צבדור עלמו ועי"ש ובפרט הכא דסתמא דגמ' נקטי כן אליבא דאביי וכנ"ל, וכיון שכן ממילא דלא אילטרין לן האי קרא דלא תשחט על חמץ דם זבחי ללמוד ממנו לביעור חמץ שהוא בחצי היום אלא בא ללמד דלא תשחט הפסח בעוד שעדיין חמץ קיים ברשותך והיינו קודם חצי היום וכמ"ש רבינו ז"ל, ואע"פ דהאי קרא אילטרין לן ללמד שאם היה חמץ בשעת הקרבת הפסח לשחטו או לזרוק את דמו או למקטיר האמורים או לאחד מצני חבורה לוקה וכמ"ש רבינו

הפירוש בו לא תשחט שה הפסח ויהיה עדיין המין קיום ברשותך (ב) ונכפלה זאת המניעה בלשון אחר בתורה. וג"כ שמענו בכלל הפירוש (ג) שלא יהיה המין אצל השוחט אותו ולא אצל הזורק דמו ולא אצל המקטיר הלבנו ולא אצל אחד מבני החבורה הנמנין עליו :

משרשי המצוה לפי שקביעות זמן בכל העניינים הוא קיום עשייתן ידוע הדבר אצל כל אדם ועל כן בדבר הפסח שהוא דבר גדול אצלנו בקיום הדת (ד) כמו שכתבנו למעלה צוה האל ב"ה שנעשה עניינו בסדר ובקביעות זמן לכל דבר ודבר מדבריו ולא תבא מצוה ממצות ענין המועד הזה בגבול חברתה ועל כן נזהרנו להשבות החמין הנמאם בעינינו לשעתו תהלה ואחר כך להתחיל בקרבן הפסח שהוא התחלת שמחת המועד הטוב. ועוד אם שמענו טוב מזה נחזוק בו :

מדיני המצוה מה שאמרו זומן שהיטתו אחר הצות (ה) ואם שחטו קודם הצות שפסול. ואע"פ שאחר הצות הוא זמנו (ו) אינו נשחט לכתחלה אלא אחר תמיד של בין הערבים אחר שמקטירין קטורת של בין הערבים גם לאחר שמטיב את הנרות ויתר פרטיה בפסחים (פ"ד מהלכות קרבן פסח) :

ונוהגת בזמן הבית בזכרים ונקבות והעובר עליה והניח מדעתו כזית חמין ברשותו בשעת הקרבתו אחר שוחט או זורק או מקטיר האימורי' או אפי' אחד מכל בני החבורה הנמנין באכילתו לוקה (ז) והפסח כשר מכל מקום :

מנחת יצחק

רצונו בסוף מלוה זו מ"מ סבירא ליה לרצונו דגם שוחט את הפסח קודם חלות היום הוי ג"כ בכלל דלא תשחט על חמין דס זבחי, דכמו דפשיטא להו לר' ישמעאל ולרצא ללמוד מהאי קרא דזמן ביטור חמין הוא בחלי היום מדכתיב לא תשחט על חמין דס זבחי לא תשחט הפסח ועדיין חמין קיים כמו כן יש ללמוד ממנו דלא ישחט הפסח קודם חלי היום דהא ג"כ הוא שוחט הפסח ועדיין חמין קיים, והא דלא כתב רצונו בסוף מלוה זו שחט קודם חלות לוקה ואפילו אם לא היה חמין להשוחט והזורק ולאחד מבני חבורה אפשר שטעמו הוא משום דהא כתב רצונו בסוף מלוה זו דהפסח כשר מכל מקום אפילו אם היה חמין לשוחט או לזורק כתבו הסוס' בתמורה דף ד' ב' בד"ה רבא אמר דבירושלמי יש קרא להכשיר והיינו דבירושלמי בפ"ה דפסחים הל' ד' למדו כן מדקראו הכתוב זבחי דהא כתיב לא תזבח על חמין דס זבחי, וע"כ יש לומר דכמו דאיתא במנחות דף ק"ז א' בצרייתא דמדכתיב גבי מנחה כל המנחה אשר תקריבו לה' (ילפינן) כשרה ולא פסולה מכאן אמרו המחמין את הכשירה חייב ואת הפסולה פטור (ומדקתני פטור ולא קתני שמונת להחמין את הפסולה משמע דאיסורא איכא ורק שפטור ממלקות) כמו כן גם כאן דכתיב לא תזבח על חמין דס זבחי אינו חייב מלקות אלא בשוחט את הפסח אחר חלות על החמין דאז הפסח כשר וקרינן גביה זבחי אצל היכא ששחטו קודם חלות דאז הפסח פסול וכמו שמבואר להלן בחות ה' ממסנה וגמרא וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפע"ז מהלכות פסולי המוקדשין הלכה י"ב בזה מיעטיה רחמנא ממלקות מדכתיב זבחי דבעינן דוקא שיהא הזבח כשר אז לוקה, אך מיעוט זה אהני לן שלא ילקה עליו אצל מלאו לא מיעטיה קרא, (ב) ונכפלה זאת המניעה בלשון אחר בתורה, היינו דכפ' תשא כתיב לא תשחט על חמין דס זבחי, (ג) שלא יהיה חמין אצל השוחט אותו ולא אצל הזורק דמו בו', כל זה איתא בפסחים דס"ג ב' בצרייתא, (ד) כמו שכתבנו למעלה, היינו לעיל במלוה כ"א ועי"ש, (ה) ואם שחטו קודם הצות שפסול, כן איתא בפסחים פס דף ס"ה במסנה שחטו קודם חלות פסול משום שגאמר בין הערבים וכן אמר ר' יוחנן בזבחים דף י"ב א' בגמרא (והזבח לעיל בחות ה') פוסל היה בן חטורא בפסח ששחטו ב"ד שחרית בין לשמו בין שלא לשמו, (ו) אינו נשחט לכתחלה אלא אחר תמיד של בין הערבים בו' גם לאחר שמטיב את הנרות, כן איתא בפסחים פס דף ק"ט א' בצרייתא וכן פסק גם הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות קרבן פסח הלכה ד' כהיה צרייתא (אע"ג דסס דג"ח ב' איתא בצרייתא אחריתא דפסח קודם לקטורת ולנרות) והטעם כתב הכ"מ שם משום דמשמע בגמרא דמסתבר טעמיה דהאי צרייתא ועי"ש, (ז) והפסח כשר מכל מקום, הטעם מבואר לעיל בחות ה' ועי"ש.

ולשון

(צ) שלא להניח אימורים של פסה עד הבקר שלא יקרבו אותן והן נפסלין בשחייה זו ונקראין נותר שנאמר ולא ילין חלב הגי עד בקר והוא הדין לשאר אימורים ולשאר קרבנות (א) ולשון מנילתא לא ילין חלב בא הכתוב ללמד על החלבים שנפסלים בלינה וכבר נכפלה זאת המניעה במקום אחר שנא' ולא ילין לבקר זבה הג הפסה:

משור' עי המצוה כי בשר הקרבן ראוי להקריבו בזמנו הקבוע אליו והמעביר המועד נראה כמתיראש ומשליך את הדבר אחרי גזו ואיננו מתערער ומתפס כזונותיו אל העבודה יפה ומפני כן נפסלין בכך:

מדיני המצוה מה שאמרו (ב) שמצוה להקטיר אימורי כל זבה וזבה בפני עצמו ומ"ש (ג) שמצוה הקטרתן אחר שחיטה סמוך ואם לא הקטירן או מקטירן כל הלילה עד שיעלה עמוד השחר ודוקא כשהל ארבעה עשר להיות בשבת שהלבי שבת קרבין ביום טוב אבל הל ארבעה עשר בחול אין מקטירן כלילה שאין מקטירין חלבי חול ביום טוב (ד) דיום טוב עשה ולא תעשה ודוחה לאו דלא ילין. ויתר פרטיה בפסחים (שם):

ונוהגת בזמן הבית בזכרים כהנים והעובר ולא הקריבן אינו לוקה לפי שאין בו מעשה:

מנחת יצחק

(א) ולשון מנילתא לא ילין חלב בא הכתוב ללמד על החלבים שנפסלו בלינה, כן הוא במנילתא פ' משפטים על האי קרא דולא ילין חלב הגי עד בקר, (ב) שמצוה להקטיר אימורי כל זבה וזבה בפני עצמו, כן איתא בפסחים דף ס"ד ב' בגמרא מדכתיב והקטירן שלא יערב חלביו של זה זה, (ג) שמצוה הקטרתן אחר שחיטה סמוך בו, בפסחים שם דף ס"ה ב' איתא במשנה והקטר חלביו דוחה את השבת ושם דף ס"ה ב' אמרו ע"ז בצרייתא ב"ה ור"ה כמה חביבה מנוה בשעתה שהרי הקטר חלבים ואיברים ופדרים כשרים כל הלילה ואין ממתינים להם עד שתחשך, (ד) דיו"ט עשה ול"ה ודוחה לאו דלא ילין, הא דבטיבין דוקא שחל י"ד להיות בשבת איתא כן בפסחים שם דנ"ט ב' בגמרא אבל התם אמרו דהא שאין מקטירין כלילה כשחל י"ד להיות בחול הוא משום דכתיב עולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת ולא עולת חול ציו"ט ועמיה דרבינו ליתא שם בגמרא, אמנם שם בפסחים דף פ"ג ח' איתא במשנה העלמות והגידין והטוהר ישרפו בששה עשר חל ט"ז להיות בשבת ישרפו בשבעה עשר לפי שאין דוחין לא את השבת ולא את יו"ט ושם ע"ב הקשו ע"ז בגמרא ואמאי יתי עשה (דבאש השרופו) וידחי ל"ה (דמלאכת יו"ט) ומשני אביי שם אמר קרא עולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת ולא עולת חול ציו"ט (ופרש"י וז"ל אלמא חפילו הקטר עולה אינה דוחה יו"ט וכ"ש שריפה פסול שלה כו') רבא אמר אמר קרא הוא לצדו יעשה לכס כו' רב אשי אמר שבתון דיו"ט עשה הוא ואין עשה דוחה ל"ה ועשה, ובאמת אכן קי"ל כרב אשי דיו"ט הוי עשה ול"ה וכמ"ש ההוא ז"ל בצולת ד"ה ב' בד"ה סוף וז"ל דגמרא דחיק נפשיה לאוקמי מילתא דרבא חליבא דהלכה דיו"ט עשה ול"ה אע"ג דרבא עזמו ליה ליה האי סברא עכ"ל וכן כתב גם הרמב"ם בפ"ה מהלכות יו"ט הלכה ב' דיו"ט הוי עשה ול"ה, ולכן אין לדקדק על רבינו דכ' להאי טעמא הכא ודלא כטעמא שאמרו בגמרא משום די"ל דס"ל דבגמרא שאמרו לטעמא מקרא דעולת שבת בשבתו וכדאביי זהו משום דדרבא פשוטא היא וכולי עלמא גם האמוראי דס"ל דיו"ט לאו עשה ול"ה הוא מ"מ מודים בזה דחלבי חול אין קריבין ציו"ט ומהאי קרא דעולת שבת בשבתו ולדידהו ל"ל דגזירת הכתוב הוא, אבל לרב אשי דס"ל דיו"ט הוי עשה ול"ה וקי"ל כוותיה לא חליבא כלל לומר דזהו רק מגזירת הכתוב וע"כ נקט רבינו יותר להאי טעמא הכא, ובאמת דקרא דעולת שבת בשבתו לאו מיותר הוא דהא חליבא לאו למאי דאיתא בשבת דף קי"ג ח' בצרייתא עולת שבת בשבתו לימד על חלבי שבת שקריבין ביום הכפורים רע"ה עולת שבת בשבתו לימד על חלבי שבת שקריבין ציו"ט כו' (ועי' שם בסוגיא במאי פליגי ר' ישמעאל ור"ע) וא"כ האי קרא חליבא לר' ישמעאל כדאית לי' ולר"ע כדאית ליה ולכן שפיר כתב רבינו להאי טעמא שהוא חליבא דהלכתא וכנ"ל:

באמת

צא) להביא ביכורים למקדש והוא הפרי הראשון שמתכשל באילן שהייבין אנו להביאו שם וליתנו לכהנים ולא כל האילנות במצות זו מן התורה אלא שבעת המינים בלבד שנשתבחה בהן ארץ ישראל. והם חמה ושעורה גפן ותאנה ורימון זיתים ותמרים. שני ראשית בכורי אדמתך תביא וגו' ובא הפירוש שלא נאמר אלא על ז' פירות אלו. ולפי הדומה כי בדרך זו למדו ז"ל לומר בן כי אחר שלא הוזכרו פירות אחרים הוין מאלו בתורה בשום מקום וצונו ב"ה להביא מארצנו בכורי פירות סתם (א) באמת יש לדון כי על הפירות שהודיענו בתורה שהן בארץ וששבחה בהן על אותם צונו. ואפשר כי יש לרבותינו עוד הכרה הכתוב בענין או שטא דברי קבלה הן. וכן היה דרכם להביא אותן (ב) הסמוכין לירושלים מביאין אותן רבים והרחוקין מיבשין אותן:

משרשי המצוה כדי להעלות דבר ה' על ראש שמחתנו ונוכח ונדע כי מאתו ב"ה יגיעו לנו כל הברכות בעולם על כן נצטוונו להביא למישרתי ביתו ראשית הפרי המתכשל באילנותינו ומתוך הזכירה וקבלת מלכות והודאתינו לפניו כי הפירות ויתר כל הטובה מאתו יבאו נהיה ראויים לברכה ויתברכו פירותינו:

מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל (ג) שהן אסורין לזר כתרומה משנכנסו לירושלים

מנחת יצחק

(ב) באמת יש לדון כי על הפירות שהודיענו בתורה שהן בארץ וששבחה בהן על אותם צונו כו', בהגהת המ"ל ז"ל כתב על דברי רבינו וז"ל בספרי פרשת כי תבא הולילו דין זה מג"ש נאמר כאן ארץ ונאמר להלן ארץ חמה וגו' מה להלן משבעת המינים אף כאן משבעת המינים וכן כתב רש"י בפירוש התורה עכ"ל, ור"ל וה"כ למה כתב רבינו טעם מדנפשיה ולא כתב כדרכת הספרי, אף אולי י"ל בזה דבאמת בספרי צריש פרשה כי תבא אינו מפורש להדיא שלמדו בג"ש כמ"ס המ"ל ז"ל רק הכי איתא שם ולקחה מראשית כל פרי האדמה יכול כל הפירות כולם חייבים ציבורים ת"ל מראשית ולא כל ראשית ועדיין אינו יודע איזה מין חייב ואיזה מין פטור הרינו דן נאמר הבא בכורי לצור (היינו מה דכתיב וציוס הצכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה') ונאמר הבא בכורי יחיד מה בכורי לצור כו' משבעת המינים אף בכורי יחיד משבעת המינים אי מה להלן חטים ושעורים אף כאן חטים ושעורים מנין לרבות שאר מינים ת"ל כל פרי האדמה אחר שריצה הכתוב ומיעט אין עליך לדון אלא כדון הראשון נאמר הבא בכורי יחיד ונאמר הבא בכורי לצור מה בכורי לצור משבעת המינים האמורים בשבח הארץ אף בכורי יחיד משבעת המינים האמורים בשבח הארץ ואלו הם חמה ושעורה וגפן ותאנה ורימון ארץ זית שמן ודבש ע"כ הוא שם בספרי, וה"כ אינו מפורש שם בספרי ג"ש זו דארץ ארץ דאם איתא דס"ל דריצה זו ניתן לג"ש לא היה להספרי להאריך כ"כ וללמוד בכורי יחיד מצכורי לצור, וע"כ נראה כמעט להדיא דלא כווננו חז"ל בספרי לג"ש דארץ ארץ ורק למדו בכורי יחיד מצכורי לצור אף מפני שצכורי לצור הם רק מחטה ושעורה לכן הולחנו אח"כ ללמוד מדכתיב כל פרי האדמה והוי ריצה ומיעוט וכמו שאמרו אחר שריצה הכתוב ומיעט כו', אף זה פשוט דכוונתם הוא למיעוט וריצה דהא כתיב מראשית כל פרי האדמה והאי מראשית הוי המיעוט (וכמ"ס מראשית ולא כל ראשית) והאי כל פרי האדמה הוי הריצה וה"כ יש מקום לדקדק קלה על הספרי דהא אגן קי"ל דמיעוט וריצה ריצה הכל וכדאיתא בגזיר דל"ד ב' בגמרא ובשאר מקומות בש"ס והוה לן לרבות כל המינים שיתחייבו ציבורים ואיך אמרו בספרי שרק שבעת המינים חייבים צכורים, וע"כ אפשר דלזה כיוון רבינו צמה שכתב כאן בלשנו הג"ל כי אחר שלא הוזכרו פירות אחרים חוץ מאלו בתורה בשום מקום ולונו צ"ה להביא מארצנו בכורי פירות סתם באמת יש לדון כי על הפירות שהודיענו בתורה שהן בארץ וששבחה בהן על אותם צונו ור"ל דמשום זה לא אמרי' דכל פרי האדמה מרבה הכל דכיון שלא הוזכרו פירות אחרים חוץ מאלו בתורה בודאי שעל אלו נוט ועליהם כתיב מראשית כל פרי האדמה, (ב) הסמוכין לירושלים מביאין אותן רבים והרחוקין מיבשין אותן, כן אי' צפ"ג דצכורים משנה ג', (ג) שהן אסורין לזר כתרומה משנכנסו לירושלים, כן מבואר במכות דף י"ט א' וכן כתב הרמב"ם ז"ל צפ"ג מהלכות צכורים הלכה א' ובספר המלות ל"ח

(ד) ומאיוזה פירות מביאין מהם בכורים מדרבנן (ה) ושנתנין הבכורים לאנשי משמר (ו) ושטעונים כלי (ז) והוא לבהן אם הוא של עץ (ח) ושלא יביאם אדם בערבוב אלא דרך נוי כנון שמשים הוצא או עלים בכל מן כל מין ומין ומקיף אישכלות ענבים לסל של תאנים על שפתו (ט) ומביאין תורים ובני יונה לכבוד הבכורים ונותנין אותם לכהנים. וביצד היו מעלין אותן והשמהה שהיו עושין עליהן המביאים אותם והיוצאים לקראתם והמזמורים שהיו קוראין סמוך לעיר פרמיה מבוארים במס' בכורים (פ"ד מה' בכורים): ונוהגת (י) בזמן הבית בזכרים

מנחת יצחק

ל"ת קמ"ה וע"ס, (ד) ומאי זה פירות מביאין מהם בכורים מדרבנן, אפשר דכוונת רבינו הוא למה שכתב הרמב"ם בפ"ג מהלכות בכורים וז"ל ומביאין בכורים של דבריהם מערי סיחון ועוג ומסוריא שהקונה בסוריא כקונה בירושלים עכ"ל והנה הא דכתב דמערי סיחון ועוג (היינו מעבר הירדן) מביאין בכורים רק מדרבנן זהו כדעת הת"ק בפ"ה דבכורים משנה י' וז"ל להרמב"ם דת"ק מחייב רק מדרבנן וכמ"ס המהרי"ק בתשובה שורש קכ"ב והביאו הכ"מ שם (ועי"ש בכ"מ שיש ט"ס בדבריו), ורבינו ס"ל בזה כהרמב"ם וכן כתב בפירוש להלן במלוה תר"ו וז"ל ומדרבנן היו מביאין בכורים מערי סיחון ועוג ומסוריא עכ"ל וע"כ אפשר דלזה כיון רבינו גם בכאן, או אולי דס"ל לרבינו דכל הני שמביאין ולא קורין הוי כולהו רק מדרבנן דהא כמו דממעטינן להו מקרייה משום דכתיב ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה' והם אינן יכולים לומר כן וכמו דאיתא בפ"ה דבכורים משנה ה' האפטרופסים והשליח והעבד והאשה וטומטום ואגדרוגיטום מביאין ולא קורין שאינן יכולין לומר אשר נתת לי ה', כמו כן יש למעט גם מהבאה דהא כתיב שם בפ' תבא גבי הבאה ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארץ אשר ה' אלהיך נתן לך ושמת בטנא והלכת אל המקום וגו' וע"כ יש מקום לומר דכוונת רבינו לכל הני דכולהו הוי הבאתן רק מדרבנן, (ה) ושנתנין הבכורים לאנשי משמר, כן אי' בפ"ג דבכורים במשנה האחרונה וכחכמים שם, (ו) ושטעונים כלי, כן כתב גם הרמב"ם בפ"ג מהלכות בכורים הלכה ז' וז"ל הבכורים טעונין כלי שנאמר ושמת בטנא עכ"ל והוא מהתוספתא דפ"ג דבכורים וכמ"ס הכ"מ ז"ל, (ז) והוא לבהן אם הוא של עץ, כן הוא בפ"ג דבכורים משנה ח', (ח) ושלא יביאם אדם בערבוב כו' עד ומקיף אישכלות ענבים לסל של האנים על שפתו, כן כתב גם הרמב"ם שם וג"ז הוא מהתוספתא דסוף בכורים וכמ"ס הכ"מ שם, (ט) ומביאין תורים ובני יונה לכבוד הבכורים כו', הכי אי' שם בפ"ג דבכורים משנה ה', (י) בזמן הבית בזכרים, אבל צנקבות ס"ל לרבינו שאינן מביאין בכורים מן התורה, בהגהת המ"ל כ' ע"ז וז"ל לא מלאתי דין זה מצוה משום דדוקא מקרייה נתמעטו (נשים) אבל מהבאה לא נתמעטו ובמס' בכורים תנן בכלל אלו מביאין ואין קורין הנשים ולדברי המחבר ז"ל דמביאין מדרבנן אך קשה לי דאם חיובם אינו אלא מדרבנן הוה ליה להפריש תרומה כיון שהם חולין מן התורה וכמ"ס הר"מ גבי קונה ב' אילנות, ומסוריא ועבר הירדן שאין חיובן כי אם מדרבנן לא תקבה משום שכן בתרומה אין חיובם כי אם מדרבנן, ובעל כתר תורה הביא עשה זה בכלל המלות שחיובן לזכרים ולנקבות וכ"כ בסו' ק' עכ"ל, ותוכן קושייתו הוא דבב"ב דף פ"א ב' אמרו בגמ' דהא דאית להו לרבנן בפ"ה דבכורים משנה ו' דהקונה שתי אילנות בתוך של חבירו מביא ואינו קורא וביאלין אחד גם ר"מ (דפליג שם במתניתין) מודה דמביא ואינו קורא הטעם הוא משום דר"מ ביאלין אחד ורבנן בשני אילנות ספוקי מספקא להו אי קנה קרקע או לא וע"כ מביא ואינו קורא ופריך ע"ז שם בגמרא וליחוש דילמא לאו בכורים נינהו וקא מעייל חולין לעזרה ומשני דמקדיש להו ואח"ז פריך ודילמא לאו בכורים נינהו וקא מפקע להו מתרומה ומעשר ומשני דמפדיש להו וכן כתב גם הרמב"ם בפ"ד מהלכות בכורים הלכה ד', וזהו שהקשה המ"ל על דעת רבינו דכיון דהא דהאשה מביאה ולא קוראה הוא רק מדרבנן. א"כ הו"ל לתלמודן לפרושי גם על זה דלריכה להפריש תרומה מתחלה כיון שהם חולין מן התורה וכמו גבי קונה שתי אילנות הג"ל. אך אולי יש לומר דבעת רבינו דס"ל דהא דקונה אילן אחד לר"מ ושני אילנות לרבנן מחייבו בכורים מלד הספק לא הוי חיוביהו אלא מדרבנן ולחומרא, דכיון דבכורים אינן אוסרין את הנורן וכמו שמפורש בפ"ב דבכורים משנה ג' א"כ דמי לשאר מתנות כהונה דמספק לא לריד לאפרושינהו ולא אמרינן בזה ספק דאורייתא לחומרא וכדאיתא בחולין דקל"ב אי' במשנה בכור שנתערב במאה בזמן שמאה שוחטין את

(יא) ובפירות א"י וסוריא ועבר הירדן אבל לא בפירות ח"ל והעובר עליה בטל עשה:

צב) שלא נבשל בשר בהמה בחלב שנאמר לא תבשל גדי בחלב אמו (א) ובא הפירוש דלאו דוקא גדי אלא אפילו כל בשר בהמה במשמע שאין גדי אלא לשון בהמה והוציא בלשון גדי לפי שהבשר דבר רך כגדי. ואין אתה למד בן אלא ממה שאתה מוצא בכמה מקומות בתורה שכתוב גדי והוצרך לפרש גדי עוים הא למדת שבמקום שנאמר גדי סתם לאו דוקא גדי עוים אלא אף כל בשר בהמה כיוצא במשמע:

משרשי המצוה זו לפי הדומה שהוא בענין מה שכתבנו במצות מכשפה כי יש בעולם דברים

בנחת יצחק

כולן פוטרים את כולן מן המתנות ואוקמוה שם בגמרא בצכור שבא ליד כהן ומכרו לישראל במומו ע"כ פוטרים את כולן משום שכל אחד יכול לדמות לכהן ולומר שהא' שוחט את הצכור, ואע"ג דבמתנות איבא מלות עשה בנתינתן לכהן וכדכתיב צפ' שופטים ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה וכן חשבו הרמב"ם בין המלות עשין בעשה קמ"ג ורבינו הלן במלות תק"ו מ"מ כיון שאם לא נתן את המתנות לא נחסרה הבהמה הוי רק כספק ממון ולא כספק איכור ולא מחייבין ליה מספקא וכיוצא בזה מלינו בהרבה מקומות בש"ס במתנות כהונה דמספק ח"ל ליתגס לכהן, ולכן גם כאן בקונה חילין אחד לר"מ ושני חילנות לרצנן לא מקרי ספק איסורא למיזל בהו לחומרא ולא דמיה להא דתניה בחולין שם דקל"ד ה' דספק לקט לקט דהתם שאני משום דקמה בחזקת חיובא קיימא, (וכמו שמפורש שם העעס בגמרא) משא"כ כאן בקונה חילין אחד או שני חילנות לא הוו כלל בחזקת חיובא דצכורים ודמיה ממש לצכור שנתערב במאה וכנ"ל, ורק דרצנן החמירו בזה וקא מחייבי ליה בצכורים מספק יותר מבשאר ספק שבמתנות כהונה (וכן משמע להדיא מדברי הרשב"ם שם בצ"ב דחיוצן בצכורים הוא רק מדרצנן שכתב ד"ה למאן יהיב ליה וז"ל ואין לנו לעשות תקנה לגזול את הלויים ועי"ש), וכיון שאין זה אלא חומרא בעלמא ע"כ הקשו בגמרא ודילמא לאו צכורים נינהו וקמפקע להו מתרומה ומעשר ור"ל למה החמירו בזה לומר שיביא צכורים מן הספק וקמפקע להו להנהו פירי מתרומה ומעשר עפי הו"ל לומר דליחייבי בתרומה ומעשר ולפטרי מצכורים, ואע"ג שגם חיובא דתרומה ומעשר דידהו לא הוי אלא מדרצנן דמן התורה אין הפירות מחייבין בתרומה ומעשר אלא ח"כ גמרא לחובלן לעלמו ולא למוכרן לאחרים וכמ"ש הרמב"ם בריש פ"ב מהלכות מעשר הלכה ה' וז"ל אינו חייב להפריש מן התורה אלא הגומר פירותיו לחובלן לעלמו אבל הגומר למכרן פטור מן התורה וחייב מדבריהם שנאמר עשר תעשר וגו' ואכלת אינו חייב אלא הגומר תבואתו לאוכלה וכן הלוקח פטור מן התורה שנאמר תבואת זרעך וחייב מדבריהם עכ"ל, וא"כ היכא שאינו נהנה מהם כלל ואינו נוטל דמים בעד הפירות רק שנותנן לכהן בצכורים ודאי שאינו מחייב ג"כ בתרומה ומעשר מן התורה מ"מ הקשו בגמ' שפיר דהא עפי הו"ל לחייבינהו בתרומה ומעשר שאוכרין את הגורן מלחייבינהו בצכורים מלד הספק דהוי רק חומרא בעלמא דהא בשאר דוכתי לא חייבו ליתן לכהן מלד הספק וכמ"ל (ומה שמשמע מדברי המ"ל דבתרומה הן חייבין מן התורה אין דבריו מוכרחין כ"כ דבאמת נראה שגם הרומה דידהו אינו אלא מדרצנן וכמו שכתבנו), ולכן לא הקשו בגמרא גם על סוריא ועבר הירדן איך קא מחייבי להו לרצנן בצכורים והלא קמפקעו להנהו פירי מתרומה ומעשר, משום דכל היכא שהקנו חכמים להביא צכורים שלא מלד הספק ע"ז לא שייך למפריך כלל והלא קמפקעו להו מתרומה ומעשר דהס אמרו והס אמרו הס אמרו שהפירות חייבין בתרומה ומעשר והס אמרו שממקלת הפירות יביא צכורים ולא יפרוש מהן; תרומה ומעשר כלל אלא עיקר הקושיא ה' על הא דהחמירו בזה מלד הספק יותר מכלל דוכתי וכמ"ל, וממילא ניחא ג"כ באשה שגם בה הא תקנו חכמים שתביא צכורים לה מלד הספק וע"כ לא נריכא להפריש מצכורים אלו תרומה ומעשר כלל ומתוך כזה מה שהקשה המ"ל על רבינו זכאן, (יא) ובפירות א"י וסוריא ועבר הירדן בו, מה שכתב שנוהג בפירות סוריא ועבר הירדן ר"ל שנוהג מדרצנן וכמ"ש רבינו בהדיא להלן במלות תר"ו והוציא לעיל אות ה', בהגהת המ"ל כ' על דברי רבינו המ"ל וז"ל מדרצנן דוקא והו"ל לפרש עכ"ל אבל באמת שאין כ"כ דקדוק עליו כיון דלהלן פירש בהדיא דהוי רק מדרצנן.

(א) ובא הפירוש דלאו דוקא גדי בו, כן איתא בחולין דף קי"ג ב' בגמרא, ואפילו

שנאמר לנו תערובתן בסבת הענין שאמרנו שם ואפשר שתערובת הבשר עם החלב במעשה הבישול יהיה סיבת איסורו מן היסוד ההוא. וקצת ראייה לזה לפי שבא האיסור לנו במעשה התערובות אע"פ שלא נאכלנו שנראה בזה שאין איסורו מהמת נזק אכילתו כלל רק שלא נעשה פעולות אותו התערובות להרחיק אותו הענין שאמרנו ג"כ במקום אחר שאם אולי נעשה התערובות לבל נאכלהו ולא נהנה בו להרחיק הענין (ב) ואפי' אכלו אע"פ שלא נהנה ממנו כלל לוקה מה שאין בן בשאר כל איסורי המאכלות. כל זה מורה שיסוד טעמו הוא מהמת התערובות ובענין שאמרנו בכישוף. זה נאמר מתוך הדק ועדיין צריכים אנו למודעי המקובל (ג) והרמב"ם ז"ל כתב בענין טעם אחר כי יש עובדי ע"ג יעבדוה במעשה תערובות בשר עם חלב ולכן הרחיקה התורה אותו התערובת וכל זה איננו שוה לי :

דיני המצוה נכתוב בע"ה בקיצור כמנהגנו במצות איסור האכילה והתנאה (ד) בסדר כי תשא. ונוהגת בכ"מ ובכ"ז בזכרים ונקבות והעובר עליה ובשל בשר בהלב ואע"פ שלא אכלו לוקה.

צג) שלא נכרות ברית כלומר שלא נבטיה באהבתינו (יא) אל העם הרע הכופרים שהם שבעה עממין שבתורה שהיו מהזיקין בארצנו מרם בואינו שם והם התי ואמורי וכו' שנאמר לא תכרות להם ולא להיהם ברית כלומר שלא נעשה עמהם שלום ונניח אותם לעבוד הע"ג :

מנחת יצחק

(ב) ואפילו אכלו אע"פ שלא נהנה ממנו כלל לוקה בו', כן איתא בפסחים דף כ"ה ח' בגמרא דצב"ח לוקה עליו אפילו שלא כדרך הנחתו, (ג) והרמב"ם ז"ל כתב בענין טעם אחר בו', כן הוא בספר מורה נבוכים ח"ג פרק מ"ח וע"ש, (ד) בסדר כי תשא, היינו להלן במצוה קי"ג וע"ש :

(א) אל העם הרע הכופרים שהם ז' עממין שבתורה בו', בהגהת המ"ל ז"ל כתב ע"ז וז"ל כן כתב הר"מ במנין המצות שלא זה לא מיירי אלא בשבעה עממין אך מדבריו צפ"י מהלכות ע"ג נראה שהוא כולל לכל עו"ג וזה נראה מוכרח לפי שיטתו דס"ל דלא ישבו (בחרנך) דסמוך לזה הוא כולל וח"כ פשיטא דלאו זה ג"כ מיירי בכל עו"ג והסמ"ג כתב כדעת המחבר ולדידיה ניחא משום דס"ל דלאו דלא ישבו לא מיירי כי אם בז' עממין ומה שקשה לזה ממ"ש הר"מ פ"ו מהלכות מלכים פ"ב ישבו הכ"מ וע"ש עכ"ל, ור"ל דעל דעת רבינו ז"ל קשה דכיון דס"ל דהלאו דלא ישבו בחרנך (דכתיב סמוך לה הוא קרא דלא תכרות להם ברית) מיירי בכל העו"ג ולא דוקא ז' עממין וכמ"ש במצוה שאח"ז בכתבם שלא לשכון עו"ג בחרננו כו' ח"כ ממילא שגם קרא זה דלא תכרות ברית מיירי ג"כ בכל העו"ג וח"כ למה כתב רבינו בראשון דהלאו דלא תכרות ברית הוא בז' עממין, אמנם באמת מה דפשיטא להמ"ל ז"ל דאם קרא דלא ישבו בחרנך קאי על כל האומות על כרחך דגם קרא דלא תכרות ברית קאי ג"כ על כל האומות אין זה מוכרח כ"כ דהא ההוא ז"ל כתבו ביצמות דף כ"ג ח' בד"ה שהוא בשבעה אומות בסוף הדיבור ובמס' ע"ג דף כ' ח' בד"ה דאמר קרא דאע"ג דבפ' ואחנן כתיב לא תכרות להם ברית ולא תחנס והאי ולא תחנס קאי על כל האומות עו"ג מ"מ לא תכרות ברית דכתיב גציה לא קאי אלא על שבעה עממין בלבד וע"ש, וע"כ אף אם היה דעת רבינו כמו שעלה בדעת המ"ל דס"ל דהלאו דלא תכרות ברית אינו אלא בז' עממין בלבד ג"כ לא היה קשה כ"כ על רבינו, אבל באמת הלא כתב רבינו להלן במצוה זו וז"ל ואין האזהרה בהם דוקא אלא נשמע אזהרה שלא לכרות ברית לכל עו"ג אבל יש חילוק בין ז' אומות לשאר עובדי ע"ג ששאר האומות הם אין נלחמים עמנו אין מלוה עלינו להרגם אלא שלא ישבו בחרננו עד שיעזבו את הע"ג ואלו הו' עממין נלחמונו להרגם בכל מקום שנוכל להם אלא ח"כ יניחו את הע"ג כו' עכ"ל הרי להדיא שכתב שהאזהרה הוא שלא לכרות ברית לכל עובדי ע"ג, אמנם אע"פ דקושיה המ"ל על רבינו לא קשה מז' טעמים הנ"ל שכתבנו מ"מ עיקר דברי רבינו לריבין ביאור קלת דבתחילה כתב שלא נבטיה באהבתינו אל העם הרע הכופרים שהם ז' עממין שבתורה ואח"ז כתב ששמע אזהרה שלא לכרות ברית לכל עובדי ע"ג, וגם מדברי הרמב"ם נראה שסותר את עצמו דבפ"י מהלכות ע"ג הלכה ח' כתב בסתם שאין כורתין ברית לעו"ג ובספר המצות בל"ה מ"ח כתב וז"ל הזהירנו מכרות ברית עם הכופרים ולהצטיחם על כפירתם ר"ל על ז' עממין כו' עכ"ל (וכמו שהזכיר

משרשי המצוה זו לעקור ע"ג ובל משמשיה מן העולם ואלו השבעה עממין היו עיקר עבודת אלילים ויסודה הראשון ועל כן נעקרו מארצנו ונצטוינו לשרש אהריהם ולאבד זכרם לעולם וכמו שכתוב עליהם בתורה החרם תהרימם והיא מצות עשה בסדר ואתהנן ושם אאריך בע"ה ונגיד סבה היות בעולם האומות הרעות למה (ב) ובי מצוה זו בכלל מצוה הנוהגת. ואין האזהרה בהם דוקא אלא נשמע אזהרה שלא לברות ברית לבל עובד עבודת אלילים אבל יש חלוק בין ז' אומות לשאר ע"ג (ג) שישאר האומות אם אין נלחמים עמנו אין מצוה עלינו להרגם אלא שלא ישבו בארצנו עד שיעזבו ע"ג (ד) ואלו הו' עממים נצטוינו להרגם בכל מקום שנוכל להם אא"כ

מנחת יצחק

שהזכיר מזה גם המ"ל ז"ל, ולכן חולי יש לומר בדעתם ז"ל דס"ל דעיקר לחו דלא תכרות להם ברית הוא רק על ז' עממין בלבד דהכי כתיב בפ' ואתחנן כי יביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונסל גויים רבים מפניך החתי והגרגשי והאמורי והכנעני והפרזי והחוי והיבוסים שבעה גויים רבים ועלומים ממך ונתנס ה' אלהיך לפניך והכיתם לא תכרות להם ברית גו' ומקרא זה משמע להדיא דלאו דלא תכרות ברית הוא רק על ז' עממין בלבד (וכמו"ש גם התוס' ז"ל ביבמות ובמס' ע"ג סס) ומשום זה כתב הרמב"ם ז"ל בספר המלות ורבינו כאן בתחלה דלאו זה הוא על ז' עממין, אך מדמלינו כמה איסורים שאין בהם לחו ומ"מ הם אסורין מן התורה ע"כ אפשר דגם בכריתת ברית לשאר עו"ג ח"ג דלית בהו"א לחו לדעת הרמב"ם ורבינו ז"ל מ"מ ס"ל דאיכא איסורא בזה, דהא מוכח מן הכתוב דגם בשאר עו"ג איכא איסורא בזה דהלא הרמב"ם כתב בר"ש פ"ב מהלכות איסורי ביאה הלכה א' וז"ל ישראל שבעל כריתת משאר האומות דרך חיבות או ישראלית שבעלה לעו"ג דרך חיבות הרי אלו לוקין מן התורה שנאמר לא תחתן עם בתך לא תתן לבנו וכתו לא תקח לבנך אחד שבעה עממין ואחד כל אומות באיסור זה כו' עכ"ל, וזהו כדעת ר' שמעון בקדושין דף ס"ח ב' ובשאר מקומות בש"ס דס"ל כי יסיר לרבות כל המסירין וכן כתב גם רבינו ז"ל להלן במלוה תכ"ז ועי"ש, ומאחר דלאו זה בתך לא תתן לבנו וכתו לא תקח לבנך הוא בכל העו"ג ובפ' תשא כתיב פן תכרות ברית ליושב הארץ וגו' ולקחת מצותיו לבנך וגו' א"כ מוכח דאיסור דכריתת ברית הוא גם בשאר האומות דהא התורה בעלמא כתבה העטם דלא תכרות ברית משום דולקחת מצותיו לבנך וגו' ואיסור זה הוא גם בשאר עו"ג וממילא דגם כריתת ברית אסור בכל העו"ג, וע"כ יוכל להיות דבכדי לישב סתירת הכתובים האלו דמקראי דפ' ואתחנן הנ"ל מוכח דהלאו דלא תכרות להם ברית הוא רק בז' עממין ומקראי דפ' תשא משמע דגם בשאר עממין איכא איסור זה ע"כ ס"ל להרמב"ם דהלאו הוא רק על ז' עממין ואיסורא איכא גם בשאר אומות, ולכן בספר המלות דקחשיב לנאיון בלבד שם כתב דלאו זה הוא בז' עממין אבל בספרו הגדול בפ"י מהלכות ע"ג הנ"ל כתב בסתם אין כורתין ברית לעו"ג דהתם בספרו הא לא קחשיב לנאיון לחודייסו רק מפרש כל האיסורין שבתורה ולזה כתב שם בסתם שאין כורתין ברית לעו"ג, וזהו מיושב גם דעת רבינו ז"ל בכאן דהא גם הוא מונה בספרו זה כל מלות עשה ומלות ל"ת שבתורה וע"כ כתב בתחלה דהאי קרא דלא תכרות להם ולא להייהם ברית הוא על ז' עממין ואח"כ כתב שנשמע אזהרה שלא לברות ברית לכל עו"ג ור"ל דאע"ג דהלאו הוא רק על ז' עממין בלבד מ"מ איסורא דאורייתא איכא גם בשאר עו"ג וכמו שמוכח מקרא דכתיב להלן בפ' תשא וכמו"ס ל', (ב) ובי מצוה זו בכלל מצוה הנוהגת, ור"ל ח"ג דהו' אומות כבר אבדו ואינם בעולם כלל מ"מ מקרי מלטה שנוהגת לדורות ונחשבת במנין המלות והטעם כתב רבינו שם בפ' ואתחנן במלוה תכ"ה בשם הרמב"ם ז"ל ועי"ש, אבל מלטה שאינה נוהגת לדורות אין לחשבה כלל במנין המלות וכמו"ס הרמב"ם בספר המלות בפרש השלישי ועי"ש, (ג) שישאר האומות אם אין נלחמים עמנו כו', הכי איכא בגיטין דף מ"ה א' בצרייתא לא ישבו בארץ כו' יכול בעו"ג שקיבל עליו שלא לעבוד ע"ג הכתוב מדבר ת"ל לא תסגיר עבד אל אדוניו וגו' עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר באחד שעריך וגו', הרי להדיא דבשאר האומות אם עוזבים את העו"ג מותרים לישב בארצנו והאי קרא דלא ישבו בארץ זהו כל זמן שאין עוזבין את העו"ג אמנם לא אזהרה רחמנא אלא שלא ישבו בארצנו אבל לא שיהרגו רק בשלחמייס חתנו או כתיב בפ' שופטים ואם לא תשליט עמך ועשטה עמך מלחמה וגו' והכיתה את כל זכורה לפי תרבו, (ד) ואלו הו' עממין נצטוינו להרגם

יניחו ע"ג והענין לפי שהם היו עיקר ע"ג ויסודה הראשון כמ"ש. ויתר פרטיה מבוארים בסנהדרין (י"ד ס"י קנ"ח):

צד) שלא לשכון עובדי ע"ג בארצנו שנאמר לא ישבו בארצך פן יחמיאו אותך ל'. מושרשי המצוה מה שנגלה בכתיב בשביל שלא נלמוד מכפירתם:

דיני המצוה מה שאמרו ז"ל שאלו רצו להניח ע"ג אע"פ שעבדוה מתחלתן שמוותרים לשכון בארצנו והוה הנקרא גר תושב כלומר שהוא גר לענין שהותר לישב בארצנו כמו שארז"ל

(א) אי זהו גר תושב זה שקבל שלא לעבוד ע"ג. ואם לא הניח ע"ג א"צ לומר שאין מוכרין

מנחת יצחק

כו' אא"כ יניחו ע"ג כו', מדברי רבינו משמע להדיא שאם קבלו עליהם שלא לעבוד ע"ג בלבד טוב חין מזה להרגם אע"פ שלא קבלו לקיים כל זה מנות שלהם ונראה קלת שהוליא זה מהספרי דעל הא דכתיב צ"פ שופטים רק מערי העמים האלה אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה לא תחוי כל נשמה כי החרם החרים וגו' למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבתם אשר עשו לאלהיהם איתא סס בספרי בזה"ל למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות מלמד שאם עושים תשובה חין נהרגים ע"כ, והוא ז"ל מפרש דהאי תשובה היינו שהניחו ע"ג שלהם מלעבדה והכי משמע פשטא דקרא דהא כתיב למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבתם אשר עשו לאלהיהם וכיון שמימיחם ע"ג שלהם מומילא שלא יוסיפו ללמד לעשות ככל תועבתם שעשו לאלהיהם, ואע"ג דהרמב"ן ז"ל צירושו על התורה כתב סס דתשובה זו היינו שיקבלו עליהם ז' מלות שנלמטו עליהם מ"מ מפשטא דקרא ומוסתימת לשון הספרי משמע לרבינו שהתשובה הוא שיניחו ע"ג שלהם:

(א) אי זהו גר תושב זה שקבל שלא לעבוד ע"ג, צע"ג דף ס"ד ב' איתא בצרייתא הכי חיזהו גר תושב כל שקיבל עליו בפני ג' חברים שלא לעבוד ע"ג דברי ר"מ וחכ"א כל שקיבל עליו ז' מלות שקבלו עליהם בני נח כו' ולכאורה הלכתא כחכמים ולא כר"מ דהא קי"ל יחיד ורבים הלכה כרבים וכן פסק הרמב"ם ז"ל צפ"ו מהלכות ע"ג הלכה ו' וצפ"ד מהלכות איסורי ביאה הלכה ז' כחכמים דבעינן דוקא שקבל עליו כל זה מנות שלהם ודעת רבינו ל"ע וכבר עמד בזה במנה"ח כאן בזה"ל ופי"ש, אך לישב קלת דעת רבינו שלא יהי' תמוה כ"כ אפשר לומר דס"ל דפלוגתא דר"מ וחכמים הוא רק לענין להחיותו בלבד אבל לענין שיהא מותר לישב בארצנו מודים חכמים לר"מ שדי בזה אם קיבל עליו שלא לעבוד ע"ג וכדאיתא בניטין דף מ"ה א' בצרייתא ומוכח במורה הקודמת אזה ג' שאם קיבל עליו בלא לעבוד ע"ג מותר לישב בארצנו, וכן מוכח קלת גם בסוגיא דע"ג הנ"ל דלענין שיסבו בארצנו לא פליגי ר"מ וחכמים כלל דהכי איתא סס רב יהודה שדר ליה קורבנא לאבידנא ביום אידם אמר ידענא ביה דלא פלח לע"ג א"ל רב יוסף והתניא חיזהו גר תושב כל שקיבל עליו בפני ג' חברים בלא לעבוד ע"ג (ואבידנא הא לא קיבל עליו בפני ג' חברים) ומשני כי תניא הויא להחיותו ולכאורה למה לא משני ליה כי תניא הויא לישב בארצנו וצפ"ט לפי מה שכתב הרמב"ם ז"ל סס צפ"ד מהלכות איסורי ביאה הלכה ז' הנ"ל וז"ל חיזהו גר תושב זה עו"ג שקיבל עליו שלא לעבוד ע"ג עם שאר המלות שנלמטו בני נח ולא מל ולא טבל רבי זה מקבלין אותו והוא מחסדי אומות העולם ולמה נקרא שמו תושב לפי שמוותר להוסיבו בארצנו א"כ הוה ליה לשנויי בגמ' כי תניא הויא (דלריך שקיבל עליו בפני ג' חברים) לישב בארץ ישראל דהא פשטיות הצרייתא הכי משמע חיזהו גר שנקרא תושב והיינו שיהא מותר לישב בארצנו כל שקיבל עליו בפני ג' חברים וכו', ומדלא משני הכי רק משני כי תניא הויא להחיותו ש"מ דמיפשט פשיטא להו לחלמודין דלענין לישב בארצנו כ"ע מודים שדי ליה שיקבל שלא לעבוד ע"ג בלבד וכסתמא דצרייתא בניטין דף מ"ה א' הנ"ל וע"ז לא פליגי חכמים על ר"מ ולכן הולכנו בגמרא לשנות דפלוגתא דר"מ וחכמים הוא רק לענין להחיותו ואפשר שהיא רחיה נכונה לדעת רבינו ז"ל ומשני זה נטה כאן מדעת הרמב"ם ז"ל, וכעין רחיה לזה הוא דלגבי דין דלהחיותו כתב רבינו ז"ל בעלמא להלן במורה ס"ו דבעינן שיקבל עליו כל ז' מלות בני נח וז"ל כגון גר תושב דמכיון שקיבל עליו ז' מלות מפרנסין אותו ונותנין לו מתנת חנם עכ"ל ומוכח מזה כדברינו דס"ל לרבינו דרק לענין להחיותו ס"ל לחכמים דבעינן שקיבל עליו ז' מלות אבל לא לענין לישב בארצנו,

אלא

לו קרקע שישכון בארצנו (ב) אלא אפילו לשכור לו בית אסור כל זמן שישכור לדירה לפי שמכנים שם ע"ג אבל להחזיקו מותר (ג) ובלבד שלא ישכור לשלשה בני אדם לפי ששלשה דבר קביעות הוא ואין ראוי לקובעם. והילוך הדינים שארז"ל שיש בענין זה בין בתים ושדות וברמים ובין סוריא וא"י ויתר פרטיה מבוארים בסנהדרין וע"א (שם):

ונוהגת בזכרים ונקבות בארץ. והעובר עליה ומכר להם קרקע או שכרו להם במקום שאינו רשאי עבר על מצות מלך ואינו לוקה לפי שאפשר למכור להם קרקע או להשכיר בלא עשיית מעשה:

מנחת יצחק

(ב) אלא אפילו להשכיר לו בית אסור בו, כן היתא בע"ג דף כ"ח א' במשנה, (ג) ובלבד שי"א ישכור רג' בני אדם, כן היתא שם בגמרא, בהגהת המ"ל ז"ל כתב כאן על דברי רבינו הג"ל וז"ל כל אלו המלוקות לא נפקי מלאו זה כי אם מלאו דלא תחנס דדרשינן לא תתן להם חנייה בקרקע וכן מתבאר מדברי הר"מ פרק ו' מהלכות ע"ג וכו"כ הסמ"ג ודע דהראב"ד ס"ל דלאו זה דלא ישבו בארץ לא מיירי כי אם בז' חומות וכן הוא דעת הסמ"ג וא"כ על כרחן (דהא) דהמכירה והשכירות נאסר לכל עו"ג ודאי מלא תחנס נפקי ולא זו אליבא דכ"ע הוא כולל לכל העו"ג עכ"ל, אך לישב דעת רבינו ז"ל אפשר לומר דאם תחנס דבע"ג דף כ' א' על הא דהיתא שם במשנה שאין מוכרין להם במחזור לקרקע אמרו בגמרא דנפקא לן מקרא דלא תחנס לא תתן להם חנייה בקרקע וכן כתב הרמב"ם שם בפ"י מהלכות ע"ג מהלכות ע"ג הלכה ד' וז"ל ומפני מה אין מוכרין להם (בתים ושדות) שנאמר ולא תחנס לא תתן להם חנייה בקרקע כו' עכ"ל והו"מ"ש המ"ל ז"ל שכן מתבאר מדברי הר"מ פרק ו' מהלכות ע"ג וכו"ל, מ"מ הלא יותר מזה כתב הרמב"ם שם בפרק הג"ל הלכה ו' וז"ל אבל בזמן שיד ישראל תקיפה עליהם אסור לנו להניח עו"ג ביניהם אפילו יושב ושיבת ערתי או עובר ממקום למקום בסחורה לא ישכור בארצנו אלא עד שיקבל עליו שבע מנות שגלטו בני נח שנאמר לא ישבו בארץ אפילו לפי שעה עכ"ל הרי להדיא שלמד מקרא זה דלא ישבו בארץ אפילו לעבור בארצנו אין מניחין לו ומכ"כ למכור לו בתים או שדות ודאי למדין אנו מקרא זה שאסור וכמ"ש רבינו וכן כתב בספר המלות בל"א ג"א וז"ל הוהירנו מהוסיב עובדי ע"ג בארצנו כדי שלא נלמד כפירותם באמרו לא ישבו בארץ פן יחטיאו אותך לי כו' עכ"ל וכל זה הוא כמ"ש רבינו בראשון, ולפי זה נראה פשוט דלאו זה הו"מן האזהרות שנכפלו בתורה במלות שונות כמו האזהרה מלעשות מלאכה בשבת שנכפלו י"ב פעמים בתורה והאזהרה מאכילת דם נכפלה שבעה פעמים בתורה וכיוצא בזה עוד כמה איסורים שנכפלו בתורה והזכיר מזה הרמב"ם ז"ל בספר המלות שם ע' ושם כתב שבמנין המלות נחשבו כל האזהרות שבענין אחד רק ללאו אחד ואפילו נכפלה האזהרה במלות שונות והאריך שם הרבה בזה גם כתב שם דלאו אחד שנכפלו ענינים רבים כמו לאו דלא תאכלו על הדם שלמדו ממנו בסנהדרין דף ס"ג א' בצרייתא איסורים רבים ג"כ לא נחשב אלא לאו אחד במנין המלות והאריך גם בזה בשרש הג"ל ועיי"ש, ואין ספק דהיכא שנכפלו האזהרות וחד מן הלאוין הוא לאו מצורר ואינו לאו שבכללות והלאו השני הוא לאו שבכללות והיינו שנכלל בו האיסור מן הלאו המצורר ועוד ענין אחד א"י ודאי שבמנין המלות נמנה הלאו המצורר לאותו איסור המצורר בו והלאו השני נמנה ג"כ במנין המלות להאיסור השני שנכלל בו וזה ברור ואין לריך לפנינו, וא"כ כאן דהאי לאו דלא תחנס הוא לאו שבכללות דהא נכלל בו שלא יתן להם חנייה בקרקע ושלא יתן להם חן והיינו שלא יאמר כמה נאה עו"ג זה ושלא יתן להם מתנת חנם וכמו שמפורש כל זה שם בע"ג דף כ' א' בצרייתא ובגמרא (ואע"ג דשלא יתן להם חן ולא יתן להם מתנת חנם הוא ענין אחד דאם נותן להם מתנת חנם מסתמא שהם נושאים חן בעיניו דאל"כ לא היו נותן להם מתנת חנם וכמו שמשמע כמעט להדיא מדברי רבינו ז"ל להלן במורה סכ"ז שכתב שם וז"ל שלא נחמול על עובדי ע"ג ולא ישר בעינינו דבר מהם כלומר שגרחיק ממחשבתנו ושלא יעלה על פינו שיהי' צמי שהוא עובד ע"ג דבר הועלת ולא יהי' מעלה חן בעינינו בשום ענין עד שאמרו ז"ל שאסור לומר כמה נאה ע"ג נאמר ולא תחנס וכן הפירוש ע"ז לא תתן להם חן כעין שאמרנו ויש מרבותינו שלמדו מלא תחנס לא תתן להם מתנת חנם והכל שרש אחד ובירושמי

פרשת ויקחו לי תרומה

יש בה ב' מצות עשה. ומצות לית אחת

צ"ה) לבנות בית לשם ה' כלומר שנהיה מקריבים יום קרבנותינו אליו ושם תהיה העליה לרגל וקיוצין כל ישראל בכל שנה שנאמר ועשו לי מקדש. וזאת המצוה כוללת עמה הכלים הצריכים בבית אל העבודה כגון המנורה וכל שאר הכלים כולם: משרשי מצוה זו מה שתראה בסוף דברי (א) ואכן מיראתי להתקרב אל משכן ה' כי ידעתי כל הקרב הקרב אם לא נתקדש לא יראה הבית והי. גם הכהנים הנגשים לעבודה היה אפשר לפרש דבר זה כפשוטו יתקדשו בבואם אל הקדש לפנים. והלויים אחר הטהרו וינף אהרן אותם על הלויים שכבסו בגדיהם והטהרו תנופה טרם יתנו קולם בהיכל. אמרתי גם אני אניד עצתי ואערוך והניף אותם אהרן תנופה כמו התנצלותי נגד זקני וארחין בנקיון כפי טרם אעלה בית ה': שכתוב בפרשת בהעלותך אמנם

מנחת יצחק

ובירושלמי דע"ג לא תחנס לא תתן להם חן בל"ת עכ"ל הרי להדיח שכ' דלא תתן להם חן ולא תתן להם מהנה חנס הכל שרש אחד וע"כ לא חשב רבינו להא' דלא תתן להם חן ולא תתן להם מתנת חנס אלא בלאו אחד וגם הרמב"ם ז"ל בספר המצות בל"ת נ' כללס ג"כ בלאו אחד ועי"ש מ"מ הא' דלא תתן להם חנייה בקרקע ודאי דחין זה בכלל דלא תתן להם חן דהא' אפילו אם העו"ג נותן בעד הקרקע הרבה יותר מישראל אעפ"כ אסור למכור לו וזה לא שייך לנתינת חן כלל דהא' הוא רולה ליתן דמים מרובים יותר מישראל וא"כ עדיין הוא לאו זה דלא תחנס לאו שבכללות שלא תתן להם חנייה בקרקע ולא תתן להם חן) וכיון שהוא לאו שבכללות ואין לחשבו במנין המצות אלא ללאו אחד ועל הא' דלא תתן להם חנייה בקרקע איכא עוד לאו מזכור הדין קרא' דלא יסבו בארנך ע"כ שפיר חשב הרמב"ם ז"ל בל"ת נ' להא' דלא תתן להם חן ללאו בפני עצמו מקרא' דלא תחנס ולהא' שלא תתן להם חנייה בקרקע חשב ג"כ ללאו בפני עצמו בל"ת נ"ח מקרא' זה דלא יסבו בארנך וכן גם רבינו ז"ל חשב כאן להא' דלא תתן להם חנייה בקרקע מהאי קרא' דלא יסבו בארנך ולהלן במצוה תכ"ו חשב ג"כ להא' דלא תתן להם חן מקרא' דלא תחנס וכו"ל, ואע"ג שאם נותן להם חנייה ודאי עובר גם על לאתחנס דהא' נכלל בחוכו ג"כ שלא תתן להם חנייה בקרקע מ"מ הא' שנמנה במנין המצות ללאו בפני עצמו הוא משום האי קרא' דלא יסבו בארנך ולא משום קרא' דלא תחנס וכמו שביארנו, אבל בגמרא בע"ג דף כ' הנ"ל דהתם לא מיירי במנין המצות כלל רק באיסורא דחין מוכרין להם במחוצר לקרקע ניחא להו יותר לומר דמקרא' דלא תחנס נפקא לאשמעינן דבלאו זה דלא תחנס אע"פ דחילוקין להו דלא תתן להם חן ולא תתן להם מתנת חנס מ"מ גם לא תתן להם חנייה בקרקע נכלל ג"כ בהוכו וכמו שהאמרו בטעמם דהם לאסור נתינת חן בלבד אחא לימא קרא' לא תחנס והם לאסור מתנת חנס בלבד אחא לימא קרא' לא תחנס ומדכתיב לא תחנס ש"מ כוהו, וקרא' דלא יסבו בארנך לא הזכירו בגמרא משום דלית זיה חידושא דודאי עובר על לאו זה ג"כ דהא' זהו פשטא ומשמעותיה דקרא' ולכן גם הרמב"ם ז"ל בפ"י מהלכות ע"ג הנ"ל דגם התם לא מיירי במנין המצות אלא באיסורא קמייירי שפיר כתב להא' דלא תחנס וכדאיתא בגמרא אבל ודאי דס"ל שעובר גם על לאו דלא יסבו בארנך וכמו ש"כ בעלזו שם בבל' ו' הנ"ל שאפי' על ישיבת עראי ואפילו לעבור ממקום למקום בארננו נפקא לן לאסור מקרא' דלא יסבו בארנך ומיושב שפיר דעת רבינו ממה שהקשה המ"ל בכאן:

(א) ואכן מיראתי להתקרב אל משכן ה' כו' עד וארחין בנקיון כפי טרם אעלה אל בית ה', מזכור בדברי רבינו שזא' להתגלל על מה שזא' ליתן טעם על בנין המשכן וכליו שהם מענינים שעומדים ברומן של עולם וכמו שהאמרו במכילתא בפ' בשלח על הא' דכתיב שם מקדש ה' כווננו ידוך זבה"ל כתיב ביאת המקדש לפני הקב"ה כששברא הקב"ה את עולמו לא בראו אלא בידו אחת שנא' אף ידי יסדה ארץ וכשזא' לבנות ביהמ"ק כזיכול בשתי ידיו שנאמר מקדש ה' כווננו ידוך כו' ע"כ וה"כ חוץ יערב לב האדם ליתן טעם על ענינים קדושים וגוראים כאלו, לזה אמר אח"ז במוך דבריו כי ידוע הדבר ומפורסם כי שבעים פנים לחורה ובכל אחד מהם שרשים גדולים ורבים ולכל שרש ושרש ענפים

תקשה לזה הפירוש הקשורה שאומר אחר כן אמרתי גם אני אניד עצה וכו' ולכן נראה לפרש דבריו על עצמו של מחבר שהוא מיהר מחשבותיו וכונותיו והם הם אחיו הנלוים אליו ואמר הלויים מלשון ילדה אישי אלי והניף אותם תנופה ר"ל שיחדם ועולה אותם עליונות מעלה לשם ה'. ולכן הסכים בעצמו אחר כך לדבר זה שנראה בעיניו ויש בזה רמז ששם הסחבר היה אהרן ממאמרו וינף אהרן אותם וכו' ושהיה לוי או כהן כ"ש :

אשר יגיע אצל הש"י בעשות בני אדם כל מצותיו איננו רק שחפץ הש"י להטיב לנו ובהיות אדם מוכשר ומוכן בעשיית אותן המצוות לקבל הטובה או ייטיב אליו השם ועל כן הודיעם דרך טוב להיותם טובים והוא דרך התורה כי בה יהיה האדם טוב. נמצא כל המקבל מצותיו השלים הפצו כאשר הוא ראוי או לקבל טובתו וכל שאינו מכין עצמו לכך רעתו רבה שיודע חפץ הש"ם בזה והוא יעשה מעשיו כנגד הפצו. ופרשה אחת נכתבה בתורה להודיענו עיקר זה לבד והוא מה שכתוב בסדר והיה עקב ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך וגו' עד לטוב לך כלומר איננו שואל מעמך דבר לגשותך מצותיו רק שרצה בטובו הגדול להטיב לך. ומה שכתוב אחריו הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה. כלומר איננו צריך למצותיך רק מאהבתו אותך לזכותך. ויש בעושי מצות ישימו מנמת פניהם אל הטובה החוה יתעסקו בהן לעולם (ג) ואלה חלקם בחיים וזוכים לעדן גן אלהים ואולם לא הגיעו אל תכלית הכוונה הטובה. אבל יש אשר זכו ונתן להם הש"י לב לרעת ולהכיר במדותיו המעולות ומתוך הכרתם יתקשרו ויוקשר לבבם באהבתו קשר חזק ואמין עד שישמרו כל כוונת הכנת גופם כדי להשלים חפץ הש"י לרוב השקם אותו ואל התועלת המעותד להם בעסק ההוא לא ישיתו לב והיא המעלה הגדולה

מנחת יצחק

ענפים וכו' ורחבה ונסבה עומק חכמתה עד שאין כח באדם להשיג תכליתה כמו שהעיד המלך החכם אמרתי והיא רחוקה ממני ועם כל זה אין להרפות ידי העוסק בה וכו' ואנכי עם דעתי גדול ערכה ורוב עמקה וכי פליאה ממני נשגבה (מ"מ) פערתי פי לדבר בהן כו' עכ"ל, והוא התגללותו שלא עלה בלבו לחשוב שהטעם שנתן הוא ז"ל זהו לבדו טעמו של דבר ותו לא אלא שגם הוא יודע גדול ערכה ורוב עמקה וכי פליאה ממנו נשגבה עיקרו ושרשו של דבר רק במה שהורשה התכונן ליתן חיזה טעם חף שבאמת רבו ועמקו הטעמים הרבה יותר מזינת אדם כי מי יעמוד בסוד ה', ובתחלה הקדים לומר דע"כ מן ההכרח לבוא בהתגללות משום דכמו מי שבא בגופו במשכן ה' ולא עייה עלמו לא יראה הבית וחי דהא חייב כרת על ביאתו בלבד אע"פ שלא עשה עבודה, וכהן שבא לעבוד עבודה צבית לריך לקדש ידיו ורגליו בתחלה חף שהוא טהור, וגם הלויים אע"פ שאין עובדים עבודה צבית ממש כמו הכהנים רק עיקר עבודתם צבית ה' היה לשמוע קול ולשיר בשיר גם הם היו לריכים להטיר ולכבס בגדיהם ואהרן הניפס קודם שבאו צבית ה' וע"כ מזה יש ללמוד שגם אם לא בא בגופו ממש צבית ה' רק שעוסק בעבודה הקודש ובצנינו ברוח ונפש גם הוא לריך לטהר נפשו ומחשבתו לשם ה' ולכן נדרש מהד התגללות, זהו מה שנראה קלת בכוונה דבריו בכאן ומ"ש על זה בהג"ה כאן אפשר שאינו מוכרח כ"כ, (ב) ליגרום אינש אע"ג דלא ידע מאי קאמר בו', כן חיתא בע"ג דף י"ט א' בגמרא ורלוס לומר אע"ג דלא ידע עיקרו ושרשו של דבר וטעמו האמיתי, (ג) ואלה חלקם בחיים וזוכים לעדן גן אלהים, והיינו כדאיתא בפסחים דף

שעלו אליה האבות השלישה והרבה מבניהם אהריהם זכר כולם לכרכה וזאת היא המדרגה העליונה שאפשר לבן אדם לעלות. ומעתה בהיות הנחת דעתינו על זה בענין מצותיו ב"ה תחייב אותנו לאמר כי בנין בית לשיי ועשותינו בה תפלות וקרבנות אינו אלא הכל להכין הלבבות לעבודתו יתעלה לא מהיותו צריך לשבת בין אנשים ולבא בצל קורתם ואם ארזי לבנון יבנוהו או ברותים. כי השמים ושמי השמים לא יכללוהו וברוחו יעמדו אף כי הבית אשר בנו בני אדם צריך לכבודו הלילה. הלא ידועים הדברים וברורים שהכל להכשר גופותינו כי הגופות יוכשרו על ידי הפעולות וברכות הפעולות הטובות ורוב התמדתן מהשכות הלב מטהרות מתלבנות מזדקקות והשם הפין בטובתן של בריות כמו שאמרנו. ועל כן צונו לקבוע מקום שיהיה טהור ונקי בתכלית הנקיות לטהר שם מהשכות בני אדם ולתקן לבבינו אליו בן. והוא ב"ה בחר אותו המקום והכינו אל הטובה לבני אדם אולי מהיותו אמצעות העולם בכיון והאמצעות נבחר מן הקצוות או מן הטעם שיהיה ב"ה היודע. ומתוך הכשר המעשה וטהרת המחשבה שיהיה לנו שם יעלה שכלנו אל הדבקות עם השכל עליוני ועל דרך הפשט על הצד הזה נפרש שריית השכינה במקום ההוא. ואע"פ שהאמת כי אמרו ז"ל קדושתן עליהן אפילו כשהן שוממין שמשמע בזה שאין כל סבת שריית השכינה שם מצד העובדים אפשר לומר כי אותו המקום בחרו האל לברך בני האדם אשר ברא מתוכו כמו שאמרנו וכמו שהיה הפצו לשלוח לבני אדם נביא להורותם דרך ילכו בה ויזכו לקיים נפשותם כמו כן הפין בהסדיו הגדולים לקבוע להם מרום בארץ שיהיה נכון אל טובת הבריות וזכותם וכל זה מהסדיו על בריותיו. ומכל מקום לעולם תתרבה שם הכרכה והקדושה לפי הפעולות הטובות שיעשו שם בני אדם ואז עם הפעולות הטובות יפתחו מעינות הטוב כנגדו כי באמת אינה דומה קדושת המקום בהרכנו לקדושתו כישובו. והנחת הטעם הזה בענין הבית תחייב אותנו גם כן לסמוך אל הטעם הזה בעצמו לפי הפשט ענין הקרבנות ושבת עובדו וכלים יקרים ידועים. הלא אמרתי כי עקרי הלבבות תלוים אחר הפעולות ועל כן כי יחטא איש לא יטהר לבו בדבר שפתים לבד שיאמר בינו ולכותל חטאתי לא אוסיף עוד אבל בעשותו מעשה גדול על דבר הטאו לקחת ממכלאותיו עתודים ולטרוח להביאם אל הבית אל הכהן וכל המעשה הכתוב בקרבני החוטאים מתוך כל מעשה הגדול ההוא יקבע בנפשו רוע החטא וימנע ממנו פעם אחרת. וכעין זה הטעם מצאתי לרמב"ן ז"ל על צד הפשט שכתב בשם אחרים וזה לשונו. כי בעבור שמעשה בני האדם נגמרים כמחשבה ובדיבור ובמעשה צוה השי"י כי כאשר יחטא יביא קרבן יסמוך עליו ידיו כנגד המעשה ויתודה בפיו כנגד הדיבור וישרוף באש הקרב והכליות שהם כלי המחשבה והתאוה וכרעים כנגד ידיו והגליו של אדם העושים כל מלאכתו ויזרוק הדם על המזבח כנגד דמו בנפשו כדי שיהישוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלהים בנופו ונפשו וראוי לו שישפוך דמו וישרוף גופו לולי הסד הכורא שלקה ממנו תמורה וכופר הקרבן שיהיה דמו תחת דמו נפש תחת נפש. וראשי איברי הקרבן כנגד ראשי איבריו. והמנות להחיות בהן מורי התורה שיתפללו עליו. וקרבן התמיד בעבור שלא ינצלו הרבים מחטוא תמיד. ואלה הדברים מתקבלין מושכין הלב בדברי אגדה ע"כ. והאריך הוא עוד בענין וכתב ועל דרך האמת יש בקרבנות סוד נעלם בו כמו שכתב בפירושו פרשת ויקרא. ועוד נוסף דברים על צד הפשט ונאמר כי מזה השורש צונו האל להקריב לעולם מהדברים שלב בני האדם הומד מהם כמו הכישר והיין והפת כדי שיתעורר הלב יותר עם העסק בהן ולעניי חייב להביא ממעט קמחו אשר עיניו ולבו עליו כל היום. ועוד יש התעוררות אחר ללב בקרבן הבהמות מצד הדמיון שגוף האדם והבהמה ידמו בכל ענייניהם לא יתחלקו רק שכוח נתן השכל ולא בזה. ובהיות גוף האדם יוצא מגדר השכל בעת החטא יש לו לדעת שנכנס בעת ההיא בגדר הבהמות אחר שלא יחלקם רק הוא לבדו ועל כן נצטוו לקחת גוף בשר כמוהו ולהביאו אל המקום

מנחת יצחק

ח' צברייתא האומר סלע זו לזדקה כשציל שיחיה בני או שאהיה בן העולם הבא הרי זה לדיק גמור.

הנבחר לעילוי השכל ולשורפו שם ולהשבות זכרו כליל יהיה לא יזכר ולא יפקד תחת גופו כדי לצייר בלבבו ציור הזק שכל ענינו של גוף בלי שכל אבר ובטל לגמרי וישמה בחלקו בנפש המשכלת שהננו האל שהיא קיימת לעולם וגם לגוף השותף עמה יש קיום בתהייה בסבתה בלכתו בעצתה כלומר שישמור מן החטא. ובקובעו ציור זה בנפשו יזהר מן החטא הרבה והבטיחה התורה שבמעשה הגדול הזה ובהסכמת עושהו שיתנחם על חטאו מלב ומנפש תכופר אליו שנגתו. אבל הזרונות אל יספיק לכפרם דמיון זה כי החוטא במזיד לא יוכה בדמיונות ודברים כי אם שבת לנו כסילים. ואל יקשה עליך בהנחת טעם זה איך נביא קרבן גדבה לעולם כי טעמנו זה יסבול גם הנדבות שאחר שאמרנו שהקרבן דמיון להשפלת הגופות ולעילוי הנפשות אף בלא הטא ידוע ימצא בו המקריב תועלת לקחת מוסר. ובקרבן עזאזל שנשלח חי אל מקום החרבן והבליון נאמר בפשט הענין לכל ידמה החוטא הגמור שאחר שתקבל נפשו עונש לחטאיה תשוב לעמוד במקום הטובים או תהיה לה השארות וטובה קצת ואפילו תהיה כירבעם בן נבט חביריו כמו שהוא רואה כל השנה כולה שיש לגוף הכהמה שהוא לדמיון גוף החוטא השארות קצת בית השי' כאפר שנשאר שם בעת השרפה לא יוציאו מן הבית עד אחר זמן הרבה. ע"כ בשעיר ההי הנושא כל העונות יראו רמו כי החוטא שעונותיו מרובים כמו המינין ושכפרו בתורה ובתהיית המתים וכל המצירים לישראל ככלל לא יראו בטובה לעולם ותולעתם לא תמות ואשם לא תכבה כמעשה השעיר בנשאו ריבוי עונות כל ישראל וישלך לגמרי אל ארץ גזירה לא ימצא בית ה' לא לשהיטה ולא לזריקה וזכו יאבד מני ארץ. וזהו שאמרנו ז"ל כי בשעה שישראל מרוצים לא הגיע להצי הרר עד שנעשה אברים אברים להודיע דמיון החוטא הגמור כי בן יאבד מהרה ויהיה בלה בליון גמור למען ילמדו יקחו מוסר ויטיבו דרכיהם וזהו הסימן הטוב להם שאין מלמד מוסר אלא האוהב כמו שכתוב ואוהבו שיחרו מוסר. ובענין חילוק הקרבנות בשחיטתן ובמתנות הדם ובחלק הכהנים ויתר פרטיה רבים (ד) אם נאמר לפי הפשט שהיה בן להיות מהשבת העובד מכוונת אל העבודה הרבה כי החלוקין יכריחו הרבה כיון המחשבה בדבר לא נעלה בידיו רק דברי נערות. וכלל הדברים כי גם בפשטים לא נמצא ידיו ורגליו בלתי סעד המקובלים ואליהם נכרע אפים ויפתח לנו בכל אלה העינים (ה) ואין לקרותינו מכת הכסילים בהוציאנו כל רוחינו בדברים כי בפסולת רב מעט אוכל נמצא לעתים. גם כי ראינו

מנחת יצחק

(ד) אם נאמר לפי הפשט שהיה בן להיות מחשבת העובד מכוונת אל העבודה הרבה כי החלוקין יכריחו הרבה כיון המחשבה בדבר לא נעלה בידיו רק דברי נערות כו', נראה קצת ככוונתו דר"ל דחילוק הקרבנות בשחיטתן שיש מהם דשחיטתן בלפון ויש מהם דשחיטתן בכל מקום בעזרה וגם בחילוק מתן דמן שיש מהם שמתן דמן על ד' קרנות ויש מהם שתי מתנות שהן ארבע ויש מהן מתנה אחת וכן בחילוק זמן חילתם ומקום חילתן ומי האוכלן בכל אלה אם נאמר לפי הפשט יש לומר שהיה בן צדי שהיה מחשבת העובד מכוונת ביותר אל העבודה כי החלוקין יכריחו הרבה כלומר שהם גורמים שהיה מחשבת העובד מכוונת ביותר מאס היה כל הדינין והפרכים שיה בכל הקרבנות, ומ"ם כיון המחשב' בדבר לא נעלה בידיו רק דברי נערות, אפשר דל"ל וכיון המחשב' בדבר כו' ור"ל שאם נראה ליתן טעם לכל פרט ופרט בפני עלמו זהו דבר שא"ה לשכל אנושי ולא נעלה בידיו רק דברי נערות, ואע"פ שאפשר לפרש דבריו דכולה חדא מילתא קאמר והדברי נערות הוא על הטעם שכתב להיות מחשבת העובד מכוונת אל העבודה הרבה כו' מ"מ ממה שכתב במלוה ק"ד בטעם הדבר שם נראה שטוב יותר לפרש דבריו בכאן כמו שכתבנו דהא הטעם שכתב הוא כמעט יותר קלוש ממה שכתב כאן ועכ"ז לא כתב שם שהם דברי נערות ועי"ש, (ה) ואין לקרותינו מכת הכסילים בהוציאנו כל רוחינו בדברים כו', ר"ל כיון דבאמת אי אפשר ליתן טעם מספיק לכל פרט ופרט בפני עלמו כי אם ע"פ דברי המקובלים א"כ למה האריך ליתן טעם בכלל ע"פ הפשט לזה אמר שאין לקרותינו מכת הכסילים בהוציאנו כל רוחינו בדברים משום דפסולת רב נמלא גסמעט אוכל כלומר

לרבותינו ז"ל כיוצא בדברים האלו (ו) שאמרו בקרבן סוטה היא עשתה מעשה בהמה לפיכך הקריב שעורים (ז) ובקרבן מצורע הוא עשה מעשה פטיט יקריב צפורים וכדומה לזה אמרו ז"ל בענין הנדה (ח) מפני מה אמרה תורה לישוב ז' נקיים שתהא חביבה עליו ביותר ובאמת שאין כל זה לדעתם תכלית הכוונה בדברים רק להודיע כי ענין המצוה יסבול הרבה רמזים מלבד עיקרים הגדולים וחוקים: מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל (ט) שקודם שנבנה בית בירושלים היו מקריבין קרבנות בשאר מקומות אבל משנבנה הבית נאסרו כל המקומות לבנות בס בית לשם ולהקריב שם (י) שנאמר זאת מנוחתי עדי עד. ואלו הן הדברים שהן עיקר בבנין הבית עושין בו קדש וקדש הקדשים ויתיה לפני הקדש מקום אחר והוא הנקרא אולם (יא) ושלתם נקראים היכל. ועושין מחיצה אחת סביב להיכל רחוקה ממנו כעין קלעי החצר שהיו כמדבר וכל המוקף במחיצה זו שהיא כעין חצר אהל מועד הוא הנקרא עזרה (יב) והכל נקרא מקדש. ועושין במקדש הכלים הכתובים בתורה לצריכים שם. ומה שאמרו (יג) שכל כלי הקדש שניקבו או נסדקו שמיד מתיבין אותן ועושין אותן חדשים. וסכין שנשמט מקתו או נפגם אין מתקנין אותו אלא גונזין אותו מיד שאין עניות במקום עשירות (יד) ועושין בתוך העזרה גבולין עד כאן לישראל עד כאן לכהנים. ובזונון כמוך לה בתים להשתמש בהם לכל צרכי המקדש וכל אחת נקראת לשבה. ויתר פרטיה כגון בנין הבית כיצד ותבניתו וכל מדותיו ובנין המזבה ומשפטיו מבוארים במסכת מדות. וכן תבנית המנורה ומזבה הזהב והשלחן ומקומה בהיכל בגמרא מנחות ויומא: ונוהגת מצוה זו בזמן שרוב ישראל על אדמתן וזו מן המצוות שאינן מוטלות על יחיד כי אם על הצבור כולן בשיבנה הבית במהרה בימינו יתקיים מצות עשה:

צו) שלא להוציא בדי הארון מתוך הטבעות שנאמר בטבעות הארון יהיו הכדים (א) לא יסורו ממנו (ב) ומבואר הוא שמצוה זו בכלל מצות הנהגות לדורות הוא. ואין פ"י נוהגת לדורות שלא יפסק מיישראל מעשה אותה מצוה לעולם בשום זמן אלא כן הוא הענין כל מצוה שלא נצטוונו עליה לעשותה רק בזמן ידוע ולא יותר כגון מה שכתוב היו נכונים לשלשת ימים וכמו כן אזהרה דסיני גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול הדר ההוא. וכל כיוצא בזה

מנחת יצחק

ש"ס מה שכתב בטעמן ע"פ הפסט אינו מכוון הכל לפי האמת מ"מ נמלא בתוך הדברים מה שהיה חמת לאמיתו, (ו) שאמרו בקרבן סוטה היא עשתה מעשה בהמה כו', כן איתא בסוטה דף י"ד א' במשנה, (ז) בקרבן מצורע הוא עשה מעשה פטיט כו', כן איתא בזיקרא רבה פרשה ע"ז, (ח) מפני מה אמרה תורה לישוב ז' נקיים כו', כן איתא בנדה דל"א ז' צברייתא, (ט) שקודם שנבנה בית בירושלים היו מקריבין קרבנות בשאר מקומות, כן איתא בזבחים דף ק"ז ז' במשנה, (י) שנאמר זאת מנוחתי עדי עד, כן איתא בזבחים שם דף ק"ע א' צברייתא, (יא) ושלתם נקראים היכל, כן מבואר צפ"ד דמדות משנה ו' דאיתא שם שהיכל משה על משה על רוס משה וקחטיב צפ"ד גס להאולס וק"ק הרי להדיא שהכל נקרא היכל, (יב) והכל נקרא מקדש, כן כתב גס הרמב"ם צפ"א מהלכות בית הבחירה הלכה ה' והכ"מ כתב על זה וז"ל ומ"ש והכל נקרא מקדש פשוט הוא עכ"ל, וגרסה דהפשיטות הוא מהא דתנן צפ"א דכלים משנה ח' עזרת ישראל מקודשת ממנה שאין מחוסר כפזרים נכנס לשם וחייבין עליה חטאת וזהו מדכתיב צפ"א חוקה ואיש אשר יעמא ולא יתחטא וגרסתה הנפש ההיא מתוך הקהל כי את מקדש ה' עימא וגו' וע"כ מביא חטאת וא"כ מוכח להדיא מזה שמן העזרה ולמעלה נקרא מקדש, (יג) שכל כלי הקדש שניקבו או נסדקו שמיד מתיבין אותן ועושין אותן חדשים, כן איתא בזבחים דף פ"ח א' צברייתא ועי"ש, (יד) ועושין בתוך העזרה גבולין כו' ובר אחת נקראת לשבה, כן מבואר צפ"ד דמדות משנה ו' ועי"ש.

(א) לא יסורו ממני, בהגדת המ"ל ז"ל כתב ע"ז וז"ל לוקין על לאו זה וכמ"ש הר"מ פרק ז' מהלכות כלי המקדש עכ"ל, (ב) ומבואר הוא שמצוה זו בכלל מצות הנהגות לדורות היא וכו', ר"ל ש"ס לא איתא נקראת מזה הנוהגת לדורות אזי אין לחשבה בזמני המלות כלל וכמ"ש הרמב"ם בשרש המלות בשרש ג' וזכר לעיל במלוא ל"ג אות ז' ועי"ש.

שלא היה הצווי אלא לשעה בלבד אלו יקראו מצות שאינן נהגות לדורות. אבל כל מצוה שלא נצטוינו עליה לזמן ידוע אע"פ שיש לה הפסק בזמן מן הזמנים מצד גלותינו או כסבת דבר אחר כגון עכשיו בעונותינו שאין לנו ארון מצוה הנוהגת לדורות נקראת לפי שכל זמן שיהיה לנו ארון הייבין אנו לבל נסור בדיו ממנו כדי שיוציאוהו בהם הלויים אם נצטרך להביאו ממקום למקום כסבת מלחמה או מאיזה סבה שתבוא:

משרשי המצוה לפי שהארון משכן התורה והוא כל עקרנו וכבודנו ונתהייבנו לנהוג בה כל כבוד וכל הדר בכל יכולתנו על כן נצטוינו לבל נסור בדיו הארון ממנו פן נהיה צריכים לצאת עם הארון לשום מקום במהירות ואולי מתוך הטרדה וחפזון לא נבדוק יפה להיות בדיו חוקים כל הצריך ושמא ח"ו יפול מידם ואין זה כבודו אבל בהיותם בו מוכנים לעולם ולא יסורו ממנו נעשה אותן חזקות הרבה ולא יארע תקלה בהן. ועוד טעם אחר שכל כלי המקדש צורתן מהוייבת לרמוז ענינים עליונים כדי שיהא האדם נפעל לטובה מתוך מהשבתו בהן רצה האל לטובתינו שלא תפסד אותה צורה אפילו לפי שעה:

צו) להשים כבית המקדש לפני ה' לחם תמיד שנאמר ונתת על השלחן לחם לפני תמיד: משרשי המצוה שצונו האל ב"ה מצוה תמידית בלחם לפי שכו יחיה האדם על כן צריך אליו להיות הברכה מצויה בו תמיד מתוך עסקינו בו לקיים עליו מצות הש"י יהיה הרצון והברכה הלים עלינו ויתברך במעינו כי בכל שעושה בו האדם רצון הש"י בו הוא מתברך כלפי כל ענין וענין שישים מגמת פניו ומחשבותיו ועסקיו בדבר מצוה לפי שהן מעין הברכה נובע אליו (א) וכן מצאתי לרמב"ן ז"ל. ובענין מה שאמרו ז"ל (ב) הביאו לפני עומר בפסח כדי שיתברכו לכם תבואה שבשדות נסכו לפני מים בהג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה תקעו לפני בשופר של איל כדי לזכור עקידת יצחק. ועל הלחם הזה בעצמו אמר כי מפני שהוא תשמיש המצוה ובו נעשה רצון האל היתה הברכה דבוקה בו יותר וכל אחד מן הכתנים שמגיע לו ממנו כפול היה שבע. ואלה הדברים כגון שולחן ומנורה ולחם הפנים והקרבתות ככולן נצטוינו מצד המקבלים. ובענין שכתבתי אין ספק ופקפוק לכל מבין עם תלמיד שאין הסר תבונות בעולם יהשוב שבסידור לחם בית על שולחן שנניחנו שלם ונקחנו שלם תקובל שום הנאה למעלה הלילה לא במראה ולא בריח ולא בשום צד רק שצונו בכך להפצו ב"ה שנתברך ממנו מרוב מדת טובו. גם הלבונה הכאה עם הלחם שנכתב בה אשה לה' (ג) ואמרו מן המפרשים שאין מן הלחם לגבוה כלום אלא הלבונה שנקטרת בכל שבת כשמסלקין הלחם אין כוונתם הלילה להיות חילוק כלל בין הלבונה והלחם למעלה. וקיום מצות האל בלחם ובלבונה אחר הוא כי כמו שצוה האל ב"ה להסדיר הלחם לפניו ונעשה רצונו וכידרהו בן נעשה רצונו בלבונה שצוה להקטיר והקטירה קצב אחד לכל. אבל כל אלה הענינים יכתבו על צד העוסקים כי הלחם שנאכל לכהנים אין לכתוב עליו שכולו לשם כי הם יאכלוהו נמצא כי אין כולו לשם כי אחרים יחלקו בו. אבל בכל מה שלא ידגה בו האדם כלל אלא שעושה ממנו מצות בוראו וכלה לגמרי במצוה כזה נופל לומר עליו כי כולו לה' כלומר שנכנס כולו במנותיו לא אבל ממנו אדם ולא נדגה בו הנאה גופנית כלל. ועל שהריח אינו מן ההנאות של גוף רק מהנאות הנפש כי הגוף לא יקבל רק הנאת המשוש יכנו לעולם ענין הריח אל הש"י אע"פ שהוא ב"ה וברוך שמו אינו לרוב מעלתו וגדלו בנדר ענינים אלה כלל לפי שאינו גוף ולא בה בגוף ידוע הוא אצל

מנחת יצחק

(א) וכן מצאתי לרמב"ן, חפסר שכוונתו למ"ש הרמב"ן צ"פ תרומה גבי שולחן פסוק כ"ד ועי"ש, (ב) הביאו לפני עומר בפסח כדי שיתברכו לכם תבואה שבשדות וכו', כן איתא בר"ה דע"ז ח' צברייתא, (ג) ואמרו מן המפרשים שאין מן הלחם לגבוה כלום אלא הלבונה וכו', כן כתב רש"י צ"פ אמור על הא דכתיב שם ונתת על המערכת לבונה זכה וסיחה ללחם לאזכרה ועי"ש,

ככל

כל מבין וכבר פירשו ז"ל (ד) בכל מקום שנאמר ריה ניהח לה' שאמרתי ונעשה רצוני וכן וירח ה' את ריה הניהח בדרך הזה. זהו שנראה לנו בענין סידור הלחם בכית הש"י (ה) והרמב"ם ז"ל כתב זה לשונו אבל השולחן והיות הלחם עליו תמיד לא ארע לו סבה ואיני יודע לאיזה דבר איחס אותו עד היום :

מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל (ו) שבכל אחת מן המערכות היו נותנין בו כלי שיש בו קומין לבונה שנאמר ונתת על המערכת כלומר על כל אחת מהן לבונה זכה וכלי זה נקרא בזך. ואמרו ז"ל (ז) ששני הסדרים מעכבין זה את זה ושני הכוזבין מעכבין זה את זה (ח) ומיום שבת ליום שבת מוציאין את הלחם ומסדרין להם אחר מיד (ט) וזה שמוציאין הוא שחולקין שתי המשמרות הנכנסת והיוצאת עם כהן גדול ואוכלין אותו וכיצד מסדרין אותו שארבעה נכנסין בלחם ובכוזבין וארבעה מקדימין לפניהם ליטול הלחם מעל השולחן. ואמרו ז"ל שהיו מכוונין בהנחתו להיות טפחו של זה בצד טפחו של זה לקיים מה שכתוב לפני תמיד. וצורת הלחם וענין הנחתו כיצד היה כדי שיהיה האויר שולט בו ויתר פרטיה מבוארים בפ' י"א מנהות (פ"ה מה' תמידין) :

ונוהגת כומן הבית בזכרים הכהנים כי להם העבודה ולא לנשים :

פרשת ואתה תצוה

יש בה ד' מצות עשה. וג' מצות לא תעשה.

צוה להטיב נרות תמיד לפני הש"י שנאמר יערוך אותו אהרן ובניו כלומר יערוך הנר לפני הש"י והו מצות הטבת נרות הנזכרת בגמרא :

מישרשי המצוה שצונו הש"י להיות נר דלוק בביהמ"ק להגדלת הבית לכבוד ולתפארת בעיני הרואים כי כן דרך בני איש להתכבד בבתיהם בנרות דולקים וכל ענין ההגדלה בו כדי שיכניס האדם בלבו כשיראהו מורא וענוה. וכבר אמרנו כי במעשה הטוב הכשר הנפש וכל זה סובב על הציור הבנוי לנו כי הכל נגזר מצד המקבלים עם היותי מאמין באמת כי יש למקובלים בעניינים אלה חכמות נכבדות ופודות נפלאים ואולם גם אנהנו נכתוב הנראה בפשוטן של דברים והכל לשם שמים :

דיני המצוה (א) כגון מה שאמרו הדלקת הנר דוחה שבת בקרבנות שקבוע להם זמן שנאמר בו תמיד (ב) ושניתן לכל נר חצי לוג שמן שנא' מערב עד בקר ושיערו חכמים שזה השיעור יספיק בלילי טבת וכן נותנין בכל הלילות ואם יותר אין בכך כלום. ומענין מצות ההטבה הוא הדישון ודישון המנורה והטבתה מצות עשה בבקר ובין הערבים. והדישון הוא שכל נר שכבה מסיר הפתילה וכל השמן שכבה ומקנהו ונותן בו פתילה אחרת ושמן אחר ונר שלא כבה מתקנו. ונר אמצעי אם כבה מדליקו מאש שעל המזבה החיצון והאחרים מדליקין זה מזה

מנחת יצחק

(ד) בכל מקום שנאמר ריה נחוח לה' שאמרתי ונעשה רצוני, כן כתב רש"י בתחלת ויקרא פסוקט' וז"ל נחוח נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני עכ"ל וכן כתב בזבחים דף מ"ז ב' על סא דאיתא שם בגמרא נחוח נחת רוח וז"ל הנחת רוח לפני הקב"ה שאמר ונעשה רצוני עכ"ל הרי להדיא דזהו פירושו של ריה נחוח וכמ"ס רבינו, (ה) והרמב"ם כתב וז"ל כו', כן כתב במורה נבוכים חלק שלישי פרק מ"ה ועי"ש, (ו) שבכל אחת מן המערכות היו נותנין בו כלי שיש בו קומין לבונה כו', כן איתא בת"כ סדר אמור פרק י"ח משנה ה' ו' ועי"ש, (ז) ששני הסדרים מעכבין זה את זה כו', כן איתא במנחות דף כ"ז א' במשנה, (ח) ומיום שבת ליום שבת מוציאין את הלחם ומסדרין להם אחר מיד, כן מבואר במנחות שם דל"ט ב' במשנה, (ט) וזה שמוציאין הוא שחולקין שתי המשמרות הנכנסת והיוצאת עם כה"ג, כן איתא בזומא ד"ז ב' בצרייתא ועי"ש.

(א) כגון מה שאמרו הדלקת הנר דוחה שבת בו, כן איתא בת"כ סדר אמור פרשה י"ג משנה י"א, (ב) ושניתן לכל נר חצי לוג שמן וכו', כן איתא במנחות דף פ"ט א' בצרייתא,

ישמושך את הפתילה ומטה אותה עד שהאור נתפשת בה לפי שאין כבוד המצוה להדליק מנר אחר. ויתר פרטיה מבוארים בפרק ג' ממנחות וממקומות בתמיד (ג) זהו דעת הרמב"ם ז"ל במצוה זו שהטבת הנרות היא הדלקתן כמו שפרשנו. אבל דעת מפרשים רבים היא שהטבתה היא הדישון והקינה ותיקון הפתילות וזו היא מצוה בפני עצמה (ד) כן נראה בפרק התבלת במסכת מנחות (פ"ג מהל' תמידין ומוספין):

ונוהגת בזמן הבית בכהנים וכהן העובר עליה ולא ערך הנרות במצוה בטל עשה: **צ"ט** שִׁנְצִטוּן הכהנים ללבוש בגדים מיוחדים לגדולה וכבוד ואו יעבדו במקדש שנאמר ועשו בגדי קדש לאהרן אהיך ולבניו.

משרשי המצוה היסוד הקבוע לנו כי האדם נפעל לפי פעולותיו ואהריהם מהשבותיו וכוונותיו והשליה המכפר צריך להתפוס כל מהשבותיו וכוונותו אל העבודה על כן ראוי להתלבש בבגדים מיוחדים אליה כשיסתכל בכל מקום שבגופו מיד יהיה נזכר ומתעורר בלבו לפני מי עובד. וזה כעין תפילין שנצטוו הכל להניח בקצת הגוף שיהיה לזכרון מהשבת הכשר. ואע"פ שגם הכהן היה מניח תפילין לגודל עניינו יהיה צריך גם זה. ומן הטעם הזה נאמר (א) שנתחייבו להיות ארך הכתונת על כל גופו עד למעלה מן העקב מעט (ב) ואורך בית יד שלה עד פס ידו (ג) והמצנפת ארכה שש עשרה אמה ומקיפה בראשו כדי שיראה אותה בכל עת שישא עיניו (ד) והאבנט שהוגר במתניו ארכו שתיים ושלישים אמה ומקיפו ומחויירו על גופו כרך על כרך ונמצא שמרגיש בו בכל עת בורעותיו שמתוך גבהו ברוח ההקפים הירועות נוגעות בו ע"פ. וכל זה ראה למה שאמרתי למורה על האמת מלבד שיש בענין כבוד לבית ולעבודה בהיות העובד מלוכש בלבוש מיוחד לעבודה וכבר כתבנו כי בהגדלת הבית וכמוראו יתרכבו שם לבות החוטאים וישובו אל ה': דיני המצוה כגון ביאור המלבושים שהם שלשת מינים בגדי כהן הדיוט מין אחד. ובגדי כהן גדול שני מינים בגדי זהב ובגדי לבן. ושל כהן הדיוט הם ארבעה כלים. ושם כן כתנת. מכנסים. ומגבעות. ואבנט. הכתונת הוא כעין הלוק רחב של ישמעאלים. והמכנסים צורתן ידוע בכל מקום והיו שלהם גדולים ממתנים עד ירכים כלומר עד הירכים שהוא הנקרא גינוי.

מנחת יצחק

(ג) זהו דעת הרמב"ם במצוה זו שהטבת הנרות היא הדלקתן כו', כ"ז כתב הרמב"ם בפ"ג מהלכות תמידין ומוספין וכמו שכתבם בפנים בסוף המלה ועי"ש בכ"מ ובלח"מ מ"ט בזה, (ד) כן נראה בפ' התבלת במס' מנחות, נראה פשוט דכוונתו הוא למה דאיתא שם דף מ"ט א' במשנה שאין מתכנין את מוצח הזהב אלא בקטורת הסמים של בין הערבים ושם דף נ' א' איתא בצרייתא שמחנכין בקטורת הסמים של שחר ואמרו ע"ז בגמרא דתנאי היא ואמר אביי מסתברא כמאן דאמר שמחנכין בקטורת של בין הערבים דכתיב בצקר בצקר דהטבו את הנרות יקטירנה ואי לאו דעביד הדלקה מאורתא הטבה בלפרא מהיכא ופרש"י וז"ל אי לאו דעביד מאורתא הדלקה ממחי צעי לתקן בלפרא אלמא חינוך מגורה בין הערבים וכיון דמגורה נסחנכה בערב קטורת נמי תחילתה בערב דכתיב ובהעלות אהרן את הנרות יקטירנה עכ"ל, ואם איתא דהטבה היא הדלקתן מאי קאמר אביי אי לאו דעביד הדלקה מאורתא הטבה בלפרא מהיכא אלא ודאי דהטבה לאו היינו הדלקה וקושיא זו הקשה הרשב"א על הרמב"ם שתשובה סימן ש"ט וכמ"ש הלח"מ ז"ל שם בפ"ג מהלכות תמידין ומוספין הלכה י"ב ועי"ש מה שתייך על קושיא זו והביא סיוע לדעת הרמב"ם ז"ל:

(א) שנתחייבו להיות אורך הכתונת על כל גופו עד למעלה מן העקב מעט, הכי איתא בפסחים דף ס"ה ב' בצרייתא מדו בד מדו כמדתו שלא יחסר ולא יוסף וצוחסין דף י"ח ב' אמר רב בגמרא דבין שהיו הכהנים מרוסלין והיינו שהיו ארוכין מעט יותר ממדתו או שהיו מסולקין והיינו קלרים פסולין, (ב) ואורך בית יד שלה עד פס ידו, כן איתא ביומא דף ע"ב ב' בצרייתא, (ג) והמצנפת ארכה שש עשרה אמה כו', כן כתב גם הרמב"ם ז"ל בפ"ח מהלכות כלי המקדש הלכה י"ט וכתב הכ"מ ז"ל שם שכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ' תלוה בשם רז"ל, (ד) והאבנט שחיגר במתניו ארכו שתיים ושלישים אמה כו', כן כתב גם הרמב"ם שם וכתב ע"ז המ"ל ז"ל שכן איתא בירושלמי

המנבעות הוא כלי שמניחין על הראש עשוי ככובע. האבנט הוא כמין אזור הוגרין בו אלא שהם היו מקיפין בו הרבה הקפין מה שאין אנו עושין כן באזור. וארבעת כלים אלה של פשתן היו לבנים (ה) והומן כפול ששה (ו) והאבנט לבדו רקום בצמר ובאלו היה עובד לעולם כהן הדיוט (ז) ומותר ללבוש ביום בין בשעת עבודה או שלא בשעתה דמותר ליהנות בהן (ח) הויץ מן האבנט לפי שהוא שעטנו ולפיכך אסור שלא בשעת עבודה. ושל כהן גדול הם שמנה ושמש כן כתנת ומכנסים ואבנט כשם השלשה של כהן הדיוט ומצנפת לכהן גדול במקום מגבעות לכהן הדיוט שזה על הראש נתון אלא שהמצנפת הוא (ט) עשוי כמין בגד ארוך שצונפין בו הנשים ראשן וכהן גדול צונף בה והמגבעות עשוי כמין כובע. הרי ארבעה של כהן גדול שהיו ארבעתן של פשתן לבנים לבדו והומן כפול ששה ומעשה רוקם היו עשוין (י) אבל לא היה דומה רקימתן לרקימת האבנט של כהן הדיוט. ועוד היו לו ארבעה אחרים של זהב. ושמן חשן ואפור מעיל ציץ. ובכל השמנה היה עובד עבודת הויץ. אבל בפנים שהוא לפנים מן הפרכת לא היה עובד לעולם כי אם בכגדי הבד ואחר שעבד בהן ביום הכפורים אחד (יא) אינו חוזר ועובד בהן לעולם שנאמר והניחם שם. וכל זמן שיעבוד הכהן בין הדיוט בין גדול (יב) בפחות מבגדיו המיוחדין לעבודה ההיא או ביותר מהם עבודתו פסולה וגם יתחייב מיתה בידי שמים כמו שלמדו הדבר ז"ל מזהגרת להם אבנט והיתה להם כהונה בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם אין בגדיהם עליהם ויהשבו כור העובד שהוא במיתה ויתר פרייה מבוארים בפ' ב' מוזכרים ובמקומות מיומא וסוכה (פ"י מהל' כלי המקדש) :

ונוהגת מצוה זו בזמן הבית בזכרי כהונה ועובד מחוסר בגדים או יתר חייב מיתה בידי שמים כמו שכתבנו :

ק) שלא נסיר החשן מעל האפור. ועניין חשן ואפור כבר זכרנו למעלה שהם שנים משמנה בגדי כהן גדול והחשן היה נתון על לבו של כהן לפניו והאפור מאחוריו מכון כנגד החשן שלפניו והיה באפור ממעשה האפור בעצמו כמין שתי ידות יוצאות ממנו שהוגר עצמו כהן בהן והוא נקרא חשב האפור. ואותו חשב האפור אחר שהגר עצמו בו ונתן החשן על לבו היה עומד תחת החשן וצוה הכתוב לקשור טבעות שהיו קבועים בחושן עם הטבעות שהיו קבועין באפור בפתיל תכלת כדי שיהא נתון החשן על החשב דרך קביעות והדר שאם לא יקשור אותם באותן טבעות יהיה החשן נד ונכדל מחשב האפור ונוקש על לזה לבו של כהן (א) ועל זה נאמר ולא יזה החשן מעל האפור כלומר מעל חשב האפור ותרגם לא יתפרק והמפרק היבורו בשעת עבודה לוקה מלאו זה :

מנחת יצחק

בירושלמי ביומא סוף פרק ז' לו, (ה) וחומן כפול ששה, כן איתא ביומא דף ע"א ב' בצרייתא ובגמרא, (ו) והאבנט לבדו רקום בצמר, זהו כדעת רבי ביומא דף י"ג ב' בצרייתא דהלכתא כוותיה מחזירו, (ז) ומותר ללבוש ביום בין בשעת עבודה או שלא בשעתה דמותר ליהנות בהן, כן איתא ביומא שם דף ס"ט א' בצרייתא, (ח) הויץ מן האבנט לפי שהוא שעטנו כו', כן הוא ביומא שם בגמרא, (ט) עשוי כמין בגד ארוך שצונפין בו הנשים ראשן כו', כן כתב גם הרמב"ם ז"ל שם בפ"ח הלכה ב' וזהו גם דעת הרמב"ם ז"ל בפ' טלוה וכמ"ס הכ"מ ז"ל שם, (י) אבל לא היה דומה רקימתן לרקימת האבנט של כהן הדיוט, בהרמב"ם ז"ל הגירסא שהיא דומה במעשיו לאבנט כהן הדיוט אבל המ"ל ז"ל כתב שם שראש צמנדל עוז שגירסתו היה וחינו דומה במעשיו לאבנט של כהן הדיוט (וזהו כמ"ס רבינו זכאן) ועי"ש שהאריך לדקדק מנא ליה להרמב"ם ז"ל שיש חילוק ביניהם, (יא) אינו חוזר ועובד בהן לעולם כו', כן איתא ביומא שם דף כ"ד א' בצרייתא וכת"ק שם וכן איתא גם בשאר מקומות בש"ס, (יב) בפחות מבגדיו המיוחדין לעבודה או ביותר מהם עבודתו פסולה כו', כן איתא בסנהדרין דף פ"ג ב' ובזבחים דף י"ז ב' בגמרא גבי מחוסר בגדים ובזבחים דף י"ח א' אמרו דה"ה גבי מיותר בגדים ועי"ש :

(א) ועי' נאמר ולא יזה החשן מעל האפור כלומר מעל חשב האפור כו' והמפרק חבורו בשעת עבודה

מישרשי המצוה שראה הש"י לטובתינו לזכותנו בהגדלת אותו הבית הקדוש ולהיות כל אשר בו מכוון וקבוע על מכוננו בין ענין כליו שיהיו בתכלית השלימות ובין ענין כלי המשרתים שהכל יהיה נכון ושלם בתכלית השלימות לא יחסר שום נוי בכל הדברים. ובאמת כי מנוי הענין הוא שלא יהיה החשן נע ונד על לוח לבו אלא יעמוד שם קבוע במין הומר ועד ששמענו טוב מזה נהויק בו:

דיני המצוה כגון מעשה החשן והאפוד וסדר לבישתן ויתר פרטיה מבוארים במדות: ונורהגת מצוה זו שלא נסיר החשן מעל האפוד בזמן הבית בזכרים ונקבות כלומר שאחד איש או אשה שפרק היבורם לוקה:

מנחת יצחק

עבודה לוקה מלאי זה, המנחה"ה ז"ל כתב כאן בלות א' על דברי רבינו וז"ל והרמ"ח כתב דשעת עבודה דוקא חייב בלאו הזה ואינו יודע מאין ילח לו זה ותמוה דמפורש להיפך במכות כ"ב דיש חורש תלם אחד כו' וכהן וגזיר צבית הקצרות מהקיף לה אצ"י ולחשוב נמי מזוית חשן מעל האפוד כו' וסס הוא חורש צבית הקצרות ואינו בשעת עבודה ופשוט ליה לאצ"י דחייב בכל ענין ע"ש וז"ע עכ"ל, וקושיא זו הקשה גם הגאון במעיין החכמה במלוא זו ובדוא"ה שהמנה"ח לא ראה דבריו מדלא הזכירו כלל, אך בכרי ליישב דעת רבינו ז"ל מקושיא זו החמורה אפשר דיש לומר דהנה בדברי רבינו מפורש דהאי ולא יוח החשן מעל האפוד היינו מעל חשב האפוד ואין זה אלא בשעה שהכה"ג לבוש בצגדי כהונה דאז מונח החשן על חשב האפוד ואז קושרין אותו צפתיל תכלת וכמ"ס רבינו כדי שיהא נתון החשן על החשב דרך קביעות והדר שאם לא יקשור אותם צבות טבעות יהי' החשן נד ונבדל מחשב האפוד וקוש על לוח לבו כו', ומוכן מאליו דלאו זה אינו אלא כשהכהן לבוש בצגדי כהונתו בשעה שהוא מותר ללבושם אבל בשעה שאסור ליה להיות לבוש בצגדיו ומלוא על כל אדם להפשיט מעליו ולפרק גם החשן מעל חשב האפוד אך אפשר לומר שאם יבוא איש ויפרק רק את החשן מעל האפוד בלבד ושאר הצגדים לא יפשוט מעליו ילקה על לאו דולא יוח החשן מעל האפוד כיון דאיכא מלוא להפשיט מעליו כל הצגדים ולאפרושי מאיסורא, ואע"ג שהוא לא הפשיט כל הצגדים מ"מ יכול לומר אנכי התחלתי במלוא זו והתם גמרו את המלוא להפשיט מעליו כל הצגדים, וא"כ מוכח מנייה וביה דלאו זה לא שייך אלא במפרק בשעת עבודה דוקא דהא לעיל במלוא הקודמת כתב רבינו גבי צגדי כהונה וז"ל ומותר ללבושן ביום בין בשעת עבודה או שלא בשעתה דמותר ליהנות בהן חוץ מן האצגט לפי שהוא שטענו ולפיכך אסור שלא בשעת עבודה עכ"ל וזהו גם דעת הרמב"ם צפ"ח מהלכות כלי המקדש הלכה י"א וי"ב וכמו שאמרו בערכין דף ג' ב' בגמרא גבי כלאים נהי דאיסתרי כלאים לגבי כהנים בעידן עבודה בלא עידן עבודה לא איסתרי, וע"כ גם חשן ואפוד שהיו מכלאים כמו שפורש בתורה שהיו מתכלת וארגמן ותולעת שני ושם משור ג"כ לא איסתרי לכה"ג להיות לבוש בהו אלא בשעת עבודה בלבד, ולכן שפיר כ' רבינו דרק המפרק חיבורו בשעת עבודה לוקה אבל שלא בשעת עבודה פשוט קלת דאינו לוקה דהא שלא בשעת עבודה אסור ליה לכה"ג להיות לבוש בהן משום שטענו, ופשוט דלדעת רבינו לא מיירי ההיא סוגיא דמכות דף כ"ב הג"ל בשעבר הכה"ג על איסור שטענו ויאל צגדי כהונתו סמוך לצבית הקצרות עד שיוכל הכהן והגזיר שחרש צבית הקצרות לפרק מהכה"ג את החשן מעל האפוד, רק מיירי שהיה לריך להיות לבוש בצגדי כהונה גדולה וכגון שהיה צעת מלחמה ולריך לו לשאל באורים ותומים וכדכתי' בשמואל א' קפ"י כ"ג כשהיה דוד בקעילה שאל לו אציתר באורים ותומים ועוד כתיב שם קפ"י ל' כשהיה בלקג שאל לו ג"כ אציתר באורים ותומים ואז לריך ללבוש כל השמונה בגדים וכמו שפורש ביומא דף ע"א ב' במשנה, וגם כשהכהן המשוח מלחמה שאל באורים ותומים לריך ג"כ ללבוש כל השמונה בגדים וכדאייתא שם דף ע"ג א' בצרייתא, ואז כשבא איש אחד ומפרק את החשן מעל האפוד ודאי חייב דהוי בשעת עבודה ממש דהא כתיב בתורה צפ' פתחם ושאל לו במשפט האורים לפני ה' וגם זה כעבודה יחשב דהא לריך לזה כל הח' בגדים, אבל היכא דהוא לבוש בחשן ואפוד באיסורא כשאינה שעת העבודה והוא לבוש בשטענו ומלוא על כל איש להפשיט מעליו צגדיו פשוט טפי דמי שמפרק החשן מעל האפוד אינו לוקה וכמ"ס ודברי רבינו נכונים.

קא) שלא להכרית (א) פי המעיל של כהן גדול שנאמר לא יקרע: משרשי המצוה לפי שהקריעה דבר של גנאי אצלנו וענין השחתה ואף כי בפי הבגד נתרחקנו מן הדבר והוזהרנו עליו בלאו כדי שילכשוהו הלובשו באימה וביראה ובנחת ובדרך כבוד שיירא מלקורעו ומלהשחית בו דבר:

ונוהגת בזמן הבית בזכרים ונקבות שכל מי שקורעו בין איש בין אשה או אפילו הכריתו במספרים במזיד לוקה:

קב) שנצטוו הכהנים לאכול בשר קצת מן הקרבנות כגון החטאת והאשם שנאמר עליהם ואכלו אותם אשר כפר בהם. ואמרו ז"ל (א) כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים. וענין מעשה החטאת והאשם איך היו עושים אותם ומקום וזמן אכילתם בסדר שלהם נכתבנו בע"ה. וכלל הדבר שבל בשר קרבן החטאת והאשם היה נאכל לזכרי כהונה בעזרה הוץ מן האימורין שבהן ואין לבעלים בהם כלום ושם יתפרש ג"כ מה הן האימורים (ב) ובכלל מצות עשה זה גם כן שיאכלו חלקם המגיע להם מכל הקרבנות הנקראים קדשים קלים. וכן אכילת התרומה בכלל המצוה. ואולם אין אכילת קדשים קלים ותרומה כמו אכילת בשר חטאת ואשם שבאכילת חטאת ואשם תושלם כפרת המתכפר כמו שאמרו ז"ל הכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים ואכילת קדשים קלים ותרומה לא יוסיף ולא יגרע במצות המקריב והנותן:

מנחת יצחק

(א) פי המעיל של כהן גדול שנאמר לא יקרע, מדברי רבינו משמע שאינו עובר אלא כשמכרית פי המעיל בלבד אבל המקרע שאר בגדי כהונה אינו לוקה, ואע"ג דביומא דף ע"ב א' אמר רבי יהודה המקרע בגדי כהונה לוקה שנאמר לא יקרע וכו' לרבי יהודה דלאו זה קאי על כל בגדי כהונה מ"מ אפשר דרבינו ס"ל דאב"י במכות דף כ"ב א' שהקשה שם (על הא דקמני התם במשנה יש חורש תלם אחד וחייב עליו משום שמנה לאוין) וליחשב נמי המזיח החשן מעל האפוד לא ס"ל כרבי יהודה, דהא לעיל במגוה הקודמה לזו מבואר דהמזיח החשן מעל האפוד אינו חייב אלא כשהכה"ג לבוש בהן ללורך העבודה ולא משכחין כ"כ שיהיה לבוש בהן סמוך לבית הקצרות אלא כגון לשאל בהם שם בלו"ת וזהו ודאי דבר שאינו שכיח כ"כ, וע"כ אם איתא דס"ל לאב"י דהקורע בגדי כהונה לוקה ס"ל להקשות טפי דליחשב הקורע בגדי כהונה דהא האו תנא דמתניתין קחשיב בתוך השמונה לאוין שהוא כהן ונוזר בבית הטומאה וא"כ שפיר משכחת לה דהאי כהן לבוש בצגד מצנדי כהונה דהא נתנו להנות בהן אפילו שלא בשעת עבודה (לבד מאצנע שהוא של כלאים וכמו שמבואר שם במגוה הקודמת) וקרע בשעת חרישת התלם, ומדלא הקשה כן מוכח קצת דאב"י ס"ל דהקורע בגדי כהונה אינו לוקה כי אם על פי המעיל בלבד שהוא מצנדי כהן גדול והחשן והאפוד הם נתונים על המעיל ולכן הקשה מהמזיח החשן מעל האפוד שהם מונחים על המעיל ומשום זה לא הקשה עוד מהקורע פי המעיל, ובאשר שגם מדברי ר"ל בזבחים דף ז"ה א' בגמרא שאמר מעיל שנטמא מכניסו בפחות משלש על שלש ומכבסו משום שנאמר לא יקרע (ופרש"י וז"ל מעיל של בגדי כהונה שניתו עליו דם חטאת וילא חוץ לקלעים ונטמא מכניס מקום הדם לפנים בפחות משלש על שלש שאינו מכניס שיטור צגד טמא לעזרה לפי ש"א לקורעו ולהכניסו משום שנאמר לא יקרע) משמע ג"כ קצת דרק במעיל בלבד עובר בלא יקרע מדקאמר מעיל שנטמא ולא קאמר בגדי כהונה שנטמאו ע"כ לא כ' רבינו בצאן דגם על שאר בגדי כהונה לוקה.

(א) כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים, כן איתא בפסחים דף נ"ט ב' בצרייתא ובשאר מקומות בש"ס, (ב) ובכלל מצות עשה זה ג"כ שיאכלו חלקם המגיע להם מכל הקרבנות הנקראים קדשים קלים כו', אע"ג דהאי קרא דואכלו אותם אשר כופר בהם שהביא רבינו מיירי בקדשי קדשים דהכי כתיב התם צ"ל תלוה בהאי קרא ואכלו אותם אשר כופר בהם למלא את ידם לקדש אותם וזר לא יאכל כי קדש הם ומאחר שאסורים לזרים ודאי דהוי ק"ק דהא קדשים קלים נאכלים לכל אדם וכן כ' רש"י שם בפסוק ל"א שהשלמים האלו קדשי קדשים היו, וא"כ כיון דמיירי בק"ק אין ללמוד ממנו דאיכא מלות עשה גם בקדשים קלים מ"מ אפשר לומר בדעת רבינו דאין כוונתו דבאכילת קדשים קלים מקיים

משרשי המצוה היסוד הקבוע אצלנו כי כל פעולות הקרבנות להכשיר מחשבתינו וכוונותינו לטוב ולהשפיל הנפש המתאוה אשר בנו ולהגדיל ולהזק נפש השכל אל המצות. ועל כן נצטוינו להחנהג בכל עניני הבית והקרבנות דרך מעלה וגדולה וכבוד למען תניח בלבבנו יראה וענוה ושפלות הרוח בהיותנו יש גם בזכרנו אותו ממקומנו. ובאמת כי מן הנהגת הכבוד אל הקרבן שהכפרה תלויה בו להיותו נאכל אל המשרתים בעצמם ולא שיתנוהו לעבדיהם ולכלבם או ימכרוהו לכל קונה. וכן מן הכבוד הוא שיאכל במקום קדוש. וכן שלא ישאו אכילתו הרבה כדי שלא יסריח ויהיה הנפש קצה בו. הלא גם זה מראה בענין גדולה וחשיבות:

דיני המצוה במקומו נאריך בהם קצת כמנהגנו:

מנחת יצחק

מקיים מצוה עשה ממש רק כוונתו הוא דאיכא מצוה באכילתן וזהו מ"ש בכלל מ"ע זה ג"כ שיאכלו חלקם המגיע להם מכל הקרבנות הנקראים קדשים קלים ור"ל שהם בכלל המצוה שהאכלן עושה מצוה אבל לא שמקיים מ"ע ממש צוה (מאחר דהאי קרא דכתיב בלשון זווי ואכלו אותם מיירי רק בקדשי קדשים ולא בקדשים קלים וכנ"ל) אך מ"מ האוכל עושה מצוה דהא כתיב גביהו דקדשים קלים צפ' או וצטרף צד תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל לא יניח ממנו עד בוקר ואם נדר או נדבה זבח קרבנו ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת וגו' וכיון דכתיב יאכל ממילא נפקא לן דמי שאוכלן עושה מצוה אבל מצוה עשה ליכא בהו כיון שלא נאמרו בלשון זווי, והכי משמע מהא שכתב רבינו להלן בסוף מצוה זו וז"ל ונהגת מצוה זו בזמן הבית בזכרי כהונה ועובר עליה ולא אכל חלקו המגיע לו מהם בזמן המוגבל בטל עשה ונענש עוד מלך כפרת הצעלים שהלוייה זו כו' מזה משמע דרק על ק"ק בלבד מקרי שצטל עשה אבל לא על קדשים קלים דהא כ' ונענש עוד מלך כפרת הצעלים כו' ובקדשים קלים ליכא כפרה כלל, וע"כ נראה בכוונתו כמו שכתבנו דהא דאיכא מצוה באכילת קדשים קלים הוא מהני קראי דכתיב גביהו צפ' לו ולזה כיוון רבינו ולא דנפקא ליה מהאי קרא דואכלו אותם, אה"ז ראיתי בספר המצוה להרמב"ם ז"ל בעשה פ"ט שכתב וז"ל מצוה פ"ט היא שליוה הכהנים לאכול צטרף קדשים כלומר החטאת והאשם שהם קדשי קדשים והוא אמרו ואכלו אותם אשר כופר בהם כו' ומבואר הוא שמצוה זו מיוחדת בזכרי כהונה כו' אמנם שאר קדשים כלומר קדשים קלים הנה הם יאכלו לשני ימים ולילה אחד זולת תודה וחיל נזיר שהם ליום ולילה עד חלות ואע"פ שהם קדשים קלים ותאכלנה הנשים ג"כ אלו הקדשים קלים ואכילתם ג"כ נגדרת אחר המצוה וכן גם תרומה הנה אכילתה נגדרת אחר המצוה אבל אין אכילת הקדשים קלים ותרומה כאכילת צטרף חטאת ואשם כי אכילת הצטרף הזה מן החטאת ומן האשם זה תשלם כפרת המתכפר כמו שבארנו ובא לשון הלוי באכילתם מה שלא בא בקדשים קלים ותרומה ולפיכך הוא נגדר אחר המצוה והאוכל אותם עושה מצוה כו' עכ"ל, ובדבריו מבואר להדיא דהואיל שלא נאמרו בלשון זווי ע"כ הוא רק בכלל המצוה ונגדרת אחר המצוה אבל לא שהוא מצוה עשה כיון שלא נאמרו בלשון זווי וממילא שגם אם לא אכל לא מקרי שצטל עשה, ולפי זה גם באכילת הצעלים מצטרף קדשים קלים אע"ג דגם באכילתן איכא מצוה דהא כתיב גביהו דקדשים קלים ביום ההוא יאכל וכנ"ל והאי יאכל קאי על כל הקרבן בין על חלק הכהנים ובין על חלק הצעלים מ"מ אם לא אכלו לא ציטלו עשה כיון דלא כתיב לשון זווי באכילתן, והא דאיתא בפסחים דף נ"ט א' בצרייתא ר' ישמעאל צנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר אף מחוסר כפורים צטרף ימות השנה (דוחה עשה דהשלמה) שטובל ואוכל קדשים לערב ופירש"י וז"ל צטרף ימות השנה אם הביא שלמי נדבה קודם התמיד והוא היה מחוסר כפורים ואם לא יביא כפרתו לא יאכל את שלמיו דכתיב ואכלו אותם אשר כופר בהם הלמא אכילת קדשים עשה הוא בין הנאכלים לכהנים בין הנאכלים לישראל עכ"ל, וכן מוכח שם להדיא בגמרא דאיכא עשה באכילת צעלים דפריך שם על דעת ר' ישמעאל הג"ל מאי אולמיה דהאי עשה דאכילת קדשים מהאי עשה דהשלמה, מ"מ אין מזה הפיסה כ"כ על דעת הרמב"ם ורבינו ז"ל דהא לפי דעת ר' ישמעאל הג"ל צטל כרחן דלדידיה האי אשר כופר בהם דכתיב בהאי קרא דואכלו אותם לאו נתינת טעם הוא על ואכלו אותם (דאם הוא נתינת טעם הלא אי אפשר למילף מיניה דאיכא עשה באכילת קדשים קלים דהא ה"ל לא אתו לכפרה כלל) אלא הוא כמו דכתיב סמוך להוא קרא ואת הלחם אשר צטל דהאי אשר

וגיהנת מצוה זו בזמן הבית בזכרי כהונה והעובר עליה ולא אבל חלקו המגיע לו מהם בזמן המוגבל בטל עשה ונעניש עוד מצד כפרת הבעלים שתלויה בו כמו שאמרנו (ג) והרמב"ן ז"ל לא ימנה מצוה זו כי אמר שזה חלק מחלקי מצות הקרבנות הוא שצוה הש"י בהם מי יאכלם ולמי יהיו והאמת שהכפרה תלויה בזה :

מנחת יצחק

בסל לא הוי נתינת טעם כלל (וכמוהו יש הרבה אשר בתורה שאינם נתינת טעם) ומן ההכרח ג"כ לומר דר' ישמעאל ס"ל דכיון דכתיב ואכלו אותם גבי חיל המילואים דהוי שלמים ילפינן שאר שלמים דהוי קדשים קלים מיניה אע"פ דהוא חיל המילואים הוי קדשי קדשים וכנ"ל, ולפי זה הוי תנא דברייתא בפסחים שם דף נ"ט ב' דדריש מהאי קרא דואכלו אותם אשר כופר בהם מלמד שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרין לדרידיה הוי האי אשר כופר בהם נתינת טעם על ואכלו אותם דעל כן נטעו לאכול אותם משום דע"י אכילתן מתכפרים הבעלים (וכמ"ש ע"ז בהתורה והמצוה שם וז"ל ואכלו אותם הוא מיותר שכבר אמר ואלו אהרן ובניו ופירשו חז"ל שבא לימד הטעם למה יאכלו אהרן ובניו הנ"ל מפני שע"י האכילה יכופרו כי הם הבעלים והכהנים וע"י אכילתם בהם כהנים יכופרו מלד שהם בעלים כו' ומלד זה האכילה מלות עשה כמו שאמרו בפסחים דף נ"ט ובכמה מקומות שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים כו' עכ"ל) א"כ אליבא דהאי תנא דברייתא אין ללמוד מהאי קרא לקדשים קלים לומר דאיכא עשה באכילתן כיון דקדשים קלים לא אתו לכפרה כלל, ומכיון דמהאי תנא מוכח דלא ס"ל כרבי ישמעאל בזה יש לנו לנקוט כוותיה דבלאו הכי לית הלכתא כוותיה דר' ישמעאל דהא הת"ק פליג עליה, ובפרט דלפי שינויי דרב חסדא ורב פפא שם בדעת ר' ישמעאל אינו מוכרח עוד לומר דס"ל דאיכא מלות עשה באכילת קדשים קלים (אלא שיש איזה מלה בזה מדכתיב ביום ההוא יאכל וכו' וכנ"ל ולזה מודה גם הרמב"ם ורבינו), ועוד מדפריך מהאי ברייתא דכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים לרב פפא על תירוטו שתייר לדעת ר' ישמעאל שמע מיניה דלפי האמת גם ר' ישמעאל מודה להאי תנא דברייתא דהאי קרא דואכלו אותם אשר כפר בהם הוא ללמד שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים ואין זה אלא בקדשי קדשים אבל לא בקדשים קלים וע"כ שפיר כתבו הרמב"ם ורבינו דהמלות עשה הוא רק על הכהנים באכילת קדשי קדשים, ומה שהחליט המנה"ח ז"ל נגד דעתן ושא"כ מלות עשה גם בקדשים קלים וגם בהבעלים וישראל ונשים ועבדים וכדומה על הכל קאי מלות עשה זו אין דבריו מוכרחין כ"כ בזה, ואע"ג דדעת הרמב"ן ז"ל כן הוא דאיכא מלות עשה גם בבעלים מ"מ אין להכריע כדעת הרמב"ן ז"ל נגד דעת הרמב"ם אלא א"כ מוכח מן הש"ס כוותיה ובכאן אין הכרח מסוגיא דפסחים הנ"ל נגד דעת הרמב"ם ז"ל וכמו שכתבנו, (ג) והרמב"ן ז"ל לא ימנה מצוה זו כו', דברי הרמב"ן הוא בספר המלות בשרש י"ב וע"י במעיין החכמה במלה זו שכ' וז"ל ובספר החינוך כתב בזה"ל והרמב"ן לא ימנה מלה זו כו' ואני אינו סובר כן כו' שהכי מסיים שם (הרמב"ן) שהמורה ארבע מלות שסלק מחשבונו של הרמב"ם שמנה הקרבת העולה והחטאת והאשם והשלמים והמנחה לחמשה מלות והוא מנה כולן למלה אחת חשב ד' מלות אחרות ואם גם מלה זו סלק מן המנין היה לו להביא שם מלה אחרת להשלים מנינה כו' עכ"ל ועוד האריך קצת בזה ועי"ש, אך באשר שרבינו היה תלמידו של הרמב"ן וכמ"ש הש"ך בחו"ה סומן שפ"ח ס"ק כ"ב ורחוק קצת שיטעה בדברי רבו הרמב"ן ע"כ אפשר לומר דדעתו דבמלות שהוסיף הרמב"ן בסוף ס' המלות מה שלדעתו שכת הרמב"ם לחשוב אותן כתב וז"ל מלה א' שנלטינו לאכול מע"ש ובכורות צירושלים לפני האל יתעלה והוא אמרו ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגך תירושך ויגהך כו' ועוד שזו באמת מלה קבועה ובגמרא פסחים דף נ"ט אמרו ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא אומר אף מחוסר כפורים בשאר ימות השנה שטובל ואוכל בקדשים לערב יאמר שמקריב לאחר תמיד של בין הערבים כדי שיאכל בקדשים והקשו עליו מכדי האי עשה (וכמ"ש באות הקודם) נתבאר כי אכילת הקדשים לבעלים ולראוי לאכלן עשה וכמו שהוא עשה לכהנים בחטאות ואשמות כן הוא בבעלים בחלק הראוי להם וכבר זכרם בעל ההלכות אמר לאכול קדשים ומע"ש צירושלים והנראה שהן נמנות שתיים עכ"ל, ולכן אולי יש לומר דמ"ש רבינו בכאן שהרמב"ן ז"ל לא ימנה מלה זו כי אמר שזה חלק מחלקי מלות הקרבנות הוא שזו הש"י בהם מי יאכל ולמי יהיו כו' ר"ל שהרמב"ן לא ימנה מלה זו כמו שמנה אותה הרמב"ם למלה בפני עצמה שמוטלת על הכהנים רק הוא ס"ל שכל מה שמוטל על הכהנים

(קג) שנצטוו הכהנים להקטיר קטרת סמים פעמים בכל יום על המזבה שנאמר והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהטיבו וכו'. ובכל שנה ושנה מצוה עליהם לעשות ממנה כדי להקטיר בה כמו שאמרו. ועשייתה והמצוה שנעשית בה בכל יום נחשב למצוה אחת לפי שסוף מצות עשייתה אינה אלא להקטיר בה. ואע"פ ששני כתובין של צווי מצאנו בין העשייה וההקטרה שנאמר בסדר כי תשא קח לך סמים וגו' על עשייתה וכאן כתוב והקטיר עליו אהרן וגו' אע"פ ראיתי למחשבי המצות שהושבין הכל מצוה אחת ואין בזה מחלוקת ביניהם כלל. אבל יהלקו בענין אחר כי הרמב"ם ז"ל ימנה קטרת של שחרית ושל ערבית מצוה אחת (א) והרמב"ן ז"ל כתב שהן נמנות שתיים וראיותיו בספרו:

משרשי מצוה זו גם כן להגדיל כבוד הבית ולהיות מעלתו ומוראו על פני כל אדם ואי אפשר להגדיל דבר בלב אדם ומהשבתו רק כדברים שהוא הושב אותם לגדולה וימצא בהם תענוג ושמחה. וידוע כי ענין הריה הטוב הוא דבר שנפש אדם נהנית בו ומתאוה אליו ומושך הלב הרבה. וריה הקטרת היה הטוב שאפשר ליעשות על ידי אדם (ב) עד שאמרו ז"ל בפרק אמר להם הממונה כי מריחיו היו מריחין בו בשעת הקטרה מריחו עד ירושלים:

מדיני המצוה מה שאמרו שפיטום הקטרת (ג) היה אחד עשר סמנים ארבעה מהן מפורשין בתורה ושבעה קבלה. ומה שאמרו (ד) שהקטרת נעשית בין על ידי כהן גדול או הדיוט (ה) ואמרו שאם לא הקטיר בבקר מקטיר בין הערבים כל השיעור של יום א' (ו) שהוא משקל מאה דיגרון ומשקל הדיגרון ידוע ובכל יום היה מקטיר חציה בבקר וחציה בערב אחר תמיד של בין הערבים קודם הטבת הנרות כולן (ז) אחר הטבת חמשת פתילות מהם כי לא היה מדליקן

מנחת יצחק

הכהנים הן בעשיית הקרצנות והן באכילתן הכל נחשב למזוה אחת במנין המלות וכמ"ש הרמב"ן שם בשרש י"ב בתוך דבריו וז"ל והקרוב אלי יותר שנמנה כל מעשה הקרצנות אין הפרש לכהן בין שיטעה חטאת ואשם או עולה ושלמים ומנחה וגלגלו כל זרע אהרן בעבודתם מלות עשה אחת שנא' ועבדתם עבודה מתנה אהרן את כהונתכם ירלה לומר תעבדו בכל עבודת הכהונה כי היא עבודה ומתנה עבודה לי ומתנה לכס שיש לכס זה שכר כאשר תקחו מחלק הגבוה יתעלה עכ"ל (ומשמע מזה שגם אכילתן הוא בכלל המזוה דהמתנה הוא בודאי לאכלן), אבל מה שמזוה על הבעלים לאכול מקדשים קלים ודאי שאינו בכלל ועבדתם עבודה מתנה אהרן את כהונתכם שכתב הרמב"ן דהאי קרא נאמר לאהרן ולבניו ולא לישראל, ובפרט דהא מפורש בדברי הרמב"ן הנ"ל במזוה א' שהוסיף דמלות אכילת קדשים ומע"ש בירושלים הן נמנות לשתיים, וע"כ אף דהרמב"ן פליג על הרמב"ם (לפי דעת רבינו) במה שחשב במנין המלות למזוה עשה מה שגלגלו הכהנים לאכל בשר החטאת והאשם מ"מ מלות אכילת בעלים נמנית במנין המלות, ולכן שפיר כתב הרמב"ן שם בשרש י"ב (אחר דבריו שהעסקנו לעיל) וז"ל וא"כ יחסרו ארבע מלות מחשבונו של הרב בכאן כו' דהאמת כן הוא שרק ארבע מלות יחסרו ולא חמשה, ואפשר שמעטם זה לא חשב הרמב"ן בין המלות שסילק מחשבון הרמב"ם גם מ"ע פ"ט הנ"ל משום דאע"פ דמה שהוא מזוה על הכהנים שיאכלו בשר החטאת והאשם אין לחשבה למזוה בפני עצמה במנין המלות לדעת הרמב"ן מ"מ אין לסלק למזוה זו מכל דהא עדיין יש למנותה למ"ע על אכילת הבעלים וכו"ל.

(א) והרמב"ן ז"ל כתב שהן נמנות שתיים, כן כתב הרמב"ן בסוף ספר המלות בחשבון המלות שהוסיף הוא ז"ל וכתב שם בסוף הל"ת בד"ה ואתה חס תבין וז"ל ושני תמידין וקטורת צקר וערב וק"ש נמנים שתיים שתיים שהן מלות אינן מעבדות זו את זו ומנה של זו לא זמנה של זו כו' עכ"ל ועיי"ש,

(ב) עד שאמרו ז"ל בפרק אמר להם הממונה בו', ל"ל בפרק טרף צקלפי שכן הוא שם דל"ט ב',

(ג) היה אחר עשר סמנים בו', כן איתא בכריתות ד"ו א' בצרייתא ושם ע"ב בגמ', (ד) שהקטרת נעשית בין ע"י כה"ג או הדיוט, ביומא דף כ"ו א' מבוחר במשנה שהיה פייס לקטרת הרי דנעשית בהדיוט וכן מבוחר עוד בכמה מקומות בש"ס ובפ"ז דתמיד משנה ג' מבוחר שכה"ג יוכל להקטיר קטרת לכשירלה וכן מבוחר גם בשאר מקומות במשנה ובגמרא, (ה) ואמרו שאם לא הקטיר בבקר מקטיר בין הערבים כל השיעור כו', כן איתא במנחות דף מ"ט א' במשנה, (ו) שהוא משקל מאה דיגרון, כן איתא בכריתות דף ו' א' בצרייתא, (ז) אחר הטבת חמשת פתילות מהם, זהו כדעת רבנן

רצופין. (ח) וכך היו עושין ענין זה כהן שזכה להקטיר קטרת נוטל כלי מלא קטרת גדוש ומני שמו (ט) ופורשין כל העם מן ההיכל ומבין האולם ולמזבח שנאמר וכל אדם לא יהיה באהל מועד וגו' ומקטיר בדרך המפורש שם (י) שמשליך הקטרת בנחת על הגהלים אשר במחתת הזהב ומשתחה ויוצא. ויתר פרטיה וכיצד היא נעשית ומה שהיו אומרים בשתיקת הסמנים היטב הדק לפי שאמרו ז"ל (יא) כי הקול יפה לסמנים בעוד ששוקקין אותן הכל בכריתות ובתורה (פ"ג מה' תמידין ומוספין):

ונזהגת בזמן הבית בזכרי כהונה והמקטיר כדינו קיים עשה זה:

קד) שלא להקריב במזבח הזהב שבהיכל (א) כי אם קטרת שבכל יום וזולתי הואת הדמים מיום הכפורים ליום הכפורים שנאמר לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה ומנחה ונסך לא תסכו עליו. כבר כתבנו למעלה תשובה לשואל על צד הפשט על ענין מצות בנין בית הקדוש

מנחת יצחק

רבנן ציומא דף י"ד ב' בגמרא דפליגי ארצא שאלו וסבירא להו דבהקטרת הקטרת היה מפסיק בין הטבת חמש נרות לשתי נרות וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מהלכות תמידין ומוספין בהלכה ג' וד' ועי"ש, (ח) וכך היו עושין בו' ומני שמו, ז"ל וצ"ח שמו שכן הוא בפ"ו דתמיד משנה ג' וברמב"ם שם בפ"ג הלכה ד', (ט) ופורשין כל העם מן ההיכל ומבין האולם ולמזבח, כן איתא בפ"א דכלים משנה ט', (י) שמשליך הקטרת בנחת על הגהלים אשר במחתת הזהב, ז"ל אשר במזבח הזהב שכן מצוה שם בפ"ו דתמיד משנה ב' וברמב"ם שם בפ"ג הלכה ז', (יא) כי הקול יפה לסמנים בו', כן אי' בכריתות דף ו' ב' בגמרא.

(א) כי אם קטרת שבכל יום בו' שנאמר לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה ומנחה ונסך לא תסכו עליו, הבונה"ה ז"ל כתב ברא"ה וז"ל ואני תמה על כל מוני המלות למה לא מנו בשני לאוין לאו להקטיר עליו ולאו דנסך כיון דכתיב בכל אחד תיבת לא לא תעלו בו' ונסך לא בו' ואפילו דברים הרבה הנכללים בלאו אחד דעת הרבה ראשונים דנמנים בפרטים עיין בספר המלות להר"מ אב"ל כאן פשוט שהוא שני לאוין לכולי עלמא בו' והוא ז"ל עכ"ל, ובאמת שכבר קדמו בזה בספר מעיין החכמה במלוא זו והעלה בז"ע, וגם בהתורה והמלוא בסוף פ' תלוא על קרא הנ"ל גם הוא העלה בז"ע, ועיקר הקושיא הוא על הא דלא מנו ללאו בפני עצמו הא דכתיב ונסך לא תסכו עליו אב"ל מקטרת ועולה ומנחה לא קשיא בין לדעת הרמב"ם ובין לדעת הרמב"ן וכמ"ש המעיין החכמה מילתא בטעמא ועי"ש, אמנם באשר שהדבר תמוה שכל הראשונים הנה"ג והרמב"ם והרמב"ן והר"ם בן גבירול ז"ל וכדומה ישגו כולם בזה לכן אפשר דיש לומר בטעמייהו עפ"מ שכ' הרמב"ם בספר המלות בפרש"ט וז"ל בתוך דבריו הנה התבאר לך כי כל לאו שלא בא לתוספת ענין הנה נקרא יתר כלומר שהוא נכפל ואפילו יאמרו שהוא בא לעבור עליו בשני לאוין הנה הוא עם כל זה לאו יתר בו' ואין ראוי למנותו כי הוא נכפל הנה כבר התבאר כי לא ברצוין הלאוין או העשה ירצו המלות בו' והאריך בזה ואח"כ כתב עוד וז"ל ואל יטעך ג"כ היות האזהרה נכפלת במלות מתחלפות כמו אמרו יתעלה לא תעולל אחרית אחר אמרו ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו ואמר כי תחזוב זיתך לא תפאר אחריתך כי אין אלו שני לאוין אב"ל היא אזהרה אחת בו' עכ"ל, ובזה כ"ע מודים להרמב"ם שאין למנות במנין התרי"ג מלות כל העשין והלאוין שנכפלו בתורה וכמו שהוכיח מו"צ מלות עשה דלויכא בשביתת מלאכה בשבת ולכולי עלמא לא נמנין אלא למ"ע אחת, וכן הוכיח ממולות לינית ותפילין ומאזהרת דם ומאונת הגר שנכפלו בתורה כמה פעמים ועי"ש, והאמת שאם נביא בחשבון כל העשין שנכפלו וכל הלאוין שנכפלו בתורה וגם היכא דכתיב השמר פן ואל הוי ג"כ ל"ת יעלה מספרם הרבה יותר מכפלים מהר"ג מלות, והנה בז"מ דף ס' ב' גבי לאוין דנשך ותרבות אמרו בגמרא שאי אחת מולא לא נשך בלא תרבות ולא תרבות בלא נשך ולא חלקן הכתוב (וכתב את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבות לא תתן אכלך) אלא לעבור עליו בשני לאוין והיינו דבין על כסף ובין על אוכל עובר בשני לאוין, ושם בצרייתא איתא הכי את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבות לא תתן אכלך אין לי אלא נשך בכסף ורבות באוכל נשך באוכל מגין ת"ל נשך אוכל רבות בכסף מגין ת"ל נשך כסף בו' רבינא אמר לא נשך באוכל ולא רבות בכסף לריכי קרא דאי כתיב את כספך לא תתן לו

בנשך

לה' ב"ה וענין היות שם בלים יקרים לעבודה ושולחן ומנורה. ואהרי זאת אין לייגע מהשבתנו במה שאינו צריך ולחפש טעם למה יצוה האל לבל נקטיר במזבח חותב כי אם קטרת. ישאם בן יתחייבנו לחפש למה צוה אותנו להיות נרות המנורה שבעה ולא שמנה ואל הפרטים אין חקר לנו ולא תשיג בהן מהשבה לעולם. ואם תלחצנו להשיב בפרטים עכ"פ אומר על צד הפשט אם לא שהקבלה הכריח לפי דברי רז"ל המקובלים הקדושים שלא יהיה בפרטים טעם אחר אלא נאמר שאחר שנתחייבנו לבנות בית ולעשות בלים נצטוינו בהם על צד אחד מן

מנחת יצחק

בנשך ואכלך במרבית כדקאמרת (אבל) השתא דכתיב את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך קרי ביה הכי את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית ובנשך ובמרבית לא תתן אכלך, ונראה בפשיטות דדיוקא דרבינא דמדויק שזכר בהני תרי לאוי בין על כסף ובין על אוכל הוא משינוי הכתוב דכיון דכתיב בתחלה את כספך לא תתן לו בנשך הו"ל לכתוב גם אח"ו ואכלך לא תתן לו במרבית ואז ודאי דלא עבר על כסף אלא בלאו דנשך בלעד ומדשני וכתב ובמרבית לא תתן אכלך ע"כ דרשינן את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית כו' לעבור על תרומתו בשני לאויין, וזהו גם דיוקא של ר' מאיר גבי לאו דלא תאכלו כל נבלה בפסחים דף כ"א ב' ובשאר מקומות בש"ס דכיון דבתחלה כתיב לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה הו"ל לכתוב גם אח"ו ולגכרי מכור ומדשנה וכתב או מכור לגכרי ע"כ דריש לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור תתננה ואכלה או מכור לגכרי וגם ר' יהודה לא פליג עליה בהא אלא משום דכתיב או מכור לגכרי ולא כתיב ומכור כמו שמפורש בגמרא שם, וכן משמע להדיא בשיטה מקובלת בב"מ שם דמשום שינוי הכתוב דייקנן הכי ועי"ש, (וממילא דלא תקשי כ"כ הא שדקדקו התוס' מהני ה' מקראות שאין להם הכרע דהתם הא לא שייך לדייק בן), ולפי זה גם כאן גבי לאו דלא תעלו עליו ים לדייק ג"כ הכי דכיון דכתיב דקרא קרא לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה ומנחה הו"ל לכתוב גם בסופא ולא תסכו עליו נשך ומדשני קרא וכתב ונסך לא תסכו עליו שמע מינה דהאי ונסך קאי גם על לא תעלו עליו דלקמיה, ודמיה ממש לנשך ומרבית דאמרינן דקאי על כסף דלקמיה ועל אוכל דלכתריה משום דשני קרא כמו בן אמרינן גם כאן דהאי ונסך קאי על לא תעלו דלקמיה ועל לא תסכו עליו דלכתריה, וע"כ אס נשך יין על מזבח הזהב עובר בשני לאויין בלא תעלו ולא תסכו, ועיין בב"מ שם בב"מ על הא דאמר רבינא לא נשך באוכל ולא רבית בכסף נריכי קרא דאי כתב את כספך לא תתן לו בנשך ואכלך לא תתן לו במרבית כדקאמרת כתב שם בשיטה מקובלת וז"ל והע"ג דעדיין הוה מוקמינן תרי לאוי באוכל דאי ליכא אלא חד לכתוב את כספך לא תתן לו בנשך ואכלך ולשתוק מ"מ לאו דרביית לא הוה מני למימר דקאי נמי אכספך עכ"ל, הרי להדיא דאפילו אי הוה כתוב את כספך לא תתן לו בנשך ואכלך לא תתן לו במרבית מ"מ הוה עובר על אוכל בתרי לאוי דהאי ואכלך קאי על לא תתן לו בנשך דלקמיה ועל לא תתן לו במרבית דלכתריה, ולכן כמעט דאין שום ספק דגם כאן קאי האי ונסך על לא תעלו עליו דלקמיה ועל לא תסכו עליו דלכתריה, וע"פ הדברים האלה עולים כהגון דברי רבותינו הראשונים ז"ל שלא מנו האי קרא דלא תעלו עליו אלא ללאו אחד בזמני המנות, דאם היה כתוב לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה ומנחה ולא תסכו עליו נשך אז ודאי שלא היה חייב על קטרת זרה ועולה ומנחה אלא משום לאו דלא תעלו עליו ועל נשך לא היה חייב אלא משום לאו דלא תסכו עליו ואז היו נמנין לשתים בזמני המנות, אבל השתא דשני קרא וכתב להאי ונסך סמוך לעולה ומנחה קודם ולא תסכו וה"כ עובר על נשך גם משום לאו דלא תעלו ממילא הוי האי לאו דלא תסכו עליו לאו שנכפל במלות שונות ולא נחשב כלל בזמני המנות וכנ"ל, ודמיה ממש ללאו דנשך ותרבית דאע"ג שנכפל במלות שונות מ"מ לא נחשב בזמני המנות אלא ללאו אחד וכמו שב' הרמב"ם בספר המנות ל"ה רל"ה ורבינו להלן במזוה שמ"ג ולא נחלק חדש ע"ז למנות לשני לאויין בחשבון המנות, והא דלא הוזכר בפירוש בדברי רבותינו שעל נשך עובר בשני לאויין זהו משום דאין דרכן לדקדק כ"כ בזה כיון דבחיוב המנות לא נחשבו אלא ללאו אחד, וכיוצא בזה מלינו בהרבה מקומות שנכפלו לאויין בתורה בפירוש או ע"י השמר פן ואל ומ"מ לא הוזכרו שזכר ע"ז בשני לאויין או ביותר, אח"כ הגיע לידי ספר מהר"ם שיק ז"ל על תרי"ג מנות וראיתי שם במזוה ק"ה שכתב לתרן קושיא הנ"ל וז"ל ונראה ליישב דהנה אליבא דר' יאשיהו (כנ"ל) ונדפס בטעות ר' יונתן) בר"פ

הצדדין ובא בהן אחד מן החשבונות שאי אפשר למעשה בלתי אחד מהם. ואולם אחר שנצטוינו בהן באה הצווי עליהן לעשותם המצות דרך קבע לעולם ולא נוסף ולא נגרע כי התוספת והגרוע במכוון בשלימות קלוקל וכל מצותיו ב"ה שלימות ותמימות. ואולם שמעתי כי יש למקובלים בכל אחד מן הפרטים טעמים נפלאים וכודות עמוקים:

ונהגת מצוה זו שלא להקריב במזבח הזהב כי אם קטרת בזמן הבית בכהנים והעובר על זה והקריב או זרק בו כי אם דבר הראוי להקריב בו כמו שאמרנו הייב מלקות:

פרשת כי תשא

ד' מצות עשה. וה' מצות לא תעשה:

קה) שיתן כל אחד מישראל מחצית השקל מבין עשרים שנה ומעלה בין עשיר בין עני שהוא משקל עשרה גרה בסף בכל שנה ליד הכהנים שנאמר זה יתנו כל העובר על הפקודים והיו מניחין הכל בלשכה אחת במקדש (א) ומשם היו מוציאין לקנות תמידין ומוספין

מנחת יצחק

ברפ"א ח"ב ובכמה דוכתי דס"ל דכל היכא דלא כתיב או לחלק אמרינן דדוקא בהדדי וא"כ בודאי אפשר לומר דלא הוי לאו בפ"ע דהרי לריך הקרא לפרש דחייב אף על אחד לחודא ולא לריך דוקא כולהו, אלא אפילו לר' יונתן (ונדפס בטעות לר"א) דק"ל כוותיה דס"ל דאף דלא כתיב או אמרינן לחלק יש לומר דהרי רש"י פי' דקטרת זרה היינו שצאה בגדבה וזה אסרה תורה והנה לכאורה הו"א דגם עולה ומנחה ג"כ אינו חייב רק דוקא בגדבה אבל עולה ומנחה דבא בחיוב לא חייב בה אס קרב על מזבח הזהב לזה לריך קרא לסיים ונסך לא תסכו בו כלל אף הבא בחיוב וממילא הוא הדיון בעולה ומנחה והיכא דהקרא בא לפרש לא נמנה ללאו בפני עצמו בזמין המלות עכ"ל, ודבריו ז"ל אינם מובנים כ"כ דאם איתא דיש מקום לטעות בזה ולומר דהאי עולה ומנחה זהו בגדבה דוקא ח"כ במאי גלי לן רחמנא בהא דכתיב ונסך לא תסכו עליו דאף הבא בחיוב בכלל הלאו, והלא עדיין יש לומר דדוקא בגדבה עובר ולא בחובה והאי נסך מיירי ג"כ בגדבה דהא מפורש במנחות דף ק"ד ב' במשנה שמתנדבין יין, אבל האמת יורה דרכו שאין מקום לטעות בזה כלל דהא דכתיב קטרת זרה הוא משום דקטרת חובה מלוטה היא להקטיר דוקא על מזבח הזהב וכמו שפורש שם בתורה והקטיר עליו אהרן קטרת סמים וע"כ קמזוהר רחמנא הקטרת זרה שצאה בגדבה אבל עולה ומנחה דכתיב סתם ודאי דבין חובה ובין נדבה במשמע, ועוד הא כתיב בפ' הקודמת וזה אשר העשה על המזבח כנשים בני שנה שנים ליום תמיד וגו' ועשרון סלת כלול בשמן כתיב רבע הכין וגו' עולת תמיד לדרותיכם פתח אוהל מועד לפני ה' וגו' (והאי מזבח זהו מזבח החילון דהא ח"כ כתיב ועשית מזבח מקטרת קטרת) הרי להדיא דגם קרבן התמיד שהוא עולת חובה וגם מנחתו שהיא ג"כ מנחה חובה קרב על מזבח החילון ולא על הפנימי וע"כ אין לטעות ולומר דהאי לא תעלו עליו עולה ומנחה זהו דוקא עולת ומנחת נדבה, ואפשר דכיון דמפורש בתורה דעולה נעשית על מזבח החילון דעולת חובה הא מפורש בקרא הג"ל וגם בעולת נדבה כתיב בתחלת ויקרא וזרקו את הדם על המזבח סביב אשר פתח אוהל מועד שהוא מזבח החילון ועל המזבח הזה תהיה גם הקטרת העולה וכמו דמפורש שם, וגם במנחה כתיב בפ' לו וזאת תורת המנחה הקרב אותה בני אהרן לפני ה' אל פני המזבח שהוא מזבח החילון דאית ליה פני וזהו הכבש (וכמו שפרש"י שם) אבל במזבח הפנימי לא שייך כלל פני המזבח דהא לא היה ליה כבש ועל מזבח הזה הייתה הקטרת המנחה וכדכתי' שם בהיה פרשה, ומצינו ח"כ בתורה שכל העולות לריכין להיות על מזבח החילון וכן כל המנחות לריכין להיות שם ולכן אין מקום כלל לומר דהא דכתיב לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה ומנחה הוי דוקא כולהו בהדדי אבל כל חד באגפי נפשיה שרי להעלות במזבח הפנימי כיון דמפורש בתורה בכל חדא וחדא שריכין להיות במזבח החילון, ועד כאן לא מלריך ר' יאשיה קרא לחלק אלא היכי דאיכא למימר דדוקא תרווייהו בהדדי קא אסרה רחמנא משא"כ כאן אי אפשר לומר כן, וע"כ דברי הגאון מהר"מ שיק ז"ל בזה אינן מזורנין כ"כ וקושית הגאונים הג"ל מתורלת שפיר במה שכתבנו בעז"ה.

(א) ומשם היו מוציאין לקנות תמידין ומוספין בו' עד ולשון של זהורית, קן כתב גם הרמב"ם בריש

וכל קרבן הקרב על הציבור ונסכיהם והמלה שמולחין בו את הקרבנות ועצי המערכה ולחם הפנים ושכר העושה לחם הפנים. והעומר ושתי הלחם. ופרה אדומה ושעיר המשתלח ולישון של זהרית. משרשי המצוה שרצה הש"י למובת כל ישראל ולזכותם שיהיה יד כולם שוה בדבר הקרבנות הקרבים לפניו כל השנה בהתמדה ובענינים אלו הנוכרים ושיהיו הכל אחד עני ואחד עשיר שוים במצוה אחת לפניו להעלות זכרון כולם על ידי המצות שהם כלולים בה יחד לטובה לפניו. ועליית הזכרון הכל נאמר מצד המקבל על הדרך שכתבנו למעלה:

מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל (ב) שבאחד באדר משמיעין על השקלים ושאפי' דל שבדלים חייב (ג) ואם אין לו שואל מאחרים או מוכר כסותו שעליו ונותנו שנאמר והדל לא ימעיט.

ואינו נותנו בפעמים הרבה אלא הכל בפעם אחת והוא משקל פ' תימה כי לפי דברי הרמב"ם ז"ל גרעיני שעורה שהשקל השלם היה בימי שלמה משקל מאה המעה היא משקל י"ז שעורות וא"כ וששים שעורה (ד) והכל חייבים ליתנם כהני' ליום וישראלים השקל הוא ש"ב שעורות וחצי גרים ועבדים משוהררים אבל לא נשים ועבדים וקטנים ואם השקל הוא משקל ק"ם שעורות: נתנו מקבלים מהן אבל לא מן העו"ג חלק ונחלה לא היה להם בתוכנו. ועוד אמרו ז"ל (ה) שכל מי שאינו נותן חצי שקל ממש שהיה מטבע באותו זמן ונותן בעבורו כסף במשקלו או פרוטות שמוסיף על משקל שקלו זה מעט ואותו המעט נקרא קולבון ואותו המעט הוא שכר השולחני שמשתכר כשהוא מחליף חצי שקל שהיה קבוע בשביל פרוטות. ולפיכך ענים שהביאו שקל שלם בין שניהם חייבין בקולבון שאלו רצו להחליפו צריכים היו לתת הקולבון לשולחני וכמו כן יתנתו לגיבור לפי שבחצי שקל חייבם הכתוב ולכן חייבים בו או בערכו בכיוון. וכן מה שאמרו (ו) במי שאבד שקלו בדרך מה דינו. ויתר: רובי פרטיה מבוארים במסכתא הבנויה על זה והיא מסכת שקלים (פ"א מה' שקלים):

ונזהנת בזמן הבית שהיבנים לתת אותם כל ישראל בין העומדים בארץ או הוצה לה. ושלא בזמן הבית אין חייב בה אדם ואפילו העומדים בארץ. והעובר עליה ולא נתנו כמל עשה ועונשו גדול שפירש עצמו מן הציבור ואינו בכלל כפרתו. ועכשיו בעונותינו שאין לנו מקדש ולא שקלים (ז) נהגו כל ישראל לזכור הדבר לקרות בבית הכנסת בכל שנה ושנה פרשה זו של כי תשא עד ולקחת כסף הכפורים בשבת שהוא לפני ראש חדש אדר לעולם:

קו) לרחוץ הידים ורגלים (א) בכל עת הכנסת להיכל והבא לעבוד עבודה וזאת הוא קידוש

מנחת יצחק

כ"ד מהלכות שקלים והוא ממשנה דפ"ד דשקלים ומזרייתא זכתובת דף ק"ו א' וכמ"ש הכ"מ ז"ל סס, (ב) שבאחד באדר משמיעין על השקלים, כן איתא בפ"א דשקלים משנה א', (ג) ואם אין לו שואל מאחרים או מוכר כסותו שעליו ונותנו בו', כן כתב גם הרמב"ם סס ונראה פשוט דנפקא לכו שמחויב למכור כסותו מדמלינו בפ' ויקרא גבי קרבן עולה ויורד דמחלק רחמנא בין דל ובין דל שדלים וכאן כתיב כסתם והדל לא ימעיט ש"מ שאפילו אין בידו מאומה מחויב למכור כסותו, (ד) והכל חייבים ליתנם בו' עד חלק ונחלה לא היה להם בתוכנו, כל זה איתא בפרק א' דשקלים סס במשנה, (ה) שכל מי שאינו נותן חצי שקל ממש בו' עד נקרא קולבון, גם זה מבואר סס במשנה, (ו) במי שאבד שקלו בדרך מה דינו, סס בפ"ב דשקלים משנה א' איתא גבי העיר שקלו את שקליהן ונגנבו או שאבדו אם נתרמה תרומה (היינו תרומת הלשכה דזבלשה פרקים בשנה תורמין את הלשכה וכדאיתא סס כ"ד) נשבעין השלוחין לגזברים (משום דבני העיר פטורין מליתן עוד הפעם את שקליהן וע"כ נשבעין השלוחין לגזברים ששמרו כראוי ופטורין ושבעה זו היא תקנת חכמים כדאיתא בז"מ דג"ח א' בגמרא דמלך דדין אין נשבעין על הקדישות) ואם לאו נשבעין לבני העיר ובני העיר שוקלין אחרים תחתיהן, (ז) נהגו כל ישראל בו' עד בשבת שהוא לפני ר"ח אדר לעולם, הכי איתא במגילה דכ"ט א' במשנה וע"ש.

(א) בכל עת הכנסת להיכל והבא לעבוד עבודה, דעת רבינו הוא כמ"ש התוס' ביומא דף ה' ב' בד"ה

ידים ורגלים שנאמר ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם בבואם אל אוהל מועד וגו' או בגשתם אל המזבה:

בז'רשי המצוה היסוד הקבוע שאמרנו להגדיל כבוד הבית וכל המלאכות הנעשות שם על כן ראוי לנקות הידים שהם העושות במלאכה בכל עת יגעו הכהנים בעניני הבית. וזוה השרש אמרו ז"ל (ב) שאין הבהן צריך לקדש ידיו בין עבודה לעבודה אלא פעם אחת בבקר ועובד כל היום וכל הלילה (ג) והוא שלא יישן ולא ישיל מים ולא יסיה דעתו נראה מכל זה שאין הכוונה ברחיצה מתהילה אלא להגדיל כבוד הבית שאפילו היה טהור ונקי בתהלת בואו שם צריך לרחוץ. ומשהתחיל בעבודה אין צריך עוד לרחיצה בין עבודה לעבודה (ד) וזאתי ביום הכפורים לרוב הומרו של יום לפי שכל עסק עבודת הבית אנו מהזיקין ורואין בלבנו טהור נקי וקדוש:

מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל (ה) שהיוצא הוין להומת העורה טעון קידוש ידים. ואם קדש ידיו היום צריך

מנחת יצחק

צד"ה להציה דעל ציאת ההיכל כלבד אפילו שלא לעבוד עבודה ג"כ מחוייב לקדש ידיו ורגליו דלא כדעת רש"י ז"ל בפירושו על התורה צפ' תשא שם על קרא הג"ל, (ב) שאין הבהן צריך לקדש ידיו בו' אלא פעם אחת בבקר ועובד כל היום וכל הלילה, זהו כדעת רבי שאמר בזבחים דף י"ט ב' צברייתא קידש ידיו ורגליו ציוס א"ל לקדש צלילה צלילה לריך לקדש ציוס דלינה מועלת בקידוש ידים ורגלים וכן פסק גם הרמב"ם ז"ל צפ"ה מהלכות ציאת המקדש כרצו ומטעם דהא קי"ל הלכה כרצו מחזירו וכמ"ס הכ"מ ז"ל שם, (ג) והוא שלא יישן ולא ישיל מים ולא יסיה דעתו, הא דהיסח הדעת פוסל איתא בזבחים שם דף כ' ב' בגמרא וממילא דגם שינה פוסלת דהוה היסת הדעת וכמ"ס הכ"מ ז"ל שם והא דהטלת המים פוסלת איתא ציומא דף כ"ה א' צמשנה שכל המטיל מים טעון קידוש ידים ורגלים, (ד) וזאתי ביה"כ, כן איתא שם ציומא דף ל' א' צמשנה חמש טבילות ועשרה קידושין טובל כהן גדול ומקדש צו ציוס והיינו צין עבודה לעבודה, (ה) שהיוצא הוין להומת העורה טעון קידוש ידים, הכי איתא בזבחים שם דף כ' ב' צברייתא ילא חוץ למחילת חומת העורה אס לשהות טעון טבילה אס לפי שעה טעון קידוש ידים ורגלים, ומשפטיות הצרייתא משמע דכל אופן שילא טעון קידוש ידים וע"כ כתב רבינו צלשון אמרו ז"ל בו' ואע"ג דצגמרא אמרו שאין לפשוט מזה האיבעיא דליאה מועלת בקידוש ידים ורגלים דהכא צמאי עסקינן שילא להסך רגליו ולהטיל מים מ"מ ס"ל לרבינו דרב פפא שם שדחה כן גם הוא מודה דמפשטא דצרייתא משמע דכל ענין לריך קידוש ידים ורגלים ועיקר דחיותו היה שאין ללמוד משם שמחלל עבודה דציעד משום שאפשר לדחות דמירי צשילא להטיל מים אע"פ דפשטא לא משמע הכי וכדפרוך שם צגמרא ע"ז דאי להטיל מים הא צהדיא קתני לה כל המטיל מים טעון קידוש ידים ורגלים ופרש"י וז"ל צהדיא קתני לה צסיפא דהיא עכ"ל (וצחמת שהיא גם משנה מפורשת ציומא דף כ"ה א' וכו"ל צאות ג') והא דשני על זה תני והדר מפרש דאי דסיגויא דחיקא הוא דהא פשוט טפי דהאי דכל המטיל מים טעון קידוש ידים ורגלים מיירי בכל גווי אפילו צמטיל מים צתוך חומת העורה דהא צתמא קתני לה צמתניתין דיומא הג"ל, וע"כ אס איתא דהיא צרייתא מיירי צמסוך רגליו וצמטיל מים א"כ למאי קתני צרישא ילא חוץ למחילת חומת העורה, ואין לומר דצחומת העורה מצפנים אסור לעשות בית הכסא להסך רגליו ולהטיל מים דהא צירושלמי פרק כילד לולין הלכה י"ב דחו דעת מי שרלה לומר כן ואמרו וכי לואה טומאה יש צו והלא אינה אלא נקיות ופירשו שם הק"ע והפני משה ז"ל דכיון שאין צו טומאה מותר לעשות ביה"כ אפילו צמקוס שנתקדש צקדושת העורה ועי"ש, וא"כ מכש"כ שמותר להטיל מים לפניס מחומת העורה דהא על הטלת מים אמרו שהא סכנה אס ישהא מעט צשעה שהוא לריך לזה וכדאיתא בצבורות דמ"ד ב' צברייתא וצגמרא משתינין מים צפני רבים ואין שותין מים צפני רבים וז"ל ואין שותין מים דדרך ת"ח להיות לנוע צאכילה וצשתיה אצל להטיל מים שמה ימתין ויסתכן עכ"ל ושם צגמרא הפליגו צזה עד שאמרו דמר צר רב אשי אשתין אגודא דגמלא אמרו ליה צמוחק קאתיא אמר להו אפילו צאודנה, וע"כ י"ל

י"ל דפשיטא ליה לרבינו דהאי שינויא דחיקא לא אמרו בגמרא אלא לדחות לענין שלא ללמוד מצרייתא
 או שמחלל את העבודה דיעבד אבל לענין לכתחלה טעון בחמת קידוש ידיה ורגלים כפשיטא
 דברייתא וכנ"ל, ושם בעיקר איבעיא זו איתא בגמרא הכי איבעיא להו יציאה מהו שמועיל בקידוש
 ידים ורגלים כו' ת"ש קידש ידיו ורגליו ונטמאו מטבילין וא"ל לקדש יאוו הכי הן בקדושתן ודלו
 יאוו ידיו לה קמיבעיא לן יאל כל גופו מאי כו', והמנהיג ז"ל כתב פ"ז בכאן וז"ל ודע ה"א דמזבחר
 נטמאו הידים היינו שנטמאו חוץ לעזרה שהויתא ידיו לחוץ וגעו בדברים המטמאין את הידים דאי
 בפנים בעזרה לא משכחת לה עומאת ידים דאין עומאת ידים למקדש ער"מ פ"ח מהאה"ט מש"ס
 דפסחים י"ט וקלת ל"ע בזבחים כ' פ"ב קידש ידיו ורגליו ונטמאו מטבילין וא"ל לקדש יאוו הכי
 הם בקדושתן כו' והיינו יאוו ידיו כמו שאמרו שם ודין זה דינאו מיותר כיון דתני נטמאו פ"ל ברח"ק
 שינאו כי במקדש לא מנינו שיטמאו דאין עומאת ידים במקדש א"כ בינאו אף שנטמאו א"ל לקדש
 עב"ט בינאו לחוץ (בלבד) א"ל לקדש ובעמדי בזה אכתוב מה דתמיה לי דרש"י חגיגה י"ח ב' במשנה
 עוטלים לודים כו' ולקודש מטבילין פרש"י אבל לאכול שלמים או חצית ואשם לכהנים יש מעלה
 שלריך להטביל ידים צמ' סאה ובחמת הוא תמוה דמטמא ואשם הנאכל לכהנים הוא בעזרה ושם
 אין עומאת ידים כלל ואפילו נטמאו הידים חוץ לעזרה אין מטמאין קדשים בעזרה ער"מ שם ומכ"ט
 סתם ידים הכלל דלא גזרו כלל במקדש גזירת ידיה רק לשלמים ולקרבנות שנאכלין בכל העיר עובדין
 הידים אבל בחטאת ואשם לא משכחת לה דאין עומאת ידים במקדש ופרש"י לע"ג עכ"ל, אמנם בחמת
 ה'א דמחליט המנה"ח ז"ל דה'א דקתני בצרייתא קידש ידיו ורגליו ונטמאו זהו דוקא כשילאו ונטמאו דפניס
 לא משכחת שיטמאו דאין עומאת ידים במקדש אין דבריו מוכרחין כלל דה'א מפורש בפסחים דק"ב
 ב' במשנה הפיגול והנותר מטמאין את הידים ובגמרא שם אמרו דהטעם הוא משום חשדי כהונה
 ועללי כהונה ומשנה זו הובאה גם שם בפסחים דף פ"ה א' בגמרא ופרש"י שם וז"ל חד אמר
 משום חשדי כהונה שחשודין לפגל קרבן משום איבה גזרו על הפיגול שיטמא את הידים כדי שיהא
 זה לריך להטביל ידיו קודם שיגע בקודש ויעריחוהו עכ"ל הכי להדיא דמשכחת לה שפיר שנטמאו
 ידיו בפנים מפיגול ונותר והם מטמאים קדשים וכמו שפרש"י ז"ל, ובדאי שאין לומר דהאי פיגול
 דמטמא את הידים מייירי דוקא בשמוגחין בחוץ דה'א מפורש בפסחים דף כ"ד א' בצרייתא ובשאר
 מקומות בש"ס שכל פסולי המוקדשין נשרפין בפנים וכן כ' הרמב"ם בפ"ט מהלכות פסולי המוקדשין
 הלכה ב' וז"ל קרבן שנתפגל או נפסל ישרף במקדש מיד ולא חילק כלל בין קדשי קדשים ובין
 קדשים קלים (ורק גבי נותר כ' שם בהלכה זו דנותר של קדשים קלים שורפין אותו בעליו בצתיבה
 עכ"ל והוא ממנה דפסחים שם דף פ"א ב'), ואפילו אם היה חילוק גבי פיגול בין קדשי קדשים
 לקדשים קלים האם יעלה על הדעת לומר דרק פיגול מקדשים קלים מטמאין את הידים ולא מקדשי
 קדשים, וכיון שכן הלא עיקר מקומן של פיגול הוא בפנים ומ"מ גזרו שיטמאו את הידים, וה'א
 דהיה'א בפ"ב דעדיות משנה ג' שהעיד ר' חנינא סגן הכהנים על מחט שנמלא בבשר (והיינו בבשר
 של זבחי שלמים וכנוו דחוקמוה בפסחים שם דף כ' א' בגמרא ועי"ש) שהסכין והידיים טהורות
 והבשר טמא ומייתי לה בפסחים שם דף י"ט א' בגמרא ואמר ר' עקיבא ע"ז זכינן שאין עומאת
 ידים במקדש אינו ענין כלל לה'א דפיגול ונותר, דה'א דסתם ידים מטמאין את הקודש הוא מתקנת
 שלמה וכדאיתא בהדיא בשבת דף ע"ו א' בגמרא דשלמה ובית דינו גזר לקדשים ובית דבר גזרו
 אף לתרומה, וטומאת סתם ידים לא גזרו במקדש כלל ואפילו בימי שלמה וכמ"ס התוס' שם בד"ה
 אלא שלמה וזהו לדעת רב יהודה שאמר בפסחים שם דף י"ט ב' הג"ל דידיה קודם גזירת כלים
 נשנו, ולרבא שם אמרו בתוס' הג"ל דר' עקיבא אי"ח דבר קאי שהיה מחדש וה"ק זכינן שכשעסקו
 ביי"ח דבר בדין ידים שלא ראו לגזור טומאות ידים במקדש ועי"ש, והתוס' ז"ל שם בפסחים בד"ה
 שאין כחצו וז"ל כשגזרו אהתם ידים שיהיו שניות גזרו כמו כן מסתמא על ידים הנוגעות בראשון
 שיהיו שניות הילכך הני ידים שנגעו במחט שהוא ראשון היה להם להיות שניות אלא דאין עומאת
 ידים במקדש עכ"ל, וכל זה הוא בגזירת שלמה ובית דינו או בגזירת י"ח דבר ע"ז אמר ר"ע
 זכינן שאין עומאת ידים במקדש אבל ה'א דפיגול ונותר מטמאין את הידים אינו לא מגזירת שלמה
 ובית דינו ולא מגזירת שמונה עשר דבר כלל רק משום חשדי כהונה ועללי כהונה ואפשר שקדמה
 גם לשלמה וב"ד וע"ז לא אמר ר"ע שאין עומאת ידים במקדש ואדרבה עיקר הגזירה הי'ה במקדש

וכנ"ל

וכן"ל, וגם הרמז"ם לה כתב דפיגול ויותר אין מטמאין את הידים במקדש רק כתב בפ"ח מהלכות
 אבות הטומאות הלכה ו' וז"ל אין טומאת ידים במקדש שבשעה שגזרו טומאה על הידים לא גזרו
 במקדש אלא הונע באוכלין טמאים וכיוצא בהן בין שנגע במקדש בין שנגע חוץ למקדש ונגע בקדשים
 במקדש לא טמאין ואם נגע חוץ למקדש ה"ז מטמא את הקדש ופוסל את התרומה כמו שיתבאר
 עכ"ל הרי שלא הזכיר בדבריו מפיגול ויותר, וכיון דמדברי רש"י דפסחים דף פ"ה א' הנ"ל מבואר
 להדיא דפיגול מטמא את הידים וידיים מטמאין את הקדש אפילו בפנים (מדתם ולא חילק כלל
 והכי מסתבר גם בסברא דעיקר הגזירה היה בפנים) ובדברי הרמז"ם ז"ל ג"כ אינו מפורש להיפך ע"כ
 מ"ש המנה"ח דלא משכחת שיטמאו הידים בפנים דאין טומאת ידים במקדש אין דבריו מזכרין כ"כ
 בזה רק שפיר מלינו שיטמאו הידים מצפנים מפיגול ויותר והם מטמאין ג"כ קודם בפנים וכמש"ל,
 וגם מה שתמה המנה"ח על דברי רש"י ז"ל בחגיגה דף י"ח ב' והעלה בטע"ג אפשר שיש מקום
 לישבם דהכי היתא שם במשנה גוטלין לידים לחולין ולמעשר ולתרומה ולקודש מטבילין ולחטאת אם
 נטמאו ידיו נטמא גופו ופרש"י ז"ל גוטלין לידים לחולין ולמעשר ולתרומה די להן בנטילה דכלי
 שאין בו אלא רביעית מים ולקודש מטבילין אבל לאכול שלמים או חטאת ואשם לכהנים יש מעלה
 שלריך להטביל ידים בארבעים סאה ואע"פ שאינן אלא סתם ידים שלא נגעו בטומאה דאורייתא
 המטמאה את כל הגוף ולחטאת ליגע במי חטאת פו' יש מעלה יהיה שאם נטמאו ידיו באחת מן
 הדברים המטמאין את הידים ולא את הגוף פנון וולד הטומאה ובנון ספר וכל טומאות שהן מד"ס
 נטמא הגוף וכל הגוף לריך טבילה עפ"ל וכן כתב גם הרע"ב ז"ל שם בפ"ב דחגיגה משנה ה'),
 ולכאורה יש לדקדק בדבריו ז"ל מדוע פירש לפי דקתני ולקודש מטבילין דזהו לאכול שלמים וחטאת
 ואשם ולא פירש דאפילו ליגע בקדשים לריך להטביל את הידים בארבעים סאה דהוי רבותא טפי
 ומדלא פירש כן משמע דפ"ל דרק לאכול קדשים לריכין טבילה אבל לא לנגיעה, וכן משמע קצת
 משה שחמרו בשבת דף י"ד ב' בגמרא דשלמה המלך תיקן עירובין ונטילת ידים ומפורש שם בגמ'
 שהוא גזר לקדשים (דסתם ידים יטמאו קדשים) וז"ח דבר גזור אף לתרומה ומדאמרו דשלמה תיקן
 נטילה ידים ולא אמרו שתויקן טבילת ידים ובסוגיא דשם לא הזכירו כלל שלריך באמת טבילה לקדש
 ולא סגי בנטילה משמע מזה דלנגיעה דקדש לא בעינן טבילה רק די בנטילה בלבד ומוכח א"כ דהא
 דקתני ולקודש מטבילין זהו דוקא לאכילה קדשים וכמו שפרש"י ז"ל, דודאי אכילה חמיר טפי מנגיעה
 דהא לכולי עלמא מותר ליגע בחולין בסתם ידים ואין לריך נטילה כלל וזו"מ לאכילה לריך נטילה
 וכמו שפורש במשנה הנ"ל גוטלין לידים לחולין (וזהו לאכילה וכמו דאוקמוה שם בגמרא) ולכן לענין
 אכילה החמירו ואמרו הלריך טבילת ידים לקודש, אלא דבחולין החמירו באכילה יותר מנגיעה רק
 לגבי פת בלבד אבל בקדשים החמירו באכילה יותר מנגיעה בין לגבי פת כגון מנחה ובין לגבי בשר
 ואמרו בסתם דבכולהו לריך טבילה לקודש, ואין זה ענין כלל להא דאין טומאת ידים במקדש דזהו
 רק לענין נגיעה בלבד שלא יטמאו שום דבר במגע במקדש אבל לא לענין שיאכל בהו בלא נטילה
 ובלא טבילה דהא אפילו בחולין דלא מיטמאו כלל מהידיים מ"מ לריכין נטילה לאכילה וכו"ל, והאם
 יעלה על הדעת לדעת התוס' ז"ל שכתבו בפ"ב דף פ"א ב' דה"ה דילמא ובשאר מקומות בש"ס
 שיותר להכניס חולין בעזרה לאוכלם שם וכדאיתא במנחות דף כ"א ב' בגמרא שאוכלין עם הקדשים
 חולין כדי יהיו באוכלין על השבע (וכן משמע גם דעת הרמז"ם בפ"י מהלכות מעשה הקרבנות
 הלכה י"א שהחולין נאכלין עם במקדש ולא שנאכלין תחלה מבחוץ מדכתב בסתם שאם היתה להם
 אכילה מועטת מן הקדשים אוכלין עמה חולין ותרומות כדי שתהיה נאכלת עם השבע) ואינו אסור
 אלא להקטיר חולין בעזרה יהא מותר לדידהו לאכול פת של חולין בעזרה בלא נטילת ידים משום
 דאין טומאת ידים במקדש. אמתה, אלא ודאי דהא לריך נטילה וטבילה לענין אכילה אינו ענין להא
 דאין טומאת ידים במקדש, ולכן לפי מה שכתב רש"י בעלמו דהא דקתני ולקודש מטבילין זהו לאכילת
 קדשים אין מקום כ"כ למה שהמה עליו המנה"ח ז"ל, ואפשר עוד לומר בזה דעל כן פירש רש"י
 להא דקתני ולקודש מטבילין דזהו לענין אכילה ולא לנגיעה משום דפשיט ליה דבין דקתני בסתם
 ולקודש מטבילין ולא חילקו במתניהוין בין קודש לקודש ובין מקום למקום שמע מינה דמירי לענין
 אכילת קדשים ובה אין שום חילוק בין מקום למקום כלל דאפילו אם אוכלן בעזרה מ"מ לריך טבילה
 וכו"ל, ולפי זה יוכל להיות דפ"ל לרש"י דליגע בסתם ידים חוץ למקדש בקדשים לריך ג"כ לטבול
 ידיו בארבעים סאה וכמ"ס הרמז"ם בפירוש המשנה אלא שפירש לענין אכילה מטעם שכתבנו, אך

לחזור ולקדש למחר אע"פ שלא ישן כל הלילה (ו) שהידיים נפסלות בלינה (ז) ושמצוה לכתחילה לרחוץ בשחרית פניו ידיו ורגליו (ח) ושמצוה לקדש במי הביור ואם קדש מאחד מכלי שרת בישר דיעבד אבל לא מכלי חול אפי' דיעבד ושאינן מכניסין ידיהן לתוכו אלא שופכין ממנו על ידיהם וגם זה דרך כבוד (ט) ואין אנו מצריכין כן בענין נטילת ידים בהולין ליטול כן

בנחת יצחק

בכל חופן שהוא מ"מ כיון שמפורש בדבריו דלאכילת חטאת ואשם לריך טבילה ידים בארבעים סאה ולא כתב דגם לנגיעת חטאת ואשם בעורה לריך טבילה ידים ממילא דחין מקום לתמוה עליו מהא דחין טומאת ידים במקדש דמייירי רק בנגיעה לעמא את הקדשים ולא באכילה וכמו שכתבנו, וזוה יש מקום ליטול מה שדקדק המ"ל בפ"ד מהלכות ביאת המקדש הלכה ו' שכתב שם וז"ל וצירושלמי ריש פ"ב דיומא לין. מהו שירלה על טומאת ידים ולא ידעתי מהו דהא קי"ל דחין טומאת ידים במקדש כו' והדבר לריך אללי תלמוד עכ"ל, אבל לפי מה שכתבנו אפשר דכוונת הירושלמי הוא לטומאת ידים מפיגול ונותר דגזירה זו היתה במקדש דוקא וכמו שביארנו, (ו) שהידיים נפסלות בלינה, וזהו כדעת רבי בזבחים שם דף י"ט ב' וכמו שמבואר לעיל באות ב', (ז) ושמצוה לכתחילה לרחוץ בשחרית פניו ידיו ורגליו, המנה"ח ז"ל כתב בכאן ע"ז וז"ל גם מ"ש הרמב"ח שמוה לרחוץ בשחרית פניו ידיו ורגליו אינו יודע כוונתו דכבר כתב מלות קידוש וגם פניו חין נזכר בשם מקום שלריך לרחוץ פניו ומבואר בש"ס רוחן אדם פניו ידיו ורגליו לכבוד קונו ואינו ענין לכאן והוא בודאי טעות המעתיק עכ"ל, אך אפשר שאינו מוכרח כ"כ לומר שהוא טעות דבשעת דף נ' ב' איתא בגמ' אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבו אייתי לקמיהו בדרא אמימר ורב אשי משו (אפייהו בההוא בדרא) מר זוטרא לא משא אמרי ליה לא סבר לה מר להא דאמר רב ששת בדרא שרי (לרחוץ בה פניו בשבת ולא חיישינן דילמא מסיר את השער) אמר להו רב מרדכי בר מיניה דמר דאפילו בחול נמי לא ס"ל (בלומר דאפילו בחול אינו רוחן כלל) סבר לה כי הא דתניא מגרר אדם גלדי לואה וגלדי מכה שעל צפרו צביל צפרו חס צביל ליפות אסור ואינהו כמאן סברה כי הא דתניא רוחן אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום צביל קונו משום שנאמר כל פעל ה' למענהו ע"כ שם בסוגיא, ומשמע להדיא דלתנא דברייתא קמייאת אסור לרחוץ פניו ידיו ורגליו בכל יום אך בודאי שרחוק לומר דס"ל דגם ידיו בלבד אסור לרחוץ דבאמת בזה הא חיבא סגנה חס לא ירחוץ וכדאיתא בשבת שם דף ק"ח ב' דברייתא יד לעין תקנך יד לחוטם תקנך וכו' ותניא ר' נתן אומר בת חורין היא זו ומקפדת עד שירחוץ ג' פעמים, וע"כ מסתמא דפליג רק על פניו ורגליו וס"ל שאין לרוחנס בכל יום אלא לכבוד שבת וכדאיתא בשבת שם דף ק"ח ב' ותניא ר' יוחנן וכו' וכו' ומדקאמר אידך תנא רוחן אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום ולא קאמר שמותר לאדם לרחוץ וכו' שמע מינה דס"ל שאין זה רשות אלא חובה צביל כבוד קונו, וגרחה פשוט דהלכתא כהאי תנא ודלא כתנא האוסר דהא בצרכות דף ס' ב' מסדרי להו בגמרא סדר צרכות שצכל יום ואמרו שם כי משי אפיה לימא ברוך המעביר חבלי שינה וכו' וכן איתא ברי"ף ובירמב"ם ובכל הפוסקים הרי להדיא שלריך לרחוץ פניו בכל יום, וכיון שכן דהלכתא כוותיה דהאי תנא א"כ למה לא קבעו חז"ל צרכה גם צרחיות הרגלים כמו שקבעו צרכה צרחיות הידים וצרחיות הפנים ובכל הני מילי דקתשיב שם בצרכות ומדלא הזכירו שם בגמרא מרחיות הרגלים כלל וגם שום אחד מן הראשונים לא הזכיר מזה משמע ודאי דבאמת לא לריך כלל לרחוץ הרגלים בכל יום, ולכאורה יפלא קלת דנקטו בגמרא ובכל הפוסקים כדעת הוה תנא דרוחן אדם רק במקלת במה דאמר רוחן אדם פניו (דבידיו גם אידך תנא דפליג עליה מודה בהא וכו') ולא נקטו כוותיה במה דאמר לריך לרחוץ גם רגליו, וע"כ אפשר דרבינו ז"ל מפרש דהא דקאמר רוחן אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום זהו רק במקדש דוקא ולכן קאמר צביל קונו אבל בחוץ למקדש לא מייירי ההוא תנא כלל ומ"מ מיייתי בגמרא בשבת שם שפיר ראה מהך ברייתא דצרחיות הפנים ליכא משום לא ילבש גבר שמלת אשה דאם איתא דאיכא חיסור בזה לא היה שרי גם במקדש, (ח) ושמצוה לקדש במי הביור כי' עד וגם זה דרך כבוד, הא דגם שאר כלי שרת כשר צדיעבד הוא בזבחים דף כ"ב ב' דברייתא והא דחין מכניסין ידיהן לתוכו הוא איבעיא דלא איפשטא שם דכ"א א' בגמ', (ט) ואין אנו מצריכין כן בענין נטילת ידים בחולין כו', דעת רבינו ז"ל הוא כדעת בה"ג שמוצא בש"ע או"ח סי' קנ"ט סעיף ח' שאם שכשך ידיו במים

הכלי ולא כתובו אע"פ שאנו מצריכין כלי לנטילת הולין. ויסוד הדבר הוא מפני שמצאנו כלי לנטילה בקדש מ"מ בקדש הוא דמיעט רחמנא ממנו ולא כתובו אבל בחולין אין לנו מיעוט. ואע"פ שנטילת החולין משום סרך הקדשים הוא וכמו שאמרו ז"ל (י) משום סרך תרומה מכל מקום אין לנו להשוותם לגמרי בכל דיניהם ודי לנו להייב בנטילה ובכלי בחולין משום סרך ולהניח מיעוטו דממנו שנאמר בו במקומו. ואפי' בתרומה עצמה נטילת ידים בה מדרבנן הוא כי מן התורה לא נמצא טהרה רק בכל הגוף בבת אחת. ומה שאמרו ז"ל (חולין ק"ו א') שהנטילה מדכתיב וידיו לא שטף וגו' (יא) אסמכתא בעלמא היא כן כתוב בספר המצות של הרמב"ן ז"ל. וכן מה שאמרו ז"ל (זבחים כ"א ב') כמה מים צריך להיות בכיור אין פהות מכשיעור מים הראוים לנטילת ארבעה אנשים שנאמר ורחצו אהרן ובניו ממנו והיו אלעזר ואיתמר ופנחס עמהם. וכל מים כשרים לקידוש (יב) בין מי מעין או מי מקוה (יג) ונפסלין בלילה (יד) וכיצד מצות קידוש מניח ידו הימנית על רגלו הימנית וידו שמאלית על רגלו שמאלית ורוהין עומד ולא יושב לפי שמכלל העבודה הוא קדוש ידים ורגלים וכל עבודות המקדש מעומד הן שנאמר לעמוד לשרת וכל זה למעלת הבית. ויתר פרטיה מבוארים בפרק ב' מובאים:

ונוהגת בזמן הבית בזכרי כהונה בלבד והעובר עליה ולא קידש חייב מיתה בידי שמים ועבודתו פסולה בין בהן גדול או הדיוט:

קז) לעשות שמן המיטה על הענין שצותה התורה לעשותו שנאמר ועשית אותו שמן מיטה קדש וגו' שיהיה מוכן למיטה בו כל בהן גדול שיתמנה כמו שכתוב והכהן הגדול וגו' אשר יוצק על ראשו וגו'. וכן מושהין בו את המלכים (א) וכן ג"כ משהו בו הכלים של בית המקדש ולא יצטרכו למיטה לעתיד אלא בעבודה יתקדשו וזהו שכתוב יהיה זה לי לדורותיכם כן אמרו ז"ל בספרי:

מנחת יצחק

שנחך הכלי עלתה לו נטילה אם הכלי אינו מחובר לקרקע, (י) משום סרך תרומה, כן איתא בחולין דק"ו א' בצרייתא, (יא) אסמכתא בעלמא היא כן כתוב בספר המצות של הרמב"ן ז"ל, היינו בהשגת הרמב"ן בספר המנוח שרש א' בד"ה ובהשגה ב' כו' ועי"ש ואע"פ שגם רש"י ז"ל שם בחולין בד"ה אלה ה"ק כתב דאסמכתא בעלמא היא וכן כתבו גם התוס' שם בד"ה מזה לשמוע דברי ר"א בן ערך ללחו דרשה גמורה היא מ"מ אין לדקדק על רבינו למה כתב זה משם הרמב"ן ז"ל דיל' דכוונתו הוא לומר דכ"ע מודים בזה שהוא רק אסמכתא והיינו שאפילו הבה"ג ז"ל דחשיב לנטילת ידים במנין התרי"ג מליה מ"מ מודה הוא דהאי קרא דוידיו לא שטף במים לאו להכי איתא ואינו רק אסמכתא ולכן הביא לדברי הרמב"ן כאן דהרמב"ם בספר המנוח דחה לדעת הבה"ג דחשיב לנטילת ידים בחשבון התרי"ג דכיון שהוא רק מדרבנן אין לחשו במנין והרמב"ן ז"ל הלין שם בעד הבה"ג ומישב דעתו ועכ"ז גם הוא כתב שהוא אסמכתא הרי להדיא שאף להבה"ג הוא רק אסמכתא וזה מוכח מדברי הרמב"ן ז"ל, (יב) בין מי מעיין או מי מקוה, כן אי' בזבחים דף כ"ב ב' בצרייתא וכחכמים שם, (יג) ונפסלין בלילה, כן איתא בזימא דף ל"ז א' במשנה אף הוא עשה מוכני לכיור שלא יהיו מימיו נפסלין בלילה, (יד) וכיצד מצות קידוש בו' עד לעמוד לשרת, כל זה אי' בזבחים ד"ט ב' בצרייתא ובגמ'.

(א) וכן ג"כ משחי בו הכלים של ביהמ"ק ולא יצטרכו למשוך לעתיד אלא בעבודה יתקדשו וזה שכתוב יהיה זה לי לדורותיכם כן אמרו ז"ל בספרי, דברי רבינו ז"ל הם ממחוסרי הבה"ג וכמעט שאין להם המשך כ"כ דמ"כ וכן ג"כ משחי בו הכלים של בית המקדש הוא נגד הצרייתא דשבעות דט"ו א' דקתני שם כל הכלים שעשה משה משיחתן מקדשתן מכאן ואילך עבודתן מחנכתן והכי איתא גם בזימא ד"ב ב' ובסנהדרין דף ט"ז ב' ושם בשבעות אמרו בגמרא דנפקא לן מדכתיב וימשחם ויקדש אותם אותם במשיחה ולא לדורות במשיחה ופריך הימא אותם במשיחה לדורות או במשיחה או בעבודה ומשני אמר קרא אשר ישרתו צם בקודש תלאן הכתוב בשירות, וכ"כ גם הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות

מישרשי המצוה שרצה האל ב"ה שנעשה פעולה בנפשותינו ביום שנעלה להתהנך בכבוד עבודתו הקדושה תראה בנו גדולה ושבה וזה משיחת השמן לפי שענין המשהה בשמן הטוב לא יעשו רק המלכים והשרים הגדולים. וגם מיסוד המצוה להיות מוכן בבית לעת הצורך למעלת המקום כי ידוע על דרך משל כי ממעלת בעל הבית הנכבד להיות מוכן בבית כל הצריך לה ולא תתעכב שם מלאכה עד הכן הצריך אליה.

דיני המצוה (ב) כגון מעשה השמן כיצד נעשה מור קנמון קדה חמש מאות שקל מכל אחד אלא שהקנמון נשקל בין שני פעמים להרבות בו יתני הברעות. וקנה בושם חמשים ומאתים שקל וכולם נמצאים באיי הודו. ושמן זית ישעור הין שהוא שנים עשר לוג (ג) ואחר זה שיתבשל הכל כדי צרכו הוור הכל למדת השמן שהוא י"ב לוג וסימן יהיה זה בנמטריא י"ב הוי. ויתר פרטיה מבוארים בפרק ראשון מכריתות:

ונוהגת בומן הבית והיא ממצוה המוטלת על הציבור כמו בנין הבית וכלים:

מנחת יצחק

מהלכות בלי המקדש הלכה י"ב וז"ל כל כלי המקדש שעשה משה במדבר לא נתקדשו אלא במשיחתו בשמן המשחה שנאמר וימשחם ויקדש אותם ודבר זה אינו נוהג לדורות אלא הכלים כולן כיון שנשתמשו בהן במקדש במלאכתו נתקדשו שנאמר אשר ישרתו צם בקודש בשירותם הם מתקדשין עכ"ל, וא"כ איך כתב רבינו בכלן שמשחו בו את הכלים של בית המקדש, ואין לומר דרבינו סמך על סוגיא דמנחות דנ"ז ב' דאיתא שם דלר' יאשיה ולר' יונתן האי אותם לאו להכי אתא אלא למעוטי מדת יבש בחוץ לר' יאשיה ומדת לח מבחוץ לר' יונתן (וכמ"ש התו' שם בד"ה ר' יאשיה דסוגיא דשבוטות אתיא כר' עקיבא דאית ליה מדה לח נמשכה בפנים ובחוץ ומדת יבש ס"ל דחול היא ולכן ממעטין מהאי אותם לדורות ועי"ש) דאם איתא דמש"ה כתב רבינו כן מפני דאילטרין האי אותם לר' יאשיה ור' יונתן א"כ מנא ליה לרבינו למעט לעתיד ממשיחה כיון דהאי אותם לאו מיותר הוא כלל, ועוד היאך שייך ע"ז מה שסיים וזהו שכתוב יהיה זה לי לדורותיכם אדרבה הא מקרא זה משמע דגם לדורות צעין משיחה, גם מה שכתב כן אמרו בסיפרי לא נמלא דרשה כו' בסיפרי שלפנינו, וע"כ נראה דמ"ש הכלים של בית המקדש הוא טעות המעתיק וז"ל הכלים של המשכן, ומ"ש וזהו שכתוב יהיה זה לי לדורותיכם, קאי על מה שכתב קודם לזה וכן מושחין בו את המלכים ודבר זה מסיק ליה מדכתוב יהיה זה לי לדורותיכם ולא כתיב שמן משחת קודש יהיה זה לאהרן ולצניו לדורותם וכמ"ש הרמב"ן ז"ל צ"פ' תשא על קרא זה להוילא מדעתו של האבן עזרא ז"ל שכתב דהא דכתיב שם ואשר יתן ממנו על זר ונכרת מעמיו היינו כל שאינו מזרע אהרן ובניו כמו דכתיב והזר הקרוב יומה או וכל זר לא יאכל קודש ועוד הרבה כיוולא בו דכתיב זהו לשון זר ובכולן פירושו שאינו מזרע אהרן הכהנים וס"ל דמשיחת שלמה בשמן המשחה היה הוראת שעה ע"פ נביא ועי"ש אבל דבריו אלה הם נגד דעת רבותינו בהוריות דף י"א ב' ובכריתות דף ה' ב' בצרייתא ולכן כתב הרמב"ן ז"ל שם דמלחא כתיב שמן משחת קדש יהיה זה לאהרן ולצניו רק כתיב שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם ודאי דפירושו הוא למשוח בו כל מי שיבחר ה' בו להיות משיחו והם המלכים והכהנים הגדולים ששניהם משיחו ה' נקראו ודלא כמ"ש האבן עזרא ועי"ש שהאריך קלה יותר בזה ולזה כיון רבינו בכלן, ומ"ש כן אמרו ז"ל בסיפרי ז"ל בספרא דהכי איתא בספרא סדר לו במכילתא דמילואים פרשה א' משנה ט' בזה"ל ויקח משה את שמן המשחה כו' ממנו נמשחו כהנים גדולים ומלכים ואפילו כ"ג בן כ"ג טעון משיחה ואין מושחים מלך בן מלך ומפני מה משחו את שלמה מפני מחלקותו של אדוניו כו' וכולו קיים לעתיד לבוא שנאמר שמן משחת קודש יהיה זה לי לדורותיכם ע"כ, ומפרש רבינו דמ"ש בספרא שנאמר שמן משחת קודש כו' הוא להביא ראיה שמושחין בשמן המשחה גם את המלכים אע"פ שאינם מזרע אהרן הכהנים וכדברי הרמב"ן ז"ל הג"ל (ב) כגון מעשה השמן כיצד נעשה כו' עד ושמן זית ישעור הין, כ"ז מפורש בתורה צ"פ' תשא, (ג) ואח"ו שיתבשל הכל כדי צרכו כו' עד בגמטריא י"ב הוי, כל זה איתא בהוריות ד"א ב' ובכריתות ד"ה ב' בצרייתא ועי"ש.

ספר סדר כי תשא החינוך צה

קה שלא למשוה בשמן המשחה שעשה משה אלא כהנים בלבד שנאמר על בשר אדם לא ייסך ונתבאר בכתוב שמי שמשה בו במזיד חייב כרת שנאמר ואשר יתן ממנו על זר ונכרת. ואם נמשח בשוגג חייב הטאת קבועה. כלומר שאין חילוק בו בין הדל והעשיר אבל דבר קבועה הוא לכל:

משרשי המצוה: זו גם כן להגדלת הבית וכל אשר בו ולכן אין ראוי להדיוטות להשתמש באותו השמן הנכבד שבבית רק הנבחרים בעם לבר שהם כהנים ומלכים ובכן בהמנע ההמון ממנו ייקר בעיניהם עד מאד ויתאוו אליו כי גודל ערך הדברים בלב רוב בני אדם לפי מיעוט המצאם אצלם:

מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל (א) שהיו כרת והקרבתו אינו עד שיסיך ממנו שיעור כזית, (ב) ושלא היבנו הכתוב אלא על אותו שעשה משה ולא על אחר שיעשה שום אדם (ג) וקבלה בדינו שנשם נעשה בו שיספיק לעולם. ומה שאמרו ז"ל (ד) שאין מושהין בו לדורות כל הכהנים המתחנכים לעבודה אלא כהן גדול ומשה מלחמה ומלכי בית דוד. וכל שאר מלכים אינם נמשחים בזה השמן אלא בשמן אפרסמון. והחילוק שיש כמעשה משיחת המלך למעשה משיחת הכהן. ומה שאמרו ז"ל שאין מושהין מלך בן מלך אלא אם כן יש עליו מהלוקת ועל כן נמשח שלמה. ויתר פרטיה מבוארים בפרק ג' מכריתות (פ"א ופ"ב מה' כלי המקדש):

ונוהגת מצוה זו של איסור משיחת השמן בכל מקום שימצא ובכל זמן בזכרים והעובר עליה וסך ממנו כזית במזיד חייב כרת בשוגג חייב הטאת קבועה:

קט שלא לעשות שמן המשחה שנאמר ובמתכונתו לא תעשו. שרשי המצוה מה שכתבנו באיסור משיחתו. ענין המצוה שאמרו ז"ל (א) כי מעולם לא נעשה ממנו אלא אותו שעשה משה במדבר ואמרו שנשם נעשה בו שכולו קיים לעתיד לבא ומה שהוציאו ממנו למשיחת המשכן וכליו הרכבה השלימה (ב) ושאר חייבין על עשייתו אלא כשעשהו בסכום סממניו. ויתר פרטיה מבוארים בפרק א' מכריתות (שם):

ונוהגת מצוה זו של איסור עשיית השמן בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות והעובר עליה ועשה ממנו במזיד חייב כרת בשוגג חייב הטאת קבועה:

קי שלא לעשות קמרת כדמות קמרת כלומר שתהיה הרכבתו על ענין אותם המשקלים ויתכוין להקטיר לעצמו בה שנאמר במתכונתה לא תעשו לכם ונאמר עליה איש אשר יעשה כמות להריה בה כלומר שיתכוין בעשייתה להקטיר לעצמו:

משרשי המצוה מה שכתוב באיסור משיחת השמן: מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל (א) שהעושה אותה להתלמד או למסרה לצבור פטור (ב) והעושה אפילו קצת ממנו כל זמן שנעשה אותו קצת לפי משקולת הקמרת שהחייב. ומה שאמרו (ג) שהקמרת היתה נעשית בזמן הבית

מנחת יצחק

(א) שחייב כרת והקרבתו אינו עד שיסיך ממנו שיעור כזית, כן איתא בכריתות דף ו' ב' צברייתא וכו' יסודה סס, (ב) ושלא היבנו הכתוב אלא על אותו שעשה משה בו, כן הוא סס דף ה' ה' א' צברייתא, (ג) וקבלה בדינו שנשם נעשה בו שיספיק לעולם, גם הוא סס דף ה' ב' צברייתא ובהוריות דף י"א ב', (ד) שאין מושהין בו לדורות כל הכהנים בו' עד ועל כן נמשח שלמה, כל זה מבואר סס בכריתות ובהוריות צברייתא וצגמרא ועי"ש ואע"ג דמסוה מלחמה לא נזכר סס צברייתא מ"מ שמו מוכיח עליו דלריך משיחה וכמ"ס הכ"מ ז"ל צפ"א מהלכות כלי המקדש הלכה ז' ועי"ש: (א) כי מעולם לא נעשה ממנו אלא אותו שעשה משה במדבר בו' עד הרכבה השלימה, כן איתא בכריתות דף ה' ב' צברייתא ובהוריות דף י"א ב' וכמ"ס גם צמלוה הקודמת אות ג', (ב) ושאר חייבין על עשייתו אלא כשעשהו בסכום סממניו, גם זה הוא סס בכריתות דף ה' ה' א' צגמרא, (א) שהעושה אותה להתלמד או למסרה לצבור פטור, כן איתא בכריתות דף ה' ה' א' צברייתא, (ב) והעושה אפילו קצת ממנו בו', כן איתא סס צגמרא, (ג) שהקמרת היתה נעשית בזה"ב בכל

שנה

בכל שנה ושנה (ד) ואם היסר העושה אותה אחת מסמניה חייב מיתה. ויתר פרטיה מבוארים בפ' ראשון מכריתות (ה) כלי המקדש פ' י"ב):

ונודגת מצוה זו של איסור עשייתם בכ"מ ובכ"ז בזכרים ונקבות והעובר עליה ועשה ממנה לפי משקלה להריח בה כמזיד חייב כרת בשוגג חייב הטאת קבועה, אבל המריח בה לבד ולא עשאה אינו חייב כרת (ה) אלא דינו כדין כל הנהנה מן ההקדש:

קיא) שלא לאכול ולשתות תקרובת ע"ג שנאמר פן תכרת ברית ליושב הארץ וגו' וקרא לך ואכלת מזבחו.

משרשי המצוה להרחיק ולסלק כל ענין ע"ג וכל דבר המיוחס אליה מבין עינינו ומחשבתנו (א) וביסוד ריהוק ע"ג כתבנו למעלה מה שידענו בו:

מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל (ב) שכל דבר שעשו ממנו תקרובת לע"ג אסור אפי' מים ומלח. כלומר ואע"פ שמים ומלח הם דברים קלים ואפשר לומר בהם שאינם לתקרובת ולא הניחום לפני הע"ג לכוונת כבוד כלל אע"כ אסור. וכן אסרו ז"ל לרוב ריהוק זה כל יין של עובדי ע"ג שאע"פ שלא ידענו בו שנסכוהו לע"ג (ג) והוא נקרא להם סתם יינם. אלא שחלקו ז"ל בין הנסך הידוע לסתם יינם שהידוע איסורו במשהו מן התורה ולוקין עליו מדכתיב ולא ידבק בידך מאומה מן החרם ובסתם יינן שאין איסורו אלא מדבריהם אין בחיוב שתייתו אלא מכת מרדות ובשונה ממנו רביעית אבל בפחות מרביעית אין בו מכת מרדות (ד) ומכל מקום אסור הוא מדבריהם אפי' במשהו בהנאה. ובשאר דברים שבעולם הוין מיון לא החמירו ז"ל לאסור כל הנמצא בידם בסתם מפני חשש תקרובת ע"ג או חשש ע"ג עצמה וזלתי בדברים שבהם ניכר שהם עשואם לכך כגון מה שאמרו ז"ל (ה) בענין הטלמסאות שכתמם לע"ג יעשוים ולפיכך אסרו אותם ואפי' המוצא אותם מושלכים אינו רשאי ליטלם כי אם כתנאים ידועים כמו שפירשו הם ז"ל. וכן נראה בודאי בכל דבר שהישראל הושב שנעשה בו תקרובת שאסור לו ללוקחו מהם. ועוד עשו ההקרות רבות בענין היין לפי שהיה עיקר שמהת הזבח להם. ועוד שהתורה הזכירה איסורו כפירוש כמו שכתוב בפרשת האוינו ישנו יין נסיכם ועל כן החמירו ז"ל בו ואמרו להרחקת הענין (ו) שאפי' יין של ישראל מיד שיגע בו עובד ע"ג

מנחת יצחק

שנה ושנה, כן חיתא שם דף ו' א' בצרייתא, (ד) ואם היסר העושה אותה אחת מסמניה חייב מיתה. ג"ז חיתא שם בצרייתא, (ה) אלא דינו כדין כל הנהנה מן ההקדש, גם זה הוא שם בצרייתא.

(א) וביסוד ריהוק ע"ג כתבנו למעלה מה שידענו בו, היינו לעיל בפ' יתרו במצוה כ"ה ועי"ש, (ב) שכל דבר שעשו ממנו תקרובת לע"ג אסור אפילו מים ומלח, כן חיתא בע"ג דף כ"א ב' בגמרא כל שהוא לפניו מן הקילקלין אפילו מים ומלח אסור וכתבו החוס' שם בד"ה אפילו דהטעם הוא שלפניו מן הקילקלין מקריבין כל דבר ואע"פ שאינו נוי ואסור משום תקרובת, (ג) והוא נקרא להם סתם יינם, כן חיתא בע"ג דף ל"א סתם יינם אסור בהנאה כו', (ד) ומ"מ אסור הוא מדבריהם אפילו במשהו בהנאה, זהו גם דעת הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות מאכלות אסורות הלכה ג' וכמ"ס הלח"מ ז"ל שם, (ה) בענין הטלמסאות כו' עד כמו שפירשו הם ז"ל, הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות ע"ג הלכה ז' כתב וז"ל ללמי ע"ג הנמלאים מושלכים בשווקים או בתוך הגרוטאות הרי אלו מותרין ואל"ל שבדין ללמי אכל המזיא יד מזורה כוכב או מזל או רגלה או אבר מאיבריה מושלך הרי זה אסור בהנאה הואיל וידע צדאי שזה האבר מן זורת ע"ג הנעבדת הרי היא באיסורה עד שיוודע לו שהעו"ג עובדיה בטלוי עכ"ל ועי' שם בכ"מ ובלח"מ ובמ"ל ז"ל שהאריכו בזה, ומפני שרבינו ז"ל כתב להלן במצוה זו ובשאר מקומות בספרו שכמעט בכל המקומות הוא נוטה לדעת הרמב"ם ז"ל ע"כ במה שכתב כמו שפירשו הם ז"ל אפשר שכיון בזה למ"ס הרמב"ם דיניים אלו, (ו) שאפילו יין של ישראל מיד שיגע בו ע"ג יהא אסור אפילו בהנאה, כן מוכח מהא דחיתא בע"ג

יהא אסור אפי' בהנאה. ואל יקשה עליך איך יוכל העובד ע"ג לאסור יין של ישראל (ז) והא קיימא לן אין אדם אוסר דבר שאינו שלו (מפני) שלא נאמר זה אלא כגון משתתחה לכהמת הכירו שלא עשה מעשה כגוף הדבר אבל כל זמן שיעשה מעשה כגוף הדבר ואפי' מעשה מועט כי ההיא הנגיעה יש לו כח לאסור דבר שאינו שלו מדרבנן שהחמירו בדבר אבל לא מדאורייתא עד שיעשה מעשה גדול כמו שחיטת בהמה שהיא מעשה גדול (ח) וכן אם נסך היין לפני ע"ג ממש גם זה הוא מעשה גדול אבל בנגיעה ביין שלא בפני ע"ג מעשה מועט הוא (ט) ומכיון שהוא מועט ואין האיסור אלא מדרבנן התירו ז"ל ליטול תשלום מה שאסר מיד האוסר. ואע"פ שבגוף הדבר החמירו לאסרו בהנאה בתשלומין לא החמירו לפי שאין התשלומין אלא כעין תשלומי נזק ואינו נהנה מדבר האיסור אלא שלוקח תשלומי נזק מיד האוסר. וכן החמירו ז"ל הרבה בריחוק יין שנתנסך ממש לע"ג או לכל דבר שהוא לע"ג יותר מכל האיסורין שבתורה (י) שאין לך דבר שאסור בהנאה בכל התורה שנתערב בהיתר ואינו ניכר שלא יהא לו תקנה להנאתו ואפי' לה בלח עם מה שאמר רשב"ג בגמרא שימכר כולו לעובדי ע"ג הוץ מדמי האסור שבו והוא שיהא מן הדברים שאינן נקחים מן העובדי ע"ג כדי שלא יבשל בהם שום אדם מישראל שיקחנו מן העו"ג אבל ביין נסך גמור ובכל דברי ע"ג אין להם תקנה בימכר כולו לעו"ג. וכ"ש שאין להם תקנה ביולדך ההנאה לים המלח. ומיהו דוקא בשנתערב יין ממש ואפי' טיפה ממנו בקנקן מחזיק כמה שאין הוא דין זה שאין תקנה להנאתו לעולם אבל אם נתערב ממנו הבית אחת בחביות אחרות של יין כשר כיון שלא נתערב גוף האיסור

מנחת יצחק

בע"ג דף נ"ח א' בצרייתא דאגרדמיס עו"ג שקדח צמינקת והעלה או שטעם מן הכוס והחזירו לחבית זה היה מעשה ואסרוהו והיינו בהנאה וכמו דמסיק סם צמסקה צגמרא, (ז) והא קי"ל אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, כן איתא בחולין דף מ' א' וקדעת רב הונא ועולא א"ר יוחנן סם וכן ס"ל לרב אדא בר אבהו בע"ג דף כ"ד א' צגמרא, (ח) וכן אם נסך היין לפני ע"ג ממש גם זה הוא מעשה גדול, כן כתב גם רש"י ז"ל סם בחולין דף מ' א' צ"ב ד"ה אין אדם אוסר דמנסך הוי מעשה גמור, (ט) ומכיון שהוא מועט כו' התירו ז"ל ליטול תשלום מה שאסר מיד האוסר, כן איתא בע"ג ד"ט ב' צגמרא ה"י עו"ג דנסכיה לחמרא דישראל צכוונה אע"ג דלצוגיה לעו"ג אחריתא אסור שרי ליה למישקל דמי מהסו"ג עו"ג מאי טעמא מיקלח קלייה, ואע"ג דצגמרא איתמר ה"י עו"ג דנסכיה לחמרא דישראל צכוונה כו' ומשמע דאפילו אם נסכו ממש לפני ע"ג ג"כ מותר למישקל דמי היין וא"כ למה כתב רבינו דרק בנגיעה התירו ליטול תשלום מה שאסר כו' ע"ז יש לומר דרבינו ז"ל למד כן מהא דאיתא סם צדס"ד א' בצרייתא ישראל שהיה נושא בעו"ג מנה והעו"ג מכר ע"ג והציא לו יין נסך והציא לו מותר אבל אם חמר המתן לי עד שאמכור ע"ג והציא לך יי"ג והציא לך אסור וצגמרא סם מפורש הטעם משום דהוה ליה כי רולה צקומו עד שימכרנה העו"ג, וע"כ גם כאן אם היה אפשר להישראל לכוף להעו"ג שיבשל לו דמי היין והוא לא יתן להעו"ג את היין שנסך רק שישפכנו (דהא הוא אסור בהנאה) צאופן כזה היה מותר לישראל למישקל דמי היין מהעו"ג שניסכו דהא גם בישראל שנסך יינו של חבירו מפורש בניטין דנ"ב ב' צמסנה דהמנסך צמויד חייב, אבל מדברי רבינו משמע להדיא דמיירי שהישראל אינו יכול לכוף את העו"ג שיתן דמיו והיין ישפך כדין איסורי הנאה רק העו"ג נוטל את היין ומשלים הדמים לישראל א"כ הישראל רולה צקומו של היי"ג עד שיבשל לו העו"ג דמי היין, וגראה קלת שהדברים ק"ו ומה התם דהיי"ג לא הו' מעולם של ישראל רק הוא נושא בעו"ג מה שנתחייב לו והעו"ג אומר לו שימתין עד שימכור יי"ג שלו ויציא לו חובו ומ"מ אסור כיון שהישראל רולה צקומו איזה זמן עד שימכרנו העו"ג מכ"ש כאן שהיין היה מתחילה של ישראל צודאי שיש לאסור למישקל דמי מהעו"ג היכא שהישראל רולה צקומו עד שיפרענו העו"ג, וע"כ מש"כ המנה"ח ז"ל צכאן צסוף דצרו על דעת רבינו ז"ל ומ"מ ל"ע מנ"ל להרהמ"ח סברא זו עכ"ל אין דבריו מצוררין כ"כ דהלא שפיר יש ללמוד כן מהך צרייתא דע"ג דף ס"ד א' וכמו שכתבנו, (י) שאין לך דבר שאסור בהנאה כו' שלא יהא לו תקנה כו' עם מה שאמר רשב"ג בגמרא שימכר כולו כו' עד כיון שאינו יין נסך גמור, מולא דבריו ז"ל הוא דבע"ג דף

ממש אלא כל אחד בפני עצמו הוא עומד יש לו תקנה כתקנת רשב"ג שימכר כולו לעו"ג וכו'. וכן בסתם יינן יש לו תקנה כתקנת רשב"ג אפילו נתערב ממש כדון שאר איסורין כיון שאינו יין נסך גמור. ועוד יש לך לדעת שכל איסורין שבתורה שאוסרין תערובתן בהנאה אין אוסרין אותו (יא) אלא אם כן יש מן האיסור שנתערב בהיתר בכדי נתינת טעם בהיתר וזלתי אם יהיה אותו איסור דבר חשוב כי כל דבר חשוב (יב) כגון חתיכה הראויה להתכבד וכיוצא בה אוסרין בכל שהן אבל כל שאינו דבר חשוב אינו אוסר תערובתו בהנאה אלא א"כ יהיה בו בכדי נתינת טעם כמו שאמרנו (יג) הוין מיון נסך וכל עניני ע"ג שאוסרין במשהו בהנאה כל שנתערב עמהם. ואין שום דבר אחר בעולם יוצא מכלל זה (יד) הוין מכלאי הכרם וחמין בפסח לדעת קצת מפרשים שהן אוסרין בהנאה תערובתן באחד ומאתים בין במינן בין שלא במינן וערלה במאה ואחד. וענין התקנה שיש להם כבר אמרנו כי לכל האיסורין יש תקנה

בנחת יצחק

ע"ד ח' איתא במשנה יין שנפל לבור כולו אסור בהנאה רשב"ג אומר ימכר כולו לעו"ג חוץ מדמי יי"ג שבו ובגמרא שם אמר רב נחמן הלכה למעשה יי"ג יין ביין אסור (והיינו כת"ק) חזית בחזית מותר (והיינו כרשב"ג) סתם יין אפילו יין ביין מותר וזו מ"ש רבינו מהא דרשב"ג משום דהלכתא כוותיה בחזית בחזית, והתוס' ז"ל ביבמות בד"ה כולן ידלקו כתבו שם בתוך הדבור וז"ל וא"ת ומה טעם לא אמרין בכל הנך דמסכת ערלה פ"ג משנה ו' ימכרו כולן לעו"ג חוץ מדמי איסור שבו כדאמר רשב"ג בפ' בתרא דע"ג דף ע"ד ח' גבי יי"ג בירושלמי פריך לה ומשני דחיישינן בכולהו אם ימכור לעו"ג שמא יחזור וימכור לישראל כו' עכ"ל, וזוהי מבואר מ"ש רבינו דבכל האיסורין בהנאה מותר למוכרם לעו"ג חוץ מדמי האיסור שבו והוא שיהא מן הדברים שאינן נקחין מן העו"ג אבל ביי"ג ממש שנתערב והיינו יין ביין אין תקנה במכירה לעו"ג חוץ מדמי יי"ג שבו וחזית בחזית יש לו תקנה זו וכדברי רשב"ג וכן בסתם יינס יש תקנה זו, ומ"ש דביי"ג גמור אין להם תקנה בימכור כולו לעו"ג וכ"ש שאין להם תקנה ביולד הנאה לים המלח, האי כ"ש שכתב הוא משום דבע"ג שם דמ"ט ב' מבואר בגמרא ובפרש"י בד"ה אבל חזית ודד"ה וגמרי לך דהיתר למכור לעו"ג חוץ מדמי איסור שבו עדיף טפי מלהילך הנאה לים המלח ועי"ש וזוהי מבוארין כל דברי רבינו בראשון, (יא) אא"כ יש מן האיסור שנתערב בהיתר בכדי נתינת טעם בהיתר, כן איתא שם בע"ג דף ע"ג ח' וכדעת ר' יוחנן ור"ל שם, (יב) כגון חתיכה הראויה להתכבד וכיוצא בו אוסרין בכל שהן, כן איתא בחולין דף ק' ח' בגמרא ועי"ש, (יג) הוין מיי"ג וכל עניני ע"ג שאוסרין במשהו בהנאה כל שנתערב עמהם, בע"ג דף ע"ג ח' איתא במשנה יי"ג אסור ואוסר בכל שבו יין ביין ומיס במיס בכל שבו יין במיס ומיס ביין בנותן טעם זה הכלל מין במינו במשהו ושלא במינו בנותן טעם, וע"כ גם מה שכתב רבינו שיי"ג אסור במשהו היינו דוקא אם נתערב במינו, (יד) הוין מכלאי הכרם וחמין בפסח לדעת קצת מפרשים שהן אוסרין בהנאה תערובתן באחד ומאתים בין במינן בין שלא במינן וערלה במאה ואחד, מ"ש רבינו וערלה במאה ואחד הוא טעות המעתיק דהא מפורש בפ"ב דערלה משנה ח' ובשאר מקומות בש"ס דערלה עילה באחד ומאתים ולא באחד ומאה רק ל"ל ותרומה במאה ואחד שכן הוא שם במשנה ובשאר מקומות בש"ס דתרומה עולה באחד ומאה, ומ"ש רבינו על חמין בפסח לדעת קצת מפרשים אסור בהנאה תערובתו באחד ומאתים בין במינן בין שלא במינן הנה לכאורה הוא תמוה דהא מפורש בפסחים דף ל' ח' אמר רבא הלכתא חמין בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור במשהו כרבי ור"כ ח"ך יאמרו שאסור באחד ומאתים, ואם אמנם דודאי לא גרסי בגמרא אסור במשהו כרבי רק גירסתם הוא אסור בסתם וכמ"ש התוס' שם בפסחים דף ח' אמר רבא בשם ר"ת דלא גרים במשהו כרבי ושכן משמע בה"ג דלא גרים ליה מ"מ מנין למדו לומר דאוסר באחד ומאתים כערלה וככלאי הכרם, אך חולי יש לומר שלמדו לומר כן מהא דאיתא בירושלמי בפ"ב דערלה והביאו הר"ש ז"ל שם במשנה ח' על הא דאיתא שם במשנה הערלה וכלאי הכרם עולים באחד ומאתים וז"ל מפרש בירושלמי מנין שסע עולים (כלומר שמתבטלין) איתא מלאה מלאה בכלאי הכרם כתיב המלאה ובצבורים כתיב מלאהך ודמטך מה מלאהך שאלמך להלן עולה ח' מה כאן בצבורים מאה דהא עולה באחד ומאה חף כאן מאה ומשני לפי שכלל הכתוב איסורו כלומר שאסור בהנאה

בתקנת רשב"ג חויץ מכל איסורי ע"ג שנתערב גוף האיסור ממיט שאין לו שום תקנה לעולם וזה מהומר ע"ג. והפוך בנמרא כי כל זה תמצא בה מבואר עם הפירושים הטובים ושמור הדברים כי בהרבה מקומות בנמרא תצטרך אליהן ועל כן הארכתי בהן שלא כמנהגי בקונטרסין אלו.

מנחת יצחק

בהגהה שינו חכמים חיובו ואמרו שעולה באחד ומאתים ופריך עד כדון כלאי הכרס כלומר דכלאי הכרס כתיב פן תקדש המלאה הזרע עללה מגין דבערלה הא לא כתיב המלאה ומשני מה זו כלאי הכרס אסורה בהגהה אף ערלה אסורה בהגהה וע"כ מה זו עולה באחד ומאתים אף זו באחד ומאתים עכ"ל (בהוספת מילים מעטים לזכר יוטר), וכיון שכן דהא דערלה אסרת עד אחד ומאתים הוא משום דאסורה בהגהה א"כ גם חמץ בפסח דאסור בהגהה ג"כ אוסר עד אחד ומאתים, ואע"פ דגם בשר בחלב אסור בהגהה ומ"מ בטל בששים יש לומר דשאיני בשר בחלב דבהו קפיד רחמנא אטעמא וכמו שאמרו בחולין דף ק"ח א' בנמרא דרך ביטול אהרה תורה, ואף שיש מקום לומר כן בדעת קלת המפרשים האלו מ"מ עיקר דבריהם היה כמו חידוש מדלא נזכר דעה כזו בדברי שאר הפוסקים ז"ל אך אח"כ ראיתי בחידושי הריטב"א ז"ל בע"ג דף ע"ד א' שכתב בסוף ד"ה וליטני ככרות של בעל הבית וז"ל ודעת רבינו הר"ה ז"ל דחמץ בפסח אינו אוסר במשהו בהגהה אבל בנותן טעם אוסר ומסתמא דנין אותו כחמור שזכותני טעמים דהיינו כלאי הכרס שהן מקדשין ואוסרין בהגהה במאתים עכ"ל, ולכן שפיר יש לומר דמשום הכי מחמיר לאסור באחד ומאתים ככלאי הכרס מטעם שכתבנו מהא דהירושלמי הג"ל, ובמ"ש רבינו דכלאי הכרס אוסר תערובתו בהגהה באחד ומאתים בין במינו בין שלא במינו אפשר דכוונתו הוא כמ"ש הרמב"ם ז"ל בפט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה ל' וז"ל ואם היה בשר בחלב או י"ג ויין ערלה וכלאי הכרס שנפלו לדבש או בשר שקלים ורמשים שנתבשל עם הירק וכיוצא בהן טועם אותן העו"ג וסומכין על פיו אם אמר אין בו טעם כו' מותר ואם אין שם עו"ג לטעום משערין אותו בשיעורו בששים או במאה או במאתים עכ"ל, הרי להדיא דאע"ג דין ערלה וכלאי הכרס בדבש הוי מין בשאינו מינו מ"מ אם אין עו"ג לטעום משערין אותו במאתים, וכדבריו אלו כתב גם הרע"ב ז"ל בחולין פרק גיד הנשה משנה ז' וז"ל ואם האיסור הוא חלה ותרומה וביבורים אם הוא מין במינו או מין בשאינו מינו ואין שם כהן שיטעום משערין אותו במאה של חולין ואם ערלה וכלאי הכרס משערין אותו במאתים עכ"ל, ואע"ג דבתוס' חדשים שם כתב ע"ז וז"ל ותימה דבמין בשאינו מינו מפורש בפ"ב דערלה משנה ז' דאינו אוסר יותר מנותן טעם וק"ל בכל איסורים שאינן נותנין טעם יותר מששים עכ"ל, מ"מ אין דבריו מוכרחין כלל דהן אמת דשם בפ"ב דערלה איתא דתרומה שלא במינה אינה אוסרת אלא בנותן טעם אבל בזה הלך גם הרע"ב ז"ל מורה רק הוא כתב דהיכא דליכא כהן לטיעום אז לריך מאה ואחד בתרומה ומאתים ואחד בערלה וכלאי הכרס, ומ"ש התוס' חדשים דק"ל בכל איסורים שאינן נותנין טעם יותר מששים ורואה לומר דגם בתרומה וערלה וכלאי הכרס הדין כן, פשוט טפי שאין די בזה לדחות דעת הרמב"ם והרע"ב ז"ל דשפיר יש מקום לחלק ביניהם, דבכל שאר האיסורים הא גם מין במינו משערין בהו בששים ולכן גם במין בשאינו מינו משערין בהו בששים היכא דליכא קפילא, וכדאיתא בחולין דף ל"ז א' בנמרא דאמרו שם מין במינו דליכא למיקם אטעמא אי נמי מין בשאינו מינו דאיסורא דליכא קפילא בששים ומזה משמע דחכמים השו מין במינו ומין בשאינו מינו היכא דליכא קפילא להדדי, וממילא בתרומה דמין במינו הוי במאה ואחד ובערלה וכלאי הכרס דמין במינו הוי במאתים ואחד גם בהו שוה מין בשאינו מינו וליכא קפילא למין במינו ובעינן בתרומה מאה ואחד ובערלה וכלאי הכרס מאתים ואחד ודעת הרמב"ם והרע"ב ז"ל, אחר כותבי זאת ראיתי בפירוש המשנה להרמב"ם ז"ל בפרק בתרא דע"ג על הא דתנן שם יי"ג אסור ואוסר בכל שהוא שכתב גם שם דבערלה וכלאי הכרס מין בשאינו מינו וליכא קפילא משערין במאתים והביא ראיה לזה מגמרא דחולין דף ל"ז א' הג"ל (ות"ל שכוונתי לדעתו ז"ל בראיה זו) ולכן ודאי ד"ל שגם רבינו בבאן כיון לזה דהיכא דליכא קפילא אין חילוק בכלאי הכרס בין מין במינו ובין מין בשאינו מינו, או אפשר דכוונתו ז"ל הוא היכא דנתערב כלאי הכרס בשאינו מינו ולא נתבשל, וכשלא נתבשל מפורש בדברי רש"י ז"ל בחולין דף ל"ט א' בד"ה אין בהם בנותן טעם דבעינן מאה ואחד בתרומה אפילו במין בשאינו מינו וכן כתב גם הר"ש ז"ל בפ"ב דערלה משנה ז' הג"ל וע"כ עולים

(טו) ועוד הרחיקונו ז"ל מאיסור יין נסך לומר שאפי' שכר של יין נסך שישברו אסור מפני שהוא רוצה בקיומו זמן מועט כלומר שרוצה שיהיה קיים היין בהכיות עד שישברם הוא כדי שירויח שכרו על השבירה כי הם ז"ל רצו לעקור ממחשבתנו שלא נהיה חפצים בקיומו אפי' רגע אחד לרוב מאוסינו בכל מיני ע"ג. ויתר פרטיה הרבים כגון מי עושה יין נסך

מנחת יצחק

דברי רבינו כהוגן, ומ"ש המג"ח ז"ל בכהן ברות ו' וז"ל חזן מכלאי הכרס כו' הוא ע"ס דכלאי הכרס ועלה אין אוסרין תערוכותן במין בשאינו מינו יותר מס' ככל איסורי תורה כו' עכ"ל אין דבריו מוכרחין כלל לומר שהא"ע הוא רק שפיר יש מקום לדברי רבינו כמו שהוא לפנינו וכמו שכתבנו בעו"ה, (שי) ועוד הרחיקונו ז"ל מאיסור יי"ג לומר שאפילו שכר של יי"ג שישברו אסור מפני שהוא רוצה בקיומו זמן מועט כו' כי הם ז"ל רצו לעקור ממחשבתנו שלא נהיה חפצים בקיומו אפילו רגע אחד כו', הנה אם היה כוונת רבינו שכן הוא ההלכה דשכר שבירה של יי"ג אסור לא הו"ל לכתוב כלל תיבת לומר רק הכי הו"ל לכתוב ועוד הרחיקונו ז"ל מאיסור יי"ג שאפילו שכר של יי"ג ששברו אסור ותיבת לומר שכתב הוא מיותר לגמרי או דלפחות הו"ל לכתוב ואמרו שאפילו שכר של יי"ג ששברו אסור (וכמעט שלא נמצא בכל הספר שיכתוב רבינו לשון לומר על מה שאמרו חז"ל באתת רק כתב בכל המקומות ואמרו ז"ל) ומדכתב כאן לשון לומר נראה פשוט שחסר בדבריו תיבה אחת מסיבת המעתיק ול"ל ורלו לומר שאפילו שכר של יי"ג ששברו אסור, וכן הוא באתת שעלה בדעת חז"ל לומר דשכר של יי"ג ששברו אסור דהכי איתא בע"ג דס"ג ב' בגמרא יתיב ר' נחמן ועולא ואבימי בר פפי ותיב ר' חייה בר אמי גבייהו ויתבי וקא מיבעיא להו שכרו לשבור ביין נסך מהו מי אמרינן כיון דרולה בקיומו אסור או דלמא כל למעוטי תיפלה שפיר דמי, הרי להדיא דאיבעיא להו ועלה בדעתם לומר שאסור, ואע"ג דרב נחמן אמר להו ישבור ותבא עליו ברכה וכן הוא מסקנת הגמרא שם מ"מ ממה שעלה על דעתם ורלו לאסור שכר השבירה רוחין אלו עד כמה יש לנו להתרחק מהנחת יי"ג דהא אין ספק שעל ישראל מוטל לשבור היי"ג כששכרו עו"ג לזה ואינו רשאי לומר להעו"ג שאין רלוני להעפל בזה וכמ"ש רש"י ז"ל שם בדרק ס"ד א' ב"ה רבנן הוא דאיסור דרולה בקיומו הוא משום דישיראל מלווה לבטל ע"ג ותשמיעיה וא"כ כשהעו"ג שוכרו לשבור ביי"ג ודאי שהוא מחויב לעשות כן ולשבורן ואינו יכול לומר שאין רלונו לשבורן ועכ"ז היה עולה בדעת עולא ואבימי בר פפי ור' חייה בר אמי דשכרו אסור וגם צירושלמי בפרק ה' דע"ג הלכה א' איתא הכי ר' ירמיה בעי שכרו לשבור חציות של יי"ג אפילו כן שכרו אסור, וליבנא דאפילו כן שכרו אסור משמע קלת שאמרו כן להלכה דאפילו כן שכרו אסור ואפילו אם נאמר דכולה היא מדברי ר' ירמיה ובכלל האיבעי שלו היא מ"מ גם בדעת ר' ירמיה עלה שיש לאסור וחכמי דורו לא פשטו לאיבעיא זו ועל כן מכל זה יש לראות עד כמה הרחיקונו מאיסור יי"ג ולכן הביא רבינו מה שרלו לומר שאסור אע"ג דר"ג פשוט להו שמוסר, וחולי יש להוסיף עוד ולומר דכוונת רבינו כמה שהביא מהא שרלו לומר הוא ללמוד ממנו דהיכא שרולה בקיומו אסור אפילו ברגע ואפילו היכא שאינו ניכר כ"כ שהוא רולה בקיומו וכגון שאמר לו העו"ג שמור ייני כהרף עין שאינו ניכר שהוא רולה בקיומו ומ"מ אסור, דהא שבירה החצית הוא ברגע אחד ואפשר שיש לו מקום להשתכר באתת העת ממלאכה אחרת ולא איכפת ליה כלל אם תשבר החצית מאליה ולא על דיו ומ"מ איבעיא להו דשכרו אסור בכל אופן דהא לא חילקו כלל בין אם יש לו מקום אחר להשתכר או לא, ואע"ג דרב נחמן פשט להו להיתר זהו מטעם דכל למעוטי תיפלה עדיף אצל היכא דליכא האי טעמא כהאי גוונא שכתבנו שאמר לו העו"ג שמור לי ייני כהרף עין שפיר יש ללמוד דשכרו אסור מהא שרלו לומר שאפילו שכר שבירה אסור, אבל מהא דאיתא שם בדרק ס"ד א' בצרייתא ישראל שהיה נושה בעו"ג מנה ואמר לו המתין לי עד שאמכור יי"ג ואציר לך אסור (ומשום דהוה ליה כי רולה בקיומו כמו שפורש שם בגמרא) אין ללמוד משם לאסור שכר שמירה מכהרף עין, דהתם הא לריך משך חיזה זמן עד שימכור ייני ולא די ברגע אחד וגם ניכר טפי שרולה בקיומו דהא אם לא ימכור העו"ג יינו יפסד חובו וכמ"ש התו' ז"ל שם ב"ה אצל דמייירי שאינו יכול להפרע ממקום אחר ועי"ש ורק מהא שרלו לאסור שכר שבירה מוכח שפיר דין זה וכ"ל, ואע"פ שאין מדרך רבינו בספרו זה להאריך ולהמליח חדושי דינין מ"מ באיסור זה דיי"ג כתב בעלמו שהאריך בהן שלא כמנהגו, וצפרע שכתב בפירוש בדבריו

לאסרו אפי' בהנאה (טו) ומי אוסרו בשתייה דוקא (טז) ומאימתי נעשה יין נסך (יז) ודיני מנעו של עובד כוכבים בכוונה ושלא בכוונה וכהו וכהו וכהו (יח) וסיוע ישראל עמו. ואיוו השמירה תספיק לנו ביינינו בביתו של עו"ג או בבתינו אם יש שם עו"ג (יט) כגון הנכנס ויוצא שמותר היין (כ) ודיני האיסור שיש לנו בכלי יין ודיני הכשירן. ורובי הפרטים שבאו לנו ג"כ בכלי בשוליהן (כא) והוא הענין הנקרא גיעולי עו"ג. ודיני ריהוקנו שלא לשקץ נפשנו ג"כ בענינים הנגררים אחר דברים אלו המאוסות כגון מה שאמרו ז"ל שלא לאכול ולשתות בכלים מאוסים כגון כלי השתן והצואה (כב) וקרנא דאומנא לפי שיש בדבר שיקוץ הנפש ויתר פרטים אלו מבוארים בפרקים אחרונים של ע"ג וקצת מהן בחולין:

ונוהגת אזהרה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. והעובר עליה ואכל כל שהוא או שתה אפי' טפת יין נסך גמור במזיד לוקה. שאין דין דברים אלה כדון שאר אסורי מאכלות שהן בכזית ודין שתייה ברכיעית לפי שעל ע"ג הזהירה התורה ואמרה לא ידבק בידך מאומה מן החרם כלומר ואפילו כל שהוא. בזאת המניעה של יין נסך הרמב"ם ז"ל והרמב"ן ז"ל שניהם יודו שהוא לאו ושהוא נמנה בחשבון הלאוין (כג) אמנם נחלקו בו בענין זה כי הרמב"ם ז"ל יוציא איסורו מן המקרא שכתוב בפרשת האוינו ישתו יין נסיכם ואוסר שאר תקרובות ע"ג מלא ידבק בידך מאומה מן החרם ומלא תביא תועבה. והרמב"ן ז"ל כתב כי מפסוק זה של השמר לך נלמוד איסור כל תקרובות ע"ג ויין נסך בכלל. ואני כתבתי זה המקרא כדעתו שלא כמנהגי בכל הספר כי כולם כתבתים כדעת הרמב"ם ז"ל אבל בבאן ראיתי שהפסוק הזה נאה מאד לדרוש מננו הענין ועוד שיש בו אזהרה וכמו שאמרו ז"ל כל מקום שנאמר השמר פן ואל וכו' ובפסוק ישתו יין נסיכם אין בס אזהרה. וגם ראיתי גדולים ממהשבי המצות שכתבו כן:

מנהגת יצחק

כי הם ז"ל ראו לעקור ממחשבתנו שלא נהיה חפלים בקיומו ואפילו רגע אחד כו' וכנ"ל ודבר זה ספיר יש ללמוד מהא שרלו לומר דאפילו שר של יין נסך ששברו אסור, ומי אוסרו בשתייה דוקא, בע"ג שם דנ"ה ב' איתא בגמרא דתינוק עו"ג אינו אסור יין במגעו רק בשתי' דוקא אבל לא בהנאה, (טז) ומאימתי נעשה יי"ג, שם בדף נ"ה ב' איתא בגמרא יין כיון שהתחיל להימשך עושה יי"ג וכמשה אחרונה בצרייתא שם, (יז) ודיני מגעו של עו"ג בכוונה ושלא בכוונה וכהו וכהו כחו, מהא דאיתא בע"ג שם דף ס' ב' שאס נפל עו"ג לצור ועלה (והיינו שעלה מת וכמו דאוקמי שם בגמרא) אסור בשתייה ומותר בהנאה מבואר דמגע עו"ג שלא בכוונה אינו אסור אלא בשתייה וכן מבואר גם מהא דתינוק עו"ג הנ"ל, ושם ע"א מבואר בגמרא דכהו וכהו של עו"ג אסור וכרצ יעקב מנהר פקוד דאסר אפילו ככה כחו והיינו רק בשתייה ולא בהנאה ואפילו כחו אינו אסור אלא בשתייה וכמ"ס הרא"ש ז"ל בפ"ד דע"ג סי' י"ג ועי"ש, והיכא דהוי כחו שלא בכוונה בזה אמרו שם בדף נ"ח ב' בגמרא דכל כחו שלא בכוונה לא גזרו ביה רבנן ומותר אפילו בשתייה, (יח) וסיוע ישראל עמו, שם בדף ע"ב ב' איתא בגמרא אמר להו רבא להני שפוכאי כי שפכיתו חמרא לא ליקרב עו"ג ליסייע בהדייכו דלמא משתליתו ושדיתו ליה עליה וקאיתי מכחו ואסור, מבואר מזה דהיכא דלא קאיתי מכח עו"ג לחודיה רק מכח הישראל והעו"ג ביחד מותר בדיעבד, (יט) כגון הנכנס ויוצא שמותר היין, כן איתא שם דף ס"א ה' במשנה שאין השומר לריך להיות יושב ומשמר אלא גם כשהוא נכנס ויוצא מותר וכן מבואר בכמה מקומות בש"ס, (כ) ודיני האיסור שיש לנו בכלי יין ודיני הכשירן, כל פרטי דינין אלו מבואר שם דף ע"ד ב' במשנה ובגמרא שם וגם בדף ע"ה ועי"ש ואין להאריך כאן בפרטיהן, (כא) והוא הענין הנקרא גיעולי עו"ג, כן איתא שם דף ל"ט ב' בגמרא וכשאר מקומות בש"ס, (כב) וקרנא דאומנא בו', כן איתא במכות דף ע"ז ב' בגמרא האי מאן דשתי בקרנא דאומנא קא עבר משום לא תשקלו, (כ"ג) אמנם נחלקו בו בענין זה כו', מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן ז"ל הוא בספר המלות ל"ת קל"ד ועי"ש:

קיב) לבטל עבודת הארץ בשנה השביעית שנא' בהריש ובקציר תשובת. ובא הפירוש שעל שנה השביעית נאמר שנצטוינו שלא לעסוק בה כלל בעבודת הארץ ונכפלה המצוה הזו באמרו במקום אחר שנת שבתון יהיה לארץ וכן ושבתה הארץ שבת לה' (א) וכבר כתבתי כל עניינה משלם למעלה במצות השביעית תשמטנה ונמשתה שכאה לצוות על הפקר פירות שנה זו לכל וא"ע שכאן היה מקומו:

קיג) שלא לאכול בשר בחלב שנתבשלו ביהד שנאמר לא תבשל גדי בחלב אמו וזה הכתוב בא לאסור האכילה וההנאה בבשר והחלב. ואל יקשה עליך אם כן למה לא נאמר בפירוש איסורו בלא תאכלו והוציאוה בלשון בישול. שהתשובה בזה מפני שנתחדשה איסור אכילתו מאיסור שאר אכילות האסורין ששאר איסורין אין חיובין אלא אם כן נהנה באכילתן וכאן אפילו לא נהנה באכילה מכיון שבלעו ואפילו יבלעו הם ושורף גרונו בו וכיוצא בו שאין לו הנאה בו מכל מקום לוקה (א) כמו שאמרו ז"ל פרק שני מפסחים להכי לא כתב רחמנא אכילה בגופיה למימרא שלוקין עליו שלא בדרך הנאתו (ב) ומ"מ אין לוקין עליו אלא דרך בישול שהוציא הכתוב איסורו. וא"ע שאמרו ז"ל שזה שנכתב בתורה איסור הבישול ג' פעמים שהוא ללמד איסור באכילה ואיסור בהנאה ואיסור בבישול אין ראוי לנו למנות בחשבון הלאוין אלא השנים לפי שאיסור אכילה והנאה דבר אחד הוא כמו שאמרו ז"ל (ג) כל מקום שנאמר לא יאכל לא תאכל לא תאכלו אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע. כי התורה תוציא כל ההנאות דרך כלל בלשון אכילה לפי שהיא הנאה תמידית לאדם וצריך אליה: ובענין שכתוב ויחוו את האלהים ויאכלו וישתו שיכנה ההנאה לאכילה. ואם תפוש עלי אם כן למה נכתבו שלשה לאוין שנים יספיקו לפי זה שאמרנו. יש להשיבך דודאי אם נכתב במקום אחד לא תבשל שילמד על איסור בישול ובמקום אחד לא תאכל שיכלול איסור אכילה והנאה כמו שאמרו היה בדין שלא יכתוב השלישי שאין צורך עוד בו שכבר היינו למדים אכילה והנאה מלא תאכל מן הכלל שבידינו דבכלל אכילה הנאה במשמע אבל עכשיו שלא הוזכרה בו אכילה בשום מקום לא היינו למידים ההנאה אלא עם הלאו הנ'. ואין לך לשאול עוד ולמה לא כתב רחמנא לא תאכל באחד מהם ויספיק בשנים שכבר הודעתוך כי לענין נצטרך שלא יזכיר בו הכתוב לשון אכילה מפני שהחיוב בו אפילו שלא בדרך הנאתו. למדנו מעתה כי מה שאמרו ז"ל חד לאיסור האכילה וחד לאיסור ההנאה וחד לאיסור בישול אין הכוונה בהן שיהיה נחשב הכתוב השלישי ללאו אחד אלא שנצטרך ללמוד ממנו הנאה וברוך שבחר בדבריהם: משרשי המצוה כתבנו באיסור הבישול בפרשת ואלה המשפטים על צד הפשט מה שיכולנו:

מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל (ד) שאין איסור בשר בחלב מן התורה אלא בבשר בהמה טהורה ולא בחיה אפילו טהורה ולא בעוף בין טהור ובין טמא ונסמכו בזו על מה שכתוב ג' פעמים בתורה גדי ולא היה גדי ולא עוף. ולפיכך אמרו ז"ל כי שלשה אלה מותר לבשלם בהמה טמאה גדי ולא היה גדי ולא עוף. ולפיכך אמרו ז"ל כי שלשה אלה מותר לבשלם בחלב ומותרין בהנאה אבל באכילה אסרו ז"ל לגדר בשר בהמה שאיסורו דבר תורה כדי שלא יתחלף לבני אדם בשר בבשר. ולפיכך מפני שהדבר קרוב בבשר מתחלף החמירו גם

מנחת יצחק

(א) וכבר כתבתי כל עניינה משלם למעלה במצות והשביעית תשמטנה ונמשתה בו, היינו לעיל במלוא פ"ד ושם הארכנו קצת צוה ועי"ש:

(א) כמו שאמרו ז"ל פרק שני מפסחים, היינו דף כ"ה ח' בגמרא, (ב) וככל מקום אין לוקין עליו אלא דרך בישול בו, כן אי' בחולין דק"ח ח' בגמ' דרך בישול חסרה תורה, (ג) כל מקום שנאמר לא יאכל לא תאכל בו, כן אי' בפסחים פ"ג דכ"ח ב' בגמ' ובספר מקומות פ"ס, (ד) שאין איסור בכ"ח מן התורה אלא בבשר בהמה טהורה בו' עד גדי ולא עוף, כן אי' בחולין דקי"ג ח' במשנה

בגדר זה כמו שהחמירו בבשר הבהמה ממש בקצת עניינים (ה) ואסרו בהם שלא להעלותם על השולחן כלל. ולפי דעת קצת המפרשים הייב בהן ג"כ שהייה בין אכילתם לאכילת הגבינה כמו בעיקר האיסור דהיינו בשר בהמה. אבל בבשר דגים והגבים לא גדרו בהם כלל שאין בשרם דומה כלל לבשר בהמה ולא יבאו בני אדם למעות כזה (ו) ועוד החמירו בענין זה ג"כ שיש איסור מהודש בה יותר משאר איסורי מאכלות לפי קצת מן הפירושים שבענין בשר בהלב אם נתערב הלב עם הבשר ואין בהתיכת הבשר שנתערב בו ששים כנגד החלב אנו רואין שניהם כהתיכת איסור ואם נפלה אותה התיכה בקדירת בשר או בקדירת חלב משערין בבולה. והטעם שתערובתן אוסרת ולפיכך אחר שנתערבו הרי הן כהתיכת נבילה. ובשאר איסורין אינו כן שאיסור שנתערב כהתיכת היתר ואין בהתיכה ששים לבטל האיסור ואחר כך נפלה לקדירה אין משערין אלא בשיעור האיסור שנפל בה והיא בעצמה תסוייע לעלות האיסור לפי שאותה התיכה לא נעשית נבילה ונמצא ההיתר שבה כמו שאר ההיתר שבקדירה ומסוייע להעלות האיסור ואמנם ההתיכה עצמה אם היא ניכרת אסורה לעולם לדעת קצת המפרשים. ואמרו ז"ל (ז) שאפרו של בשר בהלב אסור כאפר של איסורי הנאה שטעונין קבורה. ואמרו ג"כ שלא אסרה תורה בשר בהלב אלא בהלב של בהמה חיה (ח) אבל בהלב המתה לא נאסרו לפיכך הבהל מותר מן התורה בהלבו אלא שהכמים אסרו לגדר עד שימרק הלבן ממנו כמו שנתבאר במקומו (ט) והלב הנמצא בקיבת הבהמה יש בו ב' היתרין. אחד שהוא בכלל הלב של מתה ועוד שאינו אלא כפרש בעלמא שכבר נתעבל שם ולפיכך מותר לכתהלה ואין צריך לומר שהנמצא שם קרוש מותר שהוא ודאי כפרש אלא אפילו הצלול היתרו הגאונים (י) המבשל שליא או עור וגידיים ועצמות ועיקרי קרנים וטלפים פטור. ויתר פרטי המצוה מבוארים בפרק שמיני מהולין:

ונהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות והעובר עליה ואכל כזית מן הבשר והחלב שנתבשלו יחד במזיד לוקה אבל נהנה בו כגון שנתנו או מכרו אינו לוקה לפי שאפשר להנאה בלי מעשה וכל שאין בו מעשה אין לוקין עליו (יא) ואפילו סך ממנו אפשר דלא לקי לפי שהוא שלא כדרך הנאתו שאינו עשוי לסוך ויש לדון בו ג"כ שילקה:

מנחת יצחק

במשנה (ה) ואסרו בהם שלא להעלותם על השולחן כלל, כן אי' בחולין סס דק"ד ב' במשנה וכז"ה סס דאמרי לא עולה ולא נאכל (ו) ועוד החמירו בענין זה בו' עד ומסוייע להעלות האיסור, כן אי' סס בחולין דק"ח א' בגמרא דהתיכה נעשית נבלה דכשר וחלב ודאפשר לסוחטו אסור וכרז ור' חנינא ור' יוחנן סס, ומ"ש רבינו לענין שאר האיסורין זהו כדעת הראשונים דאמרי דלא אמרינן זהו חתיכה נעשית נבלה, (ז) שאפרו של בכ"ח אסור כאפר של איסורי הנאה שטעונין קבורה, כן אי' בתמורה דל"ג ב' במשנה דכשר בחלב הוא מן הנקברין ושם דל"ד א' אמרו בגמרא דנקברין אפקין אסור, (ח) אבל בחלב המתה לא נאסרו, כן איתא בחולין סס דף קי"ג ב' בגמרא בחלב אמו ולא בחלב שחוטת, (ט) וחלב הנמצא בקיבת הבהמה בו' עד ועוד שאינו אלא כפרש בעלמא, כן אי' בחולין דקט"ז ב' בגמ' דחלב הכנוס ציה פירשא בעלמא הוא ואע"פ דרש"י לא גרים לה מ"מ גירסת רבי"ף ז"ל כן הוא וכמ"ש רבינו אלא אפילו הצלול היתרו הגאונים וזהו על פי גירסת זו, (י) המבשל שליא בו' וטלפים פטור, כן אי' בחולין סס דקי"ג ב' בגמ' דהמבשל שליא בחלב פטור ושם דקי"ד א' איתא דברייתא העלמות והגידיים והקרניים והטלפים שזישלן בחלב פטור, (יא) ואפילו סך ממנו אפשר דלא לקי לפי שהוא שלא כדרך הנאתו שאינו עשוי לסוך ויש לדון בו גם כן שילקה, אע"פ שרבינו כ' בעלמא כחן שאם נהנה בו כגון שנתנו או מכרו אינו לוקה לפי שאפשר להנאה בלי מעשה וכל שאין בו מעשה אין לוקין עליו וא"כ למה כתב דעל סך לא לקי לפי שהוא שלא כדרך הנאתו הא' בלא"ה אינו לוקה כיון שאפשר להנאה בלי מעשה ע"ז י"ל עפ"מ שכ' הסעה"מ צפ"ח מהלכות חמץ ומלה הלכה ג' והוצא לעיל בדברינו במנוח ע"ה אות י' דהא שאין לוקין על לאו שאפשר לעבור בלי מעשה אע"פ שטעם מעשה זהו רק שצטעה זו עלמה שטעם מעשה היה אפשר לעבור על הלאו ההוא בלא מעשה כגון בלאו דלא ימכרו ממכרת עבד שעובר עליו אם מכר לישראל על חזן המקח

פרשת ויקהל

יש בה מצות לא תעשה אהת

קוד) שלא יעשה הדיין דינים בשבת כלומר שמי שנתחייב מיתה בבית דין לא ימיתוהו בשבת שנאמר לא תבערו איש בכל מושבותיכם ביום השבת ובא הפירוש עליו בזה (א) שלא ישרפו בית דין בשבת מי שנתחייב שרפה והוא הדין לשאר מיתות. ויש לנו לדרוש ממנו דבר זה שהרי לגופיה אינו צריך שהרי כבר כתיב במקום אחר לא תעשה בו מלאכה והבערה לצורך מלאכה היא אלא ללמד ענין בפני עצמו נכתב ופירשו בו שבא ללמד את זה שאמרנו (ב) וזה לשון המכילתא לא תבערו איש שרפה בכלל היתה ויצאת ללמד מה שרפה מיוחדת שהיא אהת ממיתות ב"ד ואינו דוחה את השבת אף כל שאר מיתות ב"ד לא ידהו השבת (ג) ועכ"ז שלמדנו בפרק זה יש לדרוש בו מה שדרשו בו עוד גם כן (ד) הבערה לחלק יצאת כלומר שהעושה בשבת הרבה אבות מלאכות בבת אחת בהעלם אחד שהיה חייב הטאת על כל מלאכה ומלאכה בפני עצמה (ה) ובגמרא דבני מערבא אמרו בכל מושבותיכם ר' אילא בשם ר' ינאי מכאן לבתי דינין שלא יהו דנין בשבת:

מ'שרשי המצוה שרצה הש"י לכבד היום הזה שימצאו בו מנוחה הכל גם החוטאים והחייבים. משל למלך גדול שקרא בני המדינה יום אחד לסעודה שאינו מונע הפתח לכל אדם ואחר יום הסעודה יעשה משפט. כן הרבה הזה שהש"י צונו לקדש ולכבד יום השבת לטובתנו ולזכותנו כמו שכתבתי למעלה וזה ג"כ מכבודו של יום הוא:

ונוהגת מצוה זו בזמן הבית כזכרים שהם בעלי המשפט והייבין להזהר לבל יעשו דין בשבת ואם עברו וצוו לשרוף בריה בשבת עברו על לאו זה ואין לוקין אם לא עשו בו מעשה ואם עשו בו מעשה כגון ששרפוהו הם בידיהם אם יש עדים והתראה נסקלים כשונג מביאין הטאת קבועה:

פרשת פקודי אין בה מצות

בנחת יצחק

כעבד כנעני, דהתם עובר על הלאו אפילו אם העבד בעלמו עלה סם והישראל מכרו בשעה שעמד עליו ולכן אפילו אם הישראל המוכר העמידו סם ג"כ אינו עובר דהא בשעה זו ממש היה אפשר לעבור על הלאו בלא שום מעשה, וע"כ כתב רבינו כאן שאם נתן להצטרף חלצ לעו"ג או מכרו בידים ממש שעה זו מעשה מ"מ אינו לוקה עליו דהא אפשר לעבור בשעה ההיא בלא מעשה כגון שיאמר להעו"ג שזכר בו ע"י הגבהה וכדומה והישראל המוכרו לא יעשה שום מעשה, משא"כ בסך הלאו א"א להנאה זו מבלי מעשה כלל וע"כ כתב רבינו לפוטרו מטעם אחר לפי שהוא שלא כדרך הנאתו וכן ראיתי אח"ז שגם המנה"ח כתב כעין זה ורק שלא ביאר כ"כ דבריו, אבל זהא דמסיק רבינו ויש לדון בו ג"כ שילקה ע"ז לא כתב המנה"ח מאיזה טעם יש לדון כן אך אולי י"ל שרבינו כתב כן עפ"מ דק"ל רצ"ח לוקה עליו אפילו שלא כדרך הנאתו וכמ"ש לעיל במזוה זו ע"כ אפשר דאפילו בהנאה לוקין עליו ג"כ שלא כדרך הנאתו והוה מקום הספק של רבינו ז"ל בכאן.

(א) שלא ישרפו ב"ד בשבת מי שנתחייב שריפה בו, כן אי' ביצמות דף ו' ב' בצרייתא, (ב) וזה לשון המכילתא בו, כן הוא שם במכילתא ריש פרשה ויקהל, (ג) ואם כל זה שלמדנו בפרק זה, ל"ל בפירוש זה דהא לא נזכר שום פרק בדברי רבינו לעיל, (ד) הבערה לחלק יצאת בו, כן איתא שם במכילתא ובשבת דף ע' ה' בצרייתא וכו' נתן שם, (ה) ובגמרא דבני מערבא אמרו בו, כן איתא בירושלמי בפ"ד דסנהדרין הלכה ו'.

אחרית דבר

הוא

מראה מקום באיזה מצוה ובאיזה אות במנחת יצחק מבואר ישוב לדעת הרמב"ם ורבינו ז"ל או לדעת הרמב"ן ושאר ראשונים ז"ל ממה שהקשו עליהם הגאונים האחרונים ז"ל. או שמבואר שם מה שיש לדקדק ושצריך עיון בדברי האחרונים ז"ל:

במצוה א' אות ז' מבואר דמ"ש הגאון המנ"ח ז"ל שם בסוף המצוה בשם הרמב"ם ז"ל שכופין על מצות פו"ר לא דק בזה, וישוב לדעת הרמב"ם ז"ל כמה שלא הביא בחבורו הגדול ברייתא מפורשת דכתובות דף פ"ו א' וחולין דף קל"ב ב' כהא דכופין על מצות עשה, וביאור דברי הרמב"ן ז"ל במ"ש בפירושו על התורה בפ' יתרו שמלות עשה גדולה ממלות לא תעשה, וישוב דעתו ז"ל בזה ממה שכתב הגאון מהר"ם בן חביב ז"ל בספר תוספות יום הכפורים ט"ז הוכחה מסוגית הש"ס דמנחות ובסוף יומא דלא כוותיה וגם סמך מגמרא דריש פרק אלו עשרות בכתובות ובסוף פרק האומר בקדושין נגד דעת הרמב"ן ז"ל, וגם ישוב דעת רבינו ז"ל ממה שהקשה עליו המנ"ח ז"ל להלן במצוה ר"ט בענין לאו דכי יסור, במצוה ב' אות ז' מבואר ישוב דעת רבינו הב"י ז"ל ביו"ד סימן רס"ו בענין ספק מילה שלא בזמנה שאינה דוחה אפילו יו"ט ב' של גלויות וגם ישוב דעת התשב"ץ ז"ל בשו"ת חלק שלישי סימן רפ"ד בענין זה ממה שהקשה עליהם הגאון רעק"א ז"ל והעלה דכריהם ב"ע, במצוה ד' אות י' מבואר דעת הרמב"ם ז"ל בענין קידוש החדש במ"ש בפ"ב מהלכות קידוש החדש הלכה ב' ושם הלח"מ ז"ל שם אין דבריו מזכירין, ומה שהביא ראה לדבריו מסוגית הגמרא דריש סנהדרין אין דבריו מוכנים כמעט, גם מבואר טעמו של הרמב"ם ז"ל כמה דס"ל שאין עדות קידוש החדש לריבין דרישה וחקירה, במצוה ח' אות א' מבואר טעם לדעת רבינו ז"ל דס"ל דלאו דלא תוותרו ממנו עד בקר הוא אפילו בפחות מכות, ושם באות ב' מבואר ישוב דעת רבינו והרמב"ם ז"ל בפ"י מהלכות קרבן פסח ובפ"ח מהלכות פסולי המוקדשין כמה שכתבו דהא שהמותיר בפסח ובמוקדשין אינו לוקה הוא משום דניתק לעשה ולא כתבו שהוא משום דהוי לאו שאין בו מעשה, והכ"מ ז"ל שם בפ"ח עמוד ע"ז וכתב תירוץ לזה והמ"ל ז"ל שם כתב שלא נתקרה דעתו בתירוץ זה וסיים שהדבר לריבין אללו תלמוד, אבל כמה שכתבנו יש מקום לישב דעתם ז"ל, במצוה י"ג אות ב' מבואר ישוב לדעת רבינו והרמב"ם ז"ל כמה שכתבו שאם עבר והאכיל מקרבן הפסח לבן נכר עובר על לאו ואין בו מלקות לפי שאין בו מעשה, והמנ"ח ז"ל הקשה עליהם בזה והעלה דכריהם ב"ע אבל כמה שכתבנו מיושב דעתם ז"ל, במצוה י"ח אות י"ז מבואר ישוב דעת רבינו ז"ל ממה שהקשה עליו הגאון מוה"ר"י פיק ז"ל והעלה דבריו ב"ע, במצוה כ"א אות ט"ז מבואר ישוב דעת רבינו ממה שהקשה עליו המנ"ח ז"ל והעלה דבריו ב"ע"ג, במצוה כ"ב אות ב' מבואר ישוב דעת רבינו ממה שכתב עליו המנ"ח ז"ל שדבריו אין לו הכנה, במצוה כ"ז אות ג' מבואר ישוב דעת רבינו ממה שתמה עליו המנ"ח ז"ל, במצוה ל' אות ט"ז מבואר ישוב דעת רבינו ז"ל ממה שתמה עליו המ"ל ז"ל, ושם באות כ"ה מבואר ישוב דעת רבינו ממה שכתב עליו הגאון מוהרי"פ ז"ל שדבריו לע"ק, במצוה ל"ג אות י"א מבואר ישוב דעת רבינו ממה שהעלה המ"ל ז"ל דבריו ב"ע, במצוה ל"ז אות ז' מבואר שדברי הלח"מ ז"ל בפ"ג מהלכות שכירות הלכה ב' אינן מזכירין כ"כ, במצוה ל"ח אות ד' מבואר ישוב דעת רבינו ממה שעמד על דבריו המ"ל ז"ל, במצוה מ"ב אות ו' מבואר לפשוט קצת מה שסתפק המ"ל ז"ל שם, במצוה מ"ז אות א' מבואר ישוב לדעת רבינו ממה שתמהו עליו שם על הגליון והמ"ל והמנ"ח ז"ל, במצוה מ"ח אות ג' מבואר ישוב דעת רבינו ממה שעמד על דבריו המ"ל ז"ל, במצוה ס"א אות ה' מבואר טעם לדעת הרמב"ם ורבינו ז"ל כמה דס"ל שחייב קנס הוא רק בשנכעלה כדרכה דלא כדעת התוס' ז"ל ביבמות דף ג"ט א' ובסנהדרין דף ע"ג ב', במצוה ס"ה אות ב' מבואר ישוב דעת רבינו ממה שהעלה המנ"ח ז"ל דבריו ב"ע, ושם באות ד' מבואר ג"כ ישוב דעת רבינו ממה שהעלה המנ"ח ז"ל דבריו שם ב"ע, ושם באות ט' מבואר ישוב דעת רבינו ממה שכתב עליו המ"ל שדבריו אינם נוחים לו, במצוה ס"ט אות ד' מבואר ישוב דעת רבינו ממה שהקשה עליו המנ"ח ז"ל, ושם באות ה' מבואר ישוב דעת רבינו ממה שהקשה עליו המנ"ח ז"ל להקשות עליהם, במצוה ע"א אות א' מבואר ישוב דעת הרמב"ם ורבינו ז"ל ממה שדקדק שם המנ"ח ז"ל, במצוה ע"ה אות יו"ד מבואר ישוב דעת רבינו ממה שעמד שם המ"ל ז"ל לדקדק עליו, במצוה ע"ז אות א' מבואר ישוב דעת רבינו ממה שתמה עליו הרבה המנ"ח ז"ל, ושם באות ה' מבואר ישוב דעת רבינו ממה שכתב שם המנ"ח ז"ל שדבריו מגומגמין, וגם ישוב דעת הרמב"ם ז"ל ממה שהעלה המנ"ח דבריו ז"ל ב"ע, ושם באות ח' מבואר שדבריו רבינו ליכא ע"ס ודלא כמ"ש

כמ"ש המנ"ח ז"ל שיש ט"ם בדבריו, ושם באות י"ד מבואר ישוב דעת רבינו ממה שעמד על דבריו המ"ל ז"ל, במצוה ע"ח אות וי מבואר ישוב דעת רבינו ממה שהעלה הגאון מוהרי"פ ז"ל דבריו ב"ע, במצוה פי אות ד' מבואר ישוב דעת רבינו ממה שדקדק על דבריו המגיה להלן במצוה תק"מ, במצוה פ"א אות א' מבואר ישוב דעת רבינו ממה שדקדק עליו המנ"ח ז"ל שס, במצוה פ"ב אות ב' מבואר ישוב דעת רבינו ממה שדקדק עליו המנ"ח ז"ל שס, ושם באות ד' מבואר שאין דברי המנ"ח ז"ל שס מוכרחים במה דס"ל שהרמב"ם ז"ל לא ס"ל כרבינו שס, במצוה פ"ג אות ג' מבואר ישוב דעת רבינו ממה שדקדק שס המנ"ח ז"ל על דבריו, במצוה פ"ד אות י"א מבואר טעם לדעת רבינו דס"ל דשיעית ונהגת גם בנקבות, ושם מבואר שדברי המנ"ח ז"ל במה שכתב שס בדעת הנ"י ז"ל אינן מוכנים כמעט, במצוה פ"ה אות א' מבואר שדברי מהר"ם מלובלין ז"ל במה שכתב בשבת דף קל"ב ב' בתום ד"ה האי עשה ול"ת הם תמוהים כמעט, במצוה פ"ו אות א' מבואר טעם לדעת הרמב"ם ז"ל דס"ל לנודד בשמו ומקיים בשמו (היינו בשס ע"ג) לוקה ללא כטעם של הכ"מ ז"ל, ועי"ש שהארכנו קצת בבואר דעת הרמב"ם ז"ל, ושם באות ב' מבואר ישוב דעת היס מפרשין שס ממה שהקשה המנ"ח ז"ל עליהם והעלה דבריהם ב"ע, במצוה פ"ז אות ג' מבואר ישוב דעת רבינו ממה שהקשה על דבריו המנ"ח ז"ל, ושם באות ד' מבואר ישוב דעת הרמב"ם ז"ל ברי"ש פ"ח מהלכות ע"ג ממה שדקדק הלח"מ ז"ל שס עליו, במצוה פ"ח אות ב' מבואר ישוב דעת רבינו ממה שתמה עליו המ"ל ז"ל, ושם באות ו' מבואר ג"כ ישוב דעת רבינו ממה שדקדק עוד המ"ל ז"ל על דבריו שס, במצוה צ"א אות א' מבואר ישוב דעת רבינו ממה שדקדק על דבריו המ"ל ז"ל, ושם באות י' מבואר ג"כ ישוב דעת רבינו ממה שעמד על דבריו המ"ל ז"ל, במצוה צ"ג אות א' מבואר ישוב דעת רבינו ממה שהקשה על דעתו המ"ל ז"ל, במצוה צ"ד אות א' מבואר ישוב דעת רבינו ממה שהקשה עליו המנ"ח ז"ל, ושם באות ג' מבואר ישוב דעת רבינו ממה שדקדק על דבריו המ"ל ז"ל, במצוה ק' אות א' מבואר ישוב דעת רבינו ממה שהקשו עליו המעיין החכמה והמנ"ח ז"ל, במצוה ק"ב אות ב' מבואר ישוב דעת הרמב"ם ז"ל ורבינו ז"ל במה ללא חשבו אכילת בעלים בקדשים קלים למזות עשה ומבואר שס שאין דברי המנ"ח ז"ל מוכרחין בזה, ושם באות ג' מבואר ישוב דעת רבינו ממה שהשיג עליו הגאון המעיין החכמה ז"ל, במצוה ק"ד אות א' מבואר ישוב דעת רבינו וכל רבותינו מוני המזות כמו הבה"ג והרמב"ם והרמב"ן והר"ש בן גבירול ז"ל וכדומה במה ללא חשבו להא דכתיב בסוף פ' תזוה לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה ומנחה ונסך לא תכבו עליו רק ללא אחד במנין המזות והגאונים המעיין החכמה והתורה והמזוה והמנ"ח ז"ל כולם תמזו עליהם דהו"ל לחושבן לשני לאוין אבל לפי דברינו מיושב דעתם ז"ל בזה, ושם מבואר דמ"ש הגאון מהר"ם שיק ז"ל בזה אין דבריו מבוררין כ"כ, במצוה ק"ו אות ה' מיושב קושית המנ"ח ז"ל מה שהקשה על סוגית הגמרא בזבחים דף כ' ב' וגם מה שתמה על דברי רש"י ז"ל בחגיגה דף י"ח ב', ושם באות ו' מבואר ישוב דעת רבינו במה שעמד המנ"ח ז"ל על דבריו וכתב שהוא טעות המעתיק, במצוה קי"א אות ט' מבואר ישוב דעת רבינו ממה שעמד עליו המנ"ח ז"ל, ושם באות י"ד מבואר ישוב דעת רבינו ז"ל במה שכתב דכלאי הכרס והמין כפסח לדעת קצת מפרשים אוסרין בהנחה תערוכתן באחד ומאתים בין במינן בין שלא במינן, וגם ישוב דעת הרע"ב ז"ל בפרק גיד הנשה משנה ז' ממה שתמה עליו שס התוס' חדשים ז"ל, ושם באות ט"ו מבואר ישוב דעת רבינו ממה שתמה עליו המנ"ח ז"ל.

נשלם חלק ראשון בראשית ושמות,
שבת והודאה לארון כל הנשמות.

קצת השמטות ותמונים

<p>שורה ל"ב אביו ואנו, ז"ל אביו ואמו, שורה ל"ו הכריתות זה, ז"ל הכריתות זהו, במנחת יצחק שורה י' אחר תיבות דף פ"ה א' בגמרא, ז"ל ומטעם זה מחייבין חנק לסומטוס ואנדרוגיוס שהכו את אביהם משום דמקשינן הכאה לקלה וכמ"ש להלן באות י"ב ועי"ש,</p>	<p>בראשית דבר שורה ב' ויעריו הנכונים, ברך חי' א' במנחת יצחק שורה מ"ה אחר תיבות בפועל ממש ז"ל וכן משמע מפשטות דברי רבינו להלן בסוף מלוא ו' (והוא בדפוס זה סוף דף ט"ו א') שכתב שם וז"ל וכלל גדול בכל התורה לכל האומר שיבטל מלות עשה שכופין אותו ב"ד אם יש כה בידם עד שיקיימו עכ"ל ולא כתב עד שיקבל עליו לעשות, ברך י"ב ב' בפנים סוף שורה ו' ז"ל גיד אחד, שם . . . במנחת יצחק שורה י"ב ובכריתות דף כ"א, ז"ל ובכריתות דף כ"א, שם . . . שורה כ"ג כל הבית, ז"ל כל הב"ד, ברך י"ג א' בפנים שורה י"ב חדשים ול בר, ז"ל חדשים ולעבר, שם . . . שורה י"ט כמו ש תבנו, ז"ל כמו שכתבנו, ברך י"ד א' במנחת יצחק סוף שורה כ"ב בעי' דו"מ, ז"ל בעי' דו"ה, שם . . . שורה מ' וגם במשך, ז"ל וגם במשך, שם ע"ב . . . במנחת יצחק שורה כ"ו אחר תיבות דכ"ה ב' בגמרא ז"ל הרי להדיא שעל עיבור השנה שהוא ביום לא הביאו שום קרא ועל קידוש החדש למדו מקרא דככסה ליום חגיגו שהוא ביום,</p>
<p>ברך מ"ד א' במנחת יצחק שורה ט' ואינו נוגא, ז"ל ואינו נוגא, ברך מ"ח א' במנחת יצחק שורה י"ב ואתה גניבה, ז"ל ואת הגניבה, שם . . . שורה כ"ז לא עבדו, ז"ל לא עבדי, ברך נ' ב' במנחת יצחק סוף שורה ה' אחר תיבות משטה הייתי כך ז"ל וכמ"ש הש"ך בחו"ה סי' פ"א ס"ק י"ב ועי"ש,</p>	<p>ברך ט"ו א' במנחת יצחק תחלת שורה ט"ז לבעלה ז"ל בעלה, ברך נ"ד א' בפנים בתחלת שורה ג' נריך להיות שם אות ה' ומוקף בשני חזי' לבונה ככל שאר האותיות הבאים לזיון, שם . . . במנחת יצחק תחלת שורה י"ט שהגשים כשפנייות, ז"ל שהגשים כשפניות, שם ע"ב . . . במנחת יצחק שורה ה' עפרא מתותו, ז"ל עפרא מתותי, ברך נ"ה ב' בפנים בתחלת שורה א' חסר שם אות ע' וז"ל על, ברך נ"ז ב' במנחת יצחק בשורה האחרונה שם ובגמרא, ז"ל שם בגמרא, ברך נ"ח א' במנחת יצחק שורה א' שכתב בפ"ב, ז"ל שכתב בפ"ד, שם . . . שורה ג' נשך ותרביתי, ז"ל נשך ותרבית, ברך נ"ט ב' במנחת יצחק שורה ג' בזמן שהין, ז"ל בזמן שהן,</p>
<p>ברך ס"א א' בשורה י"ד אחר תיבות קאמר בגמרא ז"ל שם דף ס' א', ברך ס"א א' במנחת יצחק שורה ט"ו דשם בתרומה, ז"ל דשם בתמורה, ברך ס"ד ב' במנחת יצחק שורה כ"ד אחר תיבות חן לו וכדומה, ז"ל וכמ"ש רבינו בעלזמו והעובר עליה וקבל עדות איש רשע ועשה דבר בשביל עדותו עבר על לאו וכו' הרי להדיא דבעינן דוקא שיטעה דבר בשביל עדותו, ברך ס"ה א' בפנים שורה ד' כמו שכתבתי למעלה, ז"ל כמו שכתבתי להלן (והיינו במלוא ע"ה),</p>	<p>ברך כ"א א' בפנים שורה י' נפרס ע ינס, ז"ל נפרס ענינס, ברך כ"ב א' במנחת יצחק שורה ל"א לבדק הבית, ז"ל לבדק הבית, ברך כ"ט א' בפנים שורה י"ז לדעת בני, ז"ל לדעת בני, שם . . . שורה כ"ו לא יעשנו, ז"ל לא יעשנו, שם ע"ב . . . במנחת יצחק שורה ט' רק כוונתי, ז"ל רק כוונתי, ברך ל' ב' במנחת יצחק בשורה האחרונה מו ממה, ז"ל מוממה, ברך ל"ט א' במנחת יצחק שורה י"ו שאם עבדו, ז"ל שאם עברו, ברך מ' א' במנחת יצחק שורה א' איזה שנים, ז"ל איזה שנים, ברך מ"א ב' במנחת יצחק שורה כ"ב אותו הכאה, ז"ל אותו הכאה, ברך מ"ב א' במנחת יצחק שורה י"א בת"כ פרשה, ז"ל בת"כ פרשה, שם . . . שורה כ"א לעושה בשגנה, ז"ל לעושה בשגנה, שם . . . שורה כ"ה כפרה כחובים, ז"ל כפרה כחובים, שם . . . שורה כ"ו חטאת בשגנתו, ז"ל חטאת בשגנתו,</p>

קצת השמטות ותקונים

שם ע"ב .	במנחת יצחק שורה ל"ו פותחין בזכות, ז"ל פותחין לזכות,	ברך פ"ג א' .	במנחת יצחק שורה י"ג לאתחנם, ז"ל לא תחנם,
ברך ס"ח ב' .	במנחת יצחק שורה כ"ה אחר תיבות מכ"ט דמוזר על האדם ז"ל ופשוט קצת דהמניה ס"ל דמהאי עובדא דר' ישמעאל בר' חסי כב"מ דף ל' ב' המובא להלן במגוה זו במנחת יצחק אות ט' אין ראיה שמגוה זו הוא גם באדם עלמו ד"ל דהתם מדין השבת אבידה נגעו ביה דכיון דהאי גברא לא היה יכול למיטען על עלמו האי פתכא דאופי (משאוי של עינים) ממילא דאיכא כאן משום השבת אבידה דאס לא יסייע ליה להטעין עליו יהא מוכרח להשאירו סם באורחא ואיכא משום השבת אבידה, והמג"ה ז"ל כאן באות א' כחב שרבינו למד כן מעובדא דר' ישמעאל בר' יוסו הנ"ל אבל באמת דמשס אין הכרה כ"כ וכמו שכתבנו,	שם .	בשורה כ"ו ביאת המקדש, ז"ל בית המקדש, בהגה שבפנים שורה א' הפירוש הקשורה, ז"ל הפירוש הקשירה,
ברך ע"ב .	במנחת יצחק שורה ט"ז להס מרוס, ז"ל להס מקוס, בפנים תחלת שורה י"ב חביריו, ז"ל וחביריו, שורה י"ג בית הש"י, ז"ל בבית הש"י,	ברך פ"ד א' .	בפנים שורה ט"ז להס מרוס, ז"ל להס מקוס, בפנים תחלת שורה י"ב חביריו, ז"ל וחביריו, שורה י"ג בית הש"י, ז"ל בבית הש"י,
שם .	במנחת יצחק שורה ג' בקרבן מזורע, ז"ל ובקרבן מזורע,	שם .	במנחת יצחק שורה ו' החילוקין יהריכו, ז"ל החילוקין יכריחו,
שם .	במנחת יצחק שורה ג' מעט, ז"ל גם מעט, במנחת יצחק שורה ג' בקרבן מזורע, ז"ל ובקרבן מזורע,	ברך פ"ה א' .	בפנים תחלת שורה ל"ה ז"ל כי הגוף, במנחת יצחק שורה א' ויקרא פסוק, ז"ל ויקרא פסוק ט',
שם .	במנחת יצחק שורה ג' ונעשה ראוני, ז"ל ונעשה ראוני, בפנים שורה י"ז ההקפים הורועות, ז"ל ההקפים הורועות,	שם .	במנחת יצחק סוף שורה י"ח והאבנט שהיגר, ז"ל והאבנט שהיגר,
שם ע"ב .	בפנים שורה י' ונוכור ונדע, ז"ל ונוכור ונדע, במנחת יצחק שורה ל"ב אחר תיבות להלן עולה, ז"ל אף כאן עולה.	ברך צ"ז ב' .	במנחת יצחק שורה ל"ב אחר תיבות להלן עולה, ז"ל אף כאן עולה.

תם ונשלם.

